MOLNÁR LAJOS

Amit a C64-esről tudni érdemes

Novotrade Kiadó kft.

Molnár Lajos

Amit a C64-esről tudni érdemes...

A C64-es felépítése és programozása

Novotrade Kiadó kft.

Szerző: Molnár Lajos

Lektorálta: dr. Nagy Gábor

Szerkesztő: Lukács Erzsébet

A kiadásért felel Siba László a Novotrade Kiadó kft. ügyvezető igazgatója

ISBN 963 583 180 4

Készült a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Házinyomdájában
Felelős vezető: Wilpert Gábor nyomdavezető
92/161

Tartalomjegyzék

Bevezető

A Commodore cég igazi bestsellert dobott piacra, amikor 1982-ben megjelent a C64-es jelzésű számítógépével. Talán maguk sem sejtették, hogy 1990-re mintegy 7 millió darabot fognak értékesíteni! A gép akkoriban valódi csúcstechnológiának számított, a processzort eredetileg katonai célokra is használták. Teljesítmény — ár viszonyában sokáig felülmúlta a piaci konkurensek hasonló termékeit, ezért egy ideig a fejlett világban is a legjobb házi számítógép (home computer) volt.

Magyarországon igazi „boom"-nak bizonyult. Miután számos vállalat, gazdálkodó vásárolta az akkor még igencsak drága gépet, a forgalom növekedése maga után vonta árának csökkenését is. Kedvezőbb ára lehetővé tette, hogy magánszemélyek is megvásárolhassák. A C64-es már nevet szerzett akkorra, amikor az elmúlt években egy karácsony előtt az országba érkezett egy nagyobb C16-os szállítmány. A Commodore 64 sikerét is bizonyítja, hogy „kisebb" testvérét akkor szinte elkapkodták.

Legnagyobb varázsa talán mégsem csak az alacsonyabbá vált ára volt, hanem az, hogy az elvont, elefántcsonttoronyba zárkózott számítástechnikát elsőként tette le az egyszerű emberek asztalára. Emberközpontú használata barátságosabbá tette, és biztosította a gyors sikerélményt is. Magyarországon főleg a C64-es „hátán" nőtt fel a számítástechnikai kultúra.

A technika fejlődése azonban mára átlépte a C64-est is. Most már valóban csak az otthonokban használják, elsősorban szórakozásra. Tegyük hozzá, hogy eredetileg erre tervezték. A hardver fejlődése kiszorította az ipari-kereskedelmi-tudományos alkalmazásokból, de arra, amire való, játékosan oktató asztali számítógépnek ma is kiváló. A C64-esen keresztül ismerkedni a számítástechnika és számítástudomány világával — ma is érdekes, lebilincselő és nem utolsósorban olcsó vállalkozás. Vagy játék?

A Commodore 64-es működéséről, programozásáról és használatáról az elmúlt évek folyamán számos könyv jelent meg, többek közt a Novotrade Rt. gondozásában is. Ezek a könyvek egy-egy felhasználói területet vagy a gép egy-egy elemét ismertették, illetve a BASIC nyelven való programozás megismeréséhez és elsajátításához nyújtottak segítséget. Most a Commodore használatához szükséges tudnivalókat igyekeztünk összefogni, hogy ezáltal a Commodore-tulajdonosok mind jobban kihasználhassák a gép nyújtotta lehetőségeket.

Bemutatjuk a C64-es legfontosabb áramköri elemeit: a processzort, a kép- és egyéb jelek előállítására szolgáló chipet, a tárchipeket és a tárkezelést megvalósító segédáramkört. Az

egyes integrált áramkörök működését és vezérlését assembly, illetve BASIC nyelven írt példákkal szemléltetjük, bár az assembly és a BASIC utasításokat csak a következő két fejezetben ismertetjük részletesen. A hardverelemek után szólunk röviden a gép csatlakozóiról, a kivezetésekről és szerepükről, hogy ezzel teljessé tegyük a C64-es vezetékeiről és hardveréről alkotható képet.

A BASIC-kel foglalkozó részben térünk ki a háttértárolók szerepére és az adattárolás megvalósítására, összehasonlítjuk a kazettás és a lemezes egység működését mind műszaki szempontból, mind pedig a felhasználót érintő kérdések vonatkozásában. Itt ismertetjük az operációs rendszer utasításait is, melyek az egyes elemek közvetlen elérését teszik lehetővé.

Könyvünk negyedik fejezetében pedig a BASIC és assembly nyelvű programok ötvözésével foglalkozunk. Leírunk néhány olyan ötletet, bemutatunk néhány rutint, melyeket a felhasználó saját programjaiba is be tud építeni, s melyekkel a kényesebb programozási kérdések áthidalhatók.

A függelékben röviden áttekintjük a számítástechnika fejlődéstörténetét, összefoglaljuk a számítógépek működésének logikai alapjait. Itt ismertetjük a logikai algebra legfontosabb műveleteit, valamint a C64-esben használatos számrendszereket. A függelékben szerepeltetjük azokat a táblázatokat is, amelyek a processzor teljes utasításkészletét mutatják be. A kötetben szereplő idegen szavak és rövidítések értelmezéséhez a könyv végén található kislexikon nyújt segítséget.

Könyvünkben a Commodore-irodalom jelölésrendszeréhez alkalmazkodtunk. A különböző számrendszerekben felírt számokat is ennek megfelelően jeleztük. A szám előtt a % bináris számrendszert, a # decimális, a $ pedig hexadecimális felírást jelöl. Például a decimális 28 kettes, illetve tizenhatos számrendszerben:

#28 = %00011100
#28 = $1C ($001C)

A 256-nál nagyobb számok négyjegyű hexadecimális megfelelőt kapnak, függetlenül attól, hogy 4 vagy csak 3 értékes jegyük van-e.

A hardver ismertetésénél az egyes rövidítések fölötti egyenes vonal azt jelenti, hogy a jelhez tartozó áramköri vezeték alacsony állapotban aktív. Ilyen például az $\overline{\text{IRQ}}$.

1. A C64-es hardvere

Technikai adatok

Processzor:	MOS 6510 (újabban 8500)
Órajel:	1 MHz
ROM:	20 kbyte
RAM:	64 kbyte, dinamikus
Cím/adatbusz:	16/8 bit

A processzor perifériái

Video:	MOS 6567, 6569 (újabban 8565)
Audio:	MOS 6581 (újabban 8580)
Input-output:	MOS 6526 (6526A)
Belső vezérlés:	825100

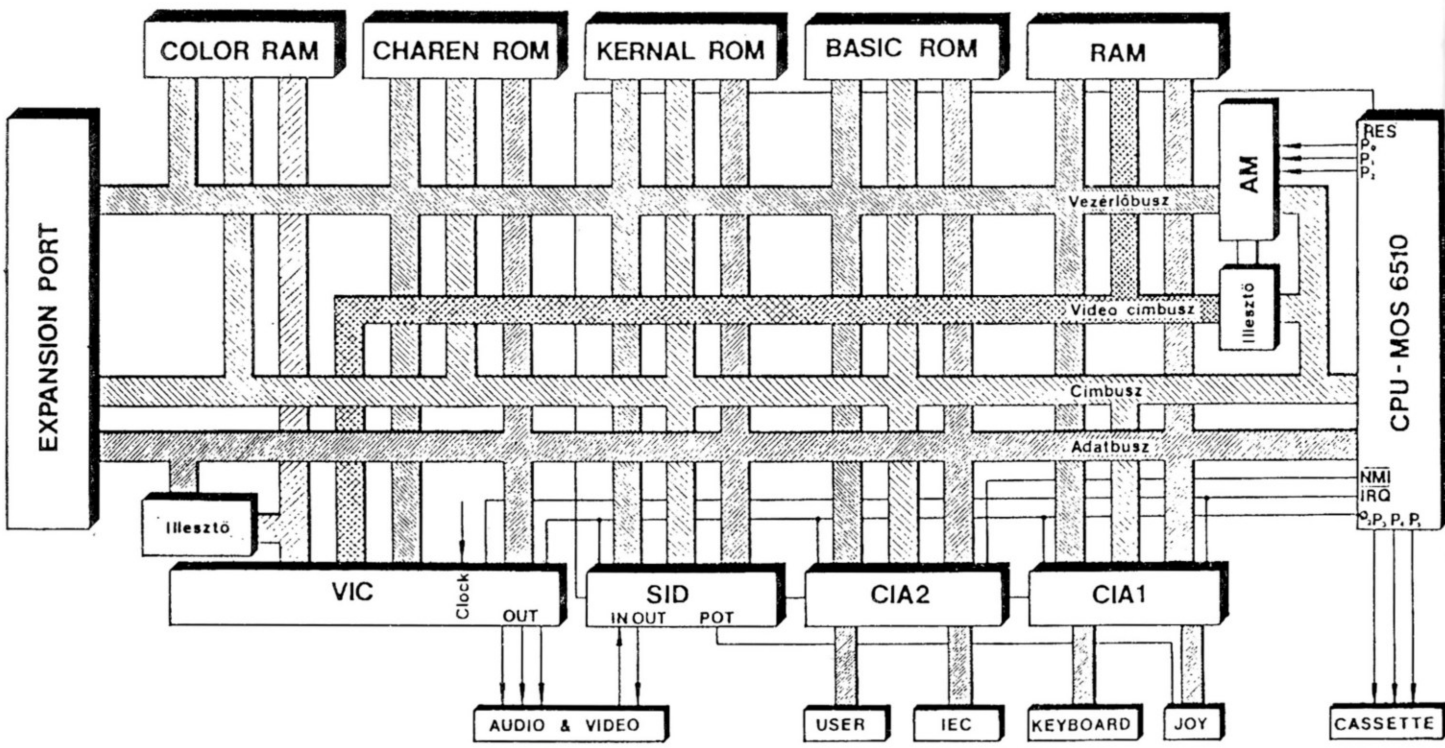
A ROM

BASIC:	MOS 2364, 64 kbit (8 kbyte)
KERNAL:	MOS 2364, 64 kbit (8 kbyte)
CHAREN:	MOS 2332, 32 kbit (4 kbyte)

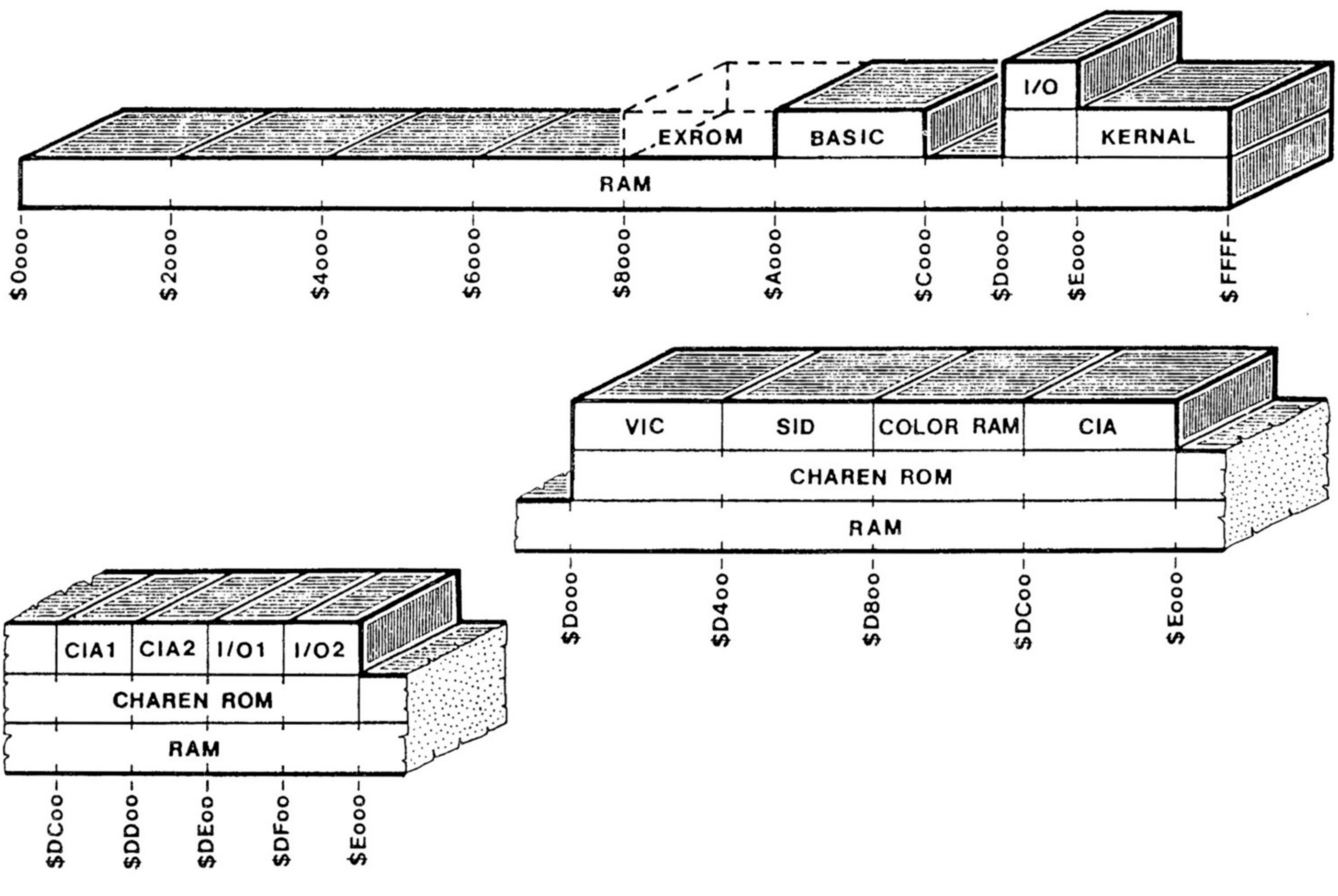
A RAM

4164, 8 db 64 kbites (újabban 2 db 2464) áramkör
2114-30L, 1 db 4 kbites áramkör

A C64-es nyitott hardverű, 8 bites számítógép. A nyitottság többek között azt is jelenti, hogy a gép Z80 processzor mellett is tud működni, és a bővítőrésbe helyezett Z80 processzorkártya segítségével átalakítható CP/M rendszerű számítógéppé is. Ez ugyan kiterjeszti kompatibilitásának határait, de a gyakorlatban nem nagyon terjedt el. A 6510 processzorral a Z80 szoftveresen is emulálható, ám ez meglehetősen lassú megoldás.

1. ábra. A rendszer elvi felépítése

2. ábra. A memóriaszegmensek átlapolása

A technikai adatok felsorolásából kitűnik, hogy a számítógép tára 64 kbyte-nál jóval nagyobb. A processzor 16 címvezetékkel azonban csak 65536 byte-ot képes megcímezni. Ennyit csak maga a RAM lefoglal. Ezt a látszólagos ellentmondást a *multiplex* nevű technikai trükk oldja fel. A multiplexelés teszi lehetővé, hogy fizikailag azonos címen található, egymástól eltérő tárolók más-más időben ugyan, de elérhetőek legyenek a processzor és a felhasználó számára. Ilyenkor azt mondjuk, hogy a memória egyes szegmensei egymásra lapoltak.

A multiplex-technikát — a többszörözést — igen gyakran alkalmazzák a digitális elektronikában. Esetünkben ez körülbelül azt jelenti, hogy a processzor időben más-más alkalommal más és más jelet küld, illetve fogad ugyanazon a vezetéken. Megfelelően nagy ütemfrekvencia esetén a működés szakaszossága nem érzékelhető. A multiplex rendszerekben egy ütemezővezérlő áramkör biztosítja, hogy ne keletkezzen zavar működés közben. A C64-esben ez a vezérlő az AM (Address Manager); egy olyan FPLA (Field Programmable Logic Array) áramkör, amelyet a felhasználó (ez esetben a MOS) programoz.

A C64-es belső elektronikája 33 integrált áramkört, valamint számos tranzisztort, diódát és más passzív alkatrészt foglal magába. Természetesen az integrált áramkörök a meghatározók:

1.	6510	1 db	Processzor
2.	6567	1 db	VIC (Video Interface Controller)
3.	6526	2 db	CIA (Complex Interface Adapter)
4.	6581	1 db	SID (Sound Interface Device)
5.	2364A	2 db	ROM, 8 kbyte (8K x 8 bit)
6.	2332A	1 db	ROM, 4 kbyte (4K x 8 bit)
7.	4164	8 db	RAM, 8 kbyte (64K x 1 bit)
8.	2114-30L	1 db	RAM, 1K x 4 bit
9.	825100	1 db	AM, programozható logikai áramkör
10.	74LS257	2 db	2 az 1-hez multiplexer x 4
11.	74LS258	1 db	2 az 1-hez multiplexer x 4
12.	74LS139	1 db	2 bites demultiplexer 2-ről 4-re
13.	74LS373	1 db	D típusú közbenső tár, 8 bites
14.	74LS08	1 db	ÉS kapu x 4
15.	74LS74	1 db	D típusú tár x 2
16.	74LS193	1 db	Számláló, 4 bites előre-hátra
17.	74LS629	1 db	VCO (Voltage Controller Oscillator)
18.	MC4044	1 db	PLL áramkör (Phase Locked Loop)
19.	MC4066	2 db	Analóg kapcsoló x 4
20.	7406	1 db	Inverter x 6
21.	7805	1 db	Feszültségszabályozó, 5 V-os
22.	7812	1 db	Feszültségszabályozó, 12 V-os

Az áramköri panelen egy belső és kilenc külső csatlakozó található: a billentyűzet (belső), a két joystick, a tápfeszültség csatlakozója, a bővítőport, az RF kimenet, az audio-video kimenet, a soros busz, a kazettás egység csatlakozója, valamint a user port.

A billentyűzet 66 gombos. Az alfanumerikus klaviatúra mellett 4 funkcióbillentyű található.

1.1. A processzor

A C64-esben a Commodore cég leányvállalata, a kaliforniai MOS félvezetőgyártó által előállított 6510 jelű processzort alkalmazzák. A MOS 6510 8 bites, 1 MHz-es processzor, teljesítményét tekintve ma már a középmezőny alsó felében helyezkedik el (megjelenésekor csúcstechnológiát tartalmazott).

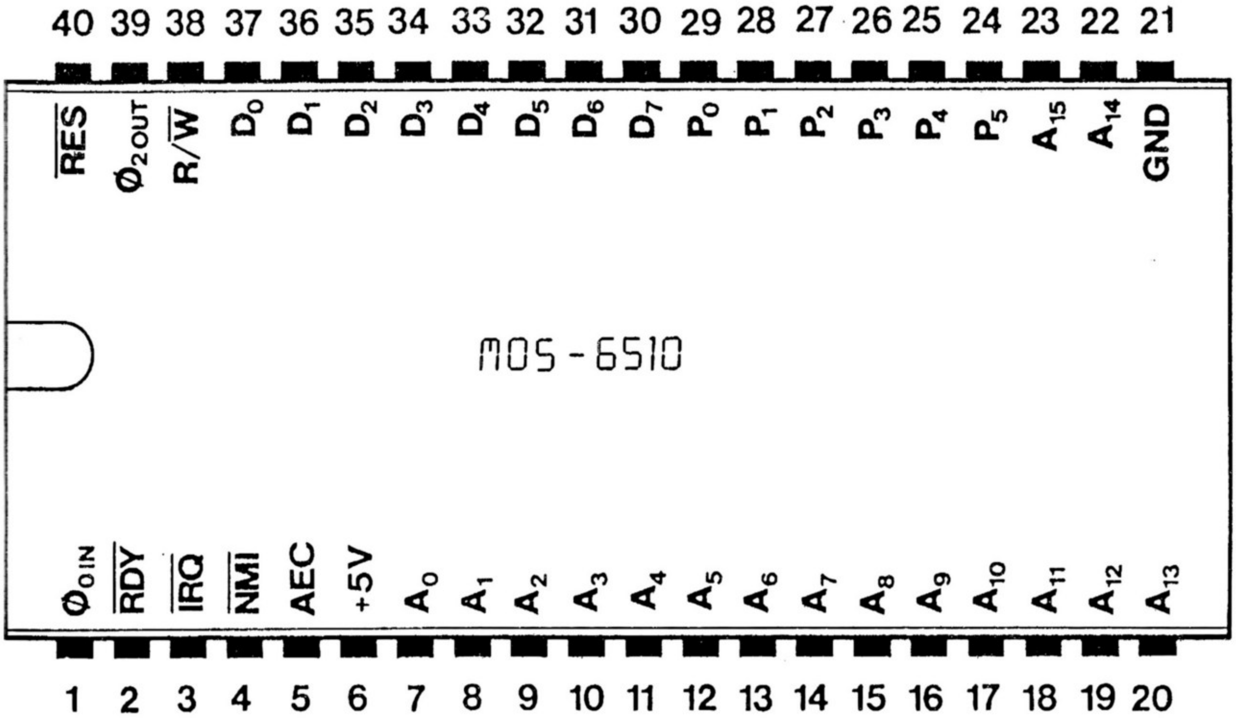
A MOS a 6510-es mellett teljes periferiális integrált áramköri skálát is gyárt. Ezeket együttesen a 65XX processzorcsalád néven szokták említeni. Néhány tagja:

6502: CPU, a 6510 elődje, a lemezegység processzora,
6504: CPU, az MPS 802 nyomtató processzora,
6510: CPU, a C64-es processzora,
6522: VIA, Versatile Interface Adapter, perifériameghajtó,
6526: CIA, Complex Interface Adapter, a VIA továbbfejlesztése,
6569: VIC, Video Interface Controller, videojel-generátor,
6581: SID, Sound Interface Device, szintetizátor és egyéb ROM chipek.

A MOS 6510 a 8 bites processzorok családjába tartozik, de társaira (Z80, 8080, 6800 stb.) csak nagy vonalakban hasonlít. Adatbusza 8 bit, címbusza 16 bit egyidejű továbbítására alkalmas. Hat I/O vezetéke és hat belső regisztere van. A C64-esben megközelítőleg 1 MHz ütemfrekvenciával üzemel.

A processzor egy 40 lábú DIL-tokban foglal helyet; tűinek megnevezése és jelentése a *3. ábrának* megfelelő sorszámozás szerint:

1. OIN: órajel bemenet. PAL: 985,2 kHz
2. $\overline{\text{RDY}}$: READY. Ha alacsony, a processzor adatot vár az adatbuszon.
3. $\overline{\text{IRQ}}$: Interrupt Request, megszakításkérelem. Ha alacsony, megszakítás következik.
4. $\overline{\text{NMI}}$: Non Maskable Interrupt, megszakításkérelem. Ha alacsony, megszakítás következik.
5. AEC: Address Enable Control, címzésengedélyezés. Ha alacsony, a processzor a buszvonalat nagy ellenállású állapotba hozza. A periféria IC-k ekkor végezhetnek buszműveleteket.
6. V_{CC}: tápfeszültség, +5 V.

3. ábra. A processzor tokozása

7—20. A_0-A_{13}:	címbusz, háromállapotú.
21. GND:	Ground, rendszerföld.
22—23. A_{14}-A_{15}:	címbusz.
24—29. P_5-P_0:	a processzor I/O vezetékei (portok).
30—37. D_7-D_0:	adatbusz, háromállapotú.
38. R/$\overline{W}$:	Read/Write. 0 = íráshozzáférés, 1 = olvasás.
39. Φ_{2OUT}:	órajel kimenet. Vezérlő szinkronjel a többi egység számára.
40. $\overline{RES}$:	RESET. Ha alacsony, a processzor alapállapotba hozza magát.

1.1.1. A 6510 I/O portjai és belső regiszterei

A processzor I/O vezetékeinek feladata a kazettás egység és a processzor közötti adatforgalom biztosítása és a belső tárkonfiguráció beállítása. A hat I/O vezeték a 24—29. lábakon jelenik meg.

24. CASS MOTOR:	a kazettás egység motorvezérlője, 1 = kikapcsolva.
25. CASS SENSE:	a kazettás egység állapotszenzora, 1 = PLAY lenyomva.
26. CASS WRT:	adatkimenet.
27. CHAREN:	a \$D000—DFFF címtartomány állapota, 1 = I/O chipek.
28. HIRAM:	a \$E000—FFFF címtartomány állapota, 1 = ROM.
29. LORAM:	a \$A000—BFFF címtartomány állapota, 1 = ROM.

A 6510 belső regiszterei:

1. AC: akkumulátor, 8 bites
2. XR: X indexregiszter, 8 bites
3. YR: Y indexregiszter, 8 bites
4. SP: veremmutató, 8 bites (Stack Pointer)
5. PC: programszámláló, 16 bites (Program Counter)
6. PS: állapotregiszter, 8 bites (Processor Status)

Az állapotregiszter minden bitjének külön funkciója van.

7. N: Negative flag, negativitásjelző, HI-aktív
6. V: Overflow flag, túlcsordulásjelző, HI-aktív
5. - NC, nem használt, mindig magas
4. B: Break flag, megszakítás programból, LO-aktív
3. D: Decimal flag, decimális módot jelző bit, HI-aktív
2. I: Interrupt flag, megszakításjelző, LO-aktív
1. Z: Zero flag, nullajelző, HI-aktív
0. C: Carry flag, átvitelbit.

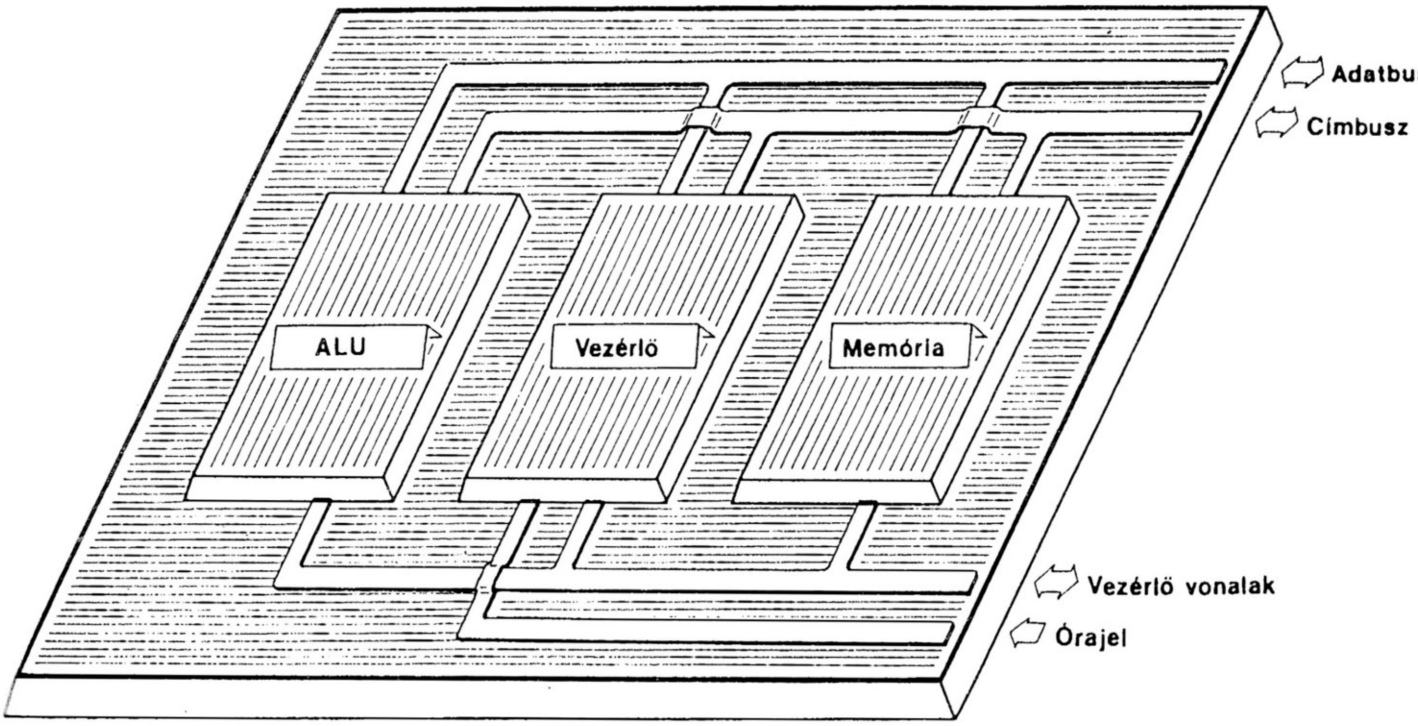
1.1.2. A processzor felépítése és működése

A 6510 működése szempontjából három nagyobb szerkezeti egységre tagolható. Részei: az aritmetikai és logikai egység (ALU), a vezérlőegység (utasításdekódoló és buszvezérlő) valamint a belső tár (regiszterek). A három egység a cím- és adatbuszon, illetve a belső vezérlővezetékeken tart egymással kapcsolatot.

Az egységek között a munkamegosztás a következő. A vezérlőegység beolvassa az adatbuszról az utasításkódot, dekódolja, majd átadja az ALU-nak az aritmetikai paramétereket, végül az eredménynek megfelelően beállítja a regisztereket, a cím- és az adatbuszt. A regiszterekben az utasításban kijelölt művelet(ek) eredménye(i) jelennek meg.

A processzor az utasításokat nem egy ütemciklus alatt hajtja végre, hanem legkevesebb két ütemciklus alatt, de vannak olyan utasítások is, amelyek négy vagy öt ütemciklust igényelnek. Például a TAX utasítás végrehajtásához 2 ütemciklus szükséges. Az első ciklus alatt a vezérlő dekódolja az utasítást, és az akkumulátor tartalmát kihelyezi a belső buszra. A következő ciklus alatt az X regiszter átveszi a buszon megjelent byte-ot, az ALU pedig beállítja az állapotregisztert. Ezzel együtt a vezérlő növeli az utasításszámlálót.

A processzor *három megszakítási fokozattal* rendelkezik. Ezek elsőbbségi sorrendben: RESET, NMI és IRQ.

4.ábra. A processzor elvi felépítése

A RESET, vagyis a processzor alaphelyzetbe állítása akkor jön létre, amikor a processzor $\overline{\text{RES}}$ vonala alacsony jelszintet vesz fel. A folyamat a következő módon zajlik le: a RES jel észlelése után a processzor megszakítja az éppen futó programot, az utasításszámlálóba betölti a $FFFC—FFFD címeken található byte-okat, és munkáját e címtől folytatja. Ezután következik a RAM inicializálása, a CIA, a VIC és a SID megfelelő regisztereinek alapállapotba hozása. Erről a megfelelő ROM rutinok gondoskodnak. A RESET valójában nem megszakítás, de működése hasonló.

Szoftveresen nem tiltható NMI megszakítást a RESTORE billentyű lenyomása, a CIA2, illetve a bővítőportba helyezett külső egység hozhat létre. Amint az NMI vonal alacsony jelszintet vesz fel, a feldolgozott utasítást még befejezi a processzor, de ezt követően az utasításszámlálót és az állapotregisztert a verembe menti, a megszakításjelzőt magasra állítja, majd az utasításszámlálóba új értéket, a $FFFA—FFFB címeken található byte-okat tölti. Ezután végrehajtja a megszakítási rutint, amelynek RTI-vel kell véget érnie. Ekkor visszatölti a veremből az állapotregisztert és az utasításszámlálót.

A harmadik megszakítási mód, az IRQ, az állapotregiszter megszakításjelzőjének magasra állítása után letiltható. IRQ-t létrehozhat a programozó a BRK utasítással, a CIA1, a VIC, illetve a bővítőportba helyezett külső egység. Működése hasonló az NMI-hez. A megszakításrutin vektora viszont más: $FFFE—FFFF. A verembe mentett állapotregiszter vizsgálatával a szoftveres és hardveres IRQ-k szétválaszthatók.

A processzor a *tárat* laponként kezeli. 256 ilyen lap van, ezek egyenként 256 byte-ból állnak. A lapok között kitüntetett szerepet tölt be a *nulláslap*, amely nevét onnan kapta, hogy bármelyik byte-jának címe $00-val kezdődik. A másik különleges státusú lap a *verem*, amely a RAM $0100—01FF területét fedi le, és amelyet a processzor saját céljaira foglal le. Ebbe a 256 byte-os visszatérési verembe kerülnek azok az adatok, amelyek a program végrehajtásához azért szükségesek, hogy a processzor az elágazások — alprogramok végrehajtása —

után visszatalálhasson az elágazás utáni első utasításra. Ide kerülnek tehát a processzor működése során keletkező visszatérési címek, illetve a megfelelő utasítások hatására az állapot regiszter és az akkumulátor tartalma. A veremből mindig az az érték vehető ki először, ami utoljára került bele.

1.1.3. A processzor nyelve

A 6510 processzor olyan önálló gépi nyelvet alkalmaz, amelyet az idegen gyártók hasonló 8 bites processzorainak egyike sem használ, és speciális fordítóprogram nélkül nem is képes végrehajtani. (A 6502 nyelv szempontjából természetesen teljesen megegyezik a 6510 processzorral; az egyiken írt programok a másikon hiba nélkül lefutnak.) Egy gépi nyelv használhatóságát címzésmódjainak száma és azok kezelhetősége jellemzi a legjobban.

A processzor 256 utasítást különböztethet meg. E 256 lehetséges utasítás jelentős része kisebb-nagyobb csoportokra osztható, amelyek azonos műveletet végeznek más-más tárcímek között. Az azonos jellegű utasítások között különbséget a címzés módjában tehetünk. A 6510-es processzor nyelve 13 címzésfajtát különböztet meg. A 13 változat egyszerre egyik műveletnél sem szerepelhet, mert a processzor tervezői a 8 bites utasításkódban csak 3 bitet használhattak fel a címzésmód kiválasztására. A legtöbb címzéssel operáló műveleteknél is csak 8 címzésmód ismert; 3 biten 8 különböző állapot hozható létre. A címzésmódok működésének ismertetésére egy teljes fejezetet szenteltünk a gépi nyelvvel és programozással foglalkozó részben, ezért ezeket itt nem részletezzük.

A 6510 *utasításkészlete* kétfelé bontható: egyrészt az általánosan elfogadott kódokra, másrészt a tiltott kódokra. Az előbbi csoportot a szabványos vagy standard jelzővel különböztethetjük meg a tiltott kódoktól. A legtöbb program, így a BASIC interpreter és az operációs rendszer is a standard utasításkészletet alkalmazza. Ezekben tiltott kód nem szokott előfordulni.

A *szabványos utasításkészlet* egymástól eltérő mnemonikkal jelölt 56 utasítását az *1. táblázatban* foglaltuk össze. Természetesen a címzésmódok miatt az utasítások száma jóval több, hiszen egyik-másik mnemonikhoz 8 címzésfajta is használható. A táblázatban az utasítás-mnemonik mögött álló szám jelzi azt, hogy az adott utasításhoz hány címzésfajta, hány különböző kód tartozik. Az 56 utasításhoz összesen 151 kód lehetséges.

A *tiltott utasításkészlet* 27 különböző műveletet tartalmaz. Ezeknek csak egy része új művelet, a jelentősebb csoportot két vagy több szabványos műveletet integráló utasítások alkotják.

1. táblázat. A szabványos utasításkészlet elemei

1.	ADC	8	összeadás
2.	AND	8	logikai ÉS művelet
3.	ASL	5	szorzás kettővel
4.	BCC	1	relatív ugrás
5.	BCS	1	relatív ugrás
6.	BEQ	1	relatív ugrás
7.	BIT	2	bitteszt
8.	BMI	1	relatív ugrás
9.	BNE	1	relatív ugrás
10.	BPL	1	relatív ugrás
11.	BRK	1	megszakítás programból
12.	BVC	1	relatív ugrás
13.	BVS	1	relatív ugrás
14.	CLC	1	státusbit művelet
15.	CLD	1	státusbit művelet
16.	CLI	1	státusbit művelet
17.	CLV	1	státusbit művelet
18.	CMP	8	összehasonlítás
19.	CPX	3	összehasonlítás
20.	CPY	3	összehasonlítás
21.	DEC	4	dekrementálás
22.	DEX	1	dekrementálás
23.	DEY	1	dekrementálás
24.	EOR	8	logikai kizáró VAGY
25.	INC	4	inkrementálás
26.	INX	1	inkrementálás
27.	INY	1	inkrementálás
28.	JMP	2	abszolút ugrás
29.	JSR	1	szubrutinhívás
30.	LDA	8	betöltés
31.	LDX	5	betöltés
32.	LDY	5	betöltés
33.	LSR	5	osztás kettővel
34.	NOP	1	nincs művelet
35.	ORA	8	logikai VAGY művelet
36.	PHA	1	veremművelet
37.	PHP	1	veremművelet
38.	PLA	1	veremművelet
39.	PLP	1	veremművelet
40.	ROL	5	forgatás balra
41.	ROR	5	forgatás jobbra
42.	RTI	1	visszatérés megszakításból
43.	RTS	1	visszatérés szubrutinból
44.	SBC	8	kivonás
45.	SEC	1	státusbit művelet
46.	SED	1	státusbit művelet
47.	SEI	1	státusbit művelet
48.	STA	7	tárolás
49.	STX	3	tárolás
50.	STY	3	tárolás
51.	TAX	1	transzfer művelet
52.	TAY	1	transzfer művelet
53.	TSX	1	transzfer művelet
54.	TXA	1	transzfer művelet
55.	TXS	1	transzfer művelet
56.	TYA	1	transzfer művelet

2. táblázat. A tiltott utasítások

1.	AAX	1	A AND X
2.	ABS	*	STOP
3.	ANL	1	AND-LSR
4.	ANN	1	AND művelet
5.	ANX	1	AND művelet
6.	ASO	7	ASL-ORA
7.	AXI	1	AND művelet
8.	AXR	1	A AND X
9.	AXS	1	több művelet
10.	AXX	1	A AND X
11.	AXY	1	AND művelet
12.	AYY	1	AND művelet
13.	DAR	1	AND-ROR
14.	DEM	7	DEC-CMP
15.	INB	7	INC-SBC
16.	LDT	6	LDA-TAX
17.	LSE	7	LSR-EOR
18.	NO1	*	nincs művelet
19.	NO2	*	nincs művelet
20.	NO3	*	nincs művelet
21.	RAD	7	ROR-ADC
22.	RAN	7	ROL-AND
23.	TAN	1	AND művelet
24.	TSA	1	AND művelet
25.	XAS	1	AND-SBC
26.	XYA	1	AND művelet
27.	YXA	1	AND művelet

* Az ABS művelet 12 kódot, az NO1 művelet 6 kódot, az NO2 művelet 14 kódot, és az NO3 művelet 7 kódot foglal. A mnemonik után álló szám a címzések számát jelenti.

A 27 művelet 103 kódot jelent. 103 + 151 = 254, tehát két utasítás hiányzik. Ezeket a felsorolásból azért hagytuk ki, mert a $2B kód azonos az ANN utasítás $0B kódjával, valamint a $EB kód azonos az SBC utasítás $E9 kódjával. A teljes utasításkészletet a függelékben közöljük; a gyors keresést elősegítendő kétféle csoportosításban is. A függelékben megadjuk a különböző utasítások jelzőkre gyakorolt hatását is.

1.2. A videojel-generátor (VIC)

A processzornak nincs kapacitása a rendszeren belül előálló összes vezérlőfeladat elvégzésé re, így az órajelek előállítására és a RAM ciklikus felfrissítésére sem. Ezeket a feladatokat MOS 6567 (6569) típusú Video Interface Controller látja el. Ez a chip állítja elő azonban televíziós képet is.

A VIC képszerkesztését a következők jellemzik:

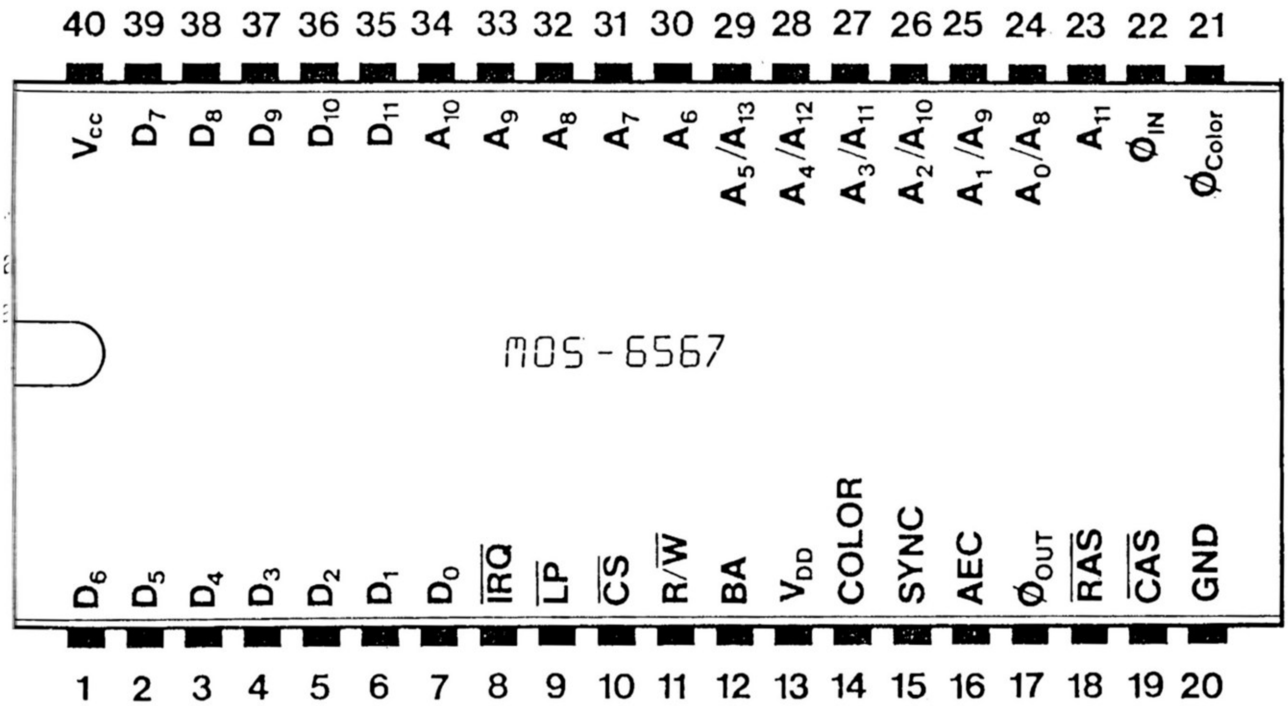
— karakteres grafika, 40 oszlop — 25 sor;
— High Resolution (HIRES) grafika, 320 oszlop — 200 sor;
— 8 db önálló 24 x 21 pixeles sprite;
— 16 különböző szín.

A VIC hardvere emellett biztosítja a következőket:

— eltolható videoram;
— eltolható karaktergenerátor;
— fényceruza használata;
— megszakítástechnika.

A processzor számára a VIC külső egység, és illesztése is ennek megfelelő. A VIC speciális helyzeténél fogva, valamint amiatt, hogy a processzor feladatainak egy részét átvállalja, na gyobb hatáskörrel rendelkezik. Kezében tartja a rendszerbusz ütemezését, sőt a vezérlést e is veheti a processzortól. Erre azért van szükség, mert a memória bizonyos (esetlegesen vál tozó) területeihez a képszerkesztés miatt hozzá kell férnie. Míg a processzor a saját feladatai időben halaszthatja, addig a VIC-nek szolgáltatnia kell a monitor számára a képernyő felépí téséhez szükséges jelet, amely a szigorúan meghatározott frekvenciamenet miatt nem késhet Emiatt a VIC a processzorhoz képest előnyt élvez a memória olvasása tekintetében. Mivel a VIC képszerkesztése egyik regiszterén keresztül felfüggeszthető, ezért a különösen számítás igényes programokat, amelyek a tárat is erősen igénybe veszik, érdemes kikapcsolt képernyő mellett futtatni. Persze ezzel jelentős gyorsítás nem érhető el, mert a VIC azokat a pillanato kat igyekszik felhasználni e munkája számára, amikor a processzor amúgy sem férhet hozzá a rendszerbuszhoz. Az időzítés összehangolása egyszerűbb, mintsem gondolnánk: ha a rend szerütem négyszögjele éppen magas fázisban van, a processzor, egyébként pedig a VIC hasz nálja a rendszerbuszt. Amennyiben a fél rendszerütem nem lenne elég a VIC-nek ahhoz, hogy a megfelelő adatot kiolvassa a memóriából, az AEC vezetéket, amelyet a hozzáférés kezde tekor alacsonyra állított, továbbra is alacsony állapotban tartja, ezáltal a processzor továbbra sem kísérel meg a buszhoz férni.

A VIC 40 lábú DIL-tokban kerül forgalomba. Tűinek jelentését és szerepét az 5. *ábra* jelöléseinek megfelelően ismertetjük.

5. ábra. A VIC tokozása

1—7. D_6-D_0: a processzor adatbusza.
8. $\overline{IRQ}$: Interrupt Request, kimenet, megszakításkérelem. Alacsony, ha az IMR és az IRR regiszterek ($D01A és $D019) megfelelő bitjei azonosan magasak.
9. $\overline{LP}$: Light Pen Strobe, bemenet, fényceruza.
10. $\overline{CS}$: Chip Select, bemenet, vezérlőjel. A VIC a processzorbuszon csak a $\overline{CS}$ láb alacsonyra állítása után végezhet műveletet. A vezérlőjelet a tárkezelő egység, az AM szolgáltatja.
11. $R/\overline{W}$: Read/Write, buszvezérlő jel. Írás, ha alacsony; olvasás, ha magas.
12. BA: Bus Available, a busz foglaltságát jelző vonal. Alacsony, ha a buszon még nem jelent meg a várt adat.
13. V_{DD}: +12 V tápfeszültség.
14. COLOR: kimenet, színinformáció.
15. SYNC: kimenet, sor- és képszinkron jel.
16. AEC: Address Enable Control, kimenet, címzésengedélyezés. Ha alacsony, a VIC használja a rendszerbuszt.
17. Φ_{OUT}: kimenet, rendszerütem.
18. $\overline{RAS}$: Row Address Select, kimenet, sorválasztó a RAM címzéséhez (a dinamikus RAM vezérlőjele).
19. $\overline{CAS}$: Column Address Select, kimenet, oszlopválasztó a RAM címzéséhez (a dinamikus RAM vezérlőjele). A dinamikus RAM címzési folyamatát a 18. vonallal együtt szabályozza.
20. GND: Ground, rendszerföld.
21. Φ_{COLOR}: bemenet, színfrekvencia.
22. Φ_{IN}: bemenet, Dot Clock.

23. A_{11}: a processzor címbusza.
24—29. A_0-A_5/A_8-A_{13}: multiplexelt RAM címbusz.
30. A_6: a videoram címbusza.
31. A_7: a videoram címbusza.
32—34. A_8-A_{10}: a processzor címbusza.
35—38. D_{11}-D_8: a COLOR-RAM adatbusza.
39. D_7: a processzor adatbusza.
40. V_{cc}: tápfeszültség, 5 V.

Az *ütemjel* előállításához a C64-esen belül három fontos frekvencia van. A legnagyobb frekvencia a kvarcstabilizált oszcillátor (rezgőkör) rezgése. Φ_{COLOR} = 17,7344 MHz. A VIC ebből a frekvenciából állítja elő a televíziós képhez szükséges alapfrekvenciákat (világosságjel, színjel, sorfrekvencia, képfrekvencia stb.). A processzor számára a VIC állítja elő az ütemfrekvenciát, ehhez azonban néhány áramkör a kvarcoszcillátor frekvenciáját előosztó fokozattal 8/18-ad részére csökkenti. Az így kapott frekvencia a Dot Clock, értéke 7,8819 MHz. A processzor ütemfrekvenciája ennek 8-ad része: Φ_0 = 985,25 kHz. A Φ_0 tehát a kvarcoszcillátor frekvenciájának 18-ad része. A frekvencia 18 részre osztásához PLL (Phase Locked Loop — fázisban szabályozott ciklus) áramkört alkalmaznak, amellyel tetszőleges osztási arányt el lehet érni. (2 hatványai alapján csak a digitális osztóáramkörök végzik az osztást.)

Meg kell említenünk, hogy ezek a frekvenciaértékek csak az Európában forgalmazott gépekre érvényesek, mert Japánban és az USA-ban más a videoszabvány (nem PAL, hanem NTSC). Ezért az amerikai piacon eladott gépek megfelelő frekvenciái: Φ_{COLOR} = 14,318 MHz, Dot Clock = 8,182 MHz, Φ_0 = 1,0227 MHz, az osztási viszony pedig 14.

A VIC regisztereinek eléréséhez a processzor az AM segítségével a $\overline{CS}$ vonalat alacsonyra állítja. A VIC csak 16 kbyte címterülettel dolgozhat, mert a 16 bites busz legfelső két bitje nem áll rendelkezésére. A tokon azonban nem 14, csak 7 csatornát találunk, mivel a RAM címzése két részletben, multiplexelt rendszerben ugyanazon csatornán más-más időpontban következik be. Ez magyarázza azt is, hogy a tok 24—29. lábainak kettős elnevezése van (pl. a 24. láb egyszerre a 0-ás és a 8-as bit hordozója). A multiplex-eljárást a RAM speciális szervezése indokolja. A RAM ugyanis a címet 8 bites egységekben, előbb alsó, majd felső címbyte-ok formájában igényli. Azt, hogy mikor melyik az érvényes, a $\overline{RAS}$ és a $\overline{CAS}$ jel állapota szabja meg.

A VIC specifikációjában már említettük, hogy a videoram eltolható. Ahhoz, hogy ez a teljes RAM-ra igaz legyen, a VIC számára nem elegendő a 14 címbit. A teljes RAM címzéséhez a két hiányzó bitet a CIA2 *A* portja biztosítja. A 0-ás és 1-es bit szolgáltatja a 14-es és 15-ös címbiteket. Ez a megoldás ugyan némileg bonyolítja a hardvert, de zavart nem okoz. Ezek a bitek inverteren keresztül jutnak a RAM-hoz, ezért alacsony állapotuk eredményez magas címbitet.

A COLOR RAM eléréséhez a VIC a 35, 36, 37 és a 38-as lábakat használja. Ezekhez csatlakozik adatvezetékeivel a színtár. Viszont felmerülhet a kérdés: miért van megkétszerezve a címbusz néhány vezetéke? Hogyan lehetséges az, hogy a VIC multiplexelt címbuszán kívül a 23. és 32—34. lábakon ismét jelentkezik az A_8-A_{11} vonal? Ez amiatt van, mert a

VIC-nek a képszerkesztéshez a képernyő- és színtárt egyszerre kell elérnie. A két memória azonban egymástól általában messze lévő két tárterületen helyezkedik el, s ezeket egyszerre csak külön buszon címezheti meg.

1.2.1. A VIC regiszterei

A regiszterek szerepének ismertetésekor a sorszám után zárójelben megadjuk a megfelelő tárcímet is.

R_0	($D000)	S_0X_0-S_0X_7: a 0. sprite X koordinátája
R_1	($D001)	S_0Y_0-S_0Y_7: a 0. sprite Y koordinátája
R_2	($D002)	S_1X_0-S_1X_7: az 1. sprite X koordinátája
R_3	($D003)	S_1Y_0-S_1Y_7: az 1. sprite Y koordinátája
R_4	($D004)	S_2X_0-S_2X_7: a 2. sprite X koordinátája
R_5	($D005)	S_2Y_0-S_2Y_7: a 2. sprite Y koordinátája
R_6	($D006)	S_3X_0-S_3X_7: a 3. sprite X koordinátája
R_7	($D007)	S_3Y_0-S_3Y_7: a 3. sprite Y koordinátája
R_8	($D008)	S_4X_0-S_4X_7: a 4. sprite X koordinátája
R_9	($D009)	S_4Y_0-S_4Y_7: a 4. sprite Y koordinátája
R_{10}	($D00A)	S_5X_0-S_5X_7: az 5. sprite X koordinátája
R_{11}	($D00B)	S_5Y_0-S_5Y_7: az 5. sprite Y koordinátája
R_{12}	($D00C)	S_6X_0-S_6X_7: a 6. sprite X koordinátája
R_{13}	($D00D)	S_6Y_0-S_6Y_7: a 6. sprite Y koordinátája
R_{14}	($D00E)	S_7X_0-S_7X_7: a 7. sprite X koordinátája
R_{15}	($D00F)	S_7Y_0-S_7Y_7: a 7. sprite Y koordinátája
R_{16}	($D010)	S_0X_8-S_7X_8: az X koordináta 9. bitje, rendre 0—7. sprite
R_{17}	($D011)	a VIC első ellenőrző-vezérlő regisztere

0—2. bit:	$YSCL_0$-$YSCL_2$, a képernyő Y irányú eltolási tényezője
3. bit:	RSEL, ha 0: 24 sor, ha 1: 25 sor a képernyőn
4. bit:	BLNK, ha 0, a képernyő kikapcsolva
5. bit:	BSM, ha 1, bittérképes üzemmód (HIRES)
6. bit:	ECM, ha 1, bővített színes üzemmód
7. bit:	RC_8, a RASTER regiszter ($D012) 9. bitje

R_{18}	($D012)	RC_0-RC_7: Raszter R/W. Olvasás: az éppen aktuális rasztersor. Írás: az a rasztersor, amelyben a VIC megszakítást vált ki

R_{19} ($D013) LPX_0-LPX_7: LIGHT PEN X, a fényceruza X koordinátája. Olvasás: az éppen aktuális rasztersor. Írás: az a rasztersor, ahol a fényceruza megszakítást vált ki

R_{20} ($D014) LPY_0-LPY_7: LIGHT PEN Y, mint fent, de az Y koordinátára

R_{21} ($D015) SE_0-SE_7: SPRITE ENABLE, sprite-engedélyezés. Ha a megfelelő bit magas, a hozzá tartozó sprite láthatóvá válik

R_{22} ($D016) a VIC második ellenőrző-vezérlő regisztere

0—2. bit:	$XSCL_0$-$XSCL_7$ a képernyő X irányú eltolási tényezője
3. bit:	CSEL, ha 0: 38 oszlop, ha 1: 40 oszlop a képernyőn
4. bit:	MCM, ha 1, többszínű üzemmód
5. bit:	RST, értéke nulla
6. bit:	NC, nem használt, mindig magas
7. bit:	NC, nem használt, mindig magas

R_{23} ($D017) $SEXY_0$-$SEXY_7$: SPRITE EXPAND Y. Ha a megfelelő bit magas, a sprite minden pontja kettőződik Y irányban

R_{24} ($D018) a karaktergenerátor és a képernyőtár címbitjei

0. bit:	NC, nem használt
1—3. bit:	CB_{10}-CB_{13}, a karaktergenerátor báziscímének 10—13. bitjei
4—7. bit:	VS_{11}-VS_{13}, a képernyőtár báziscímének 11—13. bitjei

R_{25} ($D019) IRR: Interrupt Request Register, megszakításkérelem. Csak olvasható!

0. bit:	RIRQ, rasztermegszakítás-kérelem jelzése
1. bit:	ISBC, sprite-háttér ütközés megszakításkérelme
2. bit:	ISSC, sprite-sprite ütközés megszakításkérelme
3. bit:	LPIRQ, fényceruza által kiváltott megszakítás jelzése
4—6. bit:	NC, nem használt
7. bit:	IRQ, megszakításjelző; magas, ha bármelyik bit magas

R_{26} ($D01A) IMR: Interrupt Mask Register, megszakításmaszkolás. Csak írható! A regiszter bitjei maszkként működnek. Az IRR párhuzamos bitje a feltétel teljesülése esetén is csak akkor magas, ha az IMR bitje is magas. A regiszter nem olvasható, illetve az olvasás eredménye nem fedi a regiszter tartalmát.

R_{27}	($D01B)	BSP_0-BSP_7: háttér-sprite elsődlegességének eldöntése. Ha a sprite-hoz tartozó bit magas, a háttér az elsődleges.
R_{28}	($D01C)	SMC_0-SMC_7: a sprite-ok multicolor beállítása; ha a bit magas, a hozzá tartozó sprite többszínű.
R_{29}	($D01D)	$SEXX_0$-$SEXX_7$: SPRITE EXPAND X; a sprite-ok X irányú kiterjesztése. Ha a megfelelő bit magas, a sprite kétszeresére nyúlik.
R_{30}	($D01E)	SSC_0-SSC_7: sprite-sprite ütközés detektor. Az érintett sprite-ok bitjei magasak, ha ütközés történt.
R_{31}	($D01F)	SBC_0-SBC_7: sprite-háttér ütközés detektor. Az érintett sprite-nak megfelelő bit magas, ha érintés történt.
R_{32}	($D020)	0—3. bit: keretszín
R_{33}	($D021)	0—3. bit: háttérszín 0
R_{34}	($D022)	0—3. bit: háttérszín 1
R_{35}	($D023)	0—3. bit: háttérszín 2
R_{36}	($D024)	0—3. bit: háttérszín 3
R_{37}	($D025)	0—3. bit: SMC0, sprite multicolor mód, szín #0
R_{38}	($D026)	0—3. bit: SMC1, sprite multicolor mód, szín #1
	A *4—7. bitek az* R_{32}—R_{38} *regisztereknél nem használatosak*	
R_{39}	($D027)	0—3. bit: a 0. sprite alapszíne
R_{40}	($D028)	0—3. bit: az 1. sprite alapszíne
R_{41}	($D029)	0—3. bit: a 2. sprite alapszíne
R_{42}	($D02A)	0—3. bit: a 3. sprite alapszíne
R_{43}	($D02B)	0—3. bit: a 4. sprite alapszíne
R_{44}	($D02C)	0—3. bit: az 5. sprite alapszíne
R_{45}	($D02D)	0—3. bit: a 6. sprite alapszíne
R_{46}	($D02E)	0—3. bit: a 7. sprite alapszíne
	A *4—7. bitek értéke a fenti nyolc regiszter mindegyikénél mindig magas.*	

1.2.2. A VIC ábrázolási lehetőségei és a sprite-kezelés

A VIC két alapvető ábrázolási módja a *karakteres* és *nagyfelbontású* grafika, ezek mindegyikéhez társulhat az ún. *sprite-grafika* is. Mindkettőre érvényes az *egyszínű* (HIRES) és a *többszínű* (MULTICOLOR) grafikai megjelenítés.
Így a következő ábrázolási kombinációk lehetségesek:

- karakteres normál grafika (alaphelyzet),
- karakteres többszínű grafika (bővített színes üzemmód),
- karakteres grafika színes üzemmódban (multicolor),
- karakteres grafika sprite-okkal,

— nagyfelbontású grafika egyszínű üzemmódban,
— nagyfelbontású grafika többszínű üzemmódban,
— nagyfelbontású grafika sprite-okkal.

Minthogy a sprite-ok is lehetnek egy-, illetve többszínű üzemmódban, ezért ennél több ese is lehetséges, különösen azt figyelembevéve, hogy a sprite-grafika bármelyik másik üzemmód hoz kapcsolható. Azonban ezek még mindig csak az egyszerűbben programozható megoldá sok. Programozási trükkök segítségével — a megszakítási technika lehetőségeinek kihasználásával — olyan megoldások is elérhetők, mint pl. ha 8 sprite-nál több szerepel egyszerre, a képernyő megosztott, egyszerre látható néhány sor karakteres grafika nagyfelbontású grafikával, a sprite-ok a szerkesztési mezőn (a háttéren) kívül (alatta vagy felette, esetleg is-is) jelennek meg, a képernyő keretének és/vagy hátterének színe egy időben különböző szín sávokra van felosztva.

A VIC *16 szín* előállítására képes. A 16 szín csak bizonyos korlátozások mellett látható egyszerre a képernyőn. (Karakteres üzemmódban nincs ilyen korlátozás.) Nagyfelbontású üzemmódban egy 8 x 8 pont méretű rácson belül maximum három különböző szín jelenhet meg egyszerre. Három különböző színt ölthetnek a sprite-ok is. A színek és a hozzájuk tartozó kódok:

Fekete 0	Fehér 1	Vörös 2	Türkiz 3
Lila 4	Zöld 5	Kék 6	Sárga 7
Narancs 8	Barna 9	Rózsaszín 10	Szürke 1 11
Szürke 2 12	Világoszöld 13	Világoskék 14	Szürke 3 15

Az *egyszínű, normál üzemmódú karakteres grafika* különösebb magyarázatot nem igényel kezelése egyszerű, a gép bekapcsolása után ez az ábrázolásmód használatos.
Jellemzői:

- 25 sorban 40 oszlop (1000 karakter)
- a képernyő háttérszíne a 16 szín bármelyike lehet
- a karakterek színe 16-féle lehet
- egy-egy karakter valójában 8 x 8-as pontmátrix, azonban csak egy egységként kezelhető.

Ebben az üzemmódban a háttér színét a 33. regiszter ($D021) adja meg. A karakterek színét a színtár határozza meg. A színtár a $D800—DBFF területen helyezkedik el, és hozzárendelése a képernyőtárhoz egyértelmű: $0400 → $D800, $0401 → $D801 stb.

Bővített színes üzemmódú karakteres grafika esetén a karakterek mögötti háttérszín már többféle is lehet. A képernyőtárban 256 különböző karakterhez rendelhetünk mutatót; ez nyolc biten ábrázolható. Ebben az esetben a háttérszín csak egyféle lehet. A szín kódját a VIC

33. regisztere ($D021) tartalmazza. A többszínű üzemmód megvalósításához a VIC-nek pótlólagos információra van szüksége annak eldöntéséhez, hogy a háttér színét a 33—36. regiszterek közül melyiknek a tartalmához igazítsa. Mivel a hardver erre külön lehetőséget nem biztosít, ezért a gép tervezői a következő megoldást választották.

A bővített színes üzemmódban ábrázolható, egymástól különböző karakterek száma legyen 64. Ebben az esetben a karakterek kiválasztásához 6 bit is elegendő. A fennmaradó 2 bit, amely a képernyőtárban található byte 2 felső bitje, a szín kiválasztására szolgál. A két bit négy egymástól eltérő kombinációt alkothat:

0 0	a szín kódja a 33. regiszterben ($D021)
0 1	a szín kódja a 34. regiszterben ($D022)
1 0	a szín kódja a 35. regiszterben ($D023)
1 1	a szín kódja a 36. regiszterben ($D024)

Tehát azon az áron, hogy csak az alfanumerikus karaktereket ábrázolhatjuk, azt a lehetőséget nyerjük, hogy minden különösebb programozási procedúra nélkül megváltoztathatjuk bizonyos karakterek mögött a háttér színét. Ez elsőrendű kiemelési lehetőséget kínál, amelyet nem biztosít az ún. reverse-ábrázolás sem.

Az üzemmódot a VIC 17. regiszterének ($D011) 6. bitje állítja be, illetve kapcsolja ki.

A *színes (multicolor) üzemmódú* karakteres grafika négyszínű karaktereket eredményezhet. Bekapcsolását a 22-es regiszter ($D016) 4. bitjének magas állapota jelenti. A színkiválasztást alapvetően befolyásolja, hogy az ún. színtárban tárolt félbyte legmagasabb (azaz 3.) bitje magas-e. Mert ha nem, akkor a multicolor mód nem érvényesül. Ekkor a pontok színét (ahol bitmintában 1 áll) a színtár maradék három bitje határozza meg, a többi pont színe pedig azonos a háttér színével. Ha viszont a színtár 3. bitje magas, az ábrázolás bitpárok alapján történik. A mátrix ekkor 4 x 8 bites, a pontok dupla szélesek.

A színeket az alábbi hozzárendelés alapján választja ki a VIC:

0 0	33-as regiszter ($D021)
0 1	34-es regiszter ($D022)
1 0	35-ös regiszter ($D023)
1 1	a színtár alsó három bitje

Ez a megoldás négyszínű karaktereket eredményez, azonban az egyik szín karakterről karakterre változhat, nyolc különböző szín bármelyike lehet.

A *nagyfelbontású grafikus* (high resolution bit mode, HIRES) *ábrázolási mód* gyökeresen eltér a karakteres ábrázolásoktól. A tár és a képernyő között lényegében közvetlen hozzárendelés áll fenn. A különbség főként a képernyőtár méretében mutatkozik. Míg a karakteres ábrázolásnál a tár tulajdonképpen egy mutatót tárol, amely a bitminta pozícióját mutatja a karaktergenerátoron belül, addig nagyfelbontás esetében a bitek állapota látható a képernyőn.

A *képernyőtár* mérete karakteres grafikánál 1000 byte, nagyfelbontású grafikánál 80(byte. A képernyő ekkor nem 25 x 40 egységből, hanem 200 sorból és 320 oszlopból áll. A t és a képernyő egymáshoz rendelését a *6. ábra* szemlélteti.

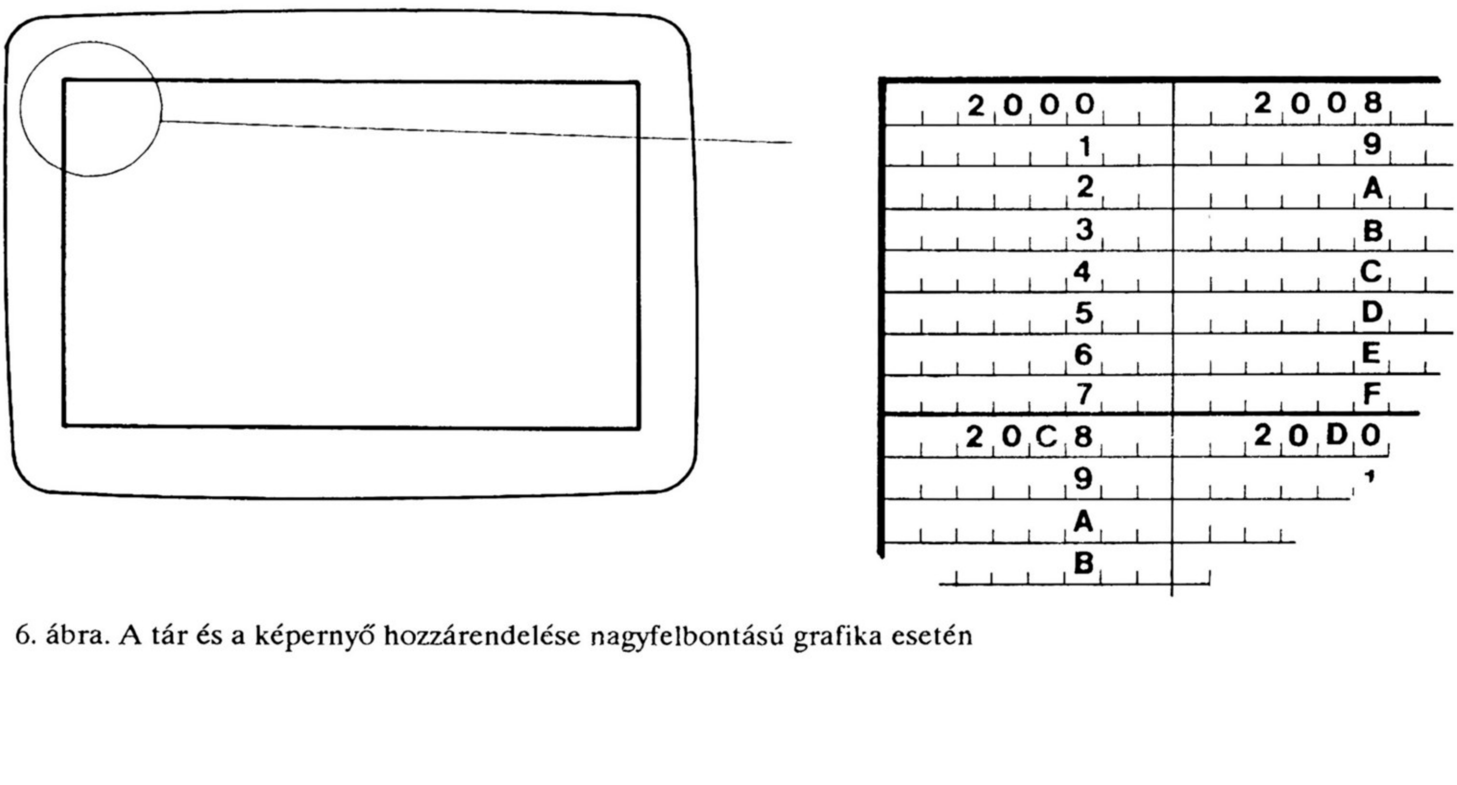
A színtár ekkor nem vesz részt a pontok színének alakításában. Ezt a szerepet a képe nyőtár karakteres része veszi át. Minden byte alsó félbyte-ja a háttér színét, felső félbyte- pedig a bekapcsolt pontok színét szabályozza. Így ugyan lényegében a látható pontokat cé szerű egyszínűre választani, azonban minden egyes karakterhelyen más és más lehet a ponto illetve a háttér színe. Alkalmazhatjuk tehát mind a 16 színt, ám egy karakterhelyen egyszer csak egy látható ezekből. Ez utóbbi megkötés miatt a többszínűség gyakorlatilag hasznaveh tetlen lehetőség, ezért is nevezhetjük az ábrázolási módot egyszínű nagyfelbontásnak.

Bekapcsolását a 17. regiszter ($D011) 5. bitje végzi. Amennyiben magas, a grafika nag felbontású, amennyiben alacsony, karakteres.

Az előzőekben említett hátrányt, hogy egy (8 x 8 bit) karakterhelyen belül nem tudun több színt megjeleníteni, kiküszöböli a *többszínű nagyfelbontású üzemmód* (multicolor bit m de). A multicolor üzemmód alkalmazásának azonban ára van. Igaz ugyan, hogy egy karakte helyen belül a háttérpontok színét is figyelembevéve négy különböző színt jeleníthet meg, d a felbontás 320 x 200 pixelről 160 x 200 pixelre csökken. Egy pontnak ebben az esetben eg bitpár felel meg. A bitpár tartalma határozza meg a pont színét a következő módon:

0 0	a 3. regiszter tartalma
0 1	a képernyőtár felső félbyte-ja
1 0	a képernyőtár alsó félbyte-ja
1 1	a színtár tartalma

Ezt az üzemmódot a 17. regiszter ($D011) 5. bitjének, és a 22. regiszter ($D016) 4. bitjén magasra állítása kapcsolja be.

6. ábra. A tár és a képernyő hozzárendelése nagyfelbontású grafika esetén

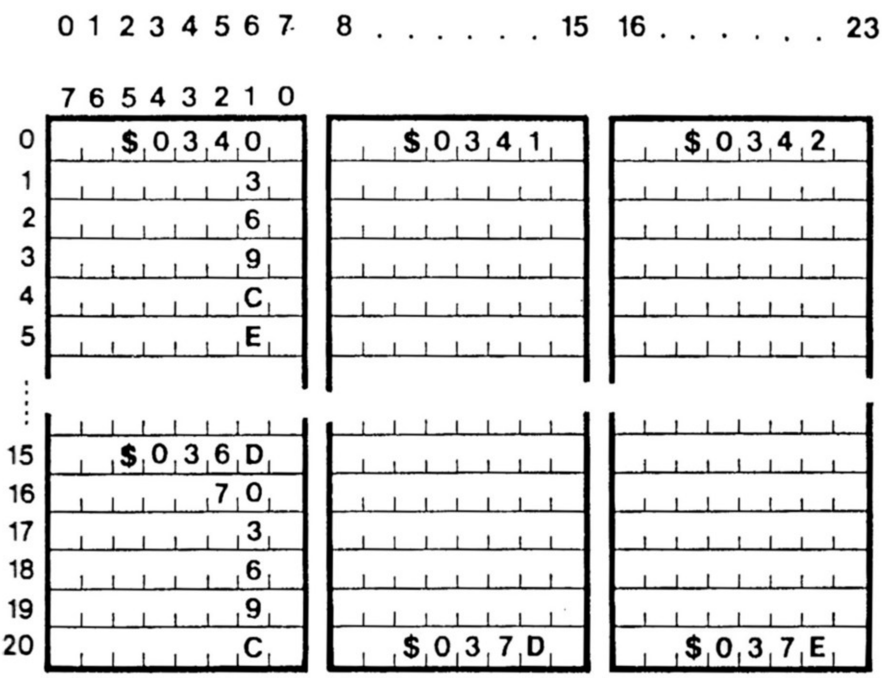
A *sprite*, mint ábrázolási forma, igazán egyik megjelenítési módhoz sem tartozik, hiszen mindegyikkel együtt is jelentkezhet. A sprite-grafikát a VIC lényegében külön kezeli.

A sprite egy 24 x 21 pixelből álló grafikai elem, amely a képernyőre mintegy „rálapolódik". Minthogy a sprite jóval kisebb, mint a képernyő felülete, ezért a VIC biztosítja a figura koordinátákhoz kötött irányítását, lényegében a mozgatását. A sprite pontjainak és a tár bitjeinek egymáshoz rendelését a *7. ábra* szemlélteti.

A sprite-ok jellemzőit a következőkben foglalhatjuk össze:

1. Egyidejűleg nyolc sprite-tal dolgozhatunk, amelyek 0-tól 7-ig számozottak.
2. A sprite-ok egyenként, külön-külön is lehetnek multicolor vagy HIRES állapotúak.
3. A sprite-ok kiterjedését kétszeresére külön-külön is megváltoztathatjuk vízszintes, illetve függőleges irányban.
4. A sprite-ok érintkezését ellenőrizhetjük.
5. A sprite-ok és a háttér érintkezését is detektálhatjuk.
6. A sprite-ok elsődlegesek a háttéralakzatokkal szemben, ez azonban megváltoztatható.
7. A sprite-ok egymás közötti elsődlegessége rögzített.
8. A sprite-ok helyzete egymástól független.

A sprite alakját a tárban található bitminta határozza meg. A sprite 64 byte tárhelyet foglal el, ezért a VIC a megcímzett 16 kbyte-os területet 64 byte-os egységekre bontja. Emiatt mondhatjuk, hogy az elméletileg lehetséges, egymástól eltérő sprite-minták száma 256 lehet. Ez azonban csak elméleti, mert a RAM-ot az operációs rendszer és az interpreter is használja, azonkívül ebbe a tartományba kell hogy essen a mindenkori képernyőtároló is (karakteres és/vagy bittérképes).

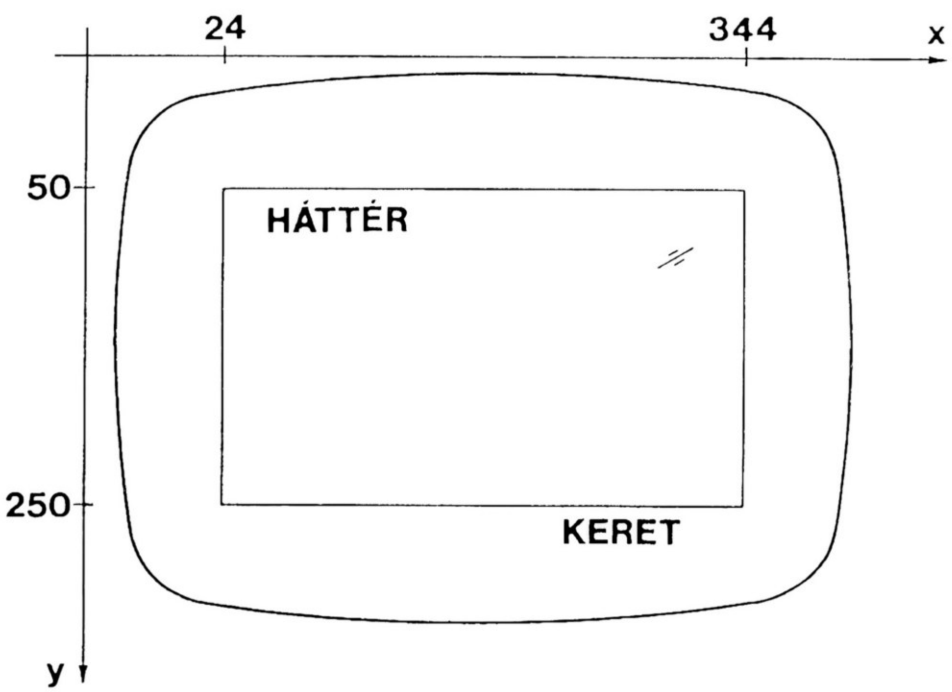

7. ábra. A sprite és a tár leképezése

A VIC a sprite-mutatókat a mindenkori képernyőtár legfelső nyolc byte-ján keresi. Alaphelyzetben ez a terület a 2040-2047 ($07F8-07FF) byte-okra esik. A VIC címzését bármelyik 16 kbyte-os lapra állítjuk is, a sprite-okhoz tartozó információkat, adatokat a VIC *mindig RAM-ban keresi*. Így nem kell attól tartani, hogy a felső lapokon elhelyezkedő ROM-ok zavarhatják a sprite-ábrázolás programozási tennivalóit. Az említett területmutatók értéke attól függ, hogy az ábrázolni kívánt sprite melyik 64 byte-os blokkban helyezkedik el. (Például a 832-es relatív címen a 13. sprite adatai kezdődnek.) Ennek megfelelően kell a mutatókat beállítani.

A tiszta kép kedvéért vegyünk egy példát! Ha a bekapcsolás utáni alaphelyzetben a 7. sorszámú blokkban található bitmintát kívánjuk megjeleníteni, akkor a következő műveleteket kell elvégezni: (1) beállítjuk a sprite-blokk mutatóját, (2) a sprite-ot a látható mezőbe pozicionáljuk, (3) bekapcsoljuk a sprite-ot. Lássuk mindezt részletesen!

1. Kiválasztjuk céljainkra a 0. sprite-ot, illetve annak regisztereit. A blokkmutatót a $07F8 címre (2040) kell betölteni. Ez most 7, tehát: POKE 2040, 7
2. Mivel a képernyő kereten belüli része és külső része a VIC elé ugyanolyan megjelenítési feladatokat állít, ezért a képernyőn a pozicionálást a rasztersorok abszolút értéke határozza meg (ld. a *8. ábrát* is).

8. ábra. A képernyő: keret és háttér

A raszterkoordináták a Descartes-féle koordináta-rendszer IV. síknegyedének megfelelően értelmezhető abszolút értékű egész számok. Amint a 8. ábrán is látszik, a háttér bal felső sarka a (24,50) koordinátákhoz kötött. A jobb alsó sarok koordinátáit a képernyő pixelméretei határozzák meg, azaz: (344, 250).

Tudjuk, hogy egy normál méretű sprite 24 x 21 pontból áll. Ezenfelül még azt is felfedezhetjük, hogy a sprite-ok koordinátaregiszterei bekapcsolás után zéró értékekkel vannak fel-

ve. Így a sprite-ot hiába is kapcsoljuk be, az a képernyő kerete alatt nem lesz látható. Emiatt a 0. sprite koordinátáit állítsuk be a (100, 100) koordinátákra:

POKE 53248, 100 *x koordináta,*
POKE 53249, 100 *y koordináta.*

3. Most pedig engedélyezzük a sprite láthatóságát. Mivel a 0. sprite-ot kívánjuk látni, ezért a megfelelő regiszterben (53269) a 0. bitet kell magasra állítani:

POKE 53269,1

A fenti műveletek végrehajtása után már látható az eredmény: egy fehér színű, szabályosnak nem nevezhető alakzat, amelyben néhány „remegő" pont is van — ezek száma, ha leütünk néhány billentyűt, egy pillanatra megsokasodik. A képernyőre hozott alakzat nem más, mint a processzor visszatérési verme, a verem legfelső része. A remegés az interpreter és az operációs rendszer normális működésének látható jele.

A sprite-ábrázolás mikéntjének megértéséhez ez a leírás meglehetősen kevés támpontot nyújthat. A profi sprite-kezelés jószerével csak gyakorlás útján sajátítható el. Viszonylag könnyebben tanulhatunk a GRAPHICS BASIC interpreter-szoftver segítségével. A programnyelv majdnem emberi nyelven segíti a sprite-okkal kapcsolatos problémák programozását.

A sprite-ok kezelésének megértéséhez jónéhány példát kellene tanulmányozni. Az alábbi program arra a célra készült, hogy a fontosabb funkciókat demonstrálhassuk, s így megismertessük a sprite-ok kezelését.

Programunk egyetlen sprite-ot definiál, jelenít meg és mozgat.

```
100 PRINT CHR$(147)                ; képernyőtörlés
110 VIC=53248                      ; a VIC kezdőcíme
120 POKE VIC+32,6                  ; a képernyő kerete kék
130 POKE VIC+33,0                  ; a képernyő háttere fekete
140 GOSUB 1000                     ; a sprite adatainak betöltése
150 POKE 2040,11                   ; a 0. sprite adatai a 11. blokkban
160 POKE VIC+39,2                  ; a 0. sprite színe vörös
170 POKE VIC+29,1                  ; a 0. sprite X irányú kiterjesztése
180 POKE VIC+21,1                  ; a 0. sprite engedélyezése
190 A=1                            ; a függőleges mozgás egysége
200 Y=50                           ; a függőleges mozgás fölső határa
210 FOR I=-π TO π STEP π/60        ; a vízszintes mozgás ciklusa
220 POKE VIC,SIN(I)*90+155         ; a vízszintes koordináta beállítása
230 POKE VIC+1,Y                   ; a függőleges koordináta beállítása
240 Y=Y+A                          ; a függőleges mozgás biztosítása
250 IF Y>230 OR Y<50 THEN A=-A     ; az alsó-fölső határ ellenőrzése
260 NEXT
270 GOTO 210                       ; végtelen ciklus, kilépés : RUN/STOP
                                   ; szubrutin a sprite adatok betöltéséhez
1000 FOR I=0 TO 63
1010 READ X : S=S+X
1020 POKE 11*64+I,X                ; a 11. sprite-blokkba
1030 NEXT I
1040 IF S<>8253 THEN STOP
1050 RETURN
1060 DATA    0,  0,  0,  0         ; a sprite bitmintája
```

```
1070 DATA   0,  0,  0,255,  0,  3
1080 DATA 129,192, 14,126,112, 25
1090 DATA 255,152, 55,255,236,111
1100 DATA 255,246,111,255,246,223
1110 DATA 255,251,223,255,251,223
1120 DATA 255,251,111,255,246,111
1130 DATA 255,246, 55,255,236, 25
1140 DATA 255,152, 14,126,112,  3
1150 DATA 129,192,  0,255,  0,  0
1160 DATA   0,  0,  0,  0,  0,  0
```

Ahhoz, hogy egy sprite láthatóvá váljék, meg kell adni néhány paraméterét. Először rö zíteni kell, hogy melyik sprite-ot kívánjuk kezelni (0—7). A példaprogram a 0. sprite-ot állít elő. Első dolgunk legyen az, hogy meghatározzuk a sprite-hoz tartozó blokkot. (Feltételezzü hogy a megfelelő blokkban már ott van a sprite bitmintája.) Alaphelyzetben a #2040-es tá címre kell betöltenünk a mutatót. A sprite adatainak a #704—767 területet választottuk, a 11. blokk. Tehát POKE 2040,11. Állítsuk be a sprite színét. A sprite nagyfelbontású, ezé csak egy színregisztert kell beállítanunk. A szín legyen vörös, tehát POKE 53287,2. Ezt köv tően el kell döntenünk, hogy *x*, illetve *y* irányban kiterjesztjük-e a sprite-ot. Ha csak az *x* irán állítjuk be: POKE 53277,1. Általános esetben most következne a sprite koordinátáinak beá lítása, de a példaprogram más módszert követ. A koordináták megadása után láthatóvá ke tenni a sprite-ot. Ehhez az 53269-es tárcím megfelelő (itt 0.) bitjének beállítása szükséges.

A példaprogram nemcsak megjeleníti, hanem mozgatja is a sprite-ot. Ezért nem állítottu be a koordinátákat az egyébként megfelelő helyen. A programban felírt ciklus úgy állítja b a sprite *x* és *y* koordinátáját, hogy az mozgása közben egy csavarvonalban mozgó gömb szimulál, amely vissza-visszaverődik a mennyezeten és a padlón. (A gömb kissé túlzás, az al inkább ellipszis, mint kör.) A program nem áll meg magától, mert a 270. sorban találha GOTO végteleníti. A programot a RUN/STOP billentyűvel állíthatjuk meg.

A sprite egyéb jellemzőit az alábbiakban röviden ismertetjük.

Elsőbbség: a legmagasabb elsőbbségi kódú sprite a 0. Ez azt jelenti, hogy azonos koord náták esetén az összes többit takarja. Az elsődlegesség a sprite-ok sorszámának növekedés vel csökken.

Nagyítás, kiterjesztés: a sprite-ot *x* és *y* irányban terjeszthetjük ki egyszerre vagy külön-k lön is. A kiterjesztés *x* irányban a $D01D, *y* irányban a $D017 regiszter megfelelő bitjén magasra állításával történik.

Érintkezés, ütközés: kétféle ütközés detektálható. Az egyik a sprite és a háttér, a másik két sprite közötti érintkezés következménye. Sprite és háttér érintkezését a $D01F regiszte ben, sprite és sprite érintkezését a $D01E regiszterben vizsgálhatjuk.

Sprite multicolor mód: hatására a felbontás *x* irányban a felére csökken, viszont lehető válik egy sprite-on belül 3 szín használata.

A sprite bitmintája és a hozzá rendelt szín:

0 0	a pont nem látható (azonos színű a háttérrel)
0 1	a 37. regiszterben ($D025) levő színkód szerint
1 0	a sprite színregisztere ($D027-D02A) adja a megfelelő kódot
1 1	a 38. regiszterben ($D026) levő színkód szerint

A sprite-oknak egy változó és két közös színük lehet.

1.2.3. A VIC címzési megoldásai

A VIC tokozásánál már említettük, hogy a VIC egyszerre mindössze 16 kbyte-ot tud önállóan megcímezni. A RAM négyszer ekkora, ezért az egyik CIA (a 2-es) két portbitet biztosít a címzés megvalósításához: a $DD00 (56576) címen található 0. és 1. biteket. Segítségükkel választhatjuk ki a négy 16 kbyte-os lap valamelyikét. A bitek ún. LO-aktívak, azaz alacsony állapotuk eredményez magas címbitet.

A VIC a 16 kbyte-os címterületen belül a 24. regiszterben ($D018 vagy #53272) található érték alapján választja ki a képernyőtár, illetve a karaktergenerátor helyét.

3. táblázat. a VIC címzésének beállítása (24. regiszter)

Képernyőtár				Kar.gen.				Képernyőtár	Karaktergenerátor
7	6	5	4	3	2	1	0	offset	offset
0	0	0	0	0	0	0	x	0	0
0	0	0	1	0	0	1	x	1024	2048
0	0	1	0	0	1	0	x	2048	4096
0	0	1	1	0	1	1	x	3072	6144
0	1	0	0	1	0	0	x	4096	8192
0	1	0	1	1	0	1	x	5120	10240
0	1	1	0	1	1	0	x	6144	12288
0	1	1	1	1	1	1	x	7168	14336
1	0	0	0				x	8192	
1	0	0	1				x	9216	
1	0	1	0				x	10240	
1	0	1	1				x	11264	
1	1	0	0				x	12288	
1	1	0	1				x	13312	
1	1	1	0				x	14336	
1	1	1	1				x	15360	

Amint a *3. táblázatból* kitűnik, a képernyőtárat 1 kbyte-os, a karaktergenerátort 2 kbyte-os lépésekkel lehet mozgatni. Az offsetek a lap báziscíméhez hozzáadandók. A 16 kbyte-os lapok BASIC-ben a következő utasítások útján érhetők el:

```
0. $0000 - $3FFF      0 - 16383 : POKE 56576,139 : POKE 648,4
1. $4000 - $7FFF  16384 - 32767 : POKE 56576,198 : POKE 648,68
2. $8000 - $BFFF  32768 - 49151 : POKE 56576,197 : POKE 648,132
3. $C000 - $FFFF  49152 - 65535 : POKE 56576,196 : POKE 648,196
```

A 648-as címen a BASIC interpreternek azt adjuk meg, hogy a VIC a képet honnan állítj elő.

A CHAREN elhelyezkedésének megértéséhez némi magyarázattal tartozunk. A CHAREN ROM a tárban a $D000—DFFF területen helyezkedik el. Amennyiben utánanézünk hogy alaphelyzetben a VIC 24. regiszterében ($D018) található bitminta milyen címet eredményez, meglepetés vár ránk: a cím nem 53248, hanem 4096! Az ellentmondást az Adress Manager, a tárkezelő egység programozása oldja fel. A fejezet elején már utaltunk arra, hogy a VIC másképpen címzi a RAM-ot és a COLOR RAM-ot, és a karaktergenerátor elérése is egyedi. A VIC saját vezetékeivel csak 16 kbyte-ot képes megcímezni a 64 kbyte-os címterületből, a teljes címterület eléréséhez a hiányzó két legfelső bitet a CIA2 *A* portjának ($DD00) alsó két (0. és 1.) bitje, a VA_{14} és a VA_{15} biztosítja. A tárkezelő egség ennek a két bitnek az értékétől függően címzi meg a karaktergenerátort. Amennyiben a címbitek alacsonyak, a VIC a $D000 kezdőcímű ROM-ból veheti a karakterek bitmintáit. A bitek megváltoztatása esetén a tárkezelő az átcímzést mellőzi, vagy a megfelelő 16 kbyte-os területre irányítja a VIC hozzáférési kísérleteit.

A karaktergenerátorral kapcsolatos trükkök még nem merültek ki, mert helyét a processzorport ($0001) is vezérli. A port 2. bitjének alacsony vagy magas állapota szabja meg, hogy a karaktergenerátor a RAM-ban vagy a ROM-ban helyezkedik-e el.

Vizsgáljunk meg egy gyakorlati példát! A programozó, aki helytakarékosságra törekszik és a karakterkészletében ékezetes betűket is akar szerepeltetni, átdolgozza a karaktergenerátort. Lemásolja a RAM-ba, módosítja, majd átkapcsol rá. Ezt úgy is megteheti, hogy a tárat keresztbe-kasul feltúrja, és valahova a BASIC programtár kellős közepébe helyezi el az új karaktergenerátort. Ez a megoldás számtalan probléma forrása. Sokkal elegánsabb és takarékosabb megoldás is van.

Tudjuk, hogy a $D000—DFFF terület háromszorosan foglalt, valamint azt is, hogy a 64 kbyte RAM folyamatos, tehát az említett területen van 4 kbyte el nem érhető és emiatt gyakorlatilag használhatatlan RAM. Tegyük ide az új karaktergenerátort. Ezt azért tehetjük meg, mert a VIC akkor is a RAM-ban keresi a kép felépítéséhez szükséges adatokat, ha a kezelt terület felett bekapcsolt ROM van. Tehát címezzük meg a 4. 16 kbyte-os lapot. Ezt követően egy rövid gépi kódú program gyorsan átmásolja az eredeti CHAREN ROM tartalmát az alatta elhelyezkedő RAM-ba:

```
     LDA #$D0
     LDY #$00         A kezdőcím
     STA $FF
     STY $FE          elhelyezése
     SEI              A maszkolható megszakítások tiltása
     LDA $01
     AND #$FB         A tárfelosztás módosítása
     STA $01
X1   LDA ($FE),Y
     STA ($FE),Y      Másolóciklus
     INY
     BNE X1           Folytatni a ciklust
     INC $FF
```

```
LDA $FF
CMP #$E0
BNE X1         Még nincs vége, folytatni
LDA $01
ORA #$04       Az eredeti tárfelosztás visszaállítása
STA $01
CLI            A megszakítások engedélyezése
RTS
```

Ekkor egy másik program átjavítja a megfelelő karaktereket, így már csak átkapcsolni kell. Beállítjuk a VIC 24. ($D018) regiszterét (ha kell, egyébként nem muszáj), és beállítjuk a CIA2 *A* portjának ($DD00) alsó két bitjét. Ezzel a módosítás lényegében kész. A karaktergenerátor tartalmazza a megfelelő betűket, a BASIC-tár nem csökkent. Sőt: ha HIRES grafikát is használunk, az a $E000—FFFF területen fog elhelyezkedni, tehát a BASIC-tár továbbra is sértetlen. A megoldás egyetlen hátránya, hogy a $C000 után található szabad RAM-ból a képernyőtár kihasít 1 kbyte-ot.

A CHAREN 2 x 256 karakter képét tárolja. A $D000—D7FF területen a nagybetű-grafikus üzemmód karaktereinek képe található, a $D800—DFFF területen pedig a kisbetű-nagybetű üzemmód karaktereinek bitmintái.

A bitminták 8-as csoportokban értelmezhetők. Indexelésük a képernyőkód rendszerét követi, így a 0. a @, az 1. az A stb. Tehát amikor kiadjuk a POKE 1024,1 parancsot, akkor a megjelenő A betű bitmintáját a VIC a $D008—D00F területről vette.

Az első 128 x 8 byte a 128 különböző karakter képét, a következő 128 x 8 byte pedig ezek inverzét tárolja.

A HIRES-tár címzéséhez nem találunk regisztereket. Erre azért nincs szükség, mert a HIRES-tár mindig az aktuális 16 kbyte-os lap felső 8 kbyte-jára esik, illetve abból foglal le 8000 byte-ot. Mivel 8 kbyte 8192 byte-ból áll, ezért a HIRES-tár mögött a 253, 254 és 255 mutatójú sprite-terület üres.

A VIC még egy tárterülethez fér hozzá rendszeresen. Ez a COLOR RAM vagy színtár. Ez a terület 1024 byte-ot foglal el, de minden byte-ból csak az alsó négy bitet (0—3). A terület címzését a VIC hardveresen kezeli, ezért helye a RAM-ban nem változtatható.

1.2.4. A VIC megszakítási technikája

A VIC megszakítást kérhet akkor, ha sprite háttérrel vagy másik sprite-tal érintkezik, valamint fényceruza kezelése vagy rasztermegszakítás esetén. E lehetőségek választhatók és nem kötelezők.

A *sprite-háttér érintkezéses* megszakítási módot kedvenc játékprogramjaink jó része alkalmazza. Lényege az, hogy a mozgó sprite haladása közben érintkezésbe kerülhet a képernyőn látható más, nem mozgó ábrákkal, feliratokkal. Ekkor a VIC az IRQ vezetéket alacsonyra állítja, így jelzi a processzornak a megszakításkérelmet. A többi már a processzor és az éppen

futó program megszakításrutinjának dolga. A megszakítási módot a következő módon ak vizálhatjuk:

— az IMR regiszer ($D01A) 1. bitjét magasra állítjuk,
— a megszakítási rutin elé beiktatjuk saját figyelő rutinunkat,
— a megszakítási vektort a saját rutinunkra állítjuk.

A technikai megvalósításhoz nézzünk egy példát. Tételezzük fel, hogy a képernyőn e labirintusban kell elvezetni egy kis figurát a bejárattól a kijáratig. Annak programozása, ho a sprite mikor ér falat és mikor nem, rendkívül körülményes feladat — ráadásul lassú is a sprite és az aktuális falrészlet koordinátáinak összehasonlítgatása esetén. Sokkal célsz rűbb, ha az ütközést a VIC figyeli.

A képernyő megrajzolása után le kell futtatni egy kis programot, amely assemblyben ak ilyen is lehet:

```
INIT  SEI                     A megszakítások tiltása
      LDA #NIRQ<
      STA $0314               A megszakítási vektor
      LDA #NIRQ>
      STA $0315               átállítása
      LDA #%00000010          A maszk
      STA $D01A               Az IMR átállítása
      CLI                     A megszakítások engedélyezése
      RTS
```

Természetesen futtatás előtt már a tárban kell lennie az alábbi programnak is:

```
NIRQ  LDA $D019               Az IRR
      STA $D019               Azonnal visszaírni, így törlődik
      AND #%00000010          A maszk
      BEQ AA0                 Nincs érintkezés
      LDA #$01                A jelző
      STA $FF                 beállítása
      JMP $EA31               A megszakítási rutinra

 AA0  LDA #$00                A jelző
      STA $FF                 törlése
      JMP $EA81               Befejezni a megszakítást
```

A rutin a tár $00FF címére 1-et tölt, ha a sprite és a háttér érintkezett. Persze ha töb sprite-tal dolgozunk, szükségünk lehet arra is, hogy melyik sprite ütközött a háttérrel. Ezt 31-es regiszter ($D01F) bitmintája mutatja: a szóban forgó sprite sorszámának megfelelő bi magasra vált. Azaz, ha az 1. sprite ütközött, a $D01F tartalma $02 (%00000010).

A megszakításkezeléshez tartozó fontos információ: az IRR regiszter ($D019) beállítódá sa után mindaddig nem törlődik, míg a regiszterbe nem írnak. Emiatt szükséges olvasás utá azonnal felülírni (akár saját magával is), mert csak így biztosítható, hogy a regiszterben min dig aktuális információ legyen.

A *sprite-sprite ütközésre* is érvényesek az előbbiekben elmondottak. A folyamat ugyanúg zajlik le, csupán a megszakításbit és a detektáló regiszter címe más (az IRR 2. bitje, $D01E)

A VIC megszakítást generál abban az időintervallumban, amikor a *fényceruza* által meg jelölt sorba ér a képernyőt felfrissítő elektronsugár. Elméletileg ez abban az időpillanatba

kellene hogy megtörténjen, amikor az elektronsugár pontosan a fényceruza érzékelője alatt halad el, de ez a hardver néhány s-os késlekedése miatt nem lehetséges. Mindazonáltal leszögezhető: a VIC még azelőtt alacsonyra állítja az IRQ vezetéket, mielőtt az elektronsugár új sort kezdene írni.

A fényceruza aktuális koordinátáit a VIC 19. és 20. regiszteréből ($D013-14) akkor is kiolvashatjuk, ha a megszakításkérelem nincs aktivizálva. A koordináták olvasását és megjelenítését végző programot gyorsan és könnyen megírhatjuk, például:

10 PRINT CHR$(147) PEEK(53267), PEEK(53268) : GOTO 10

Amennyiben a fényceruzával megállunk egy ponton, az X (függőleges) koordináta nem változik addig, amíg a fényceruza ismét el nem mozdul. A vízszintes koordinátáról ez sajnos nem mondható el, az időnként elég nagyot változik. Ha pontos értékre van szükség, azt matematikai módszerekkel számíthatjuk ki.

A fényceruza-megszakítási módot a következőképpen kapcsolhatjuk be:

- az IMR regiszter ($D01A) 3. bitjét magasra állítjuk,
- a megszakítási rutin elé egy megfelelő figyelő rutint állítunk,
- átkapcsoljuk a megszakítási rutin címét ($0314-0315).

Programban:

```
INIT  SEI                   A megszakitások tiltása
      LDA #NIRQ<
      STA $0314             A megszakitási vektor
      LDA #NIRQ>
      STA $0315             átállitása
      LDA #%00001000        A maszk
      STA $D01A             Az IMR átállitása
      CLI                   A megszakitások engedélyezése
      RTS



NIRQ  LDA $D019             Az IRR
      STA $D019             Azonnal visszairni, igy törlödik
      AND #%00001000        A maszk
      BEQ AA0               Nincs érintkezés
      INC $D020             A müvelet(ek) helye
      JMP $EA31             A megszakitási rutinra

AA0   JMP $EA81             Befejezni a megszakitást
```

A képernyő kerete jól láthatóan kettéválik abban a sorban, ahol a fényceruza található. A fényceruzát főként grafikus alkalmazásokban használhatjuk (pl. PAINTBOX) szerkesztésre. A fényceruza elsősorban nagy fényerejű tévékészülékeknél és monitoroknál működik kifogástalanul, de azoknál is lehetőleg világos színű legyen a háttér. A fényceruza érzékenységétől erősen függ, hogy milyen az az árnyalat, amelynél még működni képes.

A *rasztersor-megszakítási mód* a legváltozatosabb technikai megoldásokat sugallja. Elve: a VIC másodpercenként 50-szer újítja meg a képet a monitoron. Ez azt jelenti, hogy ugyanazt

a rasztersort kb. 20 ms-onként kezdi újraírni. Ez a 20 ms bőven ad arra lehetőséget, ho állandóan ismétlődő rutinfeladatokat végeztessünk a megszakítási ciklus alatt.

A rasztersoros megszakítás kulcsregisztere a VIC 18. regisztere ($D012). Ebből a regis terből olvashatjuk ki, hogy az elektronsugár éppen melyik sorban van, illetve ebbe a regis terbe ($D012) írhatjuk annak a rasztersornak a számát, amelynek felülírása közben a VI megszakítást fog kérni a processzortól. Ez a regiszter speciális, kettős funkciójú regiszter. chipen belül két részre oszlik: csak írható és csak olvasható regiszterre. A regiszter 9 bite mert a képernyő 256-nál több rasztersorból áll. A regiszter 9. bitjét az előző regiszter ($D01 7. bitjén keresztül érhetjük el. A regiszterbe írt érték beállítja azt a sort, amelyben a VI megszakítást fog kérni a processzortól.

A rasztersoros megszakítási mód programozása:

- megadjuk a rasztersor számát ($D012),
- beállítjuk az IMR ($D01A) 0. bitjét,
- megfelelő rutint iktatunk a hardver megszakítás elé,
- aktivizáljuk a megszakítórutint.

1.2.5. A VIC programozása

A rasztersoros megszakítás gyakorlati alkalmazása igen változatos lehet. Használhatjuk pél dául két- vagy többszínű háttér, illetve keret esetén, a lehetséges nyolcnál 3-szor több sprit megadásához, vagy a háttéren kívül megjelenített sprite-okhoz.

A *színsávok* kialakítása egyszerű és könnyen követhető példa. A képernyő keretén háron szín különül el. A képernyőn jól megfigyelhető a rasztermegszakítás pontossága, mert jól lát ható, hogyan válnak el a színsávok egymástól. A program két részből áll. Az első rész beállítj a megfelelő regisztereket, és módosítja a hardvermegszakítás vektorát ($0314-0315). A má sodik rész pedig beállítja a VIC rasztersor regiszterét ($D012) és a képernyő keretének színé ($D020). A program SYS 10000-rel indítható.

Sokkal látványosabb példája a rasztermegszakításnak a *sprite-sokszorozást* bemutató prog ram. Betöltés és indítás után 24 vándorló sprite-ot számlálhatunk meg. Ez háromszor annyi mint amennyit a VIC engedélyez. A trükk nyitja az, hogy a megfelelő rasztersornál a sprite-o pozícióját megváltoztatjuk, és a képernyő tehetetlenségénél fogva ugyanaz a három sprit nyolc helyen látszik „egyszerre". A program belső paraméterezése alapján csavarvonalat (for gó csavarvonalat) szimulál. Az egyes sprite-ok közötti távolság módosításával változik a csa varvonal alakja és olykor száma is, hiszen a gömbök akár négy különböző csavarvonalat i formálhatnak.

A program betöltés után a SYS 10000 utasítással indul. Paramétert nem igényel. A prog ram futása közben az F3 és az F1 billentyűvel változtathatjuk meg a gömbök közötti távolsá got. Az F1 növeli, az F3 csökkenti a távolságot.

```
2710                100          *=10000      ; programkezdet
2710 A9 00          110          LDA #$00     ; a szín fekete
2712 8D 20 D0       120          STA $D020    ; a keret színe
2715 A9 93          130          LDA #$93     ; a képernyőtörlés kódja
2717 20 D2 FF       140          JSR $FFD2    ; a kód kiírása/ végrehajtása
271A 78             150          SEI          ; a megszakítások tiltása
271B A9 7F          160          LDA #$7F     ; a CIA megszakításainak
271D 8D 0D DC       170          STA $DC0D    ; tiltása
2720 A9 01          180          LDA #$01     ; rasztermegszakítás
2722 8D 1A D0       190          STA $D01A    ; a VIC maszk regisztere
2725 A9 03          200          LDA #$03     ; a ciklus 3 lépéses
2727 85 02          210          STA $02      ; a lépésszám tárolása
2729 A9 8D          220          LDA #$8D     ; az első koordináta
272B 8D 12 D0       230          STA $D012    ; a raszter R/W regiszterbe
272E A9 1B          240          LDA #$1B
2730 8D 11 D0       250          STA $D011    ; VIC 1. ellenőrző-vezérlő regiszter
2733 A9 3F          260          LDA #NIRQ<   ; az új rutin címe, alsó byte
2735 8D 14 03       270          STA $0314    ; a vektor alsó byte-ja
2738 A9 27          280          LDA #NIRQ>   ; az új rutin címe, fölső byte
273A 8D 15 03       290          STA $0315    ; a vektor fölső byte-ja
273D 58             300          CLI          ; a megszakítások engedélyezése
273E 60             310          RTS

273F AD 19 D0       320 NIRQ     LDA $D019    ; a megszakításkérelem regiszter
2742 8D 19 D0       330          STA $D019    ; olvasása és törlése
2745 29 01          340          AND #$01     ; rasztermegszakítás ?
2747 F0 19          350          BEQ AA0      ; nem
2749 C6 02          360          DEC $02      ; a számláló csökkentése
274B 10 04          370          BPL AA1      ; még nem futott le
274D A9 02          380          LDA #$02     ; a számláló kezdőértékének újratöltése
274F 85 02          390          STA $02
2751 A6 02          400 AA1      LDX $02      ; a számláló
2753 BD 6B 27       410          LDA COL,X    ; az aktuális színkód
2756 8D 20 D0       420          STA $D020    ; a színregiszterbe
2759 BD 68 27       430          LDA ROW,X    ; az aktuális rasztersor koordináta
275C 8D 12 D0       440          STA $D012    ; a raszter R/W regiszterbe
275F 8A             450          TXA          ; a számláló lefutott ?
2760 F0 03          460          BEQ AA2      ; igen
2762 4C 81 EA       470 AA0      JMP $EA81    ; visszatérés a megszakításból

2765 4C 31 EA       480 AA2      JMP $EA31    ; az eredeti IRQ rutinra

2768 00 C9 64       490 ROW      .BYTE $00,$C9,$64
276B 05 01 02       500 COL      .BYTE $05,$01,$02
276E                510          .END

ZEILEN:42    SYMBOLE:6    FEHLER:0

AA0   =2762  AA1   =2751  AA2   =2765  COL   =276B  NIRQ  =273F  ROW   =2768
```

```
100 FORI= 10000 TO 10093 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA 169,  0,141, 32,208,169,147, 32,210,255,120,169
120 DATA 127,141, 13,220,169,  1,141, 26,208,169,  3,133
130 DATA   2,169,141,141, 18,208,169, 27,141, 17,208,169
140 DATA  63,141, 20,  3,169, 39,141, 21,  3, 88, 96,173
150 DATA  25,208,141, 25,208, 41,  1,240, 25,198,  2, 16
160 DATA   4,169,  2,133,  2,166,  2,189,107, 39,141, 32
170 DATA 208,189,104, 39,141, 18,208,138,240,  3, 76,129
180 DATA 234, 76, 49,234,  0,201,100,  5,  1,  2
190 IF S <> 9881 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
200 PRINT"OK !!":END
```

```
2710            100      *=10000
0092            110 REG0 =$92        ; az Y táblázat mutatója
0096            120 REG1 =$96        ; sprite koordinátaregiszterek mutatója
009B            130 REG2 =$9B        ; a sprite-ok közötti különbség
2710 A9 00      140      LDA #$00    ; a képernyő színe fekete
2712 8D 20 D0   150      STA $D020   ; keret
2715 8D 21 D0   160      STA $D021   ; háttér
2718 A2 FF      170      LDX #$FF    ; 255
271A 86 96      180      STX REG1
271C E8         190      INX         ; 0
271D 86 92      200      STX REG0
271F E8         210      INX         ; 1
2720 86 9B      220      STX REG2
2722 A9 07      230      LDA #$07    ; %00000111, az első három
2724 8D 15 D0   240      STA $D015   ; sprite engedélyezése
2727 A9 0F      250      LDA #$0F    ; a sprite színe szürke
2729 8D 27 D0   260      STA $D027   ; az első
272C 8D 28 D0   270      STA $D028   ; három
272F 8D 29 D0   280      STA $D029   ; sprite színe
2732 20 D6 27   290      JSR SR0     ; az X pozíciók betöltése
2735 78         300      SEI         ; a megszakítások
2736 A9 1B      310      LDA #$1B
2738 8D 11 D0   320      STA $D011   ; VIC 1. ellenőrző-vezérlő regiszter
273B A9 7F      330      LDA #$7F    ; a CIA megszakításának
273D 8D 0D DC   340      STA $DC0D   ; kikapcsolása
2740 A9 51      350      LDA #NIRQ<  ; az új rutin címe, alsó  byte
2742 A2 27      360      LDX #NIRQ>  ; az új rutin címe, fölső byte
2744 8D 14 03   370      STA $0314   ; az IRQ-vektor
2747 8E 15 03   380      STX $0315   ; beállítása
274A A9 01      390      LDA #$01    ; rasztermegszakítás
274C 8D 1A D0   400      STA $D01A   ; az IMR beállítása
274F 58         410      CLI         ; a megszakítások engedélyezése
2750 60         420      RTS

2751 A9 01      430 NIRQ LDA #$01
2753 8D 19 D0   440      STA $D019   ; az IRR törlése
2756 8D 1A D0   450      STA $D01A   ; az IMR beállítása, rasztermegszakítás
2759 E6 92      460      INC REG0    ; az X pozíció táblázatán belüli mutató
275B A6 92      470      LDX REG0
275D BD 01 28   480      LDA SYP,X   ; a függőleges koordináta
2760 C9 F0      490      CMP #$F0    ; elérte már az utolsó pozíciót ?
2762 D0 06      500      BNE AA0     ; még nem, ugrás
2764 A9 00      510      LDA #$00    ; a mutató
2766 85 92      520      STA REG0    ; alaphelyzetre
2768 F0 33      530      BEQ BA0     ; feltétel nélküli ugrás
276A E6 96      540 AA0  INC REG1    ; a mutató
276C E6 96      550      INC REG1    ; kettővel növekszik
276E A5 96      560      LDA REG1    ; a mutató
2770 C9 07      570      CMP #$07    ; elérte már a 7-et ?
2772 D0 04      580      BNE AA2     ; még nem, ugrás
2774 A9 01      590      LDA #$01    ; elérte, felvenni a
2776 85 96      600      STA REG1    ; kezdőértéket
2778 A6 92      610 AA2  LDX REG0
277A BD 01 28   620      LDA SYP,X   ; a sprite-hoz tartozó Y pozíció

277D A4 96      630      LDY REG1    ; az aktuális mutató
277F 99 00 D0   640      STA $D000,Y ; az Y pozíciók beállítása
2782 FE E8 27   650      INC SXP,X
2785 BD E8 27   660      LDA SXP,X   ; a mutató kiemelése
2788 A8         670      TAY
2789 B9 1B 28   680      LDA SPS,Y   ; a pozíció a táblázatból
278C A4 96      690      LDY REG1    ; az aktuális mutató
278E 99 FF CF   700      STA $CFFF,Y ; az X pozíciók beállítása
2791 BD 01 28   710      LDA SYP,X   ; a sprite pozíció Y koordinátája
2794 18         720      CLC
2795 69 03      730      ADC #$03    ; +3
2797 8D 12 D0   740      STA $D012   ; a raszter R/W regiszterbe
279A 4C 81 EA   750      JMP $EA81   ; befejezni a megszakítást

279D A9 01      760 BA0  LDA #$01
279F 8D 19 D0   770      STA $D019   ; az IRR törlése
```

```
27A2 8D 1A D0   780        STA $D01A   ; maszkbeállítás, rasztermegszakítás
27A5 A9 14      790        LDA #$14    ; Kezdőérték
27A7 8D 12 D0   800        STA $D012   ; a raszter R/W beállítása
27AA A9 A5      810        LDA #$A5    ; a sprite-minta mutatója, 165*64=10560
27AC 8D F8 07   820        STA $07F8   ; a  0. sprite
27AF 8D F9 07   830        STA $07F9   ; az 1. sprite
27B2 8D FA 07   840        STA $07FA   ; a  2. sprite mutatója
27B5 A5 C5      850        LDA $C5     ; a lenyomott billentyű
27B7 C9 04      860        CMP #$04    ; F1 ?
27B9 D0 05      870        BNE AA8     ; nem, tovább
27BB E6 9B      880        INC REG2    ; a különbség növelése
27BD 4C C6 27   890        JMP AB1

27C0 C9 05      900 AA8    CMP #$05    ; F3 ?
27C2 D0 0F      910        BNE AA9     ; nem
27C4 C6 9B      920        DEC REG2    ; a különbség csökkentése
27C6 20 D6 27   930 AB1    JSR SR0     ; az X pozíciók betöltése
27C9 A2 34      940        LDX #$34
27CB A0 FF      950 AB4    LDY #$FF
27CD 88         960 AB3    DEY         ; Késleltető
27CE D0 FD      970        BNE AB3
27D0 CA         980        DEX         ; ciklus
27D1 D0 F8      990        BNE AB4
27D3 4C 31 EA   1000 AA9   JMP $EA31   ; az eredeti IRQ-rutinra

27D6 A2 00      1010 SR0   LDX #$00
27D8 A0 00      1020       LDY #$00
27DA 8A         1030 AB2   TXA
27DB 99 E8 27   1040       STA SXP,Y
27DE 18         1050       CLC
27DF 65 9B      1060       ADC REG2    ; a különbség hozzáadása
27E1 AA         1070       TAX
27E2 C8         1080       INY
27E3 C0 19      1090       CPY #$19    ; a 25. művelet ?
27E5 D0 F3      1100       BNE AB2     ; még nem, vissza
27E7 60         1110       RTS
2801            1120 SXP   *=*+25

2801 28 30 38   1130 SYP   .BYTE 40, 48, 56, 64, 72, 80
2807 58 60 68   1140       .BYTE 88, 96,104,112,120,128
280D 88 90 98   1150       .BYTE136,144,152,160,168,176
2813 B8 C0 C8   1160       .BYTE184,192,200,208,216,224
2819 E8 F0      1170       .BYTE232,240

281B 8C 91 96   1180 SPS   .BYTE140,145,150,156,161,166,171,177,182,187,191,196
2827 C9 CD D1   1190       .BYTE201,205,209,213,217,221,225,228,231,234,237,239
2833 F1 F3 F5   1200       .BYTE241,243,245,246,247,248,249,249,250,249,249,248
283F F7 F6 F5   1210       .BYTE247,246,245,243,241,239,237,234,231,228,225,221
284B D9 D5 D1   1220       .BYTE217,213,209,205,201,196,191,187,182,177,171,166
2857 A1 9C 96   1230       .BYTE161,156,150,145,140,134,129,123,118,113,108,102
2863 61 5C 58   1240       .BYTE 97, 92, 88, 83, 78, 74, 70, 66, 62, 58, 54, 51
286F 30 2D 2A   1250       .BYTE 48, 45, 42, 40, 38, 36, 34, 33, 32, 31, 30, 30
287B 1E 1E 1E   1260       .BYTE 30, 30, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 45
2887 30 33 36   1270       .BYTE 48, 51, 54, 58, 62, 66, 70, 74, 78, 83, 88, 92
2893 61 66 6C   1280       .BYTE 97,102,108,113,118,123,129,134,140,145,150,156
289F A1 A6 AB   1290       .BYTE161,166,171,177,182,187,191,196,201,205,209,213
28AB D9 DD E1   1300       .BYTE217,221,225,228,231,234,237,239,241,243,245,246
28B7 F7 F8 F9   1310       .BYTE247,248,249,249,250,249,249,248,247,246,245,243
28C3 F1 EF ED   1320       .BYTE241,239,237,234,231,228,225,221,217,213,209,205
28CF C9 C4 BF   1330       .BYTE201,196,191,187,182,177,171,166,161,156,150,145
28DB 8C 86 81   1340       .BYTE140,134,129,123,118,113,108,102, 97, 92, 88, 83
28E7 4E 4A 46   1350       .BYTE 78, 74, 70, 66, 62, 58, 54, 51, 48, 45, 42, 40
28F3 26 24 22   1360       .BYTE 38, 36, 34, 33, 32, 31, 30, 30, 30, 30, 30, 31
28FF 20 21 22   1370       .BYTE 32, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 45, 48, 51, 54, 58
290B 3E 42 46   1380       .BYTE 62, 66, 70, 74, 78, 83, 88, 92, 97,102,108,113
2917 76 7B 81   1390       .BYTE118,123,129,134

2940            1400       *=10560
2940 00 00 00   1410       .BYTE  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,255,  0,  3,129,192
```

```
2340 0E 7E 70     1420          .BYTE 14,126,112, 25,255,152, 55,255,236,111,255,246
2358 6F FF F6     1430          .BYTE111,255,246,223,255,251,223,255,251,223,255,251
2964 6F FF F6     1440          .BYTE111,255,246,111,255,246, 55,255,236, 25,255,152
2370 0E 7E 70     1450          .BYTE 14,126,112,  3,129,192,  0,255,  0,  0,  0,  0
237C 00 00 00     1460          .BYTE  0,  0,  0,  0
2380              1470          .END

ZEILEN:138    SYMBOLE:17    FEHLER:0

AA0   =276A  AA2   =2778  AA8   =27C0  AA9   =27D3  AB1   =27C6  AB2   =27DA
AB3   =27CD  AB4   =27CB  BA0   =279D  NIRQ  =2751  REG0  =0092  REG1  =0096
REG2  =009B  SPS   =281B  SR0   =27D6  SXP   =27E8  SYP   =2801
```

```
100 FORI= 10000 TO 10624 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA 169,  0,141, 32,208,141, 33,208,162,255,134,150
120 DATA 134,155,232,134,146,232,134,177,169,  7,141, 21
130 DATA 208,169, 15,141, 39,208,141, 40,208,141, 41,208
140 DATA 162,129,160,  0,138,153,  0, 40, 24,101,177,170
150 DATA 200,192, 25,208,243,120,169, 27,141, 17,208,169
160 DATA 127,141, 13,220,169, 97,162, 39,141, 20,  3,142
170 DATA  21,  3,169,  1,141, 26,208, 88, 96,169,  1,141
180 DATA  25,208,141, 26,208,230,146,166,146,189, 25, 40
190 DATA 201,240,208,  6,169,  0,133,146,240, 63,230,150
200 DATA 230,150,165,150,201,  7,208,  4,169,  1,133,150
210 DATA 230,155,165,155,201,  3,208,  4,169,  0,133,155
220 DATA 166,146,189, 25, 40,164,150,153,  0,208,254,  0
230 DATA  40,189,  0, 40,168,185, 51, 40,164,150,153,255
240 DATA 207,189, 25, 40, 24,105,  3,141, 18,208, 76,129
250 DATA 234,169,  1,141, 25,208,141, 26,208,169, 20,141
260 DATA  18,208,169,165,141,248,  7,141,249,  7,141,250
270 DATA   7,165,197,201,  4,208,  5,230,177, 76,226, 39
280 DATA 201,  5,208, 29,198,177,162,  0,160,  0,138,153
290 DATA   0, 40, 24,101,177,170,200,192, 25,208,243,162
300 DATA  52,160,255,136,208,253,202,208,248, 76, 49,234
310 DATA 102,102,102,102,102,102,102,102,102,102,102,102
320 DATA 102,102,102,102,102,102,102,102,102,102,102,102
330 DATA 102, 40, 48, 56, 64, 72, 80, 88, 96,104,112,120
340 DATA 128,136,144,152,160,168,176,184,192,200,208,216
350 DATA 224,232,240,140,145,150,156,161,166,171,177,182
360 DATA 187,191,196,201,205,209,213,217,221,225,228,231
370 DATA 234,237,239,241,243,245,246,247,248,249,249,250
380 DATA 249,249,248,247,246,245,243,241,239,237,234,231
390 DATA 228,225,221,217,213,209,205,201,196,191,187,182
400 DATA 177,171,166,161,156,150,145,140,134,129,123,118
410 DATA 113,108,102, 97, 92, 88, 83, 78, 74, 70, 66, 62
420 DATA  58, 54, 51, 48, 45, 42, 40, 38, 36, 34, 33, 32
430 DATA  31, 30, 30, 30, 30, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38
440 DATA  40, 42, 45, 48, 51, 54, 58, 62, 66, 70, 74, 78
450 DATA  83, 88, 92, 97,102,108,113,118,123,129,134,140
460 DATA 145,150,156,161,166,171,177,182,187,191,196,201
470 DATA 205,209,213,217,221,225,228,231,234,237,239,241
480 DATA 243,245,246,247,248,249,249,250,249,249,248,247
490 DATA 246,245,243,241,239,237,234,231,228,225,221,217
500 DATA 213,209,205,201,196,191,187,182,177,171,166,161
510 DATA 156,150,145,140,134,129,123,118,113,108,102, 97
520 DATA  92, 88, 83, 78, 74, 70, 66, 62, 58, 54, 51, 48
530 DATA  45, 42, 40, 38, 36, 34, 33, 32, 31, 30, 30, 30
540 DATA  30, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 45, 48
550 DATA  51, 54, 58, 62, 66, 70, 74, 78, 83, 88, 92, 97
560 DATA 102,108,113,118,123,129,134,102,102,102,102,102
570 DATA 102,102,102,102,102,102,102,102,  0,  0,  0,  0
580 DATA   0,  0,  0,255,  0,  3,129,192, 14,126,112, 25
590 DATA 255,152, 55,255,236,111,255,246,111,255,246,223
600 DATA 255,251,223,255,251,223,255,251,111,255,246,111
610 DATA 255,246, 55,255,236, 25,255,152, 14,126,112,  3
620 DATA 129,192,  0,255,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
630 DATA 153
640 IF S <> 82216 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
650 PRINT"OK !!":END
READY.
```

Sprite-ok a *képernyő keretében* is elhelyezhetők. Ennek igen szemléletes példája az időpont kiírása.

A C64-esben két beépített AM/PM óra is van, amelyek hosszú távon meglehetősen pontosak, ha a hálózati frekvencia nem tér el jelentősen 50 Hz-től. Az órák bármelyikét felhasználhatjuk. A probléma abban jelentkezik, hogy az időt látni is szeretnénk. A szerkesztőmezőben megjelenített kijelzés, akárhová tesszük is, munka közben csak bajt okoz. Egyetlen megoldás létezhet: a kijelzést a keretre kell helyezni. Ez normál körülmények között nem lehetséges. Segít azonban a rasztermegszakítás.

Példaprogramunk betöltése és elindítása után bemutatja, hogy a VIC-et is be lehet csapni. Amikor az elektronsugár egy meghatározott (a 247.) sorba ér, a VIC majdnem összes regiszterét (ill. azok tartalmát) kicseréljük. Emiatt a VIC azt „hiszi", hogy az elektronsugár még mindig a szerkesztőmezőben van, ezért a sprite-ok láthatóságát továbbra is engedélyezi. Ez a trükk titka. Amint az elektronsugár az időt mutató sprite-okat kirajzolta, az eredeti helyzetet állítjuk vissza. Így a felhasználót, miközben folyamatosan láthatja az időt, nem zavarja munkájában a kijelzés.

A program SYS 51200, „120813" utasítással indul. A „120813" természetesen bármilyen más időpont is lehet; az óraidőt bármikor módosíthatjuk. Az óra működése közben bármilyen program futhat, amely nem módosítja a megszakítást. A perifériákat problémamentesen használhatjuk (a kazettás egységet kivéve).

```
C800              100         *=$C800    ; programkezdet
D01A              110 IRMASK  =$D01A     ; VIC megszakítás maszkolás
D012              120 RASTER  =$D012     ; VIC raszterkoordináta regiszter
D000              130 VIC     =$D000     ; VIC báziscím
DC0D              140 ICR1    =$DC0D     ; CIA1 ICR, megszakításregiszter
DD08              150 TODTHS  =$DD08     ; TOD tizedmásodpercek
DD00              160 PRA2    =$DD00     ; CIA2 A portregiszter
DD0B              170 TODHRS  =$DD0B     ; TOD órák
DD0A              180 TODMIN  =$DD0A     ; TOD percek
DD09              190 TODSEC  =$DD09     ; TOD másodpercek
DD0E              200 CRA2    =$DD0E     ; CIA2 CRA, A időzítő vezérlő
D019              210 IRR     =$D019     ; VIC megszakításkérelem
0079              220 CHRGOT  =$0079
AEFD              230 CHKCOM  =$AEFD     ; vessző ellenőrzése
AD9E              240 FRMEVL  =$AD9E     ; a kifejezés kiértékelése
B6A3              250 FRESTR  =$B6A3     ; szövegkezelés

C800 20 79 00     260         JSR CHRGOT ; van következő byte ?
C803 F0 6C        270         BEQ END    ; nincs, befejezni
C805 20 FD AE     280         JSR CHKCOM ; vessző ellenőrzése
C808 20 9E AD     290         JSR FRMEVL ; a kifejezés kiértékelése
C80B 20 A3 B6     300         JSR FRESTR ; a paraméter hossza
C80E C9 06        310         CMP #$06   ; 6-tal egyenlő ?
C810 D0 60        320         BNE AA0    ; nem, hiba
C812 A0 FF        330         LDY #$FF   ; beolvasás offset
C814 A2 03        340         LDX #$03   ; a beolvasandó érték fölső határa/10
C816 20 75 C8     350         JSR HMS    ; az órák beolvasása
C819 05 02        360         ORA $02    ; nulla óra ?
C81B D0 04        370         BNE AA1    ; nem, ugrás
C81D A9 92        380         LDA #$92   ; a nulla óra kódja
C81F D0 0F        390         BNE AA2    ; feltétel nélküli ugrás
C821 C9 24        400 AA1     CMP #$24   ; nagyobb, mint 24 ?
C823 B0 4D        410         BCS AA0    ; igen, hiba
C825 C9 13        420         CMP #$13   ; az óraidő kisebb, mint 13 ?
C827 90 07        430         BCC AA2    ; igen, ugrás
C829 38           440         SEC        ; a túlcsordulás törlése
C82A F8           450         SED        ; a BCD-mód bekapcsolása
C82B E9 12        460         SBC #$12   ; 12 levonása
```

```
C82D D8          470          CLD           ; a BCD-mód megszüntetése
C82E 09 80       480          ORA #$80      ; a 7. bit beállítása
C830 8D 0B DD    490 AA2      STA TODHRS    ; az óraidő regiszter feltöltése
C833 A2 06       500          LDX #$06      ; a beolvasandó érték fölső határa/10
C835 20 75 C8    510          JSR HMS       ; a percek beolvasása
C838 8D 0A DD    520          STA TODMIN    ; a perc regiszter feltöltése
C83B 20 75 C8    530          JSR HMS       ; a másodpercek beolvasása
C83E 8D 09 DD    540          STA TODSEC    ; a másodperc regiszter feltöltése
C841 A9 00       550          LDA #$00
C843 8D 08 DD    560          STA TODTHS    ; a tizedmásodpercek törölve, óra indul

C846 78          570          SEI           ; a megszakítások tiltása
C847 A9 7F       580          LDA #$7F      ; minden maszk bit törlése
C849 8D 0D DC    590          STA ICR1      ; az ICR-ben
C84C A9 94       600          LDA #TIME<    ; az új rutin
C84E 8D 14 03    610          STA $0314
C851 A9 C8       620          LDA #TIME>    ; vektorának beállítása
C853 8D 15 03    630          STA $0315

C856 A9 01       640          LDA #$01      ; rasztermegszakítás beállítása
C858 8D 1A D0    650          STA IRMASK    ; VIC megszakításregiszter
C85B A9 F7       660          LDA #$F7      ; 247
C85D 8D 12 D0    670          STA RASTER    ; raszter R/W regiszter
C860 A2 2F       680          LDX #$2F
C862 BD 00 D0    690 A1       LDA VIC,X     ; a VIC regisztereinek
C865 9D F2 C9    700          STA PFR2,X    ; mentése
C868 CA          710          DEX
C869 10 F7       720          BPL A1        ; vissza, még nem futott le
C86B A9 00       730          LDA #$00
C86D 8D 08 DD    740          STA TODTHS    ; óra indul
C870 58          750          CLI           ; a megszakítások engedélyezése
C871 60          760 END      RTS

C872 4C 48 B2    770 AA0      JMP $B248     ; ILLEGAL QUANTITY ERROR

C875 86 FF       780 HMS      STX $FF       ; a határ tárolása
C877 C8          790          INY           ; a mutató növelése
C878 B1 22       800          LDA ($22),Y   ; a következő byte beolvasása
C87A 38          810          SEC
C87B E9 30       820          SBC #$30      ; átalakítás ASCII-kódról
C87D C5 FF       830          CMP $FF       ; összehasonlítás a határral
C87F B0 F1       840          BCS AA0       ; nagyobb, hiba
C881 0A          850          ASL A
C882 0A          860          ASL A         ; az alsó négy bit
C883 0A          870          ASL A
C884 0A          880          ASL A         ; áthelyezése a fölső félbyte-ba
C885 85 02       890          STA $02       ; a félbyte tárolása
C887 C8          900          INY
C888 B1 22       910          LDA ($22),Y   ; a következő byte beolvasása
C88A 38          920          SEC
C88B E9 30       930          SBC #$30      ; átalakítás ASCII-kódról
C88D C9 0A       940          CMP #$0A      ; nagyobb, mint 9 ?
C88F B0 E1       950          BCS AA0       ; igen, hiba
C891 05 02       960          ORA $02       ; a fölső félbyte átvétele
C893 60          970          RTS

C894 78          980 TIME     SEI           ; a megszakítások tiltása
C895 AD 19 D0    990          LDA IRR       ; a megszakításregiszter
C898 8D 19 D0   1000          STA IRR       ; visszaírva törlődik
C89B AD 12 D0   1010          LDA RASTER    ; a VIC raszter R/W regisztere
C89E C9 F7      1020          CMP #$F7      ; értéke 247 ?
C8A0 D0 32      1030          BNE A2        ; nem, ugrás
C8A2 A2 18      1040          LDX #$18      ; 25 regiszter
C8A4 BD 00 D0   1050 A4       LDA VIC,X     ; a VIC regiszterei
C8A7 9D F2 C9   1060          STA PFR2,X    ; a regiszterpufferbe
C8AA BD C1 C9   1070          LDA PFR1,X    ; az új értékek
C8AD 9D 00 D0   1080          STA VIC,X     ; betöltése
C8B0 CA         1090          DEX           ; a ciklus lefutott ?
C8B1 10 F1      1100          BPL A4        ; még nem, vissza
C8B3 AD 00 DD   1110          LDA PRA2      ; a CIA2 PRA
C8B6 29 FC      1120          AND #$FC      ; módosítása
```

```
C8B8 8D 00 DD            STA PRA2
C8BB A9 00               LDA #$00     ; az új rasztermegszakítás
C8BD 8D 12 D0            STA RASTER   ; sora
C8C0 A2 13               LDX #$13     ; újabb 20 regiszter
C8C2 BD 1B D0        A3  LDA VIC+27,X
C8C5 9D 0D CA            STA PFR2+27,X a regiszterpufferbe
C8C8 BD DC C9            LDA PFR1+27,X új értékek a
C8CB 9D 1B D0            STA VIC+27,X  regiszterekbe
C8CE CA                  DEX          ; a ciklus lefutott ?
C8CF 10 F1               BPL A3       ; még nem, vissza
C8D1 4C FB C8            JMP A5

C8D4 A2 18           A2  LDX #$18
C8D6 BD F2 C9        A6  LDA PFR2,X   ; a VIC regisztereinek
C8D9 9D 00 D0            STA VIC,X    ; újratöltése
C8DC CA                  DEX
C8DD 10 F7               BPL A6
C8DF A9 F7               LDA #$F7     ; 247
C8E1 8D 12 D0            STA RASTER   ; a raszter R/W regiszterbe
C8E4 A2 13               LDX #$13
C8E6 BD DC C9        A7  LDA PFR1+27,X a VIC fölső regisztereinek
C8E9 9D 1B D0            STA VIC+27,X  újratöltése
C8EC CA                  DEX
C8ED 10 F7               BPL A7
C8EF AD 00 DD            LDA PRA2     ; a CIA2 PRA
C8F2 09 03               ORA #$03     ; visszaállítása
C8F4 8D 00 DD            STA PRA2
C8F7 58                  CLI          ; a megszakítások engedélyezése
C8F8 4C 31 EA            JMP $EA31    ; az eredeti IRQ-ra

C8FB A0 00           A5  LDY #$00
C8FD AD 0B DD            LDA TODHRS   ; az óraregiszter beolvasása
C900 29 10               AND #$10     ; a tízes órák maszkolása
C902 18                  CLC
C903 4A                  LSR A        ; a fölső félbyte
C904 4A                  LSR A
C905 4A                  LSR A        ; áttolása az alsóba
C906 4A                  LSR A
C907 69 80               ADC #$80     ; a 7. bit beállítása
C909 48                  PHA          ; és átmeneti tárolás a veremben
C90A AD 0B DD            LDA TODHRS   ; az óraregiszter újrabeolvasása
C90D C9 12               CMP #$12     ; 0 óra ?
C90F D0 09               BNE A8       ; nem, ugrás
C911 A9 80               LDA #$80     ; igen, a sprite a 0 számjegy
C913 8D F8 C7            STA $C7F8    ; a 0. sprite mutatója
C916 68                  PLA
C917 4C 2B C9            JMP B0

C91A C9 92           A8  CMP #$92     ; 12 óra ?
C91C D0 09               BNE A9       ; nem, ugrás
C91E A9 81               LDA #$81     ; igen, a sprite az 1 számjegy
C920 8D F8 C7            STA $C7F8    ; a 0. sprite mutatója
C923 68                  PLA
C924 4C 2B C9            JMP B0

C927 68              A9  PLA          ; az elmentett regiszter
C928 8D F8 C7            STA $C7F8    ; a 0. sprite mutatója
C92B AD 0B DD        B0  LDA TODHRS   ; az óraregiszter ismételt beolvasása
C92E 29 0F               AND #$0F     ; a fölső félbyte beolvasása
C930 69 80               ADC #$80     ; a 7. bit beállítása
C932 48                  PHA
C933 AD 0B DD            LDA TODHRS   ; az óraregiszter ismételt beolvasása

C936 C9 12               CMP #$12     ; 0 óra ?
C938 D0 09               BNE B1       ; nem
C93A A9 80               LDA #$80     ; igen, a sprite a 0 számjegy
C93C 8D F9 C7            STA $C7F9    ; az 1. sprite mutatója
C93F 68                  PLA
C940 4C 54 C9            JMP B2       ; folytatni
```

```
C943 C9 92     1770 B1    CMP #$92     ; 12 óra ?
C945 D0 09     1780       BNE B3       ; nem
C947 A9 82     1790       LDA #$82     ; igen, a sprite a 2. számjegy
C949 8D F9 C7  1800       STA $C7F9    ; az 1. sprite mutatója
C94C 68        1810       PLA
C94D 4C 54 C9  1820       JMP B2       ; folytatni

C950 68        1830 B3    PLA
C951 20 9C C9  1840       JSR B4
C954 A9 8A     1850 B2    LDA #$8A     ; a kettőspont mutatója
C956 8D FA C7  1860       STA $C7FA    ; a 2. sprite területmutatója
C959 AD 0A DD  1870       LDA TODMIN   ; az óra percei
C95C 29 F0     1880       AND #$F0     ; az alsó négy bit levágása
C95E 4A        1890       LSR A
C95F 4A        1900       LSR A        ; a fölső félbyte
C960 4A        1910       LSR A
C961 4A        1920       LSR A        ; áttolása az alsóba
C962 69 80     1930       ADC #$80     ; 128 hozzáadása
C964 8D FB C7  1940       STA $C7FB    ; a 3. sprite területmutatója
C967 AD 0A DD  1950       LDA TODMIN   ; a percek ismételt beolvasása
C96A 29 0F     1960       AND #$0F     ; a fölső négy bit levágása
C96C 69 80     1970       ADC #$80     ; 128 hozzáadása
C96E 8D FC C7  1980       STA $C7FC    ; a 4. sprite területmutatója
C971 A9 8A     1990       LDA #$8A     ; a kettőspont mutatója
C973 8D FD C7  2000       STA $C7FD    ; az 5. sprite területmutatója
C976 AD 09 DD  2010       LDA TODSEC   ; az óra másodpercei
C979 29 F0     2020       AND #$F0     ; az alsó négy bit levágása
C97B 4A        2030       LSR A
C97C 4A        2040       LSR A        ; a fölső félbyte
C97D 4A        2050       LSR A
C97E 4A        2060       LSR A        ; áttolása az alsóba
C97F 69 80     2070       ADC #$80     ; 128 hozzáadása
C981 8D FE C7  2080       STA $C7FE    ; a 6. sprite területmutatója
C984 AD 09 DD  2090       LDA TODSEC   ; ismételt beolvasás
C987 29 0F     2100       AND #$0F     ; a fölső négy bit levágása
C989 69 80     2110       ADC #$80     ; 128 hozzáadása
C98B 8D FF C7  2120       STA $C7FF    ; a 7. sprite területmutatója
C98E AD 0E DD  2130       LDA CRA2     ; CIA2 CRA, A időzítő vezérlő
C991 09 80     2140       ORA #$80     ; az óra léptéke 50 Hz
C993 8D 0E DD  2150       STA CRA2
C996 AD 08 DD  2160       LDA TODTHS   ; a tizedmásodpercek beolvasása
C999 4C 81 EA  2170       JMP $EA81    ; befejezni a megszakítást

C99C 8D F9 C7  2180 B4    STA $C7F9    ; az 1. sprite mutatója
C99F AD 0B DD  2190       LDA TODHRS   ; az óraregiszter
C9A2 E9 80     2200       SBC #$80     ; 128 levonása, a 'délután' bit törlés
C9A4 10 01     2210       BPL B5       ; pozitív, ugrás
C9A6 60        2220       RTS

C9A7 EE F8 C7  2230 B5    INC $C7F8    ; a  0. sprite mutatója
C9AA EE F9 C7  2240       INC $C7F9    ; az 1. sprite mutatója
C9AD EE F9 C7  2250       INC $C7F9    ; növelés 2-vel
C9B0 AD F9 C7  2260       LDA $C7F9    ; a mutató
C9B3 E9 8A     2270       SBC #$8A     ; nagyobb 138-nál ?
C9B5 10 01     2280       BPL B6       ; igen
C9B7 60        2290       RTS

C9B8 69 7F     2300 B6    ADC #$7F     ; 127 hozzáadása
C9BA 8D F9 C7  2310       STA $C7F9    ; a mutató újraírása
C9BD EE F8 C7  2320       INC $C7F8    ; a 0. sprite mutatójának növelése
C9C0 60        2330       RTS

C9C1 57 0B     2340 PFR1  .BYTE 87,11
C9C3 70 0B     2350       .BYTE 112,11
C9C5 89 0B     2360       .BYTE 137,11
C9C7 A2 0B     2370       .BYTE 162,11
C9C9 BB 0B     2380       .BYTE 187,11
C9CB D4 0B     2390       .BYTE 212,11
C9CD ED 0B     2400       .BYTE 237,11
```

```
C9CF 07 0B           .BYTE   7,11
C9D1 80              .BYTE $80
C9D2 17              .BYTE $17
C9D3 59 9A 36        .BYTE $59,$9A,$36
C9D6 FF              .BYTE $FF
C9D7 C8              .BYTE $C8
C9D8 00              .BYTE $00
C9D9 15              .BYTE $15
C9DA 79 F0           .BYTE $79,$F0
C9DC 00 00 00        .BYTE $00,$00,$00,$00,$00
C9E1 F0              .BYTE $F0
C9E2 F0              .BYTE $F0
C9E3 F1 F2 F3        .BYTE $F1,$F2,$F3,$F0,$F0
C9E8 0F 0F 0F        .BYTE $0F,$0F,$0F,$0F
C9EC 0F 0F 0F        .BYTE $0F,$0F,$0F,$0F
C9F0 02 FF           .BYTE $02,$FF

C9F2            PFR2 =*
CA22                 *=*+$30

E000                 *=$E000
E000 07 FE 00        .BYTE   7,254,  0, 31,255,128, 63,255,192,120,  1
E00B E0 70 00        .BYTE224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0
E017 E0 70 00        .BYTE224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0
E023 E0 70 00        .BYTE224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0
E02F E0 70 00        .BYTE224,112,  0,224,120,  1,224, 63,255,192, 31,255
E03B 80 07 FE        .BYTE128,  7,254,  0,  0,  0,  7,128,  0, 15,128,  0
E047 1F 80 00        .BYTE 31,128,  0, 63,128,  0,123,128,  0,243,128,  1
E053 E3 80 03        .BYTE227,128,  3,195,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0
E05F 03 80 00        .BYTE  3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0
E06B 03 80 00        .BYTE  3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0
E077 03 80 00        .BYTE  3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0, 15,255,  0
E083 3F FF C0        .BYTE 63,255,192,127,255,224,240,  0,240,224,  0,112
E08F E0 00 70        .BYTE224,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,240,  0,  1,224
E09B 00 07 C0        .BYTE  0,  7,192,  0, 31,  0,  0,124,  0,  1,240,  0
E0A7 07 C0 00        .BYTE  7.192,  0, 31,  0,  0,124,  0,  0,240,  0, 48
E0B3 F0 00 30        .BYTE240,  0, 48,255,255,240,255,255,240,255,255,240
E0BF 00 0F FF        .BYTE  0, 15,255,  0, 63,255,192,127,255,224,240,  0
E0CB F0 E0 00        .BYTE240,224,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0
E0D7 70 00 00        .BYTE112,  0,  0,240,  0, 15,224,  0, 31,192,  0, 15
E0E3 E0 00 00        .BYTE224,  0,  0,240,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0
E0EF 70 E0 00        .BYTE112,224,  0,112,240,  0,240,127,255,224, 63,255
E0FB C0 0F FF        .BYTE192, 15,255,  0,  0,  0,  3,192,  0,  7,192,  0
E107 0F C0 00        .BYTE 15,192,  0, 31,192,  0, 61,192,  0,121,192,  0
E113 F1 C0 01        .BYTE241,192,  1,225,192,  3,193,192,  7,129,192, 15
E11F 01 C0 1E        .BYTE  1,192, 30,  1,192, 60,  1,192,127,255,240,255
E12B FF F0 FF        .BYTE255,240,255,255,240,  0,  1,192,  0,  1,192,  0
E137 01 C0 00        .BYTE  1,192,  0,  1,192,  0,  1,192,175,255,255,224
E143 FF FF E0        .BYTE255,255,224,255,255,224,224,  0,  0,224,  0,  0
E14F E0 00 00        .BYTE224,  0,  0,224,  0,  0,224,  0,  0,239,255,  0
E15B FF FF C0        .BYTE255,255,192,255,255,224,224,  0,240,  0,  0,112
E167 00 00 70        .BYTE  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,112,224,  0,112
E173 F0 00 F0        .BYTE240,  0,240,127,255,224, 63,255,192, 15,255,  0
E17F 00 0F FF        .BYTE  0, 15,255,  0, 63,255,192,127,255,224,240,  0
E18B F0 E0 00        .BYTE240,224,  0,112,224,  0,  0,224,  0,  0,224,  0
E197 00 E0 00        .BYTE  0,224,  0,  0,239,255,  0,255,255,192,255,255
E1A3 E0 F0 00        .BYTE224,240,  0,240,224,  0,112,224,  0,112,224,  0
E1AF 70 E0 00        .BYTE112,224,  0,112,240,  0,240,127,255,224, 63,255
E1BB C0 0F FF        .BYTE192, 15,255,  0, 69,255,255,240,255,255,240,255
E1C7 FF F0 C0        .BYTE255,240,192,  0,240,192,  0,224,  0,  1,224,  0
E1D3 01 C0 00        .BYTE  1,192,  0,  3,192,  0,  3,128,  0,  7,128,  0
E1DF 07 00 00        .BYTE  7,  0,  0, 15,  0,  0, 14,  0,  0, 30,  0,  0
E1EB 1C 00 00        .BYTE 28,  0,  0, 60,  0,  0, 56,  0,  0,120,  0,  0
E1F7 70 00 00        .BYTE112,  0,  0,240,  0,  0,224,  0,  0, 15,255,  0
E203 3F FF C0        .BYTE 63,255,192,127,255,224,240,  0,240,224,  0,112
E20F E0 00 70        .BYTE224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112,240,  0,240
E21B 7F FF E0        .BYTE127,255,224, 63,255,192,127,255,224,240,  0,240
E227 E0 00 70        .BYTE224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112
E233 F0 00 F0        .BYTE240,  0,240,127,255,224, 63,255,192, 15,255,  0
E23F 45 0F FF        .BYTE 69, 15,255,  0, 63,255,192,127,255,224,240,  0
```

```
E24B F0 E0 00    3090         .BYTE240,224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112,224,  0
E257 70 F0 00    3100         .BYTE112,240,  0,240,127,255,240, 63,255,240, 15,255
E263 70 00 00    3110         .BYTE112,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0
E26F 70 E0 00    3120         .BYTE112,224,  0,112,240,  0,240,127.255,224, 63,255
E27B C0 0F FF    3130         .BYTE192, 15,255,  0,141,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
E287 00 00 00    3140         .BYTE  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
E293 00 00 00    3150         .BYTE  0,  0,  0,240,  0,  0,240,  0,  0,240,  0,  0
E29F 00 00 00    3160         .BYTE  0,  0,  0,  0,  0,  0,240,  0,  0,240,  0,  0
E2AB F0 00 00    3170         .BYTE240,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
E2B7 00 00 00    3180         .BYTE  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
E2C0             3190         .END

ZEILEN:310   SYMBOLE:39   FEHLER:0

A1     =C862  A2     =C8D4  A3     =C8C2  A4     =C8A4  A5     =C8FB  A6     =C8D6
A7     =C8E6  A8     =C91A  A9     =C927  AA0    =C872  AA1    =C821  AA2    =C830
B0     =C92B  B1     =C943  B2     =C954  B3     =C950  B4     =C99C  B5     =C9A7
B6     =C988  CHKCOM=AEFD  CHRGOT=0079  CRA2   =DD0E  END    =C871  FRESTR=B6A3
FRMEVL=AD9E  HMS    =C875  ICR1   =DC0D  IRMASK=D01A  IRR    =D019  PFR1   =C9C1
PFR2   =C9F2  PRA2   =DD00  RASTER=D012  TIME   =C894  TODHRS=DD0B  TODMIN=DD0A
TODSEC=DD09  TODTHS=DD08  VIC    =D000
```

```
100 FORI= 51200 TO 51697 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA  32,121,  0,240,108, 32,253,174, 32,158,173, 32
120 DATA 163,182,201,  6,208, 96,160,255,162,  3, 32,117
130 DATA 200,  5,  2,208,  4,169,146,208, 15,201, 36,176
140 DATA  77,201, 19,144,  7. 56,248,233, 18,216,  9,128
150 DATA 141, 11,221,162,  6, 32,117,200,141, 10,221, 32
160 DATA 117,200,141,  9,221,169,  0,141,  8,221,120,169
170 DATA 127,141, 13,220,169,148,141, 20,  3,169,200,141
180 DATA  21,  3,169,  1,141, 26,208,169,247,141, 18,208
190 DATA 162, 47,189,  0,208,157,242,201,202, 16,247,169
200 DATA   0,141,  8,221, 88, 96, 76, 72,178,134,255,200
210 DATA 177, 34, 56,233, 48,197,255,176,241, 10, 10, 10
220 DATA  10,133,  2,200,177, 34, 56,233, 48,201, 10,176
230 DATA 225,  5,  2, 96,120,173, 25,208,141, 25,208,173
240 DATA  18,208,201,247,208, 50,162, 24,189,  0,208,157
250 DATA 242,201,189,193,201,157,  0,208,202, 16,241,173
260 DATA   0,221, 41,252,141,  0,221,169,  0,141, 18,208
270 DATA 162, 19,189, 27,208,157, 13,202,189,220,201,157
280 DATA  27.208,202, 16,241, 76,251,200,162, 24,189,242
290 DATA 201,157,  0,208,202, 16,247,169,247,141, 18,208
300 DATA 162, 19,189,220,201,157, 27.208,202, 16,247,173
310 DATA   0,221,  9,  3,141,  0,221, 88, 76, 49,234,160
320 DATA   0,173, 11,221, 41, 16, 24, 74, 74, 74, 74,105
330 DATA 128, 72,173, 11,221,201, 18,208,  9,169,128,141
340 DATA 248,199,104, 76, 43,201,201,146,208,  9,169,129
350 DATA 141,248,199,104, 76, 43,201,104,141,248,199,173
360 DATA  11,221, 41, 15,105,128, 72,173, 11,221,201, 18
370 DATA 208,  9,169,128,141,249,199,104, 76, 84,201,201
380 DATA 146,208,  9,169,130,141,249,199,104, 76, 84,201
390 DATA 104, 32,156,201,169,138,141,250,199,173, 10,221
400 DATA  41,240, 74, 74, 74, 74,105,128,141,251,199,173
410 DATA  10,221, 41, 15,105,128,141,252,199,169,138,141
420 DATA 253,199,173,  9,221, 41,240, 74, 74, 74, 74,105
430 DATA 128,141,254,199,173,  9,221, 41, 15,105,128,141
440 DATA 255,199,173, 14,221,  9,128,141, 14,221,173,  8
450 DATA 221, 76,129,234,141,249,199,173, 11,221,233,128
460 DATA  16,  1, 96,238,248,199,238,249,199,238,249,199
470 DATA 173,249,199,233,138, 16,  1, 96,105,127,141,249
480 DATA 199,238,248,199, 96, 87, 11,112, 11,137, 11,162
490 DATA  11,187, 11,212, 11,237, 11,  7, 11,128, 23, 89
500 DATA 154, 54,255,200,  0, 21,121,240,  0,  0,  0,  0
510 DATA   0,240,240,241,242,243,240,240, 15, 15, 15, 15
520 DATA  15, 15, 15, 15,  2,255
530 IF S <> 64006 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
540 S=0:FORI=0 TO 702:READ X:POKE 57344+I,X:S=S+X:NEXT I
550 DATA   7,254,  0, 31,255,128, 63,255,192,120,  1
560 DATA 224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0
570 DATA 224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0
```

```
580 DATA 224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0,224,112,  0
590 DATA 224,112,  0,224,120,  1,224, 63,255,192, 31,255
600 DATA 128,  7,254,  0.  0,  0,  7,128,  0, 15,128,  0
610 DATA  31,128,  0, 63,128,  0,123,128,  0.243,128,  1
620 DATA 227,128,  3.195,128.  0.  3,128,  0.  3,128,  0
630 DATA   3,128,  0.  3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0
640 DATA   3,128.  0,  3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0
650 DATA   3,128,  0,  3,128,  0,  3,128,  0, 15,255,  0
660 DATA  63,255,192,127,255,224,240,  0,240,224,  0,112
670 DATA 224,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,240,  0,  1,224
680 DATA   0,  7,192,  0, 31,  0,  0,124,  0,  1,240,  0
690 DATA   7,192,  0, 31,  0,  0,124,  0,  0,240,  0, 48
700 DATA 240,  0, 48,255,255,240,255,255,240,255,255,240
710 DATA   0, 15,255,  0, 63,255,192,127,255,224,240,  0
720 DATA 240,224,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0
730 DATA 112,  0,  0,240,  0, 15,224,  0, 31,192,  0, 15
740 DATA 224,  0,  0,240,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0
750 DATA 112,224,  0,112,240,  0,240,127,255,224, 63,255
760 DATA 192, 15,255,  0,  0,  0,  3,192,  0,  7,192,  0
770 DATA  15,192,  0, 31,192,  0, 61,192,  0,121,192,  0
780 DATA 241,192,  1,225,192,  3,193,192,  7,129,192, 15
790 DATA   1,192, 30,  1,192, 60,  1,192,127,255,240,255
800 DATA 255,240,255,255,240,  0,  1,192,  0,  1,192,  0
810 DATA   1,192,  0,  1,192,  0,  1,192,175,255,255,224
820 DATA 255,255,224,255,255,224,224,  0,  0,224,  0,  0
830 DATA 224,  0,  0,224,  0,  0,224,  0,  0,239,255,  0
840 DATA 255,255,192,255,255,224,224,  0,240,  0,  0,112
850 DATA   0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,112,224,  0,112
860 DATA 240,  0,240,127,255,224, 63,255,192, 15,255,  0
870 DATA   0, 15,255,  0, 63,255,192,127,255,224,240,  0
880 DATA 240,224,  0,112,224,  0,  0,224,  0,  0,224,  0
890 DATA   0,224,  0,  0,239,255,  0,255,255,192,255,255
900 DATA 224,240,  0,240,224,  0,112,224,  0,112,224,  0
910 DATA 112,224,  0,112,240,  0,240,127,255,224, 63,255
920 DATA 192, 15,255,  0, 69,255,255,240,255,255,240,255
930 DATA 255,240,192,  0,240,192,  0,224,  0,  1,224,  0
940 DATA   1,192,  0,  3,192,  0,  3,128,  0,  7,128,  0
950 DATA   7,  0,  0, 15,  0,  0, 14,  0,  0, 30,  0,  0
960 DATA  28,  0,  0, 60,  0,  0, 56,  0,  0,120,  0,  0
970 DATA 112,  0,  0,240,  0,  0,224,  0,  0, 15,255,  0
980 DATA  63,255,192,127,255,224,240,  0,240,224,  0,112
990 DATA 224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112,240,  0,240
1000 DATA 127,255,224, 63,255,192,127,255,224,240,  0,240
1010 DATA 224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112
1020 DATA 240,  0,240,127,255,224, 63,255,192, 15,255,  0
1030 DATA  69, 15,255,  0, 63,255,192,127,255,224,240,  0
1040 DATA 240,224,  0,112,224,  0,112,224,  0,112,224,  0
1050 DATA 112,240,  0,240,127,255,240, 63,255,240, 15,255
1060 DATA 112,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0,112,  0,  0
1070 DATA 112,224,  0,112,240,  0,240,127,255,224, 63,255
1080 DATA 192, 15,255,  0,141,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
1090 DATA   0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
1100 DATA   0,  0,  0,240,  0,  0,240,  0,  0,240,  0,  0
1110 DATA   0,  0,  0,  0,  0,  0,240,  0,  0,240,  0,  0
1120 DATA 240,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
1130 DATA   0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0,  0
1140 IF S<>71803 THEN PRINT "HIBA A DATASORBAN !":END
1150 END
```

A VIC igazi szakértői a játékprogramok szerzői. Az említett trükkökön kívül számos speciális effektus valósítható meg. Ezekből mutatunk be kettőt. Az egyik azt a lehetőséget használja ki, hogy a képernyő pontonként, 8 ponttal mozgatható el. A másik, szintén igen egyszerű ötlet a karaktergenerátor mozgatható voltából fakadó lehetőségeket használja fel.

A *hullámzó képernyőt* előállító példaprogramunk olyan illúziót kelt a monitoron, amelyet a hajdani „jobb” televíziók minden trükk nélkül képesek voltak produkálni. A program a BASIC és a gépi nyelv „szimbiózisa”.

A trükk elve lényegében a következő: a VIC megengedi a képernyő hátterének képpontonkénti eltolását. Az eltolás mértékét a VIC 2. ellenőrző-vezérlő regiszterének ($D016) alsó három bitje szabályozza. Mint tudjuk, a monitor elektronsugara kb. 20 ms ciklusidővel ér vissza ugyanabba a képernyősorba. A C64-es gépi programjainak sebessége lehetővé teszi, hogy megváltoztassuk az eltolás mértékét még az előtt, hogy az elektronsugár új képkocka felépítését kezdené meg. Sőt, olyan gyors is lehet, hogy az elektronsugár még a rasztersort sem képes elhagyni, mialatt a program megváltoztatja az eltolás mértékét.

A BASIC program egy kezdőértéket kér; az itt megadott szám nagysága befolyásolja a gépi cikluson belüli időzítést, de fordított módon. A nagyobb szám rövidebb futást eredményez, és szaporább hullámzást. A BASIC program felépít egy keretet, amelyen a hullámzó képernyő szemléletesen látható. A keret alatt egyfajta menü található. Az F1 billentyűre növeli eggyel a paramétert, ha az kisebb 255-nél. Az F3 billentyűre eggyel csökkenti a paramétert, ha az nagyobb, mint 0. Az F5 billentyű újraindítja a programot, ezáltal a paramétert újra megadhatjuk. Az F7 billentyű hatására a program véget ér. A gépi kódú program működéséből következik, hogy a BASIC nem reagál azonnal a lenyomott billentyűkre.

A paraméter értéke 0 és 255 közé eshet. Szemléletes effektust kaphatunk több paraméterrel, pl. 113, 162, 189, 212, 223, 236, 239, 245 stb.

```
100 POKE 53280,0:POKE 53281,0:PRINT CHR$(30)
110 GOSUB 1000
120 PRINT CHR$(147):INPUT " KEZDOERTEK:";A
130 IF A>255 OR A<0 THEN 120
140 PRINT CHR$(147):PRINT " ┌──────┬┬──────┬┬──────┬┬──────┐"
150 FOR I=1 TO 20:PRINT " |      ||      ||      ||      |":NEXT
160 PRINT " └──────┴┴──────┴┴──────┴┴──────┘"
170 PRINT "    F1: +  F3: -  F5: NEW  F7: END"
180 PRINT CHR$(13);:PRINT" PARAMETER : ";A
190 POKE 10035,A AND 255
200 SYS 10000
210 GET X$:IF X$="" THEN 210
220 IF X$=CHR$(133) THEN IF A<255 THEN A=A+1
230 IF X$=CHR$(134) THEN IF A>0 THEN A=A-1
240 IF X$=CHR$(135) THEN 120
250 IF X$=CHR$(136) THEN POKE 53270,200:PRINT CHR$(147):END
260 GOTO 180
1000 FORI= 10000 TO 10038 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
1010 DATA 162,  0,160,  0,140, 22,208, 32, 46, 39,200,192
1020 DATA   8,208,245,160,  7,140, 22,208, 32, 46, 39,136
1030 DATA  16,247,232,208,229, 96,230,  2,208,252,169,255
1040 DATA 133,  2, 96
1050 IF S <> 4827 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
1060 RETURN
READY.
```

A *karaktergenerátor módosítását* a játékprogramok alkotói gyakran alkalmazzák; azaz háttérként a nagyfelbontású grafika helyett módosított bitmintájú karaktereket szerepeltetnek (rendszerint többszínű üzemmódban). Az itt bemutatott program ugyan egyszínű üzemmóddal dolgozik, de a megoldás elvét jól szemlélteti. Jó példa arra is, hogyan lehet csekély programozási munkával látványos eredményre jutni.

```
2710            100         *=10000      ; belépési pont

2710 A2 00      110 SR0     LDX #$00     ; kezdőértékek
2712 A0 00      120 AA2     LDY #$00
2714 8C 16 D0   130 AA0     STY $D016    ; a VIC 2. ellenőrző-vezérlő regisztere
2717 20 2E 27   140         JSR SR1      ; kitartóciklus
271A C8         150         INY          ; növelni az eltolást
271B C0 08      160         CPY #$08     ; az eltolás értéke elérte a 8-at ?
271D D0 F5      170         BNE AA0      ; még nem, vissza
271F A0 07      180         LDY #$07     ; lefelé számlálás - a hullám alsó fele
2721 8C 16 D0   190 AA1     STY $D016    ; a pillanatnyi érték a regiszterbe
2724 20 2E 27   200         JSR SR1      ; kitartóciklus
2727 88         210         DEY          ; csökkenteni az eltolás értékét
2728 10 F7      220         BPL AA1      ; vissza
272A E8         230         INX          ; a külső ciklus változójának növelése
272B D0 E5      240         BNE AA2      ; még nem futott le, vissza
272D 60         250         RTS

272E E6 02      260 SR1     INC $02      ; a számláló növelése
2730 D0 FC      270         BNE SR1
2732 A9 FF      280 PRM     LDA #$FF     ; új kezdőérték betöltése
2734 85 02      290         STA $02      ; a számlálóba
2736 60         300         RTS
2737            310         .END

ZEILEN:22    SYMBOLE:6    FEHLER:0

AA0   =2714  AA1   =2721  AA2   =2712   PRM   =2732  SR0   =2710  SR1   =272E
```

A teljes képernyő mozgásban levő hátteret mutat, pedig valójában csak a módosított karaktergenerátor egy elemét változtatjuk folyamatosan a megszakítási rutin alatt. A gépi program először megváltoztatja a karaktergenerátor címzését, majd lemásolja azt a RAM-ba, a $3000 címtől kezdődően. Ezt követően megváltoztatja a karaktergenerátor első elemét, amely eredetileg a @ karakter bitmintáját tárolta. Ezután a képernyőtárt és a színtárt tölti fel a megfelelő byte-okkal. Be kell még állítani a megszakítórutin új kezdőcímét, a megfelelő összhatáshoz módosítani kell a megszakítások gyakoriságát.

A tulajdonképpeni trükköt a megszakítási rutin végzi, mert annak keretében változik meg a kiválasztott karakter bitmintája. A kis szubrutin lényegében ciklikusan forgatja a karakter pontraszterének sorait. A program nem használ paramétereket. Indítása a SYS 10000 utasítással, megállítása a STOP és RESTORE billentyűk együttes lenyomásával történhet. A program tulajdonképpen nem ér véget, mert végtelen ciklusba fut.

```
2710            100         *=10000      ; programkezdet
2710 A9 00      110         LDA #$00     ; a szín fekete
2712 8D 20 D0   120         STA $D020    ; a keret
2715 8D 21 D0   130         STA $D021    ; a háttér
2718 AD 18 D0   140         LDA $D018
271B 29 F0      150         AND #$F0     ; a karaktergenerátor
271D 09 0C      160         ORA #$0C     ; címzésének megváltoztatása
271F 8D 18 D0   170         STA $D018
2722 A5 01      180         LDA $01
2724 48         190         PHA
2725 29 FB      200         AND #$FB     ; hozzáférés a CHAREN-hez
```

```
2727 85 01      210           STA $01
2729 A2 00      220           LDX #$00
272B BD 00 D0   230 AA3       LDA $D000,X ; a CHAREN
272E 9D 00 30   240           STA $3000,X
2731 BD 00 D1   250           LDA $D100,X ; lemásolása a RAM-ba
2734 9D 00 31   260           STA $3100,X
2737 CA         270           DEX
2738 D0 F1      280           BNE AA3
273A 68         290           PLA
273B 85 01      300           STA $01
273D A2 07      310           LDX #$07
273F BD AB 27   320 AA4       LDA CHAR,X  ; az első karakter
2742 9D 00 30   330           STA $3000,X ; bitmintájának módosítása
2745 CA         340           DEX
2746 10 F7      350           BPL AA4
2748 A2 00      360           LDX #$00
274A A9 00      370 AA5       LDA #$00
274C 9D 00 04   380           STA $0400,X ; a videoram feltöltése
274F 9D 00 05   390           STA $0500,X
2752 9D 00 06   400           STA $0600,X ; a módosított karakterrel
2755 9D 00 07   410           STA $0700,X
2758 A9 0F      420           LDA #$0F
275A 9D 00 D8   430           STA $D800,X ; a színram
275D 9D 00 D9   440           STA $D900,X
2760 9D 00 DA   450           STA $DA00,X ; feltöltése
2763 9D 00 DB   460           STA $DB00,X
2766 CA         470           DEX
2767 D0 E1      480           BNE AA5
2769 78         490           SEI         ; a megszakítások tiltása
276A A9 4C      500           LDA #$4C    ; a megszakítások
276C 8D 05 DC   510           STA $DC05
276F A9 C7      520           LDA #$C7    ; gyakoriságának megváltoztatása
2771 8D 04 DC   530           STA $DC04
2774 A9 82      540           LDA #NIRQ<  ; az új IRQ rutin címe
2776 8D 14 03   550           STA $0314   ; a vektor alsó byte-ja
2779 A9 27      560           LDA #NIRQ>  ; az új IRQ rutin címe
277B 8D 15 03   570           STA $0315   ; a vektor fölső byte-ja
277E 58         580           CLI         ; a megszakítások engedélyezése
277F 4C 7F 27   590 AA6       JMP AA6     ; végtelen ciklus

2782 A2 07      600 NIRQ      LDX #$07
2784 BD 00 30   610 AA0       LDA $3000,X
2787 18         620           CLC

2788 2A         630           ROL A       ; a karakter bitmintájának balratolása
2789 90 02      640           BCC AA1
278B 09 01      650           ORA #$01
278D 9D 00 30   660 AA1       STA $3000,X
2790 CA         670           DEX
2791 10 F1      680           BPL AA0
2793 A2 07      690           LDX #$07
2795 BD 00 30   700           LDA $3000,X
2798 48         710           PHA         ; az első sor elmentése
2799 CA         720 AA2       DEX
279A BD 00 30   730           LDA $3000,X ; a bitminta sorainak mozgatása
279D E8         740           INX
279E 9D 00 30   750           STA $3000,X
27A1 CA         760           DEX
27A2 D0 F5      770           BNE AA2
27A4 68         780           PLA         ; az elmentett sor
27A5 9D 00 30   790           STA $3000,X ; most az utolsó
27A8 4C 31 EA   800           JMP $EA31   ; az eredeti IRQ rutinra

27AB 03 03 03   810 CHAR      .BYTE 3,3,3,3,3,3,3,255
27B3            820           .END

ZEILEN:73    SYMBOLE:9    FEHLER:0

AA0   =2784  AA1   =278D  AA2   =2799  AA3   =272B  AA4   =273F  AA5   =274A
AA6   =277F  CHAR  =27AB  NIRQ  =2782
```

```
100 FORI= 10000 TO 10162 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA 169,  0,141, 32,208,141, 33,208,173, 24,208, 41
120 DATA 240,  9, 12,141, 24,208,165,  1, 72, 41,251,133
130 DATA   1,162,  0,189,  0,208,157,  0, 48,189,  0,209
140 DATA 157,  0. 49,202,208,241,104,133,  1,162,  7,189
150 DATA 171, 39,157,  0, 48,202, 16,247,162,  0,169,  0
160 DATA 157,  0.  4,157,  0,  5.157,  0,  6,157,  0,  7
170 DATA 169, 15,157,  0,216,157,  0,217,157,  0,218,157
180 DATA   0,219,202,208,225.120,169, 76,141,  5,220,169
190 DATA 199,141,  4,220,169,130,141, 20,  3,169, 39,141
200 DATA  21,  3, 88, 76,127, 39,162,  7,189,  0, 48, 24
210 DATA  42,144,  2,  9,  1,157,  0, 48,202, 16,241,162
220 DATA   7,189,  0, 48, 72,202,189,  0, 48,232,157,  0
230 DATA  48,202,208,245,104,157,  0, 48, 76, 49,234,  3
240 DATA   3,  3,  3,  3,  3,  3,255
250 IF S <> 16344 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
260 PRINT"OK !!":END
```

Nézzünk most egy példát a *fényceruza kezelésére*! A fényceruza *y* koordinátáját közvetlenül is kiolvashatjuk a VIC megfelelő regiszteréből, de az *x* koordináta olyan szóródást mutat, hogy ha pontosabb értéket akarunk a fényceruza pillanatnyi *x* koordinátájáról, akkor legalábbis átlagot kell számolni az egy időintervallum alatt kapott adatokból. Az alábbi program megadja a fényceruza aktuális koordinátáit, a gépi program pedig elvégzi az imént említett átlagolást is (a BASIC igen lassúnak bizonyulna ebben az esetben). Az *x* koordináta értékét a megszakítási rutinba ágyazott program folyamatosan aktualizálja.

```
 10 IF PEEK(10000)<>120 OR PEEK(10031)<>153 THEN GOSUB200
100 POKE53280,11:POKE53281,12:PRINTCHR$(155)
110 SYS10000
120 PRINTCHR$(147)PEEK(10070),PEEK(53268)
130 GOTO120
200 FORI= 10000 TO 10069 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
210 DATA 120,169, 29,141, 20,  3,169, 39,141, 21,  3, 88
220 DATA  96,173. 25,208,141, 25,208, 41,  8,208,  3, 76
230 DATA  49,234.160,  0,173, 19,208,153, 86, 39,200,208
240 DATA 247,169.127.133,  2, 24,162,  0,160,  0,185, 86
250 DATA  39,200,121, 86, 39,106,157, 86, 39,200,232,228
260 DATA   2,208,239, 70,  2,208,231, 76,129,234
270 IF S <> 7911 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
280 RETURN
READY.
```

```
2710            100          *=10000
2710 78         110          SEI          ; az IRQ letiltása
2711 A9 1D      120          LDA #NIRQ<   ; a megszakítási vektor
2713 8D 14 03   130          STA $0314
2716 A9 27      140          LDA #NIRQ>   ; módosítása
2718 8D 15 03   150          STA $0315
271B 58         160          CLI          ; az IRQ engedélyezése
271C 60         170          RTS
271D AD 19 D0   180 NIRQ     LDA $D019    ; VIC IRR
2720 8D 19 D0   190          STA $D019    ; visszaírva törlődik
2723 29 08      200          AND #$08     ; %00001000, fényceruza generálta ?
2725 D0 03      210          BNE AA4      ; igen, ugrás
2727 4C 31 EA   220          JMP $EA31    ; az eredeti IRQ
272A A0 00      230 AA4      LDY #$00
272C AD 13 D0   240 AA3      LDA $D013    ; fényceruza X Koordináta
272F 99 56 27   250          STA BUF,Y    ; a puffer feltöltése
2732 C8         260          INY
2733 D0 F7      270          BNE AA3
2735 A9 7F      280          LDA #$7F     ; átlagot Képezni 7-szer (%01111111)
```

```
2737 85 02           STA $02      ; tárolni a ciklusszámlálót
2739 18              CLC
273A A2 00      AA2  LDX #$00
273C A0 00           LDY #$00
273E B9 56 27   AA0  LDA BUF,Y    ; a minta beolvasása
2741 C8              INY
2742 79 56 27        ADC BUF,Y    ; a következő minta hozzáadása
2745 6A              ROR A        ; és osztás kettővel
2746 9D 56 27        STA BUF,X    ; és vissza az első minta helyére
2749 C8              INY
274A E8              INX          ; a mutatók növelése
274B E4 02           CPX $02      ; az aktuális ciklusnak vége ?
274D D0 EF           BNE AA0      ; még nem, ugrás
274F 46 02           LSR $02      ; ciklusmutató csökkentése, lefutott ?
2751 D0 E7           BNE AA2      ; még nem, ugrás
2753 4C 81 EA        JMP $EA81    ; befejezni az IRQ-t
2756            BUF  =*           ; az eredmény a puffer első eleme lesz
2756                 .END

ZEILEN:37    SYMBOLE:6    FEHLER:0

AA0   =273E   AA2   =273A   AA3   =272C   AA4   =272A   BUF   =2756   NIRQ  =271D
```

Végül lássunk egy egyszerű *grafikai segédletet*, amely a fontosabb grafikai parancsokat végrehajtja, és emellett rugalmasan kezelhető. Beépíthető és felhasználható saját programjainkhoz, legyenek azok akár BASIC, akár gépi nyelvű programok.

A program törli a HIRES képernyőt, megadja annak színét, a pontot bekapcsolja, törli, invertálja. A gépi rutinok úgy lettek kialakítva, hogy BASIC programból legyenek hívhatók, de a paraméter átvételének programrészeit módosítva akár gépi programok is hívhatják őket.

A közölt BASIC program bemutatja a felhasználás néhány lehetőségét. A program gépi része lényegében szubrutingyűjtemény, ezek a szubrutinok a következő feladatokat végezhetik:

1. inicializálás	$C000	SYS 49152
2. a grafika bekapcsolása	$C003	SYS 49155
3. a szín beállítása	$C00F	SYS 49167, színkód
4. a pont bekapcsolása	$C012	SYS 49170, X, Y
5. a pont törlése	$C018	SYS 49176, X, Y
6. a pont invertálása	$C015	SYS 49173, X, Y
7. a képernyő invertálása	$C00C	SYS 49164
8. a képernyő törlése	$C009	SYS 49161
9. a grafika kikapcsolása	$C006	SYS 49158

```
100 IF PEEK(49152)<>76 OR PEEK(49437)<>35 THEN GOSUB 500
110 POKE 53280,2:POKE 53281,2
120 SYS 49152          :REM INICIALIZALAS
130 SYS 49155          :REM GRAFIKA BE
140 SYS 49167,2        :REM SZIN VOROS
150 A=49170            :REM SET
160 GOSUB 320
170 A=49176            :REM RESET
180 GOSUB 320
190 A=49173            :REM INV
200 GOSUB 320
210 SYS 49167,10       :REM ROZSASZIN
220 POKE 53280,10
```

```
230 GOSUB 300
240 SYS 49164          :REM INVERZ
250 POKE 53280,0
260 GOSUB 300
270 SYS 49158          :REM GRAFIKA KI
280 END
290 :
300 WAIT198,1:GETX$:RETURN
310 :
320 FOR I=0 TO 319
330 SYS A,I,0
340 SYS A,319-I,199
350 NEXT I
360 FOR I=0 TO 99
370 SYS A,319-INT(I*1.6+.5),I
380 SYS A,INT(I*1.6+.5),199-I
390 NEXT I
400 FOR I=99 TO 0 STEP-1
410 SYS A,319-INT(I*1.6+.5),199-I
420 SYS A,INT(I*1.6+.5),I
430 NEXT I
440 FOR I=0 TO 199
450 SYS A,0,I
460 SYS A,319,199-I
470 NEXT I
480 RETURN
490 :
500 FORI= 49152 TO 49553 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
510 DATA  76, 27,192, 76, 61,192, 76, 85,192, 76,106,192
520 DATA  76,129,192, 76,160.192, 76,186,192, 76,189,192
530 DATA  76,192,192,173, 17,208,141,140,193,173, 24,208
540 DATA 141,141,193,173.  0,221,141,142,193,173. 22,208
550 DATA  41,239,141, 22,208, 32,106,192,162, 16, 76,163
560 DATA 192,173,  2,221.  9,  3,141,  2,221,169,196,141
570 DATA   0,221,169, 56,141. 24,208,169, 59,141, 17,208
580 DATA  96.173,142,193,141,  0,221,173,141,193,141, 24
590 DATA 208,173,140,193,141, 17,208, 76, 68,229,160,  0
600 DATA 169,224,132, 34,133, 35,152,145, 34,200,208,251
610 DATA 230, 35,165, 35,201,  0,208,242, 96,160,  0,169
620 DATA 224,132. 34.133. 35. 32, 74,193,177, 34, 73,255
630 DATA 145, 34,200,208,247.230, 35,165, 35,201,  0,208
640 DATA 239, 76, 82,193, 32,241,183,160,  0,169,204,132
650 DATA  34,133, 35,138,145, 34,200,208,251,230, 35,165
660 DATA  35,201,208,208,242, 96,169,  0, 44,169, 64, 44
670 DATA 169,128,133,  2, 32,253,174, 32,235,183,224,200
680 DATA 144,  6, 32, 85,192, 76, 72,178,165, 21,201,  1
690 DATA 144,  8,208,242,165, 20,201, 64,176,236, 32, 74
700 DATA 193,138, 74, 74. 74,168,185,115,193,141,143,193
710 DATA 185, 90,193,141,144,193,138, 41,  7, 24,109,143
720 DATA 193.141,143,193.165, 20, 41,248.141,145,193, 24
730 DATA 173,143,193,133, 34,169,224,109,144,193,133, 35
740 DATA 165. 34, 24,109,145,193.133, 34,165, 35,101, 21
750 DATA 133, 35,165, 20, 41,  7, 73,  7,170,169,  1,202
760 DATA  48,  3. 10.208.250,160,  0, 36,  2, 80,  5, 81
770 DATA  34, 76, 69,193, 16,  5, 73,255. 49, 34, 44, 17
780 DATA  34,145. 34, 76, 32,193.120,165,  1, 41,249,133
790 DATA   1, 96,165,  1,  9.  6,133,  1, 88, 96,  0,  1
800 DATA   2,  3,  5.  6,  7.  8, 10, 11, 12, 13, 15, 16
810 DATA  17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 30,  0
820 DATA  64,128.192,  0. 64,128,192,  0, 64,128,192,  0
830 DATA  64,128,192,  0. 64,128,192,  0, 64,128,192,  0
840 DATA   0.  0.  0,  0,  0,  0
850 IF S <> 44671 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
860 RETURN
```

```
C000              100          *=$C000
C000 4C 1B C0     110          JMP INIT      ; alapbeállítások
C003 4C 3D C0     120          JMP HIRES     ; HIRES mód bekapcsolása
C006 4C 55 C0     130          JMP CHAR      ; vissza karakteres módba
C009 4C 6A C0     140          JMP CLEAR     ; a bittérkép törlése
C00C 4C 81 C0     150          JMP INVERZ    ; a bittérkép invertálása
C00F 4C A0 C0     160          JMP COLOR     ; a szín beállítása
C012 4C BA C0     170          JMP SET       ; pont bekapcsolása
C015 4C BD C0     180          JMP INV       ; pont invertálása
C018 4C C0 C0     190          JMP RESET     ; pont törlése

C01B AD 11 D0     200 INIT     LDA $D011     ; VIC ellenőrző-vezérlő regiszter #1
C01E 8D 8C C1     210          STA PUF1      ; átmeneti tárolása
C021 AD 18 D0     220          LDA $D018     ; a CHAREN és a videoram báziscíme
C024 8D 8D C1     230          STA PUF2      ; átmeneti tárolása
C027 AD 00 DD     240          LDA $DD00     ; a CHAREN báziscíme, 14-15. bit
C02A 8D 8E C1     250          STA PUF3      ; átmeneti tárolása
C02D AD 16 D0     260          LDA $D016     ; VIC ellenőrző-vezérlő regiszter #2
C030 29 EF        270          AND #$EF      ; %11101111, a 4. bit törlése, HIRES
C032 8D 16 D0     280          STA $D016
C035 20 6A C0     290          JSR CLEAR     ; a HIRES tár törlése
C038 A2 10        300          LDX #$10      ; a szín fekete
C03A 4C A3 C0     310          JMP COL1      ; a szín beállítása

C03D AD 02 DD     320 HIRES    LDA $DD02     ; CIA2 DDRA regiszter
C040 09 03        330          ORA #$03      ; a 0. és az 1. bit beállítása, kimene
C042 8D 02 DD     340          STA $DD02
C045 A9 C4        350          LDA #$C4      ; %11000100
C047 8D 00 DD     360          STA $DD00     ; a 4. 16K-s lap címezhető
C04A A9 38        370          LDA #$38      ; %00111000, a videoram offsete 3072
C04C 8D 18 D0     380          STA $D018     ; a CHAREN offsete 8192
C04F A9 3B        390          LDA #$3B      ; %00111011
C051 8D 11 D0     400          STA $D011     ; VIC ellenőrző-vezérlő regiszter #1
C054 60           410          RTS

C055 AD 8E C1     420 CHAR     LDA PUF3
C058 8D 00 DD     430          STA $DD00     ; CIA2, PRA
C05B AD 8D C1     440          LDA PUF2
C05E 8D 18 D0     450          STA $D018     ; a videoram és a CHAREN báziscíme
C061 AD 8C C1     460          LDA PUF1
C064 8D 11 D0     470          STA $D011     ; VIC ellenőrző-vezérlő regiszter #1
C067 4C 44 E5     480          JMP $E544     ; képernyőtörlés

C06A A0 00        490 CLEAR    LDY #$00      ; a HIRES-tár
C06C A9 E0        500          LDA #$E0      ; kezdőcíme, $E000
C06E 84 22        510          STY $22
C070 85 23        520          STA $23
C072 98           530 AA0      TYA
C073 91 22        540 AA1      STA ($22),Y   ; a byte törlése
C075 C8           550          INY           ; a belső ciklus lefutott ?
C076 D0 FB        560          BNE AA1       ; még nem, vissza
C078 E6 23        570          INC $23
C07A A5 23        580          LDA $23
C07C C9 00        590          CMP #$00      ; a külső ciklus lefutott ?
C07E D0 F2        600          BNE AA0       ; még nem, vissza
C080 60           610          RTS

C081 A0 00        620 INVERZ   LDY #$00      ; a HIRES-tár
C083 A9 E0        630          LDA #$E0      ; kezdőcíme, $E000
C085 84 22        640          STY $22
C087 85 23        650          STA $23
C089 20 4A C1     660          JSR ROMOFF    ; a ROM kikapcsolása
C08C B1 22        670 AA2      LDA ($22),Y   ; olvasás a ROM alól
C08E 49 FF        680          EOR #$FF      ; minden bit megfordítása
C090 91 22        690          STA ($22),Y   ; a byte visszaírása
C092 C8           700          INY           ; a belső ciklus lefutott ?
C093 D0 F7        710          BNE AA2       ; még nem, vissza
C095 E6 23        720          INC $23
C097 A5 23        730          LDA $23
C099 C9 00        740          CMP #$00      ; a külső ciklus lefutott ?
C09B D0 EF        750          BNE AA2       ; még nem, vissza
```

```
C09D 4C 52 C1          JMP ROMON    ; a ROM visszakapcsolása

C0A0 20 F1 B7   COLOR  JSR $B7F1    ; a vessző és a paraméter beolvasása
C0A3 A0 00      COL1   LDY #$00     ; a karakteres videoram
C0A5 A9 CC             LDA #$CC     ; kezdőcíme, $CC00
C0A7 84 22             STY $22
C0A9 85 23             STA $23
C0AB 8A         AA3    TXA          ; a színkód az X regiszterbe
C0AC 91 22      AA4    STA ($22),Y  ; a képernyő feltöltése
C0AE C8                INY          ; a belső ciklus lefutott ?
C0AF D0 FB             BNE AA4      ; még nem, vissza
C0B1 E6 23             INC $23
C0B3 A5 23             LDA $23
C0B5 C9 D0             CMP #$D0     ; a külső ciklus lefutott ?
C0B7 D0 F2             BNE AA3      ; még nem, vissza
C0B9 60                RTS

C0BA A9 00      SET    LDA #$00     ; a pont bekapcsolása
C0BC 2C                .BYTE $2C    ; rejtett LDA

C0BD A9 40      INV    LDA #$40     ; a pont invertálása
C0BF 2C                .BYTE $2C    ; rejtett LDA

C0C0 A9 80      RESET  LDA #$80     ; a pont törlése
C0C2 85 02             STA $02      ; a módjelző tárolása
C0C4 20 FD AE          JSR $AEFD    ; CHKCOM, vessző keresése
C0C7 20 EB B7          JSR $B7EB    ; a paraméterek beolvasása
C0CA E0 C8             CPX #$C8     ; nagyobb, mint 199 ?
C0CC 90 06             BCC AA5      ; nem, folytatni
C0CE 20 55 C0   ERR    JSR CHAR     ; visszaváltás karakteres módra
C0D1 4C 48 B2          JMP $B248    ; ILLEGAL QUANTITY ERROR

C0D4 A5 15      AA5    LDA $15      ; X koordináta fölső byte
C0D6 C9 01             CMP #$01     ; nagyobb, mint 1 ?
C0D8 90 08             BCC AA6      ; nem, folytatni
C0DA D0 F2             BNE ERR      ; nem egyenlő és nagyobb, hiba
C0DC A5 14             LDA $14      ; X koordináta alsó byte
C0DE C9 40             CMP #$40     ; nagyobb, mint 63 ?
C0E0 B0 EC             BCS ERR      ; igen, hiba

C0E2 20 4A C1   AA6    JSR ROMOFF   ; a ROM kikapcsolása
C0E5 8A                TXA          ; Y koordináta
C0E6 4A                LSR A
C0E7 4A                LSR A        ; osztás 8-cal
C0E8 4A                LSR A
C0E9 A8                TAY
C0EA B9 73 C1          LDA TABL1,Y
C0ED 8D 8F C1          STA PUF4     ; cím offset, alsó byte
C0F0 B9 5A C1          LDA TABL2,Y
C0F3 8D 90 C1          STA PUF5     ; cím offset, fölső byte
C0F6 8A                TXA          ; Y koordináta
C0F7 29 07             AND #$07     ; %00000111
C0F9 18                CLC
C0FA 6D 8F C1          ADC PUF4
C0FD 8D 8F C1          STA PUF4
C100 A5 14             LDA $14      ; X koordináta alsó byte
C102 29 F8             AND #$F8     ; %11111000
C104 8D 91 C1          STA PUF6     ; segédregiszter
C107 18                CLC
C108 AD 8F C1          LDA PUF4
C10B 85 22             STA $22
C10D A9 E0             LDA #$E0
C10F 6D 90 C1          ADC PUF5
C112 85 23             STA $23
C114 A5 22             LDA $22      ; a tényleges cím kiszámítása
C116 18                CLC
C117 6D 91 C1          ADC PUF6     ; a segédregiszter hozzáadása
C11A 85 22             STA $22      ; az alsó byte kész
C11C A5 23             LDA $23
C11E 65 15             ADC $15
C120 85 23             STA $23      ; a fölső byte kész
```

```
C122 A5 14      1410         LDA $14      ; X paraméter, alsó byte
C124 29 07      1420         AND #$07     ; a számláló
C126 49 07      1430         EOR #$07     ; kiszámítása
C128 AA         1440         TAX          ; számláló a maszk kiszámításához
C129 A9 01      1450         LDA #$01     ; egy magas bit
C12B CA         1460 AA7     DEX
C12C 30 03      1470         BMI AA8
C12E 0A         1480         ASL A        ; a maszk bit kiszámítása
C12F D0 FA      1490         BNE AA7
C131 A0 00      1500 AA8     LDY #$00
C133 24 02      1510         BIT $02      ; a módjelző vizsgálata
C135 50 05      1520         BVC AA9
C137 51 22      1530         EOR ($22),Y ; a bit invertálása
C139 4C 45 C1   1540         JMP AB1      ; majd újraírása

C13C 10 05      1550 AA9     BPL AB0
C13E 49 FF      1560         EOR #$FF     ; a maszk invertálása
C140 31 22      1570         AND ($22),Y ; a bit kikapcsolása
C142 2C         1580         .BYTE $2C    ; rejtett ORA

C143 11 22      1590 AB0     ORA ($22),Y ; a bit beállítása
C145 91 22      1600 AB1     STA ($22),Y ; a bit beírása a HIRES-tárba
C147 4C 52 C1   1610         JMP ROMON    ; a ROM visszakapcsolása

C14A 78         1620 ROMOFF SEI          ; a megszakítások tiltása
C14B A5 01      1630         LDA $01      ; processzorport
C14D 29 F9      1640         AND #$F9     ; %11111001, az 1-2. bitek törölve
C14F 85 01      1650         STA $01
C151 60         1660         RTS

C152 A5 01      1670 ROMON   LDA $01      ; processzorport
C154 09 06      1680         ORA #$06     ; %00000110, az 1-2. bitek beállítva
C156 85 01      1690         STA $01
C158 58         1700         CLI          ; a megszakítások engedélyezése
C159 60         1710         RTS

C15A 00 01 02   1720 TABL2   .BYTE $00,$01,$02,$03
C15E 05 06 07   1730         .BYTE $05,$06,$07,$08
C162 0A 0B 0C   1740         .BYTE $0A,$0B,$0C,$0D
C166 0F 10 11   1750         .BYTE $0F,$10,$11,$12
C16A 14 15 16   1760         .BYTE $14,$15,$16,$17
C16E 19 1A 1B   1770         .BYTE $19,$1A,$1B,$1C
C172 1E         1780         .BYTE $1E

C173 00 40 80   1790 TABL1   .BYTE $00,$40,$80,$C0
C177 00 40 80   1800         .BYTE $00,$40,$80,$C0
C17B 00 40 80   1810         .BYTE $00,$40,$80,$C0
C17F 00 40 80   1820         .BYTE $00,$40,$80,$C0
C183 00 40 80   1830         .BYTE $00,$40,$80,$C0
C187 00 40 80   1840         .BYTE $00,$40,$80,$C0
C18B 00         1850         .BYTE $00

C18C 00         1860 PUF1    .BYTE $00
C18D 00         1870 PUF2    .BYTE $00
C18E 00         1880 PUF3    .BYTE $00
C18F 00         1890 PUF4    .BYTE $00
C190 00         1900 PUF5    .BYTE $00
C191 00         1910 PUF6    .BYTE $00
C192            1920         .END

ZEILEN:183    SYMBOLE:33    FEHLER:0

AA0    =C072  AA1    =C073  AA2    =C08C  AA3    =C0AB  AA4    =C0AC  AA5    =C0D4
AA6    =C0E2  AA7    =C12B  AA8    =C131  AA9    =C13C  AB0    =C143  AB1    =C145
CHAR   =C055  CLEAR  =C06A  COL1   =C0A3  COLOR  =C0A0  ERR    =C0CE  HIRES  =C03D
INIT   =C01B  INV    =C0BD  INVERZ =C081  PUF1   =C18C  PUF2   =C18D  PUF3   =C18E
PUF4   =C18F  PUF5   =C190  PUF6   =C191  RESET  =C0C0  ROMOFF =C14A  ROMON  =C152
SET    =C0BA  TABL1  =C173  TABL2  =C15A
```

1.3. Complex Interface Adapter (CIA)

A C64-es egyik legfontosabb és legtevékenyebb része a CIA. A számítógépen belül a VIC „beszél", a CIA pedig „lát" és „hall". Hasonlóan a VIC-hez, a CIA is a processzor és a külvilág közötti kapcsolat létrehozására és fenntartására készült. Neve is ez: Complex Interface Adapter. Adapter, azaz kiegészítő egység, mert a processzor nélküle is működőképes, más kérdés, hogy mire jó. Interface, mert adatokat küldhet és fogadhat. Komplex, mert a tárgykörhöz tartozó összes feladatot önállóan képes ellátni. A CIA chip MOS gyártmányú félvezető áramkör, gyári kódja 6526. Ez az input/output illesztő a MOS 6522 továbbfejlesztett változata.

A C64-esben MOS 6526-os integrált áramkör végzi a billentyűzet lekérdezését, az RS232 port kezelését, a soros adatátvitelt, a joystick lekérdezését, a számítógépen belüli időzítési feladatok egy részét. Feladatainak végrehajtásához

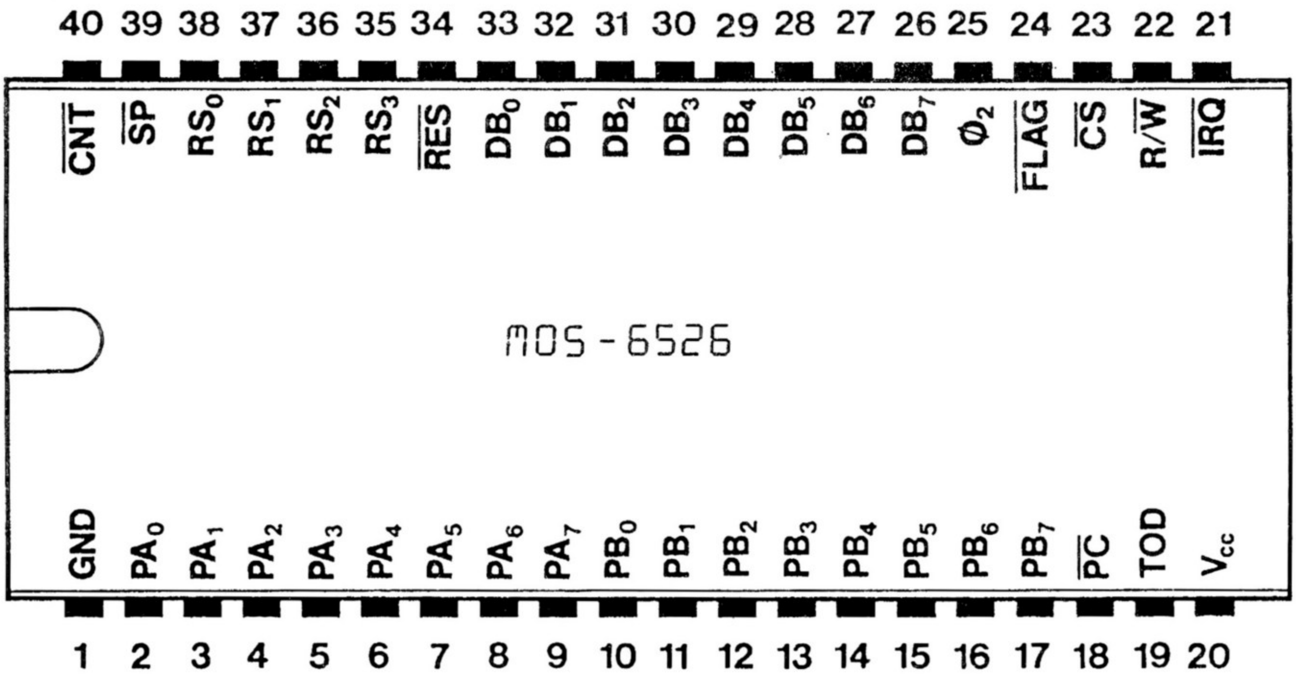
— 16 párhuzamos input/output vonallal,
— két független, 16 bites kaszkádolható időzítővel,
— 8 bites léptetőregiszterrel,
— 24 órás AM/PM órával,
— két handshake (kézfogó) bemenettel

rendelkezik. A C64-esben két CIA chip található, mert egy áramkör nem lenne képes ellátni minden feladatot.

A 6526 tokozása a *9. ábrán* látható; tűinek megnevezése és jelentése:

1.	GND: Ground, rendszerföld
2—9.	PA_0-PA_7: Port A, A I/O port, 8 párhuzamos vonal
10—17.	PB_0-PB_7: Port B, B I/O port, 8 párhuzamos vonal
18.	$\overline{PC}$: Port Control, handshake vonal, amelyre rövid alacsony impulzus érkezik, ha a processzor elérte a B regisztert
19.	TOD: Time Of Day, a valós idejű óra vezérlőüteme, 50 Hz. Az ütem a hálózati (220 V) feszültség frekvenciájától függ
20.	Vcc: tápfeszültség, +5 V
21.	$\overline{IRQ}$: Interrupt Request, megszakításkérelem. Állapota alacsony, ha az előre beállított megszakításmódhoz tartozó feltétel teljesült
22.	R/$\overline{W}$: Read/Write, bemenet. Ha alacsony, a regiszterekbe adat érkezik a processzortól
23.	$\overline{CS}$: Chip Select, bemenet. Ha alacsony, a CIA regisztereihez a processzor hozzá kíván férni. Alacsony szintet csak a rendszerütem magas fázisában vehet fel
24.	$\overline{FLAG}$: handshake vonal. Alacsony állapota a B porton megjelent adatok érvényességét jelzi

25. Φ_2: rendszerütem
26—33. DB_7-DB_0: Data Bus, adatbusz
34. $\overline{RES}$: Reset, ha alacsony, a chip inicializálja magát
35—38. RS_3-RS_0: Register Select, a 16 regiszter címzése ezeken a vonalakon történik, ha a $\overline{CS}$ alacsony
39. SP: Serial Port, a léptetőregiszter be- vagy kimenete
40. CNT: Counter, számlálóbemenet. Külső impulzusok triggerbemenete. Kimenet, a soros léptetőregiszterrel összekapcsolva ütemadó.

9. ábra. A CIA kiosztása

1.3.1. A CIA regiszterei

A CIA 6526 16 belső regiszterének többsége írható és olvasható. Bár a két CIA chip belső felépítését tekintve azonos, regisztereik egy része más-más funkciót lát el. A CIA2 chip eltérő regisztereit külön is felsoroljuk. A CIA1 báziscíme $DC00, a CIA2 azonos sorszámú regiszterei egy lappal feljebb, a $DD00 címtől érhetők el. A regiszterek sorszáma mögött a megfelelő tárcímet is megadjuk.

0. regiszter ($DC00) PRA: Port Register A
   - 0—4. bit JOY0, a 0. botkormány (Control Port 1) vezérlése. A bitek rendre: fel, le, bal, jobb, tűz
   - 0—7. bit: PRA, alapállapotban a billentyűzetmátrix sorkiválasztása
   - 6—7. bit: POT, a paddle potenciométerek kiválasztása

1. regiszter ($DC01) PRB, Port Register B
   0—4. bit: JOY1, az 1. botkormány (Control Port 2) vezérlése
   0—7. bit: PRB, alapállapotban a billentyűzetmátrix oszlopkiválasztása

2. regiszter ($DC02) DDRA: Data Direction Register A
   0—7. bit: adatirány-regiszter. Ezek a bitek határozzák meg a PRA megfelelő bitjének adatirányát. 0 = input, 1 = output

3. regiszter ($DC03) DDRB: Data Direction Register B
   0—7. bit: adatirány-regiszter. Mint DDRA, de a B portra

4. regiszter ($DC04) TA LO: Timer A Low
   0—7. bit: az A időzítő alsó byte-ja. *Olvasás*: az A időzítő alsó byte aktuális értéke. *Írás*: a visszaszámlálás kezdőértéke, alsó byte

5. regiszter ($DC05) TA HI: Timer A High
   0—7. bit: az A időzítő felső byte-ja. *Olvasás*: az A időzítő felső byte aktuális értéke. *Írás*: a visszaszámlálás kezdőértéke, felső byte

6. regiszter ($DC06) TB LO: Timer B Low
   0—7. bit: Mint az A időzítő

7. regiszter ($DC07) TB HI: Timer B High
   0—7. bit: Mint az A időzítő

8. regiszter ($DC08) TODTHS: Time Of Day 10TH Seconds
   0—3. bit: valós idejű óra, tized másodpercek. *Olvasás*: a valós idejű óra tized másodpercei. *Írás*: ha CRB7 = 1: a riasztási idő, CRB7 = 0: az óraidő tized másodpercei. Minden érték BCD-kódban értendő
   4—7. bit: nem használt

9. regiszter ($DC09) TODSEC: Time Of Day Seconds
   0—3. bit: valós idejű óra, a másodpercek „egyes" helyiértéke. *Olvasás*: a másodpercek BCD kódban. *Írás*: ha CRB7 = 1: a riasztási idő, CRB7 = 0: az óraidő
   4—6. bit: valós idejű óra, másodpercek „tízes" helyiértéke. *Olvasás*: a másodpercek BCD kódban. *Írás*: ha CRB7 = 1: riasztási idő, CRB7 = 0: óraidő
   7. bit: nem használt, mindig 0

10. regiszter ($DC0A) TODMIN: Time Of Day Minutes
   0—3. bit: a valós idejű óra perceinek „egyes" helyiértéke. Olvasás, írás: mint TODSEC
   4—6. bit: a valós idejű óra perceinek „tízes" helyiértéke. Olvasás, írás: mint TODSEC
   7. bit: nem használt, mindig 0

11. regiszter ($DC0B) TODHRS: Time Of Day Hours
  0—3. bit: valós idejű óra, az órák „egyes" helyiértéke. Olvasás, írás: mint TODSEC
  4. bit: valós idejű óra, az órák „tízes" helyiértéke
  5—6. bit: nem használt, mindig 0
  7. bit: délelőtt/délután jelző, 1 = délután

12. regiszter ($DC0C) SDR: Serial Data Register
  0—7. bit: soros léptetőregiszter, amelybe sorban egymás után tolhatók be a bitek. Az olvasás hasonló, de fordított folyamat. Az SP lábra az adatok innen érkeznek és megfordítva

13. regiszter ($DC0D) ICR: Interrupt Control Register. Megszakítást ellenőrző-vezérlő regiszter. Írásra és olvasásra különböző funkciót lát el.
Olvasás: INT DATA
  0. bit: magas, ha az A időzítő alulcsordult
  1. bit: magas, ha a B időzítő alulcsordult
  2. bit: magas, ha az óraidő azonos a riasztási idővel
  3. bit: magas, ha az SDR megtelt vagy üres, az üzemmódtól függően
  4. bit: *(1)* magas, ha a $\overline{\text{FLAG}}$ lábon lefutó él jelent meg.
  (2) kazetta vagy soros busz kiszolgáláskérelme (SRQ)
  5—6. bit: nem használt, mindig 0
  7. bit: magas, ha az INT DATA és az INT MASK legalább egy bitje páronként magas (pl. INT DATA 2 és INT MASK 2)
Írás: INT MASK
  0—4. bit: funkcióik a fentivel megegyeznek
  5—6. bit: nem használt, mindig 0
  7. bit: ha 1, minden magas bitet átvesz a maszkregiszter. 0: minden magas bit törli a maszkbitet, a többi bit nem változik. Az INT DATA regiszter minden bitje törlődik olvasás után

14. regiszter ($DC0E) CRA: Control Register A; A vezérlőregiszter
  0. bit: ha 0, az A időzítő áll; 1: az A időzítő fut
  1. bit: ha magas, az A időzítő alulcsordulásait a PB6 láb jelzi
  2. bit: ha 0, az A időzítő alulcsordulása a PB6 lábon rendszerütemnyi magas jelet állít elő. 1: az A időzítő alulcsordulása invertálja a PB6 lábat
  3. bit: ha 0, az A időzítő alulcsordulás után újra betölti a kezdőértéket és folytatja a számlálást. 1: az A időzítő a megadott kezdőértéktől csak egyszer számol vissza, azután megáll
  4. bit: ha magas, az A időzítőbe új értéket tölthetünk. A bit beírás után azonnal törlődik
  5. bit: ha 0, az A időzítő a rendszerütemeket számlálja 1: az A időzítő a CNT bemenetre érkező felfutó éleket számlálja,
  6. bit: ha 0, az SP láb (és ezáltal az SDR) soros kimenet. 1: az SP láb soros bemenet

7. bit: ha 0, a valós idejű óra 60 Hz frekvencia szerint számlál. 1: a valós idejű óra 50 Hz frekvencia szerint számlál

15. regiszter ($DC0F) CRB: Control Register B. B vezérlőregiszter
   0. bit: ha 0, a B időzítő áll. 1: a B időzítő fut
   1. bit: ha magas, a B időzítő alulcsordulásait a PB_7 láb jelzi
   2. bit: ha 0, a B időzítő alulcsordulása rendszerütemnyi magas jelet állít elő a PB_7 lábon. 1: a B időzítő alulcsordulása invertálja a PB_7 lábat
   3. bit: ha 0, a B időzítő alulcsordulás után újra betölti a kezdőértéket, és folytatja a számlálást. 1: a B időzítő csak egyszer számlál vissza, azután megáll
   4. bit: ha magas, a B időzítőbe új értéket tölthetünk. A bit beírás után azonnal törlődik

   5—6. bit: a B időzítő léptetőütemének forrását határozza meg. 00: a rendszerütem számlálása. 01: a felfutó CNT élek számlálása. 10: az A időzítő alulcsordulásainak számlálása. 11: az A időzítő alulcsordulásainak számlálása, ha a CNT magas

   7. bit: ha 0, a TOD óraidejének beállítása. 1: a TOD riasztási idejének beállítása

A CIA2 eltérő regiszterei

0. regiszter ($DD00 tárcímen) PRA: Port Register A. Az A portregiszter
   0. bit: VA_{14}, a videoram 14. címbitje
   1. bit: VA_{15}, a videoram 15. címbitje
   2. bit: TxD, RS232 adatkimenet, Transmitted Data
   3. bit: ATN, ATN jel, kimenet a soros buszhoz
   4. bit: CLOCK, a soros busz órajelkimenete
   5. bit: DATA, a soros busz adatvonala, kimenet
   6. bit: CLOCK, a soros busz órajelbemenete
   7. bit: DATA, a soros busz órajelbemenete

1. regiszter ($DD01 tárcímen) PRB: Port Register B. A B portregiszter. Csak RS232 esetén foglalt
   0. bit: RxD, Receive Data, adatfogadás
   1. bit: RTS, Request To Send, adatküldési kérelem
   2. bit: DTR, Data Terminal Ready, az adat továbbításra kész
   3. bit: RI, Ring Indicator
   4. bit: DCD, Data Carrier Detect, az adatfogadás nyugtázása
   6. bit: CTS, Clear To Send
   7. bit: DSR, Data Set Ready

13. regiszter: ($DD0D tárcímen) ICR: Interrupt Control Register, megszakításvezérlő regiszter
   4. bit: RxD, RS232 esetén Receive Data
   7. bit: nem az $\overline{IRQ}$, vezetékre, hanem az $\overline{NMI}$ vezetékre van kötve

1.3.2. A CIA1 feladatai

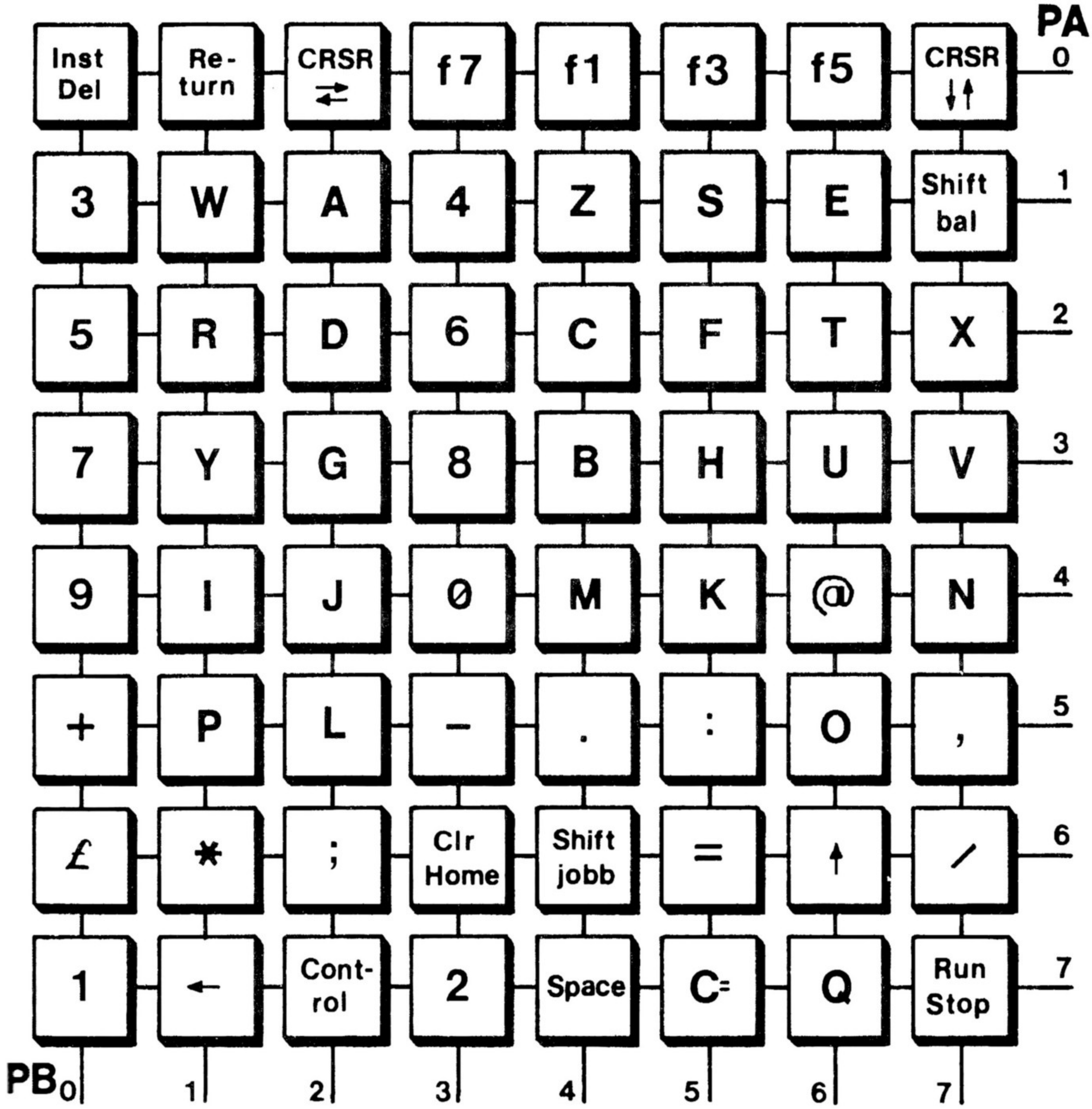
A CIA1 legfontosabb feladata a *billentyűzet illesztése* a processzorhoz. Végső soron ennek a chipnek köszönhető, hogy a processzor értesül szándékainkról. A billentyűzeten lévő 66 gomb valójában csak 65 billentyűt jelent, mert a SHIFT LOCK és a bal SHIFT ugyanazon az áramkörön van. Ha a CIA 16 adatvonalát mint sor- és oszlopindexeket két nyolcas egységre bontjuk, 64 elemű mátrixot kapunk. Akkor hogyan lehetséges 65 különböző billentyű? A megoldás a RESTORE billentyű bekötésében van. Ez a billentyű nem tartozik a CIA hatósugarába, mert közvetlenül a processzor $\overline{\text{NMI}}$ vonalára van kötve, lenyomása tehát megszakítást generál. A többi 64 billentyűt viszont valóban a CIA érzékeli.

Azt gondolhatjuk, a lekérdezés egyszerű: a processzor megvizsgálja, hogy az A port ($DC00) bitjei között van-e alacsony. Ha van, akkor megvizsgálja a B port bitjeit is, és ha ott is van alacsony, akkor a billentyű sor- és oszlopindexe már meg is van. A valóságban ez annyiban más, hogy a billentyűzetet az operációs rendszer $EA87 címén kezdődő gépi program alapján kérdezi le a processzor.

A program alapján a billentyű felismerése a következőképpen történik. Alapállapotban az A port ($DC00) kimenet, a B port ($DC01) pedig bemenet. Amikor a program meg akarja vizsgálni, hogy van-e lenyomott billentyű, az A port minden vonalát alacsonyra állítja, és amennyiben van lenyomott billentyű, akkor a B port vonalai között is van alacsony állapotú. Azt, hogy melyik ez a billentyű, ezután számítja ki. Az A port vonalait sorban egymás után alacsonyra állítja, és mindegyik sornál megnézi, hogy a B port bitjei között van-e alacsony. Ha nincs, akkor tovább keres, ha van, akkor a billentyűt azonosította. Az itt ismertetett program másodpercenként 60-szor fut le a megszakítórutin részeként, így még egy nagyon gyors gépíró sem tudja zavarba hozni a programot.

Az A és B portok másik feladata a *joystick-portok* illesztése. A 0. joystick az A porthoz, az 1. joystick a B porthoz csatlakozik. A botkormány csak az alsó öt bitet (0—4) foglalja le. A bitek sorban a következő irányoknak felelnek meg: fel, le, bal, jobb, tűz. A joystickok többnyire nyolcirányúak. A le-balra irány az 1-2. bitek alacsony állapotának felel meg. A botkormányok érzékeléséhez tartozik egy érdekesség: a 0. joystick szimulálható az 1, ←, CONTROL, 2, SPACE billentyűkkel. Itt csak egy változat létezik. Az 1. joystick szimulálása több billentyűcsoporttal is történhet, de egy billentyűt folyamatosan lenyomva kell tartani. Ez a lenyomva tartandó billentyű szerepel a sor elején:

1	INST-DEL, 3, 5, 7, 9
←	RETURN, W, R, Y, I
CONTROL	CRSR⇄ A, D, G, J
2	f7, 4, 6, 8, 0
SPACE	f1, Z, C, B, M
C=	f3, S, F, H, K
Q	f5, E, T, U, @
RUN/STOP	CRSR↓↑, SHIFT bal, X, V, N

10. ábra. A billentyűzet mátrixelrendezése

A legtöbb játékprogram a billentyűzetről is irányítható. Az újabb keletű programok viszont már az A port 7. bitjét is magasan tartják. Ennek köszönhető ugyanis, hogy a billentyűzetről nem lehet szimulálni a joystickot. Magyarországon sajnos a 2 billentyűhöz tartozó variáció terjedt el; így éppen az egyik legtöbbet használt billentyű megy tönkre idő előtt.

A CIA1 A portja vezérli a *paddle-portok* kiválasztását is. Az A port ($DC00) 6. és 7. bitje választja ki, hogy az analóg/digitális átalakító melyik portra (Control Port 1 vagy 2) csatlakoztatott paddle ellenállását méri. A 6. bit a B, a 7. bit az A paddle kiválasztását vezérli.

A CIA1 nem kevésbé fontos feladata a *hardvermegszakítás* időzítésének biztosítása is. Erre az A időzítő szolgál. A CIA1-et az operációs rendszer $FDA3 címen kezdődő gépi rutinja úgy állítja be, hogy minden 16421. ütemciklus után IRQ-t generáljon. Az A időzítő folyamatos

üzemmódban működik. Ha figyelembe vesszük az ütemfrekvenciát (985,25 kHz), 16421 ciklus kb. 0,0167 másodperc alatt zajlik le. Ez majdnem pontosan 1/60 másodperc.

Az ICR regiszter ($DC0D) 0. és 7. bitje, valamint a CRA regiszter ($DC0E) 0. és 7. bitje vesz részt a folyamatban. Az A időzítő lefutásakor a CIA1 magasra állítja az ICR 0. és 7. bitjét. A 7. bit egy inverteren keresztül össze van kötve a chip $\overline{\text{IRQ}}$ lábával. Azon ilyenkor alacsony szintű jel jelenik meg, ami a processzort arra készteti, hogy megszakítván addigi munkáját, végrehajtsa a megszakítási rutint.

A CIA1 B időzítője a kazettás egység kezelésekor jut szerephez, egyébként nem használatos.

1.3.3. A CIA2 feladatai

A CIA2 a külvilág más oldalaival tart fenn összeköttetést. Feladata a soros busz és az RS232 port kezelése, tehát a C64-es és egyéb mikroprocesszoros egységek közötti kommunikáció megteremtése és lebonyolítása.

A Commodore cég saját gépeinél rendszeresített *soros busz* a nemzetközi szabványként is elfogadott és IEC-625 néven ismert soros adatátviteli rendszer egy változata. A Commodore valószínűleg azért módosította az eredeti buszrendszert, mert az viszonylag költséges. Az eredetileg 24 tűs csatlakozó így 5 tűsre csökkent, ennek megfelelően az átviteli kábelnek is csak 5 eresnek kell lennie. (A valóságban 6 tűs és 6 eres, mert a csatlakozón van egy RESET tű is.) Ez egy olcsó, házi számítógép szempontjából nagyon jelentős árcsökkentést tesz lehetővé. A módosításnak természetesen ára is van; az adatátvitel sebessége lényegesen alacsonyabb. A módosított busz időegység alatt nagyságrenddel kevesebb adatot képes továbbítani.

A soros busz vonalai egy 6 tűs DIN szabványú csatlakozó aljzatba futnak. A csatlakozó lábkiosztását és szemléltető ábráját *A csatlakozók* című fejezet megfelelő része ismerteti.

A vonalak feladata:

1. $\overline{\text{SRQ}}$: Service Request In; a külső egység számára fenntartott jelzővonal. Ezen jelezheti, hogy pl. adatra vár. A vonal a CIA1 $\overline{\text{FLAG}}$ bemenetére van kötve, és összeköttetésben áll a kazettás egység CASS RD vonalával is.
2. GND: Ground; rendszerföld.
3. $\overline{\text{ATN}}$: Attention In/Out. A vonalon a buszvezérlő figyelmeztető jelzést küld a külső egységek felé, hogy igénybe kívánja venni a buszt. A külső egység szintén ezen a vonalon jelzi hasonló szándékát.
4. $\overline{\text{CLK}}$: Clock In/Out. Az adatokat küldő egység (TALK) egy impulzussal ezen a vonalon jelzi egy bit érvényességét a fogadó egység (LISTEN) számára. Az átvitelt szinkronizálja.
5. $\overline{\text{DATA}}$: Data In/Out. E vonalon zajlik le az adatforgalom. A byte-ok bitjei a legalsótól kezdve sorban jelennek meg a vonalon, érvényességüket a $\overline{\text{CLK}}$ impulzusa jelzi.

6. $\overline{\text{RESET}}$: Reset Out. A processzor $\overline{\text{RESET}}$ vonala. Külső inicializálást végez.

A buszon végzett adatátvitel esetén rendkívül fontos az időzítés. Végső soron ezen múlik az adatvesztés elkerülése. A DATA és CLK vonalak által vezérelt buszon az adatokat a vezérlőjelektől a vonalakon megjelenő impulzusok hossza különbözteti meg.

Kövessük végig a buszvezérlés és az adatátvitel folyamatát.

Címzés

(1) az $\overline{\text{ATN}}$ jelszintje alacsonyra vált, utasítás következik

(2) röviddel ezután a $\overline{\text{CLK}}$ is alacsonyra vált, és mindaddig alacsony marad, amíg a külső egység az adatvonalat alacsonyra nem állítja. Ezt, ha működik, 1 ms-on belül köteles megtenni

(3) a $\overline{\text{DATA}}$ vonal mindaddig alacsony marad, amíg a külső egység nincs készen az adat fogadására

(4) ezután az adatvonalon sorban megjelennek az egységszám bitjei, mindegyik egy magas $\overline{\text{CLK}}$ impulzus kíséretében. Ezek az impulzusok lényegesen rövidebbek, mint az adatfogadás előkészítésében részt vevő jelek

(5) amint a külső egység fogadta az utolsó bitet is, és a $\overline{\text{CLK}}$ hosszabb idő óta alacsony, a külső egység max. 1 ms alatt alacsonyra állítja a $\overline{\text{DATA}}$ vonalat, jelezve, hogy fogadta az adatbyte-ot

(6) a vezérlő ezt nyugtázva hamarosan magasra váltja az $\overline{\text{ATN}}$ vonalat

Adatátvitel

Adatátvitel esetén meg kell különböztetni TALK (beszélő) és LISTEN (hallgató) egységet. A kapcsolat mindig TALK és LISTEN egység kapcsolata. E két egység közösen, összehangolt módon vezérli a buszt.

(7) a TALK egység a $\overline{\text{CLK}}$ vonalat magasra állítva jelzi, hogy az adatbyte továbbításra készen áll

(8) ezután a LISTEN egység a $\overline{\text{DATA}}$ vonal magasra állításával jelzi készenlétét

(9) ezt követően minden magas $\overline{\text{CLK}}$ impulzus egy adatbit érvényességét jelzi. Ez itt is pontosan úgy zajlik le, mint a címzésnél

(10) a LISTEN egység az adatbyte átvételét a $\overline{\text{DATA}}$ vonal alacsonyra állításával jelzi.

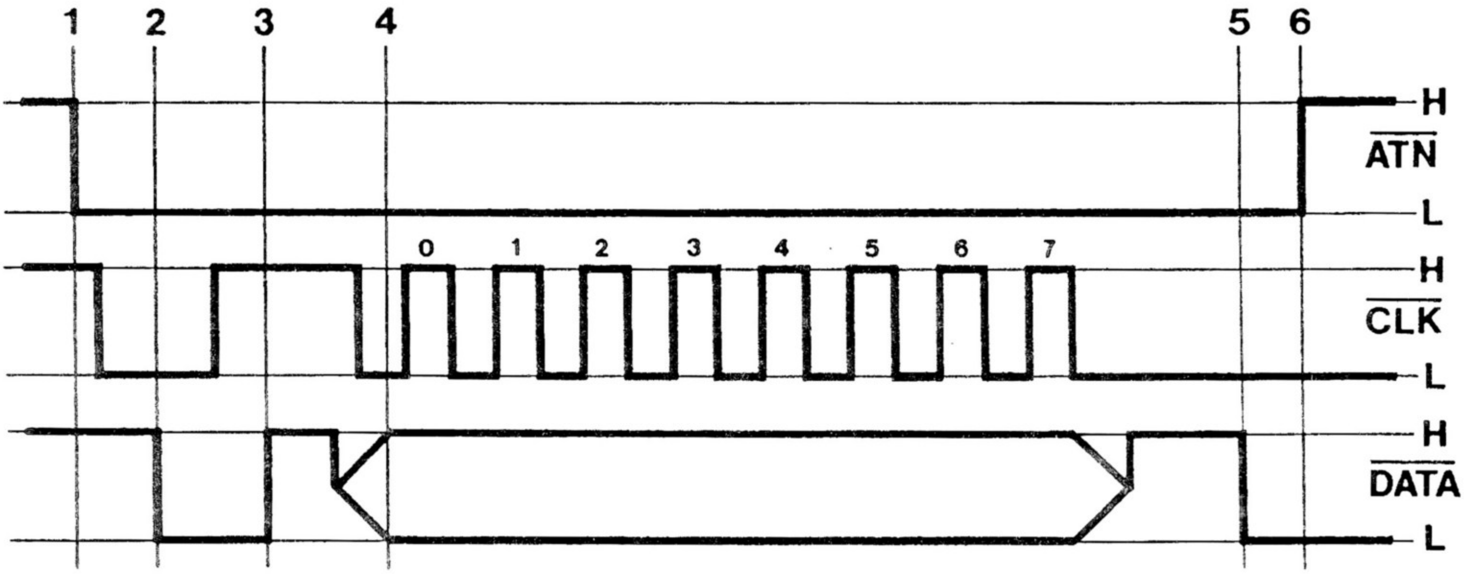
Az $\overline{\text{ATN}}$ vonal az adatátvitel alatt folyamatosan magas. A további adatbyte-ok a 7—10 pontok alatt felsorolt műveletek ciklikus ismétlődése közben továbbítódnak. Az utolsó adatbyte után még egy egyezményes lezáró jel is a buszra kerül (ez a CHR$(13) vagy Carriage Return).

(11) Mielőtt a következő byte-ot továbbítaná, a TALK egység a $\overline{\text{CLK}}$ vonal alacsonyra állításával max. 0,2 ms-ig vár. Ha a $\overline{\text{CLK}}$ 0,2 ms-nál hosszabb ideig magas, ez a LISTEN egység számára az adatátvitel végét jelenti.

(12) Ekkor az adatvonalat alacsonyra állítja, ezzel nyugtázza a végjelet.

(13) A busz ezután a szokásos adatátvitellel egy CHR$(0)-t továbbít.

(14) Végül a busz nyugalmi állapotba kerül; $\overline{\text{ATN}}$ és $\overline{\text{DATA}}$ magas, $\overline{\text{CLK}}$ alacsony.

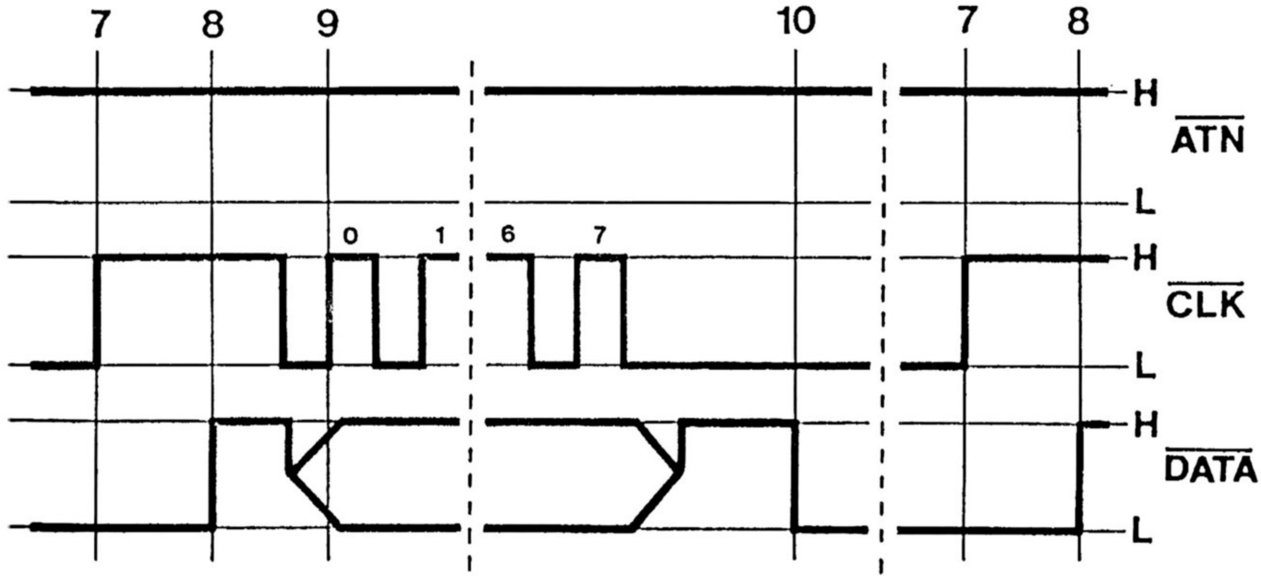

11. ábra. A címzés folyamata

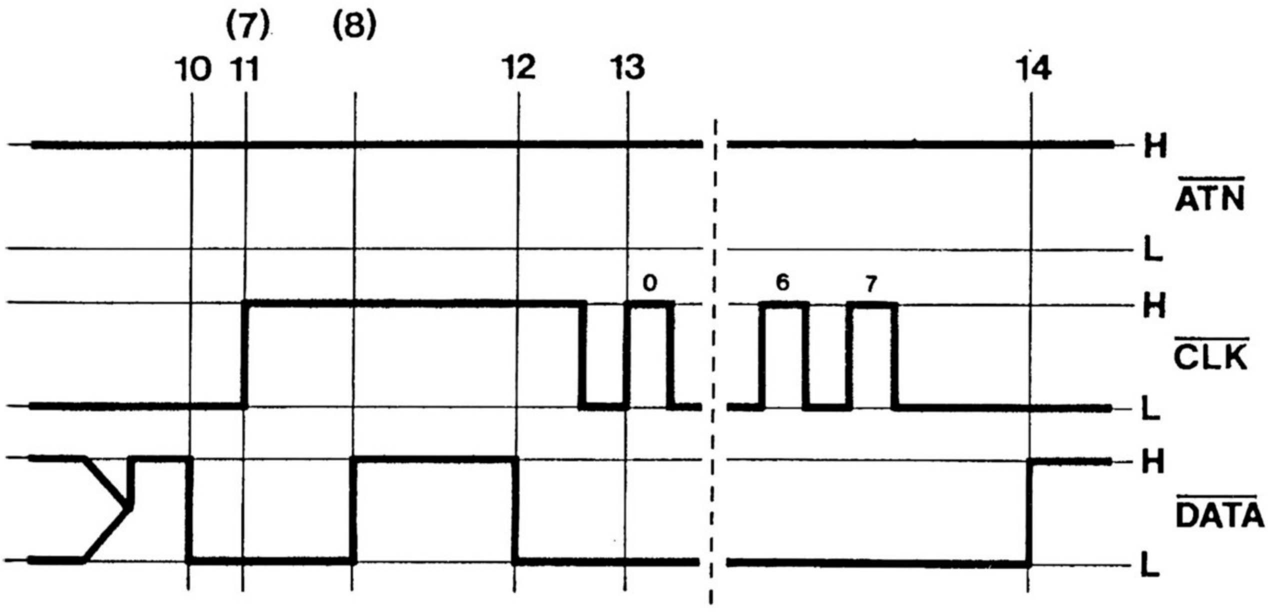
A soros busz bonyolult vezérlése ellenére biztonságos. A busz hátránya viszonylagos lassúsága. A C64-es értékét az bizonyítja a legjobban, hogy még hardvere is rugalmas, vannak benne még fejlesztési tartalékok. Például megoldható a soros busz átvitelének jelentős gyorsítása anélkül, hogy ez a biztonság feladásához vezetne. Az ún. TURBO üzemmód persze csak a lemezegység (VC—1541, 1570, 1571) és a számítógép között valósítható meg, mert a buszt gyorsító programot mindkét egységben el kell helyezni, és egy nyomtatóban általában nincs címezhető RAM. A buszgyorsító programok többnyire egészlemezes (BACKUP) másolóprogramokban fordulnak elő, de megjelentek már más jellegű programokban is. 5—7-szeres sebességnövelésük rendkívül előnyös nagy adatállományok mozgatása esetén. Hátrányuk azonban, hogy az adatvesztés kockázati tényezője jóval nagyobb, és működésük közben a gép gyakorlatilag „merev". További hátrányként jelentkezik, hogy ahol a gyorsító program helyezkedne el a memóriában (a drive memóriájában), ott relatív file-kezelés esetén oldalszektor blokkok vannak. A gyorsító modul csak szekvenciális és user file-ok esetén alkalmazható.

RS232-es illesztőjű külső egység a C64-es USER-portjára csatlakoztatható. Az USER-port kivezetéseinek jelentős része közvetlen kapcsolatban van a CIA2-vel. Az USER-port 24 kivezetését a *A csatlakozók* című fejezet megfelelő része mutatja be, ezért ezzel nem foglalkozunk részletesen. A csatlakozó kivezetésein megtalálható a CIA2 B portjának ($DD01) minden bitje, a CNT, SP, $\overline{\text{PC}}$ és $\overline{\text{FLAG}}$ vonalak, valamint az A port ($DD00) PA$_2$ vonala. Ugyanígy a CIA1 CNT és SP vonala is megtalálható.

Az RS232 interfész a soros adatátvitel szabványos illesztőegysége. A kezeléséhez szükséges programot a C64-es operációs rendszere tartalmazza. Az RS232-est a C64-es szoftvere szabályos külső egységként kezeli, ennek következtében az egységen be-, illetve kimenetre egyaránt nyitható file. Az egység száma 2.

12. ábra. Az adatátvitel folyamata

13. ábra. Az adatátvitel vége

A kezelő szoftver file-nyitáskor kijelöl egy input és egy output puffert. Ez a két puffer a BASIC RAM utolsó két lapján helyezkedik el. Mindkettő 256 byte hosszú. Az operációs rendszer mind a file megnyitásakor, mind lezárásakor végrehajt egy CLR BASIC-utasítást.

Az RS232 használatakor meg kell adni egy vezérlőregisztert és egy parancsregisztert. A *vezérlőregiszter* (Control register) feladata az átviteli sebesség és az adat- illetve stopbitek számának meghatározása.

A vezérlőregiszter alsó négy (0—3) bitje határozza meg az átviteli sebességet baud (bit/s) egységben.

%0000	#0	programozott	%1000	#8	1200 baud
%0001	#1	50 baud	%1001	#9	1800 baud
%0010	#2	75 baud	%0110	#10	2400 baud
%0011	#3	110 baud	%1011	#11	3600 baud
%0100	#4	134,5 baud	%1100	#12	4800 baud
%0101	#5	150 baud	%1101	#13	7200 baud
%0110	#6	300 baud	%1110	#14	9600 baud
%0111	#7	600 baud	%1111	#15	19200 baud

A C64-esen csak az 50—2400 baudos sebességek érhetők el. A vezérlőregiszter 4. bitje nem definiált. Az 5—6. bit határozza meg az egy szóként átvitt bitek számát:

%00	#0	8 bit
%01	#32	7 bit
%10	#64	6 bit
%11	#96	5 bit

A regiszter 7. bitje a stopbitek számát adja meg. Az átvitel során minden szó után 1 vagy 2 stopbit továbbítódik.

%0	#0	1 stopbit
%1	#128	2 stopbit

A *parancsregiszter* (Command register) határozza meg az átvitel módját, a handshake vezetékek számát és a paritás-ellenőrzést.

A 0. bit szabja meg a handshake vezetékek számát:

%0	#0	3 vonalas handshake
%1	#1	határozatlan

A parancsregiszter 1—3. bitjei nem definiáltak. A 4. bit az átvitel módját adja meg:

%0	#0	duplex
%1	#16	félduplex

Az 5—7. bitek a paritás-ellenőrzés módját szabják meg:

%000	#0	nincs ellenőrzés, nincs 8. adatbit
%001	#32	páratlan paritás
%010	#64	nincs ellenőrzés, nincs 8. adatbit
%011	#96	páros paritás
%100	#128	nincs ellenőrzés, nincs 8. adatbit
%101	#160	nincs ellenőrzés, a 8. adatbit mindig 1
%110	#192	nincs ellenőrzés, nincs 8. adatbit
%111	#224	nincs ellenőrzés, a 8. adatbit mindig 0

A vezérlő- és a parancsregiszter tartalmát az OPEN utasítás közvetíti az operációs rendszerhez. Az utasítást a következő módon kell megadni:

OPEN 1,2,1,CHR$(7+32+128)+CHR$(0+0+224)

Ez 600 baudos átviteli sebességet, 7 bites adatszót, 2 stopbitet, 3 vonalas handshake kapcsolatot, duplex átvitelt, zéró 8. adatbitet és kikapcsolt paritás-ellenőrzést jelent.

A táblázatban megadott átviteli sebességektől eltérhetünk. A file-nyitó utasítást ekkor így kell megadni:

OPEN 1,2,1,CHR$(160)+CHR$(224)+CHR$(90)+CHR$(2)

Ez 700 baudos átviteli sebességet jelent. Az átviteli sebesség az alábbiak szerint számítható.

Ha a sebesség 700 baud (X = 492 662/baud − 101):

X = 492 662/700 − 101 = 602,4 602

Felbontva alsó és felső byte-ra (XH = INT(X/256), XL = X−XH*256):

XL = 90, XH = 2

A vezérlőregiszter 0—3. bitjei ilyenkor alacsonyak legyenek. A programozott átviteli sebesség 8 baud és 2400 baud közé eshet.

Az operációs rendszer RS232 üzemben az alábbi tárhelyeket foglalja le az adatátviteli feladatok megoldásához.

A nulláslapon:

- $A7: az input bit ideiglenes tárolása
- $A8: az input bitek számlálása
- $A9: START-bit ellenőrzése
- $AA: INPUT-puffer szerkesztési célokra
- $AB: INPUT-paritásbit
- $B4: az output bitek számlálása
- $B5: az output bit ideiglenes tárolása
- $B6: output-byte puffer
- $BD: OUTPUT-paritásbit
- $F7—F8: input-puffer mutató
- $F9—FA: output-puffer mutató

A RAM-ban:

- $0293: az RS232 vezérlőregisztere
- $0294: az RS232 parancsregisztere
- $0295—96: bit timing, átviteli időzítő
- $0297: az RS232 állapotregisztere
- $0298: az adatbitek száma

— $0299: —9A: output átviteli sebesség
— $029B: input-puffer mutató írás közben
— $029C: input-puffer mutató olvasás közben
— $029D: output-puffer mutató olvasás közben
— $029E: output-puffer mutató írás közben

Az adatátvitel során fellépő hibákat az RS232 *állapotregiszterében* vizsgálhatjuk. Az állapotregiszter bitjeinek jelentése:

0 ha magas, paritáshiba
1 ha magas, kerethiba
2 ha magas, az input puffer megtelt
3 nem használt
4 ha magas, nem érkezett CTS (Clear To Send) jel
5 nem használt
6 ha magas, nem érkezett DSR (Data Set Ready) jel
7 ha magas, a BREAK jelet az illesztő érzékelte (STOP)

1.3.4. A CIA programozása

A két CIA *megszakításkezelés* szempontjából némileg eltér egymástól. Ez az eltérés nem a két áramkör különbözőségéből ered, hanem az áramkörök eltérő bekötéséből. A CIA1 $\overline{\text{IRQ}}$ vonala a processzor IRQ vonalára, a CIA2 $\overline{\text{IRQ}}$ vonala pedig a processzor $\overline{\text{NMI}}$ vonalára csatlakozik. Emiatt a CIA1 csak IRQ típusú, azaz letiltható megszakítást, míg a CIA2 csak NMI típusú, azaz nem tiltható megszakítást hozhat létre.

A CIA-val létrehozható megszakítások fajtáit a chip ICR ($Dx0D) regiszterének funkcióival azonosíthatjuk. Az ICR öt bitje jelez megszakítást:

0: magas, ha az A időzítő csordult alul,
1: magas, ha a B időzítő csordult alul,
2: magas, ha a TOD óra elérte a beállított riasztási időt
3: magas, ha az SDR ($Dx0C) megtelt vagy üres, az üzemmódtól függően
4: magas, ha a $\overline{\text{FLAG}}$ lábon lefutó él jelent meg (kézfogó-üzemmód)

Az A és B időzítő alulcsordulása, illetve az általuk kiváltott megszakítás ütemezési feladatok megoldását teszi lehetővé. A bekapcsolt számítógép kurzora is egy ilyen megszakítás miatt villoghat. Az időzítők beállításával biztosíthatjuk a ciklikusságot olyankor is, ha egy program futása közben pl. az analóg/digitális átalakító SID-ben lévő regisztereit ($D419 és $D41A) kell bizonyos időnként kiolvasni és tartalmukat megjeleníteni. Ugyanígy a megszakításkére-

lemmel jelezheti a CIA, ha az óraidő a riasztási időt elérte. A soros adatátvitel is lehetetlenné válna, ha a CIA nem jelezné, hogy a léptetőregiszter megtelt vagy kiürült.

A két CIA az ICR ($Dx0D) regiszter 4. bitjét más-más célra használja. A CIA1 $\overline{\text{FLAG}}$ vezetéke a soros busz $\overline{\text{SRQIN}}$ vonalára csatlakozik. Tehát ha a soros buszra kötött külső egység kiszolgálási kérelmet jelez ezen a vonalon, a CIA1 megszakítást generálhat. (Szalagos üzemmódban ez a megszakítás aktivizálódik, mert a kazettás egység CASS RD vonala a CIA1 $\overline{\text{FLAG}}$ vonalára van kötve. Más perifériát, ami ezt a megszakítást kihasználná, a Commodore nem gyárt.) A CIA2 $\overline{\text{FLAG}}$ vezetéke a felhasználói portra csatlakozik, és csak az RS232 használata esetén van jelentősége: az adat fogadását (RxD — Receive Data) jelzi.

Multiplexelt regiszterek

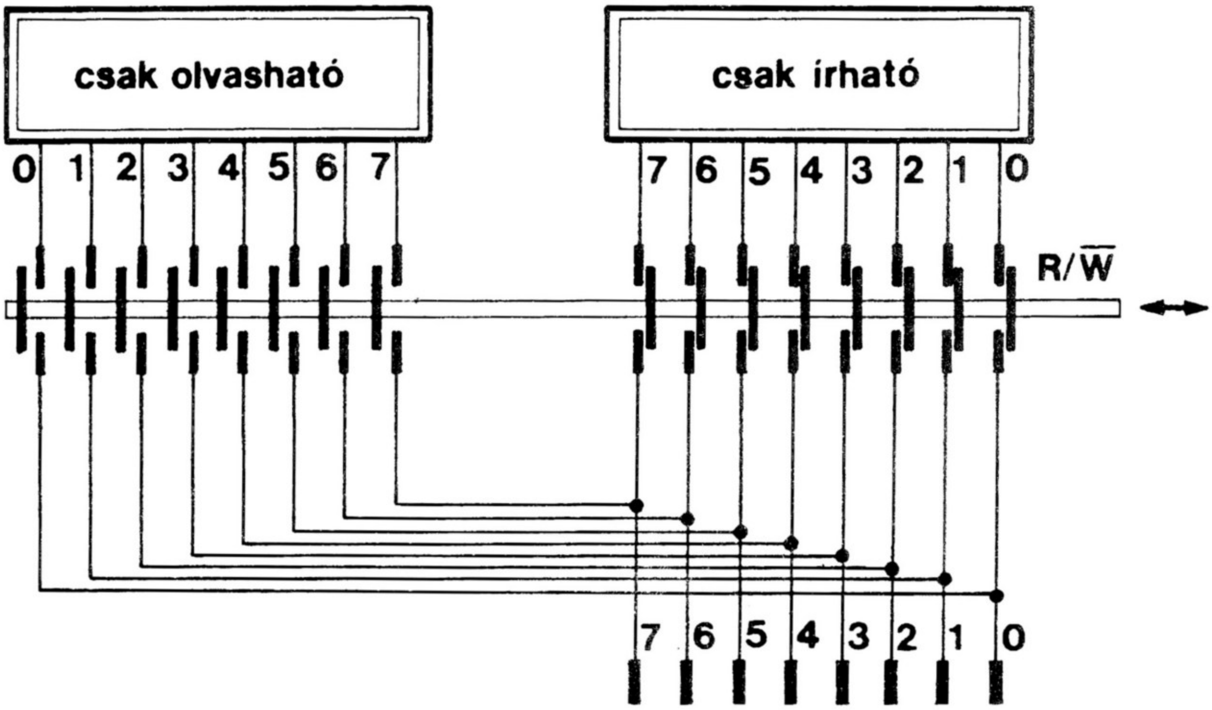
A VIC egyes regisztereinél már említettük, hogy az I/O chipekbe olyan regisztereket építettek, amelyeknek „egyszerre" több funkciójuk is van. A CIA regisztereinek egy része is ilyen. Ilyenek az AM/PM óra és az időzítők regiszterei, de az ICR regiszter is kettős.

A laikus számára furcsa lehet, hogy pl. az ICR regiszternek ($DC0D vagy $DD0D) hogyan lehetséges két elnevezése (INT DATA és INT MASK) és két különböző funkciója. A megoldást az adja, hogy az I/O chip érzékelni képes, hogy egy regiszteréhez írás vagy olvasás céljából fordul a processzor. A jelzés a chip R/$\overline{\text{W}}$ lábán jelenik meg. A regiszter a chipen belül kétfelé oszlik: az egyik a kívülről, a másik a belülről érkező adatok tárolására szolgál. Nevezzük őket írás- és olvasásregiszternek. Az írásregisztert kívülről csak írni, az olvasásregisztert pedig csak olvasni lehet. A megoldást a *14. ábra* szemlélteti.

A kapcsolás éppen írásra van beállítva. A R/$\overline{\text{W}}$ vezeték pontosan azt végzi, amit a kezünk tesz a mechanikus kapcsolóval.

Az időzítők és az AM/PM óra regiszterei azonban még tovább bonthatók. Ez főként az óra és az időzítő írásából és olvasásából következik.

Az órák BASIC programból (sőt akár parancsmódból) is indíthatók, írhatók és olvashatók, illetve megállíthatók. A BASIC közismerten nem túl gyors, de még a gépi program sem biztos, hogy egy adott időpontban (néhány μs) képes lenne pontosan kiolvasni az óraidőt vagy az időzítő értékét. Ez különösen az időzítők esetében vezethetne pontatlansághoz, amelyek legkisebb léptetési ideje 1 μs. Ez a sebesség messze felülmúlja (15-20-szorosan) a szoftver olvasási sebességét. Persze ez a probléma csak akkor állna fenn, ha az óráknak (időzítőknek) nem lenne „részidő" üzemmódjuk. Az olvasás ezért így zajlik: a chip észlelte, hogy az óra (vagy az időzítő) felső regisztereihez olvasáskérelem érkezett. Ekkor az éppen aktuális időt (számlálóértéket) rögzíti az olvasásregiszterekben. Ezt követően a regiszterek értékét egészen addig nem frissíti, amíg a legalacsonyabb regisztert nem olvassuk. Az óra (ill. időzítő) alapjául szolgáló számláló természetesen az olvasás egész ideje alatt változatlanul futott tovább, ezért a következő olvasás is pontos és objektív eredményt ad. Ha a legalsó regisztert is olvastuk, az állónak látszó óra újra „elindul". Írás esetén a dolog hasonló módon működik, az óra az értéket mindaddig nem veszi át, amíg az alsó regisztert nem írtuk át.

14. ábra. Írás-olvasás multiplexeléssel

Csakhogy itt nem egyszerűen olvasásról és írásról van szó! A regiszterekbe a CRB ($DC0F vagy $DD0F) 7. bitjének állapotától függően óraidőt, illetve riasztási időt is írhatunk. Tehát íráskor a chip megkülönbözteti és külön tárolja az óraidőt és a riasztási időt. Emiatt címenként még egy álregiszterre van szükség, de ez már a chip „belügye".

A TOD órák regiszterei tehát, amelyek egy adott címen érhetők el, a CIA-ban háromfelé oszlanak, de még ezenfelül is van egy számláló, amelyből a hardver az óraidőt kiszámítja. Az ilyen többcélú felhasználás, azaz a multiplexelés a takarékosságot segíti.

A 16 regiszterhez négy címvezeték szükséges, de mi lenne, ha a TOD óra nem négy, hanem tizenkét regiszterből állna? Akkor egy újabb címbit kellene. Ez persze így egyszerűen hangzik, de a valóságban ez egy 44 lábú chipet, nagyobb áramköri lapot (és bonyolultabbat) és 3 kihasználatlan lábat jelentene. Egy ilyen apróság messzemenő következményekkel jár: több százezer áramkör esetén tonnákban mérhető fémet és műanyagot, költségemelkedést, profitcsökkenést jelent. Egy ilyen apróság megingathatja egy egyébként jól menő cég piaci helyzetét is, ha a konkurencia kihasználja a kihagyott lehetőséget. Végső soron ez már igazán indokolja a takarékosságot.

Az időzítők programozása

A C64-esben három szabadon használható 16 bites időzítő található. Azért csak három, mert az operációs rendszer a megszakításhoz használja a CIA1 A időzítőjét. Persze gépi programot írhatunk olyat is, amelyik felfüggeszti az IRQ megszakítást, ezáltal a foglalt időzítő is felszabadulhat. Ezt azonban lehetőleg ne tegyük, mert a megszakítás hiánya meglehetősen megkeseríti a programozó életét.

Az időzítők vezérelhetősége többféle felhasználást is lehetővé tesz:

— μs-ra kiszámított ütemvezérlés,
— számlálhatunk külső impulzusokat (frekvenciamérés),
— előállíthatunk négyszögjeleket és impulzusokat (frekvenciagenerátor),
— vezérelhetünk külső, digitális alapú egységeket.

Az időzítő a megadott kezdőértéktől (ez 1 és 65535 között változhat) folyamatosan számlál vissza zéróig. Amikor elérte a zéró értéket, újra betölti a kezdőértéket vagy pedig leáll. Mindkét esetben impulzussal jelzi, hogy alulcsordulás történt.

Az A időzítő léptetési ütemének forrása lehet a rendszerütem (Φ_2) vagy külső jel (felfutó CNT élek). A B időzítő vezérlése bonyolultabb: szintén számlálhat a rendszerütem vagy a CNT impulzusai alapján, de emellett számlálhatja az A időzítő alulcsordulásait is. Sőt, lehet még egy szempont: az A időzítő alulcsordulásait számlálja, de csak akkor, ha a CNT magas. Ez a külső, illetve belső jelek számlálására vonatkozik.

Az időzítők segítségével magunk is állíthatunk elő impulzusokat. Ezek az impulzusok a PB_6 vagy a PB_7 lábon érzékelhetők. A négyszögjelek magas szintjei között tetszőleges hosszúságú alacsony szint állítható be. A magas szint hossza egy rendszerütem. Az időzítők nyújtotta gazdag lehetőségek széles felhasználási skálát biztosítanak külső egységek vezérlésére. Emiatt használható a C64-es pl. CAM (Computer Aided Manufacturing — számítógéppel vezérelt gyártás) feladatok ellátására is, még ha ezek a feladatok csak szerények és egyszerűek lehetnek. Egy jó elektronikai szakember némi fantáziával és több-kevesebb kiegészítő elektronikával képessé teheti a C64-est szalagszerű munkafolyamat ütemezésére.

Az alábbiakban bemutatunk egy példát az időzítők segítségével végzett frekvenciaszámlálásra. Mindkét CIA chipen van számlálóbemenet (CNT1 és CNT2). A bemeneteken megjelenő impulzusokat az időzítők számlálhatják meg. Mivel az időzítők maximális léptetési üteme 985 kHz körüli, ezért a gyakorlatilag még mérhető frekvencia is ennyi kellene hogy legyen. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a CIA időzítők ennek csak a felét (kb. 400-450 kHz) képesek biztonságosan megszámlálni. Ez olyan gyakorlati korlát, amelyet programozással nem léphetünk át. Ha nagyobb frekvenciákat akarunk mérni, hardveres előosztót kell alkalmaznunk.

A program előosztó nélkül működik, ezért csak kb. 400 kHz frekvenciáig alkalmazható. A mérni kívánt frekvencia jelét a felhasználói (user) port 6-os (CNT2) kivezetésére kell kötnünk. Nagy körültekintéssel járjunk el a mérni kívánt jel kiválasztásánál. A CNT2 vonalra nem lehet 5 V-nál nagyobb feszültségű frekvenciaforrást csatlakoztatni, mert a CIA2 ekkor szinte biztosan tönkremegy.

A BASIC program egy rövid gépi szubrutint használ, mert csak gépi program tudja biztosítani a mérés idejének állandóságát. A mérési idő itt 18 * 65536 ciklus, kb. 1,16 másodperc. A program mindkét CIA A és B időzítőjét kaszkád üzemmódban működteti (az A időzítő alulcsordulása lépteti a B időzítőt). A CIA1 A időzítője a rendszerütemeket számlálja, a CIA2 A időzítője a CNT2 vonalon megjelenő impulzusokat.

Ahhoz, hogy mindkét CIA A-B időzítőjét egyszerre használhassuk, a megszakításokat fel

kell függeszteni. A CIA2 időzítői mindaddig számlálnak, amíg a CIA1 időzitői le nem futottak. Ha ez megtörtént, a CIA2 A és B időzítőjének regisztereit ($DD04—DD07) a nulláslap $FC—FF tárcímeire mentjük. A gépi szubrutin a megszakítások inicializálásával ér véget ($FDA3).

A BASIC program folyamatosan méri a frekvenciát. A mért érték felfrissítése kb. 1,5 másodpercenként következik be. A frekvenciamérő természetesen nem hitelesített, ezért nem teljesen pontos értéket ad. A hitelesítést pontos és ismert frekvenciaforrás esetén magunk is elvégezhetjük. Ehhez a 220-as sorban levő állandót kell megváltoztatni (0.835202). Ez az érték a rendszerütem és a mérési hossz értékének viszonyából származtatható.

$$0{,}835202 = \frac{985\,244{,}4}{18 \cdot 65536}$$

A paraméter megváltoztatására azért lehet szükség, mert a rendszerütem nem minden számítógépben 985 244,4 Hz.

A 180, 230 és 250 sorokban szereplő utasítások a kurzor pozicionálását végzik. A gépi program a SYS 49152 utasítással hívható. A program a 270-es sorában levő GOTO 200 miatt végtelen ciklusban fut, ezért csak a RUN/STOP billentyűvel állítható meg.

```
 100 POKE 53280,6:POKE 53281,0
 110 GOSUB 1000
 120 PRINT CHR$(147);CHR$(30)
 130 PRINT SPC(10);"FREKVENCIASZAMLALO":PRINT:PRINT
 140 PRINT "    MAXIMALIS FREKVENCIA KB. 400 KHZ":PRINT
 150 PRINT "    BEMENET : AZ USER-PORT CNT2 TUJE":PRINT
 160 PRINT " MAXIMALIS BEMENETI FESZULTSEG :  +5V"
 170 PRINT:PRINT:PRINT
 180 POKE 211,4:POKE 214,15:SYS 58732
 190 PRINT "MERESI EREDMENY:"
 200 SYS 49152
 210 X=PEEK(252):Y=PEEK(253):Z=PEEK(254)
 220 F=INT(-.835202*((Z*65536+Y*256+X+1)-2↑24)*100)/100
 230 POKE 211,21:POKE 214,15:SYS 58732
 240 PRINT "                    "
 250 POKE 211,21:POKE 214,15:SYS 58732
 260 PRINT F;"  HZ"
 270 GOTO 200
1000 FORI= 49152 TO 49237 :READ X:POKE 1,X:S=S+X:NEXT
1010 DATA 120,169,255,162, 18,160,  0,141,  4,221,141,  5
1020 DATA 221,141,  6,221,141,  7,221,141,  4,220,141,  5
1030 DATA 220,142,  6,220,140,  7,220,162, 17,160, 89,169
1040 DATA  81,141, 15,221,169, 49,141, 14,221,142, 14,220
1050 DATA 140, 15,220,173,  6,220,208,251,141, 14,221,141
1060 DATA  15,221,173,  4,221,133,252,173,  5,221,133,253
1070 DATA 173,  6,221,133,254,173,  7,221,133,255, 88, 76
1080 DATA 163,253
1090 IF S <> 11555 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
1100 RETURN
```

```
C000            100       *=$C000
C000 78         110       SEI          ; A megszakítások letiltása
C001 A9 FF      120       LDA #$FF     ; Az időzítők kezdőértéke
C003 A2 12      130       LDX #$12     ; 18*65536 ciklus - kb. 1.16 sec.
C005 A0 00      140       LDY #$00
C007 8D 04 DD   150       STA $DD04    ; A CIA2 időzítőinek beállítása
C00A 8D 05 DD   160       STA $DD05
C00D 8D 06 DD   170       STA $DD06
C010 8D 07 DD   180       STA $DD07
C013 8D 04 DC   190       STA $DC04    ; A CIA1 időzítőinek beállítása
C016 8D 05 DC   200       STA $DC05
C019 8E 06 DC   210       STX $DC06
C01C 8C 07 DC   220       STY $DC07
C01F A2 11      230       LDX #$11     ; %00010001 - CIA1 A időzítő
C021 A0 59      240       LDY #$59     ; %01011001 - CIA1 B időzítő
C023 A9 51      250       LDA #$51     ; %01010001 - CIA2 B időzítő
C025 8D 0F DD   260       STA $DD0F    ;               indítása
C028 A9 31      270       LDA #$31     ; %00110001 - CIA2 A időzítő
C02A 8D 0E DD   280       STA $DD0E    ;               indítása
C02D 8E 0E DC   290       STX $DC0E    ; CIA1 A időzítő start
C030 8C 0F DC   300       STY $DC0F    ; CIA1 B időzítő start
C033 AD 06 DC   310 AA0   LDA $DC06    ; Kivárni az 1.16 másodpercet
C036 D0 FB      320       BNE AA0      ; Még nem futott le, vissza
C038 8D 0E DD   330       STA $DD0E    ; CIA2 A időzítő stop
C03B 8D 0F DD   340       STA $DD0F    ; CIA2 B időzítő stop
C03E AD 04 DD   350       LDA $DD04    ; A megszámlált
C041 85 FC      360       STA $FC
C043 AD 05 DD   370       LDA $DD05    ; impulzusok áttöltése
C046 85 FD      380       STA $FD
C048 AD 06 DD   390       LDA $DD06    ; a nulláslapra
C04B 85 FE      400       STA $FE
C04D AD 07 DD   410       LDA $DD07
C050 85 FF      420       STA $FF
C052 58         430       CLI          ; A megszakítások engedélyezése
C053 4C A3 FD   440       JMP $FDA3    ; A CIA-k inicializálása
C056            450       .END

ZEILEN:36    SYMBOLE:1    FEHLER:0

AA0     =C033
```

A C64-eshez még két *kiegészítő CIA 6526-os chipet* is csatlakoztathatunk. A processzor a memória $DE00 és $DF00 címeken kezdődő I/O1 és az I/O2 címterületeken érheti el a választható CIA chipeket. A chipeket tartalmazó kártyát a bővítőportba kell helyezni. Ezek a CIA chipek további vezérlési feladatok ellátását teszik lehetővé. E chipek pontosan úgy kezelhetők, mint a gépbe építettek, de ezeknek egyetlen regiszterük sem foglalt.

Az AM/PM óra

A CIA beépített TOD (valósidejű) órája úgy működik, mint a karunkon viselt digitális óra. Az AM/PM megnevezés az angol nyelvterületen szokásos délelőtt/délután jelzés megfelelője. AM = ante meridiam, PM = post meridiam. A TOD óra négy regiszterből áll. Ezek sorban: a tizedmásodpercek, a másodpercek, a percek és az órák regiszterei. A regiszterek — mint a multiplexelésnél láttuk — több belső regiszterre bonthatók. Feladatuk kettős: belőlük olvasható ki az aktuális óraidő, de ezekben tárolható a riasztási idő is. A riasztási idő nem más, mint egy időpont. Amikor a TOD óra eléri ezt az időpontot, a CIA a processzortól

megszakítást kér. Megfelelő figyelőrutinnal biztosítható, hogy az időpontok egyezése kívülről is észrevehető legyen (hang- és/vagy képjelzés).

Az óra bármikor megállítható és újraindítható. Vezérlőimpulzusait nem a kvarcstabilizált belső ütemjelről kapja, hanem a hálózati (220 V) frekvenciáról. Ezzel a megoldással hosszú távon kielégítő pontosságot lehet elérni, mivel a hálózati frekvencia jó közelítéssel 50 Hz.

Az óraregisztereket normál tárhelyekként olvashatjuk ki. Amikor az óra legfelső regiszterét olvassuk, az olvasható regiszterekben az óra pillanatnyi állapota rögzül, és mindaddig nem változik, amíg a tizedmásodperceket is ki nem olvastuk. Az óra eközben természetesen továbbra is jár. Írásnál mindez hasonló: az óra mindaddig nem veszi át az új értéket, amíg a tizedmásodperceket is felül nem írtuk. Amikor az óraidőn kívánunk változtatni, a CIA 15. regiszterének ($DC0F vagy $DD0F) 7. bitje alacsony kell legyen. Ha ez a bit magas, az új értéket a CIA a riasztás időpontjaként fogja tárolni.

A regiszterek írásánál és olvasásánál fontos tudni, hogy a regiszterek BCD kódban tárolják az időegységek értékeit. A tizedmásodperceket tároló regiszter alsó, a perceket és másodperceket tároló regiszterek alsó és felső félbyte-ja foglalt. Az óraregiszter alsó félbyte-ja teljesen, felső félbyte-ja csak részben foglalt. Ennek a regiszternek a 7. bitje mutatja meg, hogy a nap melyik szakát jelzi ki az óra. Ha a bit magas, az óra szerint délután van. Lássunk néhány példát az idő ábrázolására!

Délelőtt 9 óra 43 perc 56 másodperc:

$Dx0B	TODHRS	0000	1001	$09
$Dx0A	TODMIN	0100	0011	$43
$DX09	TODSEC	0101	0110	$56

Délután 6 óra 12 perc 24 másodperc:

$Dx0B	TODHRS	1000	0110	$86
$Dx0A	TODMIN	0001	0010	$12
$Dx09	TODSEC	0010	0100	$24

A TOD óra felhasználható ahhoz, hogy a hosszasan önállóan dolgozó programok futása közben a képernyő mozdulatlanságát megtörjük. Következő programunk erre mutat példát: az idő múlását karakteres módban jelezzük a képernyőn. A kezdőpozíciót (sor, oszlop) a program tőlünk várja. Mivel az órát az IRQ rutin írja ki a képernyőre, ezért mellette nyugodtan futhat bármilyen program.

A gépi szubrutint a SYS 49152, „120000", X,Y utasítással indíthatjuk el. Az óra a 12 óra 0 perc 0 másodperc értékről indul. A képernyőn az X. sorban az Y. oszloptól kezdődően a következő sor lesz látható:

12 : 00 : 00 : 0

A gépi program ellenőrzi a paramétereket. Ha azok valamilyen oknál fogva hibásak, ?ILLEGAL QUANTITY ERROR hibaüzenetet fogunk kapni. Ilyenkor felül kell vizsgálni,

hogy a paraméterek értékei helyesek-e. A sor és az oszlop megadása csak az első indításkor kötelező, a program ezután minden indításkor az eredetileg megadott helyre teszi a kijelzést.

```
AD9E             140 FRMEVL =$AD9E       ; a kifejezés kiértékelése
0079             240 CHRGOT =$0079       ; az utolsó karakter újraolvasása
AEFD             250 CHKCOM =$AEFD       ; vessző ellenőrzése
B7F1             260 CHKGET =$B7F1       ; a paraméter beolvasása
B6A3             270 FRESTR =$B6A3       ; szövegkezelés
DC0E             360 CRA1   =$DC0E       ; CIA1 A vezérlőregiszter
DC0F             370 CRB1   =CRA1+1      ; CIA1 B vezérlőregiszter
DC08             380 TODTHS =$DC08       ; CIA1 TOD tizedmásodpercek
DC09             390 TODSEC =TODTHS+1    ; CIA1 TOD másodpercek
DC0A             400 TODMIN =TODTHS+2    ; CIA1 TOD percek
DC0B             410 TODHRS =TODTHS+3    ; CIA1 TOD órák

C000             430        *=$C000
C000 AD 0E DC    440 TIME   LDA CRA1     ; az ütemlépték beállítása
C003 09 80       450        ORA #$80     ; a lépték 50 Hz
C005 8D 0E DC    460        STA CRA1
C008 AD 0F DC    470        LDA CRB1     ; a B vezérlőregiszter beállítása
C00B 29 7F       480        AND #$7F     ; az óraidő beállítása következik
C00D 8D 0F DC    490        STA CRB1
C010 20 79 00    500        JSR CHRGOT   ; van még karakter ?
C013 F0 70       510        BEQ BA4      ; nincs, kikapcsolni a rutint
C015 20 FD AE    520        JSR CHKCOM   ; vessző ellenőrzése
C018 20 9E AD    530        JSR FRMEVL   ; a kifejezés kiértékelése
C01B 20 A3 B6    540        JSR FRESTR   ; a kifejezés hossza
C01E C9 06       550        CMP #$06     ; 6-tal egyenlő ?
C020 D0 69       560        BNE ILLQ     ; nem, hiba
C022 A0 FF       570        LDY #$FF     ; kezdőpozíció
C024 20 A0 C0    580        JSR BA5      ; a következő karakter beolvasása
C027 C9 03       590        CMP #$03     ; 2-nél nagyobb ?
C029 20 A7 C0    600        JSR BA7      ; ellenőrzés és feldolgozás
C02C 20 A0 C0    610        JSR BA5      ; a következő karakter beolvasása
C02F C9 0A       620        CMP #$0A     ; 9-nél nagyobb ?
C031 B0 58       630        BCS ILLQ     ; igen, hiba
C033 05 FB       640        ORA $FB      ; a fölső félbyte átvétele
C035 D0 04       650        BNE BA0      ; nem 0 óra, ugrás
C037 A9 92       660        LDA #$92     ; 0 óra helyettesítése
C039 D0 0F       670        BNE BA1      ; feltétel nélküli ugrás
C03B C9 24       680 BA0    CMP #$24     ; nagyobb, mint 23 ?
C03D B0 4C       690        BCS ILLQ     ; igen, hiba
C03F C9 13       700        CMP #$13     ; nagyobb, mint 12 ?
C041 90 07       710        BCC BA1      ; igen, ugrás
C043 38          720        SEC          ; túlcsordulás törölve
C044 F8          730        SED          ; BCD-mód beállítva
C045 E9 12       740        SBC #$12     ; 12 levonása
C047 D8          750        CLD     .    ; BCD-mód törölve
C048 09 80       760        ORA #$80     ; a 7. bit beállítása
C04A 8D 0B DC    770 BA1    STA TODHRS   ; az óraidő regiszter beállítása
C04D 20 8E C0    780        JSR BA6      ; a percek beolvasása
C050 8D 0A DC    790        STA TODMIN   ; a perc regiszter beállítása
C053 20 8E C0    800        JSR BA6      ; a másodpercek beolvasása
C056 8D 09 DC    810        STA TODSEC   ; a másodperc regiszter beállítása
C059 A9 00       820        LDA #$00     ; a tizedmásodperc 0
C05B 8D 08 DC    830        STA TODTHS   ; a regiszter beállítása, az óra indul
C05E 20 79 00    840        JSR CHRGOT   ; van még karakter ?
C061 F0 15       850        BEQ BA2      ; nincs, ugrás
C063 20 F1 B7    860        JSR CHKGET   ; vessző ellenőrzése, a byte beolvasása
C066 E0 18       870        CPX #$18     ; nagyobb, mint 24 ?
C068 B0 21       880        BCS ILLQ     ; igen, hiba
C06A 86 FD       890        STX $FD      ; a koordináta tárolása
C06C 20 F1 B7    900        JSR CHKGET   ; vessző ellenőrzése, a byte beolvasása
C06F E0 1F       910        CPX #31      ; nagyobb, mint 30 ?
C071 B0 18       920        BCS ILLQ     ; igen, hiba
C073 86 FE       930        STX $FE      ; a koordináta tárolása
C075 20 B0 C0    940        JSR BB5      ; a mutató kiszámítása
C078 A9 E1       950 BA2    LDA #TIMIRQ<; a megszakítás rutin új címe
C07A A0 C0       960        LDY #TIMIRQ>
```

```
C07C 78          970 BA3    SEI          ; a megszakítások tiltása
C07D 8D 14 03    980        STA $0314    ; a megszakítás-vektor
C080 8C 15 03    990        STY $0315    ; beállítása
C083 58         1000        CLI          ; a megszakítások engedélyezése
C084 60         1010        RTS

C085 A9 31      1020 BA4    LDA #$31     ; az eredeti
C087 A0 EA      1030        LDY #$EA     ; vektor
C089 D0 F1      1040        BNE BA3      ; feltétel nélküli ugrás
C08B 4C 48 B2   1050 ILLQ   JMP $B248    ; ILLEGAL QUANTITY ERROR

C08E 20 A0 C0   1060 BA6    JSR BA5      ; átalakítás ASCII-ról
C091 C9 06      1070        CMP #$06     ; nagyobb, mint 5 ?
C093 20 A7 C0   1080        JSR BA7      ; ellenőrzés és feldolgozás
C096 20 A0 C0   1090        JSR BA5      ; a következő karakter feldolgozása
C099 C9 0A      1100        CMP #$0A     ; nagyobb, mint 9 ?
C09B B0 EE      1110        BCS ILLQ     ; igen, hiba
C09D 05 FB      1120        ORA $FB      ; a fölső félbyte átvétele
C09F 60         1130        RTS

C0A0 C8         1140 BA5    INY          ; átalakítás ASCII kódról
C0A1 B1 22      1150        LDA ($22),Y  ; a beolvasott byte-ból
C0A3 38         1160        SEC
C0A4 E9 30      1170        SBC #$30     ; 48 levonása
C0A6 60         1180        RTS

C0A7 B0 E2      1190 BA7    BCS ILLQ     ; nagyobb, mint a megadott határ, hiba
C0A9 0A         1200        ASL A
C0AA 0A         1210        ASL A        ; az alsó félbyte
C0AB 0A         1220        ASL A
C0AC 0A         1230        ASL A        ; feltolása a fölsőbe
C0AD 85 FB      1240        STA $FB      ; és átmeneti tárolása
C0AF 60         1250        RTS

C0B0 AD 88 02   1260 BB5    LDA $0288    ; a képernyőmemória kezdőcíme
C0B3 8D A8 02   1270        STA $02A8    ; tárolva
C0B6 A2 00      1280        LDX #$00     ; az alsó byte 0
C0B8 8E A7 02   1290        STX $02A7
C0BB A5 FD      1300        LDA $FD      ; a sorok száma
C0BD F0 13      1310        BEQ BB6      ; nulla, a számítást átugrani
C0BF AD A7 02   1320 BB3    LDA $02A7    ; az alsó byte
C0C2 18         1330        CLC
C0C3 69 28      1340        ADC #40      ; egy sor hossza, 40 hozzáadása
C0C5 8D A7 02   1350        STA $02A7    ; az alsó byte új értéke
C0C8 90 03      1360        BCC BB2      ; nincs túlcsordulás, ugrás
C0CA EE A8 02   1370        INC $02A8
C0CD E8         1380 BB2    INX          ; a számláló
C0CE E4 FD      1390        CPX $FD      ; egyenlő a sorok számával ?
C0D0 D0 ED      1400        BNE BB3      ; még nem, vissza
C0D2 AD A7 02   1410 BB6    LDA $02A7    ; az alsó byte
C0D5 18         1420        CLC
C0D6 65 FE      1430        ADC $FE      ; az oszlopok számának hozzáadása
C0D8 8D A7 02   1440        STA $02A7    ; az új érték tárolása
C0DB 90 03      1450        BCC BB4      ; nincs túlcsordulás, ugrás
C0DD EE A8 02   1460        INC $02A8
C0E0 60         1470 BB4    RTS

C0E1 A5 FB      1480 TIMIRQ LDA $FB      ; a felhasznált regiszterek
C0E3 48         1490        PHA
C0E4 A5 FC      1500        LDA $FC      ; elmentése a verembe
C0E6 48         1510        PHA
C0E7 AD A7 02   1520        LDA $02A7    ; a kezdőcím
C0EA AC A8 02   1530        LDY $02A8
C0ED 85 FB      1540        STA $FB      ; a nulláslapra
C0EF 84 FC      1550        STY $FC
C0F1 A0 00      1560        LDY #$00
C0F3 AD 0B DC   1570        LDA TODHRS   ; az óraidő regiszter
C0F6 C9 12      1580        CMP #$12     ; 12-vel egyenlő ?
C0F8 F0 11      1590        BEQ BA8      ; igen, ugrás
C0FA C9 80      1600        CMP #$80     ; délután ?
```

```
C0FC 90 0F      1610        BCC BA9       ; nem, ugrás
C0FE 29 7F      1620        AND #$7F      ; a 7. bit levágása
C100 C9 12      1630        CMP #$12      ; 24 óra ?
C102 F0 09      1640        BEQ BA9       ; igen
C104 F8         1650        SED           ; BCD-mód beállítva
C105 18         1660        CLC           ; a túlcsordulás törölve
C106 69 12      1670        ADC #$12      ; 12 hozzáadása a számjegyhez
C108 D8         1680        CLD           ; BCD-mód törölve
C109 D0 02      1690        BNE BA9       ; feltétel nélküli ugrás
C10B A9 00      1700 BA8    LDA #$00
C10D 20 2B C1   1710 BA9    JSR BB0       ; Kiírás
C110 AD 0A DC   1720        LDA TODMIN    ; percek
C113 20 2B C1   1730        JSR BB0       ; Kiírás
C116 AD 09 DC   1740        LDA TODSEC    ; másodpercek
C119 20 2B C1   1750        JSR BB0       ; Kiírás
C11C AD 08 DC   1760        LDA TODTHS    ; tizedmásodpercek
C11F 20 3D C1   1770        JSR BB1       ; Kiírás
C122 68         1780        PLA           ; a regiszterek
C123 85 FC      1790        STA $FC
C125 68         1800        PLA           ; visszatöltése a veremből
C126 85 FB      1810        STA $FB
C128 4C 31 EA   1820        JMP $EA31     ; az eredeti IRQ-ra

C12B 48         1830 BB0    PHA           ; a byte elmentése
C12C 29 F0      1840        AND #$F0      ; az alsó négy bit levágása
C12E 4A         1850        LSR A
C12F 4A         1860        LSR A         ; a fölső félbyte
C130 4A         1870        LSR A
C131 4A         1880        LSR A         ; áttolása az alsóba
C132 20 3D C1   1890        JSR BB1       ; Kiírás
C135 68         1900        PLA           ; a byte visszatöltése
C136 29 0F      1910        AND #$0F      ; a fölső félbyte levágása
C138 20 3D C1   1920        JSR BB1       ; Kiírás
C13B A9 0A      1930        LDA #$0A      ; Kettőspont
C13D 09 30      1940 BB1    ORA #$30      ; átalakítás Képernyőkódra
C13F 91 FB      1950        STA ($FB),Y   ; a byte elhelyezése a Képernyőn
C141 C8         1960        INY           ; mutató növelése
C142 60         1970        RTS
C143            1980        .END

ZEILEN:167    SYMBOLE:31    FEHLER:0

BA0    =C03B  BA1    =C04A  BA2    =C078  BA3    =C07C  BA4    =C085  BA5    =C0A0
BA6    =C08E  BA7    =C0A7  BA8    =C10B  BA9    =C10D  BB0    =C12B  BB1    =C13D
BB2    =C0CD  BB3    =C0BF  BB4    =C0E0  BB5    =C0B0  BB6    =C0D2  CHKCOM=AEFD
CHKGET=B7F1  CHRGOT=0079  CRA1   =DC0E  CRB1   =DC0F  FRESTR=B6A3  FRMEVL=AD9E
ILLQ   =C08B  TIME   =C000  TIMIRQ=C0E1  TODHRS=DC0B  TODMIN=DC0A  TODSEC=DC09
TODTHS=DC08
```

```
100 IF PEEK(49152)<>173 OR PEEK(49324)<>10 THEN GOSUB 180
110 PRINT CHR$(147)
120 SYS 49152,"235956",12,15
130 FOR I=1 TO 3000: NEXT I
140 SYS 49152
150 FOR I=1 TO 1000: NEXT I
160 PRINT CHR$(147)
170 END
180 FORI= 49152 TO 49474 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
190 DATA 173, 14,220,  9,128,141, 14,220,173, 15,220, 41
200 DATA 127,141, 15,220, 32,121,  0,240,112, 32,253,174
210 DATA  32,158,173, 32,163,182,201,  6,208,105,160,255
220 DATA  32,160,192,201,  3, 32,167,192, 32,160,192,201
230 DATA  10,176, 88,  5,251,208,  4,169,146,208, 15,201
240 DATA  36,176, 76,201, 19,144,  7, 56,248,233, 18,216
250 DATA   9,128,141, 11,220, 32,142,192,141, 10,220, 32
260 DATA 142,192,141,  9,220,169,  0,141,  8,220, 32,121
270 DATA   0,240, 21, 32,241,183,224, 24,176, 33,134,253
```

```
280 DATA  32,241,183,224, 31,176, 24,134,254, 32,176,192
290 DATA 169,225,160,192,120,141, 20,  3,140, 21,  3, 88
300 DATA  96,169, 49,160,234,208,241, 76, 72,178, 32,160
310 DATA 192,201,  6, 32,167,192, 32,160,192,201, 10,176
320 DATA 238,  5,251, 96,200,177, 34, 56,233, 48, 96,176
330 DATA 226, 10, 10, 10, 10,133,251, 96,173,136,  2,141
340 DATA 168,  2,162,  0,142,167,  2,165,253,240, 19,173
350 DATA 167,  2, 24,105, 40,141,167,  2,144,  3,238,168
360 DATA   2,232,228,253,208,237,173,167,  2, 24,101,254
370 DATA 141,167,  2,144,  3,238,168,  2, 96,165,251, 72
380 DATA 165,252, 72,173,167,  2,172,168,  2,133,251,132
390 DATA 252,160,  0,173, 11,220,201, 18,240, 17,201,128
400 DATA 144, 15, 41,127,201, 18,240,  9,248, 24,105, 18
410 DATA 216,208,  2,169,  0, 32, 43,193,173, 10,220, 32
420 DATA  43,193,173,  9,220, 32, 43,193,173,  8,220, 32
430 DATA  61,193,104,133,252,104,133,251, 76, 49,234, 72
440 DATA  41,240, 74, 74, 74, 74, 32, 61,193,104, 41, 15
450 DATA  32, 61,193,169, 10,  9, 48,145,251,200, 96
460 IF S <> 39304 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
470 RETURN
```

A soros léptetőregiszter olyan 8 bites regiszter, amelybe az adatok egyenként érkeznek, majd egyenként távoznak. A regisztert a processzor normál tárhelyként kezeli, azaz olvasó- és íróműveletei is 8 bitesek. Ha a léptetőregiszter kimenet, a tárolt bitek az A időzítő alulcsordulásakor egyenként az SP lábra kerülnek. Ha a regiszter bemenet, az SP lábon megjelent jelszintnek megfelelő bit akkor kerül a regiszterbe, amikor a külső egység a CNT bemeneten magas szintet hoz létre. A CNT impulzus hatására a regiszter tartalma eggyel balra lép. A nyolcadik impulzus után az ICR ($Dx0D) 3. bitje magasra vált, azt jelezve, hogy az SDR ($Dx0C) megtelt, a processzor olvashatja a byte-ot. Ha a folyamatot megfordítjuk, a bitek érvényességét az jelzi, hogy az A időzítő alulcsordult. A nyolcadik impulzus után az ICR ($Dx0D) 3. bitje magas lesz, most azt jelezve, hogy az SDR kiürült. A regiszter segítségével a soros adatátvitel minden különösebb hardver nélkül megvalósítható.

Ha a C64-esen létrehozott adatállományt Amigán szeretnénk felhasználni, akkor az adatokat háttértárolóra mentjük, és az Amigával onnan olvassuk be. De mit tegyünk akkor, ha a másik számítógép nem Amiga, és sehogyan sem képes a C64-es háttértárolójáról olvasni?

Ekkor meg kell oldani a közvetlen kapcsolat létrehozásakor felmerülő problémákat. Szerencsére a C64-es hardvere egyszerű megoldást kínál. A két CIA chip mindegyike rendelkezik olyan vezetékekkel (kettővel), amelyek adatok fogadását és küldését vezérelhetik. Az angol terminológia ezekre a handshake (kézfogó) elnevezést használja.

Ez a két vonal — $\overline{\text{PC}}$ és $\overline{\text{FLAG}}$ — két számítógép közötti adatforgalom összehangolásában pl. úgy vehet részt, hogy a $\overline{\text{FLAG}}$-re érkező alacsony szintű jel a B porton ($DD01) olvasható adatok érvényességét jelzi. Ha külső egység elérte a B portot, azaz az ott jelentkező jeleket értelmezte és tárolta, a $\overline{\text{PC}}$ vonalon egy alacsony impulzus formájában nyugtázhatja, hogy az adatokat átvette.

Ezzel a megoldással közvetlenül össze lehet kötni két C64-es számítógépet is, de a másik fél minden olyan számítógép lehet, amely a $\overline{\text{PC}}$ és $\overline{\text{FLAG}}$ vonalaknak megfelelő vezérlővezetéket tud biztosítani. Bár mindkét CIA rendelkezik az említett vonalakkal, csak a CIA2 vonalai vezetnek a felhasználói portra, ezért a kapcsolat csak CIA2 programozásával képzelhető el.

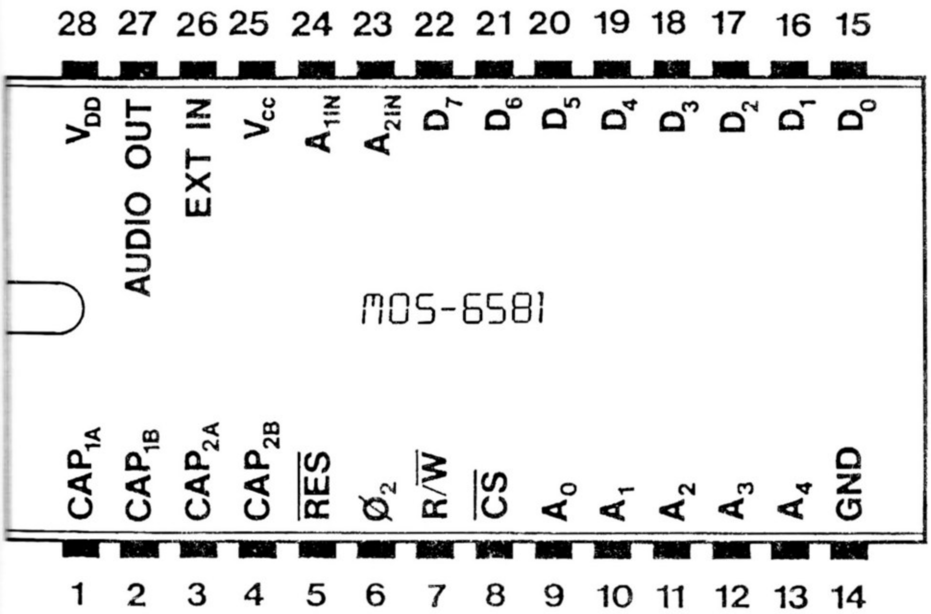
1.4. A hanggenerátor (SID)

A SID (Sound Interface Device) a chipkészlet olyan eleme, amely a rendszer bekapcsolás utáni működésében még nem vesz részt. De amint hangjelzésre van szükség, az előállításához szükséges összes feladatot magára vállalja.

A SID integrált áramköre magában foglal:

- három külön-külön vezérelhető oszcillátort (szólamot);
- szólamonként három keverhető szűrőt;
- szólamonként burkológörbe-generátort;
- két, kaszkádmódon kapcsolható gyűrűs modulátort, ami a hangképzést végzi, valamint
- két független, 8 bites A/D átalakítót.

A chip egy 28 lábú DIL-tokban kerül forgalomba.

15. ábra. A SID lábkiosztása

A hanggenerátor kivezetéseinek jelentése:

1—2. CAP_{1A}-CAP_{1B}: szűrőkondenzátor-csatlakozás
3—4. CAP_{2A}-CAP_{2B}: szűrőkondenzátor-csatlakozás
5. $\overline{RES}$: Reset bemenet, alacsony állapota inicializálja a chipet
6. Φ_2: ütembemenet, a processzor órajele
7. $R/\overline{W}$: Read/Write választó, 0: íráshozzáférés, 1: olvasás
8. $\overline{CS}$: Chip Select, 0: a chip regiszterei elérhetők, ha Φ_2 alacsony
9—13. A_0-A_4: a regiszterek címbitjei
14. GND: Ground, rendszerföld
15—22. D_0-D_7: adatbusz
23. $A2_{IN}$: POTY, az egyik analóg-digitális átalakító bemenete
24. $A1_{IN}$: POTX, a másik A/D átalakító bemenete
25. V_{CC}: tápfeszültség, +5 V

26. EXT IN: External input, külső hangforrás jelének fogadása
27. AUDIO OUT: a SID hangfrekvenciás jeleinek kimenete
28. V_{DD}: tápfeszültség, +12 V

1.4.1. A SID regiszterei

A regiszterek jelentős része csak írható, ezeket olvasni nem lehet. Van azonban néhány regiszter, amelyek csak olvashatók, a regiszterekbe irányuló írásműveletet a SID nem hajtja végre.

A SID 29 címezhető belső regisztere négy csoportba sorolható: három csoportot tesznek ki azok a regiszterek, amelyek az egyes szólamok vezérlését végzik. A negyedik csoport vegyes: olyan regiszterek is előfordulnak, amelyeknek nincs közük a hangképzéshez, illetve olyanok, amelyek mindhárom szólamhoz tartoznak. Az alábbi felsorolás tagolása ennek megfelelő. (A regiszterek tárcímét a sorszám után zárójelben adtuk meg.)

1. szólam

0. ($D400) a frekvencia alsó byte-ja
1. ($D401) a frekvencia felső byte-ja
2. ($D402) a négyszög hullámforma kitöltési tényezője, alsó byte
3. ($D403)
   0—3. bit: a négyszög hullámforma kitöltési tényezője, felső bitek
   4—7. bit: nem használt
4. ($D404) vezérlőregiszter
   0. bit: KEY, a burkológörbe-generátor vezérlőbitje
   1. bit: SYNC, szinkronizáló vezérlőbit
   2. bit: RING, a gyűrűsmodulátor kapcsolóbitje
   3. bit: TEST, ha magas, a hang nem hallatszik
   4. bit: TRI, Triangle, 1 = a hullámforma háromszög
   5. bit: SAW, Sawthorne, 1 = fűrészfog hullámforma
   6. bit: PUL, Pulse, 1 = négyszög hullámforma
   7. bit: NSE, Noise, 1 = fehérzaj
5. ($D405) burkológörbe-generátor vezérlőbyte-ja, felfutás-lecsengés (Attack-Decay, AD)
   0—3. bit: lecsengés; 6 ms — 24 s
   4—7. bit: felfutás; 2 ms — 8 s
6. ($D406) a burkológörbe-generátor vezérlőbyte-ja, tartás-elengedés (Sustain-Release, SR)
   0—3. bit: elengedés; 6 ms — 24 s
   4—7. bit: tartás; hosszát a KEY bit vezérli, értéke relatív hangerősséget határoz meg a maximális hangerőhöz viszonyítva

2. szólam

7.	($D407)	a frekvencia alsó byte-ja
8.	($D408)	a frekvencia felső byte-ja
9.	($D409)	a négyszög hullámforma kitöltési tényezője, alsó byte
10.	($D40A)	
	0—3.	bit: a négyszög hullámforma kitöltési tényezője, felső bitek
	4—7.	bit: nem használt
11.	($D40B)	vezérlőregiszter. Bitjeinek kiosztása és funkciója azonos az 1. szólam hasonló regiszterének jellemzőivel
12.	($D40C)	a burkológörbe-generátor vezérlőbyte-ja, felfutás-lecsengés
13.	($D40D)	a burkológörbe-generátor vezérlőbyte-ja, tartás-elengedés

3. szólam

14.	($D40E)	a frekvencia alsó byte-ja
15.	($D40F)	a frekvencia felső byte-ja
16.	($D410)	a négyszög hullámforma kitöltési tényezője, alsó byte
17.	($D411)	
	0—3.	bit: a négyszög hullámforma kitöltési tényezője, felső bitek
	4—7.	bit: nem használt
18.	($D412)	vezérlőregiszter. Bitjeinek kiosztása és funkciója azonos az 1. szólam hasonló regiszterének jellemzőivel
19.	($D413)	a burkológörbe-generátor vezérlőbyte-ja, felfutás-lecsengés
20.	($D414)	a burkológörbe-generátor vezérlőbyte-ja, tartás-elengedés

Közös regiszterek

21.	($D415)	a szűrőfrekvencia értéke
	0—2.	bit: alsó bitek (0—2)
	3—7.	bit: nem használt
22.	($D416)	a szűrőfrekvencia értéke, felső bitek (3—10)
23.	($D417)	szűrőrezonancia és szűrőkapcsoló
	0.	bit: 1 = az 1. szólam szűrése
	1.	bit: 1 = a 2. szólam szűrése
	2.	bit: 1 = a 3. szólam szűrése
	3.	bit: 1 = külső hangforrás szűrése
	4—7.	bit: a szűrő rezonanciafrekvenciája
24.	($D418)	hangerő és szűrőválasztó kapcsoló
	0—3.	bit: összhangerő (0—15)
	4.	bit: 1 = aluláteresztő szűrő, meredekség: 12 dB/oktáv
	5.	bit: 1 = sávszűrő, meredekség: 6 dB/oktáv
	6.	bit: 1 = felüláteresztő szűrő, meredekség: 12 dB/oktáv
	7.	bit: 1 = a 3. szólam nem hallható

4. táblázat. A hangskála

Oktáv	Hang	Frekvencia, Hz	Paraméter	Alsó	Felső byte
0	0 C	16.4	268	12	1
	1 C#	17.3	284	28	1
	2 D	18.4	301	45	1
	3 D#	19.4	318	62	1
	4 E	20.6	337	71	1
	5 F	21.8	358	102	1
	6 F#	23.1	379	123	1
	7 G	24.5	401	145	1
	8 G#	26.0	425	169	1
	9 A	27.5	451	195	1
	10 A#	29.1	477	221	1
	11 H	30.9	506	250	1
1	0 C	32.7	536	24	2
	1 C#	34.6	568	56	2
	2 D	36.7	602	90	2
	3 D#	38.9	637	125	2
	4 E	41.2	675	163	2
	5 F	43.7	716	204	2
	6 F#	46.2	758	246	2
	7 G	49.0	803	35	3
	8 G#	51.9	851	83	3
	9 A	55.0	902	134	3
	10 A#	58.3	955	187	3
	11 H	61.7	1012	244	3
2	0 C	65.4	1072	48	4
	1 C#	69.3	1136	112	4
	2 D	73.4	1204	180	4
	3 D#	77.8	1275	251	4
	4 E	82.4	1351	71	5
	5 F	87.3	1432	152	5
	6 F#	92.5	1517	237	5
	7 G	98.0	1607	71	6
	8 G#	103.8	1703	167	6
	9 A	110.0	1804	12	7
	10 A#	116.5	1911	119	7
	11 H	123.5	2025	233	7
3	0 C	130.8	2145	97	8
	1 C#	138.6	2273	225	8
	2 D	146.8	2408	104	9
	3 D#	155.6	2551	247	9
	4 E	164.8	2703	143	10
	5 F	174.6	2864	48	11
	6 F#	185.0	3034	218	11
	7 G	196.0	3215	143	12
	8 G#	207.7	3406	78	13
	9 A	220.0	3608	24	14
	10 A#	233.1	3823	239	14
	11 H	246.9	4050	210	15

Az eddig felsorolt regisztereket csak írásra érheti el a processzor, az alábbiakat pedig csak olvasásra.

25. ($D419) analóg/digitális átalakító — Paddle 1
26. ($D41A) analóg/digitális átalakító — Paddle 2
27. ($D41B) a 3. oszcillátor (szólam) frekvenciájának felső byte-ja
28. ($D41C) a 3. szólam burkológörbe-generátorának felső byte-ja

Oktáv	Hang		Frekvencia, Hz	Paraméter	Alsó	Fölső byte
4	0	C	261.6	4291	195	16
	1	C#	277.2	4547	195	17
	2	D	293.7	4817	209	18
	3	D#	311.1	5103	239	19
	4	E	329.6	5407	31	21
	5	F	349.2	5728	96	22
	6	F#	370.0	6069	181	23
	7	G	392.0	6430	30	25
	8	G#	415.3	6812	156	26
	9	A	440.0	7217	49	28
	10	A#	466.2	7647	223	29
	11	H	493.9	8101	165	31
5	0	C	523.2	8583	135	33
	1	C#	554.4	9094	134	35
	2	D	587.3	9634	162	37
	3	D#	622.3	10207	223	39
	4	E	659.3	10814	62	42
	5	F	698.5	11457	193	44
	6	F#	740.0	12139	107	47
	7	G	784.0	12860	60	50
	8	G#	830.6	13625	57	53
	9	A	880.0	14435	99	56
	10	A#	932.3	15294	190	59
	11	H	987.8	16203	75	63
6	0	C	1046.5	17167	15	67
	1	C#	1108.7	18188	12	71
	2	D	1174.7	19269	69	75
	3	D#	1244.5	20415	191	79
	4	E	1318.5	21629	125	84
	5	F	1396.9	22915	131	89
	6	F#	1480.0	24278	214	94
	7	G	1568.0	25721	121	100
	8	G#	1661.2	27251	115	106
	9	A	1760.0	28871	199	112
	10	A#	1864.7	30588	124	119
	11	H	1975.5	32407	151	126
7	0	C	2093.0	34334	30	134
	1	C#	2217.5	36376	24	142
	2	D	2349.3	38539	139	150
	3	D#	2489.0	40830	126	159
	4	E	2637.0	43258	250	168
	5	F	2793.8	45830	6	179
	6	F#	2959.9	48556	172	189
	7	G	3136.0	51443	243	200
	8	G#	3322.4	54502	230	212
	9	A	3520.0	57743	143	225
	10	A#	3729.3	61176	248	238
	11	H	3951.1	64814	46	253

1.4.2. A SID programozása

Az oszcillátor frekvenciáját a szólamhoz tartozó első két regiszter adja meg. A regiszterpár tartalma és a frekvencia értéke közötti összefüggés:

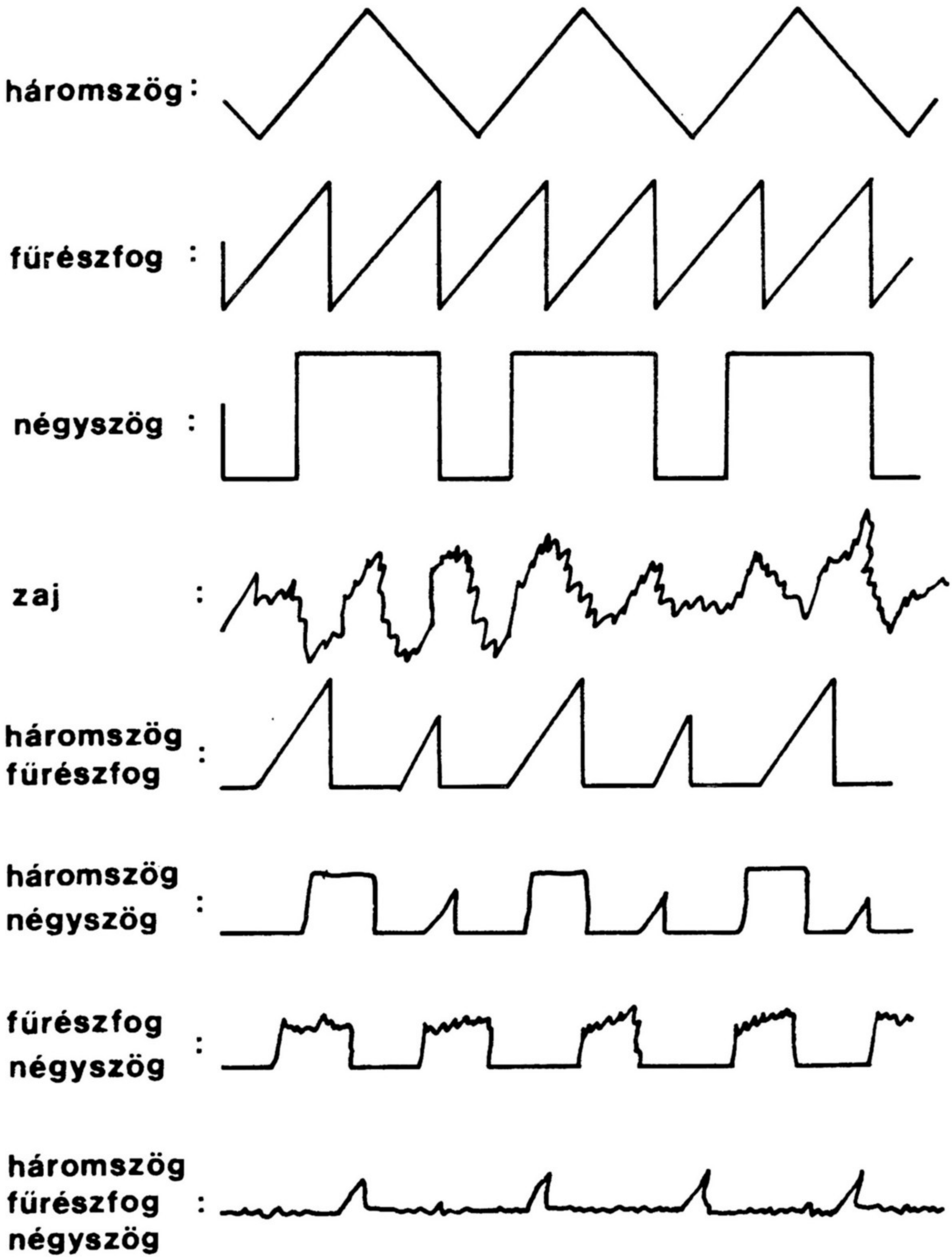
$$F = 0{,}06097 * R$$

ahol F a keletkező hang frekvenciája, R a regiszterpár értéke. Az oszcillátorok lehetséges legnagyobb frekvenciája: F_{max} 3995 Hz.

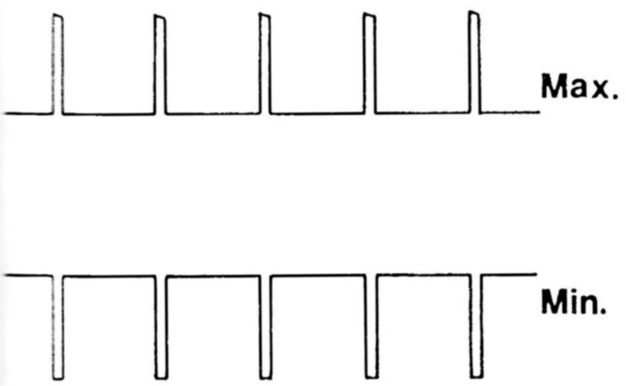
A hangskála programozásához szükséges adatokat a 4. táblázat foglalja össze. A logaritmikus hangskála hangjainak paramétereit az alábbi képlet adja:

$$R = c \cdot 2^{(y-7+x/12)}$$

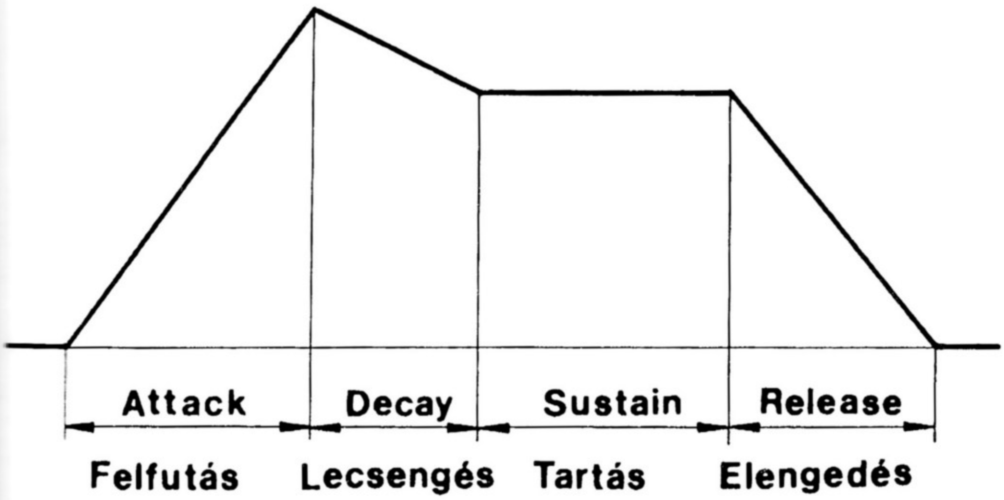
ahol c = 34331, y az oktáv száma (0—7),
x a hang száma az oktávon belül (0—11).

16. ábra. Hullámformák

17. ábra. Torzított négyszögjel

18. ábra.
A hang burkológörbéje

Az oszcillátorok (rezgőkörök) által háromszög, fűrészfog, négyszög és zajhullámok állíthatók elő, valamint ezek kevert változatai.

A négyszög hullámforma programozása megkíván még egy paramétert, a kitöltési tényezőt. A kitöltési tényező két impulzus közötti alacsony jelszint hosszát adja meg. A maximális kitöltési tényező a négyszöghullámot a *17. ábra a)* része szerint torzítja; minimális értéknél a helyzet fordított, ezt az ábra *b)* részén láthatjuk.

A kitöltési tényező egy 12 bites szám; maximális értéke 4095 lehet. Zéró, illetve maximális kitöltési tényező esetén tűimpulzusok keletkeznek. A burkológörbe-generátort (ADSR) az 5. és 6. regiszteren keresztül programozhatjuk. A burkológörbe megválasztása jelentős mértékben befolyásolja a választott hullámforma által keltett hangérzetet.

A hang burkológörbéjét a *18. ábra* szemlélteti.

Felfutás: *Attack*. Értéke meghatározza, hogy mennyi idő telhet el a maximális hangerő eléréséig.

Lecsengés: *Decay*. Értéke azt az időtartamot szabja meg, amíg a hang a maximális hangerőről a *Tartás* szintjére esik vissza.

Tartás: *Sustain*. Értéke a tartás hangerejét adja meg a maximális hangerőhöz viszonyítva. A *Tartás* értéke a *Lecsengés* fázisa végén lévő hang hangerejét adja meg. A *Tartás* időtartamát nem a regiszterben lévő érték, hanem a KEY bit bekapcsolt állapota szabja meg. Amíg a KEY bit magas, a hangerő a *Tartás* szintjén marad.

Elengedés: *Release*. Értéke azt az időtartamot adja meg, amíg a hangerő a *Tartás* szintjéről nullára csökken.

5. táblázat. A burkológörbe-generátor időállandói

Érték	Felfutás	Lecsengés	Elengedés
#0	2 ms	6 ms	6 ms
1	8 ms	24 ms	24 ms
2	16 ms	48 ms	48 ms
3	24 ms	72 ms	72 ms
4	38 ms	114 ms	114 ms
5	56 ms	168 ms	168 ms
6	68 ms	204 ms	204 ms
7	80 ms	240 ms	240 ms
8	100 ms	300 ms	300 ms
9	250 ms	750 ms	750 ms
10	500 ms	1,5 s	1,5 s
11	800 ms	2,4 s	2,4 s
12	1 s	3,0 s	3,0 s
13	3 s	9,0 s	9,0 s
14	5 s	15,0 s	15,0 s
15	8 s	24,0 s	24,0 s

A *vezérlőregiszter* bitjei határozzák meg a hullámformát, a hang be- és kikapcsolását, a gyűrűsmoduláció és a szinkronizálás mikéntjét. A hullámformát vezérlő bitek a már ismertetett hullámokat képesek előállítani. A hang be- és kikapcsolását a KEY (0.) bit végzi.

A SYNC bit az oszcillátornak a többihez viszonyított fázishelyzetét határozza meg. A bit csak a többi szólam hasonló vezérlőbitjével együtt értelmezhető. A bitek különböző állapotai az oszcillátorok szinkronfutását szabják meg.

6. táblázat. A szinkronizáció

SYNC1	SYNC2	SYNC3	Értelmezés
0	0	0	Nincs szinkronizáció
1	0	0	Az 1. oszcillátort a 3. szinkronizálja
0	1	0	A 2. oszcillátort az 1. szinkronizálja
0	0	1	A 3. oszcillátort a 2. szinkronizálja
1	1	0	Az 1. és 2. oszcillátort a 3. szinkronizálja
0	1	1	A 2. és 3. oszcillátort az 1. szinkronizálja
1	0	1	Az 1. és 3. oszcillátort a 2. szinkronizálja
1	1	1	Mindhárom oszcillátor szinkronban

A RING bit a gyűrűsmodulációt kapcsolja be és ki. A gyűrűsmoduláció a bázisoszcillátor jelét a vezérlő oszcillátor frekvenciáját és hullámformáját figyelembe véve modulálja. A kimenőjel a két oszcillátor jelének logikai szorzata.

7. táblázat. A gyűrűsmoduláció

RING1	RING2	RING3	Értelmezés
0	0	0	Nincs gyűrűsmoduláció
1	0	0	Az 1. oszcillátort a 3. modulálja
0	1	0	A 2. oszcillátort az 1. modulálja
0	0	1	A 3. oszcillátort a 2. modulálja
1	1	0	Az 1. és 2. oszcillátort a 3. modulálja
0	1	1	A 2. és 3. oszcillátort az 1. modulálja
1	0	1	Az 1. és 3. oszcillátort a 2. modulálja
1	1	1	Mindhárom oszcillátor modulálja a többit

A TEST bit értékét a programozó állítja be. Alaphelyzetben értéke 0. Ha magas, a szólam nem hallatszik. Előfordulhat, hogy a SID önmaga is bebillenti ezt a bitet, ha a zajgenerátor mellé még másik hullámformát is bekapcsolunk. A szólam ekkor leblokkol, mert az oszcillátor kapcsolása elvileg ilyen variációt nem tesz lehetővé. A bit törlése ilyenkor a blokkolt oszcillátort felszabadítja.

Hang előállítása BASIC programmal

Egy hang megszólaltatása nem tartozik a bonyolult problémák közé. Nem kell törődni a hangok közötti szünetek beállításával, a lecsengés és a tartás közötti viszony meghatározásával. Elegendő a hang burkológörbéjét, frekvenciáját és hullámformáját megállapítani. Amiatt érdemes illusztrálni, mert a SID regisztereit meghatározott sorrendben kell beállítani. A hullámforma beállítása és a hang bekapcsolása után már késő a frekvencia megadása, és elkésett a burkológörbe-generátor programozása is.

A frekvencia, a burkológörbe és a kitöltési tényező (ha van) megadása történhet bármilyen sorrendben, de meg kell előzniük a hullámforma megadását és a hang bekapcsolását. Ahhoz, hogy a hang valóban hallható legyen, a hangerőt még a program elején be kell állítani.

```
100 SI=54272
110 POKE SI+24,15   :REM Hangerő
120 POKE SI   ,0    :REM Frekvencia LO
130 POKE SI+1 ,170  :REM Frekvencia HI
160 POKE SI+5 ,0    :REM AD
170 POKE SI+6 ,9    :REM SR
180 POKE SI+4 ,17   :REM Hang be
190 POKE SI+4 ,16   :REM Hang ki
```

Ugyanaz a program négyszög hullámformával:

```
100 SI=54272
110 POKE SI+24,15   :REM Hangerő
120 POKE SI   ,0    :REM Frekvencia LO
130 POKE SI+1 ,170  :REM Frekvencia HI
140 POKE SI+2 ,0    :REM Kitöltés LO
150 POKE SI+3 ,8    :REM Kitöltés HI
160 POKE SI+5 ,0    :REM AD
170 POKE SI+6 ,9    :REM SR
180 POKE SI+4 ,65   :REM Hang be
190 POKE SI+4 ,64   :REM Hang Ki
```

A két példa bemutatja, hogyan lehet egy hangot előállítani. A beállított frekvenciát tulajdonképpen csak az *Elengedés* ideje alatt hallhatjuk, mert mind a *Felfutás*, mind a *Lecsengés* beállítható ideje rövid. A fenti két példa az elengedés alatt teszi a hangot hallhatóvá. Ennek a programozási módszernek az az előnye, hogy a megszólaltató program vagy szubrutin várakozóciklusok nélkül, gyorsan fut le.

Létezik olyan programozási módszer is, amikor a hangot a *Tartás* ideje alatt hallhatjuk. A hangot a SID egészen addig tartja, amíg a vezérlőregiszter (itt $D404) KEY bitje magas. Ennek a programozási módszernek hátránya az, hogy viszonylag lassan fut le. A módszert az alábbi példaprogram szemlélteti:

```
100 POKE 53280,0:POKE 53281,0
110 S1=54272                    ; A SID Kezdőcíme
120 POKE S1+24,15               ; A hangerő beállítása
130 W=16                        ; A hullámforma : háromszög
140 AD=112+10                   ; Felfutás: 68 ms, Lecsengés: 1.5 s
150 SR=112+8                    ; Tartás: 50 %, elengedés: 300 ms
160 POKE S1+5,AD                ; A Felfutás-Lecsengés beállítása
170 POKE S1+6,SR                ; A Tartás-Elengedés beállítása
180 READ A$                     ; A KövetKező hang adatai
190 IF A$="-1" THEN END         ; Ha nincs több, megállni
200 GOSUB 600                   ; A paraméterek Kiszámítása
210 POKE S1  ,LF                ; A frekvencia alsó  beállítása
220 POKE S1+1,HF                ; A frekvencia felső beállítása
230 POKE S1+4,W+1               ; A hang megszólaltatása
240 FOR I=1 TO T*50:NEXT        ; Tartás - amíg a ciklus fut
250 POKE S1+4,W                 ; A hang KiKapcsolása
260 FOR I=1 TO T*50:NEXT        ; Megvárni az elengedés végét
270 GOTO 180                    ; Vissza új adatot feldolgozni
280 :                           ; Szubrutin a paraméterek Kiszámításához
600 Y=VAL(LEFT$(A$,1))          ; Az oktáv száma
610 X=VAL(MID$(A$,2,2))         ; A hang oktávon belüli sorszáma
620 T=VAL(RIGHT$(A$,2))         ; A Tartás hossza
630 R=INT(34331*2↑(Y+X/12-7))   ; A frekvenciaekvivalens Kiszámítása
640 HF=INT(R/256)               ; ill. felbontása felső
650 LF=R-256*HF                 ; és alsó byte-ra
660 RETURN
670 :                           ; A hangoK adatai
800 DATA 50202,50204,50202      ; 50204= 5-02-04
810 DATA 50701,50502,50402      ; 5  = az oKtáv száma
820 DATA 50501,50202,40910      ; 02 = a hang száma (ez esetben D hang)
830 DATA -1                     ; 04 = Kb. 4*50 ms tartás
```

Ez a program több hang egymás utáni megszólaltatását oldja meg. A három szólam közül csak egyet használ. A hangjegyeket kódolt formában, DATA sorban keresi. A kódot a 600-as szubrutin számítja át. A program ugyan a háromszög hullámformát alkalmazza, de a W változóban más hullámformát is megadhatunk.

A program a hangsorozat megszólaltatását akkor fejezi be, amikor a READ utasítás −1 értéket olvasott be.

A SID *szűrői* bizonyos frekvenciákat nem engednek ki a kimenetre, emiatt azok akkor sem hallhatók, ha egyáltalán létrejöttek.

Az akusztika *négyféle* hangfrekvenciás szűrőt különböztet meg: aluláteresztő, felüláteresztő, sávszűrő és sávzáró szűrőt. Az aluláteresztő szűrő egy megadott frekvencia alatti hangokat engedi át, a felüláteresztő szűrő ennek épp ellenkezője. A sávszűrő és sávzáró szűrő szintén egymás ellentétei. A sávszűrő egy bizonyos frekvenciasávon kívül semmit sem enged át, a sávzáró pedig a sávon kívül mindent átereszt. A SID mind a négy szűrőt előállítja. A szűrők működését négy regiszter szabályozza.

A 20. és 21. regiszterben ($D414—15) a szűrő *levágási frekvenciáját* tudjuk megadni. Érdekes, hogy a két regiszterben egy 11 bites szám helyezhető el, de nem a szokásos LO-HI byte módon. A 20. regiszterben a frekvencia 0—2 bitjei vannak, a többi (3—10) bitek pedig a 21. regiszterben ($D415).

A 22. regiszterben ($D416) az oszcillátorokhoz tartozó szűrők kapcsolóbitjei (0—2), a *rezonanciafrekvencia* vezérlőbitjei (4—7) és egy különleges bit, a FILTEX található. A FILTEX a chip EXT IN bemenetére érkező hangfrekvenciás jelet szűri és keveri a chip 3. oszcillátorának jeleihez. A rezonanciafrekvencia bitjei a szűrőt pszeudo oszcillátorként vezérlik. A bitek tartalma (0—15) szabja meg, hogy a szűrő milyen mértékben vágja a frekvenciát, azaz a szűrés a frekvencia amplitúdójára vonatkozik. Ez a mód a hangzást jelentős mértékben befolyásolja.

A 23. regiszterben ($D417) az összhangerő (0—15) beállítására szolgáló 0—3. bitek mellett a következő vezérlőbitek találhatók:

4. bit: aluláteresztő szűrő
5. bit: sávszűrő
6. bit: felüláteresztő szűrő
7. bit: a 3. szólam hangzásának megszüntetésére szolgáló bit

A megfelelő szűrőtípust a 23. regiszter ($D417) 4—6. bitjei választják ki; a lehetséges kombinációkat a *8. táblázat* mutatja be. A mindent lezáró szűrőtípus teljesen kiiktatja a megfelelő szólamot.

A 23. regiszter ($D417) 7. bitjének akkor lehet szerepe, ha speciális szinkron hangvezérlést alkalmazunk. Bekapcsoljuk a 3. szólamot úgy, hogy azt az 1. szólam szinkronizálja, majd beállítja a 7. bitet, és az 1. szólam frekvenciájának másolatát olvashatjuk a 26. regiszterben ($D41A). Erre akkor lehet szükség, ha a szólam frekvenciáját a hang megszólalása közben akarjuk folyamatosan szabályozni. A 26. regiszterben ($D41A) a frekvencia felső byte-ja jelenik meg.

8. táblázat. A szűrők kiválasztása

6.	5.	4. bit	Értelmezés
0	0	0	Lezáró szűrő (mindent)
0	0	1	Aluláteresztő szűrő
0	1	0	Sávszűrő
1	0	0	Felüláteresztő szűrő
0	1	1	Aluláteresztő és sávszűrő
1	0	1	Alul- és felüláteresztő (sávzáró) szűrő
1	1	0	Felüláteresztő és sávszűrő
1	1	1	Mindent áteresztő

Hasonló a helyzet a 27. regiszterrel. A regiszterben ($D41B) a 3. szólam burkológörbegenerátorának pillanatnyi értéke olvasható ki. Ebből lehet következtetni a relatív hangerőre, és ez további hangzás közbeni módosításra ad lehetőséget.

1.4.3. Az analóg/digitális átalakítók

Életünk analóg mennyiségek között zajlik. Mértékegységeink mindegyike analóg mennyiségek meghatározására, összehasonlítására szolgál. Analóg mennyiség a tömeg, a sebesség, a hőmérséklet, a fény intenzitása, a távolság, a hangerősség, a feszültség stb. A számítógép számára az analóg mennyiségek végtelenül finom fokozataik miatt feldolgozhatatlanok, hiszen pontos érzékelésükre a gép nem képes. Digitális feldolgozásuk együtt jár bizonyos pontatlansággal, mert a digitális elektronika csak véges számú fokozatot tud megkülönböztetni. Ez a pontatlanság a technika mai színvonalán már igen csekély mértékű, olykor észrevehetetlen.

Analóg jelek digitálissá alakítására többféle módszer létezik. A SID-ben található A/D átalakítók nem a legelterjedtebb módszerek egyikét alkalmazzák. Az átalakítók — egy kondenzátor segítségével — végső soron ellenállást mérnek. A kondenzátor 0,256 ms időközönként kisül. A feltöltődés a kimenetre kapcsolt ellenálláson keresztül megy végbe. A feltöltődés kezdetekor elindul egy számláló, amelyet a rendszerütem vezérel. Amint a kondenzátor feszültsége eléri a referenciafeszültséget, a számláló leáll. A kondenzátor feszültségszintjét egy komparátor ellenőrzi. Ha a külső ellenállás (paddle) értéke kisebb, mint 200Ω, a kondenzátor hamarabb feltöltődik, mintsem a számláló egyáltalán elindulhatna. Így a számláló értéke 0 marad. Ha az ellenállás nagyobb, mint 200kΩ, akkor a kondenzátor a számlálási idő alatt nem tud feltöltődni, ezért a számláló értéke 255 lesz. Az ellenállás értéke ne legyen kisebb 100Ω-nál, mert a mérési ciklus végén a kondenzátor ütésszerűen kisül, s ez túltöltődés esetén viszonylagosan nagy áramerősség kialakulásával jár együtt. Az áramerősség ekkora értéke kárt

lehet a SID-ben, amelynek belső áramköre csak néhány mA áramot képes elviselni. A mérési ciklus 0,256 ms, majd ugyanennyi szünet következik, a teljes ciklus tehát kb. 0,5 ms, azaz a mérés másodpercenként kb. 2000-szer ismétlődik meg.

Az analóg/digitális átalakítók külső csatlakozása a Control portokon található. A SID két A/D regisztere egyszerre tartozik mindkét port POTX, illetve POTY bemenetéhez. A kiválasztást a CIA1 0. regiszterének ($DC00) 6. és 7. bitje végzi.

Az alábbiakban paddle-olvasásra mutatunk be egy példát. Az ilyen feladatok programozása nem különösebben bonyolult, de programunkban van egy apró trükk, az olvasás közbeni kitartóciklus, amely nélkül nem kapunk helyes eredményt. A program az eredmény megjelenítésére hat BASIC változót használ:

AB: *A* paddle tűzgomb, ha lenyomva, értéke nem nulla
AX: *A* paddle X irány
AY: *A* paddle Y irány
BB: *B* paddle tűzgomb, nulla, ha nincs lenyomva
BX: *B* paddle X irány
BY: *B* paddle Y irány

A gépi program ezekbe a változókba helyezi az eredményt, tehát a BASIC programban nem kell bíbelődni a tárrekeszek (REGAB stb.) kiolvasásával. A portok így kényelmesen ellenőrizhetők. A program SYS 10000-rel hívható.

```
10 IFPEEK(10000)=120ANDPEEK(10015)=169THEN40
20 FORI=10000TO10150: READ A
30 POKEI,A:NEXT I
40 REM AB=PADDLE A TUZGOMB
50 REM AX=PADDLE A X IRANY
60 REM AY=PADDLE A Y IRANY
70 REM BB=PADDLE B TUZGOMB
80 REM BX=PADDLE B X IRANY
90 REM BY=PADDLE B Y IRANY
100 SYS10000
110 PRINT"PADDLE A TUZGOMB :"AB
120 PRINT"PADDLE AX :"AX
130 PRINT"PADDLE AY :"AY
140 PRINT"PADDLE B TUZGOMB :"BB
150 PRINT"PADDLE BX :"BX
160 PRINT"PADDLE BY :"BY
999 END
1000 DATA 120,169,128, 32,111, 39,141,161, 39.142,162, 39
1010 DATA 140,163, 39,169, 64, 32,111, 39,141,164, 39,142
1020 DATA 165. 39,140,166. 39,169,255.141,  2,220, 88,173
1030 DATA 161, 39,162, 65,160, 66, 32,136, 39,173,162, 39
1040 DATA 162, 65,160. 88, 32,136. 39,173,163. 39,162, 65
1050 DATA 160, 89, 32,136, 39,173,164, 39,162, 66,160, 66
1060 DATA  32,136, 39.173,165, 39,162, 66,160, 88, 32,136
1070 DATA  39,173,166, 39,162, 66,160, 89, 76,136, 39,141
1080 DATA   0,220,  9.192,141,  2,220,162,255.202,208,253
1090 DATA 174, 25,212,172, 26,212,173,  0,220, 41, 12, 96
1100 DATA 134, 69,132, 70,168,162,  0,134, 13.134, 14,138
1110 DATA  32,145,179, 32,231,176,133, 73,132, 74, 76,208
1120 DATA 187,  0,  0,  0,  0,  0,  0
```

```
2710           100          *=10000
2710 78        110 MAIN     SEI          ; a megszakítások letiltása
2711 A9 80     120          LDA #$80     ; %10000000, az A paddle kiválasztása
2713 20 6F 27  130          JSR OLVAS    ; beolvasás
2716 8D A1 27  140          STA REGAB    ; A paddle tűzgomb
2719 8E A2 27  150          STX REGAX    ; A paddle X irány
271C 8C A3 27  160          STY REGAY    ; A paddle Y irány
271F A9 40     170          LDA #$40     ; %01000000, a  B paddle kiválasztása
2721 20 6F 27  180          JSR OLVAS    ; beolvasás
2724 8D A4 27  190          STA REGBB    ; B paddle tűzgomb
2727 8E A5 27  200          STX REGBX    ; B paddle X irány
272A 8C A6 27  210          STY REGBY    ; B paddle Y irány
272D A9 FF     220          LDA #$FF     ; minden vonal kimenetre
272F 8D 02 DC  230          STA $DC02    ; a DDRA visszaállítása
2732 58        240          CLI          ; a megszakítások engedélyezése
2733 AD A1 27  250          LDA REGAB
2736 A2 41     260          LDX #"A"     ; az A paddle tűzgomb
2738 A0 42     270          LDY #"B"
273A 20 88 27  280          JSR ERTEK    ; értéke az AB-be
273D AD A2 27  290          LDA REGAX
2740 A2 41     300          LDX #"A"     ; az A paddle X irány
2742 A0 58     310          LDY #"X"
2744 20 88 27  320          JSR ERTEK    ; értéke az AX-be
2747 AD A3 27  330          LDA REGAY
274A A2 41     340          LDX #"A"     ; az A paddle Y irány
274C A0 59     350          LDY #"Y"
274E 20 88 27  360          JSR ERTEK    ; értéke az AY-ba
2751 AD A4 27  370          LDA REGBB
2754 A2 42     380          LDX #"B"     ; a  B paddle tűzgomb
2756 A0 42     390          LDY #"B"
2758 20 88 27  400          JSR ERTEK    ; értéke a  BB-be
275B AD A5 27  410          LDA REGBX
275E A2 42     420          LDX #"B"     ; a  B paddle X irány
2760 A0 58     430          LDY #"X"
2762 20 88 27  440          JSR ERTEK    ; értéke a  BX-be
2765 AD A6 27  450          LDA REGBY
2768 A2 42     460          LDX #"B"     ; a  B paddle Y irány
276A A0 59     470          LDY #"Y"
276C 4C 88 27  480          JMP ERTEK    ; értéke a  BY-ba

276F 8D 00 DC  490 OLVAS    STA $DC00    ; a paddle kiválasztása
2772 09 C0     500          ORA #$C0     ; %11000000, a paddle bitek bemenetre
2774 8D 02 DC  510          STA $DC02    ; DDRA
2777 A2 FF     520          LDX #$FF
2779 CA        530 AA1      DEX          ; várakozóciklus
277A D0 FD     540          BNE AA1
277C AE 19 D4  550          LDX $D419    ; A/D1, paddle X
277F AC 1A D4  560          LDY $D41A    ; A/D2, paddle Y
2782 AD 00 DC  570          LDA $DC00    ; a paddle tűzgomb állásának beolvasása
2785 29 0C     580          AND #$0C     ; %00001100
2787 60        590          RTS

2788 86 45     600 ERTEK    STX $45      ; a tárolandó
278A 84 46     610          STY $46      ; változó neve
278C A8        620          TAY
278D A2 00     625          LDX #$00
278F 86 0D     630          STX $0D      ; a változótipus beállítása
2791 86 0E     640          STX $0E      ; aritmetikai-valós
2793 8A        645          TXA
2794 20 91 B3  650          JSR $B391    ; az A/Y átalakítása real alakra
2797 20 E7 B0  660          JSR $B0E7    ; a változó keresése v. létrehozása
279A 85 49     670          STA $49      ; a változó címe
279C 84 4A     680          STY $4A      ; a változóterületen
279E 4C D0 BB  690          JMP $BBD0    ; a lebegőpontos szám a változóba

27A1 00        700 REGAB    .BYTE $00
27A2 00        710 REGAX    .BYTE $00
27A3 00        720 REGAY    .BYTE $00
27A4 00        730 REGBB    .BYTE $00
27A5 00        740 REGBX    .BYTE $00
```

```
27A6 00            750 REGBY  .BYTE $00
27A7               760        .END

ZEILEN:69    SYMBOLE:10    FEHLER:0

AA1   =2779  ERTEK =2788  MAIN  =2710   OLVAS =276F  REGAB =27A1  REGAX =27A2
REGAY =27A3  REGBB =27A4  REGBX =27A5   REGBY =27A6
```

1.5. A tárkezelő (AM)

A RAM és a ROM tartományokhoz a memória „szendvics” szerkezete miatt nem lehetséges egy időben hozzáférni. Ahhoz, hogy ez —időben megosztva — mégis lehetségessé váljon, szükség van egy vezérlő-ütemező egységre. Ez az egység az Address Manager, másképpen Tárkezelő egység, röviden AM.

Az AM—825100 egy 28 lábú DIL-tokozású integrált áramkör.

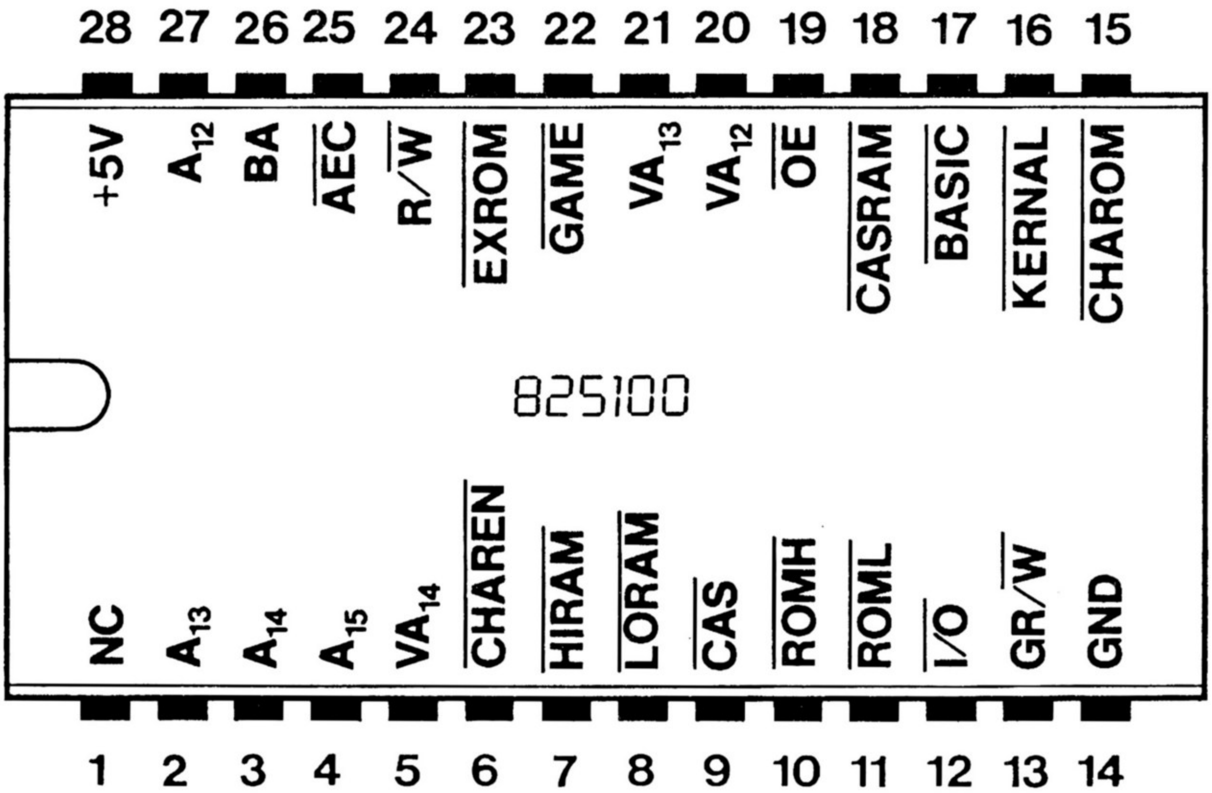
Az AM 16 bemeneti és 8 kimeneti jellel működik. A nyolc kimeneten 256 különböző kombináció lehetséges, de sok bemeneti kombináció azonos kimenetet eredményez. Emiatt az előforduló tárkonfigurációk száma csekély. A kimenetek állapotát szoftveresen is befolyásolhatjuk. A processzorport alsó 3 bitje ezt a célt szolgálja. A három bit 8 különböző állapotot hozhat létre.

Az 1. és a 4. kombináció azonos eredményt ad. Ennek oka az, hogy az AM-et még további vonalak is befolyásolják.

Kivezetéseinek jele és szerepe:

9. táblázat. A tárkezelő bitkonfigurációi

Bit		Write-Read		Write-Read		Write-Read		Write-Read
2. CHAREN	0	RAM - RAM	0	RAM - ROM	0	RAM - ROM	0	RAM - ROM
1. HIRAM	0	RAM - RAM	0	RAM - RAM	1	RAM - ROM	1	RAM - ROM
0. LORAM	0	RAM - RAM	1	RAM - RAM	0	RAM - RAM	1	RAM - ROM
2. CHAREN	1	RAM - RAM	1	I/O - I/O	1	I/O - I/O	1	I/O - I/O
1. HIRAM	0	RAM - RAM	0	RAM - RAM	1	RAM - ROM	1	RAM - ROM
0. LORAM	0	RAM - RAM	1	RAM - RAM	0	RAM - RAM	1	RAM - ROM

19. ábra. Az AM—825100 tárkezelő tokozása

1. Nem használt
2—4. A_{13}-A_{15}: a címbusz 13—15. bitjei, bemenet
5. VA_{14}: a videocímbusz 14. bitje, bemenet
6. $\overline{\text{CHAREN}}$: a processzorport 2. bitje (P_2), bemenet
7. $\overline{\text{HIRAM}}$: a processzorport 1. bitje (P_1), bemenet
8. $\overline{\text{LORAM}}$: a processzorport 0. bitje (P_0), bemenet
9. $\overline{\text{CAS}}$: a dinamikus RAM oszlopcímző impulzusa, bemenet
10. $\overline{\text{ROMH}}$: a bővítőport ROMH ($A000—FFFF) vonala, kimenet
11. $\overline{\text{ROML}}$: a bővítőport ROML ($8000—9FFF) vonala, kimenet
12. $\overline{\text{I/O}}$: vezérlővonal, a CIA-k kiválasztását végzi, kimenet
13. GR/$\overline{\text{W}}$: vezérlővonal, a COLOR RAM kiválasztását jelzi, kimenet
14. GND: rendszerföld
15. $\overline{\text{CHAROM}}$: a CHAREN-t kiválasztó vezérlővonal, kimenet
16. $\overline{\text{KERNAL}}$: a KERNAL-t kiválasztó vezérlővonal, kiemenet
17. $\overline{\text{BASIC}}$: a BASIC ROM-ot kiválasztó vezérlővonal, kimenet
18. $\overline{\text{CASRAM}}$: a dinamikus RAM oszlopkiválasztó vonala, kimenet
19. $\overline{\text{OE}}$: Output Enable. Mindig földelve van
20—21. VA_{12}-VA_{13}: a videocímbusz 12—13. bitjei, bemenet
22. $\overline{\text{GAME}}$: a bővítőport vezérlővonala. Ha alacsony, játékkazetta van a bővítőportban, bemenet

23. $\overline{\text{EXROM}}$: a bővítőport vezérlővonala. Ha alacsony, kazetta van a bővítőportban. A \$8000 — 9FFF területre érvényes, bemenet
24. R/$\overline{\text{W}}$: a processzor írásengedélyező vonala, bemenet
25. $\overline{\text{AEC}}$: Address Enable Control. A processzor címzésengedélyező vonala, bemenet
26. BA: Bus Available. A busz használatát engedélyező vonal, bemenet
27. A_{12}: a címbusz 12. bitje, bemenet
28. Vcc: +5 V tápfeszültség

1.6. A memória

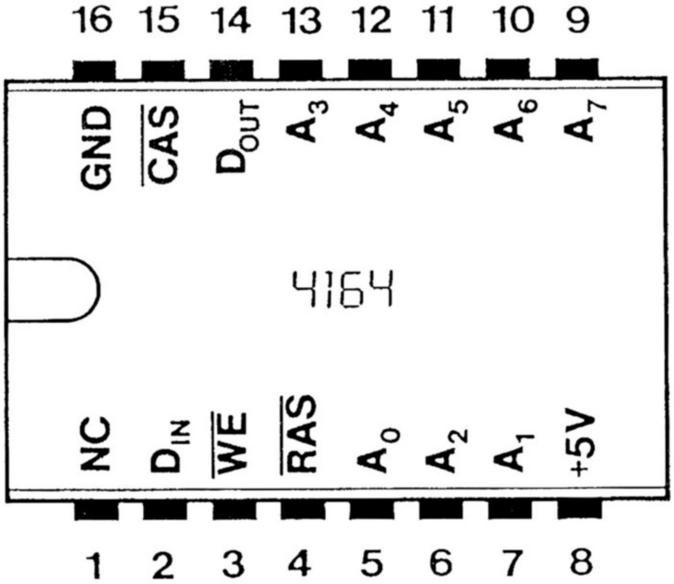
A számítógépekben alkalmazott tárak két típusra oszthatók; a *felejtő tárak* a tápfeszültség megszüntetése után elveszítik tartalmukat, míg a *nem felejtő tárak* általában csak külső behatásra (törlő impulzus, UV-fény stb.) változtatják meg, ha ez egyáltalán lehetséges. A nem felejtő tárak tartalmát rendszerint a gyártás során meghatározzák. Ezeket a tárakat az angol Read Only Memory (csak olvasható memória) kifejezés alapján ROM-nak nevezzük.

A felejtő táraknak két változata létezik: a dinamikus és a statikus. A két tárfajta közötti alapvető eltérés, hogy a statikus memória nem igényel működés közbeni, ciklikusan ismétlődő frissítést. A felejtő tárakat az angol Random Access Memory (véletlen elérésű memória) elnevezés rövidítése után RAM-nak nevezzük. A C64-esben dinamikus RAM chipek vannak; ezek az áramkörök tartalmuk megőrzéséhez folyamatos frissítőimpulzusokat várnak. A frissítésre tárolási elvük miatt van szükség. A dinamikus memória olyan tranzisztorok sokaságából áll, amelyek apró kapacitásokat töltenek fel, illetve sütnek ki. A magas logikai szint általában a kondenzátor feltöltött állapotának felel meg. Mivel ideális kondenzátor a gyakorlatban nem hozható létre, értelemszerű, hogy a kondenzátor töltése külső behatás híján is idővel csökkenni fog. E töltésszivárgást hivatott pótolni a frissítőimpulzus, amely maximum 2 ms-onként bekövetkezik, és helyreállítja az eredeti töltésszintet.

1.6.1. Az írható-olvasható tárak: RAM

A C64-esben 64 kbyte folyamatosan címezhető RAM van. Ezt 8 db 64 kbites chip párhuzamos kapcsolásával érték el, illetve az újabb gépekbe 2 db 256 kbites RAM chipet építenek. A 64 kbyte RAM a processzor számára byte-szervezésű, azaz egyszerre, egy-egy címzőimpulzussal 8 bithez férhet hozzá. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a RAM fizikailag is byte-szervezésű. A nyolc RAM chip mindegyike 64 kbites. Ezek az áramkörök, mint diszkrét elemek, egyma-

gukban egyetlen byte-ot sem tárolnak, hanem mindegyik (65536) byte-ból mindig ugyanazt a bitet. A sorban az első RAM áramkör a processzor címtartományába eső összes byte-ból csak a 0. bitet tárolja. A második az 1. bitet és így tovább.

20. ábra. A 4164 RAM áramkör tokozása

A 4164 lábkiosztása

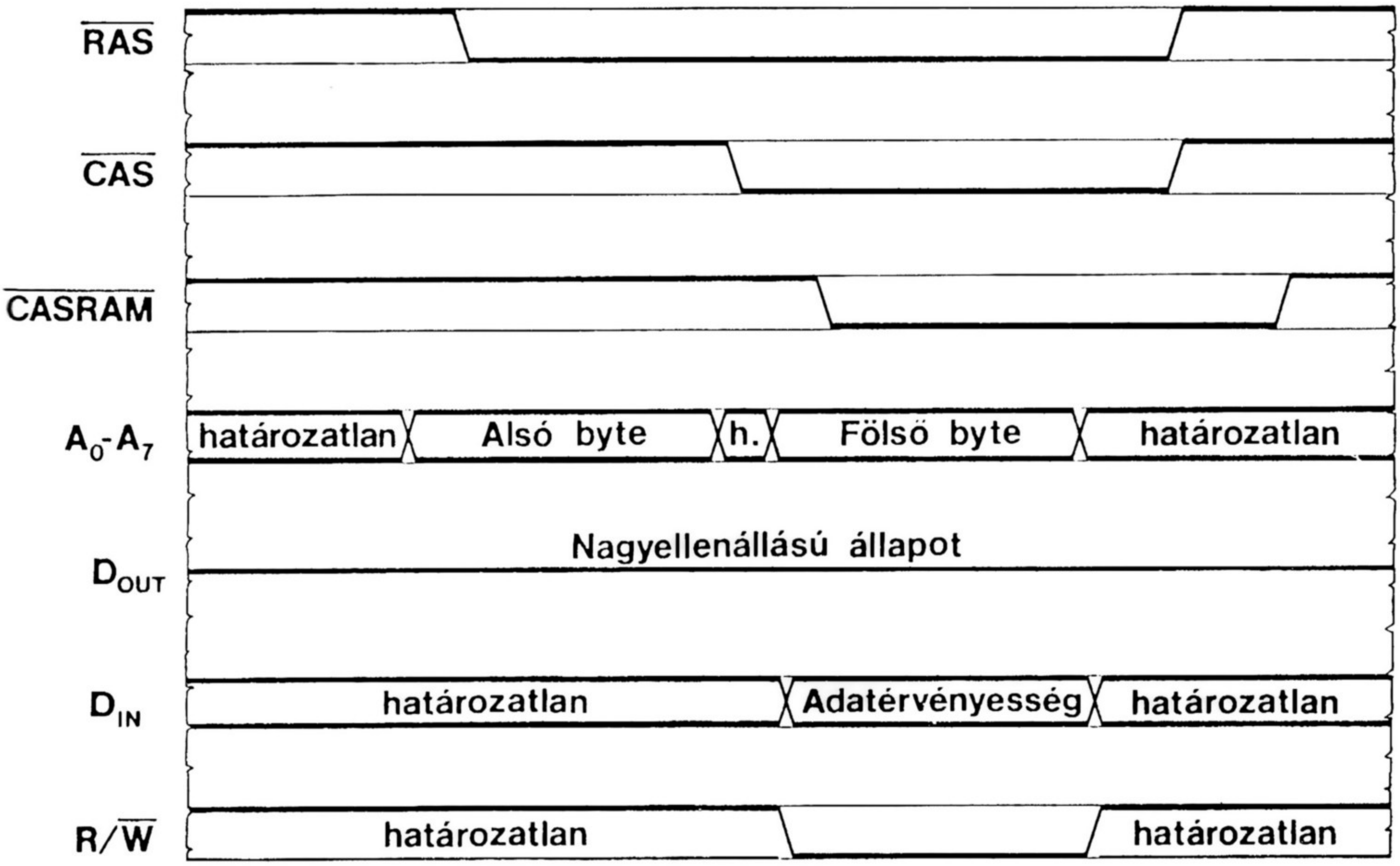
1.	NC:	nem használt	9.	A_7:	7. címbit
2.	D_{IN}	adatbemenet	10.	A_6:	6. címbit
3.	$\overline{WE}$:	írásengedélyezés	11.	A_5:	5. címbit
4.	$\overline{RAS}$:	sorcímző impulzus	12.	A_4:	4. címbit
5.	A_0:	0. címbit	13.	A_3:	3. címbit
6.	A_2:	2. címbit	14.	D_{OUT}:	adatkimenet
7.	A_1:	1. címbit	15.	$\overline{CAS}$:	oszlopcímző impulzus
8.	5 V	tápfeszültség	16.	Föld	

Az áramkör $\overline{WE}$ kivezetéséhez a processzor R/$\overline{W}$ vonala, a $\overline{RAS}$ kivezetéshez a VIC $\overline{RAS}$ vonala, a $\overline{CAS}$ kivezetéshez az AM $\overline{CASRAM}$ vonala van illesztve. Az áramkör bitjeinek címzése két lépésben történik, mert az áramkör nyolc címzővezetéke a fizikai címnek csak a felét veheti át egyszerre. A címzés megosztását az SN74LS257 jelű multiplexerek végzik. Az A_0-A_7 bemenetekre előbb a cím alsó byte-ja, majd a felső byte-ja kerül.

A RAM adatforgalma

Írás (WRITE) esetén a VIC $\overline{RAS}$ vonala alacsonyra vált, ekkor a RAM átveszi a cím alsó byte-ját. A RAM címzését vezérlő két multiplexert a VIC $\overline{CAS}$ vonala vezérli. A jel alacsony állapota a cím felső byte-jának továbbítását engedélyezi, ellenkező esetben pedig a cím alsó byte-ja jelenhet meg a címbemeneteken. A $\overline{RAS}$ vonal alacsonyra állítása után nem sokkal a $\overline{CAS}$ vonal is alacsonyra vált; ekkor kell bekövetkeznie a cím felső byte-ja átvételének. A

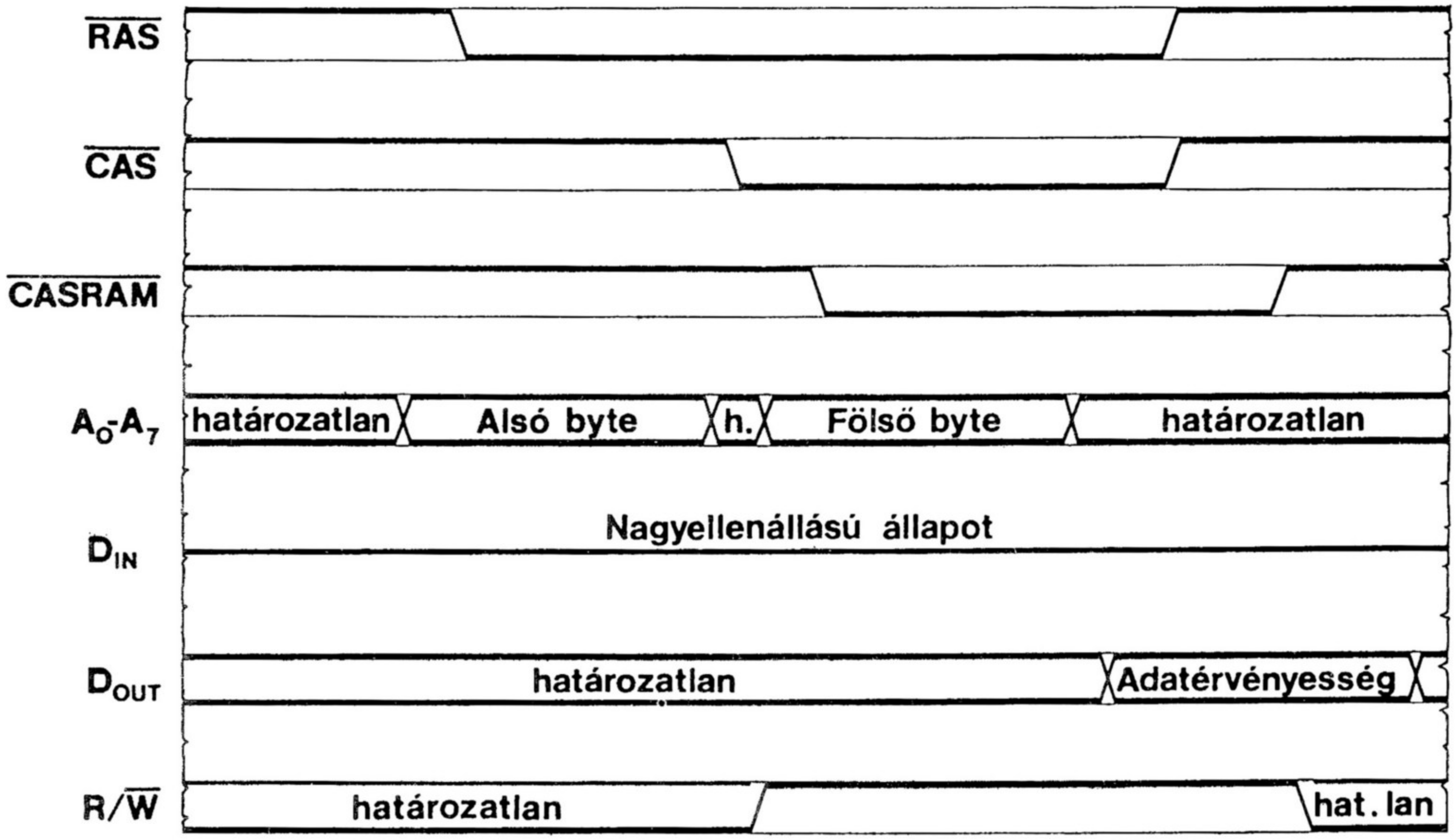
RAM azonban addig nem fogadja a felső byte-ot, amíg az AM $\overline{\text{CASRAM}}$ kimenete alacsony szintre nem kerül. A $\overline{\text{CASRAM}}$ alacsonyra váltását kevéssel megelőzve a processzor R/$\overline{\text{W}}$ vonala is alacsony szintet vesz fel. Ez a RAM számára azt jelenti, hogy az adatbuszon megjelenő adatokat átveheti, és az előzetesen, illetve közben megcímzett tárcellába továbbíthatja. Röviddel a bit átvétele után a VIC magasra állítja a $\overline{\text{RAS}}$ vonalat, amit azonnal követ $\overline{\text{CAS}}$ vonal is. Némi késleltetés után az AM is magasra állítja a $\overline{\text{CASRAM}}$ vonalat.

21. ábra. Az írás folyamata

Az olvasás (READ) előtti címzés módja azonos az írás előtti címzéssel. A folyamatban különbség az R/$\overline{\text{W}}$ vonal állapotában és az adatérvényesség helyében van. Az adatbit akkor kerülhet ki a buszra, amikor a RAM áramkörei már mindkét címbyte-ot átvették. Magától értetődik, hogy az adat csak ezután kerülhet ki a D_{OUT} kimenetre. Az adatérvényesség a $\overline{\text{CASRAM}}$ magasra váltásával szűnik meg.

Mindkét hozzáférési módra érvényes, hogy az R/$\overline{\text{W}}$ vonal akkor vehet fel határozott állapotot, ha a $\overline{\text{CAS}}$ jel már alacsony, a $\overline{\text{CASRAM}}$ pedig még magas. A $\overline{\text{CASRAM}}$ ugyan a $\overline{\text{CAS}}$-tól függ, ám az AM mind az alacsonyra, mind a magasra állítását késlelteti.

22. ábra. Az olvasás folyamata

A RAM felosztása

A 64 kbyte RAM ugyan folyamatos, bekapcsolás után mégis csak egy részét használhatjuk saját céljainkra. Alapállapotban ugyanis 20 kbyte-ot ROM fed, 2 kbyte-ot pedig az interpreter foglal le magának.

A RAM-ot nem a mikroszámítógépeknél szokásos módon osztották fel. A C64-esben a ROM-ok a címtartomány végén és nem az elején vannak. Az operációs rendszer által elfoglalt terület pedig közvetlenül a címtartomány legelején helyezkedik el. Ennek főként a processzor az oka: a 6510-es processzor ugyanis a nulláslapon levő címeket a felső byte (amely itt mindig $00) megadása nélkül is elérheti, címezheti. A gépi programok így memóriatakarékosabbak és gyorsabbak lehetnek. A RAM emiatt nem is osztható másképpen, csak úgy, hogy a nulláslap szabadon elérhető RAM legyen. Így került a ROM a címtartomány végére.

A RAM-ot az általánosan elfogadott programozási gyakorlat 256 byte-os lapokra osztja. 64 kbyte címterület 256 x 256 byte-ból áll, ezért 256 lapot különböztethetünk meg. A lapok számozása a bennük foglalt tárcímek felső byte-ja szerint történik. Emiatt létezik 0-ás ($00), 1-es ($01) lap, és így tovább, melyek között a nulláslap kiemelt szerepet kapott. A processzor gépi nyelve lehetővé teszi, hogy a RAM-ot indirekt módon is megcímezhessük, s ezzel a címzési móddal olyan hajlékony programozási lehetőséget biztosít, amely más processzorokkal nem, illetve nehezen érhető el.

Kiemelt szerepe az 1., 2. és 3. lapnak van még. Az 1. lapot, a vermet a processzor használja.

A 2. és 3. lapot az interpreter és az operációs rendszer használja, de ezek egy része szabad. Alaphelyzetben a VIC a képernyőmemóriát a 4—7. lapon keresi. A 8—159. sorszámú lapok a BASIC programtár és a BASIC programok változói számára foglaltak. A RAM ezt követő lapjai többnyire csak kerülő úton érhetők el.

A *nulláslap* első két byte-ja kiemelt szerepet tölt be, mert itt érhető el a processzor adatirány- és adatregisztere. Itt a biteknek külön-külön is van jelentésük, az egyes bitek értelmét a *10. táblázatban* adtuk meg.

10. táblázat. MOS 6510 I/O portok

Cím$	Cím#	Bit	Magyarázat
0000	0		Adatirány regiszter
		7-0	(XX101111)
			Bit : 1 = Output, 0 = Input, X = nem használt
0001	1		Mikroprocesszor port
		7-6	Nem definiált
		5	Kazettamotor ellenőrző 1 = Kikapcsolva
		4	Kazetta állapotszenzor 1 = zárolva
		3	Kazetta adatkimenet
		2	CHAREN jelző 1 = RAM D000-DFFF
		1	HIRAM jelző 1 = ROM E000-FFFF
		0	LORAM jelző 1 = ROM A000-BFFF

A nulláslap többi része az interpreter és az operációs rendszer változóit tárolja. A 10. táblázatban szereplő byte-tartalmak csak jellemző értékek, nem feltétlenül egyeznek meg azzal, amit a gép működése során tapasztaluk. A nulláslap jól elkülöníthetően két részre osztható: a BASIC interpreter által használt változókra és az operációs rendszer változóira. A BASIC-részben helyezkedik el a CHRGET rutin, amely a BASIC programok feldolgozásában jut szerephez. A nulláslap több változója csak bizonyos esetekben foglalt. Ilyenek pl. a kazettás egység kezeléséhez fenntartott változók vagy az RS232 változói. Ezeket a byte-okat, ha az operációs rendszer nem használja, nyugodtan alkalmazhatjuk saját programjainkban.

Az *1. lapot* a processzor visszatérési veremként használja. A verem azonban nemcsak erre szolgál: a lap elején levő 11 byte a REAL—ASCII átalakítás során átmeneti tárolóként működik. Szalagos üzemmódban 63 byte szolgál a hibajavító rutin céljaira. Ez a terület szintén az 1. lap elején van. A BASIC interpreter a veremben tárolja a FOR—NEXT ciklushoz tartozó változókat és a GOSUB utasítás visszatérési mutatóit. Az interpreter és az operációs rendszer ezenkívül számtalan esetben tárolja az akkumulátor értékét a veremben. A verem a magasabb címek felől töltődik az alacsonyabb címek felé, az üres verembe az első érték a $01FF abszolút címre kerül, a második a $01FE-re és így tovább. Mivel a verembe utoljára beírt érték olvasáskor elsőként kerül ki, az angol terminológia erre a veremszervezésre a LIFO (Last In—First Out: utoljára be—először ki) elnevezést alkalmazza. Magyarul zsáktárolónak is nevezik.

A verem programból is elérhető, nem védett. Más kérdés az, hogy beleírni nem tanácsos, mert a processzor könnyen határozatlan állapotba kerülhet.

11. táblázat. A nulláslap

Címke	Cím$	Cím#	Tart.	A byte rövid leírása
D6510	$0000	0	$2C	6510 adatirány-regiszter (DDR)
R6510	$0001	1	$37	6510 processzor port
------	$0002	2	$00	Nem használt
				BASIC változók
ADRAY1	$0003	3	$AA	Vektor: lebegőpontos-egész konverzió (alsó byte)
"	$0004	4	$B1	Vektor: lebegőpontos-egész konverzió (fölső byte)
ADRAY2	$0005	5	$91	Vektor: egész-lebegőpontos konverzió (alsó byte)
"	$0006	6	$B3	Vektor: egész-lebegőpontos konverzió (fölső byte)
CHARAC	$0007	7	$22	Keresendő karakter
ENDCHR	$0008	8	$22	Jelző: Idézőjel mód
TRMPOS	$0009	9	$00	Képernyőoszlop az utolsó TAB kiadása előtt
VERCKB	$000A	10	$00	Jelző: 0=LOAD ; 1=VERIFY
COUNTB	$000B	11	$4C	Mutató az input pufferben,a dimenziók száma
DIMFLG	$000C	12	$00	Jelző: DIM utasítás
VALTYP	$000D	13	$00	Jelző: 255=szöveges ; 0=aritmetikai
INTFLG	$000E	14	$00	Jelző: 128=egész ; 0=valós
DATSCN	$000F	15	$00	Az idézőjel jelzője a LIST-nél. A DATA jelzője
GARBFL				A szemétgyűjtő rutin jelzője
SUBFLG	$0010	16	$00	FN kapcsoló
INPFLG	$0011	17	$00	Jelző: 0=INPUT ; 64=GET ; 152=READ
TANSGN	$0012	18	$00	Az ATN előjele, az egyenlőség jelzője összehas.nál
INPRMT	$0013	19	$00	Az aktív I/O egység
LINNUM	$0014	20	$14	Egész érték: SYS,GOTO,GOSUB sorszámai (alsó byte)
"	$0015	21	$00	Egész érték: SYS,GOTO,GOSUB sorszámai (fölső byte)
TEMPPT	$0016	22	$19	Mutató: az ideiglenes szöveg a szövegveremben
LASTPT	$0017	23	$16	Az utolsó ideiglenes szöveg címe (alsó byte)
"	$0018	24	$00	Az utolsó ideiglenes szöveg címe (fölső byte)
TEMPST	$0013	25	-	Szövegverem
"	$001A	26	-	Szövegverem
"	$001B	27	-	Szövegverem
"	$001C	28	-	Szövegverem
"	$001D	29	-	Szövegverem
"	$001E	30	-	Szövegverem
"	$001F	31	-	Szövegverem
"	$0020	32	-	Szövegverem
"	$0021	33	-	Szövegverem
INDEX	$0022	34	-	Felhasznált területmutatók
"	$0023	35	-	Felhasznált területmutatók
"	$0024	36	-	Felhasznált területmutatók
"	$0025	37	-	Felhasznált területmutatók
RESHO	$0026	38	$00	Függvénykiértékelő és aritmetikai regiszter
"	$0027	39	$00	Függvénykiértékelő és aritmetikai regiszter
"	$0028	40	$00	Függvénykiértékelő és aritmetikai regiszter
"	$0029	41	$00	Függvénykiértékelő és aritmetikai regiszter
"	$002A	42	$00	Függvénykiértékelő és aritmetikai regiszter
TXTTAB	$002B	43	$01	Mutató: a BASIC prg. eleje (alsó byte)
"	$002C	44	$08	Mutató: a BASIC prg. eleje (fölső byte)
VARTAB	$002D	45	$03	Mutató: a BASIC prg. vége (alsó byte)
"	$002E	46	$08	Mutató: a BASIC prg. vége (fölső byte)

Címke	Cím$	Cím#	Tart.	A byte rövid leírása	
ARYTAB	$002F	47	$03	Mutató: a BASIC tömbök eleje	(alsó byte)
•	$0030	48	$08	Mutató: a BASIC tömbök eleje	(fölső byte)
STREND	$0031	49	$03	Mutató: a BASIC-tömbök vége+1	(alsó byte)
•	$0032	50	$08	Mutató: a BASIC-tömbök vége+1	(fölső byte)
FRETOP	$0033	51	$00	Mutató: a szövegterület eleje	(alsó byte)
•	$0034	52	$A0	Mutató: a szövegterület eleje	(fölső byte)
FREPSC	$0035	53	$00	Az első fel nem használt szövegváltozó	(alsó byte)
•	$0036	54	$00	mutatója	(fölső byte)
MEMTOP	$0037	55	$00	Mutató: a BASIC munkaterület vége	(alsó byte)
•	$0038	56	$A0	Mutató: a BASIC munkaterület vége	(fölső byte)
CURLIN	$0039	57	$00	Mutató: a jelenlegi BASIC sor száma	(alsó byte)
•	$003A	58	$FF	Mutató: a jelenlegi BASIC sor száma	(fölső byte)
OLDLIN	$003B	59	$00	Mutató: az előző BASIC sor száma	(alsó byte)
•	$003C	60	$00	Mutató: az előző BASIC sor száma	(fölső byte)
OLDTXT	$003D	61	$00	Mutató a CONT végrehajtásához	(alsó byte)
•	$003E	62	$00	Mutató a CONT végrehajtásához	(fölső byte)
DATLIN	$003F	63	$00	A feldolgozás alatt álló DATA-sor száma	(alsó byte)
•	$0040	64	$00	A feldolgozás alatt álló DATA-sor száma	(fölső byte)
DATPTR	$0041	65	$00	A feldolg.alatt álló DATA byte mutatója	(alsó byte)
•	$0042	66	$08	A feldolg.alatt álló DATA byte mutatója	(fölső byte)
INPPTR	$0043	67	$01	Vektor: a bevitel forrásának mutatója	(alsó byte)
•	$0044	68	$02	Vektor: a bevitel forrásának mutatója	(fölső byte)
VARNAM	$0045	69	-	Jelenlegi BASIC változó neve	(első byte)
•	$0046	70	-	Jelenlegi BASIC változó neve	(második byte)
VARPNT	$0047	71	-	Mutató: a BASIC változó helye	(alsó byte)
•	$0048	72	-	Mutató: a BASIC változó helye	(fölső byte)
FORPNT	$0049	73	-	Mutató: a változók értékének mutatója	(alsó byte)
•	$004A	74	-	Mutató: a változók értékének mutatója	(fölső byte)
BASTMP	$004B	75	-	A programmutató átmeneti tára	(alsó byte)
•	$004C	76	-	A programmutató átmeneti tára	(fölső byte)
•	$004D	77	-	Az összehasonlító műveletek maszkja	
•	$004E	78	-	Mutató az FN-re	(alsó byte)
•	$004F	79	-	Mutató az FN-re	(fölső byte)
•	$0050	80	-	Szövegleíró	
•	$0051	81	-	Szövegleíró	
•	$0052	82	-	Szövegleíró	
•	$0053	83	-	Szövegleíró	
•	$0054	84	$4C	Konstans $4C, ugrás (JMP) a függvényre	
•	$0055	85	-	A függvény ugrási vektora	(alsó byte)
•	$0056	86	-	A függvény ugrási vektora	(fölső byte)
•	$0057	87	$00	Aritmetikai regiszter, akku #3	
•	$0058	88	$00	Aritmetikai regiszter, akku #3	
•	$0059	89	$00	Aritmetikai regiszter, akku #3	
•	$005A	90	$00	Aritmetikai regiszter, akku #3	
•	$005B	91	$00	Aritmetikai regiszter, akku #3	
•	$005C	92	$00	Aritmetikai regiszter, akku #4	
•	$005D	93	$00	Aritmetikai regiszter, akku #4	
•	$005E	94	$00	Aritmetikai regiszter, akku #4	
•	$005F	95	$00	Aritmetikai regiszter, akku #4	
•	$0060	96	$00	Aritmetikai regiszter, akku #4	

Címke	Cím$	Cím#	Tart.	A byte rövid leírása
FACEXP	$0061	97	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 exponens
FACHO	$0062	98	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 mantissza
"	$0063	99	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 mantissza
"	$0064	100	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 mantissza
"	$0065	101	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 mantissza
FACSGN	$0066	102	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 előjel
SGNFLG	$0067	103	$00	Számláló a polinom kiértékeléséhez (pl. $E059)
BITS	$0068	104	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 túlcsordulás jelző
ARGEXP	$0069	105	$00	Lebegőpontos akkumulátor #2 exponens
ARGHO	$006A	106	$00	Lebegőpontos akkumulátor #2 mantissza
"	$006B	107	$00	Lebegőpontos akkumulátor #2 mantissza
"	$006C	108	$00	Lebegőpontos akkumulátor #2 mantissza
"	$006D	109	$00	Lebegőpontos akkumulátor #2 mantissza
ARGSGN	$006E	110	$00	Lebegőpontos akkumulátor #2 előjel
ARISGN	$006F	111	$00	A két akku.előjelének összehasonlítása,0=egyenlő
FACOV	$0070	112	$00	Lebegőpontos akkumulátor #1 low-order (kerekítés)
FBUFPT	$0071	113	-	Mutató a polinom kiértékelésére (alsó byte)
"	$0072	114	-	Mutató a polinom kiértékelésére (fölső byte)
CHRGET	$0073	115	$E6	A CHRGET-rutin kezdőcíme
"	$0074	116	$7A	0073 INC $7A ; CHRGET
"	$0075	117	$D0	0075 BNE $0079
"	$0076	118	$02	0077 INC $7B
"	$0077	119	$E6	0079 LDA $0000 ; CHRGOT: a byte az akkuban
"	$0078	120	$7B	007C CMP #$3A ; ":" ? ha kettőspont,=> RTS
CHRGOT	$0079	121	$AD	007E BCS $008A
TXTPTR	$007A	122	-	Programszámláló (alsó byte)
"	$007B	123	-	Programszámláló (fölső byte)
CHRGET	$007C	124	$C9	0080 CMP #$20 ; " " ? a szóköz átlépése
"	$007D	125	$3A	0082 BEQ $0073
"	$007E	126	$B0	0084 SEC
"	$007F	127	$0A	0085 SBC #$30
"	$0080	128	$C9	0087 SEC
"	$0081	129	$20	0088 SBC #$D0
"	$0082	130	$F0	008A RTS
"	$0083	131	$EF	A CHRGET rutin a ROM-ban található $E3A2-től,
"	$0084	132	$38	de a RESET alatt a RAM-ba másolódik.
"	$0085	133	$E9	Csak a RAM-ban működik.
"	$0086	134	$30	Az X és az Y regisztert nem használja.
"	$0087	135	$38	Ha a CARRY=0,=> az akku tartalma $30-$39
"	$0088	136	$E9	közé esik.
"	$0089	137	$D0	Ha a ZERO=0,=> az akku tartalma vagy $00,
"	$008A	138	$60	vagy $3A (sorvég vagy kettőspont).
RNDX	$008B	139	-	Az utolsó RND érték
"	$008C	140	-	Az utolsó RND érték
"	$008D	141	-	Az utolsó RND érték
"	$008E	142	-	Az utolsó RND érték
"	$008F	143	-	Az utolsó RND érték

Címke	Cím$	Cím#	Tart.	A byte rövid leírása
				KERNAL változók
STATUS	$0090	144	$00	I/O állapotszó (BASIC ST)
STKEY	$0091	145	$FF	Jelző: STOP billentyű/RVS billentyű
SVXT	$0092	146	$00	Időzítési konstans a kazettás egységhez
VERCK	$0093	147	$00	Jelző: 0=LOAD ; 1=VERIFY, a LOAD rutin állítja be
C3PO	$0094	148	$00	Jelző: IEC busz output puffere, 0=üres, 128=megtelt
BSOUR	$0095	149	$00	Az IEC busz output puffere
SYNO	$0096	150	$00	Jelző: EOT vétele szalagról (End of Tape)
XSAV	$0097	151	$00	A regiszterek közbenső tára
LDTND	$0098	152	$00	Nyitott file-ok száma
DFLTN	$0099	153	$00	Elsődleges input eszköz (0=Klaviatúra)
DFLTO	$009A	154	$03	Elsődleges output eszköz CMD (3=Képernyő)
PRTY	$009B	155	$00	A szalag paritásbyte-ja
DPSW	$009C	156	$00	Jelző: a byte vétele megtörtént.
MSGFLG	$009D	157	$80	Jelző: $80=direkt mód ; $00=program mód
PTR1	$009E	158	$00	Szalag: 1 menet, ellenőrzőösszeg
T1				Átmeneti tároló 1
PTR2	$009F	159	$00	Szalag: 2 menet, hibajavítás
T2				Átmeneti tároló 2
TIME	$00A0	160	-	Valósidejű óra
"	$00A1	161	-	Valósidejű óra
"	$00A2	162	-	Valósidejű óra
R2D2	$00A3	163	$00	A soros busz használja
PCNTR				A szalagos üzemmód számlálója
BSOUR1	$00A4	164	$00	Ciklusszámláló (ha $A3=8,=> $A4=0)
CNTDN	$00A5	165	$00	Szinkronjel visszaszámláló íráshoz
COUNT				A soros busz rutinok használják
BUFPT	$00A6	166	$00	Szalag I/O puffer pointer
INBIT	$00A7	167	$00	Az RS232 input-bit ideiglenes tárolása
SHCNL				Szalag: számláló
BITCI	$00A8	168	$00	A vevő bit számlálása
RER				Szalag: olvasási hiba
RINONE	$00A9	169	$00	INPUT-jelző START-bit ellenőrzése
REZ				Szalag: nullák beolvasva
RIDATA	$00AA	170	$00	INPUT-puffer byte pufferelési/szerkesztési célokra
RDFLG				Szalag: olvasás mód
RIPRTY	$00AB	171	$00	INPUT-paritásbit tárolása
SHCNH				Szalag: számláló
SAL	$00AC	172	$00	A szalagpuffer és a scroll mutatója (alsó byte)
SAH	$00AD	173	$00	A szalagpuffer és a scroll mutatója (fölső byte)
EAL	$00AE	174	$00	A program vége, mutató a LOAD/SAVE utasításnál
EAH	$00AF	175	$00	A program vége, mutató a LOAD/SAVE utasításnál
CMPO	$00B0	176	$00	Kazettás egység időzítési állandó (alsó byte)
TEMP	$00B1	177	$00	Kazettás egység időzítési állandó (fölső byte)
TAPE1	$00B2	178	-	Szalagpuffer kezdet (alsó byte)
TAPE1	$00B3	179	-	Szalagpuffer kezdet (fölső byte)
BITTS	$00B4	180	$00	Output-bit számlálása
NXTBIT	$00B5	181	$00	Output következő küldendő bitje
RODATA	$00B6	182	$00	Output byte puffer/szétbontási hely
FNLEN	$00B7	183	$00	Az aktuális file-név hossza

Címke	Cím$	Cím#	Tart.	A byte rövid leírása
LA	$00B8	184	$00	Az aktuális logikai file-szám
SA	$00B9	185	$00	Az aktuális file másodlagos címe
FA	$00BA	186	$00	Az aktuális file egységszáma
FNADR	$00BB	187	$00	Mutató: az aktuális file-név (alsó byte)
"	$00BC	188	$00	Mutató: az aktuális file-név (fölső byte)
ROPRTY	$00BD	189	$00	Output paritásbit tárolása
FSBLK	$00BE	190	$00	Kazetta READ/WRITE blokkszámláló
MYCH	$00BF	191	$00	A soros busz output puffere
CAS1	$00C0	192	$00	Jelző: motor bekapcsolva
STAL	$00C1	193	$00	A képernyős input/output kezdőcíme (alsó byte)
STAH	$00C2	194	$A0	A képernyős input/output kezdőcíme (fölső byte)
MEMUSS	$00C3	195	$30	A képernyős input/output végcíme (alsó byte)
"	$00C4	196	$FD	A képernyős input/output végcíme (fölső byte)

A képernyőszerkesztő változói

LSTX	$00C5	197	$00	A lenyomott billentyű: 64=nincs lenyomva
NDX	$00C6	198	$00	A billentyűzet pufferban tárolt karakterek száma
RVS	$00C7	199	$00	Jelző: REVERSE-írásmód: 1=igen;0=nem
INDX	$00C8	200	$00	A sor vége,bevitelkor
LSXP	$00C9	201	$00	A kurzor X pozíciója az INPUT számára
LSTP	$00CA	202	$00	A kurzor Y pozíciója az INPUT számára
SFDX	$00CB	203	$01	Lenyomott billentyű :64=nincs lenyomva
BLNSW	$00CC	204	$00	A kurzor engedélyezése: 0=van kurzor ; 1=nincs
BLNCT	$00CD	205	$02	A kurzorvillogás számlálója
GDBLN	$00CE	206	$20	A kurzor alatti karakter; CHR$(n)
BLNON	$00CF	207	$00	Jelző: 1=kurzor látható fázisban
CRSW	$00D0	208	$00	Jelző: INPUT vagy GET történik?
PNT	$00D1	209	$28	Az aktuális képernyősor címe (alsó byte)
"	$00D2	210	$04	Az aktuális képernyősor címe (fölső byte)
PNTR	$00D3	211	$00	A kurzor aktuális oszloppozíciója
QTSW	$00D4	212	$00	A szerkesztő "" módban? 0=nem
LNMX	$00D5	213	$27	A fizikai képernyősor hossza
TBLX	$00D6	214	$01	A kurzor aktuális sorpozíciója
DATA	$00D7	215	-	Egyéb célokra
INSRT	$00D8	216	$00	Jelző: az INSERT-módban beszúrandó karakterek száma
LDTB1	$00D9	217	$84	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00DA	218	$84	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00DB	219	$84	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00DC	220	$84	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00DD	221	$84	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00DE	222	$84	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00DF	223	$84	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E0	224	$85	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E1	225	$85	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E2	226	$85	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E3	227	$85	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E4	228	$85	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E5	229	$85	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E6	230	$86	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E7	231	$86	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00E8	232	$86	A képernyősor kezdetének MSB-je

Címke	Cím$	Cím#	Tart.	A byte rövid leírása
LDTB1	$00E9	233	$86	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00EA	234	$86	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00EB	235	$86	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00EC	236	$87	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00ED	237	$87	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00EE	238	$87	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00EF	239	$87	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00F0	240	$87	A képernyősor kezdetének MSB-je
"	$00F1	241	$87	A képernyősor kezdetének MSB-je
LINTMP	$00F2	242	$87	A sorindex átmeneti tárolója
USER	$00F3	243	$01	Mutató :a COLOR-RAM helye (alsó byte)
"	$00F4	244	$D8	Mutató :a COLOR-RAM helye (fölső byte)
KEYTAB	$00F5	245	$81	Billentyűzet-mátrix dekódoló tár címe (alsó byte)
"	$00F6	246	$EB	Billentyűzet-mátrix dekódoló tár címe (fölső byte)
				Az RS232 változói
RIBUF	$00F7	247	$00	RS232 input puffer mutató (alsó byte)
"	$00F8	248	$00	RS232 input puffer mutató (fölső byte)
ROBUF	$00F9	249	$00	RS232 output puffer mutató (alsó byte)
"	$00FA	250	$00	RS232 output puffer mutató (fölső byte)
FREKZP	$00FB	251	$00	Nem használt
"	$00FC	252	$00	Nem használt
"	$00FD	253	$00	Nem használt
"	$00FE	254	$00	Nem használt
BASZPT	$00FF	255	-	REAL/ASCII átalakítás esetén használt

A *2. lap* az interpreter INPUT-pufferét, a nyitott file-ok adatait, néhány rendszerváltozót, a képszerkesztő és az RS232 néhány változóját tárolja. Említést érdemel a képernyőszerkesztő billentyűzetpuffere, amely a másik veremszervezési módszert példázza. Az ide elsőként bekerülő byte elsőként is távozik. Az ilyen szervezési elvet a FIFO (First In — First Out: először be — először ki) elnevezés mutatja. A magyar megfelelő a silótároló. A puffer folyamatosan balra tömörített; a tömörítésről az IRQ megszakítást kezelő rutin gondoskodik.

A lap végén 87 szabad byte található. Itt a 7. sprite adatai helyezhetők el, vagy felhasználhatók más programozási célra.

A *3. lapon* az operációs rendszer és az interpreter egyes rutinjainak indirekt vektorai találhatók. Ezek a vektorok nyújtanak lehetőséget a BASIC interpreter és a KERNAL operációs rendszer bővítésére vagy módosítására. A lap végén a 192 byte-os kazettapuffer található, de ez általában szabad.

A C64-esben még egy RAM áramkör van, a COLOR RAM vagy *színtár*, amelyben a VIC a karakterekhez tartozó színt tárolja. Ezt a RAM tárolót címzés szempontjából a VIC külön kezeli. Helye a címtartományban rögzített, mindig a $D800 (56296) címen kezdődik.

A C64-es hardvere által előállított 16-féle szín azonosításához elég egy 4 bites szám is, emiatt a COLOR RAM is négybites szervezésű. A tárcímek felső félbyte-ja (nibble) határozatlan. Az áramkört az AM szabályos külső egységként vezérli.

12. táblázat. A memória további részei

```
-----------------------------------------------------------------------
 Címke :A terület címe (Tart.): Megjegyzés
-----------------------------------------------------------------------
------ :$00FF-010A:  255-  266: Lebegőpontos-ASCII átalakítás munkaterülete
BAD    :$0100-013E:  256-  318: A szalagolvasás hibajavító puffere
------ :$0100-01FF:  256-  511: A processzor visszatérési verme
BUF    :$0200-0258:  512-  600: Az interpreter INPUT-puffere

               A nyitott file-ok táblázatai

LAT    :$0259-0262:  601-  610: KERNAL táblázat: aktív logikai file-számok
FAT    :$0263-026C:  611-  620: KERNAL táblázat: az egységszámok
SAT    :$026D-0276:  621-  630: KERNAL táblázat: a file-ok másodlagos címei

               Rendszerváltozók

KEYD   :$0277-0280:  631-  640: Billentyűzet puffer (FIFO)

MEMSTR :$0281      :  641:  $00: Memória-kezdet
  "    :$0282      :  642:  $08:              az operációs rendszer számára
MEMSIZ :$0283      :  643:  $00: Memória-tető
  "    :$0284      :  644:  $A0:             az operációs rendszer számára
TIMOUT :$0285      :  645:  $00: A soros timeout jelzője

               A képszerkesztő változói

COLOR  :$0286      :  646:  $0E: Az aktuális  karakter  színkódja
GDCOL  :$0287      :  647:  $0E: A kurzor alatti háttér színkódja
HIBASE :$0288      :  648:  $04: A képernyőmemória kezdőcíme (lap)
XMAX   :$0289      :  649:  $0A: A billentyűzet puffer hossza (max. 10)
RPTFLG :$028A      :  650:  $00: $80=mindegyik billentyű ismétel, $40:egyik sem
KOUNT  :$028B      :  651:   - : Ismétlési sebesség számláló
DELAY  :$028C      :  652:   - : Ismétlési kitartás számláló
SHFLAG :$028D      :  653:  $00: Jelző: $01=SHIFT; $02=Commodore; $04=Control
LSTSHF :$028E      :  654:  $00: A SHIFT jelzője
KEYLOG :$028F      :  655:  $48: Vektor: A billentyűzet
  "    :$0290      :  656:  $EB:                    táblázat kiválasztása
MODE   :$0291      :  657:  $00: $00=SHIFT engedélyezve ; $80=SHIFT letiltva
AUTODN :$0292      :  658:  $00: Jelző: Auto scroll ; 0=engedélyezve

               RS232 változók

M26CTR :$0293      :  659:   - : RS232: vezérlőregiszter
M26CDR :$0294      :  660:   - : RS232: parancsregiszter
M26AJB :$0295      :  661:   - : Nem standard
  "    :$0296      :  662:   - :              átviteli sebesség
RSSTAT :$0297      :  663:   - : RS232: státuszregiszter
BITNUM :$0298      :  664:   - : Az adatbitek száma RS232-nél
BAUDOF :$0299      :  665:   - : RS232: átviteli
  "    :$029A      :  666:   - :                 sebesség
RIDBE  :$029B      :  667:   - : Mutató: Az RS232-esen fogadott byte
RIDBS  :$029C      :  668:   - : RS232-es input
RODBS  :$029D      :  669:   - : Mutató: Az RS232-esen továbbítandó byte
RODBE  :$029E      :  670:   - : RS232-es output
-----------------------------------------------------------------------
```

```
-------------------------------------------------------------------------
 Címke :A terület címe (Tart.): Megjegyzés
-------------------------------------------------------------------------
IRQTMP :$029F       :  671:   - : Szalagüzemmód alatti
   *   :$02A0       :  672:   - :                    IRQ tárolása
------ :$02A1       :  673:   - : NMI megszakítás jelző
------ :$02A2       :  674:   - : Jelző: CIA1 A időzítő vezérlés
------ :$02A3       :  675:   - : Jelző: CIA1, megszakítás
------ :$02A4       :  676:   - : Jelző: Az A időzítő foglalt
------ :$02A5       :  677:   - : Képernyő sor-marker
------ :$02A6       :  678:   1 : Jelző: 1=PAL, 0=NTSC

------ :$02A7-02FF:  679-  767: Nem használt terület

            A BASIC interpreter vektorai

IERROR :$0300       :  768-  769: Hibaüzenet küldése               :    $E3B8
IMAIN  :$0302       :  770-  771: BASIC melegstart                 :    $A483
ICRNCH :$0304       :  772-  773: Átalakítás interpreter kóddá     :    $A57C
IQPLOP :$0306       :  774-  775: LIST rutin                       :    $A71A
IGONE  :$0308       :  776-  777: BASIC utasításcímbeolvasás       :    $A7E4
IEVAL  :$030A       :  778-  779: A kifejezés kiértékelése         :    $AE86

            Regiszterek a SYS utasítás számára

SAREG  :$030C       :  780:  $00: Akkumulátor
SXREG  :$030D       :  781:  $00: X regiszter
SYREG  :$030E       :  782:  $00: Y regiszter
SPREG  :$030F       :  783:  $00: Státuszregiszter

            Az USR függvény címe

USRPOK :$0310       :  784:      : $4C-JMP az USR függvényre
USRADD :$0311-0312:  785-  786: Az USR függvény címe            :    $B248

------ :$0313       :  787:   - : Nem használt

            Az operációs rendszer vektorai

CINV   :$0314-0315:  788-  789: Hardware megszakító rutin        :    $EA31
CBINV  :$0316-0317:  790-  791: BRK megszakító rutin             :    $FE66
NMINV  :$0318-0319:  792-  793: Nem maszkolható megszakítás      :    $FE47
IOPEN  :$031A-031B:  794-  795: KERNAL OPEN rutin                :    $F34A
ICLOSE :$031C-031D:  796-  797: KERNAL CLOSE rutin               :    $F291
ICHKIN :$031E-031F:  798-  799: KERNAL CHKIN rutin               :    $F20E
ICKOUT :$0320-0321:  800-  801: KERNAL CHKOUT rutin              :    $F250
ICLRCH :$0322-0323:  802-  803: KERNAL CLRCHN rutin              :    $F333
IBASIN :$0324-0325:  804-  805: KERNAL CHRIN rutin               :    $F157
IBSOUT :$0326-0327:  806-  807: KERNAL CHROUT rutin              :    $F1CA
ISTOP  :$0328-0329:  808-  809: KERNAL STOP rutin                :    $F6ED
IGETIN :$032A-032B:  810-  811: KERNAL GETIN rutin               :    $F13E
ICLALL :$032C-032D:  812-  813: KERNAL CLALL rutin               :    $F32F
USRCMD :$032E-032F:  814-  815: A STOP/RESTORE vektora           :    $FE66
ILOAD  :$0330-0331:  816-  817: KERNAL LOAD rutin                :    $F4A5
ISAVE  :$0332-0333:  818-  819: KERNAL SAVE rutin                :    $F5ED
-------------------------------------------------------------------------
```

```
---------------------------------------------------------------------------
 Címke :A terület címe (Tart.): Megjegyzés
---------------------------------------------------------------------------

            Kazettapuffer

------ :$0334-033B:  820-  827: Nem használt terület
TBUFFR :$033C-03FB:  828- 1019: Kazettapuffer
------ :$03FC-03FF: 1020- 1023: Nem használt terület

            Képernyőmemória

VICSCN :$0400-07FF: 1024- 2047: 1 Kbyte Képernyőmemória
------ :$0400-07E7: 1024- 2023: 1000 byte video mátrix
------ :$07E8-07F7: 2024- 2039: Nem használt terület
------ :$07F8-07FF: 2040- 2047: A 0.-7. sprite-ok területmutatói

            A BASIC programtár

------ :$0800-9FFF: 2048-40959: BASIC programtár, változóterületek
------ :$8000-9FFF:32768-40959: A bővítőportba helyezett ROM

            A BASIC és a KERNAL ROM

BASIC  :$A000-BFFF:40960-49151: A BASIC ROM

------ :$C000-CFFF:49152-53247: Nem használt RAM

CHAREN :$D000-DFFF:53248-57343: A Karaktergenerátor ROM

------ :$D000-DFFF:53248-57343: Az I/O chipek regiszterei és a színtár

VIC    :$D000-D02E:53248-53294: A VIC regiszterei

SID    :$D400-D41C:54272-54300: A SID regiszterei

COLOR  :$D800-DBE7:55296-56295: A színtár - 1000 byte

CIA1   :$DC00-DC0F:56320-56335: A CIA1 regiszterei

CIA2   :$DD00-DD0F:56576-56591: A CIA2 regiszterei

I/O1   :$DE00-DEFF:56832-57087: I/O1, vagy nem használt terület

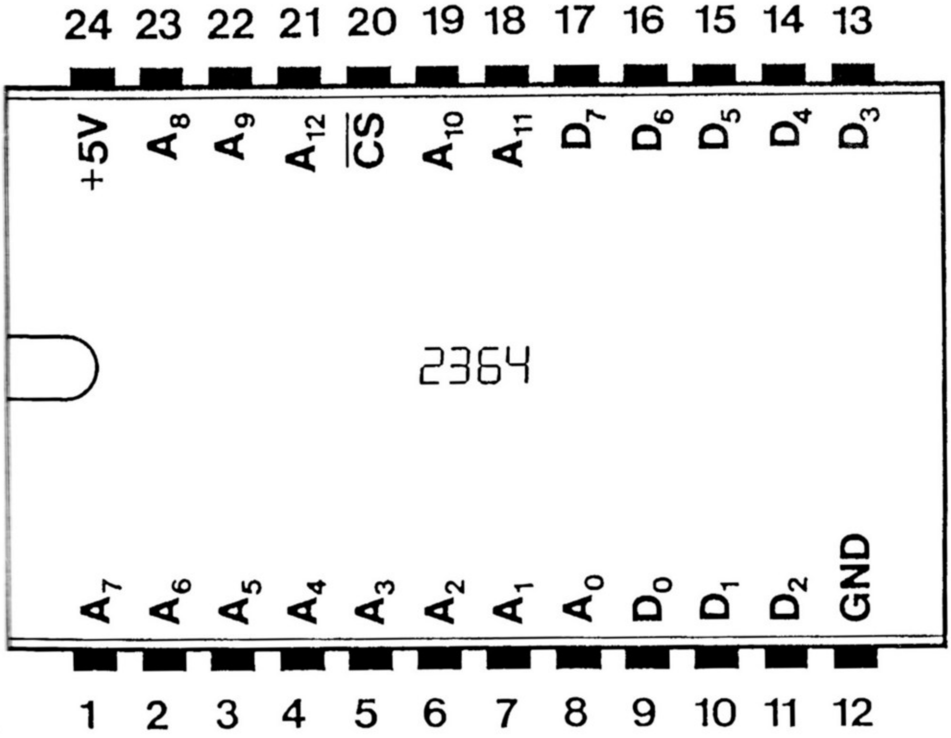
I/O2   :$DF00-DFFF:57088-57343: I/O2, vagy nem használt terület

KERNAL :$E000-FFFF:57344-65535: A KERNAL ROM
---------------------------------------------------------------------------
```

1.6.2. Csak olvasható memória: ROM

A C64-esben található három ROM chip mindegyike egyszer programozható fix tár, amelyeket még a gyártó programoz. A $A000—BFFF címterületet lefedő ROM neve BASIC. Kapacitása 64 kbit, szervezése 8k x 8 bit. A $E000—FFFF címtartományt fedő ROM neve KERNAL. Kapacitása és szervezése az előzővel azonos. A $D000—DFFF címterületen helyezkedik el a CHAREN, amely a karakterek bitmintáit tárolja. Kapacitása 32 kbit, szervezése

4k x 8 bit. Az áramkörök 24 lábú DIL-tokozásban kerülnek f orgalomba. A BASIC és KERNAL tokozása, lábkiosztása megegyezik.

23. ábra. A ROM chip

1—8. A_7-A_0: címbitek
9—11. D_0-D_2: adatbitek
12. GND: föld
13—17. D_3 D_7: adatbitek
18—19. A_{11} A_{10}: címbitek
20. CS, Chip Select: kiválasztó vezérlővonal
21—23. A_{12}-A_8: címbitek
24. Tápfeszültség

A CHAREN tokozása szintén 24 lábú DIL, a lábkiosztás is megegyezik, egy kivétellel: a tok 21. lába nem a 12. címbitet fogadja, hanem állandó jelleggel elő van feszítve +5 V-tal. A chipek $\overline{CS}$ jelű 20. lábára az AM megfelelő vezérlővonala van kötve, $\overline{KERNAL}$, $\overline{BASIC}$, $\overline{CHAROM}$. E vonalak alacsony állapota esetén az olvasási kísérlet a ROM-ok felé irányul.

A BASIC az interpreter, a KERNAL az operációs rendszer gépi nyelvű programját tartalmazza. Mindkettő lényegileg szubrutinok gyűjteménye, különösen a KERNAL. A két ROM chip programjának fontosabb belépési pontjait táblázatba rendezve ismertetjük, megadva a szubrutinok rövid megnevezését is.

A BASIC interpreter rutinjai

Cím$	Cím#	Megjegyzés
A000	40960	BASIC Hidegstartvektor (\$E394)
A002	40962	BASIC NMI vektor (\$E37B)
A004	40964	A ROM modul azonosítója: "CBMBASIC"
A00C	40972	A BASIC utasítások címei-1
A052	41042	A BASIC függvények címei-1
A080	41088	A BASIC műveletek címei, és az elsőbbségi kódok
A09E	41118	Az utasítások listája
A19E	41374	BASIC hibaüzenetek
A328	41768	A hibaüzenetek címei
A364	41828	Az interpreter üzenetei (OK,ERROR,IN,READY,BREAK)
A38A	41866	A FOR-NEXT utasítások változóinak keresése a veremben
A3B8	41912	Blokk-léptető rutin
A3FB	41979	Szabad hely keresése a veremben
A408	41992	Helyfoglalás a memóriában
A435	42037	OUT OF MEMORY hibaüzenet
A437	42039	JMP \$E38B - indirekt ugrás a hibaüzenet-rutinra
A43A	42042	Hibaüzenetkezelő rutin
A469	42089	Break-belépési pont
A474	42100	Ready-belépési pont
A480	42112	BASIC melegstart. Várakozás az utasításra
A49C	42140	Programsor törlése és/vagy beiktatása
A4A9	42153	Programsor törlése
A4ED	42221	Programsor beiktatása
A533	42291	A BASIC programsorok újraláncolása
A560	42336	Egy sor beolvasása az INPUT-pufferbe
A571	42353	STRING TOO LONG hibaüzenet
A579	42361	Egy sor átalakítása interpreter kóddá
A613	42515	Egy programsor kezdőcímének kiszámítása
A642	42562	A NEW utasítás
A65E	42590	A CLR utasítás
A68E	42638	CHRGET programszámláló a BASIC-kezdetre
A69C	42652	A LIST utasítás
A717	42775	BASIC-kód átalakítása szöveggé
A742	42818	A FOR utasítás
A7AE	42926	Az interpreter-ciklus (utasításvégrehajtás)
A7ED	42989	A BASIC utasítás végrehajtása
A807	43015	Kettőspont ellenőrzése
A80E	43022	GO & TO kód ellenőrzése
A81D	43037	A RESTORE utasítás
A82C	43052	A STOP billentyű ellenőrzése
A82F	43055	A STOP utasítás
A831	43057	Az END utasítás
A857	43095	A CONT utasítás
A859	43097	CAN'T CONTINUE hibaüzenet
A871	43121	A RUN utasítás
A883	43139	A GOSUB utasítás
A8A0	43168	A GOTO utasítás
A8D2	43218	A RETURN utasítás
A8E0	43232	RETURN WITHOUT GOSUB hibaüzenet
A8E3	43235	UNDEF'D STATEMENT hibaüzenet
A8F8	43256	A DATA utasítás
A906	43270	A következő utasítás relatív címének megkeresése

Cím$	Cím#	Megjegyzés
A928	43304	Az IF utasítás
A93B	43323	A REM utasítás
A94B	43339	Az ON utasítás
A96B	43371	A sorszám betöltése a $14-15 címekre
A9A5	43429	A LET utasítás
A9C4	43460	Egész értékkijelölés
A9D6	43478	Valós értékkijelölés
A9D9	43481	Szöveges értékkijelölés
AA1D	43549	Egy karakter numerikus ellenőrzése
AA2C	43564	Szöveges értékadás
AA80	43648	A PRINT# utasítás
AA86	43654	A CMD utasítás
AAA0	43680	A PRINT utasítás
AAF8	43768	TAB (C=1) és SPC (C=0)
AB1E	43806	Szöveg kiírása, mutató az A/Y-ban
AB3B	43835	Egy kurzor jobbra vagy szóköz kiírása
AB45	43845	Egy kérdőjel kiírása
AB4D	43853	Hibakezelés input műveleteknél
AB57	43863	Hiba READ közben
AB5B	43867	Hiba GET közben
AB62	43874	Hiba INPUT közben
AB66	43878	FILE DATA hibaüzenet
AB7B	43899	A GET utasítás
ABA5	43941	Az INPUT# utasítás
ABBF	43967	Az INPUT utasítás
ABF9	44025	A beolvasás végrehajtása
AC06	44038	A READ utasítás
ACBF	44223	OUT OF DATA hibaüzenet
ACFC	44284	Az INPUT üzenetei
AD1E	44318	A NEXT utasítás
AD30	44336	NEXT WITHOUT FOR hibaüzenet
AD8A	44426	FRMNUM, numerikus kifejezés beolvasása
AD8D	44429	Numerikus ellenőrzés
AD8F	44431	Karakteres ellenőrzés
AD99	44441	TYPE MISMATCH hibaüzenet
AD9E	44446	FRMEVL-tetszőleges kifejezés kiértékelése
AE83	44675	A kifejezés következő elemének betöltése
AEA8	44712	A Pi konstans (3.14159265)
AED4	44756	A NOT utasítás
AEE3	44771	összehasonlítás az FN tokennel
AEEA	44778	összehasonlítás az SGN tokennel
AEF1	44785	Zárójelek közötti kifejezés beolvasása
AEF7	44791	Karakterek vizsgálata BASIC szövegben
AEFA	44794	")" vizsgálata
AEFD	44797	"," vizsgálata
AEFF	44799	Egy akkuban levő karakter ellenőrzése
AF08	44808	SYNTAX ERROR hibaüzenet
AF14	44820	BASIC-en belüli változó kiértékelése
AF28	44840	A BASIC változó betöltése
AF61	44897	Az egész típusú változó beolvasása
AF6E	44910	A valós típusú változó beolvasása
AF84	44932	Az idő beolvasása

Cím$	Cím#	Megjegyzés
AF92	44946	BASIC ST beolvasása
AFA0	44960	A valós típusú változó beolvasása a FAC-ba
AFA7	44967	Függvényvizsgálat
AFB1	44977	Szövegfüggvény kezelése
AFD1	45009	Numerikus függvény kiértékelése és végrehajtása
AFE6	45030	Az OR utasítás
AFE9	45033	Az AND utasítás
B016	45078	összehasonlítás
B02E	45102	Szöveges változók összehasonlítása
B081	45185	A DIM utasítás
B08B	45195	A változó beolvasása, dimenzionálás
B113	45331	Alfabetikus jel ellenőrzése
B11D	45341	A változó első tárolása
B128	45352	Új változó előállítása
B194	45460	Az első tömbelem mutatójának kiszámítása
B1A5	45477	-32768 lebegőpontos állandó
B1AA	45482	Lebegőpontos/egész átváltás
B1B2	45490	Egy kifejezés beolvasása az egész tipusú változóba
B1D1	45521	Egy tömb megkeresése vagy létrehozása
B245	45637	BAD SUBSCRIPT hibaüzenet
B248	45640	ILLEGAL QUANTITY hibaüzenet
B24D	45645	REDIM'D ARRAY hibaüzenet
B261	45665	A tömbváltozó tárolása
B2E9	45801	A tömbelem keresése
B30E	45838	Egy tömbelem címének kiszámítása
B34C	45900	Rutin a tömb nagyságának kiszámításához
B37D	45949	A FRE függvény
B391	45969	Egész-lebegőpontos átalakítás
B39E	45982	A POS függvény
B3A6	45990	A parancsmód tesztelése
B3AB	45995	ILLEGAL DIRECT hibaüzenet
B3AE	45998	UNDEF'D FUNCTION hibaüzenet
B3B3	46003	A DEF FN utasítás
B3E1	46049	Az FN-szintaxis ellenőrzése
B3F4	46068	Az FN függvény
B465	46181	A STR$ függvény
B475	46197	A szövegmutató kiszámítása
B487	46215	A szöveg beolvasása, mutató az A/Y-ban
B4CA	46282	A szövegmutató bevezetése a szövegleíró verembe ($19-21)
B4D0	46288	FORMULA TOO COMPLEX hibaüzenet
B4F4	46324	Helyfoglalás a szöveg számára (hossza A-ban)
B526	46374	Garbage Collection (szemétgyűjtés)
B5BD	46525	A megszüntetési lehetőség ellenőrzése
B606	46598	Az érvénytelen szövegek törlése
B63D	46653	A szövegek összeadása
B67A	46714	A szöveg áthelyezése a lefoglalt területre
B6A3	46755	FRESTR, az érvénytelen szövegek törlése a veremből
B6DB	46811	A szövegmutató eltávolítása a szövegleíró veremből
B6EC	46828	A CHR$ függvény
B700	46848	A LEFT$ függvény
B72C	46892	A RIGHT$ függvény
B737	46903	A MID$ függvény

Cím$	Cím#	Megjegyzés
B761	46945	A szövegparaméterek beolvasása a veremből
B77C	46972	A LEN függvény
B782	46978	A szöveg paramétereinek beolvasása
B78B	46987	Az ASC függvény
B79B	47003	GETBYT, egybyte-os paraméter beolvasása az X-be
B7AD	47021	A VAL függvény
B7EB	47035	GETADR és GETBYT, 16 és 8 bites értékek betöltése
B7F7	47095	GETADR, 16 bites érték átváltása címformátumra
B80D	47117	A PEEK függvény
B824	47140	A POKE utasítás
B82D	47149	A WAIT utasítás
B849	47177	FAC=FAC+.5
B850	47184	Kivonás, FAC=Konstans(A/Y)-FAC
B853	47187	Kivonás, FAC=ARG-FAC
B862	47202	Az összeadás/kivonás rutin kiegészítése
B867	47207	összeadás, FAC=Konstans(A/Y)+FAC
B86A	47210	összeadás, FAC=ARG+FAC
B947	47431	A FAC invertálása
B97E	47486	OVERFLOW ERROR hibaüzenet
B983	47491	A megadott lebegőpontos regiszter jobbraléptetése
B9BC	47548	LOG állandók
B9EA	47594	A LOG függvény
BA28	47656	Szorzás, FAC=Konstans(A/Y)*FAC
BA2B	47659	Szorzás, FAC=ARG*FAC
BA59	47705	Szorzás bitenként
BA8C	47756	ARG=Konstans(A/Y)
BAB7	47799	A hatványkitevő kiszámítása
BAD4	47828	A FAC előjelének vizsgálata
BAE2	47842	FAC=FAC*10
BAF9	47865	Lebegőpontos konstans:10
BAFE	47870	FAC=FAC/10
BB0F	47887	Osztás, FAC=Konstans(A/Y)/FAC
BB12	47890	Osztás, FAC=ARG/FAC
BB8A	48010	DIVISION BY ZERO hibaüzenet
BB8F	48015	Az aritmetikai regiszter ($26-29) átvitele a FAC-ba
BBA2	48034	Az A/Y állandó beolvasása a FAC-ba
BBC7	48071	A FAC átvitele az akku#4-be
BBCA	48074	A FAC átvitele az akku#3-ba
BBD0	48080	A FAC átvitele a változóba
BBFC	48124	Az ARG átvitele a FAC-ba
BC0C	48140	A FAC átvitele az ARG-ba
BC1B	48155	A FAC kerekítése
BC2B	48171	A FAC előjelének beolvasása
BC39	48185	Az SGN függvény
BC58	48216	Az ABS függvény
BC5B	48219	A FAC és az (A/Y) konstans összehasonlítása
BC9B	48283	Lebegőpontos szám átalakítása egész tipusúra
BCCC	48332	Az INT függvény
BCE9	48361	A mantissza kitöltése nullákkal
BCF3	48371	ASCII szám átalakítása lebegőpontossá
BDB3	48563	A lebegőpontos/ASCII átalakítás állandói
BDC2	48578	A sorszám kiírása hibaüzenetnél

Cím$	Cím#	Megjegyzés
BDCD	48589	Az A/X-ben tárolt pozitív egész szám kiírása
BDDD	48605	A FAC átváltása ASCII formátumra
BF11	48913	0.5 állandó az SQR függvényhez
BF16	48918	32 bites állandók ASCII-ra alakításhoz
BF3A	48954	A TI-TI$ átalakítás állandói
BF71	49009	Az SQR függvény
BF78	49016	Hatványozás, FAC=ARG felemelve az (A/Y) kitevőre
BF7B	49019	Hatványozás, FAC=ARG↑FAC
BFB4	49076	Előjelváltás
BFBF	49087	Az EXP függvény állandói
BFED	49133	Az EXP függvény
E043	57411	Polinomszámítás, Y=(A1)*X+(A2)*X↑3+(A3)*X↑5+ ...
E059	57433	Polinomszámítás, Y=(A0)+(A1)*X+(A2)X↑2+(A3)*X↑3+ ...
E08D	57485	Állandók az RND-hez
E097	57495	Az RND függvény
E0F9	57593	Hibakiértékelés I/O rutinok után
E10C	57612	BSOUT, egy karakter kiírása, kód az akkuban
E112	57618	BASIN, egy karakter beolvasása, kód az akkuban
E118	57624	CHKOUT, az output egység kijelölése
E11E	57630	CHKIN, az input egység kijelölése
E124	57636	GETIN, egy karakter az akkuba
E12A	57642	A SYS utasítás
E156	57686	A SAVE utasítás
E165	57701	A VERIFY utasítás
E168	57704	A LOAD utasítás
E1BE	57790	Az OPEN utasítás
E1C7	57799	A CLOSE utasítás
E1D4	57812	A LOAD és a SAVE paramétereinek beolvasása
E200	57856	Egybyte-os paraméter beolvasása
E206	57862	További karakterek ellenőrzése
E20E	57870	Vessző és a folytatás ellenőrzése
E219	57881	Az OPEN paramétereinek beolvasása
E264	57956	A COS függvény
E26B	57963	A SIN függvény
E2B4	58036	A TAN függvény
E2E0	58080	SIN és COS állandók
E30E	58126	Az ATN függvény
E33E	58174	Az ATN iterációs állandói
E37B	58235	BASIC NMI-belépési pont
E394	58260	BASIC hidegindítás
E3A2	58274	A CHRGET rutin másolata
E3BA	58298	Az RND függvény kezdőértéke (.811635157)
E3BF	58303	A BASIC RAM inicializálása
E422	58402	A bekapcsolási üzenet kiírása
E447	58439	A BASIC-vektorok táblázata
E453	58451	A BASIC-vektorok betöltése
E45F	58463	Rendszerüzenetek
E4AD	58541	A BASIC CHKOUT
E4D3	58579	A startbitkapcsoló visszaállítása
E4DA	58586	A háttérszín beállítása (karakter)
E4E0	58592	Vár a COMMODORE billentyűre (8.5 sec)
E4EC	58604	Az RS232 átviteli állandói, PAL változat

Az operációs rendszer rutinjai

Cím$	Cím#	Megjegyzés	
E500	58624	A CIA báziscímének beolvasása	: $FFF3
E505	58629	A sorok és oszlopok számának beolvasása	: $FFED
E50A	58634	A kurzor beállítása, C=0:beállítás, C=1:lekérdezés	: $FFF0
E518	58648	Képernyő reset	
E544	58692	A képernyő törlése	
E566	58726	Kurzor home	
E56C	58732	A kurzorpozíció kiszámítása, a mutatók beállítása	
E591	58769	Rutin a billentyűzési várakozóciklushoz	
E59A	58778	Video-reset, nem használt belépési pont	
E5A0	58784	A VIC inicializálása	
E5B4	58804	Egy karakter beolvasása a billentyűzet-pufferből	
E5CA	58826	Billentyűzési várakozóciklus	
E632	58930	Egy karakter beolvasása a képernyőről	
E684	59012	Az idézőjel vizsgálata	
E691	59025	A beolvasott karakter kiírása a képernyőre	
E6B6	59062	A sorkezdet újraszámítása	
E701	59137	Visszalépés az előző sorra	
E716	59158	Kiírás a képernyőre	
E7D4	59348	127-nél nagyobb kódú karakter kezelése	
E832	59442	Kurzor fel	
E87C	59516	A következő sorra ugrás	
E891	59537	Return végrehajtása	
E8A1	59553	Ellenőrzés: a sorszám csökkentése	
E8B3	59571	Ellenőrzés: a sorszám növelése	
E8CB	59595	A színkód vizsgálata	
E8DA	59610	A színkódok táblázata	
E8EA	59626	A képernyő görgetése	
E965	59749	Egy sor beszúrása	
E9C8	59848	A sor görgetése felfelé	
E9E0	59872	A karakter színének beállítása	
E9F0	59888	Az X. sor videoram mutatója	
E9FF	59903	Az X. sor törlése	
EA13	59923	A kurzorvillogás-számláló beállítása	
EA1C	59932	A karakter és a szín beállítása a képernyőn	
EA24	59940	A színtár mutatójának kiszámítása	
EA31	59953	Maszkolható megszakítás rutin (IRQ)	
EA87	60039	A billentyűzet lekérdezése	
EB48	60232	A billentyűzet-dekódoló mátrix kiválasztása	
EB79	60281	A dekódoló táblázatok címei	
EB81	60289	1. dekódoló táblázat - SHIFT nélkül	
EBC2	60354	2. dekódoló táblázat - SHIFT-tel	
EC03	60419	3. dekódoló táblázat - COMMODORE-ral	
EC44	60484	A vezérlőkarakterek vizsgálata	
EC78	60536	4. dekódoló táblázat - CTRL billentyűvel	
ECB9	60601	A videovezérlő állandói	
ECE7	60647	"LOAD (CR) RUN (CR)" szöveg	
ECF0	60656	A képernyősor-kezdet LSB táblázata	
ED09	60681	TALK küldése	: $FFB4
ED0C	60684	LISTEN küldése	: $FFB1
ED40	60736	Egy byte továbbítása az IEC buszon	
EDAD	60845	DEVICE NOT PRESENT	
EDB0	60848	TIME OUT	

Cím$	Cím#	Megjegyzés	
EDB9	60857	SECOND, másodlagos cím LISTEN után	$FF93
EDC7	60871	TKSA, masodlagos cím TALK után	$FF96
EDDD	60893	IECOUT, egy byte továbbítása az IEC buszra	$FFA8
EDEF	60911	UNTALK küldése	$FFAB
EDFE	60926	UNLISTEN küldése	$FFAE
EE13	60947	IECIN, egy byte beolvasása az IEC-buszról	$FFA5
EE85	61061	CLOCK HI rutin	
EE8E	61070	CLOCK LO rutin	
EE97	61079	DATA HI rutin	
EEA0	61088	DATA LO rutin	
EEA9	61097	Egy bit beolvasása a Carry-be	
EEB3	61107	Késleltető rutin, kb. 750 mikrosec.	
EEBB	61115	RS232 output rutin	
EF06	61190	Új RS232 byte küldése	
EF2E	61230	Hiba: nincs DSR	
EF3B	61243	Hiba: nincs CTS	
EF4A	61258	RS232 - az adatbitek számának meghatározása	
EF59	61273	RS232 - az adatbit beolvasása	
EF7E	61310	Az adatfogadás előkészítése	
EFC5	61381	Paritáshiba érzékelése	
EFCA	61386	Túlcsordulás érzékelése	
EFCD	61389	Break érzékelése	
EFD0	61392	Kerethiba	
EFE1	61409	RS232 CHKOUT, kiírás az RS232-esre	
F00D	61453	Hiba: nincs DSR	
F014	61549	Kiírás az RS232 pufferbe	
F04D	61517	RS232 CHKIN, az RS232 input beállítása	
F086	61574	GET az RS232-ről	
F0A4	61604	RS232 - várakozás az átvitel végére	
F0BD	61629	Rendszerüzenetek (SEARCHING, FOUND, stb.)	
F12B	61739	A rendszerüzenetek kiírása	
F13E	61758	GETIN, egy karakter beolvasása	$FFE4
F14E	61774	GETIN az RS232-ről	
F157	61783	BASIN - egy karakter beolvasása	$FFCF
F16A	61802	BASIN a képernyőről	
F179	61817	BASIN szalagról	
F199	61849	Egy karakter beolvasása szalagról	
F1AD	61877	IEC input	
F1B8	61880	RS232 input	
F1CA	61898	BSOUT, egy karakter kiírása	
F1DD	61917	Output szalagra	
F208	61960	RS232 output	
F20E	61966	CHKIN - az input egység beállítása	$FFC6
F22A	61994	CHKIN a szalagos egységre	
F237	62007	IEC CHKIN	
F250	62032	CHKOUT - a kimeneti egység beállítása	$FFC9
F279	62073	Output IEC-buszra	
F291	62097	CLOSE - logikai file szám az akkuban	$FFC3
F2AB	62123	RS232 file lezárása	
F2C8	62152	A szalag-file lezárása	
F2EE	62190	Az IEC-file lezárása	
F30F	62223	A logikai file-szám ellenőrzése	

Cím$	Cím#	Megjegyzés	
F31F	62239	A fileparaméterek beállítása	
F32F	62255	CLALL - minden megnyitott file lezárása	$FFC7
F333	62259	CLRCHN - lezárja az aktív I/O csatornát	$FFCC
F34A	62282	OPEN	$FFC0
F3D5	62421	Egy file megnyitása az IEC buszon	
F409	62473	RS232 OPEN	
F483	62595	A CIA-k beállítása RS232 üzemre	
F49E	62622	A LOAD rutin	$FFD5
F4B8	62648	LOAD az IEC-buszról	
F533	62771	LOAD szalagról	
F5AF	62885	SEARCHING FOR (filenév) kiírása	
F5C1	62913	A filenév kiírása	
F5D2	62930	LOADING/VERIFYING kiírása	
F5DD	62941	SAVE rutin	$FFD8
F5FA	62970	Tárolás az IEC buszon	
F659	63065	SAVE a szalagos egységre	
F68F	63119	SAVING kiírása	
F69B	63131	UDTIM - az idő növelése	$FFEA
F6DD	63197	Az idő beolvasása	$FFDE
F6E4	63204	Az idő beállítása	$FFDB
F6ED	63213	A STOP billentyű lekérdezése	$FFE1
F6FB	63227	Az operációs rendszer üzeneteinek kiírása	
F6FB	63227	TOO MANY FILES hibaüzenet	
F6FE	63230	FILE OPEN hibaüzenet	
F701	63233	FILE NOT OPEN hibaüzenet	
F704	63236	FILE NOT FOUND hibaüzenet	
F707	63239	DEVICE NOT PRESENT hibaüzenet	
F70A	63242	NOT INPUT FILE hibaüzenet	
F70D	63245	NOT OUTPUT FILE hibaüzenet	
F710	63248	MISSING FILENAME hibaüzenet	
F713	63251	ILLEGAL DEVICE NUMBER hibaüzenet	
F72C	63276	A programfejléc beolvasása a szalagról	
F76A	63354	A fejléc generálása és felírása a szalagra	
F7D0	63440	A szalagpuffer kezdőcímének beolvasása	
F7D7	63447	A szalagpuffer kezdő- és végcímének kiszámítása	
F7EA	63466	A szalag fejlécének keresése	
F80D	63501	A szalagpuffer mutatójának növelése	
F817	63511	Várakozás a kazettás egység billentyűjére	
F82E	63534	Billentyű lekérdezés	
F838	63544	Várakozás írásra	
F841	63553	A blokk olvasása szalagról	
F84A	63562	A program betöltése szalagról	
F864	63588	A puffer felírása a szalagra	
F86B	63595	A blokk vagy a program felírása a szalagra	
F8BE	63678	Kivárni az I/O lezárást	
F8D0	63696	A STOP billentyű vizsgálata	
F8E2	63714	Előkészítés olvasásra	
F92C	63788	Megszakításrutin szalagolvasáshoz	
FB8E	64398	A kezdőcím áthelyezése	
FB97	64407	A bitszámláló beállítása	
FBA6	64422	Egy bit felírása a szalagra	
FBCD	64461	Megszakításrutin szalagra íráshoz	

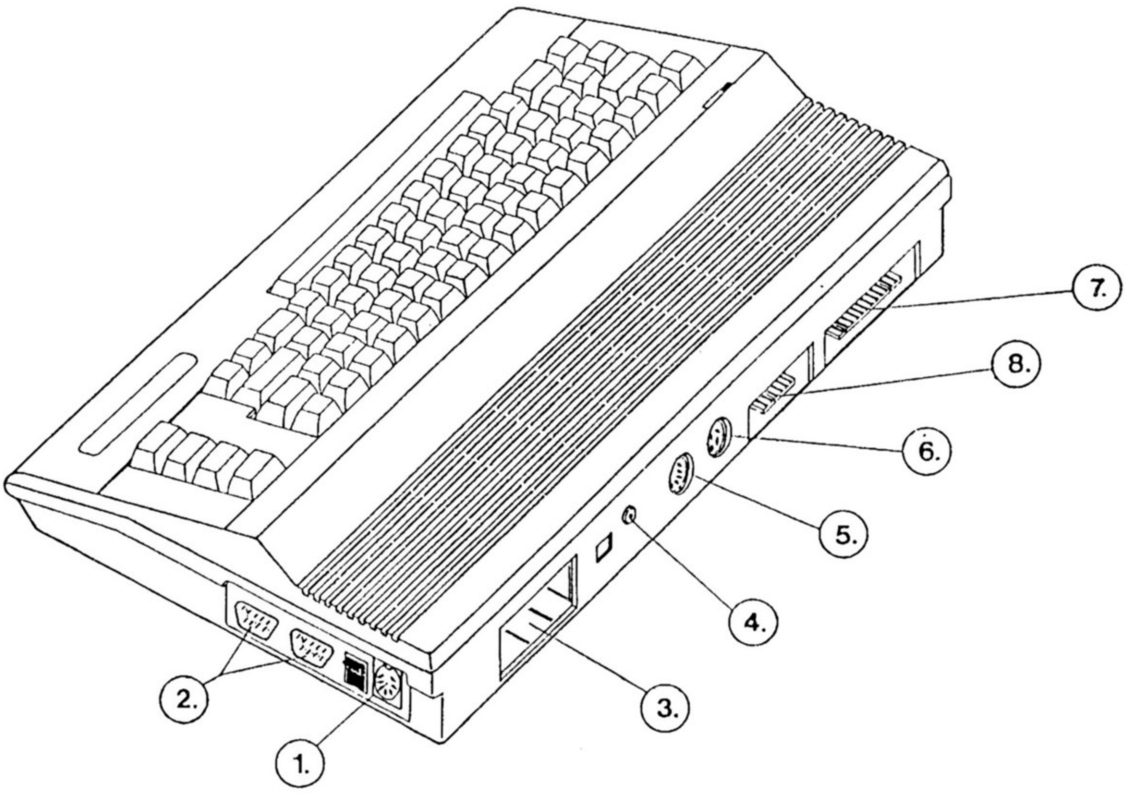
```
------------------------------------------------------------------------
Cím$ : Cím#  : Megjegyzés
------------------------------------------------------------------------
FC6A : 64618 : Megszakításrutin íráshoz
FC93 : 64659 : A normál IRQ visszaállítása
FCB8 : 64696 : Az IRQ-vektor beállítása
FCCA : 64714 : A motor kikapcsolása
FCD1 : 64721 : A végcím elérésének ellenőrzése
FCDB : 64731 : A címmutató növelése
FCE2 : 64738 : Hardver RESET
FD02 : 64770 : A ROM-EPROM modul ellenőrzése a $8000-tól
FD10 : 64784 : A ROM-modul azonosítója
FD15 : 64789 : A hardver és az I/O vektorok beállítása          : $FF8A
FD30 : 64816 : A hardver táblázat és az I/O vektorok
FD50 : 64848 : A BASIC-KERNAL munkaterület inicializálása
FD9B : 64923 : IRQ vektorok
FDA3 : 64936 : A megszakítás inicializálása                     : $FF84
FDF9 : 65017 : SETNAM, a filenév paramétereinek beállítása      : $FFBD
FE00 : 65024 : SETFLS, az aktív file paramétereinek beállítása  : $FFBA
FE07 : 65031 : A státusz beolvasása                             : $FFB7
FE18 : 65048 : A rendszerüzenetek jelzőjének beállítása
FE1C : 65052 : A státusz beállítása
FE21 : 65057 : Az IEC busz timeout jelzőjének beállítása        : $FFA2
FE25 : 65061 : MEMTOP, a BASIC RAM felső határa                 : $FF99
FE34 : 65076 : MEMBOT, a BASIC RAM alsó  határa                 : $FF9C
FE43 : 65091 : NMI rutin
FE66 : 65126 : NMI melegstart
FE72 : 65138 : Az RS232 NMI rutinja
FEBC : 65212 : Kilépés a megszakításból
FEC2 : 65218 : Az RS232 NTSC baud-Rate állandói
FED6 : 65238 : NMI-rutin RS232 inputhoz
FF07 : 65287 : NMI-rutin RS232 outputhoz
FF2E : 65326 : Az időzítő-érték továbbítása
FF43 : 65347 : IRQ-hívás szalagos üzemmódban
FF48 : 65352 : IRQ rutin, belépési pont
FF5B : 65371 : Video reset
FF6E : 65390 : Az interrupt időzítő beállítása
FF81 : 65409 : Ugrási táblázat az operációs rendszer rutinjaihoz
FFFA : 65530 : NMI vektor   $FE43
FFFC : 65532 : RESET vektor $FCE2
FFFE : 65534 : IRQ vektor   $FF48
------------------------------------------------------------------------
```

13. táblázat. Az operációs rendszer ugrótáblája

Cím$	Cím#	Név	Tartalom	Magyarázat
FF81	65409	CINT	JMP $FF5B	Video-controller reset
FF84	65412	IOINIT	JMP $FDA3	I/O reset (CIA 1 & CIA 2)
FF87	65415	RAMTES	JMP $FD50	A munkaterület inicializálása
FF8A	65418	RESTOR	JMP $FD15	I/O vektorok beállítása
FF8D	65421	VECTOR	JMP $FD1A	- " -
FF90	65424	SETMSG	JMP $FE18	A státus beállítása
FF93	65427	SECOND	JMP $EDB9	LISTEN, másodlagos cím
FF96	65430	TKSA	JMP $EDC7	TALK, másodlagos cím
FF99	65433	MEMTOP	JMP $FE25	A RAM tető beállítása/beolvasása
FF9C	65436	MEMBOT	JMP $FE34	A RAM kezdet beállítása/beolv.
FF9F	65439	SNCKEY	JMP $EA87	A billentyűzet lekérdezése
FFA2	65442	SETTMO	JMP $FE21	IEC TIME OUT beállítása
FFA5	65445	ACPTR	JMP $EE13	Input az IEC-buszról
FFA8	65448	CIOUT	JMP $EDDD	Output az IEC-buszra
FFAB	65451	UNTLK	JMP $EDEF	UNTALK
FFAE	65454	UNLSN	JMP $EDFE	UNLISTEN
FFB1	65457	LISTEN	JMP $ED0C	LISTEN
FFB4	65460	TALK	JMP $ED09	TALK
FFB7	65463	READST	JMP $FE07	A státus beolvasása
FFBA	65466	SETFLS	JMP $FE00	A file paramétereinek beállítása
FFBD	65469	SETNAM	JMP $FDF9	A filenév paramétereinek beáll.
FFC0	65472	OPEN	JMP($031A) $F34A	OPEN
FFC3	65475	CLOSE	JMP($031C) $F291	CLOSE
FFC6	65478	CHKIN	JMP($031E) $F20E	CHKIN - az input egység beáll.
FFC9	65481	CHKOUT	JMP($0320) $F250	CHKOUT - az output egység beáll.
FFCC	65484	CLRCHN	JMP($0322) $F333	CLRCHN -I/O visszaállítás
FFCF	65487	CHRIN	JMP($0324) $F157	BASIN - input
FFD2	65490	CHROUT	JMP($0326) $F1CA	BSOUT - output
FFD5	65493	LOAD	JMP $F49E	LOAD
FFD8	65496	SAVE	JMP $F5DD	SAVE
FFDB	65499	SETTIM	JMP $F6E4	Az idő beállítása
FFDE	65502	RDTIM	JMP $F6DD	Az idő leolvasása
FFE1	65505	STOP	JMP($0328) $F6ED	A STOP bill. lekérdezése
FFE4	65508	GETIN	JMP($032A) $F13E	GETIN
FFE7	65511	CLALL	JMP($032C) $F32F	CLALL
FFEA	65514	UDTIM	JMP $F69B	Az idő növelése
FFED	65517	SCREEN	JMP $E505	A képernyőméret beolvasása
FFF0	65520	PLOT	JMP $E50A	A kurzor olvasása/beállítása
FFF3	65523	IOBASE	JMP $E500	Az I/O modul kezdőcímének beolv.

1.7. A csatlakozók

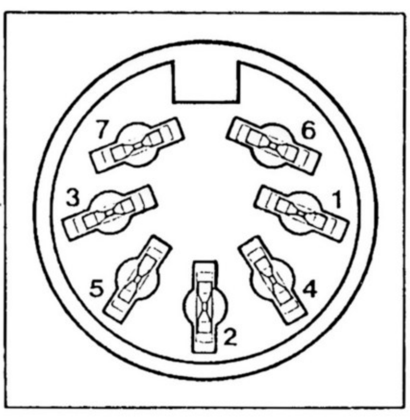
A C64-es meglehetősen sok csatlakozóval rendelkezik. A csatlakozók többségének valamilyen adatforgalom lebonyolítása a funkciója. Az ábrákon a C64-es modernebb változata látható, de mind a csatlakozók száma, mind elhelyezkedése azonos a régi változattal.

24. ábra. A C64-es csatlakozói

1. Tápfeszültség-csatlakozó
2. Control Port 1 & 2
3. Expansion (bővítő-) port
4. RF kimenet televízióhoz
5. Audio/video vonalkimenet
6. Serial port, soros busz
7. User port, felhasználói port
8. A kazettás egység portja

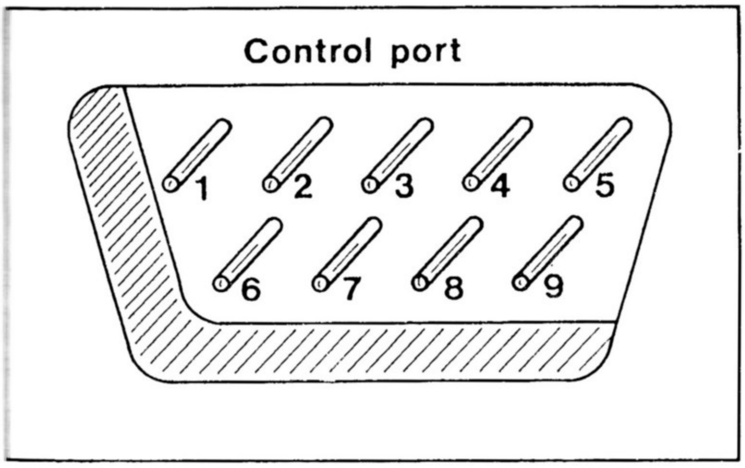
A tápfeszültség csatlakozója DIN szabványú 7 tűs tuchel csatlakozó aljzat. A 7 tűből csak 4 foglalt.

A csatlakozó lábkiosztása:

1	GND: rendszerföld
2	NC: nem használt
3	NC: nem használt
4	NC: nem használt
5	+5: V tápfeszültség
6	9 V AC ~: 9 V váltakozó feszültség
7	9 V AC ~: 9 V váltakozó feszültség

A Control Port 1 & 2 a joystick, a paddle, illetve a fényceruza csatlakoztatására szolgál. Ez a csatlakozó egy 9 tűs D Submin aljzat Lábkiosztása:

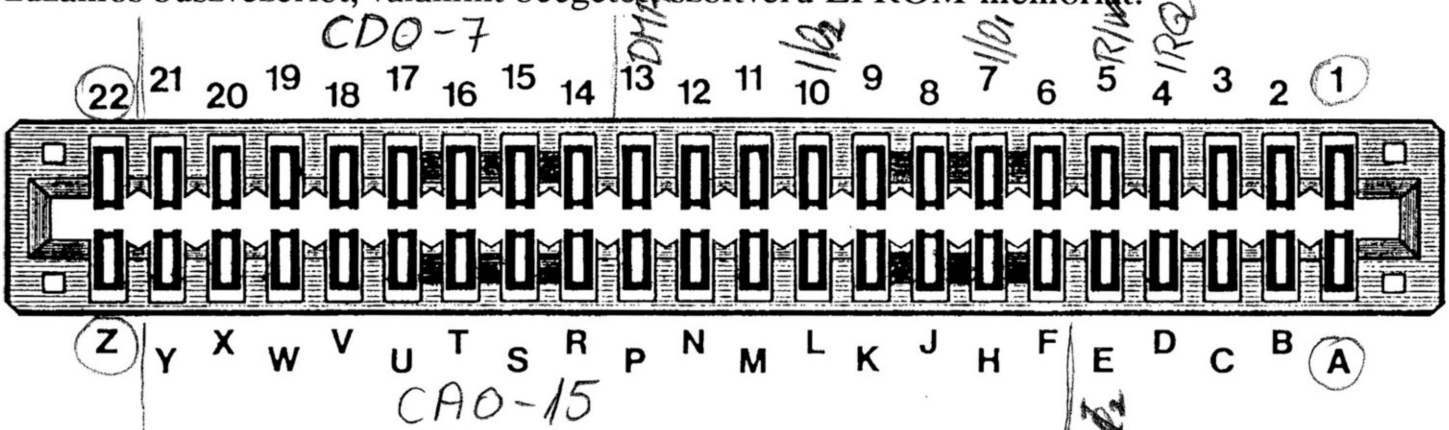
Control Port 1

1 JOYA$_0$: joystick bitek
2 JOYA$_1$: joystick bitek
3 JOYA$_2$: joystick bitek
4 JOYA$_3$: joystick bitek
5 POT AY: paddle A, Y potenciométer
6 BUTTON A/LP: joystick tűzgomb, fényceruza ütembemenet
7 +5 V: tápfeszültség, max. 100 mA
8 GND: rendszerföld
9 POT AX: paddle A, X potenciométer

Control Port 2

1 JOYB$_0$: joystick bitek
2 JOYB$_1$: joystick bitek
3 JOYB$_2$: joystick bitek
4 JOYB$_3$: joystick bitek
5 POT BY: paddle B, Y potenciométer
6 BUTTON B: joystick tűzgomb
7 +5 V: tápfeszültség, max. 100 mA
8 GND: rendszerföld
9 POT BX: paddle B, X potenciométer

A processzorkártya az expansion (bővítő-) porton keresztül bővíthető. Funkciója és alkalmazása szerteágazó, mivel a processzor jeleinek többsége megtalálható itt. Csatlakoztathatunk erre a portra RAM- vagy ROM-bővítőt, társprocesszort, további CIA chipe(ke)t, párhuzamos buszvezérlőt, valamint beégetett szoftverű EPROM-memóriát.

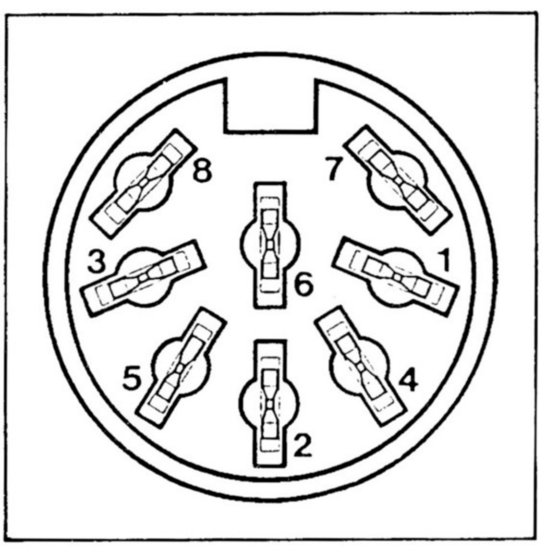
1 GND: rendszerföld
2 +5 V: tápfeszültség, max. 100 mA
3 +5 V: tápfeszültség, max. 100 mA

4	$\overline{\text{IRQ}}$: a processzor IRQ vonala
5	CR/$\overline{\text{W}}$: a processzor R/W vonala
6	Dot Clock: a VIC raszterfrekvenciája, 7,88198 MHz (NTSC=8,18181 MHz)
7	$\overline{\text{I/O}_1}$: ha alacsony, a külső I/O egység a $DE00—DEFF területen érhető el
8	$\overline{\text{GAME}}$: bemenet, az AM vezérlővonala a $A000—BFFF vagy $E000—FFFF terület kiválasztására
9	$\overline{\text{EXROM}}$: bemenet, az AM vezérlővonala a $8000—9FFF terület kiválasztására
10	$\overline{\text{I/O}_2}$: ha alacsony, a külső I/O egység a $DF00—DFFF területen érhető el
11	$\overline{\text{ROML}}$: kimenet, az AM által vezérelt vonal külső ROM elérésére
12	BA: Bus Available, a VIC jele; ha magas, a busz használható
13	$\overline{\text{DMA}}$: bemenet, Direct Memory Access, olvasáskérelem jelzése
14—21	CD_7—CD_0: adatbusz
22	GND: rendszerföld
A	GND: rendszerföld
B	$\overline{\text{ROMH}}$: kimenet, az AM által vezérelt vonal külső ROM elérésére
C	$\overline{\text{RESET}}$: a processzor $\overline{\text{RESET}}$ vonala
D	$\overline{\text{NMI}}$: a processzor $\overline{\text{NMI}}$ vonala
E	Φ_2: rendszerütem, 985,24 kHz (NTSC=1,0227 MHz)
F—Y	CA_{15}—CA_0: címbusz
Z	GND: rendszerföld

A televízióhoz csatlakoztatható RF kimenethez a számítógép belsejében tartozik egy kis fémdoboz. A dobozban található elektronika feladata, hogy a VIC szín- és világosságjelét, valamint a SID hangjelét egyesítse, és a televíziók számára fogható nagyfrekvenciás jellé alakítsa át. Az így létrehozott jel a televíziók antennabemenetére csatlakoztatható. A C64-es modulátora a IV. televíziósávban a 36. csatornára állítja be a VIC jelét (590—598 MHz). A csatlakozó szabványos RCA aljzat.

Az audio-video vonalkimenet DIN szabványú, 8 tűs tuchel csatlakozó aljzat; a 8 tűből csak 6 foglalt.

A csatlakozó lábkiosztása:

1 Luminance: világosságjel
2 GND: rendszerföld
3 Audio Out: hangjelkimenet
4 Composite Video Out: összetett videojel
5 Audio In: hangjelbemenet
6 Chroma: színjel
7 NC: nem használt
8 NC: nem használt

Az 1-4-6 tűk mindegyike videojel-kimenet; a rajtuk keresztül továbbított jelek azonban némileg különböznek egymástól. A Composite Video Out jele olyan összetett jel, amely egyaránt tartalmazza a televízió (monitor) számára szükséges világosságjelet, valamint a színek elkülönítéséhez szükséges színjelet. A színjel olyan felharmonikusa az alapjelnek (világosságjel), amelynek „ráültetése" a képfrekvenciára nem okoz interferenciát — így a színjel és a világosságjel egyszerűen elkülöníthető.

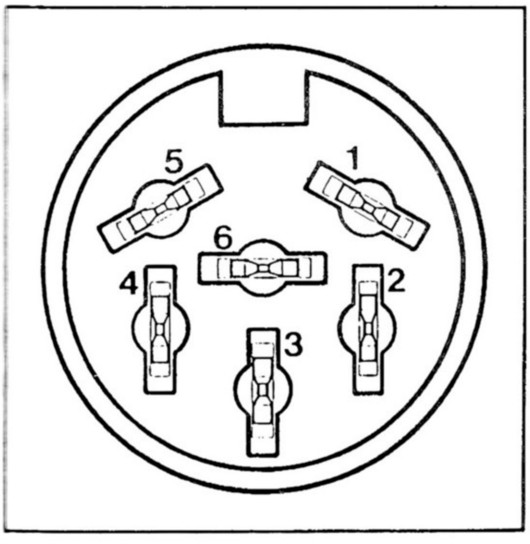
A kimenetekre színes vagy monokróm monitorok, illetve videojel-bemenettel rendelkező televíziók csatlakoztathatók. A színes monitorok általában jobb képet adnak, ha a világosságjel és színjel külön-külön vezetéken érkezik hozzájuk. A monokróm monitorokban nincs olyan szűrőfokozat, mint amilyen a fekete-fehér televíziókban. Azaz az összetett videojel többnyire rosszabb képet eredményez, mint az egyszerű világosságjel. (Egyébként a fekete-fehér televíziók is csak akkor képesek kiszűrni a színjelet, ha a számítógép RF kimenetére vannak csatlakoztatva.) Tehát a színes monitorokat mindegy hogyan, a monokróm monitorokat pedig lehetőleg a világosságjelre kössük, mert így biztosan éles képet kapunk.

A SID által létrehozott hang a 3. tűn jelenik meg. A jel erősítés nélkül hangszórón keresztül nem hallható, csak fejhallgatón.

Az 5. tű a SID EXT IN bemenetére van kötve. A chip ezen a vonalon keresztül kapja meg a külső hangforrás jelét. A jelfeszültség nem haladhatja meg a 3 V-ot, ellenkező esetben a SID belső áramköre tönkremegy.

A soros busz (serial port) DIN szabványú, 6 tűs tuchel csatlakozó aljzat; mind a 6 tűje foglalt.

A csatlakozó lábkiosztása:

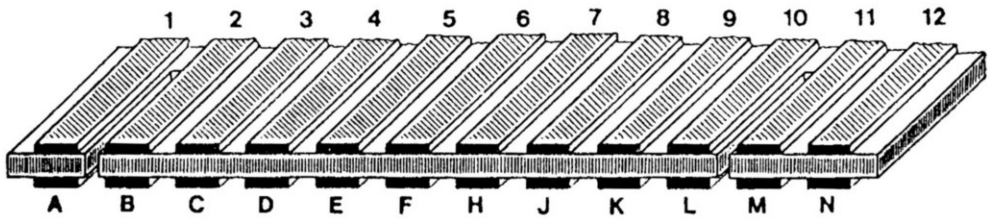

1 SRQ IN: Service Request In
2 GND: rendszerföld
3 ATN IN/OUT: Attention
4 CLK IN/OUT: szinkron órajel
5 DATA IN/OUT: adatvonal
6 RESET: a processzor $\overline{\text{RESET}}$ vonala

A vonalak részletes leírása a CIA2 chip ismertetésénél található.

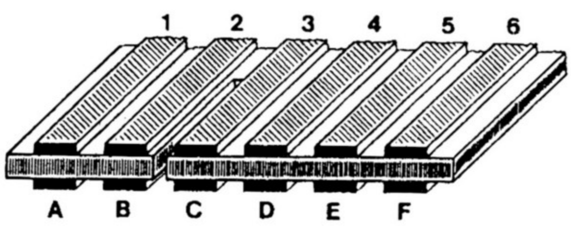
A felhasználói csatlakozó (user port) lapos, 24 tűs csatlakozó aljzat; mind a 24 tű foglalt.

A csatlakozó lábkiosztása:

1	GND: rendszerföld	**9**	ATN IN: Attention
2	+5 V: max. 100 mA	**10**	9 V AC: max. 100 mA
3	$\overline{\text{RESET}}$: processzor $\overline{\text{RESET}}$ vonala	**11**	9 V AC: max. 100 mA
4	CNT1: CIA1 CNT	**12**	GND: rendszerföld
5	SP1: CIA1 SP	**A**	GND: rendszerföld
6	CNT2: CIA2 CNT	**B**	$\overline{\text{FLAG2}}$: CIA2 $\overline{\text{FLAG}}$
7	SP2: CIA2 SP	**C—M**	PB0—PB7: CIA2 B portjának bitjei
8	$\overline{\text{PC2}}$: CIA2 $\overline{\text{PC}}$	**N**	GND: rendszerföld

A csatlakozó funkcióit a CIA2 chip leírása tartalmazza.
A kazettás egység portja

A — 1	GND: rendszerföld
B — 2	+5 V: tápfeszültség, max. 100 mA
C — 3	MOTOR: a motor tápfeszültsége, stabilizált +6 V
D — 4	READ: olvasóvezeték, a CIA1 $\overline{\text{FLAG}}$ vonalára kötve
E — 5	WRITE: írás, a processzor P3 portja
F — 6	SENSE: állapotszenzor, a processzor P4 portja

A MOTOR vonalat a processzor P5 portbitje vezérli. A vezérlővonal egészen pontosan azt határozza meg, hogy a kimeneten megjelenjen-e a +6 V-os egyenfeszültség, vagy sem. A READ vonal közvetlen kapcsolatban van a CIA1 $\overline{\text{FLAG}}$ vonalával, amely össze van kötve a soros busz Service Request In vonalával is.

A SENSE vonal, amelyet szintén a processzor érzékel, a kazettás egység állapotszenzora. A WRITE vonalon keresztül továbbítja a processzor az adatbiteket a szalagos egység felé.

2. A 6510-es processzor nyelve és programozása

Az előző fejezetben a számítógép hardverét ismertettük. Egy számítógépet azonban nem elégséges hardver oldalról ismerni. A program legalább olyan fontos, mint az elektronika. Az elektronika a gép teste, a program a „lelke". Ezért a programozási tudnivalókkal legalább olyan részletesen kell foglalkozni, mint a gép hardverével. A C64-est alapállapotban két szinten lehet programozni, BASIC-ben és gépi nyelven. E fejezetben a gépi nyelvvel kívánunk foglalkozni.

2.1. A gépi nyelv

Gépi nyelv — gépi kód — assembly. Mindhárom meghatározás ugyanarra a programozási megoldásra utal, különbség mégis van közöttük, ezért érdemes mindenekelőtt a fogalmakat tisztázni. Gépi nyelv az a nyelv, amelyet a processzor megért és végre tud hajtani. Mivel az információ átvételében az emberek és a számítógépek között jelentős eltérés van, szükség van arra, hogy az imént definiált gépi nyelv mindkét fél számára érthető legyen. E két vetület elnevezése a gépi kód, illetve az assembly. A gépi kódot a processzor érti, az assemblyt pedig az ember. A gépi kód digitális információ, az assembly pedig alfanumerikus jelölésrendszer.

2.1.1. Az assembly

Az assembly, mint a neve is mutatja (to assemble — szerelni), alkatrészekből áll, amelyeket egymás mellé lehet „szerelni". Az assembly programozás erősen emlékeztet a közismert LEGO játékra. Az alkatrészek a fantáziától függően véges, de beláthatatlanul sok variációban szerelhetők össze.

Az assembly jelölésrendszer legjelentősebb eleme a *mnemonik*, amely a gépi nyelvű utasítást szimbolizálja. A mnemonik három betűből áll. E három betű többnyire egyértelműen utal az utasítás által végzett műveletre. A jelölésrendszer további fontos eleme a *címzésmód*, pontosabban annak jelölése. Minél több címzési mód lehetséges, a processzor nyelve annál hajlékonyabb.

Az assembly programozás nem nélkülözheti a *címkézést*. A programon belül lehetnek kiemelt részek, illetve belső, kiemelt címek. Azért, hogy ezek egyértelműen megkülönböztethetők legyenek, és helyük rögzített legyen, szükség van azonosításukra. A címke erre szolgál.

A processzort gépi nyelven programozni assembler fordítókkal érdemes. Ezek lefordítják gépi kódra az általunk megírt programot. Az assemblerek szintaxisa általában csak kevéssé különbözik egymástól. A C64-esre számos ilyen fordítóprogram készült már. Minden assembler más-más szintű szolgáltatást nyújt. E szolgáltatások mennyiségben és minőségben is erősen eltérhetnek egymástól, de van néhány elem, amiben minden assembler megegyezik. Ezek között a legelső a programsor szerkezete:

sorszám *címke* *mnemonik* *címzésmód*

A címke alkalmazása nem kötelező.

Általában minden assembler tartalmaz valamilyen *direktívát*. Direktívának azokat az utasításokat nevezzük, amelyek az assemblert utasítják és nem a processzort. Ilyen pl. az egy byte vagy egy szó elhelyezésére szolgáló direktíva. A direktívák a mnemonikok helyére írhatók.

Az assemblerek a fordítást többnyire két menetben végzik (több lehet, kevesebb nem). Az első menetben az assembler felméri a program hosszát, és előállítja a címkéhez tartozó abszolút címeket, amelyeket táblázatban tárol. A második menet során állítja elő a tényleges gépi kódot. Az előállított gépi kód azután vagy közvetlenül a tárba, vagy egy előzőleg megnyitott állományba kerül.

2.1.2. A processzor címzésmódjai

A 6510-es processzor sajátossága, hogy a RAM-ot a cím felső byte-ja nélkül is el tudja érni. Igaz, ez csak a nulláslapra vonatkozik. Az egyébként nem túl gyors processzort ezzel a megoldással nagyobb sebességre ösztökélték, mert a címbuszra nem kell kihelyezni a cím felső byte-ját, s a memóriában sem kell helyet biztosítani a cím felső byte-jának. A 6510-es processzor lényegében csak 8-féle címzési módot tud megkülönböztetni, de a kivételekkel ez 12-féle címzésre növekszik. A mindenkori utasításkód 2—4 bitjei a címzés meghatározására szolgálnak.

A címzésmódok:

000: indexelt indirekt
001: nulláslap
010: közvetlen — beleértett — címzésnélküli
011: abszolút
100: indirekt, indexelt — relatív
101: nulláslap, X — nulláslap, Y
110: abszolút, Y
111: abszolút, X

A nulláslapra 5 különböző címzésfajta is mutat. A nulláslap ezért különösen fontos a 6510-es processzor programozásában.

A *közvetlen címzés* az egyszerűbb címzésmódok egyike. Az utasításbyte után álló byte tartalma a megfelelő regiszterbe kerül, illetve az aritmetikai művelet operandusa lesz. Az operandus a program része, emiatt változtatása nehézkes. A programszámláló az e címzéssel ellátott utasítás végrehajtása után kettővel növekszik.

Assembler jelölése: LDA #$AA, CMP #$FF, SBC #$40, ORA #$20 stb.

A *nulláslap címzés* a 65XX processzorok sajátossága. Lényegében a tárcím abszolút címzése, de a cím felső byte-ja mindig $00, ha a nulláslapra irányul a címzés. Emiatt a processzor megengedi a felső byte elhagyását. Az operandus annak a tárcímnek a tartalma, amelyre a hivatkozás történik. A tárcím tartalma egyszerűen változtatható. A programszámláló értéke az utasítás végrehajtása után kettővel növekszik.

Assembler jelölése: LDA $22, SBC $45, CMP $71 stb.

Az *abszolút címzés* a tár adott rekeszére vonatkozik. Az utasításkód után 2 byte áll, alsó és felső byte sorrendben. Ez adja meg azt a tárcímet, amelynek tartalma képezi az utasítás operandusát. A programszámláló az utasítás végrehajtása után hárommal növekszik.

Assembler jelölése: LDA $4061, LSR $FD20, ASL $1842 stb.

A *beleértett* vagy *akkumulátor* címzési módban az utasításkód mögött nem áll operandus. Az utasítás az akkumulátorra vonatkozik. Az utasításszámláló értéke eggyel növekszik.

Assembler jelölése: ROL A, LSR A stb.

A *relatív címzés* kizárólag a feltételes ugró utasítások címzési megoldása. A processzor az

elágazás helyének meghatározásához a számítást az utasítás és operandusa első byte-jához képest végzi el. Az utasításszámláló tartalma az ugrásnak megfelelően módosul.

A processzornak fel kell ismernie negatív számokat is, hogy ugrást hátrafelé is végre tudjon hajtani. A szám negatív előjelét a 7. bit adja. Ha magas, a processzor a számot egy negatív szám kettes komplemenseként fogja értelmezni. A processzor a kettes komplemens számot a következőképpen számítja át negatív számmá:

— a 7. bitet (a jelzőt) alacsonyra állítja;
— a 0—6. biteket invertálja (0 1-re, 1 0-ra változik);
— az eredményhez hozzáad 1-et.

A programozó számára a kettes komplemens képzése jelentkezik feladatként (lásd még a *Függelékben*).

Könnyen belátható, hogy 8 biten −128 és +127 között ábrázolható negatív és pozitív szám. Az ugróutasítás operandusa is az említett szisztéma szerint értelmezhető. Ha a hetedik bit magas, akkor az ugrás hátrafelé, ha pedig alacsony, akkor előre történik.

A címzésmód assembler szintaxisa: BEQ $6AF5, BVC $2758 stb.

Az *X regiszterrel indexelt nulláslap* címzés a nulláslapra irányul, de az utasítás operandusa nem a megadott byte lesz. A byte címéhez hozzáadódik az X regiszter tartalma, s az operandus e két számjegy összegeként előálló tárcím tartalma lesz. Legyen egy utasítás címzése $73,X, az X regiszter tartalma $08. Az utasítás operandusa a ($73+$08=) $8B tárcím tartalma.

Így egyszerű módon férhetünk hozzá több tárcímhez egyetlen utasítással, anélkül, hogy a programban módosítást kellene végrehajtani. Az utasítások végrehajtása a programszámlálót kettővel növeli.

A címzésmód assembler szintaxisa: LDA $22,X, EOR $33,X stb.

Az *Y regiszterrel indexelt nulláslap* címzés mechanizmusát és szintaxisát tekintve azonos az előző pontban ismertetett címzéssel. Az X regisztert az Y regiszter helyettesíti.

Az *X regiszterrel indexelt abszolút* címzés lehetővé teszi, hogy a memória teljes címterületét elérhessük. Működési mechanizmusa egyébként megegyezik a hasonló nulláslap címzés mechanizmusával. Az utasítások végrehajtása után a programszámláló értéke hárommal növekszik.

A címzésmód assembler szintaxisa: ROR $1170,X, ADC $806F,X stb.

Az *Y regiszterrel indexelt abszolút* címzés teljes mértékben megegyezik az előző pontban ismertetett címzési móddal. Az X regisztert azonban az Y regiszter helyettesíti.

Az *indexelt indirekt* címzés működése meglehetősen összetett, ezért hosszas magyarázat helyett inkább egy konkrét példa: legyen az utasítás STA ($22,X), az X regiszter tartalma pedig $06. A processzor a $22-höz hozzáadja a $06-ot. Ez $28. Az így kapott érték a nulláslapon a $28—29 regiszterpárra mutat. Innen betölti a címet (ami mondjuk, legyen $2225), s az akkumulátor tartalmát végül a $2225 címre helyezi.

Az utasítás igen hajlékony tárkezelést tesz lehetővé, bár csekély az olyan programozási feladatok száma, ahol szükség lehet rá. Az utasítások a programszámlálót kettővel növelik.

A címzésmód assembler szintaxisa: STA ($22,X), CMP ($40,X) stb.

Az *indirekt, indexelt* címzésmód is példán keresztül érthető meg a legkönnyebben. Az utasítás LDA ($FE),Y, az Y regiszter tartalma $20, a tárcímek tartalma: $00FE: $00—$00FF: $80. A processzor betölti a $FE—FF címeken található címbyte-okat ($8000), majd ehhez hozzáadja az Y regiszter tartalmát. Az így kapott $8020 címről tölti fel az akkumulátort. Az utasítás végrehajtása után a programszámláló értéke kettővel növekszik. A címzés segítségével — csak az Y regisztert változtatva — elérhetünk egy egész lapot. A címzésmód kellő hajlékonyságot biztosít programjaink számára, könnyen érthető és követhető, ezért gyakran használjuk.

A címzés assembler szintaxisa: LDA ($FE),Y, ADC(02),Y stb.

A *címzésnélküli utasítások* jelentős csoportot képeznek; ezek többnyire a processzor belső regisztereivel kapcsolatosak. Végrehajtásuk után a programszámláló értéke eggyel növekszik.

Nem hagyható említés nélkül, hogy a JMP utasításnak van indirekt címzésmódja is. A címzés lényegében módosított abszolút címzés. Az utasításkód mögött álló cím azonban nem töltődik be a programszámlálóba, hanem mutatóként szolgál. A mutató által megadott tárcím és a mögötte álló tárcím tartalma töltődik be a programszámlálóba. A processzor a közvetett módon megadott címen folytatja a programvégrehajtást. Ennek a címzésmódnak köszönhető, hogy az operációs rendszer és az interpreter nyitott a változtatásra, mert a legfontosabb rendszerrutinok egy indirekt ugrótáblán keresztül érhetők el. Így a ROM-rutinok felcserélhetők saját rutinjainkkal.

2.1.3. A processzor utasításkészlete

Az utasításkészlet két nagy, ezeken belül pedig több kisebb csoportra bontható. Megkülönböztetünk standard és tiltott utasításokat. Az első csoportba azok az utasítások tartoznak, amelyeket a MOS Standard Assembler felismer — ezeket használja a BASIC interpreter és az operációs rendszer gépi nyelvű programja is. A tiltott kódok azok a kódok, amelyek nem tartoznak az első csoportba. Mindkét kódkészlet tovább csoportosítható.

A standard utasításkészlet:

- töltő utasítások (LDA, LDX, LDY)
- tároló utasítások (STA, STX, STY)
- transzfer utasítások (TAX, TXA, TAY, TYA, TXS, TSX)
- logikai utasítások (AND, ORA, EOR)
- aritmetikai utasítások (ADC, SBC, ASL, LSR, ROL, ROR)
- flag (jelző-) utasítások (SEC, SED, SEI, CLC, CLD, CLI, CLV)
- ugró utasítások (JMP, JSR, BNE, BEQ, BCC, BPL, BMI, BVC, BVS)
- számláló utasítások (INC, DEC, INX, INY, DEX, DEY)
- összehasonlító utasítások (CMP, CPX, CPY)

- veremkezelő utasítások (PLA, PHA, PLP, PHP)
- egyéb utasítások (RTS, RTI, BRK, NOP, BIT)

A tiltott kódok:

- amelyek megállítják a processzort;
- amelyek nem végeznek műveletet;
- amelyek két standard műveletet kapcsolnak össze;
- amelyeknek nincs standard megfelelőjük.

A tiltott kódok mnemonikjai (mivel a kódok használaton kívüliek) erősen önkényesek. Az eredeti Commodore-irodalom ezeket nem említi, és ezért irányadó elnevezésük sem létezik. A megadott mnemonikok emiatt nem feltétlenül egyeznek meg más források jelölésével. A mnemonikok megadásánál a döntő szempont az utasításkód által végzett művelet volt, de a szűkös kombinációs lehetőségek miatt eltérések vannak.

A tiltott kódok programozási szempontból nem jelentősek, szerepük minden tekintetben csekély. Olyan esetekben juthatnak szerephez, ahol a program algoritmusának elrejtése, titkosítása a cél. E könyv megjelenése előtt ez a titkosítási mód már értelmét vesztette.

2.2. A processzor utasításai

A MOS 6510-es processzor maximum 256 utasítást képes megkülönböztetni. A 256 utasítás közül egyesek ugyanolyan vagy hasonló műveletet végeznek, ezért azokat összevontan tárgyaljuk. Felsorolásunk tartalmazza mind a standard, mind a tiltott kódokat, s mivel betűrendes sorrendet követünk, a tiltott kódok nincsenek egy csoportban. A tiltott kódokra az utasítás fejlécében hívjuk fel a figyelmet.

A processzor állapotregiszterének bitjeit, illetve azok változását táblázat foglalja össze minden utasításnál. A táblázatban csillag (*) jelzi a változás lehetőségét, ha az nem egyértelmű. Ha a változás egyértelműen 0 vagy 1, azt a megfelelő számjegy mutatja. Ha a bit értéke nem változik, azt - jel jelzi.

Az utasításkód bitjeit szintén táblázat tartalmazza. A táblázat egyszerűsített, ahol nincs minden bit feltüntetve, ott a felső sorban levő bitek az irányadók.

Az utasításkódot decimális (#) formában nem adjuk meg. Erre a gépi nyelvű programozás során gyakorlatilag nincs szükség.

ABS *Tiltott kód*

STOP — hatására a processzor felfüggeszti működését. E helyzetéből csak a RESET billentheti ki.

Regiszterek:

PS: A jelzőknek nincs jelentőségük
AC: A regisztereknek nincs jelentőségük

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 0 0 0 0 0 1 0	$02	ABS	—
0 0 0 1 0 0 1 0	$12	ABS	—
0 0 1 0 0 0 1 0	$22	ABS	—
0 0 1 1 0 0 1 0	$32	ABS	—
0 1 0 0 0 0 1 0	$42	ABS	—
0 1 0 1 0 0 1 0	$52	ABS	—
0 1 1 0 0 0 1 0	$62	ABS	—
0 1 1 1 0 0 1 0	$72	ABS	—
1 0 0 1 0 0 1 0	$92	ABS	—
1 0 1 1 0 0 1 0	$B2	ABS	—
1 1 0 1 0 0 1 0	$D2	ABS	—
1 1 1 1 0 0 1 0	$F2	ABS	—

AAX *cím* *Tiltott kód*

ACCU AND X — az akkumulátor és az X regiszter közötti AND eredménye az abszolút címre kerül. A jelzők és a regiszterek nem változnak.

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik

SP: nem változik
PC: PC=PC+3

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 0 0 1 1 1 1	\$8F	AAX\$xxxx	4μs

ADC *operandus*

ADDITION WITH CARRY — bitenkénti (bináris) összeadás az akkumulátor és a megcímzett byte között. A Carry flag túlcsordulás esetén magas lesz. Összeadás előtt a Carry-t törölni kell, mert értékét hozzáadja az akkuhoz. Az eredmény mindig az akkuban képződik.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	*	—	—	—	*	*

PS: N: magas, ha az eredmény 7. bitje magas
V: magas, ha a művelet során volt bináris túlcsordulás
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: magas, ha az eredmény zéró
C: az összeadás eredményétől függően magas, ill. alacsony

AC: az eredmény mindig ide kerül
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 1 1 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	\$61	ADC (\$xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	\$65	ADC \$xx	3μs
közvetlen	0 1 0	\$69	ADC #\$xx	2μs
abszolút	0 1 1	\$6D	ADC \$xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	\$71	ADC (\$xx),Y	5μs (6)
nulláslap, X	1 0 1	\$75	ADC \$xx,X	4μs
abszolút, Y	1 1 0	\$79	ADC \$xxxx,X	4μs (5)
abszolút, X	1 1 1	\$7D	ADC \$xxxx,X	4μs (5)

AND *operandus*

AND WITH ACCU — logikai ÉS művelet az akku és a megcímzett byte tartalma között. A művelet eredménye az akkuba kerül. Az N és Z jelzők a művelet eredményének megfelelően állítódnak be.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: magas, ha az eredmény 7. bitje magas
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően beállítódik
C: nem változik

AC: az eredmény mindig ide kerül
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 0 1 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$21	AND ($xx,X)	6µs
nulláslap	0 0 1	$25	AND $xx	3µs
közvetlen	0 1 0	$29	AND #$xx	2µs
abszolút	0 1 1	$2D	AND $xxxx	4µs
indirekt, indexelt	1 0 0	$31	AND ($xx),Y	5µs (6)
nulláslap, X	1 0 1	$35	AND $xx,X	4µs
abszolút, Y	1 1 0	$39	AND $xxxx,Y	4µs (5)
abszolút, X	1 1 1	$3D	AND $xxxx,X	4µs (5)

ANL *byte* *Tiltott kód*

AND WITH ACCU, LOGICAL SHIFT RIGHT — logikai ÉS művelet után biteltolás jobbra. Az akku és a címzésben szereplő byte közötti AND művelet eredményén, amely az akkuban képződik, végrehajtódik az LSR művelet is. Az N jelző az LSR miatt mindig 0 lesz, a Z jelző az eredménytől függően állítódik be. A Carry az AND művelet eredményének legalsó bitjét veszi át.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
0	—	—	—	—	*	—

PS: N: mindig nulla
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: magas, ha az eredmény zéró
C: a biteltolás alulcsordulásától függően magas vagy alacsony

AC: ide kerül az eredmény
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 1 0 0 1 0 1 1	$4B	ANL #$xx	2µs

ANN *byte* *Tiltott kód*

AND WITH ACCU, NEGATIVE TO CARRY — logikai ÉS művelet, a negatív eredményt a Carry is jelzi. Az akku és a megcímzett byte közötti AND művelet eredménye az akkuban keletkezik. A Z jelző az eredménytől függően állítódik be. Ha az eredmény 7. bitje magas, akkor nemcsak az N jelző, hanem a Carry is magasra vált. Ellenkező esetben alacsony marad.

Regiszterek

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: az eredménytől függően magas vagy alacsony
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően állítódik be
C: a Negative jelzővel azonos állapotot vesz fel

AC: itt képződik az eredmény
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 0 0 0 1 0 1 1	$0B	ANN #$xx	2μs
0 0 1 0 1 0 1 1	$2B	ANN #$xx	2μs

ANX *byte* *Tiltott kód*

AND WITH ACCU, TRANSFER TO **X** — logikai ÉS művelet, az akku tartalma az X-be kerül. Az operandus és %11101110 ($EE) között végrehajtott AND, valamint az akku és %00010001 ($11) között végrehajtott AND művelet eredményei közötti logikai VAGY (OR) művelet után az eredmény előbb az akkuba, majd onnan az X regiszterbe kerül. Az eredménytől függően változnak az N és Z jelzők.

Regiszterek:

PS: N: az eredménytől függően változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően változik
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

AC: az eredmény itt keletkezik
XR: átveszi az akku tartalmát
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 1 0 1 0 1 1	$AB	ANX #$xx	2μs

ASL *operandus*

ARITHMETIC SHIFT LEFT — biteltolás balra. A megcímzett byte tartalmát 2-vel szorozza, azaz minden bitet egy helyiértékkel feljebb mozgat. A legalsó bit automatikusan 0 lesz, a legfelső bitet a Carry veszi át. Az eredmény az N és Z jelzőket beállítja.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS:
- N: az eredménytől függően beállítódik
- V: nem változik
- B: nem változik
- D: nem változik
- I: nem változik
- Z: az eredménytől függően beállítódik
- C: az operandus legfelső bitjét veszi át

AC: csak a beleértett címzésmódnál változhat
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 0 0 címzés 1 0			
nulláslap	0 0 1	$06	ASL $xx	5μs
beleértett	0 1 0	$0A	ASL A	2μs
abszolút	0 1 1	$0E	ASL $xxxx	6μs
nulláslap,X	1 0 1	$16	ASL $xx,X	6μs
abszolút,X	1 1 1	$1E	ASL $xxxx,X	7μs

ASO *operandus* *Tiltott kód*

ARITHMETIC SHIFT LEFT, OR ACCU — biteltolás balra, logikai VAGY művelet az akkuval. Biteltolás balra a megcímzett byte-on, a byte 7. bitjét átveszi a Carry jelző. A megcímzett byte módosított tartalma és az akku tartalma között logikai VAGY művelet hajtódik végre. Az eredmény az akkuban képződik. Az N és Z jelzők az eredmény alapján állítódnak be.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS:
- N: az akku tartalma szerint állítódik be
- V: nem változik
- B: nem változik
- D: nem változik
- I: nem változik
- Z: az akku tartalma szerint állítódik be
- C: a megcímzett byte 7. bitjét veszi át

AC: az eredmény itt keletkezik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
	0 0 0 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$03	ASO ($xx,X)	8μs
nulláslap	0 0 1	$07	ASO $xx	5μs
abszolút	0 1 1	$0F	ASO $xxxx	6μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$13	ASO ($xx),Y	8μs
nulláslap,X	1 0 1	$17	ASO $xx,X	6μs
abszolút,Y	1 1 0	$1B	ASO $xxxx,Y	7μs
abszolút,X	1 1 1	$IF	ASO $xxxx,X	7μs

AXI *operandus* *Tiltott kód*

Logikai ÉS művelet az X regiszterrel. Az akku és az X regiszter közötti logikai ÉS művelet eredménye az akkuba kerül. Az akku és a megcímzett byte után álló byte tartalma közötti logikai ÉS eredménye a megcímzett byte-ba kerül. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
–	–	–	–	–	–	–

AC: részleteredmény keletkezik benne
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
	1 0 0 címzés 1 1			
indirekt, indexelt	1 0 0	\$93	AXI (\$xx),Y	6μs

AXR *operandus* *Tiltott kód*

AND WITH X REGISTER — logikai ÉS az akku és az X regiszter között. Az eredmény a megcímzett byte-ba kerül. A jelzők és a regiszterek nem változnak.

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

AC: nem változik
XR: nem változik
XR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
	1 0 0 címzés 1 1			
nulláslap	0 0 1	\$87	AXR \$xx	3μs

AXS *operandus* *Tiltott kód*

Az akku és az X regiszter közötti logikai ÉS eredménye a veremmutatóba kerül. A veremmutató és a címoperandus felső byte-ja+1 közötti logikai ÉS művelet eredménye kerül a megcímzett byte-ba. A jelzők nem változnak. (Pl. ha a címzés \$ACF2, akkor A AND X → SP, majd SP AND #\$AD → \$ACF2,Y.)

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: az akku és az X közötti AND értékét veszi át
PC: PC=PC+3

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 0 címzés 1 1			
1 1 0	$9B	AXS $xxxx,Y	5µs

AXX *operandus* *Tiltott kód*

Az akku és az XR közötti logikai ÉS; az eredmény a megcímzett byte-ba kerül. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 0 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$83	AXX ($xx,X)	6µs

AXY *operandus* *Tiltott kód*

Logikai ÉS művelet az akku és az X regiszter között. Az eredmény a megcímzett byte-ba kerül. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 0 címzés 1 1			
nulláslap,Y	1 0 1	$97	AXY $xx,Y	4μs

AYY *operandus* *Tiltott kód*

Logikai ÉS művelet az akku és az X regiszter között. Kettős logikai ÉS: az akku és az X regiszter közötti ÉS művelet eredménye és a cím felső byte-ja +1 közötti újabb ÉS művelet eredménye kerül a címzésben meghatározott tárcímre. A jelzők nem módosulnak. (Pl. ha a cím $3F00, akkor AC AND XR → *közbenső tároló*; majd *tároló* AND ($3F+1) → $3F00,Y)

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+3

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 0 címzés 1 1			
abszolút, Y	1 1 1	$9F	AYY $xxxx,Y	5μs

Bxx *byte*

BRANCH ON xx — ugrás, ha a feltétel teljesült: ha a processzor állapotregiszterében a megfelelő bit a feltételnek eleget tesz, ugrás következik be a byte értékének megfelelően (+127...−128).

BCC: Ugrás, ha a Carry alacsony
BCS: Ugrás, ha a Carry magas
BEQ: Ugrás, ha a Zero magas
BNE: Ugrás, ha a Zero alacsony
BMI: Ugrás, ha a Negative magas
BPL: Ugrás, ha a Negative alacsony
BVC: Ugrás, ha az Overflow alacsony
BVS: Ugrás, ha az Overflow magas

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2±operandus

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS**	*CIKLUSIDŐ***
feltétel 1 0 0 0 0			
0 0 0	$10	BPL $xxxx	2µs
0 0 1	$30	BMI $xxxx	2µs
0 1 0	$50	BVC $xxxx	2µs
0 1 1	$70	BVS $xxxx	2µs
1 0 0	$90	BCC $xxxx	2µs
1 0 1	$B0	BCS $xxxx	2µs
1 1 0	$D0	BNE $xxxx	2µs
1 1 1	$F0	BEQ $xxxx	2µs

BIT *cím*

BIT TEST — bitvizsgálat. Az akkumulátor és a megcímzett byte között logikai ÉS kapcsolat létesül. Ennek eredménye alapján állítódik be a Z jelző. A megcímzett byte, valamint az akku tartalma nem változik. Az állapotregiszter 6. és 7. bitje átveszi a megcímzett byte 6. és 7. bitjét.

Regiszterek:

PS: N: átveszi a tárcím 7. bitjét
V: átveszi a tárcím 6. bitjét
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: módosulhat
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
*	*	—	—	—	*	—

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 0 1 címzés 0 0			
nulláslap	0 0 1	$24	BIT $xx	3µs
abszolút	0 1 1	$2C	BIT $xxxx	4µs

* A szintaxisok assembler szintaxisok.
** A ciklusidő 1 s-mal növekszik, ha a feltétel teljesült, és további 1 s-mal, ha az ugrás laphatárt lép át.

BRK

BREAK — megszakításkérelem programon belül. Az utasítás feldolgozásakor a processzor először alacsonyra állítja az állapotregiszter 4. bitjét, és magasra 2. bitjét. Ezután a programszámlálót, majd az állapotregisztert a verembe menti, és a veremmutatót hárommal csökkenti. Betölti a programszámlálóba a $FFFE—FFFF tárcímeken található címet, és az utasítás-végrehajtást innen folytatja. Ezt követően végrehajtódik a megszakítási rutin. A megszakítás nem tiltható le az állapotregiszter 2. bitjének magasra állításával, az utasítást a processzor mindenképpen végrehajtja.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	0	—	1	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: alacsonyra vált
D: nem változik
I: magasra vált
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP=SP-3
PC: felveszi a $FFFE—FFFF címeken található byte-ok értékét

Formátum:

7	6	5	4	3	2	1	0
0	0	0	0	0	0	0	0

KÓD	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
$00	BRK	7μs

CLx

CLEAR **x** — a megadott jelző törlése. (Az állapotregiszter többi bitjére és a regiszterekre nem hat.)

Regiszterek:

	N	V	B	D	I	Z	C
CLC	—	—	—	—	—	—	0
CLD	—	—	—	0	—	—	—
CLI	—	—	—	—	0	—	—
CLV	—	0	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: változhat
B: nem változik
D: változhat
I: változhat
Z: nem változik
C: változhat

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 0 0 1 1 0 0 0	$18	CLC	2μs
1 1 0	$D8	CLD	2μs
0 1 0	$58	CLI	2μs
1 0 1	$B8	CLV	2μs

CLC: Törli az átvitelbitet.
CLD: Törli a Decimális üzemmódot.
CLI: Törli az Interrupt bitet; engedélyezi a megszakításokat.
CLV: Törli a túlcsordulásbitet.

CMP *operandus*

COMPARE — összehasonlítja az akkumulátor és a megcímzett byte tartalmát.

Regiszterek:

PS: N: az összehasonlítás eredménye szerint változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az összehasonlítás eredménye szerint változik
C: az összehasonlítás eredménye szerint változik

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 1 0 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$C1	CMP ($xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	$C5	CMP $xx	3μs
közvetlen	0 1 0	$C9	CMP #$xx	2μs
abszolút	0 1 1	$CD	CMP $xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$D1	CMP ($xx),Y	5μs (6)
nulláslap, X	1 0 1	$D5	CMP $xx,X	4μs
abszolút, Y	1 1 0	$D9	CMP $xxxx,Y	4μs (5)
abszolút, X	1 1 1	$DD	CMP $xxxx,X	4μs (5)

Az akku tartalmából kivonja a tárcím tartalmát. A következő esetek lehetségesek:
a) az akku és a byte tartalma egyenlő: N=0, Z=1, C=1,
b) az akku tartalma nagyobb: N=0, Z=0, C=1,
c) az akku tartalma kisebb: N=1, Z=0, C=0.

CPX *operandus*

COMPARE XR — összehasonlítja az X regiszter és a megcímzett tárhely tartalmát.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: az összehasonlítás eredményétől függően változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az összehasonlítás eredményétől függően változik
C: az összehasonlítás eredményétől függően változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
	1 1 1 címzés 0 0			
közvetlen	0 0 0	$E0	CPX $#xx	2μs
nulláslap	0 0 1	$E4	CPX $xx	3μs
abszolút	0 1 1	$EC	CPX $xxxx	4μs

Az X regiszter tartalmából kivonja a tárcím tartalmát. A következő esetek lehetségesek:
a) az X regiszter és a tárcím tartalma egyenlő: N=0, Z=1, C=1,
b) az X regiszter nagyobb: N=0, Z=0, C=1,
c) az X regiszter kisebb: N=1, Z=0, C=0.

CPY *operandus*

COMPARE YR — összehasonlítja az Y regiszter és a megcímzett byte tartalmát.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: az összehasonlítás eredményétől függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az összehasonlítás eredményétől függően módosul
C: az összehasonlítás eredményétől függően módosul

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
	1 1 0 címzés 0 0			
közvetlen	0 0 0	$C0	CPY #$xx	2μs
nulláslap	0 0 1	$C4	CPY $xx	3μs
abszolút	0 1 1	$CC	CPY $xxxx	4μs

Az Y regiszter tartalmából kivonja a tárcím tartalmát. A következő esetek lehetségesek:
a) az Y regiszter és a tárcím tartalma egyenlő: N=0, Z=1, C=1,
b) az Y regiszter nagyobb: N=0, Z=0, C=1,
c) az Y regiszter kisebb: N=1, Z=0, C=0.

DAR *byte* *Tiltott kód*

Logikai ÉS művelet; ciklikus forgatás jobbra, ha a Decimal alacsony.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	*	—	—	—	*	*

PS: N: az eredménytől függően módosul
V: az akku 5. és 6. bitje közötti EOR eredményét veszi át
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően módosul
C: az akku 0. bitjét veszi át

AC: itt keletkezik az eredmény
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 1 1 0 1 0 1 1	$6B	DAR #$xx	2μs

Ez az egyik legbonyolultabb utasítás. Csak akkor hajtódik végre, ha a Decimal flag alacsony. Ekkor előbb egy logikai ÉS műveletet végez az akku és a byte között. Ezután az akkun egy ROR hajtódik végre, ezzel egy időben az akku 5. és 6. bitje közötti EOR eredménye kerül az Overflow (V) jelzőbe. (A bitek sorszáma a ROR utáni állapotra érvényes.)

Az N és Z jelzők az akku tartalma szerint állnak be, a Carry a ROR miatt az akku művelet előtti 0. bitjét veszi át.

DEC *operandus*

DECREMENT — a tárcím tartalmát eggyel csökkenti. Az N és Z jelzőket a tárhely tartalma szerint állítja be.

Regiszterek

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: ha a művelet eredményének legfelső bitje 1, magas
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: ha a művelet eredménye zéró, magas
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 1 0 címzés 1 0			
nulláslap	0 0 1	$C6	DEC $xx	5μs
abszolút	0 1 1	$CE	DEC $xxxx	6μs
nulláslap,X	1 0 1	$D6	DEC $xx,X	6μs
abszolút,X	1 1 1	$DE	DEC $xxxx,X	7s

DEM *operandus* *Tiltott kód*

DECREMENT AND COMPARE — dekrementálás, majd összehasonlítás. A megcímzett byte-ot dekrementálja, s az eredményt a CMP utasítás szerint összehasonlítja az akkumulátorral (ld. még CMP).

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: az eredménynek megfelelően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik

Z: az eredménynek megfelelően módosul
C: az eredménynek megfelelően módosul

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
	1 1 0 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$C3	DEM ($xx,X)	8μs
nulláslap	0 0 1	$C7	DEM $xx	5μs
abszolút	0 1 1	$CF	DEM $xxxx	6μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$D3	DEM ($xx),Y	8μs
nulláslap,X	1 0 1	$D7	DEM $xx,Y	6μs
abszolút,Y	1 1 0	$DB	DEM $xxxx,Y	7μs
abszolút,X	1 1 1	$DF	DEM $xxxx,X	7μs

DEX

DECREMENT XR — az X regiszter dekrementálása. Ha $01 volt, a Z jelző magasra vált. Ha $00 volt, az N jelző vált magasra, az új tartalom pedig $FF lesz.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: a művelet eredménye alapján módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: a művelet eredménye alapján módosul
C: nem változik

AC: nem változik
XR: eggyel csökken
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
1 1 0 0 1 0 1 0	$CA	DEX	2μs

DEY

DECREMENT YR — az Y regiszter dekrementálása. Ha $01 volt, a Z jelző magasra vált. Ha az YR $00 volt, az új tartalom $FF lesz, és az N jelző vált magasra.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: az eredménytől függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően módosul
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: eggyel csökken
SP: nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
1 0 0 0 1 0 0 0	$88	DEY	2μs

EOR *operandus*

EXCLUSIVE OR — kizáró VAGY (logikai művelet) az akku és a megcímzett byte között. Az eredmény az akkuban képződik, az N és Z jelzők módosulnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: a művelet eredményétől függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik

Z: a művelet eredményétől függően módosul
C: nem változik

AC: az eredmény itt keletkezik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 1 0 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$41	EOR ($xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	$45	EOR $xx	3μs
közvetlen	0 1 0	$49	EOR #$xx	2μs
abszolút	0 1 1	$4D	EOR $xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$51	EOR ($xx),Y	5μs (6)
nulláslap,X	1 0 1	$55	EOR $xx,X	4μs
abszolút,Y	1 1 0	$59	EOR $xxxx,Y	4μs (5)
abszolút,X	1 1 1	$5D	EOR $xxx,X	4μs (5)

INB *operandus* *Tiltott kód*

INCREMENT AND SUBTRACT — inkrementálás és kivonás. A megcímzett byte-ot inkrementálja, majd az eredményt kivonja az akkumulátorból. A Carry jelző a kivonásnál megszokott szerepet játssza. Az N és Z jelzők a művelet eredményének megfelelő állapotot veszik fel.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: a művelet eredményétől függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: a művelet eredményétől függően módosul
C: a kivonás alulcsordulása

AC: az eredmény itt képződik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 1 1 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$E3	INB ($xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	$E7	INB $xx	5μs
abszolút	0 1 1	$EF	INB $xxxx	6μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$F3	INB ($xx),Y	5μs
nulláslap,X	1 0 1	$F7	INB $xx,X	6μs
abszolút, Y	1 1 0	$FB	INB $xxxx,Y	7μs
abszolút,X	1 1 1	$FF	INB $xxxx,X	7μs

INC *operandus*

INCREMENT — a megcímzett tárhely tartalmát eggyel növeli. Az N jelző magasra vált, ha a tárhely tartalma meghaladta a $7F-et. A Z jelző magas lesz, ha a művelet előtt a tárhely tartalma $FF volt.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: a művelet eredményétől függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: a művelet eredményétől függően módosul
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 1 1 címzés 1 0			
nulláslap	0 0 1	$E6	INC $xx	5μs
abszolút	0 1 1	$EE	INC $xxxx	6μs
nulláslap,X	1 0 1	$F6	INC $xx,X	6μs
abszolút,X	1 1 1	$FE	INC $xxxx,X	7μs

INX

INCREMENT XR — az X regiszter tartalmát eggyel növeli. Ha eredetileg $7F volt, az N jelző, ha eredetileg $FF volt, a Z jelző vált magasra.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: ha az XR 7. bitje 1, magas
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: ha az XR zéró, magas
C: nem változik

AC: nem változik
XR: eggyel növekszik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 1 1 0 1 0 0 0	$E8	INX	2μs

INY

INCREMENT YR — az Y regiszter tartalmát eggyel növeli. Ha eredetileg $7F volt, az N jelző, ha eredetileg $FF volt, a Z jelző vált magasra.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: ha az YR 7. bitje 1, magasra állítódik
V: nem változik
B: nem változik

D: nem változik
I: nem változik
Z: ha az YR zéró, magas
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: eggyel növekszik
SP: nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 1 0 0 1 0 0 0	$C8	INY	2μs

JMP *cím*

JUMP — feltétel nélküli ugrás a megadott címre. Ezt a címet a programszámlálóba (P tölti, s a program végrehajtását onnan folytatja. Az indirekt címzés egy vektorra mutat. jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: átveszi a cím értékét

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 1 0 1 i 1 0 0			
abszolút	0	$4C	JMP $xxxx	3μs
indirekt	1	$6C	JMP ($xxxx)	5μs

JSR *cím*

JUMP TO SUBROUTINE — szubrutinhívás: feltétel nélküli ugrás a megadott címre a visszatérés biztosításával. Az ugrás végrehajtása előtt a programszámláló pillanatnyi értékéhez hozzáad kettőt, majd a címet alsó-felső byte formában elhelyezi a veremben. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP=SP-2
PC: átveszi a cím értékét

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 0 1 0 0 0 0 0	$20	JSR $xxxx	6μs

LDA *operandus*

LOAD ACCU — megcímzett byte tartalmát betölti az akkumulátorba. Az N és Z jelzők módosulhatnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: magas, ha az akku 7. bitje 1
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: magas, ha az akku zéró
C: nem változik

AC: felveszi a tárcím tartalmát
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 1 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$A1	LDA ($xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	$A5	LDA $xx	3μs
közvetlen	0 1 0	$A9	LDA #$xx	2μs
abszolút	0 1 1	$AD	LDA $xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$B1	LDA ($xx),Y	5μs (6)
nulláslap,X	1 0 1	$B5	LDA $xx,X	4μs
abszolút,Y	1 1 0	$B9	LDA $xxxx,Y	4μs (5)
abszolút,X	1 1 1	$BD	LDA $xxxx,X	4μs (5)

LDT *operandus* *Tiltott kód*

A megcímzett byte-ot betölti az akkuba, majd továbbítja az X regiszterbe. Az akku és az X regiszter tartalmától függően módosulnak az N és Z jelzők.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: az akku tartalmától függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az akku tartalmától függően módosul
C: nem változik

AC: átveszi a megcímzett byte tartalmát
XR: átveszi az akku tartalmát
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 1 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$A3	LDT ($xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	$A7	LDT $xx	3μs
abszolút	0 1 1	$AF	LDT $xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$B3	LDT ($xx),Y	5μs (6)
nulláslap,Y	1 0 1	$B7	LDT $xx,Y	4μs
abszolút,Y	1 1 1	$BF	LDT $xxxx,Y	5μs

LDX *operandus*

LOAD XR — az X regiszterbe tölti a megcímzett byte tartalmát. Az N és Z jelzők ennek megfelelően módosulnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: az XR tartalmától függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az XR tartalmától függően módosul
C: nem változik

AC: nem változik
XR: átveszi a megcímzett byte tartalmát
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 1 címzés 1 0			
közvetlen	0 0 0	$A2	LDX #$xx	2μs
nulláslap	0 0 1	$A6	LDX $xx	3μs
abszolút	0 1 1	$AE	LDX $xxxx	4μs
nulláslap,Y	1 0 1	$B6	LDX $xx,Y	4μs
abszolút,Y	1 1 1	$BE	LDX $xxxx,Y	4μs (5)

LDY *operandus*

LOAD YR — az Y regiszterbe tölti a megcímzett byte tartalmát. Az N és Z jelzők ennek alapján módosulnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: az YR tartalmától függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az YR tartalmától függően módosul
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: átveszi a megcímzett byte tartalmát
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 1 címzés 0 0			
közvetlen	0 0 0	$A0	LDY #$xx	2μs
nulláslap	0 0 1	$A4	LDY $xx	3μs
abszolút	0 1 1	$AC	LDY $xxxx	4μs
nulláslap,X	1 0 1	$B4	LDY $xx,X	4μs
abszolút,X	1 1 1	$BC	LDY $xxxx,X	4μs (5)

LSE *operandus* *Tiltott kód*

LOGICAL SHIFT RIGHT AND EXLUSIVE OR — a bitek jobbraléptetése, majd kizáró VAGY művelet. Először a megcímzett byte bitjeit tolja jobbra egy helyiértékkel, a 0. bit a Carry-be kerül. Ezután az eredmény és az akku tartalma között végrehajt egy kizáró VAGY műveletet. Az eredmény az akkuba kerül. Az N és Z jelzők az akku tartalmától függően módosulnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: magas, ha az eredmény 7. bitje 1
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik

I: nem változik
Z: magas, ha az eredmény nulla
C: átveszi a forrásbyte 0. bitjét

AC: az eredmény itt keletkezik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 1 0 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$43	LSE ($xx,X)	8μs
nulláslap	0 0 1	$47	LSE $xx	5μs
abszolút	0 1 1	$4F	LSE $xxxx	6μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$53	LSE ($xx),Y	8μs
nulláslap,X	1 0 1	$57	LSE $xx,X	6μs
abszolút,Y	1 1 0	$5B	LSE $xxxx,Y	7μs
abszolút,X	1 1 1	$5F	LSE $xxxx,X	7μs

LSR *operandus*

LOGICAL SHIFT RIGHT — a megcímzett byte-on (regiszteren) jobbra tolja a biteket. A legalsó (0.) bit a Carry-be kerül. Az utasítás matematikai értelme a 2-vel való osztás, a Carry a maradékot tartalmazza. Az N és Z jelzők az eredménytől függően módosulnak. A 7. bit mindig 0 lesz.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: az eredmény 7. bitjétől függően magas vagy alacsony
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően módosul
C: a forrásregiszter 0. bitjét veszi át

AC: csak beleértett címzés esetén módosul
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 1 0 címzés 1 0			
nulláslap	0 0 1	\$46	LSR \$xx	5μs
beleértett	0 1 0	\$4A	LSR A	2μs
abszolút	0 1 1	\$4E	LSR \$xxxx	6μs
nulláslap,X	1 0 1	\$56	LSR \$xx,X	6μs
abszolút,X	1 1 1	\$5E	LSR \$xxxx,X	7μs

NOP, NO1, NO2, NO3

NO OPERATION — nincs művelet.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: a jelzők egyike sem változik
AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+1 (2, 3)

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 1 1 0 1 0 1 0	$EA	NOP	2μs
0 0 0 1 1 0 1 0	$1A	NO1	2μs
0 0 1	$3A	NO1	2μs
0 1 0	$5A	NO1	2μs
0 1 1	$7A	NO1	2μs
1 1 0	$DA	NO1	2μs
1 1 1	$FA	NO1	2μs
1 0 0 0 0 0 0 0	$80	NO2 ($xx,X)	2μs
1 0 0 0 1 0 0 1	$89	NO2 #$xx	2μs
1 0 0 0 0 0 1 0	$82	NO2 ($xx,X)	2μs
1 1 0	$C2	NO2 ($xx,X)	2μs
1 1 1	$E2	NO2 ($xx,X)	2μs
0 0 0 0 0 1 0 0	$04	NO2 $xx	3μs
0 0 0 1 0 1 0 0	$14	NO2 $xx,X	4μs
0 0 1	$34	NO2 $xx,X	4μs
0 1 0 0 0 1 0 0	$44	NO2 $xx	3μs
0 1 0 1	$54	NO2 $xx,X	4μs
0 1 1 0	$64	NO2 $xx	3μs
0 1 1 1	$74	NO2 $xx,X	4μs
1 1 0 1	$D4	NO2 $xx,X	4μs
1 1 1 1 0 1 0 0	$F4	NO2 $xx,X	4μs
0 0 0 0 1 1 0 0	$0C	NO3 $xxxx	4μs
0 0 0 1	$1C	NO3 $xxxx,X	4μs (5)
0 0 1 1	$3C	NO3 $xxxx,X	4μs (5)
0 1 0 1	$5C	NO3 $xxxx,X	4μs (5)
0 1 1 1	$7C	NO3 $xxxx,X	4μs (5)
1 1 0 1	$DC	NO3 $xxxx,X	4μs (5)
1 1 1 1 1 1 0 0	$FC	NO3 $xxxx,X	4μs (5)

ORA *operandus*

OR ACCU — logikai VAGY művelet az akku és a megcímzett byte között. Az eredmény az akkuba kerül, és értékének megfelelően módosulnak az N és Z jelzők.

Regiszterek:

PS:
- N: a művelet eredményétől függően módosul
- V: nem változik
- B: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

D: nem változik
I: nem változik
Z: a művelet eredményétől függően módosul
C: nem változik

AC: az eredmény itt képződik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 0 0 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$01	ORA ($xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	$05	ORA $xx	3μs
közvetlen	0 1 0	$09	ORA #$xx	2μs
abszolút	0 1 1	$0D	ORA $xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$11	ORA ($xx),Y	5μs (6)
nulláslap,X	1 0 1	$15	ORA $xx,X	4μs
abszolút,Y	1 1 0	$19	ORA $xxxx,Y	4μs (5)
abszolút,X	1 1 1	$1D	ORA $xxxx,X	4μs (5)

PHA

PUSH ACCU — az akku verembe mentése. A veremmutató eggyel csökken. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP=SP−1
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 1 0 0 1 0 0 0	$48	PHA	3μs

PHP

PUSH PROCESSOR STATUS — az állapotregiszter mentése a verembe. A veremmutató eggyel csökken. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP=SP−1
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 0 0 0 1 0 0 0	$08	PHP	3μs

PLA

PULL ACCU — a veremmutató által kijelölt byte betöltődik az akkuba. Az N és Z jelzők a byte értékének megfelelő állapotot veszik fel. A veremmutató értéke eggyel növekszik.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	—

PS: N: az akku tartalmának megfelelően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik

Z: az akku tartalmának megfelelő értéket vesz fel
C: nem változik

AC: átveszi a veremből kiemelt byte értékét
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP=SP+1
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 1 1 0 1 0 0 0	$68	PLA	4μs

PLP

PULL PROCESSOR STATUS — az állapotregiszter visszaolvasása a veremből. A veremmutató értéke eggyel nő. Minden jelző változhat.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	*	*	*	*	*	*

PS: N: változhat
V: változhat
B: változhat
D: változhat
I: változhat
Z: változhat
C: változhat

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP=+1
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 0 1 0 1 0 0 0	$28	PLP	4μs

RAD *operandus* *Tiltott kód*

ROTATE RIGHT AND ADDITION WITH CARRY — ciklikus forgatás jobbra, összeadás. A megcímzett byte-on végrehajt egy ROR műveletet, majd az eredményt hozzáadja az akkuhoz. A Carry jelző ugyanazt a szerepet játssza, amit a ROR és az ADC utasításnál. Az N és Z jelzők az akku tartalma szerint módosulnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: magas, ha az akku 7. bitje 1.
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: magas, ha az akku nulla
C: a forrásregiszter 0. bitjét veszi át

AC: az eredmény itt képződik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 1 1 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$63	RAD ($xx,X)	8µs
nulláslap	0 0 1	$67	RAD $xx	5µs
abszolút	0 1 1	$6F	RAD $xxxx	6µs
indirekt, indexelt	1 0 0	$73	RAD ($xx),Y	8µs
nulláslap,X	1 0 1	$77	RAD $xx,X	6µs
abszolút,Y	1 1 0	$7B	RAD $xxxx,Y	7µs
abszolút,X	1 1 1	$7F	RAD $xxxx,X	7µs

RAN *operandus* *Tiltott kód*

ROTATE LEFT — AND WITH ACCU — ciklikus forgatás balra logikai ÉS művelettel kombinálva. A megcímzett byte-on végrehajt egy ROL utasítást, majd az eredmény és az akku között egy logikai ÉS műveletet. Az eredmény az akkuba kerül. Az N és Z jelzők az akku tartalmának megfelelő értéket vesznek fel. A Carry jelző a ROL utasításnál ismert szerepet tölti be.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: magas, ha az akku 7. bitje 1
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: magas, ha az akku zéró
C: átveszi a forrásregiszter 0. bitjét

AC: az eredmény itt képződik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 0 1 címzés 1 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$23	RAN ($xx,X)	8µs
nulláslap	0 0 1	$27	RAN $xx	5µs
abszolút	0 1 1	$2F	RAN $xxxx	6µs
indirekt, indexelt	1 0 0	$33	RAN ($xx),Y	8µs
nulláslap,X	1 0 1	$37	RAN $xx,X	6µs
abszolút,Y	1 1 0	$3B	RAN $xxxx,Y	7µs
abszolút,X	1 1 1	$3F	RAN $xxxx,X	7µs

ROL *operandus*

ROTATE LEFT — ciklikus forgatás balra. A megcímzett byte tartalmát a Carry bevonásával egy helyiértékkel balra lépteti. A 0. bit helyére a Carry tartalma, a 7. bit pedig a Carry-ba kerül. Az N és Z jelzők az eredménynek megfelelően állítódnak be.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: az eredménytől függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően módosul
C: átveszi a forrásregiszter 7. bitjét

AC: csak beleértett címzés esetén változhat
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	0 0 1 címzés 1 0			
nulláslap	0 0 1	$26	ROL $xx	5μs
beleértett	0 1 0	$2A	ROL A	2μs
abszolút	0 1 1	$2E	ROL $xxxx	6μs
nulláslap,X	1 0 1	$36	ROL $xx,X	6μs
abszolút,X	1 1 1	$3E	ROL $xxxx,X	7μs

A balra forgatás mechanizmusa:

	7 6 5 4 3 2 1 0		C
eredeti állapot:	0 1 1 0 0 1 0 1	←	1
befejező állapot:	1 1 0 0 1 0 1 1		0 ←

ROR *operandus*

ROTATE RIGHT — ciklikus forgatás jobbra. A megcímzett byte tartalmát a Carry bevonásával egy helyiértékkel jobbra lépteti. A 7. bit helyére a Carry tartalma, a 0. bit pedig a Carry-be kerül. Az N és Z jelzők az eredménynek megfelelő állapotot vesznek fel.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	*

PS: N: az eredménynek megfelelően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménynek megfelelően módosul
C: átveszi a forrásregiszter 0. bitjét

AC: csak beleértett címzésnél változhat
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	KÓD	SZINTAXIS	CIKLUSIDŐ
	0 1 1 címzés 1 0			
nulláslap	0 0 1	$66	ROR $xx	5μs
beleértett	0 1 0	$6A	ROR A	2μs
abszolút	0 1 1	$6E	ROR $xxxx	6μs
nulláslap,X	1 0 1	$76	ROR $xx,X	6μs
abszolút,X	1 1 1	$7E	ROR $xxxx,X	7μs

A jobbra forgatás mechanizmusa:

	C	7 6 5 4 3 2 1 0
eredeti állapot:	0 →	0 1 1 0 0 1 1 1
befejező állapot:	1	0 0 1 1 0 0 1 1

RTI

RETURN FROM INTERRUPT — visszatérés megszakításból. A megszakítóprogram utolsó utasítása. Hatására visszatöltődik az állapotregiszter és a programszámláló megszakítás előtti utolsó értéke, s a program tovább folytatódhat.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	*	*	*	*	*	*

PS: N: változhat
V: változhat
B: változhat
D: változhat
I: változhat
Z: változhat
C: változhat

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP=SP+3
PC: a regiszter felveszi a megszakítás előtti értékét

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 1 0 0 0 0 0 0	\$40	RTI	6μs

RTS

RETURN FROM SUBROUTINE — visszatérés szubrutinból. Kiemeli a veremből és a programszámlálóba tölti a szubrutinhívás előtti utolsó értéket, amelyet a JSR mentett el. A veremmutató közben 2-vel növekszik. A visszatöltött programszámlálóhoz hozzáad egyet. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: SP = SP + 2
PC: előbb a hívás előtti érték, majd PC = PC + 1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 1 1 0 0 0 0 0	\$60	RTS	6μs

SBC *operandus*

SUBTRACT WITH CARRY — a megcímzett byte-ot kivonja az akku tartalmából. Az eredmény az akkuba kerül. Az N és Z jelzők az eredménytől függően módosulnak. A Carry magas állapota jelzi, hogy nem volt túlcsordulás.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
*	*	—	—	—	*	*

PS: N: az eredménytől függően módosul
V: magas, ha a művelet során bináris túlcsordulás keletkezett
B: nem változik

D: nem változik
I: nem változik
Z: az eredménytől függően módosul
C: magas, ha nem volt átvitel

AC: az eredmény itt képződik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 1 1 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	$E1	SBC ($xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	$E5	SBC $xx	3μs
közvetlen	0 1 0	$E9	SBC #$xx	2μs
abszolút	0 1 1	$ED	SBC $xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	$F1	SBC ($xx),Y	5μs (6)
nulláslap,X	1 0 1	$F5	SBC $xx,X	4μs
abszolút,Y	1 1 0	$F9	SBC $xxxx,Y	4μs (5)
abszolút,X	1 1 1	$FD	SBC $xxxx,X	4μs (5)

A kivonás összeadásra vezethető vissza. A megcímzett byte tartalmát az ALU invertálja és hozzáadja az akkuhoz, majd a szintén invertált Carry-vel teszi ugyanezt. Az összeadás 9. bitje kerül a Carry-be.

SBC *byte* *Tiltott kód*

SUBTRACT WITH CARRY — bináris kivonás. A standard MOS-assembler nem alkalmazta, ezért a tiltott kódok közé soroltuk. Teljes mértékben megegyezik a standard SBC közvetlen címzésű változatával.

Regiszterek

N	V	B	D	I	Z	C
*	*	—	—	—	*	*

PS: N: a művelet eredményétől függően módosul
V: ha volt túlcsordulás, magas
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: a művelet eredményétől függően módosul
C: magas, ha nem volt átvitel

AC: az eredmény ide kerül
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 1 1 0 1 0 1 1	$EB	SBC #$xx	2μs

SEx

SET x — a megfelelő jelző beállítása.

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: változhat
I: változhat
Z: nem változik
C: változhat

	N	V	B	D	I	Z	C
SEC	—	—	—	—	—	—	1
SED	—	—	—	1	—	—	—
SEI	—	—	—	—	1	—	—

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
0 0 1 1 1 0 0 0	$38	SEC	2μs
1 1 1	$F8	SED	2μs
0 1 1	$78	SEI	2μs

SEC: beállítja az átvitelbitet
SED: beállítja a decimális üzemmódot
SEI: beállítja az Interrupt bitet, tiltja a maszkolható megszakításokat.

STA *operandus*

STORE ACCU — az akkumulátor tartalmának tárolása a megadott címen. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 0 címzés 0 1			
indexelt indirekt	0 0 0	\$81	STA (\$xx,X)	6μs
nulláslap	0 0 1	\$85	STA \$xx	3μs
abszolút	0 1 1	\$8D	STA \$xxxx	4μs
indirekt, indexelt	1 0 0	\$91	STA (\$xx),Y	6μs
nulláslap,X	1 0 1	\$95	STA \$xx,X	4μs
abszolút,Y	1 1 0	\$99	STA \$xxxx,Y	5μs
abszolút,X	1 1 1	\$9D	STA \$xxxx,X	5μs

STX *operandus*

STORE XR — az X regiszter tartalmának tárolása a megadott címen. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik

Z: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 0 címzés 1 0			
nulláslap	0 0 1	\$86	STX \$xx	3μs
abszolút	0 1 1	\$8E	STX \$xxxx	4μs
nulláslap,Y	1 0 1	\$96	STX \$xx,Y	4μs

STY *operandus*

STORE YR — az Y regiszter tárolása a megadott címen. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2 (3)

Formátum:

	7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
	1 0 0 címzés 0 0			
nulláslap	0 0 1	\$84	STY \$xx	3μs
abszolút	0 1 1	\$8C	STY \$xxxx	4μs
nulláslap,X	1 0 1	\$94	STY \$xx,X	4μs

TAN *byte* *Tiltott kód*

Logikai ÉS művelet az X regiszter és a byte között. Az X regiszter tartalma először átkerül az akkuba, majd végrehajtódik az AND. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

AC: az eredmény itt képződik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

7	6	5	4	3	2	1	0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1	0	0	0	1	0	1	1	$8B	TAN #$xx	2μs

TAX, TAY, TXA, TYA

Regisztertranszfer műveletek.

Regiszterek:

PS: N: magas, ha a 7. bit magas
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: magas, ha minden bit nulla
C: nem változik

	N	V	B	D	I	Z	C
TAX	*	—	—	—	—	*	—
TAY	*	—	—	—	—	*	—
TXA	*	—	—	—	—	*	—
TYA	*	—	—	—	—	*	—

AC: TXA és TYA esetén felveszi a regiszter értékét, egyébként nem változik
XR: TAX esetén felveszi az akku értékét, egyébként nem változik
YR: TAY esetén felveszi az akku értékét, egyébként nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 1 0 1 0 1 0	$AA	TAX	2μs
1 0 1 0 1 0 0 0	$A8	TAY	2μs
1 0 0 0 1 0 1 0	$8A	TXA	2μs
1 0 0 1 1 0 0 0	$98	TYA	2μs

TAX: az akku tartalma az X regiszterbe kerül.
TAY: az akku tartalma az Y regiszterbe kerül.
TXA: az akku átveszi az X regiszter tartalmát.
TYA: az akku átveszi az Y regiszter tartalmát.
Az N és Z jelzők az eredménytől függően változnak.

TSA *operandus* *Tiltott kód*

A veremmutató áthelyezése az akkuba. A megcímzett byte tartalma és a veremmutató közötti logikai ÉS művelet eredménye az X regiszterbe kerül, majd onnan az akkuba és a veremmutatóba. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: az eredmény ide kerül az X regiszterből
XR: a művelet eredménye először ide kerül
YR: nem változik
SP: átveszi az X regiszter tartalmát
PC: PC=PC+3

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 1 1 1 0 1 1	$BB	TSA $xxxx,Y	5μs

TSX és **TXS**

A veremmutató transzfer műveletei.

Regiszterek:

PS: N: csak TSX esetén változhat
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: csak TSX esetén változhat
C: nem változik

	N	V	B	D	I	Z	C
TSX	*	—	—	—	—	*	—
TXS	—	—	—	—	—	—	—

AC: nem változik
XR: TSX: átveszi a veremmutató tartalmát, egyébként nem változik
YR: nem változik
SP: TXS: átveszi az X regiszter tartalmát, egyébként nem változik
PC: PC=PC+1

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 1 1 1 0 1 0	$BA	TSX	2μs
1 0 0	$9A	TXS	2μs

TSX: a veremmutató az X regiszterbe kerül. Az N és Z jelzők a veremmutató tartalma szerint változnak.
TXS: az X regiszter tartalma a veremmutatóba kerül. A jelzők nem változnak, mert a veremmutató nem munkaregisztere a processzornak.

XAS *byte* *Tiltott kód*

Az X regiszter és az akku között logikai ÉS, ennek eredményéből kivonja a megadott byte tartalmát, de úgy, hogy a Carry-t nem veszi figyelembe. Az eredmény az X regiszterbe, a Carry magas állapotba kerül. Az N és Z jelzők az eredménynek megfelelően módosulnak.

Regiszterek:

PS: N: az eredménytől függően módosul
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik

N	V	B	D	I	Z	C
*	—	—	—	—	*	1

Z: az eredménytől függően módosul
C: magas értéket vesz fel

AC: nem változik
XR: az eredmény ide kerül
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+2

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 1 0 0 1 0 1 1	$CB	XAS #$xx	2μs

XYA *operandus* *Tiltott kód*

Logikai ÉS művelet az X regiszter és a byte között; ennek eredménye kerül a megcímzett byte-ba. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+3

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 0 1 1 1 1 0	$9E	XYA $xxxx,Y	5μs

YXA *operandus* *Tiltott kód*

Logikai ÉS művelet az Y regiszter és a cím felső byte-ja között; ennek eredménye kerül a megcímzett byte-ba. A jelzők nem változnak.

Regiszterek:

N	V	B	D	I	Z	C
—	—	—	—	—	—	—

PS: N: nem változik
V: nem változik
B: nem változik
D: nem változik
I: nem változik
Z: nem változik
C: nem változik

AC: nem változik
XR: nem változik
YR: nem változik
SP: nem változik
PC: PC=PC+3

Formátum:

7 6 5 4 3 2 1 0	*KÓD*	*SZINTAXIS*	*CIKLUSIDŐ*
1 0 0 1 1 1 0 0	$9C	YXA $xxxx,Y	5μs

2.3. Gépi kódú programozás, assembly programozás

A processzor gépi nyelvű programozásához elengedhetetlenül fontos ismerni az assemblereket, az assembly szintű programozást. A C64-es bőséges szoftverkínálata az assemblerekre is érvényes. Az assemblerek különböző fajtáinak ismertetése magában is megtöltene egy könyvet, ezért itt a legegyszerűbb és legelterjedtebb assemblert ismertetjük, a HELP PLUS BASIC-bővítés assemblerét. A könyvben szereplő assembler programok is mind ezzel a programmal dolgozhatók fel.

Az assembler lényegében egy fordítóprogram, amely az assembly forrásnyelvi programot gépi kóddá fordítja. A feldolgozás két lépésben történik: az első lépésben az assembler végigolvassa a forrásnyelvi programot, ellenőrzi a szintaxist, megállapítja a változók helyét és tárolja azokat. A második lépésben történik az igazi fordítás, az assembler lefordítja az utasí-

tásokat gépi kódra és tárolja azokat. A tárolás a HELP PLUS esetében a memóriában történik.

Az assembly programozáshoz nemcsak a gépi nyelv építőelemeit szükséges ismerni. Az assemblerek kezeléséhez tisztában kell lenni az általuk nyújtott szolgáltatásokkal is, amelyek programonként eltérőek lehetnek, de néhány alapfeltételben megegyeznek.

A program kezdőcímét a * operátorral szokás megadni. Az operátorról később még lesz szó. Az assemblerek többsége egyformán tudja kezelni a bináris, decimális és hexadecimális értékeket. Az assembler számára címeket és adatokat helyettesíthet valamilyen címke is. A címke hossza általában 6 karakter lehet, tartalmazhat számokat és betűket, de nem kezdődhet számjeggyel. A címke nem lehet mnemonik, mert a fordító ezt utasításnak fogja vélni. A fordítás menetét szabályozó direktívák a mnemonikok helyére kerülnek, de hogy mind a mnemonikoktól, mind a címkéktől meg lehessen őket különböztetni, ponttal kezdődnek.

A HELP PLUS a következő direktívákat ismeri fel:

.BYTE: egybyte-os operandusok következhetnek utána. Elválasztásuk vesszővel történik. A tárgyprogramba a byte-ok értéke épül be.

.WORT: címoperandusok következhetnek utána. A tárgyprogramba alsó, felső byte formájában épülnek be.

.TEXT: a direktívát követő, idézőjelek közé zárt szöveg ASCII kódjai kerülnek a tárgyprogramba.

.DISP: mint az előző, de nem az ASCII kódok, hanem a képernyőkódok kerülnek a programba.

.LOAD: a megadott file fordításával folytatódik az assemblálás.

.END: utasítja az assemblert a fordítás befejezésére.

Más assemblerek természetesen tartalmazhatnak más direktívákat is.

Az assembly programozás néhány vonatkozásban hasonlít a BASIC programozásra. E hasonlóság különösen a fejlesztés időszakában mutatkozik meg: a programot BASIC sorként helyezhetjük el a tárban, és mint BASIC programot mentjük lemezre. Az assembler a lemezre mentett forrásnyelvi programot dolgozza fel.

Az assembly programozás előnye a BASIC vagy más magasszintű programozással szemben főként abban mutatkozik meg, hogy a gépi nyelvű programozás optimálisan kihasználja a processzort, annak teljesítményét. Ennek legfontosabb ismérve a sebesség. De van bőven olyan programozási feladat is, amely vagy nem valósítható meg BASIC-ben, vagy olyan lassú, hogy nem tekinthető megoldásnak. Ha assemblyben tanulunk programozni, számos nehézség elé kell néznünk, amelyeket elsősorban a processzor működésének alapos ismerete segít leküzdeni. A nehézségeket bizonyára mindenkinek más és más jelenti. De ami a legjobban feladja a leckét, az az, hogy egyszerre kell gyorsan bánni a decimális, bináris és hexadecimális számrendszerekkel, megjegyezni az utasítások működését, és közben nem veszteni szem elől az összefüggéseket. Az is kemény dió, hogy a processzor nem ad ki hibaüzeneteket, emiatt az eleinte igen gyakori hibák okaira csak áttételesen lehet következtetni, ha egyáltalán lehet. Mert az első időkben bizony a processzor igen gyakran „kiakad”.

Jól megtanulni a processzor nyelvét csak gyakorlás útján lehet. Legjobb, bár igen fáradságos módszer a tanulásra, ha már működő programokat tanulmányozunk alaposan, esetleg itt-ott módosítani próbáljuk azokat. Tanulmányozásra maga a ROM a legalkalmasabb. Alapos tanulás ellenére is előfordulhat, hogy programunk fordítás után nem működik. Már az is hatalmas eredmény az első időkben, ha egyáltalán lefut, bár nem azt csinálja, amire kitaláltuk. Ennél sokkal gyakoribb a már említett kiakadás, amit követhet a hosszadalmas hibakeresés. Mások programjában a hibát rendszerint hamarabb észrevesszük, de a program a miénk, így a hiba is, felfedezése tehát jóval nehezebb. Különösen a logikai hibák deríthetők fel nehezen! Sokszor a hiba megkeresése több időbe kerül, mint maga a program kitalálása, begépelése és kijavítása.

Sok időt megtakaríthatunk, ha betartunk néhány fontos szabályt:

— szinte minden programozási feladat részekre bontható. E részek lehetőleg minél kisebbek legyenek. Ezeket a részeket írjuk meg és teszteljük külön-külön. Egy kisebb és egy nagyobb programozási feladat programozási ideje között exponenciális kapcsolat van. A program növekedtével a ráfordított idő hatványozottan növekszik;
— lehetőleg alakítsunk ki egységes jelölésrendszert. Ez többet segít, mint gondolnánk;
— a program szerkezete legyen jól áttekinthető és elkülöníthető.

Az ismertetett alapelvek a moduláris programozás alapelvei. A moduláris programozás alkalmazása sok-sok bosszúságtól kíméli meg a programozót. Ha moduljainkat hibátlanul dolgoztuk ki, nagy esélyünk van rá, hogy a modulok összeillesztése nem okoz majd problémákat.

2.3.1. A programok ellenőrzése, a MOVMON monitorprogram

A processzor eredményes programozásához a forrásnyelvi programokat gépi kódra fordító assembler nem elegendő. Ellenőriznünk kell a lefordított program helyességét, de ez pusztán futtatással sokszor nem lehetséges. Gyakran van szükség arra, hogy láthassuk, mit művel a tárban a program. Az is fontos, hogy gyorsan vissza tudjunk keresni a memóriában egyes programrészleteket. Erre való a *monitorprogram*, amely disassemblálja (visszafejti) a gépi kódot. A példaként vett HELP PLUS programnak is van disassemblere, de az nem üti meg egy monitorprogram színvonalát, ezért a monitorok közötti általánosan elfogadott szabványnak megfelelő MOVMON-t ismertetjük.

A MOVMON meglehetősen kényelmes disassembler. A kurzorral a listában nemcsak előre, hanem hátra is mozoghatunk. A decimális számokat átszámítja hexadecimálissá és viszont. Assembly programutasításokat is képes lefordítani. Két tesztelő üzemmódja is van; továbbá kereső és törlő funkciója is.

A MOVMON nem rendelkezik fix kezdőcímmel. Betöltés közben tudakolja, hogy hová helyezze a monitorprogramot.

A MOVMON utasításkészlete:

A	Assembler	A 6000 LDA #$01	Assemblálja az utasítást.
B	Breakpoint Set	B 6002 02	Megállítja a programot, ha futás közben már kétszer „áthaladt” itt a programszámláló.
C	Compare	C 6000 6008 5000	Összehasonlítja a 6000—6008 közötti tartományt az 5000—5008 közötti tartománnyal. Az eltérések címeit a program kijelzi.
D	Disassembler	D 8000 (8060)	A megadott határok között disassemblálja a tár tartalmát.
F	Fill	F C000 CFFF EA	A C000-CFFF tartományt feltölti $EA kóddal.
G	GO	G FCE2	Az FCE2 címen kezdődő rutinra adja a vezérlést.
H	Hunt	H 6000 6FFF EA	A megadott tartományban megkeresi a $EA kódokat, és a címeket kiírja.
L	Load	L „XYZ” 08	Betölti az XYZ programot a helyére.
M	Memory	M 8000 (8060)	A megadott határok között kijelzi a memória tartalmát hexa számokban.
Q	Quick Trace	Q 8000	Gyors nyomkövetés. Ebben az üzemmódban érvényesül a B utasítás.
R	Registers	R	Kijelzi a processzor regisztereinek tartalmát.
S	Save	S „XYZ”,08,8000,8060	Lemezre menti XYZ néven a megadott tartomány tartalmát.
T	Transfer	T 6000 6020 6040	Áthelyezés. A 6000—6020 tartomány tartalmát áthelyezi a 6040-től kezdődően.
W	Walk	W 8000	Lassú nyomkövetés. Lépésenként hajtja végre a $8000-től kezdődő programot. A léptetés egy-egy billentyűre történik. Kilépni STOP-pal lehet.
X	Exit	X	Kilépés a monitorprogramból.
#	#32768		Megadja a szám hexadecimális formáját.
$	$8000		Megadja a szám decimális formáját.

Más monitorprogramokban ennél kevesebb vagy több utasítás is lehet. A monitorprogramok akkor hasznosak, ha a már elkészült programot kell „belőni”. A jól sikerült programokon is szokott lenni igazítanivaló.

2.3.2. Gyakorlati programozás

Ciklusszervezés

A gépi nyelvben éppúgy fontosak a *ciklusok*, mint a BASIC-ben, a ciklusszervezés azonban különböző. Assemblerben ciklusváltozónak az X vagy az Y indexregisztert szokás használni. A ciklus lehet előre- vagy hátraszámláló. A hátraszámláló ciklusokat akkor használjuk, amikor a lépések száma kisebb, mint 256. A ciklus három részre tagolható:

— a ciklusfej, ahol a kezdőértéket adjuk meg,
— a ciklusmag, ahol a tényleges műveletek történnek,
— a ciklusvég, ahol a visszatérési feltételt ellenőrzi a processzor.

Vizsgáljunk meg egy-egy példát előre- és hátraszámláló ciklusokra.

Előreszámláló:

```
LDX   #$00     ciklusfej
AA0   TXA
STA   $0400,X  ciklusmag
INX
BNE   AA0      ciklusvég
```

A ciklus egészen addig fut, amíg az X regiszter újra nulla nem lesz. Ha meghatározott lépésszámig akarjuk a ciklust futtatni (pl. 120-ig), akkor a ciklusvég némileg módosul:

```
INX
CPX   #$78
BNE   AA0
```

A ciklusmag természetesen lehet egészen összetett is, de arra nagyon vigyázzunk, hogy a ciklusmagban ne alkalmazzunk olyan utasítást, amely az X regiszternek értéket ad. Bonyolult programok bonyolult ciklusokat is megkívánhatnak. Ilyenkor előfordulhat, hogy a ciklusváltozó regiszterét mégis használnunk kell a ciklusmagban. A káosz ekkor is elkerülhető: a ciklusváltozó pillanatnyi értékét célszerűen megválasztott segédregiszterbe kell helyezni és csak a ciklusvégben visszaolvasni.

Hátraszámláló:

```
LDY   #$3F     ciklusfej
LDA   #$FF
AA1   CLC      ciklusmag
ADC   #$01
STA   $1000,Y
```

```
EOR   #$FF
STA   $1040,Y
DEY               ciklusvég
BPL   AA1
```

A példákból látható, hogy a két ciklusfajta nem sokban tér el egymástól, csupán működésük iránya más.

Összehasonlítás

Az összehasonlítást a processzor aritmetikai művelettel (közelebbről kivonással) végzi, mégpedig valamelyik munkaregisztere (AC, XR, YR) és a memória egy byte-ja között. Az összehasonlítás során a munkaregiszterből kivonja a megcímzett byte tartalmát, de sem a regiszter, sem a memória tartalma nem változik. A kivonás eredménye nem tárolt, viszont az állapotregiszter egyes bitjei az eredménynek megfelelő értéket vesznek fel. E bitek alapján dönthetjük el, hogy az összehasonlítás eredménye mi volt.

Kisebb:	C = 0 BCC
Nagyobb vagy egyenlő:	C = 1 BCS
Egyenlő:	Z = 1 BEQ
Nem egyenlő:	Z = 0 BNE
Negatív:	N = 1 BMI
Pozitív:	N = 0 BPL

Ha kizárólag a *nagyobb* feltételnek megfelelő elágazást kívánunk létrehozni, a BCS utasítás előtt az egyenlőséget vizsgálni kell, például:

```
CMP   #$23
BEQ   AA1         egyenlő
BCS   AA3         nagyobb
```

Ha egyenlő, az AA1-en folytatódik a program, ha nagyobb, az AA3-on, ha kisebb, nincs ugrás.

Aritmetikai műveletek

Bináris összeadás — ADC:
a megadott tárcím tartalma hozzáadódik az akkumulátor tartalmához. Az eredmény az akkumulátorban jelenik meg.

A bináris összeadás elve:

0 + 0 = 0
0 + 1 = 1
1 + 0 = 1
1 + 1 = 0 + átvitel

Két nyolcbites szám összeadásakor előfordulhat, hogy az eredmény nem ábrázolható 8 biten. Ilyenkor átvitel keletkezik, amely az állapotregiszter (Carry, C) átvitelbitjén jelentkezik. Az összeadás előtt az állapotregiszter átvitelbitje hozzáadódik az akku tartalmához, ezért az első művelet előtt ezt törölni kell (CLC).

Példák bináris összeadásra:

%0110 0010	C = 0	$62	#98
+ %1001 0010		$92	#146
%1111 0100	C = 0	$F4	#244
%1000 1111	C = 0	$8F	#143
+ %1111 0000		$F0	#240
%0111 1111	C = 1	$17F	#383
%0110 0010	C = 1	$62	#98
+ %1001 0010		$92	#146
%1111 0101	C = 0	$F5	#245
%1000 1111	C = 1	$8F	#143
+ %1111 0000		$F0	#240
%1000 0000	C = 1	$180	#384

Az átvitel (túlcsordulás) fogalma még érthetőbbé válik, ha az összeadást nem egy byte-on, hanem 32 bites bináris egészen mutatjuk be. Egy jellemző példa:

```
LDY   #$00
LDA   $1000,Y
CLC                 az első összeadás előtt az átvitelbitet törölni kell
ADC   $1004,Y
STA   $1000,Y
INY
LDA   $1000,Y
ADC   $1004,Y
STA   $1000,Y
INY
```

```
LDA  $1000,Y
ADC  $1004,Y
STA  $1000,Y
INY
LDA  $1000,Y
ADC  $1004,Y
STA  $1000,Y
```

A program a $1000—1003 címeken elhelyezkedő értékekhez hozzáadja a $1004-1007 címeken található értékeket. Ciklusba szervezve jóval rövidebb.

```
     LDY  #$00
     CLC
AA2  LDA  $1000,Y
     ADC  $1004,Y
     STA  $1000,Y
     INY
     CPY  #$04
     BNE  AA2
```

Az átvitelbitet csak az első összeadás előtt kell törölni, mert az összeadás egyébként helytelen eredményre vezetne.

Kivonás — SBC:
az akkumulátor és a megcímzett byte különbsége az akkumulátorba kerül.

A bináris kivonás szabályai:

0 - 0 = 0
1 - 0 = 1
1 - 1 = 0
0 - 1 = 1 + átvitel

A bináris kivonás összeadásra vezethető vissza, s valójában a processzor is így végzi. A kivonandó szám kettes komplemensét és a C jelző inverzét hozzáadja az akku tartalmához. A kettes komplemens képzésére a legegyszerűbb módszer, ha minden bitet invertálunk (ellenkezőjére fordítunk), majd hozzáadunk egyet. A kettes komplemens fogalmát és előállítását a függelék részletesen tárgyalja.

Példa a kivonásra:

	%1111 0011	C = 1	$F3	#243
—	%01001 1000		$58	#88
	?			

a kettes komplemens:

%0101 1000 %1010 0111 + 1 = %1010 1000

a helyettesítő összeadás:

%1111 0011	C = 0	$F3	#243
+ %1010 1000		$A8	#168
%1001 1011	C = 1	$9B	#155

Az átvitelt itt a C jelző alacsony állapota mutatja, mert a processzor kivonás közben a C jelző inverzét használja. Emiatt kivonás előtt magasra kell állítani, mert a kivonás másként nem ad helyes eredményt. A kivonás az állapotregiszter N, Z, V és C jelzőit befolyásolja.

32 bites számok kivonásakor biztosítani kell, hogy két kivonási művelet között az átvitelbit értéke ne változhasson meg. Ez általában nem okoz problémát. Az első kivonás előtt az átvitelbitet magasra kell állítani. Ez a SBC utasítás működési feltétele. A programozási megoldás hasonlít ahhoz, amit az összeadásnál mutattunk be:

```
      LDY   #$00
      SEC
AA3   LDA   $1000,Y
      SBC   $1004,Y
      STA   $1000,Y
      INT
      CPY   #$04
      BNE   AA3
```

Szorzás kettővel — egy byte bitjeinek balratolása: ASL és ROL.

Az ASL 8, a ROL 9 bittel dolgozik. Mindkét utasításra igaz, hogy a megcímzett byte tartalmát egy bittel jobbra lépteti, ezáltal a byte 7. bitje a Carry jelzőbe kerül. Az ASL a 0. bitet alacsonyra állítja, a ROL a Carry jelző művelet előtti tartalmát tölti át. Példák az ASL működésére:

%0010 1011	#43	C = 1,	művelet után:	%0101 0110	#86	C = 0
%1001 1110	#158	C = 0,	művelet után:	%0011 1100	#60	C = 1 (#316)

Az ASL az N, Z és C jelzőket befolyásolja.

A ROL utasítás csak annyiban különbözik a fentiektől, hogy a 0. bit a Carry jelző művelet előtti tartalmát veszi át, ezért több byte-ból álló számok szorzásánál hasznos. Példa négybyte-os, 32 bites egész kettővel való szorzására:

```
ASL   $1000
ROL   $1001
ROL   $1002
ROL   $1003
```

Osztás kettővel — egy byte bitjeinek jobbratolása: LSR és ROR.

Az LSR után a 7. bit mindig nulla lesz, a ROR után felveszi a művelet előtti Carry állapotát. Az LSR tehát 8, a ROR 9 bittel dolgozik. Mindkét utasításra igaz, hogy a 0. bit a Carry jelzőbe kerül.

Példák az LSR működésére:

%0110 0111	#103	C = 0,	művelet után:	%0011 0011	#51	C = 1
%0111 1000	#120	C = 1,	művelet után:	%0011 1100	#60	C = 0

Mindkét utasítás az N, Z és C jelzőket befolyásolja.

A ROL segítségével több byte-ból álló számokat forgathatunk (oszthatunk) jobbra. Példa kettővel való osztásra 4 byte-on:

```
LSR   $1003
ROR   $1002
ROR   $1001
ROR   $1000
```

A műveletet a legfelső byte-on kell kezdeni, ezért a szorzáshoz képest ellenkező irányú a feldolgozási sorrend.

Szubrutinok

A gépi nyelvű programozásban a szubrutin nagyon fontos építőelem. Segítségével az összetettebb programok áttekinthetővé és optimálisan röviddé tehetők. Ha egy jól körülhatárolható feladatot többször is el kell végeznie a programnak, azt a feladatot célszerű szubrutinnal megoldani. A főprogramban ezáltal a feladat egy utasításra, a szubrutinra való hivatkozásra zsugorodott.

Gyakorlatilag bármely programra igaz, hogy strukturált, hiszen még a szervezettség hiánya is valamilyen szervezési elvnek tekinthető. A strukturált jelzőt azonban mégis azok a programok kapják, amelyekben a rendszer könnyen felismerhető. Az egyik ilyen rendszer a moduláris programozás. E programozási módszer azért is ajánlott gépi nyelvű programozás esetén, mert az assembly programok átalakítása meglehetősen időigényes. A modulok cseréje viszont egyszerűbb, mint átírni a programot. A moduláris programozás fő jellemzője, hogy a főprogram szinte csak szubrutinhívásokból áll. Azok a programrészek is szubrutinként szerepelhetnek, amelyeket valójában csak egyszer kell végrehajtani. E látszólag haszontalan dolognak mégis van értelme: a főprogram nagyobb léptékű lépéseinek halmaza gyorsan áttekinthető; illetve módosítás esetén a megváltozott részek nincsenek kihatással a főprogram többi részére.

További jelentős előny, hogy a modulok sorrendje gyorsan megváltoztatható. Végeredményben a magasabb szintű programnyelvek is mind-mind moduláris rendszerű gépi nyelvű programok, amelyekben a modulokra az utasítások nevével hivatkozhatunk.

A processzor szubrutinhívó JSR utasításának hatására a programszámláló aktuális értéke a verembe kerül, majd a vezérlés a szubrutinra adódik. A visszatérés az RTS utasítással lehetséges. Ekkor a veremben lévő mutató visszakerül a programszámlálóba. A JSR utasítás 2 byte-ot foglal a veremben, ezért nem lehet tetszőleges számú szubrutint egymásba skatulyázni, hiszen a verem közben megtelhet. Ez a határ azonban inkább elméleti, mint gyakorlati, mert ritka az olyan programozási feladat, amelyben az egymásba ágyazott szubrutinok száma több húsznál.

Input-output műveletek

A számítógép programozásában a kommunikáció irányítása az egyik legterjedelmesebb terület. Az input-output műveletek lebonyolítására a processzor nem biztosít utasításokat, de az alaputasítások segítségével bármilyen adatátviteli rutin megvalósítható, amely a hardver szempontjából nem kizárt. A KERNAL operációs rendszer bőven kínál ilyen szubrutinokat. Ezeket a szubrutinokat a függelékben ismertetjük.

2.3.3. Gépi kódú programok a gyakorlatban

a) Hogyan lehet programból észlelni a lemezegység jelenlétét?

Észlelni, lehetőleg anélkül, hogy a program valamilyen módon megállna (a BASIC hibaüzenettel, a gép lemerevedéssel). Ez a kis program megoldja ezt a problémát:

```
          LDA #$0F      logikai file-szám
          LDX #$08      egységszám
          LDY #$0F      parancscsatorna, másodlagos cím
          JSR SETFLS    a fileparaméterek beállítása
          LDA #$00      a név hossza nulla
          JSR SETNAM    a file-név paraméterek beállítása
          JSR OPEN      a csatorna megnyitása
          LDX #$0F      logikai file-szám
          JSR CHKOUT    az output egység kijelölése
          LDA $90       a státusz
          PHA                ideiglenes tárolása
          JSR CLRCHN    az output kijelölés megszüntetése
          LDA #$0F      logikai file-szám
          JSR CLOSE     a csatorna lezárása
          PLA           a státusz visszatöltése
          BMI ERROR     ha a 7. bit magas, DEVICE NOT PRESENT
          RTS

ERROR     LDA ...       hibakezelés
```

A megoldás azon alapul, hogy az IEC (soros) busz DATA vonalát a külső egység 1 ms-on belül köteles alacsonyra állítani azután, hogy feléje irányuló címzést érzékelt. Amennyiben ez nem következik be, a CHKOUT rutin alatt a státuszbyte ($90) 7. bitje magasra vált. Ez azt jelenti, hogy a megcímzett egység nincs a buszon (egyáltalán nincs is vagy csak nincs bekapcsolva).

b) A lemez tartalomjegyzékének megjelenítése

Amikor a lemezegység utasítást kap, hogy a $ file-t olvassa (amelyet egyébként csak olvashat, írni nem írhat), az operációs rendszerében levő program a lemezen tárolt adatok alapján összeállítja a lemez tartalomjegyzékét. Abban a formában, amiben a lemezen van, a BASIC interpreter nem tud vele mit kezdeni. A lemezegység így nem is továbbíthatja, mert ha betöltődik a számítógép programtárába, a LIST rutin nem tudja megjeleníteni. A tartalomjegyzék szerkezete meg kell egyezzen a BASIC program tárbeli szerkezetével. A lemezegység ezért erre a formátumra hozza a tartalomjegyzék adatait. A BASIC programok tárbeli elhelyezkedését a BASIC programozással foglalkozó fejezetben részletesen ismertetjük. Az alábbi program — bár nem tölti be a tárba a tartalomjegyzéket — kénytelen figyelembevenni az említett speciális felépítés sajátosságait.

```
      LDA #$01      logikai file-szám
      LDX #$08      egységszám
      LDY #$00      másodlagos cím
      JSR SETFLS    a file paramétereinek beállítása
      LDA #"$"      a file nevének
      STA $033C                 átmeneti tárolása
      LDA #$01      a file-név hossza
      LDX #$3C      a file-név címe, alsó byte
      LDY #$03      a file-név címe, fölső byte
      JSR SETNAM    a file-név paraméterek beállítása
      JSR OPEN      a file megnyitása
      LDX #$01      a megnyitott file száma
      JSR CHKIN     az input-mód kijelölése
      LDA #$00
      STA $90       a státusz törlése
      LDY #$03      a kezdőcím és a sorláncolás átugrása
AA0   STY $FB       a számláló ideiglenes tárolása
      JSR INPUT     egy byte beolvasása
      STA $FC       a byte ideiglenes tárolása
      LDY $90       file vége ?
      BNE AA3       igen
      JSR INPUT     egy byte beolvasása
      LDY $90       file vége ?
      BNE AA3       igen
      LDY $FB       a számláló
      DEY                       csökkentése
      BNE AA0       még nem zéró, vissza
      LDX $FC       a sorszám (blokkszám) alsó byte-ja
      JSR $BDCD     a sorszám kiírása, fölső byte az AC-ban
      LDA #$20      egy szóköz
      JSR PRINT                 kiírása
AA1   JSR INPUT     egy byte beolvasása
      LDX $90       file vége ?
      BNE AA3       igen
      TAX           vége a sornak ?
      BEQ AA2       igen, új sort kezdeni
      JSR PRINT     a byte kiírása
      JMP AA1       és folytatás
AA2   LDA #$0D      Carriage Return
      JSR PRINT                         kiírása
```

```
        LDY #$02        az átolvasandó byte-ok száma 4 (2*2)
        BNE AA0         feltétel nélküli ugrás
AA3     JSR CLRCHN      az input csatorna törlése
        LDA #$01        a logikai file-szám
        JMP CLOSE       a file lezárása
```

c) Utasítás a lemezegységnek

Az előző példában a lemezegységtől adatokat vártunk. Némileg más a helyzet, ha parancsot továbbítunk a lemezegység felé. A következő program, amely ezt mutatja be, bizonyos tekintetben hasonlít a HELP PLUS @I parancsához. A példa egy byte hosszúságú parancsot továbbít, de több byte hosszúságú adatot is küldhetünk a program segítségével. Ehhez csak néhány módosítás szükséges. A töltő és mentő rutinokkal megkerülhető a BASIC LOAD és SAVE utasítása, ezáltal átléphetők a korlátaik is.

```
LDA #"I"        inicializálás parancs
STA $033C
LDA #$01        a paraméter hossza
LDX #$3C        a paraméter címe, alsó  byte
LDY #$03        a paraméter címe, fölső byte
JSR SETNAM
LDX #$08        egységszám
LDY #$6F        másodlagos cím, 15-ös csatorna (+$60)
JSR SETFLS
LDY #$00        a státusz
STY $90                  törlése
LDA $BA         egységszám
JSR LISTEN
LDA $B9         másodlagos cím
JMP $F3EA       a paraméter kiírása az IEC-buszra
```

Program betöltése gépi programmal:

```
         LDX #$08        egységszám
         LDY #$01        másodlagos cím (lehet $00 is)
         JSR SETFLS
         LDA #$04        a név hossza
         LDX #NAME<      a név címe, alsó byte
         LDY #NAME>      a név címe, fölső byte
         JSR SETNAM
         LDA #$00        LOAD/VERIFY kapcsoló
         STA $9D
         JSR LOAD        a betöltés végrehajtása
         BCS ERROR       kilépés, ha töltés közben hiba volt
         RTS

NAME     .TEXT "TEST"    file-név

ERROR    LDA ...         hibakezelés
```

Program mentése gépi programmal:

```
        LDX #$08        egységszám
        JSR SETFLS
        LDA #$04        a név hossza
        LDX #NAME<      a név címe,  alsó byte
        LDY #NAME>      a név címe, fölső byte
        JSR SETNAM
        LDA #$00        a kezdőcím: $8000
        LDX #$80
        STA $FD         a kezdőcím mutatói
        STX $FE         a nulláslapra
        LDA $FD         mutató a nulláslapon levő címre
        LDX #$FF        végcím, alsó byte
        LDY #$8F        végcím, fölső byte
        JSR SAVE        a mentés végrehajtása
        BCS ERROR       kilépés, ha mentés közben hiba volt
        RTS

NAME    .TEXT "TEST"    file-név

ERROR   LDA ...         hibakezelés
```

Számtalan felhasználási lehetőséget kínál a ROM (úgy a BASIC, mint a KERNAL) is. Mivel e két programegyüttest profi programozók írták, rendkívül sok és hasznos példát nyújt programozási feladatok megoldására. A kezdő programozó sokat tanulhat belőlük.

A ROM egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy a legfontosabb rendszerrutinok indirekt címzésű ugróutasításokkal hívhatók. E megoldás teszi lehetővé azt, hogy a ROM-ok fix, nem változtatható programjuk ellenére igenis módosíthatók. A ROM-rutinok egy ugrótábla módosításával egyszerűen „kicserélhetők" általunk írt rutinokkal.

Az ugrótábla a memória 3. lapján ($0300-tól) helyezkedik el. Az, hogy tetszés szerint módosíthatók a mutatók, egy különleges megoldást kínál. Ez a megoldás a töltés (LOAD) utáni automatikus programindítás vagy röviden autostart. Az autostart programok nagyjából két csoportra oszthatók. Az egyik részük a töltés befejezése után aktivizálódik, a másik pedig már töltés közben működésbe lép.

A LOAD rutin lefutása után működésbe lépő autostart program azt használja ki, hogy a töltés után a vezérlés a BASIC-hibaüzenet rutinjára kerül. A rutin vektora pedig a $0300—0301 címeken helyezkedik el. A betöltött program ezt írja át, ezért a töltés befejezése után a módosított vektor alapján a betöltött program elindulhat.

A másik változat ugyanezen az elven alapul, de más a gyakorlati megoldása. Itt ugyanis a STOP billentyű lenyomását ellenőrző rutin vektorát változtatja meg a program. A LOAD rutin a működése során ciklikusan ellenőrzi a STOP billentyű lenyomását. Amint a vektort átírta a betöltött program, a LOAD rutin működése felfüggeszthető. Erre a megoldásra kiváló példa MOVMON tármonitor, amely betöltés közben tudakolja, hogy hová helyezze a monitorprogramot.

A töltés után aktivizálódó autostart programoknak van egy különleges válfaja, amelyik a processzor visszatérési vermét írja felül.

Egy autostart program:

```
02C4   12 06 0A 00 93 22 53 54   BASIC program:
02CC   41 52 54 22 2C 38 2C 31   LOAD "START",8,1
02D4   00 00 00

02D7   A9 8B       LDA #$8B      a hibaüzenet vektor
02D9   A2 E3       LDX #$E3
02DB   8D 00 03    STA $0300     visszaállítása
02DE   8E 01 03    STX $0301
02E1   A9 01       LDA #$01      logikai file-szám
02E3   A8          TAY           másodlagos cím az YR-ben
02E4   A2 08       LDX #$08      egységszám
02E6   20 BA FF    JSR $FFBA     SETFLS
02E9   A9 04       LDA #$04      a név hossza
02EB   A2 FC       LDX #$FC      a név címe,  alsó byte
02ED   A0 02       LDY #$02      a név címe, fölső byte
02EF   20 BD FF    JSR $FFBD     SETNAM
02F2   A9 00       LDA #$00      LOAD/VERIFY kapcsoló ($00=LOAD)
02F4   85 9D       STA $9D
02F6   20 D5 FF    JSR $FFD5     LOAD rutin
02F9   4C 10 08    JMP $0810     a betöltött program elindítása

02FC   54 45 53    .TEXT "TEST"  a betöltendő program neve

0300   D7          .BYTE $D7     a hibaüzenet vektor az
0301   02          .BYTE $02     indítóprogramra mutat
```

A program — amelynek neve START legyen — betölthető ,8 opcióval is, mert ha BASIC-területre kerül, az elején lévő BASIC program RUN után helyesen betölti a gépi programot. Ez a változat külön hívja a TEST nevű főprogramot. Elképzelhető azonban olyan megoldás is, amelyiknél az autostart a főprogram elején van. Az ilyen megoldás egyszerűbb, de kevésbé helytakarékos, mert a programállománynak tartalmaznia kell az indító- és a főprogram között elhelyezkedő tárterületeket is (kazettapuffer, képernyő stb.). Autostart-generátor sok létezik, s ezek kellően változatosak is. Azonban megfelelő programozási gyakorlat és a gépi nyelv ismerete birtokában saját magunk is állíthatunk elő testre szabott autostart programot.

A programozók mindig is törekedtek arra, hogy a programokhoz minél nehezebben férjenek hozzá illetéktelenek, minél nehezebb legyen a programot feltörni, lényegét ellopni. Persze a C64-es nyitott hardvere miatt nem sok sikerrel jártak ezek a próbálkozások. Összességében leszögezhető: tökéletes védelem nincs, csak kellően bonyolult. A programozók ravaszsága növekedtével a crackerek (programtolvajok) ügyessége is növekedett. A kettejük közötti küzdelem érdekes módon ért véget. A C64-es kiment a divatból. Kiszorították az IBM PC-k és klónjaik. Így már nem érte meg védeni az elavult technológiához tartozó programokat.

Tulajdonképpen e küzdelem eredménye volt az autostart programok megjelenése is. De hasonló okok miatt vált fontossá a hardver RESET kivédése is. A processzor ismertetésénél említettük, hogy a $\overline{\text{RESET}}$ lábra érkező alacsony jel a processzort alapállapotba hozza. A folyamat eredménye, hogy a processzor az utasításszámlálóba tölti a memória (ROM) $FFFC—FFFD címén található byte-okat. E byte-ok a $FCE2 címet adják; itt kezdődik az ún. RESET program. A program némi előkészítés után megvizsgálja, hogy a memória meghatározott területén ($8003—8008) megtalálható-e a CBM80 kulcsszó. Ha megvan, akkor nem a ROM-ban folytatja a RESET program végrehajtását, hanem végrehajt egy indirekt

ugrást a $8000—8001 címeken található értékek felhasználásával. Éppen ez az, amit kihasználhat a programozó. Ugyanis a $8000—8001 tárcímek tartalmát a programozó szabadon módosíthatja. (Itt meg kell jegyezni, hogy ez a lehetőség — az indirekt ugrás — nem a programozók kedvéért került be az operációs rendszerbe. Erre azért volt szükség, hogy a bővítőportba helyezett memóriaegység programja a gép bekapcsolása után automatikusan elinduljon.) Így a RESET program lefutását a programozó saját elképzelése szerint módosíthatja.

Egy példa RESET-rutinra:

```
8000  09 80                    RESET-vektor: $8009
8002  46 80                    NMI-vektor  : $8046
8004  C3 C2 CD 38 30           CBM80 azonosító

8009  A2 05     LDX #$05
800B  20 A3 FD  JSR $FDA3      a megszakítás inicializálása
800E  20 50 FD  JSR $FD50      a BASIC munkaterület inicializálása
8011  A9 80     LDA #$80       a BASIC RAM fölső határa a $80. lap
8013  8D 84 02  STA $0284
8016  20 15 FD  JSR $FD15      KERNAL I/O vektorok beállítása
8019  20 5B FF  JSR $FF5B      Video-reset
801C  58        CLI
801D  20 53 E4  JSR $E453      a BASIC vektorok beállítása
8020  20 BF E3  JSR $E3BF      a BASIC RAM inicializálása
8023  20 44 E4  JSR $E444      BASIC NEW utasítás
8026  A2 FB     LDX #$FB       a verem inicializálása
8028  9A        TXS
8029  20 2F 80  JSR $802F      a BASIC-bővítés bekapcsolása
802C  4C 86 E3  JMP $E386      BASIC melegstart

802F  A9 00     LDA #$00       a szín fekete - képernyő
8031  A2 0F     LDX #$0F       a szín szürke - karakterek
8033  8D 20 D0  STA $D020      a keret színe
8036  8D 21 D0  STA $D021      a háttér színe
8039  8E 86 02  STX $0286      a betűk színe
803C  20 44 E5  JSR $E544      képernyőtörlés
803F  20 E8 80  JSR $80E8      a bővítés bekapcsolása
8042  60        RTS

8043  4C 72 FE  JMP $FE72      KERNAL NMI-rutin
8046  20 BC F6  JSR $F6BC      STOP ellenőrzés előkészítése
8049  20 ED F6  JSR $F6ED      a STOP billentyű ellenőrzése
804C  D0 F5     BNE $8043      nincs lenyomva
804E  20 A3 FD  JSR $FDA3      a megszakítás inicializálása
8051  20 18 E5  JSR $E518      Video-reset
8054  20 2F 80  JSR $802F      a bővítés bekapcsolása
8057  4C 7B E3  JMP $E37B      BASIC NMI-rutin
```

Ez a RESET rutin alkalmas a HELP PLUS inicializálására. Mind RESET, mind NMI után bekapcsolja a bővítést, inicializálja a megszakítást, beállítja a képernyő színét. Ha a BASIC bővítést bekapcsoló rutint ($80E8) alkalmas más rutinra cseréljük, elérhetjük azt, hogy a tárban levő program hardver RESET után mindig újrainduljon.

A programvédelem igen változatos trükkjei közül ez csak kettő. Aki többre kíváncsi, átfogó összefoglalást találhat dr. Lengyel—Varga: *Lakat alatt a C64-es* című könyvében (NOVOTRADE Kiadó, 1988).

3. A BASIC

„A BASIC univerzális nyelv: majdnem minden feladat jobban programozható más nyelven, de semmilyen másik nyelvben nem lehet majdnem mindent ilyen jól programozni.”

Frank Ostrowski

A BASIC-et 1962—64 között fejlesztette ki Thomas Kurtz és John Kemeny az amerikai Darthmouth University számítástechnikai laboratóriumában. Az új programnyelv koncepciója 1962-ben Thomas Kurtz fejében született meg. Akkoriban még nem létezett olyan számítógép, amelyet egyidejűleg akár csak két felhasználó használhatott volna. Kemény (magyar származása miatt a továbbiakban magyarul írjuk a nevét) és Kurtz először ezt a műszaki problémát oldotta meg. Az ő laboratóriumukban hozták létre a világ első időosztásban (time-sharing) működő számítógépét. Az időosztásos rendszer teszi lehetővé, hogy a számítógép központi egysége látszólag egy időben több terminált kiszolgáljon. (Valójában a központi egység precízen beosztott időzítés szerint először az egyik terminállal foglalkozik, majd az ott futó programot megszakítva, és a változókat ideiglenesen elmentve, sorra veszi a következő terminált, és így tovább. Ha a központi egység ezt elég gyorsan teszi, a terminál előtt ülő ember úgy érzi, mintha a számítógép egyedül az ő feladatával foglalkozna.) A műszaki nehézségek leküzdése után Kurtz és Kemény kidolgozták a BASIC elméleti koncepcióját. Ennek a koncepciónak a lényegét nyolc szabályban foglalták össze.

1. A nyelv kezdők számára könnyen elsajátítható legyen.
2. A nyelv bővíthető legyen, hogy a profik is használhassák, de ez ne akadályozza a kezdőket.
3. A parancsokkal a lehető legkülönfélébb programok is létrehozhatók legyenek.
4. A nyelv viszonylagos előnyre tegyen szert abból, hogy a felhasználó és a számítógép közvetlenül kommunikálhat egymással.
5. A hibaüzenetek érthetőek legyenek.
6. A kis programok feldolgozása rövid ideig tartson.
7. A programozáshoz ne kelljen hardverismereteket tanulni.
8. A programozónak ne kelljen az operációs rendszer különlegességeivel foglalkoznia.

A BASIC, mint láthatjuk, elsősorban kezdők számára íródott. Tulajdonképpen a neve is innen származik (BASIC = Beginner’s All-purpose Symbolic Instruction Code — kezdők általános célú szimbolikus utasításkódja). Kurtz és Kemény következetesen meg is valósította elképzelésének nyolc pontját. Születésének napja 1964. május 1., amely a BASIC későbbi hatását figyelembevéve, történelmi dátum. Ekkor mutatták be először az új operációs rendszert egy új elven működő számítógépen. A siker nem váratott magára túl sokáig, a BASIC rövid idő alatt igen népszerűvé vált a diákok között. Kurtz és Kemény szándékosan nem szabadal-

maztatták találmányukat, hogy a nyilvánosság tovább növelje népszerűségét és ezáltal elterjedtségét.

Az első BASIC operációs rendszer még nem nagyon hasonlított a mai utódokra. Először is nem a manapság igen elterjedt interpreter, azaz értelmező program, hanem sokkal inkább szerkesztő-fordító (editor-compiler) program volt. De a nyelv utasításainak alapkészlete azonos volt a mai BASIC interpreterek utasításkészletével, szerepelt benne az INPUT, a LET, a PRINT, a RETURN, az END, a FOR—NEXT, a GOTO, a REM, az IF—THEN, a READ, a DATA, a DIM, a DEF és a GOSUB utasítás.

Az eredeti BASIC-nek néhány éven belül új verziói jelentek meg; nagyjából tíz év múlva megjelent az első interpreter, amely tovább „szelidítette" a számítógépet a felhasználóhoz. A mikroszámítógépek világában csaknem szabvány, hogy a géppel együtt valamilyen BASIC-verziót is szállítanak.

A BASIC „életének" első 25 évében hallatlanul sokat fejlődött, de az a nyolc pont, amely alapelveinek lényege, tulajdonképpen ma is meghatározza a BASIC alatti programozás szellemét.

A Commodore BASIC 2.0, amely a C64-es alapnyelve, a késői BASIC verziók egyike. Ez a verzió, 1982-es megjelenése után a C64-es hihetetlen népszerűsége miatt nagy ismertségre tett szert. Magára az alapverzióra is számos bővítés készült (Simon's Basic, SUPERGRÀPHIK, GRAPHICS BASIC, DBASIC, MASTER '64 stb.), de megjelentek a C, PASCAL, FORTH programnyelvek operációs rendszerei is. Az egyébként is elég jól sikerült alapnyelv a bővítésekkel együtt igazán sokoldalúvá tette a C64-est. Hogy ez az alkalmazott BASIC verzió érdeme, vagy az átgondolt hardverkoncepcióé, azt egyértelműen nem lehet eldönteni egyik javára sem. De a sok éven át tartó siker önmagáért beszél.

3.1. A Commodore BASIC 2.0 alapelemei

A Commodore BASIC nem a szabványként elfogadott ASCII jelkészletet használja, a különbség azonban nem jelentős.

Alfanumerikus jelek:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9
a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z
A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

Műveleti, írás- és speciális jelek:

+ - * / < > = ↑
! ( ) : ; , . ? szóköz [ ] ’
" # $ % @ π & £ ←

A *grafikus jelek* többsége nem tartozik az ASCII kódkészlethez, a C64-esben a grafikai programok támogatására szolgálnak.

3.1.1. Változók és állandók

A programokban használt változó és állandó fogalma nem választható élesen ketté, mert ami a program számára állandó, az az interpreter számára változó. A változók és állandók kétféleképpen csoportosíthatók. Szerepük szerint megkülönböztetünk egyszerű és indexes változókat; értelmezési módjuk alapján pedig egész típusú, lebegőpontos, illetve szöveges változókat. Az utóbbiak mindhárom típusára igaz, hogy lehetnek egyszerű és indexelt változataik.

Az egész típusú változó értékének −32768 és +32767 közé kell esnie. A pozitív egész számok előjele elhagyható, a negatív számokat azonban minden esetben jelölni kell. A lebegőpontos változó abszolút értékének a $[2.93873588 \cdot 10^{-39}, 1.70141183 \cdot 10^{38}]$ intervallumba kell esnie. Ennél kisebb vagy nagyobb számok ábrázolása nem lehetséges. A 0,01-nél kisebb és a 999 999 999-nél nagyobb számokat az interpreter exponenciális alakban írja ki, pl. 1E10 = 10 000 000 000.

A szöveges változó maximum 255 alfanumerikus és/vagy grafikus karaktert tartalmazhat, de tartalmának megadásánál figyelembe kell venni, hogy a képernyőről egy művelettel csak maximum 80 karakter olvasható be a változóba (elméletileg, mert a változó nevének megadása és a műveleti jel miatt ez 72—75-re csökken).

A változónevek elvileg 255 karakter hosszúak is lehetnek, de az interpreter az első két betű alapján különbözteti meg őket. A változók neve állhat számokból és betűkből is, de sohasem kezdődhet számjeggyel. A típust a változónév után álló jellel különböztethetjük meg. Jelzés hiányában a változót valós típusú numerikus változónak kell tekinteni. Ha a név mögött % jel áll, akkor egész típusú, ha $ jel áll, az szöveges típusú változót jelent. A változónév mögött helyezkedhet el a tömbváltozók indexe. Az index több mutatóból is állhat. Egy mutató esetén a tömböt vektornak, két vagy több mutató esetén két- vagy többdimenziós mátrixnak nevezzük. A vektor vagy mátrix elemeire az indexekkel hivatkozhatunk.

Változóinknak gyakorlatilag bármilyen kétbetűs nevet adhatunk, de a BASIC interpreter miatt ki kell hagynunk a következő kombinációkat:

IF ON GO TI OR FN TO TI$ ST. Ugyanígy nem használhatjuk változónévként a BASIC utasítások neveit sem. CL változónk például lehet, de CLOSE változónk nem. Ilyenkor hibaüzenetet kapunk.

BASIC-en belüli változók, ST, TI, TI$

Az interpreter három változót fenntart saját céljaira. Ezeket a változókat a programozó nem definiálhatja, nem adhat nekik értéket (a TI$ ez alól kivétel).

Az ST a státusváltozó, tartalma az input-output műveletek eredménye szerint változik. Értéke alapján következtethetünk a művelet alatt előfordult hibára. Lehetséges értékei:

0:	minden rendben
1:	a külső egység nem nyugtázta az adat átvételét
2:	a külső egység nem küldött adatot
64:	a file véget ért
−128:	a megcímzett egység nincs jelen a buszon

A TI és a TI$ az interpreter belső órája; lényegében a hardvermegszakításokat számlálja. Mivel ezek kb. 60 ms-onként ismétlődnek, a számláló alkalmas idő mérésére; pontossága azonban meg sem közelíti a CIA TOD óráinak pontosságát. A számlálókat a nulláslap $A0–A2 címein találhatjuk meg. A TI$ ebből a számlálóból képződik, hatjegyű, szöveges típusú változó. Mivel a TI$ írható, ezért közvetetten a TI is módosítható, mert az interpreter a TI$ értékét átszámítja a léptetési ütemnek megfelelően. A TI$ az időt óra—perc—másodperc alakban tartalmazza.

A változónév ábrázolása

Az interpreter a változók számára kétbyte-os azonosítókat engedélyez, a tárban a változó tényleges tartalma előtt ezt a két byte-ot tárolja. Hogy a három változótípus megkülönböztethető legyen, a változónév második vagy mindkét byte-jának 7. bitjét magasra állítja. A változóterületen így, kódolt formában tárolja a változókat, és az egyes típusokat a névbyte-ok 7. bitje alapján különbözteti meg.

Valós típusú változó esetén a változónév mindkét byte-jának ASCII-kódját tárolja, módosítás nincs. Ha a változónév egybyte-os, a második byte tartalma $00.

Egész típusú változó esetén a változónév mindkét byte-jának legfelső (7.) bitje magas. Ha a változónév egybyte-os, a második byte $80.

Szöveg típusú változó esetén a változónév első byte-ja az eredeti ASCII-kód. A második byte az ASCII-kód magasra állított 7. bittel. Ha nincs második byte, a kód $80.

A programozó által definiált függvény megadására szolgáló FN utasítás változóját szintén a változóterületen tartja az interpreter, tartalma azonban nem érték, hanem mutató. Mutató a függvényre, amely a BASIC programban van. Az FN változónevének első byte-ja az ASCII-kód, magasra állított 7. bittel. A második byte vagy az ASCII-kód, vagy $00.

A tömbváltozók neveit ugyanilyen módon oszthatjuk típusokra, a különbség csupán annyi, hogy ott nincs FN változó.

3.1.2. Kifejezések

Tartalmuk, összetevőik alapján megkülönböztetünk aritmetikai, illetve szöveges kifejezéseket. Az aritmetikai kifejezésekben aritmetikai, logikai és relációs operátorok szerepelhetnek.

Aritmetikai operátorok (alapműveletek):

+ összeadás
- kivonás
* szorzás
/ osztás
↑ hatványozás

Logikai operátorok:

AND logikai ÉS (szorzás)
OR logikai megengedő VAGY (összeadás)
NOT logikai NEM (tagadás)

A logikai operátorokkal végzett műveletek a logikai algebra részét képezik, amelyet részletesen tárgyalunk a függelék megfelelő részében.

Relációs operátorok:

< kisebb, mint
= egyenlő
> nagyobb, mint
< = kisebb vagy egyenlő
> = nagyobb vagy egyenlő
< > nem egyenlő

A relációs operátorok alkalmazása esetén az eredmény vagy −1, vagy 0 lehet, attól függően, hogy az összehasonlítás eredménye igaz-e vagy hamis. Az igaz állítás értéke −1.

A műveletek közötti elsőbbségi rend:

1. ↑ hatványozás
2. − előjelváltás
3. * / szorzás, osztás
4. + − összeadás, kivonás
5. < = > relációs operátorok
6. NOT logikai NEM
7. AND logikai ÉS
8. OR logikai VAGY

Az azonos szintű műveletek között a balról jobbra haladás szabálya érvényes. Az elsőbbségi sorrend zárójelezéssel megváltoztatható.

Néhány példa aritmetikai kifejezésekre:

```
B = -A
C = A ↑ B
A = 2 * B + C - D
E = (A + B) * (A - B)
D = (-B + (B * B - 4 * A * C) ↑ (1/2))/(2 * A)
A = B AND NOT C
A = B OR C
A = 18 < > 6 * 2
C = (A = B)
```

A szövegfüggvények által végzett műveleteket nem tekintve, a szöveges kifejezésekkel csak kétféle művelet végezhető: az összeadás és az összehasonlítás.

Az összeadás valójában összefűzés, mert két szöveg összeadása egymáshoz kapcsolásukat jelenti. Például:

```
A$ = "OSSZE": B$ = "ADAS" : PRINT A$+B$
OSSZEADAS
```

Az összehasonlítást az interpreter karakterenként végzi. A betűk és számok nagyságát az ASCII kódtáblázatban elfoglalt helyük (pozíciójuk) határozza meg, ennek alapján viszonyítja egymáshoz. A művelet eredménye itt is 0 vagy −1 lehet.

3.1.3. Értékadás

A programozás során nem kerülhető el, hogy bizonyos változóknak kezdőértéket adjunk. Ez megvalósítható a LET utasítás segítségével. A Commodore BASIC-ben, mint a legtöbb BASIC-verzióban, a LET utasításszót nem szükséges kiírni. Emiatt az értékadó kifejezés kétféleképpen nézhet ki:

a) 500 A = 10 [sorszám] [változó] = [érték vagy kifejezés]

b) 500 LET A = 10 [sorszám] LET [változó] = [érték vagy kifejezés]

Az értékadó utasítás hatására megtörténik a változó azonosítása, a kifejezés kiértékelése, értékének meghatározása, valamint az érték hozzárendelése a változóhoz.

3.1.4. Utasításcsoportok

Rendszervezérlő utasítások

CONT, END, LIST, LOAD, NEW, RUN, STOP, SAVE, VERIFY

— a program betöltésével kapcsolatos utasítások (LOAD, SAVE, VERIFY)
— a programot törlő és listázó utasítások (NEW, LIST)
— a program futását vezérlő utasítások (CONT, END, RUN, STOP)

A parancsok többsége általában csak parancsmódban használatos, bár mindegyik beépíthető programba is.

Adatforgalmat lebonyolító utasítások

DATA, RESTORE, INPUT, READ, PRINT, SPC, TAB, GET

— input utasítások (INPUT, READ, GET)
— output utasítás (PRINT)
— kiegészítő utasítások (DATA, RESTORE, SPC, TAB)

Az input utasításoknak azért van több változata, mert a BASIC alkotói a paraméterezést szerették volna elkerülni, s inkább új utasításokat hoztak létre. Az SPC és a TAB önállóan nem léteznek, csak a PRINT argumentumaként.

Ciklusszervező utasítások

FOR, NEXT, STEP, TO

A programozás során rendkívül fontosak a ciklusok, amelyeket szinte egyetlen program sem nélkülözhet. Az utasítások a ciklusfej (FOR, TO, STEP) és ciklusvég (NEXT) csoportokra bonthatók. A ciklusszervezés opcionális eleme a STEP utasítás, amelynek elhagyása automatikusan egységnyi (1) lépésközt feltételez. A Commodore BASIC nem követeli meg a NEXT utasítás után álló változónév megadását. Ki lehet tenni, de nem szükséges.

Vezérlésátadó utasítások

GOTO, GO, ON, TO

Bizonyára feltűnő, hogy a TO utasítás itt is szerepel. Az interpreter TO rutinja érzékelni tudja, hogy honnan hívták, a FOR vagy a GO utasításból. Ezek az utasítások a programvégrehajtó rutint feltétel nélküli ugrásra kényszerítik. A feltétel nélküli jelző az ON GOTO esetében ugyan nem igaz maradéktalanul, de a lényegtől itt sem tér el nagyon. A programvégrehajtás az utasítás után álló sorszám szerinti programsoron folytatódik.

Szubrutinkezelő utasítások

GOSUB, RETURN

A szubrutinok a strukturált, de egyáltalán minden programozás elengedhetetlen elemei. A Commodore BASIC a szubrutinokat két utasítással kezeli: a hívó GOSUB-bal és a lezáró RETURN-nel. Szubrutin hívásakor az interpreter elmenti a verembe az aktuális visszatérési címet, majd a RETURN feldolgozásakor visszakeresi azt.

Változókezelő utasítások

CLR, DIM, LET

Törlő (CLR) és deklaráló (DIM, LET) utasítások. A LET és a DIM létrehozza, a CLR megszünteti a listázható változókat.

Szövegkezelő utasítások

ASC, CHR$, LEN, LEFT$, MID$, RIGHT$, STR$, VAL

Ezek az utasítások valójában szövegfüggvények, amelyek a paraméterek függvényében hajtanak végre különböző műveleteket az argumentumban megadott szövegen.

Függvénykezelő utasítások

AND, ABS, ATN, COS, DEF, EXP, FN, INT, LOG, OR, POS, RND, SGN, SQR, SIN, TAN

— logikai operátorok (AND, OR, NOT)
— matematikai függvények (ABS, ATN, COS, EXP, INT, LOG, SGN, SQR, SIN, TAN)
— programozható függvény (DEF, FN)
— egyéb függvények (POS, RND)

A matematikai függvények egyargumentumos függvények, amelyek kiszámítják a matematikai függvény értékét a megadott argumentumnál. A programozható függvényeket a programozó saját maga építheti fel a DEF FN utasítás segítségével. A későbbiekben a saját függvényre az FN utasítással lehet hivatkozni.

Perifériakezelő input-output utasítások

CLOSE, CMD, INPUT#, GET#, OPEN, PRINT#

Az utasítások lényegében file-ok kezelésére szolgálnak. Az OPEN és a CLOSE a file-ok megnyitására és lezárására hivatott. A CMD az adat irányítását változtatja meg, de csak output esetén. A megváltozást nem ellenkező irányra váltásként kell értelmezni, hanem más egységre váltásként. Az INPUT#, GET#, PRINT# utasítások az INPUT, GET, PRINT utasítások file-kezelő módosulatai.

Feltételes elágazást létrehozó utasítások

IF, THEN

A feltételes elágazások fontosak a program szerkezetében. Segítségükkel lehet végrehajtani előre megadott feltételeken alapuló döntéseket. Ha az IF mögött álló feltétel igaznak bizonyul, a THEN mögött álló utasítás(ok) lesz(nek) végrehajtva. Ha nem igaz az állítás, a vezérlés a soron következő programsorra adódik.

Egyéb utasítások

FRE, POKE, PEEK, REM, SYS, USR, WAIT

Az utasítások egy része függvényként is értelmezhető (FRE, PEEK, USR, WAIT). A többi három valamilyen szempont szerint elüt az összes többi utasítástól. Például a REM nem csinál semmit. A SYS gépi programot hív. A POKE tárhelyet tölt fel.

3.2. A BASIC 2.0 utasításai

A Commodore 64-esen a BASIC nyelv utasításai általában kétbetűs, rövidebb alakban is begépelhetők. Ilyenkor a második betűt Shifttel együtt kell leütni. Könyvünben ezt jelöltük. A függvények után felírt argumentumot minden esetben zárójelek között kell megadni — ahogyan a szintaxisban jelezzük is.

ABS	Token:	$B6 #182
	Belépési pont:	$BC58

Aritmetikai függvény; rövidítése: A**B**
Szintaxis: ABS (*num. kifejezés*)
Példa: ABS(X) : ABS(2*I)

Az utasítás az argumentum abszolút értékét veszi, azaz megfosztja azt esetleges negatív előjelétől. Az utasítás egy kifejezést igényel, működése során kiszámítja a kifejezés előjelhelyes értékét, majd előjelét pozitívra változtatja.

AND	Token:	$AF #175
	Belépési pont:	$AFE9

Logikai-aritmetikai művelet; rövidítése: A**N**
Szintaxis: *num. kifejezés* AND *num. kifejezés*
Példa: A=A AND B : IF (A AND B) <23 THEN ...

Az utasításszó jobb és bal oldalán álló argumentumok között logikai ÉS műveletet hajt végre. A logikai ÉS igazságtáblázata, ha a művelet bitenként kerül végrehajtásra:

0 AND 0 = 0
0 AND 1 = 0
1 AND 0 = 0
1 AND 1 = 1

ASC Token: $C6 #198
Belépési pont: $B78B

Szöveges függvény; rövidítése: **AS**
Szintaxis: ASC (*szövegkifejezés*)
Példa: ASC(A$) : ASC("X") : ASC("XYZ")

Az argumentumban felírt szövegkifejezés első karakterének ASCII-kódját adja meg. Az argumentum több karakterből is állhat.

ATN Token: $C1 #193
Belépési pont: $E30E

Aritmetikai függvény; rövidítése: **AT**
Szintaxis: ATN (*num. kifejezés*)
Példa: ATN (5) : ATN(A * 0.7) : ATN(A + B + C)

A matematikai arkusz tangens függvény. Argumentuma bármilyen valós érték lehet, amelyet a C64-es ábrázolni képes. Ellenkező esetben ?OVERFLOW ERROR üzenetet kapunk.

CHR$ Token: $C7 #199
Belépési pont: $B6EC

Szöveges függvény; rövidítése: **CH**
Szintaxis: CHR$ (*num. kifejezés*)
Példa: CHR$(32) : CHR$(A+B) : CHR$(12+C)

A függvény argumentuma mutatja azt az ASCII karaktert, amelyet felhasználni kívánunk. Az argumentum értéke 0-tól 255-ig terjedhet. A függvény szöveges típusú eredményt hoz létre.

CLOSE Token: $A0 #160
Belépési pont: $E1C7

Utasítás; rövidítése: **CLO**
Szintaxis: CLOSE *logikai file-szám*
Példa: CLOSE 2 : CLOSE A

Lezárja a megnyitott logikai file-t, ha a paraméternek megfelelő bejegyzés létezik a megnyitott file-ok táblázatában. Ha nem létezik, hibaüzenet nélkül fut le. A paraméter 0-tól 255-ig tetszőleges egész szám lehet.

CLR Token: $9C #156
Belépési pont: $A65E

Parancs; rövidítése: CL
Szintaxis: CLR

Inicializálja a változóterületet. Alkalmazása után nem férhetünk hozzá előzőleg használt változóinkhoz.

CMD Token: $9D #157
Belépési pont: $AA86

Parancs; rövidítése: CM
Szintaxis: CMD *logikai file-szám, kifejezés*
Példa: CMD 2 : CMD A : CMD 2"XYZ"

Az elsődleges output eszköz kijelölése. A paraméterben megadott logikai file-szám jelöli ki az egységet, amelyre az output irányul. A kijelölés áttételes, mert a kiviteli eszközt valójában az OPEN-ben megadott egységszám jelöli ki. A CMD a PRINT# helyett is használható. A CMD hatását a PRINT# utasítás szünteti meg. A CMD nyomtatáskor lehet hasznos.

CONT Token: $9A #154
Belépési pont: $A857

Parancs; rövidítése: CO
Szintaxis: CONT

A STOP utasítással vagy a RUN/STOP billentyűvel megszakított BASIC programot a megszakítás helyétől folytatja. Különösen tesztelésnél hasznos.

COS Token: $BE #190
Belépési pont: $E264

Aritmetikai függvény; nem rövidíthető
Szintaxis: COS (*num. kifejezés*)
Példa: COS(π) : COS(A*2+π/2)

A függvény kiszámítja az argumentum koszinuszát. Az argumentumot radiánban kell megadni.

DATA Token: $83 #131
Belépési pont: $A8F8

Utasítás; rövidítése: DA
Szintaxis: DATA *adatok*
Példa: DATA 1,2,3,... : DATA "A","B","C"

Adatok elkülönítésére szolgál; segítségével a program önmagában is tárolhat adatokat. Az adatokat vesszővel kell elválasztani, típusuk lehet szöveges vagy numerikus, illetve ezek keveréke. Parancsmódban nem adható ki. Előfordulhat, hogy az adat vesszőt vagy pontosvesszőt tartalmaz. Hogy a READ utasítás ne elválasztójelként értelmezze, az ilyen adatot feltétlenül tegyük idézőjelek közé.

DEF Token: $96 #150
Belépési pont: $B3B3

Utasítás; rövidítése: DE
Szintaxis: DEF FN...
Példa: DEF FN F(x) = x ↑ 2

Felhasználói függvény definiálása. Parancsmódban nem adható ki.

DIM Token: $86 #134
Belépési pont: $B081

Utasítás; rövidítése: DI
Szintaxis: DIM *változólista*
Példa: DIM A(20) : DIM A(20),B(20),C$(10,10)

Tömbváltozók deklarálása. Egyaránt alkalmazható vektorok és mátrixok dimenzionálására. Az utasítás hatására az interpreter helyet foglal a tömbváltozó elemei számára. A változó indexeinek számát csak a rendelkezésre álló hely korlátozza, ha az kevesebb 255-nél. Ez azonban csak elméleti korlát, a gyakorlatban sohasem érhetjük el. A tömb indexei mindig a nulla értéktől indulnak.

END Token: $80 #128
Belépési pont: $A831

Utasítás; rövidítése: EN
Szintaxis: END

Megszünteti a programvégrehajtást. Parancsmódban nem alkalmazható.

EXP Token: $BD #189
Belépési pont: $BFED

Aritmetikai függvény; rövidítése: EX
Szintaxis: EXP (*num. kifejezés*)
Példa: EXP(0) : EXP(A) : EXP(A + C)

Matematikai függvény, az Euler-féle szám (e = 2,718281828) hatványozása. A hatványkitevő a megadott argumentum.

FN Token: $A5 #165
Belépési pont: $B3F4

Felhasználói függvény
Szintaxis: FN *függvényazonosító (változó)*
Példa: A = FN F(x)

A DEF FN utasítással definiált függvény értékét számítja ki az argumentum által megadott pontban. Az utasítás parancsmódban is működik, ha a függvényt a program már előzőleg definiálta. Ellenkező esetben ?UNDEF'D FUNCTION ERROR hibaüzenetet kapunk.

FOR Token: $81 #129
Belépési pont: $A742

Utasítás; rövidítése: FO
Szintaxis: FOR *változónév* = *kezdőérték* TO *végérték*
Példa: FOR I= 1 TO 100

Ciklusszervező utasítás, a ciklusfejet definiálja. Parancs- és programmódban egyaránt használható. Az utasítás után csak valós típusú változó állhat, ellenkező esetben hibaüzenetet (SYNTAX ERROR) kapunk.

FRE Token: $B8 #184
Belépési pont: $B37D

Függvény; rövidítése FR
Szintaxis: FRE (*num. kifejezés*)
Példa: FRE(0) : FRE(X)

Megadja a szabad tárterületet byte-okban. Az argumentumnak az eredményre nincs befolyása. A FRE másik értelmezése szerint tárhelyet szabadít fel azzal, hogy a szöveges változókat összefüggő területre tömöríti.

GET Token: $A1 #161
Belépési pont: $AB7B

Utasítás; rövidítése: **GE**
Szintaxis: GET *változó*
Példa: GET X$: GET A

a) Egy byte beolvasása a billentyűzetről; a byte a megadott változóba kerül. Parancsmódban nem használható. Ha a billentyűzetről nem érkezett adat, a változó értéke üres szöveg (" ") vagy nulla lesz.

b) GET#
Szintaxis: GET# *logikai file-szám, változó*
Példa: GET#2, A$
Rövidítés: GE#

Egy byte beolvasása a lemezegységről vagy kazettás egységről. Működése hasonló a GET-hez. Ha a háttértárolóról nem érkezik adat, a változó értéke hasonlóan alakul, mint fent. Egy eltérés mégis van: ha a háttértároló CHR$(0) adatot küld (szöveges mód), a változó értéke üres szöveg lesz (" "). Ez hibaüzenetet okozhat a programban, ha az esetleg nincs felkészítve üres szövegekre. Ilyenkor a beolvasott változóhoz mindig adjunk hozzá egy CHR$(0) karaktert: A$=A$+CHR$(0). Így annak hossza nem lehet nulla.

GO Token: $CB #203
Belépési pont: $A80E

Utasítás
Szintaxis: GO TO *sorszám*
Példa: GO TO 100

A TO kulcsszóval összekapcsolva feltétel nélküli ugrást hajt végre a paraméterben megadott sorra. A sorszám nem helyettesíthető változóval.

GOSUB Token: $8D #141
Belépési pont: $A883

Utasítás; rövidítése: GOS
Szintaxis: GOSUB *sorszám*
Példa: GOSUB 2000

Szubrutinhívás. A sorszám nem helyettesíthető változóval vagy kifejezéssel.

GOTO Token: $89 #137
Belépési pont: $A8A0

Utasítás; rövidítése: GO
Szintaxis: GOTO *sorszám*

Példa: GOTO 65

Feltétel nélküli ugrás a megadott sorra. A sorszám nem helyettesíthető változóval vagy kifejezéssel.

IF Token: $8B #139
Belépési pont: $A928

Utasítás
Szintaxis: IF *feltétel* THEN *következmény*
Példa: IF A <100 THEN B = 20 : IF A <100 THEN GOTO 200

Feltételes elágazás. A feltétel teljesülése esetén a THEN mögött álló utasítás(ok) végrehajtása következik. Ha a feltétel nem teljesül, a vezérlés a következő sorra adódik. A feltétel teljesülésének az tekinthető, ha a kifejezés értéke −1. A feltétel lehet szöveges vagy numerikus kifejezés is. A THEN mögött álló GOTO elhagyható, például: IF A <100 THEN 200. De ugróutasítás esetén a THEN felcserélhető a GOTO-val, például: IF A <100 GOTO 200. Mindkét verzió működik. Az utasítás parancsmódban is használható, de nem sok értelme van úgy alkalmazni.

INPUT Token: $85 #133
Belépési pont: $ABBF

Utasítás
Szintaxis: INPUT *változólista*
Példa: INPUT A : INPUT A,B,C : INPUT "ADAT:"; A$

Adatbeolvasás billentyűzetről. A maximális beolvasható szöveghossz 88 karakter. Ha a megjelenő kérdőjel mögött a vártnál több adatot adunk meg, az INPUT az ?EXTRA IGNORED üzenetet küldi. ?REDO FROM START üzenet jelenik meg, ha az INPUT több adatot vár, mint amennyit megadtunk. Az adatmezőket vesszővel választhatjuk el egymástól. Az INPUT és ezáltal a program könnyen zavarba hozható amiatt, hogy az INPUT nem tiltja a kurzor le-föl mozgatását. Az INPUT a beolvasandó változó értékét nem változtatja meg, ha csak RETURN-t nyomunk válaszként. Az INPUT és a változók közötti szöveg a képernyőre kerül, a beolvasás mögötte kezdődik.

INPUT# Token: $84 #132
Belépési pont: $ABA5

Utasítás; rövidítése: IN
Szintaxis: INPUT# *logikai file-szám, változólista*
Példa: INPUT#2, A$; INPUT#3, A,B,C : INPUT#C,A$,B$

Adatbeolvasás perifériáról. Mivel a BASIC interpreter nem tartalmaz parancsot a beviteli egység kijelölésére, ezért a megfelelő periférián logikai file-t kell nyitni. A maximálisan beolvasható karakterlánc hossza 88 karakter.

INT Token: $B5 #181
Belépési pont: $BCCC

Aritmetikai függvény
Szintaxis: INT (*num. kifejezés*)
Példa: INT (A) : INT (A * 100)/100 : INT(A+B+0.5)

Matematikai egészrész függvény. Az argumentum értékének egész részét képezi.

LEFT$ Token: $C8 #200
Belépési pont: $B700

Szöveges függvény; rövidítése: LEF
Szintaxis: LEFT$ (*szöv. kifejezés*, *num. kif.*)
Példa: A$ = LEFT$(X$,2) : X$ = LEFT$(A$,A)

Egy karakterlánc bal oldalának meghatározott részét adja. A rész hosszát a kifejezés második paramétere adja meg. Az első paraméter a forrásszöveg azonosítója.

LEN Token: $C3 #195
Belépési pont: $B77C

Szöveges függvény
Szintaxis: LEN (*szöveges kifejezés*)
Példa: A = LEN(A$) : A = LEN (A$+B$)

Megadja a kifejezésben szereplő szöveges változó hosszát.

LET Token: $88 #136
Belépési pont: $A9A5

Utasítás; rövidítése: LE
Szintaxis: LET *értékadó kifejezés*
Példa: LET A = 20 : LET A=B

Változók értékadása. A Commodore BASIC nem követeli meg használatát, ezért értékadásnál el is lehet hagyni.

LIST Token: $9B #155
Belépési pont: $A69C

Parancs; rövidítése: **LI**
Szintaxis: LIST vagy LIST *sorszám*
Példa: LIST : LIST 20 : LIST 20- : LIST -20 : LIST 20-40

A paraméterben megadott sorszámú programsorokat listázza. A paraméter elmaradása esetén az egész programot kilistázza. Bár programba is beépíthető, alkalmazása esetén a program megszakad.

LOAD Token: $93 #147
Belépési pont: $E168

Parancs; rövidítése: **LO**
Szintaxis: LOAD *programnév, egységszám, másodlagos cím*
Példa: LOAD "ABC",1 : LOAD"XYZ",8,1

Program betöltése háttértárolóról. A névben kerülni kell a kettőspont, a pontosvessző és a vessző alkalmazását. A másodlagos cím, amely 0 vagy 1—255 lehet, határozza meg a töltés kezdőcímét. A másodlagos cím elhagyása esetén a betöltés mindig a BASIC-tár elejére történik. Ha megadunk valamilyen másodlagos címet, a program mindig ugyanoda kerül, ahonnan kimentettük. (A másodlagos címmel részletesebben is foglalkozunk a háttértárolóknál.)

LOG Token: $BC #188
Belépési pont: $B9EA

Aritmetikai függvény
Szintaxis: LOG (*num. kifejezés*)
Példa: LOG(1) : LOG(A) : LOG(A+B+C)

A természetes (Euler-) alapú logaritmus értékét számítja ki. Az argumentum nem lehet negatív szám.

MID$ Token: $CA #202
Belépési pont: $B737

Szöveges függvény; rövidítése: **MI**
Szintaxis: MID$ (*szövegkifejezés, pozíció, hossz*)
Példa: MID$(A$,2) : MID$(A$,2,4)

A szövegfüggvény a megadott karakterláncból mintegy kiemeli a megadott hosszúságú részletet. A paramétereknek a lehetőségek (a szöveg hossza, a pozíció és a hossz viszonya) határain belül kell maradniuk. Ellenkező esetben ?ILLEGAL QUANTITY ERROR hibaüzenetet kapunk.

NEW Token: $A2 #162
Belépési pont: $A642

Parancs
Szintaxis: NEW

Törli a tárban levő BASIC program mutatóit, inicializálja a változóterületet, és végrehajt egy melegstartot. A tárban levő program megmenthető, de ez csak a mutatók helyreállítása és a program újraláncolása után lehetséges. A legtöbb BASIC-bővítés tartalmaz ilyen parancsot. A program visszaállítása csak akkor lehetséges, ha a NEW kiadása után nem végeztünk semmi olyan műveletet, amely igénybe veszi a tárat. (A törölt program visszaállítására bemutatunk egy gépi nyelvű programot a BASIC és a gépi nyelv együttes használatáról szóló fejezetben.)

NEXT Token: $82 #130
Belépési pont: $AD1E

Utasítás; rövidítése: NE
Szintaxis: NEXT *ciklusváltozók*
Példa: NEXT : NEXT I : NEXT I,J,K

A FOR-ral megkezdett ciklusok lezáró utasítása. Feladata annak megvizsgálása, hogy a ciklusváltozó elérte vagy meghaladta-e már a kijelölt végértéket. Ha még nem haladta meg, a programvezérlést visszairányítja a ciklusmag elejére. Ez mindaddig ismétlődik, amíg a változó nem éri el a végértéket. A ciklusváltozót nem kötelező kitenni a kulcsszó mögé, ilyenkor mindig az utoljára megkezdett ciklus lép tovább. Ha több változót sorolunk fel, az egymásba skatulyázott ciklusokat jelent. A ciklus lefutása után a ciklusváltozó a lehetséges maximumnál eggyel nagyobb értéket vesz fel.

NOT Token: $A8 #168
Belépési pont: $AED4

Logikai-aritmetikai művelet; rövidítése: NO
Szintaxis: NOT *numerikus kifejezés*
Példa: NOT 1+2 : NOT (A*B) : NOT A

Az operandus értékének logikai komplemensét állítja elő. Az operandus legnagyobb értéke 32 767, legkisebb értéke −32 768 lehet. A NOT X eredménye a következő eljárás alapján számítható ki:

NOT X = −(X+1)

ON | Token: $91 #145 | Belépési pont: $A94B

Utasítás
Szintaxis: ON *változó* GOTO *sorszámok*
Példa: ON A GOTO 100,200,300 : ON A GOSUB 100,200,300

Feltételhez kötött vezérlésátadó utasítás. A megadott paraméter egész részének megfelelő sorszámú sorra adódik a vezérlés, akár GOTO, akár GOSUB útján. A példa szerinti működés: ha az A értéke 1, akkor a 100-as sorra, ha 2, a 200-as sorra, ha 3, akkor a 300-as sorra kerül a végrehajtás. Ha A értéke 4 vagy nagyobb, ?UNDEF'D STATEMENT ERROR hibaüzenetet kapunk.

OPEN | Token: $9F #159 | Belépési pont: $E1BE

Utasítás; rövidítése: **OP**
Szintaxis: OPEN *logikai file-szám, egységszám, másodlagos cím, utasítás*
Példa: OPEN 4,4 : OPEN 2,8,2,"ABC,S,W"

Megnyitja a logikai file-t a megadott számú egységen. Ha utasítást (nevet) nem alkalmazunk, a másodlagos cím sem kötelező. A másodlagos címet egyes nyomtatók igénylik, pl. MPS 802. A másodlagos cím ilyenkor formátumutasítások küldését készítheti elő, vagy a nyomtató üzemmódját változtathatja meg.

A megadható egységszámok:

1 — kazettás egység
2 — RS232
3 — képernyő
4 — nyomtató #1
5 — nyomtató #2
8 — lemezegység #1
9 — lemezegység #2
10 — lemezegység #3
11 — lemezegység #4

OR | Token: $B0 #176 | Belépési pont: $AFE6

Logikai-aritmetikai művelet
Szintaxis: *numerikus kifejezés* OR *numerikus kifejezés*
Példa: A OR B : 120 OR 11

Logikai VAGY művelet, amely a két operandus között jön létre. Az operandusok értékének a −32768 és 32767 tartományba kell esnie.

Az OR művelet értelmezése:

0 OR 0 = 0
0 OR 1 = 1
1 OR 0 = 1
1 OR 1 = 1

PEEK Token: $C2 #194
Belépési pont: $B80D

Függvény; rövidítése: PE
Szintaxis: PEEK (*tárcím*)
Példa: PEEK (32768) : PEEK (X)

A függvény megadja az argumentumnak megfelelő tárcím tartalmát. Emiatt az argumentum nem lehet nagyobb 65535-nél.

POKE Token: $97 #151
Belépési pont: $B824

Utasítás; rövidítése: PO
Szintaxis: POKE *tárcím, érték*
Példa: POKE 49152,123 : POKE A,10 : POKE 2049+1,A :

A RAM byte-jainak megváltoztatására szolgál. Az érték mindig a RAM-ba kerül, kivéve az I/O területeket.

POS Token: $B9 #185
Belépési pont: $B39E

Függvény
Szintaxis: POS (*numerikus kifejezés*)
Példa: POS(0) : POS(2) : POS(X)

Visszaadja azt az oszloppozíciót, amelyben a kurzor utoljára tartózkodott. Csak programban van értelme alkalmazni, mert parancsmódban mindig nullát ad. A kifejezés értéke nem meghatározó, bármi lehet 0—255 között.

PRINT Token: $99 #153
Belépési pont: $AAA0

Utasítás; rövidítése: ?
Szintaxis: PRINT *kifejezés*
Példa: PRINT A : PRINT "ABC" : PRINT A$

Az adatforgalom, a nyomtatás, a megjelenítés átfogó utasítása. A mögötte álló kifejezést, illetve annak értékét, eredményét az éppen aktuális output egységre továbbítja. A PRINT

utasítással számos más feladat is megoldható; ehhez a vezérlőkarakterek nyújtanak segítséget.

Speciális funkciók:

$08 : a karakterkészlet váltásának blokkolása
$09 : a karakterkészlet váltásának engedélyezése
$0E : kisbetű/nagybetű készlet beállítása
$11 : kurzor le
$12 : az inverz mód bekapcsolása
$13 : a kurzor a bal felső sarokba (Home)
$14 : egy karakter törlése (Delete)
$1D : kurzor jobbra
$8E : nagybetű/grafika készlet
$91 : kurzor fel
$92 : az inverz mód kikapcsolása
$93 : a képernyő törlése
$94 : egy karakter beszúrása (Insert)
$9D : kurzor balra

A színek beállítása:

$05 : fehér (white)
$1C : vörös (red)
$1E : zöld (green)
$IF : kék (blue)
$81 : narancs (orange)
$90 : fekete (black)
$95 : barna (brown)
$96 : piros (light red)
$97 : szürke1 (grey1)
$98 : szürke2 (grey2)
$99 : világoszöld (light green)
$9A : világoskék (light blue)
$9B : szürke3 (grey3)
$9C : lila (purple)
$9E : sárga (yellow)
$9F : türkiz (cyan)

A vezérlőkarakterek pl. a CHR$ függvény segítségével aktivizálhatók.

PRINT# Token: $98 #152
Belépési pont: $AA80

Utasítás; rövidítése: **PR**
Szintaxis: PRINT# *logikai file-szám, kifejezés*
Példa: PRINT#2,A$: PRINT#4, 128 2-3

Funkciója azonos a PRINT utasításéval, a különbség közöttük az irányítottságban van. A PRINT# a megadott (és előzetesen megnyitott) logikai file-ba továbbítja a kiírandó kifejezést.

READ Token: $87 #135
Belépési pont: $AC06

Utasítás; rövidítése: RE
Szintaxis: READ *változókifejezés(ek)*
Példa: READ X : READ A,B,C : READ A$

Segítségével lehet a programban elhelyezett adatokat átolvasni változóba. Mindig a sorra következő DATA elemet olvassa be; amennyiben azok elfogytak, ?OUT OF DATA ERROR hibaüzenet jelenik meg.

REM Token: $8F #143
Belépési pont: $A93B

Utasítás
Szintaxis: REM *megjegyzés*
Példa: REM FOPROGRAM

Az utasítás megjegyzések programba építésére alkalmas, mivel az interpreter az utasítást követő szöveget nem dolgozza föl. A REM a sorban bárhol állhat, de az utána álló jeleket az interpreter a programsor végéig megjegyzésként értelmezi.

RESTORE Token: $8C #140
Belépési pont: $A81D

Utasítás; rövidítése: RES
Szintaxis: RESTORE

Utasítja az interpretert, hogy a DATA mutatót állítsa a program elejére — alaphelyzetben ez $0800. A DATA mutató a nulláslap $41—42 címén található.

RETURN Token: $8E #142
Belépési pont: $A8D2

Utasítás; rövidítése: RET
Szintaxis: RETURN

A szubrutin befejező utasítása. Hatására az interpreter a hívó utasítást követő utasításon folytatja a program végrehajtását.

RIGHT$ Token: $C9 #201
Belépési pont: $B72C

Szöveges függvény; rövidítése: RI
Szintaxis: RIGHT$ (*szöv. kifejezés, hossz*)
Példa: RIGHT$ (A$,4) : $ (A$+B$,C)

A kijelölt szöveges változó jobb oldaláról a megadott hosszúságú karakterláncot elkülöníti. Az interpreter a továbbiakban ezzel dolgozhat.

RND Token: $BB #187
Belépési pont: $E097

Függvény; rövidítése: RN
Szintaxis: RND (*változó*)
Példa: RND (0) : RND (5) : RND (−1)

Pszeudovéletlen számgenerátor. Ha az argumentum negatív, kicseréli a számításhoz szükséges állandót az argumentumból számított értékkel. Ha pozitív, értéke nem meghatározó. A számított érték egy 0 és 1 közé eső, valós típusú szám.

RUN Token: $8A #138
Belépési pont: $A871

Parancs; rövidítése: RU
Szintaxis: RUN *sorszám*
Példa: RUN : RUN 100

A BASIC program elindítása. Arra utasítja az interpretert, hogy a megadott sortól kezdve hajtsa végre a programot. Argumentumként változó vagy kifejezés nem alkalmazható. Az utasítás programból is kiadható, így érhető el például az újraindítás.

SAVE Token: $94 #148
Belépési pont: $E156

Parancs; rövidítése: S**A**
Szintaxis: SAVE *név, egységszám*
Példa: SAVE "ABC",1 : SAVE "XYZ",8

Az utasítás a BASIC programok háttértárolóra mentésére szolgál.

SGN Token: $B4 #180
Belépési pont: $BC39

Aritmetikai függvény; rövidítése: S**G**
Szintaxis: SGN (*num. kifejezés*)
Példa: SGN (−3): SGN (A) : SGN (A*8)

Matematikai előjelfüggvény. Ha az argumentum negatív, értéke −1, ha pozitív, +1, ha nulla, akkor 0.

SIN Token: $BF #191
Belépési pont: $E26B

Aritmetikai függvény; rövidítése: S**I**
Szintaxis: SIN (*num. kifejezés*)
Példa: SIN (π/2) : SIN (200)

Matematikai szinusz függvény. A szöget radiánban kell megadni.

SPC(Token: $A6 #166
Belépési pont: $AAF8

Utasítás; rövidítése: S**P**
Szintaxis: SPC (*num. kifejezés*)
Példa: SPC (6) : SPC (A−8)

Tabulációs célokat szolgál a PRINT utasításnál. A kurzort a kifejezés értékének megfelelően jobbra mozgatja.

SQR Token: $BA #186
Belépési pont: $BF71

Aritmetikai függvény; rövidítése: S**Q**
Szintaxis: SQR (*num. kifejezés*)
Példa: SQR (2) : SQR (A) : SQR (A+B+C)

A kifejezés négyzetgyökét adja. Negatív számot nem fogad el.

STEP Token: $A9 #169
Belépési pont:

Utasítás; rövidítése: ST**E**
Szintaxis: STEP *num. kifejezés*
Példa: FOR 1 = 1 TO 100 STEP 0.04 : FOR 1 = 100 TO 1 STEP −1

Az utasítás önmagában nem alkalmazható, csak a FOR utasítással kombinálva. A ciklusváltozó léptetési ütemét (és irányát) adja meg.

STOP Token: $90 #144
Belépési pont: $A82F

Utasítás; rövidítése: S**T**
Szintaxis: STOP

Csak programban alkalmazható: megszakítja a program futását. A megállított program CONT-tal folytatható.

STR$ Token: $C4 #196
Belépési pont: $B465

Szöveges függvény; rövidítése: ST**R**
Szintaxis: STR$ (*num. kifejezés*)
Példa: STR$ (5) : STR$ (A)

Numerikus kifejezés eredményét alakítja át szöveges formátumra.

SYS Token: $9E #158
Belépési pont: $E12A

Utasítás; rövidítése: S**Y**
Szintaxis: SYS *tárcím*
Példa: SYS 49152 : SYS A

Gépi program hívása BASIC-ből. Az argumentum értéke 65536-nál kisebb pozitív egész szám lehet. A 3. lapon ($030C — 0F) található négy tárhely segítségével a gépi rutin indítása előtt beállíthatjuk a processzor munkaregisztereit és az állapotregisztert. A szubrutin lefutása utáni állapotot szintén ezekben a regiszterekben találhatjuk meg.

TAB(Token: $A3 #163
Belépési pont: $AAF8

Utasítás; rövidítése: T**A**
Szintaxis: TAB (*num. kifejezés*)
Példa: TAB (10) : PRINT TAB (A−6)

Tabulációs célokat szolgál, beállítja a kurzorpozíciót. A PRINT utasítás része, önmagában nem alkalmazható. Működésének eredménye hasonló az SPC(utasítás hatásához, de a pozíciót más módon számítja ki. Míg az SPC(mindig az utolsó kurzorpozíciótól számolja a kiírandó karakterek kezdőpozícióját, a TAB(a sor (a fizikai képernyősor) kezdőpozíciójához viszonyít. Például a PRINT "AB"; TAB(10); "CD" hatására az AB szöveg a sor elejére kerül, a CD szöveg viszont nem a 12. pozíciótól kezdődik, mint az SPC(esetén lenne, hanem a 10-től. Ha az AB szöveget egy tíz karakternél hosszabb karakterlánccal helyettesítjük, a CD a kiírt szöveg mögé kerül, és nem írja felül azt.

A TAB paramétere mindig a képernyősor kezdetéhez viszonyítva értelmezhető, az utána következő karakterek ettől a pozíciótól számítva jelennek meg, kivéve, ha korábban már írtunk a sorba a megadott paraméternél hosszabb szöveget. Ekkor közvetlenül mögötte folytatódik a kiírás.

TAN	Token:	$C0 #192
	Belépési pont:	$E2B4

Aritmetikai függvény
Szintaxis: TAN (*num. kifejezés*)
Példa: TAN (10.2) : TAN (A)

Kiszámítja az argumentum tangensét. A szöget radiánban kell megadni.

THEN	Token: $A7	#167
	Belépési pont:	–

Utasítás; rövidítése: **TH**
Szintaxis: IF *feltétel* THEN *utasítás*
Példa: IF A = 100 THEN A = 10 : IF A < 10 THEN 120

Önmagában nem alkalmazható, csak az IF utasítással együtt. Jelentése szerint a mögötte álló utasítás(oka)t akkor hajtja végre a program, ha az előtte álló feltétel teljesült, igaz. Bizonyos esetekben a kulcsszó GOTO-val helyettesíthető.

TO	Token: $A4	#164
	Belépési pont:	–

Utasítás
Szintaxis: TO

Önmagában nincs értelme. Csak a FOR és a GO utasításokkal együtt alkalmazható.

USR Token: $B7 #183
Belépési pont: $0310

Függvény; rövidítése: US
Szintaxis: USR (*num. kifejezés*) a zárójel használata kötelező
Példa: USR (5) : USR (X)

Felhasználói függvény, ugyanúgy működik, mint az aritmetikai függvények. Alkalmazásához gépi program szükséges, valamint a függvény ugrási vektorának ($0311) beállítása.

VAL Token: $C5 #197
Belépési pont: $B7AD

Szöveges függvény; rövidítése: VA
Szintaxis: VAL (*szövegkifejezés*)
Példa: VAL ("123") : VAL (A$)

A kifejezésben felírt szöveges típusú adat számértékét adja vissza. Ha nem számjeggyel, tizedesponttal vagy negatív előjellel kezdődik, az eredmény mindig nulla.

VERIFY Token: $95 #149
Belépési pont: $E165

Utasítás; rövidítése: VE
Szintaxis: VERIFY *név, egységszám*
Példa: VERIFY "ABC", 8

Minden tekintetben azonos a LOAD utasítással, de a beolvasott adat-, illetve programbyte-okat nem tölti be a tárba, csupán összehasonlítja. Ha eltérnek, ?VERIFY ERROR üzenetet küld és leállítja az ellenőrzést. Egyezés esetén az OK felirat jelenik meg.

WAIT Token: $92 #146
Belépési pont: $B82D

Utasítás; rövidítése: WA
Szintaxis: WAIT *cím, paraméter*$_1$, *paraméter*$_2$
Példa: WAIT 198, 1 : WAIT 56576,1,255

Feladata mindaddig várakozni, míg a tárcím bitkombinációja egy várt értéket fel nem vesz. Működése: beolvassa a tárcím tartalmát és a paraméter$_2$ értékével kizáró VAGY (EXOR) kapcsolatot létesít. Ennek eredménye és az első paraméter között logikai ÉS kapcsolat létesül. Ha az eredmény nulla, a folyamat elölről kezdődik, egyébként az utasítás lefut. Ha nem adunk meg második paramétert, annak értéke automatikusan 0.

3.3. Az interpreter hibaüzenetei

Hibaüzenetek mind program-, mind parancsmódban keletkezhetnek. Programmódban a hibaüzenetet a hiba helyének megjelölése követi. Például ?SYNTAX ERROR IN 120. Ilyenkor a 120-as sorban szintaktikai hiba van. A hibaüzenet kiadása után a program nem folytatható a CONT utasítással. Az interpreter hibaüzenet után mindig parancsmódba tér vissza.

Hibaüzenet saját programból is generálható. A hivatkozás azt az értéket adja meg, amelyet az X regiszterbe töltve a $A437 rutin használ ahhoz, hogy az adott hibaüzenetet írja ki. A hibaüzeneteket azonban közvetlenül is elérhetjük, ha a belépési pontra hivatkozunk a SYS utasításban. A VERIFY ez utóbbi alól kivétel, belépési pontját ezért tettük zárójelbe.

BAD SUBSCRIPT Belépési pont: $B245 Hivatkozás: $12

Az indexes változóban megadott index túllépi a definiáláskor megadott tömb (vektor vagy mátrix) méretét.

BREAK Belépési pont: $E107 Hivatkozás: $1E

A töltés közben STOP-pal megszakított LOAD-rutin írja ki. Tulajdonképpen nem hiba, hanem inkább üzenet.

CAN'T CONTINUE Belépési pont: $A859 Hivatkozás: $1A

A program nem folytatható. A CONT kiadása után érkezhet.

DEVICE NOT PRESENT Belépési pont: $F707 Hivatkozás: $05

A file-nyitás során megcímzett egység nincs jelen a buszon.

DIVISION BY ZERO Belépési pont: $BB8A Hivatkozás: $14

Osztás nullával. A műveletben az osztó értéke nulla.

FILE DATA Belépési pont: $AB66 Hivatkozás: $18

A file-ból rossz adat érkezett, numerikus érték helyett szöveg.

FILE NOT FOUND Belépési pont: $F704 Hivatkozás: $04

Az olvasásra megnyitott file nem szerepel a háttértárolón, vagy rossz file-nevet adtunk meg.

FILE NOT OPEN Belépési pont: $F701 Hivatkozás: $03

Input-output utasításban olyan file-ra hivatkoztunk, amely még nincs megnyitva, vagy hibás a logikai file-szám.

FILE OPEN Belépési pont: $F6FE Hivatkozás: $02

A megnyitni kívánt logikai file már nyitott. Teendő: másik logikai file-számot kell választani.

FORMULA TOO COMPLEX Belépési pont: $B4D0 Hivatkozás: $19

A kifejezés túl összetett. A szöveges kifejezést a kiértékelő rutin nem tudja feldolgozni, ezért legalább két részre kell bontani.

ILLEGAL DEVICE NUMBER Belépési pont: $F713 Hivatkozás: $09

A soros buszon olyan egységet kíséreltünk meg elérni, amelyet az operációs rendszer nem tud kezelni.

ILLEGAL DIRECT Belépési pont: $B3AB Hivatkozás: $15

Olyan utasítást akartunk parancsmódban használni, amelyet az interpreter nem enged meg (GET, INPUT, DEF FN stb.).

ILLEGAL QUANTITY Belépési pont: $B248 Hivatkozás: $0E

Nem megengedhető praméter. A függvényargumentum túllépi a számábrázolás lehetőségeit.

LOAD Belépési pont: $E19C Hivatkozás: $1D

A szalagon levő program hibás; a betöltést az operációs rendszer nem tudja végrehajtani.

MISSING FILENAME Belépési pont: $F710 Hivatkozás: $08

A file-név hiányzik az utasításból. Teendő: pótolni.

NEXT WITHOUT FOR Belépési pont: $AD3A Hivatkozás: $0A

A program futása közben az interpreter olyan NEXT utasítást talált, amelyhez nem tartozik FOR utasítás. Felül kell vizsgálni a program felépítését.

NOT INPUT FILE Belépési pont: $F70A Hivatkozás: $06

Olyan file-ból próbáltunk olvasni, amelyet előzőleg írásra nyitottunk meg.

NOT OUTPUT FILE Belépési pont: $F70D Hivatkozás: $07

Olyan file-ba próbáltunk írni, amelyet előzőleg olvasásra nyitottunk meg.

OUT OF DATA Belépési pont: $ACBF Hivatkozás: $0D

A READ utasítás nem talált megfelelő DATA utasítást. A DATA elemek száma kevesebb, mint a READ utasítások száma.

OUT OF MEMORY Belépési pont: $A435 Hivatkozás: $10

A programtár megtelt. A definiálni kívánt változó számára nincs hely. A processzor visszatérési verme, amelyet az interpreter is használ, megtelt. Túl sok ciklust skatulyáztunk egymásba, vagy gépi program betöltése után nem adtunk NEW parancsot.

OVERFLOW Belépési pont: $B97E Hivatkozás: $0F

A szám túl nagy. A számítások során olyan szám keletkezne, amit az interpreter nem képes ábrázolni.

REDIM'D ARRAY Belépési pont: $B24D Hivatkozás: $13

A dimenzionálni kívánt tömböt (vektor vagy mátrix) már egyszer dimenzionáltuk. Különösen autodimenzionálás után fordul elő.

RETURN WITHOUT GOSUB Belépési pont: $A8E0 Hivatkozás: $0C

Az interpreter olyan szubrutin végére ért, amelyet nem szubrutinként hívott meg.

STRING TOO LONG Belépési pont: $A571 Hivatkozás: $17

Az interpreter a szöveget nem képes kezelni, mert hosszabb, mint 255 karakter. Főleg szövegösszeadásnál fordul elő.

SYNTAX Belépési pont: $AF08 Hivatkozás: $0B

Formai hiba. A leggyakoribb hibaüzenet. Teendő: ellenőrizni a szintaxist.

TOO MANY FILES Belépési pont: $F6FB Hivatkozás: $01

Tíznél több logikai file nem tartható nyitva. A tizenegyedik file megnyitásakor kapjuk ezt az üzenetet.

TYPE MISMATCH Belépési pont: $AD99 Hivatkozás: $16

Típuskeveredés. Szövegfüggvényben numerikus argumentumot adtunk meg, vagy fordítva.

UNDEF'D FUNCTION Belépési pont: $B3AE Hivatkozás: $1B

Definiálatlan függvény. Az FN utasítás előzetesen nem definiált függvényre hivatkozik.

UNDEF'D STATEMENT Belépési pont: $A8E3 Hivatkozás: $11

A GOTO, GOSUB vagy RUN utasítás után olyan sorszám áll, amelyhez nem tartozik programsor.

VERIFY Belépési pont: ($E17E) Hivatkozás: $1C

Az összehasonlított program nem azonos a háttértárolón levő file tartalmával.

Az INPUT utasítás üzentei

REDO FROM START — numerikus adat helyett szöveges típusú érkezett. A beolvasást meg kell ismételni.

EXTRA IGNORED — több adatot adtunk meg (vesszővel elválasztva), mint amit az INPUT várt. A fölösleget a rutin figyelmen kívül hagyja.

Az interpreter egyéb üzenetei

OK — az interpreter a VERIFY utasítás hibamenetes lefutása után írja ki. Azt jelenti, hogy a két program azonos.

BREAK — a program futása STOP utasítás vagy a STOP billentyű hatására megszakadt. A program CONT-tal folytatható.

READY — készenléti állapot. A program futása vagy az utolsó művelet véget ért. Az interpreter várja a következő feladatot.

3.4. Tár- és változókezelés

A programozónak — különösen gépi programoknál — szüksége lehet a BASIC interpreter tár- és változókezelésének ismeretére, vagyis arra, hogy a BASIC interpreter milyen módon tárolja a RAM-ban a programot és a változókat. A következőkben ezt ismertetjük.

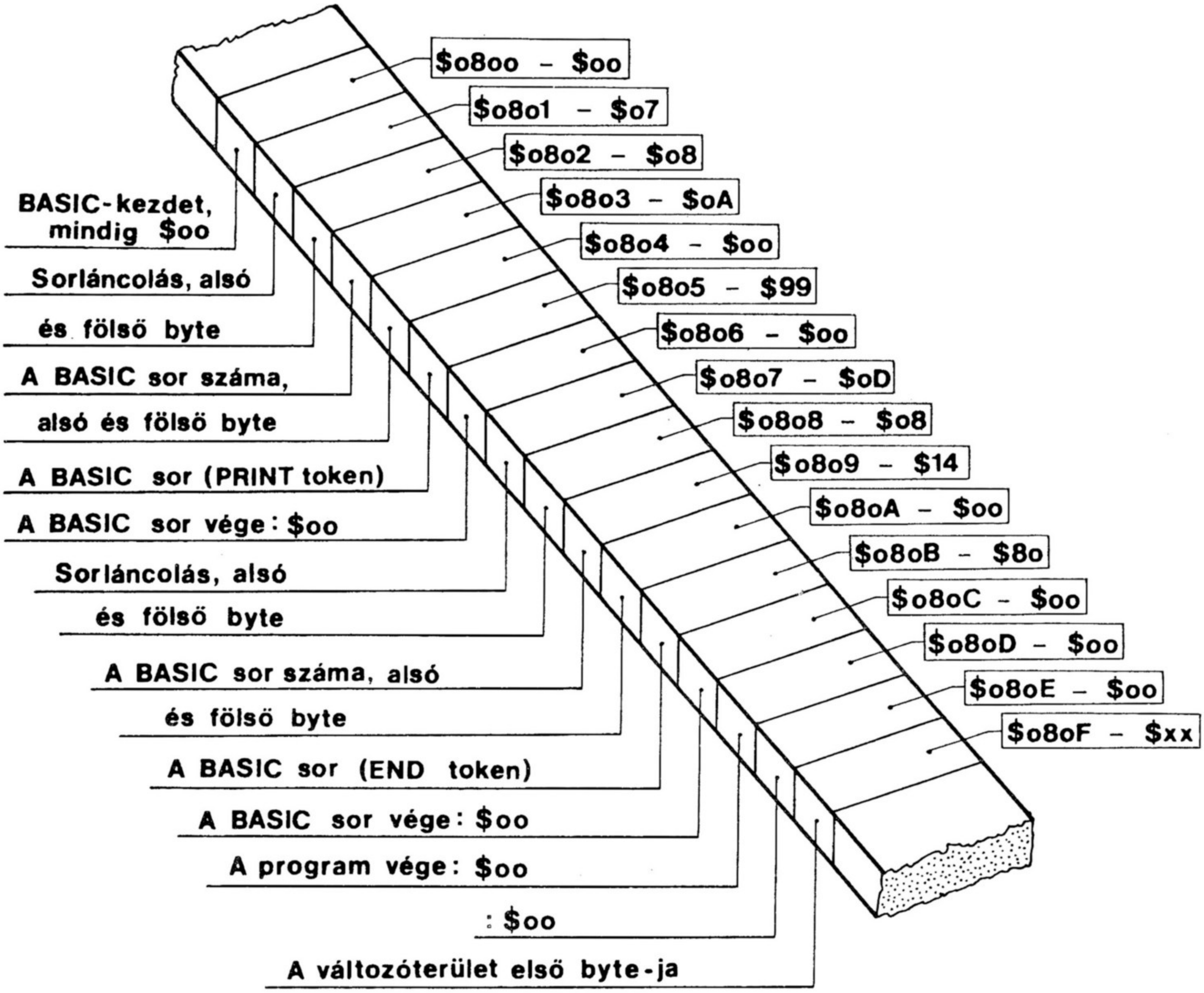
Programkezdet, programszerkezet, programvég

Az interpreter a BASIC-tár kezdetét a nulláslap $2B—2C regiszterpárján található mutató alapján számítja ki. A mutató bizonyos határok között szabadon változtatható. A BASIC programtár kezdetén mindig $00 kell legyen, ellenkező esetben a RUN parancsra az interpreter ?SYNTAX ERROR üzenettel válaszol. A $2B—2C címeken levő mutató a $00-t tartalmazó byte-ot követő tárhelyet címzi meg.

Nézzünk egy konkrét példát. Legyen programunk a következő:

```
10 PRINT
20 END
```

A tárban a program a 25. ábrán látható módon helyezkedik el.

25. ábra. Példa a BASIC programok tárbeli elhelyzkedésére

A BASIC programsorok a tárban a következő elv szerint helyezkednek el.

1. A láncolási cím alsó byte-ja
2. A láncolási cím fölső byte-ja
3. A programsor száma, alsó byte
4. A programsor száma, fölső byte
5. A programsor (adatok, token stb.)
6. $00 — az első sor vége
7. Láncolási cím, alsó byte

...

...

x. $00 — az utolsó sor vége

x+1. $00 — a láncolási cím alsó

x+2. $00 — a láncolási cím fölső byte-ja, program vége

A programnak akkor van vége, ha a láncolási cím alsó és fölső byte-ja is nulla. A programsorok számozása 0-tól 63999-ig terjedhet. Egy program tehát maximálisan „csak" 64 000 sorból állhat, s nem 65 536-ból. Ennek oka, hogy az interpreter szerzői a sorszámellenőrzés minél egyszerűbb módját kívánták beépíteni az alapszoftverbe, így csak a fölső byte-ot ellenőrzi a program. Ha a fölső byte-okat ellenőrzi az interpreter, az alsó byte-nak értelemszerűen $00-nak kell lennie. A felső byte-nak a $FA00-t választották, mert az kerek számot ad tízes számrendszerben, s így könnyen megjegyezhető.

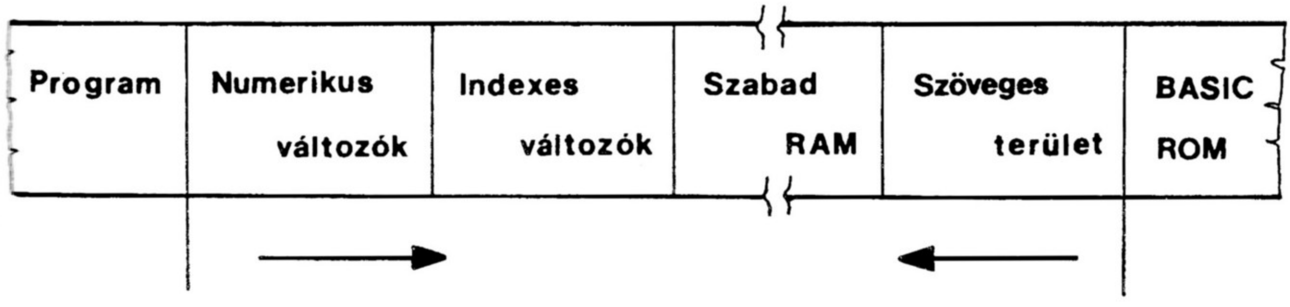
A változók és a változóterületek

A Commodore BASIC három különböző változóterületet ismer. A tárban elfoglalt helyüket és sorrendjüket követve: numerikus változók, indexes változók és szöveges változók.

A numerikus változók közvetlenül a BASIC program után helyezkednek el. A terület kezdetének mutatója a nulláslapon a $2D—2E regiszterekben található. Az indexes változók a numerikus változóterület után következnek, a terület mutatóját a $2F—30 regiszterek tartalma adja. A numerikus és tömbváltozók az alacsonyabb tárcímtől a magasabb felé terjeszkednek, a szöveges változók pedig éppen ellenkezőleg. A szöveges terület eleje mindig a szabad BASIC RAM legfölső címe. A változók „hátrafelé" olvashatók. A változó tartalma továbbra is a megszokott sorrendet követi, de az a változó, amelyiket előbb deklaráltunk, magasabb címen kezdődik, mint az, amelyiket később.

A RAM tulajdonképpen olyan szendvics, amelyet kétfelől „esznek": a numerikus változók balfelől, a szöveges változók jobbfelől. Meg kell azonban jegyezni, hogy míg a numerikus változók tartalma az azonosítójukat követi, addig a szöveges változók esetében ez nincs így. A szöveges változó azonosítója ugyanis a numerikus változóterületen helyezkedik el. A változóterületeket az alábbi regiszterek határolják be:

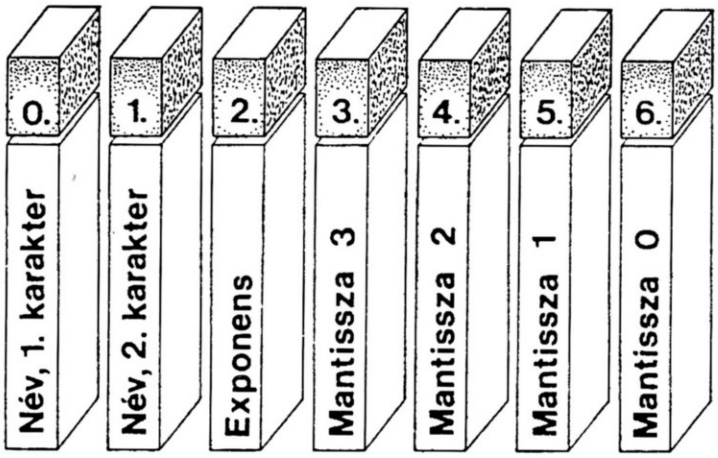
$2D—2E: az index nélküli változók területének kezdőcíme,
$2F—30: az indexes változók területének kezdőcíme, az előbbi végcíme + 1,
$31—32: a szöveges terület végcíme, az indexes terület végcíme + 1,
$33—34: a szöveges terület kezdőcíme, a BASIC RAM vége.
Grafikusan ábrázolva (a nyilak a terjeszkedés irányát jelzik):

A változók ábrázolása

Az *index nélküli* változók minden esetben egy *kétbyte-os blokkban* helyezkednek el. Erre a keresés egyszerűsítése miatt van szükség, mert pl. az egész típusú változó számára elegendő lenne 4 byte, vagy a szöveg számára 5 byte.

Valós változó

26. ábra. A valós típusú változó

A valós típusú változóknál lebegőpontos (floating-point) értéket tárol az interpreter. A lebegőpontos elnevezés a tizedespont elhelyezésére utal. Az ábrázolt szám 4 byte-ra és egy exponensre leképezett változatában ugyanis a tizedespontnak nincs kijelölt helye.

A számábrázolás bináris rendszerben történik. A mantissza 32 bites bináris egész. Lebegőpontos valós típusúvá azáltal válik, hogy az exponens hatványkitevőként szerepel. A hatványkifejezés alapja pedig a mantissza. Az így keletkezett szám tizedes törtet is ábrázolhat. A lebegőpontos szám értékét a mantisszából és az exponensből az alábbi módon lehet kiszámítani:

$$Y = \text{mantissza} * 2 \uparrow (-32 + EXP - 128)$$

vagy

$$Y = \text{mantissza} * 2 \uparrow (EXP - 160)$$

A mantissza legfelső bitjét (a mantissza3 7. bitjét) a művelet előtt mindig magasra kell állítani ahhoz, hogy a művelet helyes eredményt adjon. Erre azért van szükség, mert a mantissza3 7. bitje tárolás közben a szám előjelét mutatja. Ha magas, a szám negatív. Amikor az interpreter beolvassa a változót a RAM-ból, ezt az előjelet egy kijelölt regiszterben külön tárolja; ezután az említett bitet magasra állítja.

Az exponens értékére a következők mérvadók:

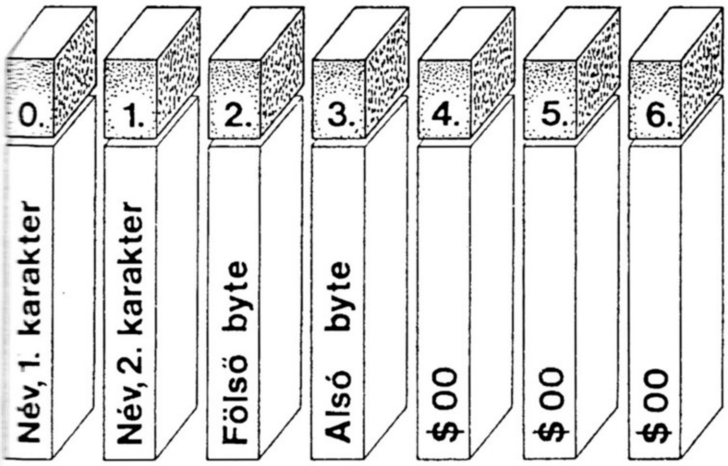
— ha kisebb $81-nél, a szám abszolút értéke kisebb 1-nél;
— ha $00, a szám értéke nulla, függetlenül attól, hogy mi a mantissza tartalma;
— ha nagyobb vagy egyenlő $81-gyel, a szám abszolút értéke nagyobb vagy egyenlő 1-gyel.

Az interpreter a tárolt változót általában a lebegőpontos akkumulátorba (FAC — Floating Point Accumulator) olvassa be. Az előjelbit ilyenkor a $66 regiszterbe (SGNFLG) kerül, a mantissza3 hetedik bitje pedig magasra vált.

Az említett ábrázolási korlátok (32 bites mantissza, egybyte-os exponens) miatt az ábrázolható szám a következő intervallumba eshet:

- ha pozitív előjelű: 2^{-128} — 2^{127}
- ha negatív előjelű: -2^{+127} — -2^{-128}

Egész változó

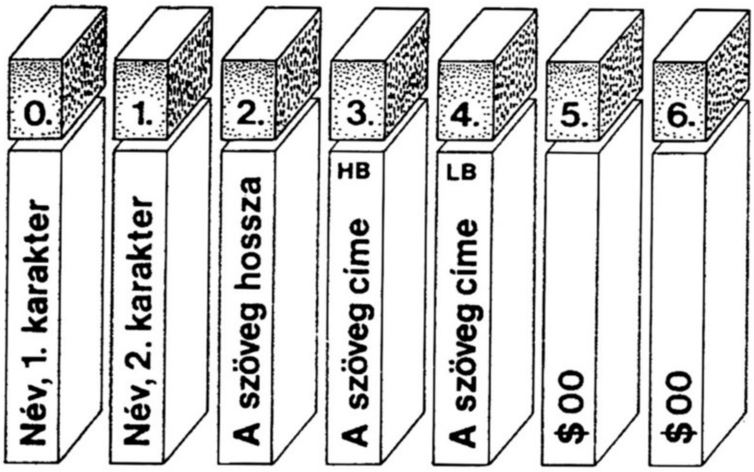
27. ábra. Az egész típusú változó

A tárolt szám 16 bites bináris egész. A szám legfelső bitje tárolja az előjelet, emiatt az ábrázolható legkisebb szám −32768, a legnagyobb 32767. Negatív előjel esetén (a felső byte 7. bitje magas) az ábrázolt szám abszolút értéke a tárolt szám kettes komplemense.

Szöveg változó

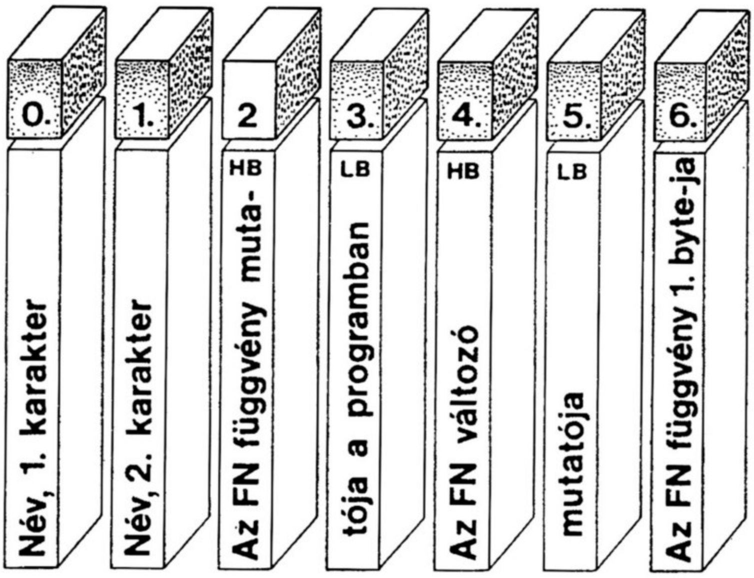
A szövegváltozó tartalma nem a fejlécet követően helyezkedik el, hanem a BASIC RAM végén, különálló területen.

A szöveg valódi címe mutathat a változóterületre és a programterületre egyaránt, attól függően, hogy milyen típusú értékadás történt. A szövegváltozó maximális hossza 255 ($FF) karakter lehet.

28. ábra. A szöveg típusú változó

FN változó

29. ábra. Az FN változó

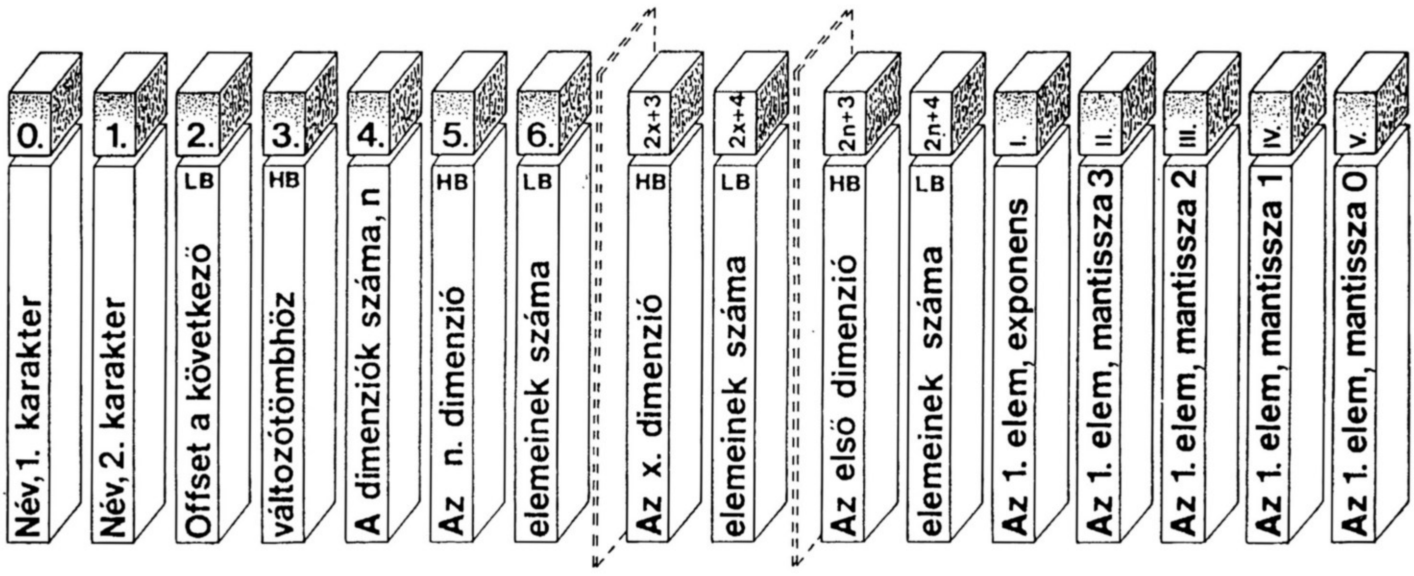
Az FN változó tartalmazza azt a mutatót, amely a függvény algoritmusára mutat a programterületen. Ez a mutató a 2. és 3. byte-on található. Az utána következő 3 byte a tárolás szempontjából semleges; szerepük az FN függvény feldolgozásakor van.

Az *indexes* vagy másképpen *tömbváltozók* olyan egyszerű változók, amelyek azonos változónévhez tartoznak, és megkülönböztetésük egy vagy több számparaméterrel, indexszel történik. Azokat a tömböket, amelyeket egy paraméter jellemez, vektoroknak, azokat pedig, amelyeket több paraméter határoz meg, mátrixoknak nevezzük.

Az indexek számozása mindig 0-tól kezdődik és a deklarációban (DIM) megadott határig terjed. Így egy DIM A (20) utasítás nem 20, hanem 21 elemű vektort jelöl ki. A többindexű mátrix elemeinek tárban elfoglalt sorrendje a következő szabály szerint alakul: az indexek közül mindig a balra álló változik gyorsabban. Eszerint egy 2x2-es mátrix elemei az alábbi sorrendben helyezkednek el:

A(0,0) : A(1,0) : A(0,1) : A(1,1).

Valós tömbök

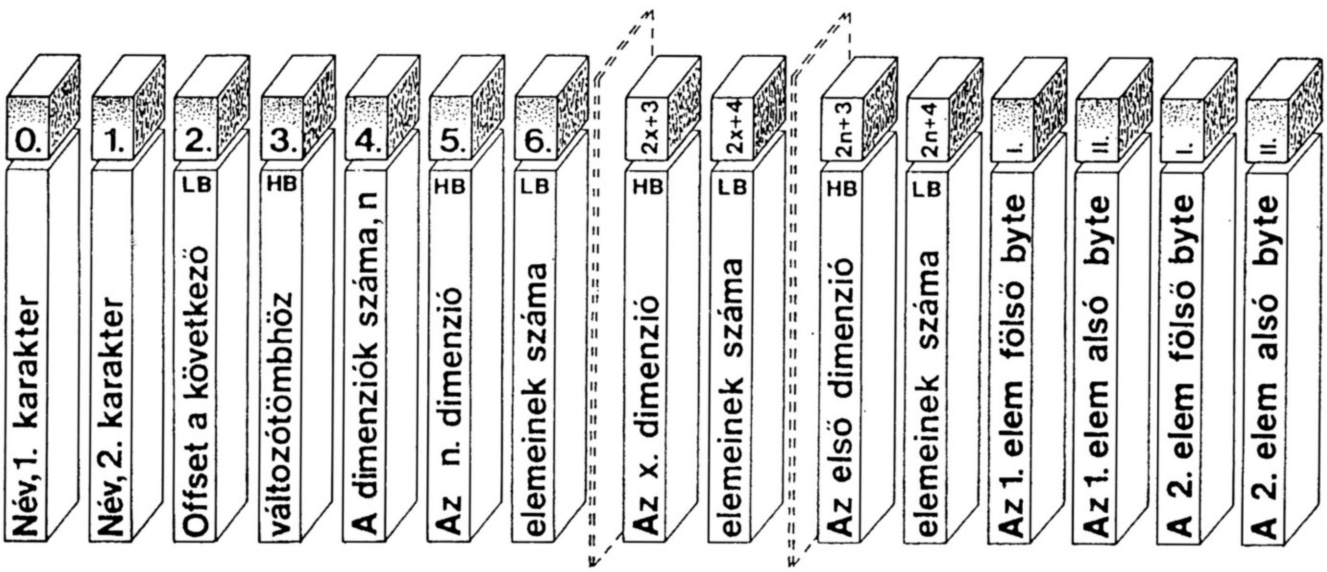

30. ábra. A valós típusú tömb

Ha a 0. byte címéhez hozzáadjuk a 2. és 3. byte tartalmát, megkapjuk a következő tömb kezdőcímét.

Egydimenziós tömb esetén a fejléc 7 byte hosszú, két dimenzió esetén 9 byte, *n* dimenzió $n*2+5$ byte hosszú. A fejléc után a változók következnek, amelyek egyenként 5 byte-ot foglalnak el.

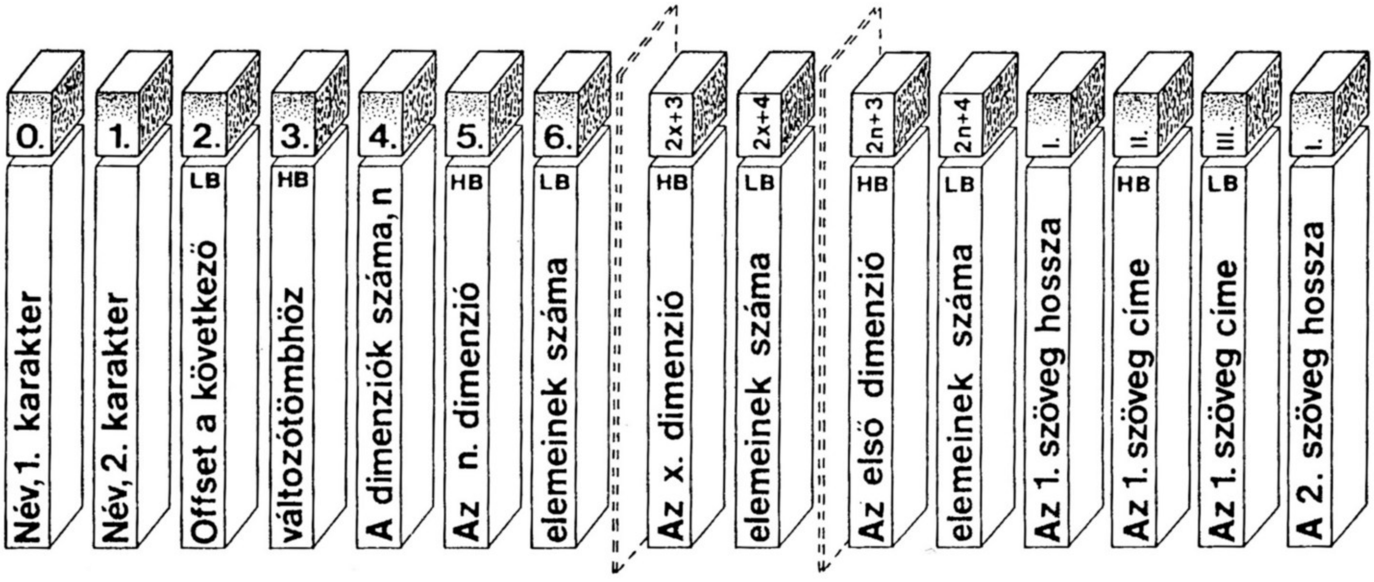
Egész tömbök

31. ábra. Az egész típusú tömb

A felépítés, főként a fejléc felépítése nem tér el a valós tömb felépítésétől. Az egyetlen különbség, hogy egy változó számára nem 5, hanem csak 2 byte van lefoglalva. Így az egész tömb azonos elemszám esetén is jóval rövidebb a valós tömbnél.

Szöveg tömbök

32. ábra. A szöveg típusú tömb

A tömb fejlécének felépítése azonos a valós tömbével. A tömb elemei helyett viszont mutatók találhatók. A mutatók 3 byte-ot foglalnak le elemenként. A valódi változók a szövegterületen helyezkednek el.

3.5. Perifériák és kezelésük

A Commodore 64 számos perifériát vezérelhet. E perifériák egy részét a soros buszra, más részét a bővítőportra, a user portra stb. lehet csatlakoztatni. A csatlakoztatható perifériák:

- a kazettaportra: szalagos egység
- a user portra: nyomtatók, más számítógépek
- a soros buszra: lemezegységek, nyomtatók
- a bővítőportra: winchester (merevlemez), lemezegység (pl. SFD 1001), illetve CP/M cartridge

Az operációs rendszer (KERNAL) a kazettaportra, a soros buszra és a felhasználói portra csatlakoztatott egységeket tudja kezelni. A felhasználói portra azonban csatlakoztatható olyan külső egység is, amelyhez külön szoftver szükséges. A bővítőportra olyan egységek csatlakoztathatók, amelyeket külön szoftver hajt meg. Ez a szoftver általában az IEEE—488 cartridge beépített szoftvere. Az IEEE—488 szabványos párhuzamos buszvezérlő 8 bites párhu-

zamos adatátvitelhez. A KERNAL operációs rendszer a külső perifériákat az alábbi egységszámokkal azonosítja:

0 — billentyűzet
1 — szalagos egység
2 — RS232
3 — képernyő
4 — nyomtató #0
5 — nyomtató #1
8 — lemezmeghajtó #0
9 — lemezmeghajtó #1
10 — lemezmeghajtó #2
11 — lemezmeghajtó #3

Természetesen egészen különleges perifériák is elképzelhetők, mert a C64-es hardvere nyitott. Ezáltal a bővítőportra olyan külső, perifériának tekinthető egységek is csatlakoztathatók, amelyeknek elsődleges feladata nem az adatátvitel. Ilyen periféria lehet pl. egy ipari robotvezérlő vagy egy mérőműszer illesztője.

A C64-es perifériakezelésével csak érintőlegesen foglalkozunk, ez a téma kellő részletességgel önmagában is megtöltene egy kötetet. A gyakorlatban az amatőr programozó csak három külső perifériával kerülhet közelebbi kapcsolatba: a kazettás egységgel, a lemezegységgel és a nyomtatóval. (Nem említjük a billentyűzetet és a képernyőt, mert használatuk magától értetődik.)

3.5.1. A kazettás egység

A kazettás egység jelentősége viszonylagosan csekély. Elterjedtségét az magyarázza, hogy a gép kazettás magnóval együtt, készletben volt kapható. Bár viszonylag sok C64-tulajdonos rendelkezik kazettás magnóval, a lemezegység — számos előnye miatt — később kiszorította az alkalmazásokból. A kazettás egységgel az a legnagyobb baj, hogy lassú. A két háttértároló közötti különbség érzékelhetővé válik, ha paramétereiket összehasonlítjuk:

	Lemezegység	Kazettás egység
Tárolókapacitás	170 kbyte	változó, 40—80 kbyte
Átviteli sebesség	0,4 kbyte/s	0,05 kbyte/s
A létrehozható file-ok típusa	program szekvenciális relatív felhasználói	program szekvenciális
Az átvitel gyorsítása	megoldható	megoldható
A kapacitás növelése	nem lehetséges	lehetséges
Keresési megoldás	programozható, gyors	szekvenciális, lassú
Adathordozó	$5^1/_4$ " floppy disk	C60, C90, C120 audiokazetta
Befektetési költség	az alapgép árának mintegy 120 %-a	az alapgép árának mintegy 25 %-a

Amint az a fenti táblázatból is látható, a mérleg nyelve a lemezegység felé billen el; előnyei felülmúlják az ára okozta hátrányt. Ezt a hátrányt az adathordozó olcsósága és elterjedtsége is csökkenti némileg. A kazettás egység javára írható, hogy a felírás sebességének növelésével tárolókapacitása növelhető. Így egy kazettára kb. 4 lemezoldalnyi adat, program (680 kbyte) másolható.

A kazettás egység tárolási rendszere

A Commodore 64 a szalagon az egységnyi információt PPM-rendszerben tárolja (PPM — Pulse Position Modulation), vagyis a bitek közvetlenül kerülnek szalagra, impulzusok formájában. Ez a digitális tárolási rendszer nagyobb védelmet biztosít az adatok elvesztése ellen, mint az, ha hangfrekvenciás jelekkel kódolnánk az információt.

A jeltárolás technikája a következő. A szalagon levő mágneses réteg nem teszi lehetővé a 0 és 1 (alacsony, illetve magas) digitális jelek közvetlen rögzítését, ezért kódolásra van szükség. Mivel a szalagon a mágneses térerősség idő szerint változik, kézenfekvő, hogy a jelrögzítésnél az időt vegyük figyelembe mint moduláló tényezőt. A digitális állandókat három különböző hosszúságú jel kombinációjából álló összetett jel ábrázolja. Az egyszerűség kedvéért jelöljük ezeket egy-egy betűvel; rövid: S (short), közepes: M (medium), hosszú: L (long). A digitális állandók tehát: MMSS a magas (1), SSMM az alacsony (0). A byte-ok elválasztásához a rendszer az LLMM jelet használja.

Az adatbyte-ok ezekből a jelsorozatokból állnak. Az adatbyte-ok 9 bitesek. A 9. bit az adatbyte paritása. A paritás az adatbyte bitjein végzett EXOR művelet eredménye.

A szalagos tárolási rendszerben az adatok egymás után kétszer kerülnek fel a szalagra.

Ez a technikai megoldás az adatvesztés elkerülésére szolgál. Az ugyanis gyakorlatilag valószínűtlen, hogy az adatblokk és ismétlése ugyanazon a helyen sérüljön meg.

A programfile szerkezete:

- programfejléc (header),
- programfejléc ismétlése,
- programblokk,
- programblokk ismétlése, és így tovább.

A programfejléc szerkezete:

- a fejléc típusa, 1 byte,
- kezdőcím, 2 byte,
- végcím, 2 byte,
- programnév, 16 byte,
- kitöltő karakterek.

A programblokk felépítése:

- 2 s üres hely,
- 9 byte visszaszámlálás (countdown) $89—81 (ismétlés: $09—01),
- adatok,
- ellenőrző összeg (checksum), EXOR művelet minden byte-on,
- végjel (LLSS SSSS SSSS SSSS SSSS),
- 0,16 s üres hely.

Az adatfile felépítése ezzel teljesen megegyezik, viszont a kezdő- és végcím helyén $0000 áll. A szalagos tárolási módszer főként azért olyan lassú, mert minden adatot kétszer kell beolvasni a tárba.

Betöltés és tárolás

A töltés (LOAD) és tárolás (SAVE) során fontos szerepet játszik az ún. kazettapuffer. A puffer a tár $033C—03FB (828—1019) területén helyezkedik el, de ez megváltoztatható. A puffer mutatója a nulláslap $B2—B3 címén található, ennek módosításával a RAM bármely szabad területére áthelyezhető.

A kazettapuffer kettős feladatot lát el. Egyrészt írás-olvasás esetén az adatok először ide kerülnek. Másrészt a program betöltése esetén itt található a programfile fejléce (header). Ilyenkor a kazettapuffer néhány címe rögzített szerepet lát el:

$033C — a fejléc típusa

01: a file eltolható, azaz BASIC kezdet, általában $0801.

02: nincs fejléc, azaz a blokk adatblokk.

03: a file nem tolható el. Töltési kezdetét a fejlécben megadott cím határozza meg.

04: az adatfile fejléce.

05: EOT (End Of Tape), szalagvégjel.

$033D—033E — a program kezdőcíme (ha adatfile, $0000)
$033F—0340 — a program végcíme (ha adatfile, $0000)
$0341—0350 — a program neve
$0351—03FF — nem használt terület

A kazettás egységgel — tárolási és olvasási rendszere miatt — csak soros (szekvenciális) file és programfile hozható létre. A soros file adattárolásra szolgál, de csak akkor tudjuk felhasználni programjainkban, ha programozástechnikailag meg tudjuk oldani azt, hogy a file-t elejétől végéig be kell olvasni a tárba. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a 13. rekordot csak az előző 12 átolvasása után érhetjük el.

A szalagos egység kezelése

A kazettás egységen található kezelőszervek funkciója azonos a kazettás magnókon megszokott billentyűk funkciójával. Elhelyezkedésük hasonlíthat is. PAUSE billentyű ugyan nincs, de nincs is rá szükség, mert az egység motorját a C64-es vezérli. Ha a kazettás egységen lenyomjuk valamelyik billentyűt, a motor elindul. Viszont a 0-ás tárcím 5. bitjének alacsonyra állítása után a motor megáll. A processzor ezen a vonalon keresztül vezérelni tudja a kazettás egység motorját, tehát PAUSE programból is elérhető.

Program betöltésekor nem kell feltétlenül megadni a program nevét. Elég egy LOAD utasítást kiadni. Meg kell azonban jegyezni, hogy gépi program így nem tölthető a helyére. A LOAD parancs kiadását az interpreter megkönnyíti, mert a SHIFT és a RUN/STOP billentyű együttes lenyomására a képernyőn megjelenik a LOAD felirat, majd alatta a PRESS PLAY ON TAPE. Ezután kapcsoljuk be a kazettás egységet, nyomjuk meg a PLAY gombot. A képernyő ekkor egyszínűvé és üressé válik, azaz a VIC ilyenkor „kikapcsol". Erre azért van szüksége az interpreternek, mert a szalagról való olvasás pontos időzítést kíván, amit a VIC esetleges megszakításkérelme zavarna. A LOAD rutin ezután beolvassa a fejlécet. Amennyiben a LOAD parancsban nem adtunk meg programnevet, a gép úgy veszi, hogy a következő programot akarjuk beolvastatni. Amikor beolvasta a fejlécet, kiírja a megtalált program nevét: FOUND programnév. Ilyenkor vár a C= billentyű lenyomására kb. 8,5 másodpercig, s ha azt eközben nem nyomjuk le, automatikusan folytatja a betöltést. Ha lenyomjuk a C= billentyűt, a töltés azonnal folytatódik. A háttér ismét felveszi a keret színét, és a program betöltődik a tárba. Ha a betöltés elindítására a SHIFT + RUN/STOP billentyűket alkalmaztuk, a betöltött program azonnal el is indul.

LOAD utasítást kiadhatunk — a már említett mellett — többféleképpen is:

```
LOAD
LOAD "NEV"
LOAD "NEV",1
LOAD "NEV",1,1
```

Az első három BASIC, a negyedik gépi programot tölt.

Program mentésekor a tennivalók azonosak: kiadjuk az utasítást, és megnyomjuk a kazettás egység billentyűjét (itt a PLAY és RECORD billentyűt egyszerre). A többit az operációs rendszer önmaga végzi el.

A mentés (SAVE) utasításának szintaxisa befolyásolja a program jellegét. Ha csak SAVE "NEV" vagy SAVE "NEV",1 utasítást adunk, a tárban levő program mint BASIC program kerül a szalagra. Ha azonban a SAVE "NEV",1,1 utasítást alkalmazzuk, ez a program később csak az eredeti helyére tölthető vissza. Az operációs rendszer a másodlagos cím értékéből értesül arról, hogyan kell kimentenie a programot.

Ha a szalagon nem akarunk több programot tárolni, bár van még rajta hely, az operációs rendszer lehetőséget kínál az utolsó file megjelölésére. Ez a jel az EOT (End Of Tape) jel, amely azt jelzi a töltő rutinnak, hogy a szalagon nincs több program. Az EOT jelet a fejléc 1 byte-ja tartalmazza.

Amikor a rendszer EOT jelet ($05) talál, a beolvasást megszakítja. Azt a programot azonban, amelyet EOT jellel együtt mentünk, később mégis be lehet olvasni. Ez azért lehetséges, mert az EOT jelet tartalmazó fejlécet nem a program elejére, hanem a végére teszi, azaz megismétli a fejlécet.

Az operációs rendszer a másodlagos cím értéke alapján helyezi el az EOT jelet, ha arra szükség van. A másodlagos cím értékei:

0: a program a tárban eltolható, EOT jel nincs,
1: a program a tárban nem tolható el, EOT jel nincs,
2: a program a tárban eltolható, EOT jel van,
3: a program a tárban nem tolható el, EOT jel van.

Ha adatfile-t nyitunk, EOT jelet szintén alkalmazhatunk. A megfelelő móduszt itt is a másodlagos cím adja meg. Az adatfile írásra és olvasásra nyitható meg, az EOT jelnek íráskor van jelentősége. A másodlagos cím értékei:

OPEN 1,1,0,"NEV"

0: az adatfile olvasásra nyitva,
1: az adatfile írásra nyitva, EOT jel nélkül,
2: az adatfile írásra nyitva, EOT jellel.

3.5.2. A lemezegység

A lemezegység önmaga is egy mikroszámítógép, saját processzorral, önálló operációs rendszerrel. A lemezegység a 6502 processzorra és a 6522 VIA I/O chipre épült mágneslemezes háttértároló. A C64-es mellett a leginkább elterjedt lemezegység a VC—1541-es. A számítógép és a VC—1541 a soros buszon keresztül kommunikál egymással.

A lemezegység tárolási rendszere

A lemezegység tárolási kapacitása kb. 170 kbyte. Ezt az adatmennyiséget $5^1/_4$ inches mágneslemezen tárolja. A mágneslemez teljes kapacitása 174 848 byte/oldal; 683 szektor. A szabad szektorok száma 664. A sávok száma 35, a szektorok száma 17-21/sáv.

A meghajtó (drive) egy lemezoldal kezelésére képes. (Léteznek kétoldalas meghajtók is: 4040, 8050, SFD 1001 stb.)

A 35 sáv szektorokra bontható; egy-egy szektorban 256 adatbyte tárolható. A szektorok tartalmazzák az azonosításhoz szükséges jeleket és az adatblokkot. A blokk két részre bontható:

— blokkfej, 16 nyolcbites byte
— adatblokk, 256 nyolcbites byte és 4 byte azonosító

A blokk nem tartalmazza ugyan a szinkronjeleket és a GAP-et, de a továbbiakban mégis együtt említjük őket, mert a tagoltság rontaná az áttekinthetőséget.

A blokkfej szerkezete:
— szinkronjel ($FF), 5 byte
— a blokkfej azonosítója ($08), 1 byte
— a blokkfej ellenőrző összege (checksum), 1 byte
— a blokk sorszáma, 1 byte
— a sáv sorszáma, 1 byte
— ID alsó byte (lemezazonosító), 1 byte
— ID felső byte (lemezazonosító), 1 byte
— a blokkfej vége ($0F), 2 byte
— blokkfej GAP ($55), 8 byte

Az adatblokk szerkezete:
— szinkronjel ($FF), 5 byte
— az adatblokk azonosítója ($07), 1 byte
— adatbyte-ok, 256 byte
— az adatblokk ellenőrző összege (checksum), 1 byte
— az adatblokk vége ($00), 2 byte
— adatblokk (interszektor) GAP ($55), határozatlan

A sáv egyetlen folyamatos bitsorozat. A meghajtó a lemezre megszakítás nélkül ír. Az adatblokkok és egyáltalán az adatok megkülönböztetéséhez a byte-ok egy részét kódolt formában kell felírni. A blokkot és a blokkfejet a DOS 2.6 öt nyolcbites $FF byte-tal (azaz 40 magas bittel) választja el egymástól; ez a jel a szinkronjel. Az 1541-es kétféleképpen ír a lemezre. Az egyik mód, amikor a szinkronjeleket helyezi el direkt formában, a másik pedig, amikor kódolt formában írja fel az adatokat. A kódolás lényege az, hogy a nyolcbites byte-okat a rendszer tízbites byte-okra alakítja át, és ezeket írja fel a lemezre. A kódolás elnevezése az angol eredeti alapján GCR-kód (Group Code Recording). A GCR-technika kizárja annak

lehetőségét, hogy a hardver összetévessze a szinkronjelet az adatokkal, mert a GCR rendszerben kódolt adatok sohasem alkothatnak 8-nál több magas bitből álló jelsorozatot, amit a rendszer szinkronjelként használ. A másik technikai követelmény, ami szükségessé teszi a GCR alkalmazását, az, hogy 2-nél több alacsony bit nem következhet egymás után, mert a hardver nem tudja őket szétválasztani.

A GCR-kód képzése közben a DOS a byte-ot két félbyte-ra bontja, s minden félbyte-hoz hozzárendel egy ötbites kódot (lásd a 14. táblázatot).

14. táblázat. A GCR-kód képzése

Félbyte		GCR-kód	Félbyte		GCR-kód
$0	0000	01010	$8	1000	01001
$1	0001	01011	$9	1001	11001
$2	0010	10010	$A	1010	11010
$3	0011	10011	$B	1011	11011
$4	0100	01110	$C	1100	01101
$5	0101	01111	$D	1101	11101
$6	0110	10110	$E	1110	11110
$7	0111	10111	$F	1111	10101

A DOS egyszerre négy nyolcbites adatbyte-ot dolgoz fel. A 40 bit tehát az öt nyolcbites byte-on problémamentesen ábrázolható. Mivel 4 adatbyte-ból 5 GCR-byte keletkezik, így egy szektor fizikailag nem 276 byte-ból áll. A szektorban azonban nem minden byte kódolt. A szinkronjel mellett a GAP sem kódolt. A DOS ezeket ($FF, $55) direkt módon, egy az egyben írja fel a lemezre.

Egy szektort ténylegesen a következő elemek alkotnak:

szinkronjel ($FF)	5 x 8 bit	5 byte
fejblokk	8 x 10 bit	10 byte
fej-GAP ($55)	8 x 8 bit	8 byte
szinkronjel ($FF)	5 x 8 bit	5 byte
adatblokk	260 x 10 bit	325 byte
interszektor GAP ($55)	változó	

A szektor tehát fizikailag 353 byte-ból áll. A szinkronjel és a GAP sohasem vesz részt GCR-konverzióban, a blokk olvasásakor a DOS ezeket nem is tölti be a RAM-ba. Az interszektor GAP hossza a sáv számától, a meghajtótól és a lemez mechanikai jellemzőitől függ. A GAP hosszát a DOS a formázás közben számítja ki a sávra felírt bitek számából.

A tartalomjegyzék

A lemezes tárolás fő előnye az áttekinthetőség. Ezt a tartalomjegyzék (directory) biztosítja. A tartalomjegyzék fizikailag kb. a lemez közepén helyezkedik el, a 18-as sorszámú sávon. A tartalomjegyzék két fő részből áll: a BAM-ból (foglaltsági térkép) és a file-bejegyzésekből.

A BAM

A *foglaltsági térkép* minden esetben a 18-as sáv 0. blokkján helyezkedik el. A BAM (Block Availability Map vagy Block Allocate Map) binárisan kódolt formában tartalmazza az egyes sávok egyes blokkjainak foglaltságát, illetve felhasználhatóságát. Példaként bemutatjuk a lemezegységgel szállított TEST/DEMO lemez 18-as sávjának 0. blokkját.

A 18. sáv 0. blokkja fontos szerepet tölt be; nemcsak a BAM-ot tárolja, hanem a DOS számára fontos változókat is. A blokk 3. byte-ja (blokk alatt a továbbiakban mindig adatblokkot értünk) tárolja a DOS verziószámát. Ha a byte tartalma $41, a lemezt az 1541-es formázta meg. A verziószám azt mutatja meg a DOS-nak, hogy a lemez írható-e az 1541-essel. A blokkban található a lemez neve és azonosítója is.

A lemez 18-as sávjának 0. blokkját a következő felépítés jellemzi:

$00—01: sáv-blokk láncolás. Mindig a 18-as sáv 1. blokkjára mutat.
$02: DOS-verziószám. Értéke az 1541-esnél $41.
$03: $00, nem használt.
$04—07: az 1. sáv BAM adatai.
$08—8F: a BAM (2—35. sávok).
$90—9F: a lemez neve.
$A0—A1: kitöltő karakterek, $A0.
$A2—A3: a lemez ID-je.
$A4: $A0.
$A5—A6: DOS-verziószám, az 1541-esnél 2A.
$A7—AA: $A0.
$AB—FF: nem használt.

A régebbi meghajtók a $B4—BF területen a BLOCKS FREE szöveget tárolták.

```
"TEST/DEMO 12/84 "        ID : 84

BloKK  : 18  00
----------------------------------------------
$00 : 12  01  41  00  00  00  00  00    A        DOS azonosító
$08 : 00  00  00  00  00  00  00  00             A Következő bloKK
$10 : 00  00  00  00  00  00  00  00               sáv-bloKK mutatója
$18 : 00  00  00  00  15  FF  FF  1F             A 7. sáv foglaltsági
$20 : 15  FF  FF  1F  15  FF  FF  1F               adatai
$28 : 15  FF  FF  1F  04  00  02  19
$30 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$38 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$40 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$48 : 0E  6C  FB  07  00  00  00  00             A tartalomjegyzéK sávja
$50 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$58 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$60 : 00  00  00  00  0F  FC  FB  03
$68 : 12  FF  FF  03  12  FF  FF  03
$70 : 12  FF  FF  03  12  FF  FF  03
$78 : 12  FF  FF  03  11  FF  FF  01
$80 : 11  FF  FF  01  11  FF  FF  01
$88 : 11  FF  FF  01  11  FF  FF  01
$90 : 54  45  53  54  2F  44  45  4D    TEST/DEM A lemez neve
$98 : 4F  20  31  32  2F  38  34  A0    O 12/84
$A0 : A0  A0  38  34  A0  32  41  A0      84 2A  DOS verziószám
$A8 : A0  A0  A0  00  00  00  00  00             Lemez ID
$B0 : 00  00  00  00  42  4C  4F  43        BLOC
$B8 : 4B  53  20  46  52  45  45  2E    KS FREE.
$C0 : 20  20  20  20  20  20  20  20
$C8 : 20  20  20  20  20  20  20  00
$D0 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$D8 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$E0 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$E8 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$F0 : 00  00  00  00  00  00  00  00
$F8 : 00  00  00  00  00  00  00  00
```

33. ábra. A TEST/DEMO lemez 18. sáv 0. blokkja

A blokktérkép kialakítása

Egy sávhoz 4 byte tartozik. Az első byte a sáv szabad blokkjainak számát tartalmazza, a többi három byte minden egyes bitje egy blokk állapotát jelzi. Szabad blokkot magas (1) bit jelez. Mivel három byte-ban 24 bit van, a sávonkénti maximális blokkszám pedig 21, ezért a 3. byte fölső bitjei (olykor akár 7 is) nem használtak. Nézzünk egy példát.

A BAM-ban a 7. sáv foglaltságát ez a 4 byte mutatja: $15 - FF - FF - 1F. Ez azt jelenti, hogy 21 ($15) blokk szabad a sávban. A térképet az utolsó három byte bitmintája jelképezi:

111111111111111111111000

A bitek a szokásos ábrázolás fordítottjával értelmezendők. Balról a 0. bit van. Ha megnéz-

zük a *34. ábrát*, látható, hogy az egyeseknek a pont felel meg. Egy másik sáv példája még pontosabban mutatja ezt. A 11. sáv mutatói: $04 - 00 - 02 - 19, bitmintája:

000000000100000010011(000)

Ha a nullákat csillagokra, az egyeseket pedig pontokra cseréljük:

*********.******.**..(***),

jól látható az azonosság a *33. ábra* azonos sávszámú sorával.

```
              ** BAM **

"TEST/DEMO 12/84 "        ID : 84

               BlokK
                         111111111112
 Sáv      012345678901234567890
--------------------------------
   1 :    *********************
   2 :    *********************
   3 :    *********************
   4 :    *********************
   5 :    *********************
   6 :    *********************
   7 :    .....................
   8 :    .....................
   9 :    .....................
  10 :    .....................
  11 :    *********.******.**..
  12 :    *********************
  13 :    *********************
  14 :    *********************
  15 :    *********************
  16 :    *********************
  17 :    *********************
[redacted] :    **..*..*..*........
  19 :    *******************
  20 :    *******************
  21 :    *******************
  22 :    *******************
  23 :    *******************
  24 :    *******************
  25 :    **........*.......
  26 :    ..................
  27 :    ..................
  28 :    ..................
  29 :    ..................
  30 :    ..................
  31 :    .................
  32 :    .................
  33 :    .................
  34 :    .................
  35 :    .................
```

34. ábra. A BAM

A file-bejegyzések

A tartalomjegyzék értelmezésénél figyelembe kell venni azt, hogy a lemezen tárolt adatokat is, valamint az ún. directory-file-t ($) is tartalomjegyzéknek nevezzük. A figyelemre azért van szükség, mert bár tartalmilag azonosak, szerkezetük jelentősen eltér.

A directory-file programfile-ként töltődik a számítógép memóriájába. Ennek szerkezete a következő:

— fejléc: a lemez neve, a lemez azonosítója (ID), a DOS-verzió jele (2A)
— file-bejegyzések: a file által elfoglalt blokkok száma, a file neve, a file típusa
— a lemezen található szabad blokkok száma.

A lemezen tárolt tartalomjegyzék ettől felépítésében nagymértékben, tartalmában kismértékben tér el.

A tartalomjegyzék file-bejegyzései a 18-as sávot teljes mértékben elfoglalhatják. A sávra a DOS 19 blokkot formáz, ebből egy (az első) a BAM számára foglalt, így a file-bejegyzések számára 18 blokk szabad. Egy blokk maximum 8 bejegyzést tartalmazhat. Ebből az következik, hogy maximálisan 144 különböző file-bejegyzés lehet a sávon, és ennek megfelelően 144 file a lemezen. A kapacitást a gyakorlatban nagyon ritkán használják ki, mert egy file átlagos hossza kb. 4—6 blokk lenne, ami nagyon csekély érték.

Egy tartalomjegyzékblokk felépítése:

$00—01:	a következő tartalomjegyzékblokk sáv-blokk mutatói. Ha ez az utolsó blokk, a két byte rendre: $00 és $FF.
$02—1F:	az 1. bejegyzés.
$20—21:	nem használt.
$22—3F:	a 2. bejegyzés.
$40—41:	nem használt.
$42—5F:	a 3. bejegyzés.
$60—61:	nem használt.
$62—7F:	a 4. bejegyzés.
$80—81:	nem használt.
$82—9F:	az 5. bejegyzés.
$A0—A1:	nem használt.
$A2—BF:	a 6. bejegyzés.
$C0—C1:	nem használt.
$C2—DF:	a 7. bejegyzés.
$E0—E1:	nem használt.
$E2—FF:	a 8. bejegyzés.

Egy bejegyzés 30 byte-ból áll. A bejegyzések felépítése:
0: file-típus
1—2: az első file-blokk sáv-blokk mutatói (kezdőcím).

3—18: a file neve. Ha rövidebb, mint 16 karakter, a maradék hely $A0 (SHIFT-SPACE) karakterekkel van feltöltve.
19—20: csak relatív file-oknál; az első oldalszektor blokk sávja és szektora.
21: Csak relatív file-oknál; a rekord hossza.
22—25: nem használt.
26—27: az új file első blokkjának sáv-blokk mutatói felülírásnál (@:).
28—29: a file mérete blokkokban, LB—HB.

A 0. byte bitjei külön-külön is hordoznak információt.

0—2. bit: file-típus.
3—5. bit: nem használt.
6. bit: a file védettségét mutatja.
7. bit: a file szabályos lezárását mutatja.

A DOS 2.6 négy file-típust képes kezelni, de megkülönbözteti a törölt file-okat is. A bitek kombinációi:

000: törölt file. Jelzése: DEL.
001: szekvenciális file. Jelzése: SEQ.
010: programfile. Jelzése: PRG.
011: user file. Jelzése: USR.
100: relatív file. Jelzése: REL.

Az 101, az 110 és az 111 bitkombináció nem használt.

A 0. byte-ban a 3—5. bitek nem definiáltak. A 6. bit jelzi a DOS számára, hogy a file törölhető-e vagy sem. Ha a bit értéke magas, a file nem törölhető a szokásos módon. Ha újra megnyitjuk írásra (Append), a védettség törlődik. A directory file-ban a védettséget a file-típus után álló < jel mutatja, pl. PRG<. A 7. bit a file szabályos lezárását jelzi. Ha a file-t pl. a lemezegység kikapcsolásával zárjuk le (illetve nem zárjuk le), a tartalomjegyzék következő beolvasásánál a file-típus megjelölését egy * előzi meg, pl. *SEQ.

A tartalomjegyzék blokkjai nem a kézenfekvő logikai sorrendet követik a sávban. A 18 01 blokkot nem a 18 02 blokk követi, hanem a 18 04, azt pedig a 18 07. Erre azért van szükség, mert amíg a DOS feldolgozza az olvasófejtől érkezett adatokat, addig a motor kb. 2 blokkal elforgatja a lemezt. Ez a láncolási módszer érvényes a többi sáv láncolására is, de ott a blokkok közötti távolság nem 2, hanem 9 blokknyi.

Egy tartalomjegyzékblokk fizikai felépítését a *35. ábrán*, a directory-file formátumát pedig a *36. ábrán* láthatjuk:

```
"TEST/DEMO 12/84 "       ID : 84

Blokk   : 12   0A
------------------------------------------------
$00 : 00 FF 82 0C 01 4C 4F 41   LOA       A file első blokkja,
                                          sáv, blokk
                                          A file típusa, program
                                          Utolsó blokk, a láncolási
                                          cím nulla
$08 : 44 20 41 44 44 52 45 53   D ADDRES
$10 : 53 A0 A0 A0 A0 00 00 00   S
$18 : 00 00 00 00 00 00 08 00             A file hossza blokkokban
$20 : 00 00 82 0C 0F 55 4E 53   UNS
$28 : 43 52 41 54 43 48 A0 A0   CRATCH    A file neve + x*CHR$(160)
$30 : A0 A0 A0 A0 A0 00 00 00
$38 : 00 00 00 00 00 00 07 00
$40 : 00 00 82 0B 02 48 45 41   HEA       Programfile
$48 : 44 45 52 20 43 48 41 4E   DER CHAN  bejegyzése
$50 : 47 45 A0 A0 A0 00 00 00   GE
$58 : 00 00 00 00 00 00 05 00
$60 : 00 00 81 0B 06 53 45 51   SEQ       Szekvenciális file
$68 : 20 54 45 53 54 20 46 49    TEST FI  bejegyzése
$70 : 4C 45 20 A0 A0 00 00 00   LE
$78 : 00 00 00 00 00 00 01 00
$80 : 00 00 84 0B 07 54 45 53   TES       Relatív file
$88 : 5A 54 A0 A0 A0 A0 A0 A0   ZT        bejegyzése
$90 : A0 A0 A0 A0 A0 0B 11 28   (         A rekord hossza
                                          A 0. oldalszektor címe
$98 : 00 00 00 00 00 00 04 00
$A0 : 00 00 00 0B 03 44 49 52   DIR       Törölt file
$A8 : 2E 54 58 54 A0 A0 A0 A0   .TXT      bejegyzése
$B0 : A0 A0 A0 A0 A0 00 00 00
$B8 : 00 00 00 C0 00 00 04 00
$C0 : 00 00 00 00 00 00 00 00
$C8 : 00 00 00 00 00 00 00 00
$D0 : 00 00 00 00 00 00 00 00
$D8 : 00 00 00 00 00 00 00 00
$E0 : 00 00 00 00 00 00 00 00
$E8 : 00 00 00 00 00 00 00 00
$F0 : 00 00 00 00 00 00 00 00
$F8 : 00 00 00 00 00 00 00 00
```

5. ábra. A tartalomjegyzékblokk fizikai felépítése

A tartalomjegyzékben még akkor sem fordulhat elő két azonos nevű file, ha azok történetesen különböző típusúak. A DOS a második file megnyitásakor FILE EXIST hibaüzenetet küld. Ha közvetlen lemezkezeléssel, DISK MONITOR-ral két azonos nevű file-t hozunk létre, a DOS mindig az elsőnek bejegyzett file-t fogja kezelni, mert a másikat nem veszi észre.

A tartalomjegyzék-file megnyitható, mint a többi file, de csak olvasásra. A 18-as sáv tartalmát csak a blokkutasítások segítségével írhatjuk át.

```
    ** Tartalomjegyzék **

0   "test demo 1c 24 " 24 2a
11    "how to use"       prg
8     "how part two"     prg
8     "how part three"   prg
7     "how part four"    prg
4     "vic-20 wedge"     prg
1     "c-64 wedge"       prg
4     "dos 5.1"          prg
9     "printer test"     prg
4     "disk addr change" prg
6     "view bam"         prg
14    "display t&s"      prg
4     "check disk"       prg
9     "performance test" prg
5     "seq.file.demo"    prg
18    "rel.file.demo"    prg
7     "sd.backup.c16"    prg
7     "sd.backup.plus4"  prg
10    "sd.backup.c64"    prg
7     "print.64.util"    prg
7     "print.c16.util"   prg
7     "print.+4.util"    prg
13    "uni-copy"         prg
30    "c64 basic demo"   prg
35    "+4 basic demo"    prg
8     "load address"     prg
7     "unscratch"        prg
5     "header change"    prg
1     "seq test file "   seq
4     "teszt"            rel
278  blocks free.
```

36. ábra. A directory-file formátuma

3.5.3. File-szervezés, file-szerkezet

A *programfile* és a *szekvenciális file* szervezése hardver szempontból semmiben sem különbözik egymástól, ezért együtt tárgyaljuk őket. Ezeknek a file-oknak a szervezése rendkívül egyszerű. A program- vagy adatblokk első két byte-ja adja mindig a következő blokk sáv-blokk mutatóját. Ha az utolsó blokkról van szó, a láncolási cím első byte-ja $00, a második pedig azt az utolsó byte-ot mutatja a blokkban, amelyik még a file-hoz tartozik. Mindkét file tartalmát, adatait folyamatosan végig kell ahhoz olvasni, hogy az utolsó byte-hoz vagy rekordhoz jussunk. (Adatokat programfile-ban is tárolhatunk, de ez zavaró lehet.)

A *user-file* kezelése és tárolási rendszere lényegében azonos a soros file hasonló jellemzőivel. Írásra és olvasásra ugyanúgy nyitható meg, mint a szekvenciális vagy a programfile. A user-file egy blokkjában szintén 254 adatbyte helyezhető el, mert a blokk első két byte-ja a láncolás számára van fenntartva. Az utolsó blokkban található láncolási cím első byte-ja $00, a második pedig a blokkban található adatbyte-ok közül az utolsóra mutat.

A *relatív file* főként abban különbözik a szekvenciális file-tól, hogy rekordjait külön-külön is el lehet érni, a file-t nem kell végigolvasni a kérdéses rekordig. Az, hogy a file rekordjaihoz

egyenként is hozzáférhetünk, speciális feladatot ró a lemezegység szoftverére: „emlékeznie" kell arra, hogy a kívánt sorszámú rekordot hol találja a lemezen. A DOS ezt az ún. oldalszektorokkal (Side-Sector) oldja meg. Az oldalszektorok lényegében mutatótáblázatok, amelyek a file rekordjainak sáv-blokk mutatóit tartalmazzák. E mutatók felhasználásával számítja ki a DOS a rekord helyét a lemezen. És ami nem elhanyagolható szempont: ezt kielégítő sebességgel teszi. A DOS az oldalszektorokat és azok tartalmát automatikusan hozza létre, így azzal a programozónak nem kell foglalkoznia.

Amint már a file-bejegyzéseknél említettük, a bejegyzésben a relatív file rekordhosszát és az első oldalszektor sáv-blokk mutatóit is tárolja a DOS. Erre azért van szükség, mert az oldalszektorok helye sem rögzített, hasonlóan a többi file-blokkhoz. File-nyitáskor viszont a DOS-nak azonnal meg kell keresnie az első (0.) oldalszektort. Egy relatív file maximum 6 oldalszektorral rendelkezhet, ezek számozása 0-tól 5-ig tart.

Az oldalszektorban a mutatókon kívül szerepel még néhány adat. Az első két byte a szokásos módon tartalmazza a következő oldalszektor sáv-blokk mutatóit; így az oldalszektorok akár sorosan is végigolvashatók. A harmadik ($02) byte tartalmazza az oldalszektor sorszámát (0—5). A negyedik ($03) byte a rekord hosszát tárolja.

A további 12 byte tartalmazza mind a hat oldalszektor sáv-blokk mutatóit. Ha történetesen csak egy oldalszektor van, az első két byte kivételével a többi tartalma mind $00. Tehát az összeláncolás mellett minden oldalszektor tartalmazza a saját és az összes többi címét is. Az oldalszektor további byte-jai egy-egy mutatópárt alkotnak, szám szerint 120-at. Ha az első (0.) oldalszektorról van szó, az első 120 rekord mutatója itt található. A hat oldalszektorban összesen 720 ilyen mutató létesíthető. Ez adja egy relatív file blokkszámának fölső határát. Elvileg, 254 byte-os rekordokat feltételezve, egy relatív file 182880 byte-ból állhat, azonban ez meghaladja a lemez 167132 byte (658 blokk) kapacitását. A létrehozható rekordok száma sem korlátlan, de meglehetősen nagy számú (65535) rekord képzelhető el. A relatív file adatblokkjai ugyanúgy össze vannak láncolva, mint a többi file blokkjai, emiatt a relatív file sorosan is végigolvasható, mint egy szekvenciális file.

A relatív file-t első megnyitásakor célszerű megformázni. Ez azt jelenti, hogy a tervezett legmagasabb kulcsú (sorszámú) rekordba írunk egy CHR$(255) karaktert. Ekkor a DOS létrehozza az oldalszektorokat, feltölti az egész file-t $00 karakterekkel. Egy nagyobb file esetén a lemezegység akár percekig is dolgozhat, azonban célszerű a formázást az elején megoldani, mert az új rekordok létesítése a programot érezhetően lassítja. Emellett még az is előfordulhat, hogy a hibátlannak gondolt program ellenére is villog a LED a lemezegységen, ami hibát jelez. Nos, hiba valójában nincs, mert az új rekordot a DOS hibátlanul felírta a lemezre. A DOS szerzői azonban elfelejtették kivédeni azt a lehetőséget, hogy amikor olyan rekordba írunk, amely eddig még nem létezett a lemezen, ne küldjön RECORD NOT PRESENT hibaüzenetet a lemezegység. A hibaüzenetet ilyenkor figyelmen kívül kell hagyni. Egészen más a helyzet akkor, amikor olvasni próbáltuk a még nem létező rekordot. A hibaüzenetet ilyenkor komolyan kell venni.

Az 1541-es lemezegység memóriájában 5 puffer van, melyek közül egyet a BAM állandóan lefoglalva tart. Ha file-okkal dolgozunk, egy puffer a tartalomjegyzéknek van fenntartva, a

maradék három puffer alkalmazható file-kezelésre. Mivel a szekvenciális file-ok egyszerre csak egy puffert használnak, egyszerre három szekvenciális file-t tarthatunk nyitva. A relatív file viszont két puffert igényel, egyet az adatblokknak, egyet az oldalszektornak, így csak egy relatív file-t nyithatunk meg egyszerre. A relatív file mellett esetleg lehet egy szekvenciális file is.

3.5.4. A DOS kezelése

A lemezegységen egyszerre három csatorna nyitható meg, ezek a csatornák biztosítják a számítógép és a lemezegység közötti kommunikációt. Programozási oldalról nézve azonban 16 csatorna különböztethető meg. A csatornát az OPEN utasításban megadott másodlagos címmel határozzuk meg. A másodlagos cím a 0—15 közötti értékeket veheti fel. A 0—14 csatornák adatok továbbítására szolgálnak, a 15-ös csatornán keresztül pedig a DOS-t utasíthatjuk rendszerutasításainak végrehajtására.

A csatornák BASIC-ből a következőképpen nyithatók meg:

OPEN *logikai file-szám, egységszám, másodlagos cím*

A logikai file-szám a C64-es számára különbözteti meg a nyitott file-okat, a másodlagos cím pedig a lemezegység számára. A logikai file-szám 1—127 közötti érték lehet. Az egységszám a legtöbb esetben 8, de a 8—11 közötti értékek bármelyikét felveheti. Esetünkben a parancscsatorna megnyitását az alábbi BASIC utasítással is elvégezhetjük:

OPEN 15,8,15

A file megnyitását követi az adatátvitel, amely kétirányú lehet. Ha adatokat (vagy parancsot) továbbítunk a lemezegység felé a CMD, PRINT és PRINT# utasításokat használhatjuk. Ha adatokat kérünk onnan, a GET# és az INPUT# utasításokat alkalmazhatjuk.

Az output utasítások megkerülésére is van lehetőség. Ha parancsot továbbítunk, az OPEN után közvetlenül is állhat a parancs, például:

OPEN 15,8,15,"0:1"

vagy

OPEN 15,8,15,"NO: URES,00"

A parancscsatorna egyszerre input és output csatorna. Sem az egyik, sem a másik adatátviteli irány kijelölésére nincs szükség. Az adatcsatornák esetében azonban (a relatív file kivételével) meg kell adni a csatorna adatátviteli irányát. Az irányt mindig a számítógép szemszögéből nézzük, tehát input az, amikor a számítógép adatokat vár. Az irány kijelölése az OPEN utasításban lehetséges:

OPEN 1,8,2, "SOROS,S,R" *inputra,*
OPEN 2,8,2, "SOROS,S,W" *outputra,*

vagy

OPEN 3,8,3, "USER,U,R"
OPEN 1,8,1, "PROGRAM,P,W"

Az outputot a W (Write), az inputot az R (Read) jelzi.

I — Initialize: betölti a lemez BAM-ját a lemezegység RAM-jába. Törli a hibaüzenetet, és alapállapotba hoz néhány rendszerváltozót. A nyitott file-okat lezárja. Az író-olvasó fejet a 18-as sávra állítja. Ha a VC—1541 számára a lemezformátum nem olvasható, vagy a 18-as sáv 0-ás szektora hibás, az utasítás végrehajtása hibaüzenetet generál. Használata:

OPEN 15,8,15
PRINT#15,"I"

vagy

PRINT#15,"0:I"
CLOSE 15

vagy

OPEN 15,8,15,"I"
CLOSE 15

V — Validate: újraszervezi a lemez BAM-ját. Végigolvassa az összes file-t, és a foglalt blokkokat rögzíti. Lényegében egy üresre formázott lemez BAM-jából indul ki, és ahogyan érzékeli a file-ok elhelyezkedését, úgy foglalja a blokkokat az új RAM-ban. A szabályosan le nem zárt file-okat törli a tartalomjegyzékből.

OPEN 15,8,15,"V"
CLOSE 15

R — Rename: egy, a lemezen megtalálható file nevének módosítására szolgál. A bejegyzésben szereplő file-nevet írja át, más adatállományra nincs befolyással. Csak szabályosan lezárt file-ok nevét változtathatjuk meg. Alkalmazása:

OPEN 15,8,15
PRINT#15,"R:ADATOK=ADTOK"
CLOSE 15

Az egyenlőségjel bal oldalán kell állnia az új névnek, egyébként műveletünk eredménye hibaüzenet.

C — Copy: lemezen belüli file-másolásra alkalmas. Segítségével összemásolhatunk egy file-ba több kisebbet. Az új file tartalmában azonos az eredeti file(ok) tartalmával, de neve különböző kell legyen. Az összemásolás programokra nem alkalmazható. Használatának

szükségessége ritkán merül fel. Akkor van értelme egy lemezen egy file-ról másolatot képezni, ha tudjuk, hogy pl. tesztelés közben megsérthetjük, esetleg felboríthatjuk az eredeti adatszerkezetet. Ilyenkor nyugodtan lehet kísérletezni, mert tudjuk, van eredeti kópiánk. Alkalmazása:

```
OPEN 15,8,15
PRINT#15,"C:KOPIA=ADATOK"
CLOSE 15
```

vagy

```
OPEN 15,8,15
PRINT#15,"C:GYUJTO=DATA1,DATA2,DATA3"
CLOSE 15
```

S — Scratch: file-ok törlése; a file-t törli a tartalomjegyzékből. A lemezen fizikailag csak néhány mutatót változtat meg, a file tartalmát ténylegesen nem törli. A törölt file ezután még visszaállítható, amíg a lemezre nem írtunk, ugyanis a törölt file blokkjai törlés után szabad blokként szerepelnek a BAM-ban. Emiatt a következő írásműveleteknél nagy annak a valószínűsége, hogy az előzőleg törlés útján felszabadult blokko(ka)t a DOS felhasználja az új file tárolására. Ezután a törölt file már nem menthető meg. Alkalmazása:

```
OPEN 15,8,15
PRINT#15,"S:FILE"
CLOSE 15
```

A DOS törlés után mindig a következő rendszerüzenetet adja ki:

01,FILES SCRATCHED,xx,00 — itt az xx a törölt file-ok száma.

N — New: az egész lemez törlése. Új, még nem használt lemezt DOS 2.6 formátumúra formáz. A művelet az egész lemez minden bitjét újraírja függetlenül attól, hogy korábban voltak-e rajta adatok, vagy sem. Emiatt körültekintően alkalmazzuk.

A törlés folyamata meglehetősen hosszadalmas a kétszeri írás és az ellenőrzés miatt, valamint amiatt, mert a meghajtónak legkevesebb 1950648 bitet kell felírnia a lemezre. A tényleges szám ennél valamivel nagyobb, mivel a szektorok közötti GAP-ek változó hosszúságúak lehetnek, de legkevesebb 32 bitesek.

A NEW parancsnak két változata létezik:

(1)
```
OPEN 15,8,15
PRINT#15,"N:DISK,01"
CLOSE 15
```

(2)
```
OPEN 15,8,15
PRINT#15,"N:DISK"
CLOSE 15
```

A két változat hatásában jelentősen eltér. Az első az előbb említett módon végigtörli és újraírja a lemezt, a második csak a 18-as sáv 0. és 1. blokkját törli. Emiatt az adatok túlnyomórésze megmenthető, ha a második változatot használjuk. A két változat közötti különbséget az teszi, hogy az elsőben megadtuk a lemez új ID-jét, a másodikban pedig nem. Az ID (identifier) kétbyte-os azonosító, amely minden szektor fejlécében szerepel, és csak a formázás során változtatható meg. A DOS az ID alapján ismeri fel a lemezek közötti különbségeket, pl. hogy a meghajtóban kicseréltük a lemezt.

*A DOS különlegességei: a @, a * és a ? operátor*

A @ operátor akkor használatos, amikor a lemezre file-t akarunk felírni, de feltételezhetjük, hogy ilyen nevű file már van a lemezen. Ha az operátort nem alkalmazzuk, a DOS ilyen esetben 63,FILE EXIST,00,00 hibaüzenetet küld, és nem hajlandó a lemezre írni. Ahhoz, hogy ilyenkor a már meglévő file-t ne kelljen törölni, az utasításban szereplő file-név elé be kell iktatni a @: karaktereket:

```
SAVE "@:PROGRAM",8
OPEN 2,8,2,"@:SEQ.FILE,S,W"
```

A DOS ebben az esetben felülírja az előzőleg már felírt file-t. A felülírás azonban csak jelképes; a valóságban a DOS először tárolja az új programot vagy file-t a lemez még szabad blokkjain, és csak azután szabadítja fel a régi file blokkjait, ha az új file felírása hiba nélkül megtörtént. Ez a file-bejegyzésben szereplő mutató átírását jelenti.

A * és a ? operátor segítséget nyújt a file-ok kereséséhez. A * operátor a file-nevek rövidítését teszi lehetővé. Használata egyszerű. Ha van egy READER nevű programunk a lemezen, és azt is tudjuk, hogy R-rel kezdődő file-név nincs több a lemezen, elég megadni a rövidített file-nevet, így:

```
LOAD "R*",8
```

A csillag operátor másképpen is felhasználható. A SCRATCH (file-törlés) utasításban pl. minden olyan file-t töröl, amelyre igaz, hogy a név első néhány karaktere megegyezik a megadottal:

```
OPEN 15,8,15,"S:AD*:CLOSE 15
```

Az utasítás letöröl minden AD-vel kezdődő nevű file-t.

Ha a tartalomjegyzékben keresünk, az alábbi utasítás betölti az összes olyan file-bejegyzést, amelynek neve AD-vel kezdődik, álljon az bármennyi karakterből:

```
LOAD "AD*",8
```

A tartalomjegyzékben az állomány típusa szerint is kerestethetünk. A "$*=S" kiválasztja a szekvenciális file-ok bejegyzéseit, és csak azokat tölti be. Az S kicserélhető a többi file-típus kezdőbetűjére is (P, U, R). Kombinálható az előbbi trükkel is:

LOAD "$AD*=S",8

amely csak az AD-vel kezdődő szekvenciális file-ok bejegyzéseit tölti be. Az említett verzió alkalmas a SCRATCH megkönnyítésére is. Az

OPEN 15,8,15,"S:*=U" : CLOSE 15

utasítás csak a USER file-okat törli le a lemezről, de nevüktől függetlenül mindet.

A ? operátor a „mindegy" operátor. Használata azt jelenti, hogy azon a helyen, ahol áll, bármilyen karakter lehet a névben. Pl. a LOAD "???.TXT",8 utasítás betölti azt a programot, amelynek nevében az utolsó négy helyen .TXT áll, függetlenül az első három karaktertől.

A két operátor kombinálható, de figyelembe kell venni, hogy a csillag után nincs értelme kérdőjelet vagy más karaktert kitenni.

A DOS üzenetei

A DOS üzenetei túlnyomó többségükben hibaüzenetek. Az üzenet a parancscsatornán olvasható be a számítógépbe.

A beolvasó program BASIC-ben:

```
10 OPEN 15,8,15
20 INPUT#15,A$,B$,C$,D$
30 CLOSE 15
40 PRINT A$","B$","C$","D$
50 END
```

Gépi nyelven:

```
C000            100          *=$C000
FFB4            110 TALK     =$FFB4
FF96            120 TKSA     =$FF96
FFA5            130 IECIN    =$FFA5
FFD2            140 PRINT    =$FFD2
AAD7            150 CROUT    =$AAD7
FFAB            160 UNTALK   =$FFAB
C000 20 D7 AA   170 DISK     JSR CROUT    ; Return kiírása
C003 A9 6F      180          LDA #$6F     ; 15+$60, parancscsatorna
C005 A2 08      190          LDX #$08     ; egységszám
C007 85 B8      200          STA $B8      ; logikai file-szám
C009 85 B9      210          STA $B9      ; másodlagos cím
C00B 86 BA      220          STX $BA      ; egységszám
C00D 8A         230          TXA
C00E 20 B4 FF   240          JSR TALK     ; az egység adatküldő
C011 A5 B9      250          LDA $B9      ; másodlagos cím
C013 20 96 FF   260          JSR TKSA     ; küldése TALK után
C016 20 A5 FF   270 AA0      JSR IECIN    ; egy byte a soros buszról
C019 C9 0D      280          CMP #$0D     ; Return ?
C01B F0 06      290          BEQ AA1      ; igen, befejezni
C01D 20 D2 FF   300          JSR PRINT    ; nem, kiírni
C020 4C 16 C0   310          JMP AA0      ; folytatni
C023 20 AB FF   320 AA1      JSR UNTALK   ; a TALK állapot törlése
C026 4C D7 AA   330          JMP CROUT    ; Return kiírása
C029            340          .END
```

```
ZEILEN:25    SYMBOLE:9    FEHLER:0

AA0   =C016  AA1   =C023  CROUT =AAD7   DISK  =C000   IECIN =FFA5   PRINT =FFD2
TALK  =FFB4  TKSA  =FF96  UNTALK=FFAB

100 FORI= 49152 TO 49192 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA  32,215,170,169,111,162,  8,133,184,133,185,134
120 DATA 186,138, 32,180,255,165,185, 32,150,255, 32,165
130 DATA 255,201, 13,240,  6, 32,210,255, 76, 22,192, 32
140 DATA 171,255, 76,215,170
150 IF S <> 5832 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
160 PRINT"OK !!":END
```

00, OK,00,00

Az utolsó I/O művelet során nem keletkezett hiba, alapállapot.

01, FILES SCRATCHED, xx,00

A SCRATCH parancs után érkezik; nem hibaüzenet. Az *xx* paraméter a törölt file-ok számát adja meg.

20, READ ERROR, TT, SS

Az FDC (Floppy Disc Controller) nem találja a fejblokkot. A fejblokk GCR-kódját ($52) nem sikerült beolvasni 90 kísérlet után sem. A TT, SS a sáv, szektor számát mutatja.

21, READ ERROR, TT, SS

Az FDC nem találta meg a szinkronjelet (10—40 magas bit egymás után) 20 ms-on belül.

22, READ ERROR, TT, SS

Az adatblokkot megelőző byte tartalma nem egyezik meg a RAM $0047-es címén tárolt $07 byte-tal. Az adatblokkban egyébként nincs hiba, a GCR-konverzió hibás, mert az azonosító nem $07.

23, READ ERROR, TT, SS

Az adatblokkban egy vagy több byte hibás. A lemezen tárolt ellenőrző összeg nem egyezik meg a kiszámított értékkel.

24, READ ERROR, TT, SS

Ha formázás közben a felírt adatok nem egyeznek meg a pufferrel, ez a hibaüzenet keletkezik. A lemez valószínűleg fizikailag hibás.

25, WRITE ERROR, TT, SS

A vezérlő az adatokat nem tudta hibátlanul felírni, a visszaolvasott adatok nem egyeznek az eredetivel. Valószínűleg fizikai hiba.

26, WRITE PROTECT ON, TT, SS

A lemezen írásvédelmi tapasz van, így nem írhatunk rá.

27, READ ERROR, TT, SS

Hibás fejblokk a sávon. A fejblokk ellenőrző összege nem egyezik a lemezen tárolttal. Az adatblokkot már nem olvassa be.

28, WRITE ERROR, TT, SS

A blokk felírása után a vezérlő nem találja megadott időn belül a következő szektor szinkronjelét. Rossz a lemez formázása, vagy a hajtómotor nem tartja a fordulatszámot, és a fej beleírt a következő szektorba.

29, DISK ID MISMATCH, TT, SS

ID keveredés. A meghajtóban levő lemez ID-je az olvasott szektorban nem egyezik a RAM-ban tárolt ID-vel. Vagy a lemez hibás, vagy a DOS nem végzett inicializálást lemezcsere után.

30, SYNTAX ERROR, 00, 00

A kiadott parancs a DOS számára értelmetlen.

31, SYNTAX ERROR, 00, 00

A parancs a DOS utasításkészletében nem szerepel.

32, SYNTAX ERROR, 00, 00

A küldött parancs hosszabb, mint 40 karakter.

33, SYNTAX ERROR, 00, 00

Szintaktikai hiba a file-névben.

34, SYNTAX ERROR, 00, 00

Nincs file-név, vagy az nem értelmezhető a kettőspont hiánya miatt.

39, FILE NOT FOUND, 00, 00

Érvénytelen parancs (&) hatására adott hibaüzenet.

50, RECORD NOT PRESENT, 00, 00

A rekordban még nincsenek adatok. Relatív file-nál olyan rekordot írtunk vagy olvastunk, amelyet a DOS még nem hozott létre. Írásnál ez nem hiba.

51, OVERFLOW IN RECORD, 00, 00

A relatív file-ba írt adat hossza túllépte a rekord hosszát. A túlcsordult karakterek elvesznek.

52, FILE TOO LARGE, 00, 00

A file túl nagy. A relatív file rekordjainak mérete meghaladja a lemez kapacitását.

60, WRITE FILE OPEN, 00, 00

A file-t íráskor nem zártuk le. A hibaüzenet akkor keletkezik, ha ismét meg kívánjuk nyitni. A file az M módusz segítségével olvasható.

61, FILE NOT OPEN, 00, 00

A file nincs megnyitva, a hozzáférés nem lehetséges.

62, FILE NOT FOUND, 00, 00

Olyan file-ra hivatkoztunk az OPEN vagy LOAD utasításban, amely nincs a lemezen.

63, FILE EXIST, 00, 00

A megadott névvel már létezik file a lemezen. Vagy másik nevet, vagy a @ operátort kell alkalmazni.

64, FILE TYPE MISMATCH, 00, 00

File-típus keveredése. A megnyitott file neve igen, típusa nem egyezik a lemezen levő file típusával.

65, NO BLOCK, TT, SS

A blokk foglalt. A B-A (Block-Allocate) utasítás váltja ki, ha a lefoglalni kívánt blokk már foglalt. A TT, SS paraméterek a következő, legközelebbi szabad blokk sávját és szektorát adják. Ha 00,00 érkezik, a lemezen nincs szabad blokk.

66, ILLEGAL TRACK OR SECTOR, TT, SS

Nem elérhető sáv vagy szektor. Közvetlen lemezkezelés során olyan blokkot akartunk elérni, amely fizikailag nem létezik.

67, ILLEGAL TRACK OR SECTOR, TT, SS

Nem elérhető sáv vagy szektor. A file-láncolás hibás. A láncolási byte-ok fizikailag nem létező sávra és/vagy szektorra mutatnak.

70, NO CHANNEL, 00, 00

Nincs szabad csatorna. Minden puffer foglalt. A kijelölt puffer már foglalt. 3-nál több szekvenciális vagy programfile-t próbáltunk megnyitni. A közvetlen file-ok száma nagyobb négynél. Két relatív file-t próbáltunk megnyitni stb.

71, DIR ERROR, TT, SS

Hibás a tartalomjegyzék. A lemezen levő BAM nem egyezik a DOS nyilvántartásával.

72, DISK FULL, 00, 00

A lemez megtelt. A directoryban már 144 bejegyzés van. File-kezelés esetén a szabad blokkok száma 3-nál kevesebb.

73, CBM DOS V2.6 1541,00,00

Bekapcsolási üzenet. A lemezegység inicializált állapotát jelzi. Ha a LED is villog, a lemezt, amelyre a DOS írni próbált, nem az 1541-es formátumával formázták meg. A lemez nem íráskompatíbilis.

74, DRIVE NOT READY, 00, 00

Az egység nem üzemkész. A meghajtóban nincs lemez, vagy a lemezrögzítő nincs bekapcsolva. A lemeztok annyira szoros, hogy a motor a diszket nem képes 300 1/min fordulatra gyorsítani. A lemez nincs megformázva. A 18-as sáv 0-ás szektora beolvashatatlan. A lemezt nem Commodore drive formázta, stb.

3.5.5. Közvetlen lemezkezelés

Előfordulhat az az eset, hogy a lemez egy adott blokkjával kell foglalkoznunk. Ilyenkor a közvetlen blokk-kezelő utasításokat célszerű használnunk.

A közvetlen lemezkezeléshez egy puffer és egy csatorna szükséges. Az adatpuffer a blokk beolvasása és ismételt felírása közben átmeneti tárolóként működik. A DOS a file-névből fogja megtudni, hogy közvetlen lemezkezelés a szándékunk: a file-név a "#".

OPEN 2,8,2,"#"

A file-nyitás után a DOS kiválaszt egy szabad puffert, amely a beolvasott blokkokat tárolhatja. A DOS öt puffert különböztet meg, de az ötödiket mindig elfoglalja a BAM. Ha valamilyen más file-t is használunk, a negyedik puffer sem használható, mert ezt a tartalomjegyzék számára foglalja a DOS.

Ha konkrét puffert akarunk kijelölni, a következő módon tehetjük:

OPEN 2,8,2,"#2"

Esetünkben a 2-es puffert (ez a harmadik) akarjuk használni. Ha a puffert már lefoglalta a DOS, a lemezegység a 70, NO CHANNEL, 00,00 hibaüzenetet küldi. Általában jobb a DOS-ra bízni, hogy melyik puffert jelöli ki. A pufferszámot úgy tudhatjuk meg, hogy a file-nyitás után azonnal beolvasunk egy karaktert a csatornáról. Ez a karakter a csatorna száma lesz.

A pufferek elhelyezkedése az 1541-es RAM-jában:

0	$0300—03FF	768—1023
1	$0400—04FF	1024—1279
2	$0500—05FF	1280—1535
3	$0600—06FF	1536—1791
4	$0700—07FF	1792—2047

A közvetlen blokk-kezeléssel hat utasítás foglalkozik: B-R, B-W, B-E, B-A, B-F és B-P.

A Block-Read, B-R utasítás beolvas egy blokkot a megnyitott pufferbe. Formátuma:

B-R *csatornaszám* *meghajtóegység* *sáv* *blokk*

Példa: **PRINT#15,"B-R 2 0 18 1"**

A PRINT# utasítás szintaxisa más is lehet:

PRINT#15,"B-R";2;0;T;S

ahol T a sáv, S a blokk száma.

Ha VC—1541-sel dolgozunk, a meghajtó száma mindig 0. A csatorna számának az OPEN másodlagos címével kell egyenlőnek lennie.

A Block-Read kellemetlen tulajdonsága, hogy a blokk beolvasása után a puffermutatót nem a 0., hanem az 1. byte-ra állítja. Ezt kétféle módon védhetjük ki:

1. A puffermutatót a B-P utasítással a 0. pozícióra állítjuk.

2. A B-R utasítás helyett az U1 utasítást használjuk, amelynek nincs ilyen tulajdonsága, a puffermutatót a 0. byte-on hagyja.

Egy alkalmazási példa:

```
10 OPEN 15,8,15
20 OPEN 2,8,2,"#"
30 PRINT#15,"B-R 2 0 18 0"
40 GET#2,A$
50 PRINT ASC(A$+CHR$(0))
60 CLOSE 2:CLOSE 15
70 END
```

A program beolvassa a 18-as sáv 0. blokkját egy üres pufferbe, és onnan a GET# utasítás a blokk 1. byte-ját beolvassa az A$ változóba. Ha a 0. byte-ot akarjuk elsőnek beolvasni, cseréljük ki a 30-as sort:

30 PRINT#15,"U1 2 0 18 0"

A Block-Write, B-W utasítás a puffer tartalmát a lemez megadott blokkjába írja. Ez a blokk bármelyik lehet, bár nem mindegyik blokk felülírása mentes a következményektől. A B-W utasítás formátuma:

B-W *csatornaszám* *meghajtóegység* *sáv* *blokk*

Példa: **PRINT#15,"B-W 2 0 10 3"**

A B-W utasításnak is van hátrányos tulajdonsága: a puffer 0. byte-ját felülírja az írás előtti utolsó puffermutatóval. A puffer tartalma ezután kerül a megadott blokkba. Ez a kellemetlenség is kivédhető: az U2 utasítás ugyanazt végzi, amit a B-W, de nem változtat sem a puffer tartalmán, sem a puffermutatón.

Egy alkalmazási példa: a lemez nevét változtatjuk meg.

```
 10 OPEN 15,8,15
 20 OPEN 2,8,2,"#"
 30 PRINT#15,"U1 2 0 18 0"
 40 PRINT#15,"B-P 2 144"
 50 INPUT "LEMEZNEV:";A$
 60 IF LEN(A$)>16 THEN A$=LEFT$ (A$,16)
 70 IF LEN(A$)<16 THEN A$=A$+CHR$(160):GOTO 70
 80 PRINT#2,A$;
 90 PRINT#15,"U2 2 0 18 0"
100 PRINT#15,"I"
110 CLOSE 2:CLOSE 15
120 END
```

A program először beolvassa a 18-as sáv 0. blokkját. A puffermutatót beállítja a 144. byte-ra. Ezután kéri a lemez új nevét, amelyet megfelelő formátumra hoz. Ezt követően az új nevet beírja a pufferbe. A puffer tartalmát az U2 utasítás felírja a 18-as sáv 0. blokkjába. A lemez neve ezután az új név lesz, erről a tartalomjegyzék betöltése után magunk is meggyőződhetünk.

A Block-Execute, B-E utasítás beolvas egy blokkot a lemezről a pufferbe. Ebben a blokkban olyan gépi kódú programnak kell lennie, amelyet a 6502 megért és végre tud hajtani, mert

beolvasás után a DOS egy indirekt ugrással a puffer első (0.) byte-jára ugrik, és a programvégrehajtást onnan folytatja. A puffert célszerű előre kijelölni, ha a gépi programban belső, abszolút ugrások is vannak. Az utasítás formátuma:

B-E *csatornaszám* *meghajtóegység* *sáv* *blokk*

Példa: **PRINT #15,"B-E 2 0 15 0"**

Alkalmazási példa:

```
10 OPEN 15,8,15
20 OPEN 2,8,2,"#2"
30 PRINT#15,"B-E 2 0 15 0"
40 CLOSE 2:CLOSE 15
50 END
```

A program betölti a 2-es pufferbe a 15-ös sáv 0. blokkját, és a programvégrehajtás a $0500 címen folytatódik. Ha blokkban nincs értelmezhető gépi program, akkor a példaprogram minden bizonnyal lefagy. Ezt egyszerűen kivédhetjük. Az U1 utasítással a blokk 0. byte-jába #96-ot írunk, ez az RTS kódja. Így a program már lefut.

A Block-Allocate, B-A utasítás blokkot foglal le a BAM-ban. Erre azért van szükség, mert a közvetlen lemezkezelés U2 utasítása nem teszi automatikusan foglalttá a blokkot a BAM-ban. Emiatt normál file-műveletek esetén a DOS a blokkot saját céljaira felhasználhatja. Ezt nem teheti meg, ha a blokkot előzetesen lefoglaltuk. A B-A utasítás formátuma:

B-A *meghajtóegység* *sáv* *blokk*

Példa: **PRINT #15,"B-A 0 10 2"**

Alkalmazási példa:

```
10 OPEN 15,8,15
20 INPUT "SAV, SZEKTOR:";T,S
30 PRINT#15,"B-A 0 ";T;S
40 INPUT#15,A$,B$,C$,D$
50 PRINT A$",";B$",";C$",";D$
60 CLOSE 15
70 END
```

A program megkísérli lefoglalni a megadott blokkot. Ha ez sikeres volt, a 00, OK, 00,00 üzenetet kapjuk. Ha a blokk már foglalt volt, a 65,NO BLOCK, *sáv*, *blokk* üzenetet kapjuk. A *sáv* és a *blokk* adja a legközelebbi még nem foglalt blokk sáv-blokk mutatóit. Ha a hibaüzenet végén 00,00 jelenik meg, minden blokk foglalt a lemezen. Ha olyan blokkot akarunk lefoglalni (pl. 19. sáv 21. blokk), amely fizikailag nem létezik a lemezen, a 66, ILLEGAL TRACK OR SECTOR, 19,21 hibaüzenetet kapjuk. Az így lefoglalt blokkokat a VALIDATE utasítás felszabadítja, ezért lehetőleg ne használjunk validálást olyan lemezen, ahol közvetlen elérésű állományunk van.

A Block-Free, B-F a Block-Allocate utasítás ellentéte: felszabadítja a megadott blokkot a BAM-ban. Alkalmazása nem járhat hibaüzenettel, hacsak nincs valami komoly baj a lemezegységgel vagy a lemezzel. Az utasítás formátuma:

B-F *meghajtó sáv blokk*

Példa: **PRINT #15,"B-F 0 10 2"**

Alkalmazási példa:

```
10 OPEN 15,8,15
20 INPUT "SAV, SZEKTOR:";T,S
30 PRINT#15,"B-F 0 ";T;S
40 CLOSE 15
50 END
```

A Buffer-Pointer, B-P utasítás a puffermutató beállítására szolgál. A puffer írásakor vagy olvasásakor a DOS megjegyzi, hogy melyik volt az utolsó byte, amelyet a pufferbe írtunk, illetve amelyet kiolvastunk belőle. Egészen pontosan a helyet tartja számon, ahol a kérdéses byte elhelyezkedik. Ha például egy blokkban csak a 144. byte-tól kívánunk írni, elég kényelmetlen lenne előtte 143 byte-ot beolvasni csak azért, hogy a puffermutató a megfelelő helyre mutasson. A puffermutatót persze beállíthatjuk másképpen is, ha tudjuk a puffer sorszámát. Ha a DOS rendelte ki a puffert, a számát az alábbi program megadja.

```
10 OPEN 2,8,2,"#"
20 GET#2,A$
30 PRINT ASC(A$+CHR$(0))
40 CLOSE 2
50 END
```

Ha megvan a puffer száma, tudjuk a címét is, valamint ki tudjuk számítani a mutató helyét a DOS RAM-jában. A mutatók a RAM $99-es címétől helyezkednek el pufferszám szerinti növekvő sorrendben. A 0. puffer mutatója a $99-9A byte-okon, az 1. puffer mutatója a $9B-9C byte-okon található és így tovább. Ha ezekbe a byte-okba Memory-Write utasítással beírjuk a megfelelő értéket, nem kell használni a B-P utasítást. Mellesleg megjegyezve, ez a megoldás jóval bonyolultabb, mint a B-P utasítást használni. Nem is nagyon valószínű, hogy ezt így kelljen valakinek alkalmaznia. Viszont a puffermutató aktuális értékét megtudhatjuk, ha az előbb említett területről Memory-Read utasítással kiolvassuk. Ez a változat már valószínűleg előfordulhat a saját gyakorlatunkban is.

A B-P utasítás formátuma:

B-P *csatornaszám pozíció*

Példa: **PRINT#15,"B-P 2 16"**

A puffermutató 0 és 255 közötti értékeket vehet fel. Ezeken a határokon belül teljesen szabadon változhat, a 176. byte után nyugodtan olvashatjuk akár a 12.-et is.

3.5.6. Közvetlen memóriakezelés

Az eddigi utasítások nem adnak lehetőséget a DOS operációs rendszer ROM-jának és RAM-jának elérésére. Az itt tárgyalt utasítások segítséget nyújtanak a memória kezeléséhez. A következő utasítások állnak kapcsolatban a memóriával: M-R, M-W, M-E és User utasítások.

A Memory-Read, M-R utasítással a teljes címterület ($0000—FFFF) olvasható, bár nagy területek nem használtak, pl. a $1C10—BFFF. Az olvasás azonban ezeken a területeken is hibaüzenet nélkül zajlik le. Az M-R utasítás formátuma:

M-R *cím alsó* *cím felső* *hossz*

Példa: **PRINT#15,"M-R";CHR$(12);CHR$(0)**
vagy

PRINT#15,"M-R";CHR$(0);CHR$(2);CHR$(20)

A hossz nem kötelező paraméter, elhagyása esetén a beolvasható adat egybyte-os.
Alkalmazási példa:

```
10 OPEN 15,8,15,"I"
20 PRINT#15,"M-R"CHR$(250)CHR$(2)
30 GET#15,L$:L$=L$+CHR$(0)
40 PRINT#15,"M-R"CHR$(252)CHR$(2)
50 GET#15,H$:H$=H$+CHR$(0)
60 PRINT ASC(L$)+256*ASC(H$)
70 CLOSE15
80 END
```

Egy másik példa:

```
10 OPEN 15,8,15,"I"
20 PRINT#15,"M-R"CHR$(250)CHR$(2)CHR$(3)
30 GET#15,L$:L$=L$+CHR$(0)
40 GET#15,X$
50 GET#15,H$:H$=H$+CHR$(0)
60 PRINT ASC(L$)+256*ASC(H$)
70 CLOSE 15
80 END
```

A program a memória 762—764 tárcímeiről a szabad blokkok számát olvassa be anélkül, hogy a tartalomjegyzéket be kellene olvasni. Ahhoz, hogy eligazodjunk a lemezegység memóriájában, ismerni kell annak felépítését. Terjedelmi korlátok miatt azonban csak vázlatos képet tudunk adni a DOS memóriájáról.

$0000—07FF:	2 kbyte RAM
$0800—17FF:	nem használt
$1800—180F:	VIA1, I/O regiszterek
$1810—1BFF:	nem használt

$1C00—1C0F:	VIA1, I/O regiszterek
$1C10—BFFF:	nem használt
$C000—FFFF:	DOS ROM, 16 kbyte

A Memory-Write, M-W feladata, hogy adatokat írjon a lemezegység RAM területére, mert a DOS írásra nem érhető el. Az M-W utasítással megváltoztathatjuk a VIA I/O chipek regisztereit is, de azzal is számolnunk kell, hogy ezek némelyikét a DOS azonnal felülírja. Az M-W utasítás formátuma:

M-W *cím alsó* *cím felső* *hossz* *adat1* *adat2*...

Példa: **PRINT#15,"M-W"CHR$(2) CHR$(0) CHRS(2) CHR$(10) CHR$(5)**

A hosszparaméter adja meg az átvihető adatok számát, amelyeket a megadott címtől kezdődően a DOS elhelyez a RAM-ban. A hosszt az input-puffer mérete korlátozza, amely 40 byte. Az egyszerre átvihető adathossz 34 byte, mert a parancs eleje 6 byte-ot lefoglal az input-pufferben.

Alkalmazási példa:

```
10 OPEN 15,8,15
20 PRINT#15,"M-W"CHR$(119)CHR$(0)CHR$(2)CHR$(9+32)CHR$(9+64)
30 CLOSE 15
40 END
```

A program 9-re változtatja a 8-as egység számát. Az egységszámot a DOS a nulláslap 119 és 120 címén tárolja. A 119-es címen a LISTEN egység száma található, a 120-as címen pedig a TALK egység száma. A LISTEN byte 5., a TALK byte 6. bitjét magasra kell állítani, a paraméterek ezért növekedtek 32-vel, illetve 64-gyel.

Az M-W utasítás segítségével a DOS egyes jellemzői megváltoztathatók, akár a rendszerváltozók módosításával, akár úgy, hogy gépi programot építünk a szabad pufferek valamelyikébe.

A Memory-Execute, M-E utasítás segítségével futtathatjuk a DOS rutinjait, de a Memory-Execute indíthatja el saját gépi programjainkat is, amelyeket a szabad pufferek valamelyikébe helyeztünk. A rutinok RTS-sel kell végződjenek. Az utasítás formátuma:

M-E *cím alsó* *cím felső*

Példa: **PRINT#15,"M-E"CHR$(0) CHR$(5)**

A címet a szokásos alsó-felső byte formában kell megadni.

Alkalmazási példa:

```
10 OPEN 15,8,15,"I"
20 PRINT#15,"M-W"CHR$(74)CHR$(0)CHR$(1)CHR$(55)
30 FOR I=1 TO 56
40 PRINT#15,"M-E"CHR$(59)CHR$(250)
50 NEXT I
60 CLOSE 15
70 END
```

A program „kiakasztja" az olvasófejet, azaz a 40. sáv fölötti sávra mozgatja, egészen a mechanikus ütközőig. A program ehhez a $FA3B címen kezdődő DOS-rutint használja fel, amely megvizsgálja, hogy a $4A (74) címen a léptetésszámláló nulla-e már. Ha igen, a rutin véget ér, ha még nem, a léptetőmotor az olvasófejet egy félsávval feljebb mozgatja, és egyben csökkenti a számlálót. Ahhoz, hogy a rutint használhassuk, a $4A című byte-ot be kell állítani, esetünkben 55-re.

A *user utasítások* a lemezegység címtartományában elhelyezkedő előre meghatározott kezdőcímű programok futtatására alkalmasak. Az utasítások egy része ROM-rutint indít, más része a 2. pufferben elhelyezett ugrótábla alapján a RAM-ban található gépi rutinokat hívja meg. Az utasítások:

UA vagy U1	egyenértékű JMP $CD5F, mint Block-Read,
UB vagy U2	egyenértékű JMP $CD97, mint Block-Write,
UC vagy U3	egyenértékű JMP $0500,
UD vagy U4	egyenértékű JMP $0503,
UE vagy U5	egyenértékű JMP $0506,
UF vagy U6	egyenértékű JMP $0509,
UG vagy U7	egyenértékű JMP $050C,
UH vagy U8	egyenértékű JMP $050F,
UI vagy U9	egyenértékű JMP $FF01,
UJ vagy U:	egyenértékű JMP $EAA0, Reset.

A felsorolásból látható, hogy a lemezegység RESET-jét programból is létrehozhatjuk. A VC—1541 RESET rutinja futása idejére nem engedi meg a soros busz használatát. Az újabb lemezegységek (1570 és 1571) ezt már megengedik. Ha a lemezegységnek kiadjuk az UJ parancsot, és megkezdi a RESET-et, az viszonylag sokáig tart. Ha ezalatt a számítógép megcímzi a lemezegységet, a DOS lemerevedik. Ha ezt a patthelyzetet el akarjuk kerülni, meg kell oldani, hogy a C64-es addig ne forduljon a DRIVE-hoz, amíg annak RESET-rutinja fut. Erre van lehetőség.

A soros busz vonalait közvetlenül is ellenőrizhetjük, mert a vonalak a CIA2 A portjára ($DD00 = #56576) vannak kötve. A lemezegység RESET közben alacsonyan tartja a DATA IN vonalat, amely a CIA2 A portjának 7. bitjén figyelhető meg. A RESET rutin lefutása után a vonal ismét magasra vált. Így egyetlen utasítással várhatunk addig, amíg a vonal ismét magas nem lesz:

WAIT 56576, 128.

A várakozás megoldható kitartó ciklussal is, de gépi kódban problematikus pontos kitartó ciklust írni.

Gépi kódban a várakozás szintén egyszerű:

```
AA0  BIT  $DD00
     BPL  AA0
```

Az U1 és U2 utasításokat már ismertettük a B-R és B-W utasításoknál. Az U3-U8 utasítások a 2. pufferben elhelyezett ugrótábla alapján hívható rutinokat hívják. Az UI vagy U9 utasítás lényegében egy szűkített RESET-rutin, feladata a rendszerváltozók inicializálása.

3.5.7. File-kezelés

A programok durva egyszerűsítéssel két csoportra oszthatók: olyanokra, amelyek használnak file-okat, és olyanokra, amelyek nem. Azok a programok, amelyek használnak file-okat, nem feltétlen bonyolultabb, fontosabb programok, mint azok, amelyek nem, de a számítástechnikában jelentős szerepet töltenek be.

Adatfeldolgozás a technika mai szintjén nem képzelhető el háttértárolók nélkül. Ezeken a háttértárolókon nemcsak az adattárolás fizikai elve különbözik a számítógép memóriájában megvalósítható tárolás módjától, hanem (általában) a szerkezeti felépítés is. Ahhoz, hogy a háttértárolón tárolt adatainkat a számítógépen futó program fel tudja használni, szükség van valamilyen átalakítási technikára, hogy a mágneses úton tárolt információ digitális elektromos jellé alakuljon át. Ezt általában az illető háttértároló hardvere valósítja meg. Az adattárolás azonban nem csupán digitális jelek rögzítése. Fogalma nem merül ki abban, hogy a biteket felírjuk a szalagra vagy a lemezre. A visszaolvasáshoz és a visszakapott adatok értelmezéséhez az adattömeget valamilyen módon (ez lehet sematikus vagy teljesen egyedi is) szervezni, rendezni, egységesíteni kell. Ez a file-kezelés lényege, feladata.

Az *adatok programfile-ban* való tárolása a gyakorlatban nem terjedt el. Ennek oka főleg a tárolás körülményessége és rugalmatlansága. A programfile-ban tárolt adathalmazt BASIC programban kell elhelyezni, pl. DATA utasításokban. Ez a megoldás azonban tárolóhelyet pocsékol, munka- és időigényes. Ha a programfile-ba írjuk adatainkat, ezt megtehetjük soros file-ba is, mert kezelésük teljes mértékben megegyezik. A programfile-ban elhelyezett adathalmaz semmivel sem kezelhető rugalmasabban, mint az adatfile-ok tartalma.

A *soros (szekvenciális) file* rekordjai és azok mezői sorban egymás után írhatók és olvashatók. Nincs mód arra, hogy az adathalmaz részeit külön-külön írjuk fel és olvassuk be. A soros file-t az elejétől a végéig olvashatjuk, illetve írhatjuk. A soros file megnyitása:

OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S" — olvasásra,
OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S,R" — olvasásra,
OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S,W" — írásra,
OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S,A" — folytatólagos írásra,
OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S,M" — lezáratlan file olvasására.

Gyakorlati példa szekvenciális file írására:

```
10 OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S,W"
20 FOR I=0 TO 99
30 PRINT#2,I
40 NEXT I
50 CLOSE 2
```

A minta 0-tól 99-ig felírja az egész számokat egy soros file-ba. A számok a file rekordjai, amelyek CHR$(13) karakterekkel vannak elválasztva. A rekordok nem oszthatók tovább mezőkre, de ha kicseréljük a 30-as sort:

30 PRINT#2,I; CHR$(I), "AAA"

a rekord három mezőre oszlik. A mezők között itt nincsenek elválasztójelek, de a típus és a hossz alapján többé-kevésbé elkülöníthetők. Ha a mezők tartalma olyan, illetve hosszuk változó, feltétlenül tegyünk elválasztójelet a mezők közé is. Erre a célra a legalkalmasabb a CHR$(13), mert adatként nagyon ritkán fordul elő, illetve az operációs rendszer külön utasítás nélkül is kiteszi.

A szekvenciális file tartalmának visszaolvasásához nem kellenek különleges ismeretek. A file szerkezetének ismeretében a visszaolvasás történhet INPUT# utasításokkal is. Ilyenkor arra kell csupán figyelmet fordítani, hogy az olvasó program felismerje a file végét. A file végét a BASIC ST rendszerváltozó 6. bitjének állapota jelzi. Ha a bit magas, a file utolsó karakterét is beolvastuk. Ha nem ismerjük a file szerkezetét (ez a ritkább eset), a GET# utasítást kell alkalmazni. Ilyenkor a programnak figyelnie kell arra is, hogy a GET# a CHR$(0) karaktereket üres stringként olvassa be.

Gyakorlati példák olvasásra:

```
10 OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S,R"
20 INPUT#2,A$
30 PRINT A$;
40 IF ST=64 THEN CLOSE 2:END
50 GOTO 20
```

A másik példa:

```
110 OPEN 2,8,2,"SEQ.FILE,S,R"
120 GET#2,A$
130 IF A$="" THEN A$=CHR$(0)
140 PRINT A$;
150 IF ST=64 THEN CLOSE 2:END
160 GOTO 120
```

Mindkét program azonos végeredményt produkál, ha az egyes rekordok hossza kisebb 88-nál. Ha ez nem áll fenn, az első program nem adja vissza hűen a file tartalmát, emiatt azt mondhatjuk, hogy érdemes az óvatosabb második, lassúbb változatot választani.

A szekvenciális file lezárása, mint a többi esetben, a CLOSE utasítással lehetséges. A CLOSE után álló számparaméterből tudja meg az operációs rendszer, hogy melyik file-t kell lezárnia. A számnak meg kell egyeznie az OPEN utasítás első paraméterével. Pl. ha egy file-t az OPEN 1,8,2,"ADAT,S,W" utasítással nyitottunk meg, az adatok felírása után a CLOSE 1

utasítással közölhetjük az operációs rendszerrel, hogy a file-ba a továbbiakban nem kívánunk írni. A CLOSE azért is fontos, mert enélkül a lemezen levő file lezáratlan marad. Ez azzal a kellemetlen következménnyel jár, hogy a felírt, de le nem zárt file tartalma a továbbiakban nem érhető el a szokásos olvasási módszerekkel. Akár írással, akár olvasással akarunk hozzáférni a file-hoz, a DOS a 60, WRITE FILE OPEN, 00,00 hibaüzenetet küldi. A DOS az ilyen esetekre is biztosítja az olvasás lehetőségét. Ha az ilyen file-t M módusszal nyitjuk meg, tartalma beolvasható és átírható egy másik file-ba.

Tételezzük fel, hogy az ADAT nevű szekvenciális állományunk felírása áramszünet miatt megszakadt. A DOS puffereiben levő adatoknak ilyenkor örökre búcsút mondhatunk, de ha a DOS előzőleg már több blokkot felírt a lemezre, azok még megmenthetők. Ezeket az adatokat átmásolhatjuk egy szabályosan lezárt file-ba. A megoldás azonban nem olyan egyszerű. A lezáratlan file-nak a DOS általában nem szokta a végét érzékelni, ezért a program vagy az idők végezetéig dolgozik, vagy a lemezegység küld valamilyen hibaüzenetet (pl. 67, ILLEGAL TRACK OR SECTOR, 75, 01). Ezért figyelni kell, hogy a beolvasott adatok meddig érvényesek, és hol kezdődik az érvénytelen, hozzácsatolt rész.

```
10 OPEN 2,8,2,"ADAT,S,M"
20 OPEN 3,8,3,".ADAT,S,W"
30 A=1:GET#2,A$
40 PRINT CHR$(18);A$;
50 WAIT 198,1:GET X$
60 IF X$=CHR$(13) THEN CLOSE 3:CLOSE 2:END
70 PRINT#3,A$;
80 GOTO 30
```

A program az ADAT nevű lezáratlan file-t másolja át a .ADAT nevű file-ba byte-onként. Minden byte után egy billentyű lenyomására vár. Ha a lenyomott billentyű a RETURN, a beolvasott byte-ot már nem írja át. A beolvasott byte-ok inverzben jelennek meg a képernyőn, így megakadályozhatjuk azt, hogy az érvényes adatállományhoz „szemét" csatlakozzon.

***

A *relatív adattárolás* elve a következőkben foglalható össze:

— a rekordok azonos, de korlátozott hosszúságúak,
— a rekordok sorszám szerint címezhetők,
— a rekordok sorban egymás után is beolvashatók,
— a rekordok kereséséhez nem szükséges külön szoftver.

A relatív elnevezés abból származik, hogy a DOS a rekordot relatíve az első rekordhoz képest keresi. A keresés kulcsa a rekord sorszáma.

A relatív file kezelésében az írásművelet két részre bontható. Az első megnyitás alkalmával hozza létre a DOS a file-t. De írni már előzőleg létrehozott file-ba is lehet. Ez a legjelentősebb különbség a relatív és a szekvenciális file kezelése között. Ezért a relatív file megnyitása után háromféleképpen kezelhető:

(1) pozicionálás — az utolsó rekord felírása — a file lezárása

(2) pozicionálás — a rekord felírása — a file lezárása

(3) pozicionálás — a rekord beolvasása — a file lezárása

A relatív file-t nyitó OPEN utasítás szintaktikailag alig különbözik a szekvenciális file-t nyitó utasítástól. Az egyetlen különbség, hogy az adatáramlás irányát meghatározó módusz (W, R, A) hiányzik. A relatív file — megnyitása után — egyaránt írható és olvasható. A file-nyitó utasítás formátuma:

OPEN *logikai file-szám, egységszám, csatorna, "file-név,L,"* +CHR$ *(rekordhossz)*

Példa: **OPEN 3,8,3,"DATA.A,L,"+CHR$(189)**

Az utasításban az L paraméter a relatív file azonosítója a DOS számára. A hosszparaméter értéke 2—254 között változhat. A tényleges hossz viszont 1—253 közé eshet, mert a rekordot egy CR zárja le.

A DOS a paramétereket vesszővel kéri elválasztani. Ezért az L után is vesszőt kell tenni, mert egyébként a DOS hibaüzenetet küldhet. Ez akkor fordul elő, amikor a file még nem szerepel a lemezen. Ilyenkor 62, FILE NOT FOUND, 00,00 hibaüzenetet kapunk.

Már létező relatív file megnyitása esetén a DOS megengedi a hosszparaméter elhagyását. Ilyenkor a tartalomjegyzékben szereplő hossz lesz érvényes.

Amennyiben a rekord hossza nem haladja meg a 88 karaktert, a rekord INPUT# utasítással egyben is beolvasható; ha viszont meghaladja, csak a GET# utasítás használható. Ha nem akarunk magunknak kellemetlenséget, a rekordhosszba mindig számítsuk bele a rekordot lezáró RETURN-t (CHR$(13)) is. Így pl. egy 76 byte-os rekordhosszúságú relatív file nyitási parancsában hosszként 77-nek kell szerepelnie.

A relatív file-t a DOS automatikusan létrehozza az írásműveletek közben. A relatív file, éppen szervezési elve miatt, nem feltétlenül folytonos adathalmazt tárol. Két adatrekord között előfordulhat jókora „üres" terület is, azaz olyan előkészített rekordok, amelyekben még nincsenek adatok.

A file-t mindjárt a megnyitás után megformázhatjuk a kívánt hosszra: az általunk utolsónak tartott rekordba egy $FF karaktert kell írnunk. A DOS ekkor létrehozza az előtte álló összes rekordot, feltöltve azokat $00 byte-okkal. Minden rekord első karaktere $FF byte. Ily módon csak egyszer kell várnunk a DOS-ra. A továbbiakban a rekord elérése mindaddig néhány tizedmásodpercig tart, amíg a formálás során felírt rekordot nem lépjük túl. A folyamat a gyakorlatban nagyjából így néz ki:

```
10 OPEN 15,8,15
20 OPEN 2,8,2,"DATA.A,L,"CHR$(188)
30 R=300
40 HB=INT(R/256):LB=R-HB*256
50 PRINT#15,"P"CHR$(2)CHR$(LB)CHR$(HB)CHR$(1)
60 PRINT#2,CHR$(255)
70 CLOSE 2
80 CLOSE 15
90 END
```

A pédaprogram a DATA.A file-ban 300 db 189 byte hosszúságú rekordot foglalt. Ez több mint 200 blokkon fér el, a DOS ezért mintegy 3 percig egyfolytában dolgozik, s ezalatt kb. 60 000 byte-ot ír fel a lemezre.

A relatív file-kezelés során okvetlenül meg kell nyitni a parancscsatornát is, mert a pozicionálás parancsát a DOS csak ott tudja fogadni. A *pozicionálás* formátuma:

"P" *csatorna* *alsó byte* *felső byte* *pozíció*

Példa: **PRINT#15, "P"CHR$(5)CHR$(7)CHR$(0)CHR$(1)**

A példa az 5-ös csatornán megnyitott relatív file 7. rekordjának első byte-jára pozicionál.

Az alsó és felső byte-ok adják a rekordsorszámot (kulcsot). A paraméterek az alábbi módon számíthatók a rekord sorszámából:

HB = INT (R/256)

LB = R - HB * 256

A csatorna számának meg kell egyeznie az OPEN másodlagos címével. Az utolsó paraméter a rekordon belüli pozicionálásra szolgál. Ha értéke 1, a mutató a rekord elejére áll. Ha a paraméter elmaradt, a mutató a rekordban tárolt adatokat lezáró RETURN-ra mutat. Ezzel vigyázni kell, mert a rekordon belül a szekvenciális file-ra vonatkozó szabályok érvényesek. Emiatt előfordulhat, hogy a beírt adat nem felülírja a régi rekordot, hanem mögéje kerül, de a rekord véges hossza miatt valószínűleg 51,OVERFLOW IN RECORD, 00,00 hibaüzenetet kapunk.

Ha a pozíciót meghatározó paraméter értéke eltér 1-től, ennek külön jelentősége van. Egy rekordon belül több, különálló adatot is elhelyezhetünk. Ilyenkor azt mondjuk, hogy a rekord mezőkre van osztva. A mezőket szintén RETURN választja el egymástól. Amikor a mezők hossza rögzített, és ez szinte mindig így van, az egyes mezők rekordon belüli kezdőpozícióját egyszerűen kiszámíthatjuk. A belső pozicionálással elérhetjük a rekord bármelyik mezőjét anélkül, hogy az egész rekordot be kellene olvasni. Ennek akkor van jelentősége, amikor a rekord hosszú és több mezőből áll. Egy 206 byte-os rekord utolsó előtti mezőjét sorosan jóval hosszabb idő alatt érhetjük csak el, mint a belső pozicionálás segítségével.

A rekordok felírása és beolvasása közvetlenül egymás után is következhet, mivel a relatív file-nak nincs előre kijelölt adatáramlási iránya. Az írás és olvasás a szokásos PRINT# és INPUT# (esetleg GET#) utasításokkal történhet. A rekordokat tárolás előtt elő kell készíteni, mert a rekord hossza rögzített. Bár a DOS megengedi, hogy a rekordhossznál rövidebb adatot írjunk a rekordba, a meglepetések elkerülése végett a kiírt adatot egészítsük ki üres karakterekkel a rekord teljes hosszáig. Két lehetőségünk van ennek megvalósítására. Vagy a mezőket töltjük fel megengedett hosszukig, vagy a fennmaradó helyet töltjük ki üres karakterekkel. A gondos előkészítés eredménye az adatok problémamentes visszaolvasása.

A relatív file egyedi sajátossága, hogy a rekord utolsó karakterének beolvasása után a lemezegységtől file-vége (EOF) jel érkezik. A BASIC program ezt az ST állapotváltozó 6. bitjének állapota alapján érzékelheti. Ha magas (ST = 64), a DOS file-vége jelet küldött. Ennek alapján olyan relatív rekordot is be tudunk olvasni, amelynek nem ismerjük a hosszát.

A relatív file lezárása a megszokott CLOSE utasítással, a megszokott módon történik. Viszont ne felejtsük el, hogy a file megnyitásakor a parancscsatornát is megnyitottuk, ezért azt is le kell zárni.

Adatot általában szekvenciális és relatív file-ban tárolunk. A DOS mégis lehetőséget biztosít arra, hogy programfile-ban vagy user file-ban is helyezhessünk el adatokat. A kezelésükkel kapcsolatos tudnivalókat a szekvenciális file-nál már ismertettük, mert írás-olvasás tekintetében megegyeznek a szekvenciális file kezelésével. Tárolási rendszerük is hasonló. A programfile tér el némileg ettől, mert a file első két byte-ja a kezdőcím kell legyen, különben a DOS nem tudhatná, hogy a file-t adattárolásra használjuk.

A közvetlen lemezkezelés lehetőséget biztosít számunkra, hogy a feladathoz a legjobban illeszkedő file-szerkezetet létrehozhassuk. Viszont ilyenkor a file-kezeléssel kapcsolatos összes feladatot a számítógép operatív tárában elhelyezkedő programnak kell végeznie. A programot nekünk kell megírnunk. Ezért, ha csak lehet, válasszuk a relatív file-t, mert kezeléséhez csak az utasítások ismerete szükséges.

4. A BASIC és a gépi nyelv ötvözése

BASIC-ben programozni viszonylag könnyű megtanulni. A gépi nyelv már keményebb dió, ám egy kis szívóssággal és türelemmel azt is el lehet sajátítani. Kezdetben nem sok sikerélménye van az embernek, de ha kitart, előbb-utóbb bekövetkezik: ötleteit, feladatait gyorsan meg tudja valósítani.

Ha nemcsak hobbiból ír programokat az ember, előbb-utóbb adódik olyan programozási feladat, amelyet terjedelme és bonyolultsága miatt csak BASIC-ben érdemes programozni. Úgy viszont lassú. Ami BASIC-ben programozható, az programozható gépi kódban is. A program ilyenkor gyors. De a sebességért általában nagy árat kell fizetni a fejlesztés során. A gépi program kifejlesztése jóval tovább tart, arról nem is beszélve, hogy óriási fejmunkát igényel.

Azt mondtuk, hogy ami BASIC-ben programozható, az gépi kódban is. Fordítva sajnos ez nem igaz. A gépi programok túlnyomó többsége megvalósítható BASIC-ben is, de pl. a megszakításkezelés, a buszműveletek nem. Ott, ahol pontos időzítésre és nagy sebességre van szükség, a BASIC egyáltalán nem alkalmas. Az ilyen programok mind gépi nyelvűek.

A gépi program nagy hátránya, hogy listája sokkal nehezebben követhető, és megértése lényegesen nehezebb, mint a BASIC-programé. A program belövése is sokkal tovább tart. Azonkívül módosítása is sokkal körülményesebb. Betölteni az assembly forrásnyelvi programot, módosítani, visszamenteni, lefordíttatni — mindez sokkal tovább tart, mint kilistázni a programot és módosítani a megfelelő sort.

Az optimum valahol a kettő között van. A programunk legyen csak BASIC — áttekinthetőbb, alakíthatóbb. Viszont amit csak lehet, írjunk meg gépi nyelven, és szubrutinként alkalmazzuk. BASIC-program több-kevesebb gépi kóddal. Ezzel a megoldással elérhetjük a viszonylagosan nagyobb sebességet, és a program továbbra is rugalmasan alakítható marad. A BASIC és a gépi kód ilyen együttese, szimbiózisa tágabb lehetőségeket biztosít a programozónak, és a C64-es előnyös oldalait használja fel. Egyébként létezik olyan programnyelv, amely egyesíteni igyekszik a gépi nyelv hajlékonyságát, sokoldalúságát a BASIC egyszerűségével. Ez a nyelv a C.

Ez a fejezet tartalmaz egy sor olyan gépi nyelvű szubrutint, amelyeket programjainkba építve, megkönnyíthetjük programozási munkánkat. A gépi rutinok alkalmazásával meggyorsíthatjuk BASIC-programjaink futását, és tárhelyet takaríthatunk meg.

4.1. Hasznos rutinok

4.1.1. INPUT-rutin

A BASIC interpreter INPUT utasításának van néhány kellemetlen tulajdonsága. A rutin nem ellenőrzi a kurzor mozgását, ezért a képernyőmaszk (ha van) könnyen tönkretehető. Az INPUT üzenetei (REDO FROM START, EXTRA IGNORED) szintén tönkretehetik a képernyőmaszkot. Nem követelhető meg a típusok karakterenkénti szétválasztása (numerikus, illetve füzér), az adatbeviteli mező kezdőpozíciójának beállítása körülményes, stb.

Ahhoz, hogy az előbb említett feltételeknek megfelelő INPUT-utasítást alkalmazhassunk, saját rutint kell írnunk. Az alábbi program egy ilyen INPUT-ot valósít meg. Jellemzői:

— paraméterek útján kommunikál a program többi részével;
— hat paramétere van:

(1) szöveges változó, pl. A$,
(2) a mező sora,
(3) a mező oszlopa,
(4) a mező hossza,
(5) a mező típusa,
(6) módjelző;

— a mezőben szabadon mozoghatunk a kurzorral;
— a mód- és típusjelző által meghatározott feltételeknek megfelelő karaktereket tetszőleges sorrendben helyezhetjük el a mezőben;
— a törlés és javítás tekintetében a rutin ugyanazt a szabadságot biztosítja, mint az INPUT utasítás, egy kitétellel: a mező határait sem törlés, sem beszúrás esetén nem lépheti át a kurzor, illetve a szöveg;
— a rutinból kétféleképpen léphetünk ki: RETURN-nel és a balra mutató nyíllal. A RETURN hatására a megadott változóba töltődik a mező tartalma, az IR változó nulla értéket vesz fel. A nyíl hatására a mező szintén a megadott változóba töltődik, de az IR változó 1 értéket kap;
— ha a megadott füzérváltozó (amibe a beolvasott adatot teszi a rutin) tartalma szerint nem üres, a változó tartalma a mezőbe íródik. Ha üres füzér, a mező is üres marad.

A rutin egyik legfőbb erénye, hogy nem léphetünk ki az input mezőből. Az IR változó értékétől függően dönthet a főprogram, hogy az adatbevitel során visszalépünk-e vagy előre. A kettős kiléptetési mód ott előnyös, ahol egy képernyőn több adatot is be kell olvasnunk. Programunkat úgy is szervezhetjük, hogy a nyilacska használatával akár az utolsó mezőből is visszajuthassunk az elsőbe, ha ott valamit ki akarunk javítani. Az IR változót figyelve vissza-

léphetünk az előző mezőt beolvasó utasításra. Az előzőleg megadott szöveg nem vész el, mert a rutin ismét betölti a mezőbe. Ezt egyébként nem is vesszük észre.

A numerikus és szöveges karaktereket eleve elkülöníthetjük egymástól, mert két beolvasási mód létezik: numerikus és alfanumerikus. Numerikus módban csak a 0—9 karaktereket és a tizedespontot fogadja el. Alfabetikus módban a 32—94 ASCII-kódok közé eső karaktereket fogadja el.

Ez a rutin segítséget nyújt az adatvédelemhez is. Ha a beolvasott adatokat lemezen tároljuk, visszaolvasásnál egy vessző, kettőspont, pontosvessző problémákat okozhat. A hatodik paraméter beállítása után ezeket a karaktereket a rutin nem fogadja el.

Rutinunknak vannak hátrányai is. A sok paraméter között nehezen lehet eligazodni. A példában szereplő rutin SYS utasítással hívható, de megoldható más hívási eljárás is.

Ha a szöveg hossza eleve nagyobb, mint a paraméterezésben megadott mezőhossz, a rutin automatikusan levágja a felesleget. Ha a numerikus adatbeolvasás során a teljes számábrázolási tartományt használni akarjuk, az E, +, − jelek használatát engedélyezni kell. Ez csak az assembly lista módosításával érhető el.

A rutin hívásának szintaxisa:

SYS *cím, változó, X-pozíció, Y-pozíció, hossz, típus, mód*

Például: **SYS 49152,A$,2,5,10,1,1**

(1) *változó*: itt csak füzér típusú változó állhat.

(2) *X-pozíció*: annak a sornak a száma, amelyben a kurzornak meg kell jelennie; 0-tól 24-ig választható.

(3) *Y-pozíció*: annak az oszlopnak a száma, ahonnan az adatbeolvasás megkezdődik. 0-tól 38-ig választhatunk, de a hossz beolvasása után a rutin ellenőrzi, hogy a hossz és a pozíció összege kisebb-e 39-nél.

(4) *hossz*: az itt megadott hossz érvényes akkor is, ha a szöveges változó előzetes tartalma nagyobb mezőhosszt kívánna meg. A rutin ekkor levágja a hossz feletti részt.

(5) *típus*: ha 0: numerikus, ha 1: alfanumerikus.

(6) *mód*: nem kötelező paraméter, elhagyása automatikusan 0 értéket tételez fel. Ha 0: a vessző, pontosvessző, kettőspont engedélyezett, 1 megadása esetén tiltott.

A rutin assembly listája:

```
FFD2              100 PRINT   =$FFD2
E50C              110 CRSR    =$E50C
F13E              120 GETIN   =$F13E
0079              130 CHRGOT  =$0079
AEFD              140 CHKCOM  =$AEFD
B7F1              150 CHKGET  =$B7F1
009E              160 XPOS    =$9E
009F              170 YPOS    =$9F
00A6              180 HOSSZ   =$A6
00B0              190 TYPE    =$B0
00B1              200 FLAG    =$B1
00B2              210 LEN     =$B2
00B3              220 POS     =$B3

C000              230         *=$C000
C000 20 B7 C1     240 INPUT   JSR ERASE    ; Az input-puffer törlése
C003 20 DB C1     250         JSR PARAM    ; A paraméterek beolvasása
```

```
C006 20 C2 C1   260          JSR OUT      ; A puffer kiírása az input-mezőbe
C009 A5 B2      270          LDA LEN      ; A szöveg hossza
C00B 85 B3      280          STA POS      ; Kezdőpozíció az input-mezőben
C00D 20 AC C1   290          JSR CRP      ; A kurzor beállítása
C010 20 82 C1   300          JSR IRQ0     ; Az IR változó törlése
                                          ; Várakozási ciklus, belépési pont
C013 A9 00      310 ENTRY    LDA #$00
C015 85 CC      320          STA $CC      ; A kurzor engedélyezve
C017 85 C6      330          STA $C6      ; A billentyűzetpuffer törlése
C019 20 3E F1   340 CC0      JSR GETIN    ; Egy karakter beolvasása
C01C F0 FB      350          BEQ CC0      ; Nincs karakter, várakozni
C01E C9 22      360          CMP #34      ; Idézőjel ?
C020 F0 F7      370          BEQ CC0      ; Igen, vissza
C022 C9 0D      380          CMP #$0D     ; Return ?
C024 D0 03      390          BNE CC1      ; Nem, tovább vizsgálni
C026 4C 42 C1   400          JMP RETURN   ; Befejezni a rutint

C029 C9 5F      410 CC1      CMP #"←"     ; Megszakítás operátor ?
C02B D0 03      420          BNE CC2      ; Nem, tovább
C02D 4C 3F C1   430          JMP BACK     ; Befejezni a rutint
                                          ; A karakter ellenőrzése
C030 C9 2C      440 CC2      CMP #","     ; Vessző ?
C032 F0 08      450          BEQ CC3      ; Igen
C034 C9 3B      460          CMP #";"     ; Pontosvessző ?
C036 F0 04      470          BEQ CC3      ; Igen
C038 C9 3A      480          CMP #":"     ; Kettőspont ?
C03A D0 04      490          BNE CC4      ; Nem, tovább
C03C 24 B1      500 CC3      BIT FLAG     ; A módjelző vizsgálata
C03E 50 D9      510          BVC CC0      ; Nem engedélyezett, vissza
C040 C9 14      520 CC4      CMP #20      ; Delete ?
C042 D0 03      530          BNE CC5      ; Nem, tovább
C044 4C 79 C0   540          JMP DEL      ; Egy karakter törlése

C047 C9 1D      550 CC5      CMP #29      ; Kurzor jobbra ?
C049 D0 03      560          BNE CC6      ; Nem, tovább
C04B 4C C5 C0   570          JMP CRR      ; Kurzor jobbra végrehajtása

C04E C9 94      580 CC6      CMP #148     ; Insert ?
C050 D0 03      590          BNE CC7      ; Nem, tovább
C052 4C E2 C0   600          JMP INST     ; Egy karakter beszúrása

C055 C9 9D      610 CC7      CMP #157     ; Kurzor balra ?
C057 D0 03      620          BNE CC8      ; Nem, tovább
C059 4C D6 C0   630          JMP CRL      ; Kurzor balra végrehajtása

C05C A6 B0      640 CC8      LDX TYPE     ; A típusjelző
C05E F0 0B      650          BEQ CC9      ; Csak numerikus adat fogadható el
C060 C9 20      660          CMP #" "     ; Szóköz, alsó határ
C062 90 B5      670          BCC CC0      ; Kisebb, vissza
C064 C9 5F      680          CMP #"←"     ; CHR$(95), fölső határ
C066 B0 B1      690          BCS CC0      ; Nagyobb, vissza
C068 4C 14 C1   700 CD0      JMP PUT      ; A karakter beépítése

C06B C9 2E      710 CC9      CMP #"."     ; Tizedespont ?
C06D F0 F9      720          BEQ CD0      ; Igen
C06F C9 30      730          CMP #"0"     ; CHR$(48), alsó határ
C071 90 A6      740          BCC CC0      ; Kisebb, vissza
C073 C9 3A      750          CMP #":"     ; CHR$(58), fölső határ
C075 B0 A2      760          BCS CC0      ; Nagyobb, vissza
C077 90 EF      770          BCC CD0      ; Kisebb, beépíteni
                                          ; Egy karakter törlése
C079 A5 B3      780 DEL      LDA POS      ; A kurzorpozíció nulla ?
C07B F0 1C      790          BEQ CD1      ; Igen, a törlés nem lehetséges
C07D C5 B2      800          CMP LEN      ; A szöveg hossza nagyobb ?
C07F 90 1B      810          BCC CD2      ; Igen, köztes törlés
C081 D0 57      820          BNE CRL1     ; Nem, kisebb, kurzor balra
C083 20 75 C1   830          JSR CROUT    ; A kurzor kikapcsolása
C086 A9 9D      840          LDA #157     ; Kurzor balra karakter
C088 20 D2 FF   850          JSR PRINT    ; kiírása
```

```
C08B A9 20        860       LDA #32      ; Szóköz karakter
C08D 20 D2 FF     870       JSR PRINT    ; kiírása
C090 A9 9D        880       LDA #157     ; Kurzor balra karakter
C092 20 D2 FF     890       JSR PRINT    ; kiírása
C095 C6 B2        900       DEC LEN      ; A hossz csökkentése
C097 C6 B3        910       DEC POS      ; A kurzorpozíció csökkentése
C099 4C 13 C0     920 CD1   JMP ENTRY    ; Vissza a várakozási ciklusra

C09C 20 75 C1     930 CD2   JSR CROUT    ; A kurzor kikapcsolása
C09F A9 9D        940       LDA #157     ; Kurzor balra karakter
C0A1 20 D2 FF     950       JSR PRINT    ; kiírása
C0A4 A4 B3        960       LDY POS      ; A kurzorpozíció beolvasása
C0A6 20 CF C1     970       JSR CB1      ; A hátralevő karakterek kiírása
C0A9 A9 20        980       LDA #32      ; Szóköz karakter
C0AB 20 D2 FF     990       JSR PRINT    ; kiírása
C0AE A4 B3        1000      LDY POS      ; A kurzorpozíció beolvasása

C0B0 B9 54 C2     1010 CD3  LDA BUF,Y    ; A puffer tartalmának
C0B3 99 53 C2     1020      STA BUF-1,Y  ; hozzáigazítása a képernyőhöz
C0B6 C8           1030      INY
C0B7 C4 B2        1040      CPY LEN      ; A szöveg hosszát elérte ?
C0B9 D0 F5        1050      BNE CD3      ; Még nem, vissza
C0BB A9 20        1060      LDA #32      ; Szóköz karakter
C0BD 99 53 C2     1070      STA BUF-1,Y  ; a pufferbe a szöveg végére
C0C0 C6 B2        1080      DEC LEN      ; A hossz csökkentése
C0C2 4C DD C0     1090      JMP CE7      ; A várakozási ciklusra
                                         ; Kurzor jobbra
C0C5 A5 B3        1100 CRR  LDA POS      ; A kurzor
C0C7 C5 A6        1110      CMP HOSSZ    ; az utolsó oszlopban ?
C0C9 F0 CE        1120      BEQ CD1      ; Igen, a várakozási ciklusra
C0CB 20 75 C1     1130      JSR CROUT    ; A kurzor kikapcsolása
C0CE E6 B3        1140 CE6  INC POS      ; A kurzorpozíció növelése
C0D0 20 AC C1     1150 CE8  JSR CRP      ; A kurzor bekapcsolása
C0D3 4C 13 C0     1160      JMP ENTRY    ; A várakozási ciklusra
                                         ; Kurzor balra
C0D6 A5 B3        1170 CRL  LDA POS      ; A kurzor az első oszlopban van ?
C0D8 F0 BF        1180      BEQ CD1      ; Igen, a várakozási ciklusra
C0DA 20 75 C1     1190 CRL1 JSR CROUT    ; A kurzor kikapcsolása
C0DD C6 B3        1200 CE7  DEC POS      ; A pozíció csökkentése
C0DF 4C D0 C0     1210      JMP CE8      ; A várakozási ciklusra
                                         ; Egy karakter beszúrása
C0E2 A5 B3        1220 INST LDA POS      ; A kurzorpozíció
C0E4 C5 B2        1230      CMP LEN      ; viszonya a szöveg hosszához
C0E6 B0 B1        1240      BCS CD1      ; Nagyobb
C0E8 A5 B2        1250      LDA LEN      ; A szöveg hossza
C0EA C5 A6        1260      CMP HOSSZ    ; egyenlő a mező hosszával ?
C0EC F0 AB        1270      BEQ CD1      ; Igen, a várakozási ciklusra
C0EE 20 75 C1     1280      JSR CROUT    ; A kurzor kikapcsolása
C0F1 A9 20        1290      LDA #32      ; Szóköz karakter
C0F3 20 D2 FF     1300      JSR PRINT    ; kiírása
C0F6 A4 B3        1310      LDY POS      ; A kurzorpozíció
C0F8 20 CF C1     1320      JSR CB1      ; után következő karakterek kiírása
C0FB C6 B3        1330      DEC POS      ; Csökkentés a számítások miatt
C0FD A4 B2        1340      LDY LEN      ; A szöveg hossza
C0FF B9 54 C2     1350 CD4  LDA BUF,Y    ; A puffer hozzáigazítása
C102 99 55 C2     1360      STA BUF+1,Y  ; a képernyőhöz
C105 88           1370      DEY          ; A mutató
C106 C4 B3        1380      CPY POS      ; elérte a kurzorpozíciót ?
C108 D0 F5        1390      BNE CD4      ; Még nem
C10A C8           1400      INY          ; Az alulcsordulás kompenzálása
C10B A9 20        1410      LDA #32      ; Szóköz karakter
C10D 99 54 C2     1420      STA BUF,Y    ; a pufferbe
C110 E6 B2        1430      INC LEN      ; A hossz növelése
C112 D0 BA        1440      BNE CE6      ; A várakozási ciklusra
                                         ; A karakter beépítése
C114 85 FF        1450 PUT  STA $FF      ; A karakter átmeneti tárolása
C116 20 75 C1     1460      JSR CROUT    ; A kurzor kikapcsolása
C119 A5 B3        1470      LDA POS      ; A kurzorpozíció
C11B C5 A6        1480      CMP HOSSZ    ; elérte a mező hosszát ?
```

```
C11D F0 10      1490         BEQ CD5      ; Igen, ugrás
C11F C5 B2      1500         CMP LEN      ; A kurzor a szöveg mögött van ?
C121 B0 0F      1510         BCS PUT1     ; Igen, ugrás
C123 A5 FF      1520 CE3     LDA $FF      ; A karakter visszaolvasása
C125 20 D2 FF   1530         JSR PRINT    ; és kiírása a képernyőre
C128 A4 B3      1540         LDY POS      ; A kurzorpozíció szerint
C12A 99 54 C2   1550         STA BUF,Y    ; helyezni el a karaktert a pufferben
C12D E6 B3      1560         INC POS      ; A kurzorpozíció növelése
C12F 4C 13 C0   1570 CD5     JMP ENTRY    ; A várakozási ciklushoz

C132 D0 04      1580 PUT1    BNE PUT2     ; A kurzor az üres területen van, ugrás
C134 E6 B2      1590         INC LEN      ; A hossz növelése
C136 D0 EB      1600         BNE CE3      ; A karakter beépítése

C138 A6 B3      1610 PUT2    LDX POS      ; A kurzorpozíció
C13A E8         1620         INX          ; szerint
C13B 86 B2      1630         STX LEN      ; változik a szöveghossz mutatója
C13D D0 E4      1640         BNE CE3      ; Beépíteni a karaktert
                                          ; A rutin befejezése
C13F 20 88 C1   1650 BACK    JSR IRQ1     ; Az IR változóba 1-et tölteni

C142 A2 00      1660 RETURN  LDX #$00
C144 86 0E      1670         STX $0E      ; Valós változótipus
C146 CA         1680         DEX
C147 86 0D      1690         STX $0D      ; Szöveg tipus
C149 A5 FD      1700         LDA $FD      ; A megadott
C14B 85 45      1710         STA $45      ; változó
C14D A5 FE      1720         LDA $FE      ; neve, első-második
C14F 85 46      1730         STA $46      ; karakter
C151 20 E7 B0   1740         JSR $B0E7    ; A változó megkeresése/létrehozása
C154 85 49      1750         STA $49      ; A változó címe, LB
C156 84 4A      1760         STY $4A      ;          "       , HB
C158 A5 B2      1770         LDA LEN      ; A szöveg hossza
C15A 20 75 B4   1780         JSR $B475    ; Helyfoglalás a szövegnek
C15D A0 02      1790         LDY #$02     ; A mutatók (hossz, cím)
C15F B9 61 00   1800 CD6     LDA $0061,Y  ; betöltése
C162 91 49      1810         STA ($49),Y  ; a változó fejlécébe
C164 88         1820         DEY
C165 10 F8      1830         BPL CD6
C167 AA         1840         TAX          ; A hossz nulla ?
C168 F0 0B      1850         BEQ CROUT    ; Igen, a másolást átugrani
C16A C8         1860         INY
C16B B9 54 C2   1870 CD8     LDA BUF,Y    ; A változó tartalmának
C16E 91 62      1880         STA ($62),Y  ; bemásolása a RAM-ba
C170 C8         1890         INY
C171 C4 61      1900         CPY $61      ; Elérte a hosszt ?
C173 D0 F6      1910         BNE CD8      ; Még nem

C175 A9 02      1920 CROUT   LDA #$02
C177 85 CD      1930         STA 205      ; A kurzorvillogás számlálója
C179 A5 CF      1940 CD9     LDA 207      ; A kurzor állapotjelzője
C17B D0 FC      1950         BNE CD9      ; Látható, várakozni
C17D A9 01      1960         LDA #$01     ; A kurzor
C17F 85 CC      1970         STA 204      ; kikapcsolása
C181 60         1980         RTS
                                          ; Az IR változó törlése
C182 A9 00      1990 IRQ0    LDA #$00
C184 48         2000         PHA          ; 0 érték a verembe
C185 48         2010         PHA
C186 F0 06      2020         BEQ CE0      ; feltétel nélküli ugrás
                                          ; Az IR változó beállítása
C188 A9 00      2030 IRQ1    LDA #$00
C18A 48         2040         PHA
C18B A9 01      2050         LDA #$01     ; 1 érték a verembe
C18D 48         2060         PHA
C18E A9 00      2070 CE0     LDA #$00
C190 85 0E      2080         STA $0E      ; Tipus : valós
C192 85 0D      2090         STA $0D      ; Tipus : numerikus
C194 A9 49      2100         LDA #"I"     ; A változó
```

```
C196 A0 52     2110       LDY #"R"     ; neve
C198 85 45     2120       STA $45
C19A 84 46     2130       STY $46
C19C 20 E7 B0  2140       JSR $B0E7    ; A változó megkeresése/létrehozása
C19F 85 49     2150       STA $49      ; A változó címe, LB
C1A1 84 4A     2160       STY $4A      ;        "        , HB
C1A3 68        2170       PLA
C1A4 A8        2180       TAY          ; Az érték visszatöltése
C1A5 68        2190       PLA
C1A6 20 91 B3  2200       JSR $B391    ; Átalakítás lebegőpontossá
C1A9 4C D0 BB  2210       JMP $BBD0    ; A FAC betöltése a változóba
                                       ; A kurzor pozicionálása
C1AC A6 9E     2220 CRP   LDX XPOS     ; A mező X koordinátája (sor)
C1AE A5 9F     2230       LDA YPOS     ; A mező Y koordinátája (oszlop)
C1B0 18        2240       CLC
C1B1 65 B3     2250       ADC POS      ; A kurzorpozíció hozzáadása
C1B3 A8        2260       TAY          ; Az eredmény az Y-ba
C1B4 4C 0C E5  2270       JMP CRSR     ; A kurzor beállítása
                                       ; A puffer törlése
C1B7 A9 20     2280 ERASE LDA #32      ; Szóköz karakter
C1B9 A0 28     2290       LDY #40      ; 40 byte
C1BB 99 54 C2  2300 CE1   STA BUF,Y    ; A puffer törlése
C1BE 88        2310       DEY
C1BF 10 FA     2320       BPL CE1
C1C1 60        2330 CE2   RTS

C1C2 A6 9E     2340 OUT   LDX XPOS     ; A mező X koordinátája
C1C4 A4 9F     2350       LDY YPOS     ; A mező Y koordinátája
C1C6 20 0C E5  2360       JSR CRSR     ; A kurzor beállítása
C1C9 A5 B2     2370       LDA LEN      ; A szöveg hossza nulla ?
C1CB F0 0D     2380       BEQ CB0      ; Igen, befejezni
C1CD A0 00     2390       LDY #$00
C1CF B9 54 C2  2400 CB1   LDA BUF,Y    ; A puffer kiírása
C1D2 20 D2 FF  2410       JSR PRINT    ; a mezőbe
C1D5 C8        2420       INY
C1D6 C4 B2     2430       CPY LEN      ; A szöveg vége ?
C1D8 D0 F5     2440       BNE CB1      ; Még nem, vissza
C1DA 60        2450 CB0   RTS
                                       ; A paraméterek beolvasása
C1DB 20 FD AE  2460 PARAM JSR CHKCOM   ; Vessző ellenőrzése
C1DE 20 8B B0  2470       JSR $B08B    ; A változó megkeresése/létrehozása
C1E1 85 49     2480       STA $49      ; A változó címe, LB
C1E3 84 4A     2490       STY $4A      ;        "        , HB
C1E5 A0 02     2500       LDY #$02     ; A mutatók
C1E7 B1 49     2510 CA0   LDA ($49),Y  ; áthelyezése
C1E9 99 61 00  2520       STA $0061,Y  ; a RAM-területre
C1EC 88        2530       DEY
C1ED 10 F8     2540       BPL CA0
C1EF AA        2550       TAX          ; A változó eredeti hossza
C1F0 86 B2     2560       STX LEN      ; a hosszmutatóba
C1F2 F0 0F     2570       BEQ CE4      ; Ha nulla, átugrani a másolást
C1F4 C8        2580       INY
C1F5 B1 62     2590 CA1   LDA ($62),Y  ; A változó tartalmának
C1F7 99 54 C2  2600       STA BUF,Y    ; bemásolása a pufferbe
C1FA C8        2610       INY
C1FB C4 61     2620       CPY $61      ; Elérte a változó hosszát ?
C1FD F0 04     2630       BEQ CE4      ; Igen, ugrás
C1FF C0 28     2640       CPY #40      ; Elérte a 40 karaktert ?
C201 90 F2     2650       BCC CA1      ; Még nem, vissza
C203 A5 45     2660 CE4   LDA $45      ; A változó
C205 85 FD     2670       STA $FD      ; nevének
C207 A5 46     2680       LDA $46      ; átmeneti
C209 85 FE     2690       STA $FE      ; tárolása
C20B 20 F1 B7  2700 CA2   JSR CHKGET   ; Az X paraméter beolvasása (sor)
C20E E0 19     2710       CPX #25      ; Nagyobb, mint 24 ?
C210 B0 3F     2720       BCS ILL1     ; Igen, hiba
C212 86 9E     2730       STX XPOS     ; A paraméter tárolása
C214 20 F1 B7  2740       JSR CHKGET   ; Az Y paraméter beolvasása (oszlop)
```

```
C217 E0 28      2750        CPX #40      ; Nagyobb, mint 39 ?
C219 B0 36      2760        BCS ILL1     ; Igen, hiba
C21B 86 9F      2770        STX YPOS     ; A paraméter tárolása
C21D 20 F1 B7   2780        JSR CHKGET   ; A hossz beolvasása
C220 8A         2790        TXA          ; Ellenőrzés, hogy
C221 F0 2E      2800        BEQ ILL1     ; a mező a sor fizikai
C223 18         2810        CLC          ; Keretein belül marad-e
C224 65 9F      2820        ADC YPOS
C226 C9 28      2830        CMP #40      ; Nagyobb, mint 39 ?
C228 B0 27      2840        BCS ILL1     ; Igen, hiba
C22A E4 B2      2850        CPX LEN      ; Az adat hossza Kisebb ?
C22C B0 02      2860        BCS CB5      ; Igen, ugrás
C22E 86 B2      2870        STX LEN      ; Nem, lehatárolni
C230 86 A6      2880 CB5    STX HOSSZ    ; A mező hossza
C232 20 F1 B7   2890        JSR CHKGET   ; A tipus beolvasása
C235 86 B0      2900        STX TYPE     ; és tárolása
C237 A2 00      2910        LDX #$00     ; AlapértéK, 0
C239 20 79 00   2920        JSR CHRGOT   ; Az utolsó Karakter újraolvasása
C23C C9 2C      2930        CMP #","     ; A Karakter vessző ?

C23E D0 0E      2940        BNE CA3      ; Nem
C240 20 F1 B7   2950        JSR CHKGET   ; A módjelző beolvasása
C243 8A         2960        TXA
C244 F0 08      2970        BEQ CA3
C246 C9 01      2980        CMP #$01     ; 1 ?
C248 D0 07      2990        BNE ILL1     ; Nem, hiba
C24A A2 C0      3000        LDX #$C0     ; 192
C24C D0 00      3010        BNE CA3
C24E 86 B1      3020 CA3    STX FLAG     ; A módjelző beállítása
C250 60         3030        RTS

C251 4C 48 B2   3040 ILL1   JMP $B248    ; ILLEGAL QUANTITY ERROR

C254            3050 BUF    =*           ; Puffer
C27D            3060        *=*+41       ; Hossza 40 byte
C27D            3070        .END

ZEILEN:298    SYMBOLE:68    FEHLER:0

BACK   =C13F  BUF    =C254  CA0    =C1E7  CA1    =C1F5  CA2    =C20B  CA3    =C24E
CB0    =C1DA  CB1    =C1CF  CB5    =C230  CC0    =C019  CC1    =C029  CC2    =C030
CC3    =C03C  CC4    =C040  CC5    =C047  CC6    =C04E  CC7    =C055  CC8    =C05C
CC9    =C06B  CD0    =C068  CD1    =C099  CD2    =C09C  CD3    =C0B0  CD4    =C0FF
CD5    =C12F  CD6    =C15F  CD8    =C16B  CD9    =C179  CE0    =C18E  CE1    =C1BB
CE2    =C1C1  CE3    =C123  CE4    =C203  CE6    =C0CE  CE7    =C0DD  CE8    =C0D0
CHKCOM=AEFD   CHKGET=B7F1   CHRGOT=0079   CRL    =C0D6  CRL1   =C0DA  CROUT  =C175
CRP    =C1AC  CRR    =C0C5  CRSR   =E50C  DEL    =C079  ENTRY  =C013  ERASE  =C1B7
FLAG   =00B1  GETIN  =F13E  HOSSZ  =00A6  ILL1   =C251  INPUT  =C000  INST   =C0E2
IRQ0   =C182  IRQ1   =C188  LEN    =00B2  OUT    =C1C2  PARAM  =C1DB  POS    =00B3
PRINT  =FFD2  PUT    =C114  PUT1   =C132  PUT2   =C138  RETURN=C142   TYPE   =00B0
XPOS   =009E  YPOS   =009F
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FOR I= 49152 TO 49747:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA  32,183,193, 32,219,193, 32,194,193,165
120 DATA 178,133,179, 32,172,193, 32,130,193,169
130 DATA   0,133,204,133,198, 32, 62,241,240,251
140 DATA 201, 34,240,247,201, 13,208,  3, 76, 66
150 DATA 193,201, 95,208,  3, 76, 63,193,201, 44
160 DATA 240,  8,201, 59,240,  4,201, 58,208,  4
170 DATA  36,177, 80,217,201, 20,208,  3, 76,121
180 DATA 192,201, 29,208,  3, 76,197,192,201,148
190 DATA 208,  3, 76,226,192,201,157,208,  3, 76
200 DATA 214,192,166,176,240, 11,201, 32,144,181
210 DATA 201, 95,176,177, 76, 20,193,201, 46,240
220 DATA 249,201, 48,144,166,201, 58,176,162,144
230 DATA 239,165,179,240, 28,197,178,144, 27,208
240 DATA  87, 32,117,193,169,157, 32,210,255,169
250 DATA  32, 32,210,255,169,157, 32,210,255,198
260 DATA 178,198,179, 76, 19,192, 32,117,193,169
270 DATA 157, 32,210,255,164,179, 32,207,193,169
280 DATA  32, 32,210,255,164,179,185, 84,194,153
290 DATA  83,194,200,196,178,208,245,169, 32,153
300 DATA  83,194,198,178, 76,221,192,165,179,197
310 DATA 166,240,206, 32,117,193,230,179, 32,172
320 DATA 193, 76, 19,192,165,179,240,191, 32,117
330 DATA 193,198,179, 76,208,192,165,179,197,178
340 DATA 176,177,165,178,197,166,240,171, 32,117
350 DATA 193,169, 32, 32,210,255,164,179, 32,207
360 DATA 193,198,179,164,178,185, 84,194,153, 85
370 DATA 194,136,196,179,208,245,200,169, 32,153
380 DATA  84,194,230,178,208,186,133,255, 32,117
390 DATA 193,165,179,197,166,240, 16,197,178,176
400 DATA  15,165,255, 32,210,255,164,179,153, 84
410 DATA 194,230,179, 76, 19,192,208,  4,230,178
420 DATA 208,235,166,179,232,134,178,208,228, 32
430 DATA 136,193,162,  0,134, 14,202,134, 13,165
440 DATA 253,133, 69,165,254,133, 70, 32,231,176
450 DATA 133, 73,132, 74,165,178, 32,117,180,160
460 DATA   2,185, 97,  0,145, 73,136, 16,248,170
470 DATA 240, 11,200,185, 84,194,145, 98,200,196
480 DATA  97,208,246,169,  2,133,205,165,207,208
490 DATA 252,169,  1,133,204, 96,169,  0, 72, 72
500 DATA 240,  6,169,  0, 72,169,  1, 72,169,  0
510 DATA 133, 14,133, 13,169, 73,160, 82,133, 69
520 DATA 132, 70, 32,231,176,133, 73,132, 74,104
530 DATA 168,104, 32,145,179, 76,208,187,166,158
540 DATA 165,159, 24,101,179,168, 76, 12,229,169
550 DATA  32,160, 40,153, 84,194,136, 16,250, 96
560 DATA 166,158,164,159, 32, 12,229,165,178,240
570 DATA  13,160,  0,185, 84,194, 32,210,255,200
580 DATA 196,178,208,245, 96, 32,253,174, 32,139
590 DATA 176,133, 73,132, 74,160,  2,177, 73,153
600 DATA  97,  0,136, 16,248,170,134,178,240, 15
610 DATA 200,177, 98,153, 84,194,200,196, 97,240
620 DATA   4,192, 40,144,242,165, 69,133,253,165
630 DATA  70,133,254, 32,241,183,224, 25,176, 63
640 DATA 134,158, 32,241,183,224, 40,176, 54,134
650 DATA 159, 32,241,183,138,240, 46, 24,101,159
660 DATA 201, 40,176, 39,228,178,176,  2,134,178
670 DATA 134,166, 32,241,183,134,176,162,  0, 32
680 DATA 121,  0,201, 44,208, 14, 32,241,183,138
690 DATA 240,  8,201,  1,208,  7,162,192,208,  0
700 DATA 134,177, 96, 76, 72,178
720 IF S <> 84174 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

A rutin megírható BASIC-ben is. Az alábbi lista egy ilyen megoldást mutat be. A rutin a BASIC-jelleg miatt változókat használ a paraméterek tárolására. Ezt és még néhány apróságot leszámítva teljesen kompatíbilis a gépi változattal. A rutin szubrutin, ezért GOSUB-bal hívható. A program listája:

```
1000 GOSUB 1630
1010 PRINT A$;
1020 P=LEN(A$)+1
1030 GOSUB 1670
1040 IR=0

1050 POKE 204,0
1060 GET X$:IF X$="" THEN 1060
1070 IF X$=CHR$(34) THEN 1060
1080 IF W=0 AND (X$="," OR X$=";" OR X$=":") THEN 1060
1090 IF X$=CHR$(13) THEN GOSUB 1640:RETURN
1100 IF X$="←" THEN GOSUB 1640:IR=1:RETURN
1110 IF X$=CHR$(20) THEN GOSUB 1200:GOTO 1050
1120 IF X$=CHR$(29) THEN GOSUB 1340:GOTO 1050
1130 IF X$=CHR$(157) THEN GOSUB 1390:GOTO 1050
1140 IF X$=CHR$(148) THEN GOSUB 1440:GOTO 1050
1150 IF M THEN 1180

1160 IF X$<" " OR X$>"←" THEN 1060
1170 GOSUB 1510:GOTO 1050

1180 IF X$=<"0" OR X$>"9" THEN 1060
1190 GOSUB 1510:GOTO 1050

1200 IF P=LEN(A$)+1 AND P>1 THEN 1280
1210 IF P>LEN(A$)+1 THEN 1400
1220 IF P=1 THEN RETURN
1230 GOSUB 1640
1240 PRINT CHR$(157)RIGHT$(A$,LEN(A$)-P+1)CHR$(32)
1250 A$=LEFT$(A$,P-2)+RIGHT$(A$,LEN(A$)-P+1)
1260 P=P-1:GOSUB 1670
1270 RETURN

1280 IF LEN(A$)=0 THEN RETURN
1290 A$=LEFT$(A$,LEN(A$)-1)
1300 GOSUB 1640
1310 PRINT CHR$(157)CHR$(32)CHR$(157);
1320 P=P-1
1330 RETURN

1340 IF P>H THEN RETURN
1350 GOSUB 1640
1360 PRINT CHR$(29);
1370 P=P+1
1380 RETURN

1390 IF P=1 THEN RETURN
1400 GOSUB 1640
1410 PRINT CHR$(157);
1420 P=P-1
1430 RETURN
1440 IF P>LEN(A$) THEN RETURN
1450 IF LEN(A$)=H THEN RETURN
1460 GOSUB 1640
1470 PRINT " "RIGHT$(A$,LEN(A$)-P+1);
1480 GOSUB 1670
1490 A$=LEFT$(A$,P-1)+" "+RIGHT$(A$,LEN(A$)-P+1)
1500 RETURN

1510 IF P=H+1 THEN RETURN
1520 IF P>LEN(A$) THEN 1580
1530 GOSUB 1640
```

```
1540 PRINT X$;
1550 P=P+1
1560 A$=LEFT$(A$,P-2)+X$+RIGHT$(A$,LEN(A$)-P+1)
1570 RETURN

1580 GOSUB 1640
1590 PRINT X$;
1600 A$=A$+LEFT$(S$,P-LEN(A$)-1)+X$
1610 P=P+1
1620 RETURN

1630 POKE 781,X:POKE 782,Y:SYS 58636:RETURN

1640 POKE 205,2
1650 IF PEEK(207) THEN 1650
1660 POKE 204,1:RETURN

1670 Y1=Y
1680 Y=Y1+P-1:GOSUB 1630
1690 Y=Y1:RETURN
```

4.1.2. Beolvasás állományból — a GET# megkerülése

Az INPUT# *karakterláncok*, a GET# csak *egy karakter* beolvasására alkalmas. De az INPUT# is csak 88 karakter beolvasására képes egyszerre. Ez a korlát akadályozhatja a felhasználását, mert egy rekord akár 254 karakter hosszú is lehet. Ha hosszabb adatot kell egyszerre beolvasni, a GET# utasítást kell használni, ami viszont nagyon lassúvá teszi a programot. A problémát kikerülhetjük: olyan gépi rutint írunk, amely tetszőleges hosszúságú rekordot képes azonnal a BASIC változóba helyezni. A rutint az INPUT# gyorsasága és a GET# rugalmassága jellemzi.

A rutin három paramétert használ: a csatorna száma (logikai file-szám), a beolvasás hossza, illetve a változó, amibe az adat kerül. Az utasítás szintaxisa:

SYS *tárcím, logikai file-szám, hossz, változó*

Például: **SYS 49152,3,120,A$**

A rutin assembly listája:

```
C000              100        *=$C000
FFCF              110 INPUT  =$FFCF
FFC6              120 CHKIN  =$FFC6
FFCC              130 CLRCHN =$FFCC
AEFD              140 CHKCOM =$AEFD
B7F1              150 CHKGET =$B7F1
B6A3              160 FRESTR =$B6A3

C000 20 F1 B7     170 FETCH  JSR CHKGET  ; a csatorna száma
C003 20 C6 FF     180        JSR CHKIN   ; Kijelölés inputra
C006 20 F1 B7     190        JSR CHKGET  ; a hossz beolvasása
C009 8A           200        TXA
C00A 48           210        PHA         ; és átmeneti tárolása a veremben
C00B 20 FD AE     220        JSR CHKCOM  ; vessző ellenőrzése
C00E 20 8B B0     230        JSR $B08B   ; a változó megkeresése
C011 85 49        240        STA $49     ; a változó címe, LB
C013 84 4A        250        STY $4A     ;                , HB
```

```
C015 68         260         PLA          ; a hossz visszatöltése
C016 20 75 B4   270         JSR $B475    ; a szövegmutató kiszámítása
C019 A0 02      280         LDY #$02
C01B B9 61 00   290 B3      LDA $0061,Y  ; a mutatók
C01E 91 49      300         STA ($49),Y  ; áthelyezése a RAM-területre
C020 88         310         DEY
C021 10 F8      320         BPL B3
C023 C8         330         INY
C024 20 CF FF   340 B4      JSR INPUT    ; egy karakter a soros buszról
C027 91 62      350         STA ($62),Y  ; tárolás a változóban
C029 C8         360         INY
C02A C4 61      370         CPY $61      ; elérte a megadott hosszt ?
C02C D0 F6      380         BNE B4       ; még nem, vissza
C02E 20 CC FF   390         JSR CLRCHN   ; az input csatorna törlése
C031 60         400         RTS
C032            410         .END

ZEILEN:32    SYMBOLE:9    FEHLER:0

B3    =C01B  B4    =C024  CHKCOM=AEFD  CHKGET=B7F1  CHKIN =FFC6  CLRCHN=FFCC
FETCH =C000  FRESTR=B6A3  INPUT =FFCF
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FOR I= 49152 TO 49201:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA  32,241,183, 32,198,255, 32,241,183,138
120 DATA  72, 32,253,174, 32,139,176,133, 73,132
130 DATA  74,104, 32,117,180,160,  2,185, 97,  0
140 DATA 145, 73,136, 16,248,200, 32,207,255,145
150 DATA  98,200,196, 97,208,246, 32,204,255, 96
170 IF S <> 6791 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.3. Karakterlánc-generátor

Az alábbi kis programmal helyet takaríthatunk meg a BASIC-tárban. A program tetszőleges tartalmú és hosszúságú karakterláncot állít elő a megadott változóban. A BASIC-programban az ilyen füzéreket direkt módon kell megadni, és ez sok helyet pazarol a programtárban. A rutin maga nagyon rövid, ezért már két-három szövegdefiníció esetén kifizetődő a használata. A BASIC programtárból egyébként sem használ fel helyet. Az utasítás formátuma:

SYS *tárcím, hossz, karakter, változó*

Például: **SYS 49152,120,32,A$**

A paraméterek:

(1) *hossz*: 1—255 között változhat

(2) *karakter*: a lánc egy elemének ASCII-kódja (0—255)

(3) *változó*: a szöveges célváltozó neve

A rutin assembly listája:

```
C000            100        *=$C000
AEFD            110 CHKCOM =$AEFD
B7F1            120 CHKGET =$B7F1

C000 20 F1 B7   130 TEXT   JSR CHKGET  ; a hosszparaméter beolvasása
C003 8A         140        TXA
C004 48         150        PHA         ; a paraméter átmeneti tárolása
C005 20 F1 B7   160        JSR CHKGET  ; a kód beolvasása
C008 86 02      170        STX $02     ; és tárolása
C00A 20 FD AE   180        JSR CHKCOM  ; vessző ellenőrzése
C00D 20 8B B0   190        JSR $B08B   ; a változó megkeresése
C010 85 49      200        STA $49     ; a változó címe, LB
C012 84 4A      210        STY $4A     ;                 HB
C014 68         220        PLA         ; a hossz visszatöltése
C015 20 75 B4   230        JSR $B475   ; a szövegmutató kiszámítása
C018 A0 02      240        LDY #$02    ; offset
C01A B9 61 00   250 B1     LDA $0061,Y ; a változó mutatói
C01D 91 49      260        STA ($49),Y ; a mutatók a RAM-területre
C01F 88         270        DEY
C020 10 F8      280        BPL B1
C022 C8         290        INY
C023 A5 02      300 B2     LDA $02     ; a kód
C025 91 62      310        STA ($62),Y ; feltöltés
C027 C8         320        INY
C028 C4 61      330        CPY $61     ; elérte a megadott hosszt ?
C02A D0 F7      340        BNE B2      ; még nem, vissza
C02C 60         350        RTS
C02D            360        .END

ZEILEN:27   SYMBOLE:5   FEHLER:0

B1    =C01A  B2    =C023  CHKCOM=AEFD  CHKGET=B7F1  TEXT  =C000
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FOR I= 49152 TO 49196:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA  32,241,183,138, 72, 32,241,183,134,  2
120 DATA  32,253,174, 32,139,176,133, 73,132, 74
130 DATA 104, 32,117,180,160,  2,185, 97,  0,145
140 DATA  73,136, 16,248,200,165,  2,145, 98,200
150 DATA 196, 97,208,247, 96
170 IF S <> 5625 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.4. Intarziás keresés adathalmazban

Nagyobb adathalmazban gyakran kell keresni valamilyen adatot. Ezt a keresést programozhatjuk is. Ez először is objektív, megbízható adatot szolgáltat, másodszor nem fárasztja ki a felhasználót. Általában a rekord kis része érdekel bennünket, de sem a helyét, sem a pozícióját nem ismerjük. Az alábbi rutin folyamatosan keres a megadott füzér tartalmában egy annál rövidebb szöveget. Ha megtalálta, numerikus változóban adja vissza annak pozícióját. Ha nem találta, a változó értéke nulla. Az utasítás formátuma:

SYS *tárcím, változó1, változó2, kezdőpozíció, célváltozó*

Például: **SYS 49152,A$,B$,P,X**

(1) *változó1*: a keresés tárgya
(2) *változó2*: a keresendő szöveg
(3) *pozíció*: a tárgyszövegben a keresés kezdőpozíciója
(4) *célváltozó*: ide kerül a keresés eredménye

A rutin az A$-ban keresi a B$-t a P pozíciótól kezdődően. Az eredményt az X-ben tárolja. Ha a megadott szöveg nem fordul elő az A$-ban, X = 0.

A rutin assembly listája:

```
C000            100         *=$C000
AD9E            110 FRMEVL  =$AD9E
AEFD            120 CHKCOM  =$AEFD
B7F1            130 CHKGET  =$B7F1
B6A3            140 FRESTR  =$B6A3

C000 20 FD AE   150 POS     JSR CHKCOM   ; vessző ellenőrzése
C003 20 9E AD   160         JSR FRMEVL   ; a kifejezés kiértékelése
C006 20 8F AD   170         JSR $AD8F    ; alfanumerikus ellenőrzés
C009 A5 64      180         LDA $64
C00B 48         190         PHA          ; a szöveg címe
C00C A5 65      200         LDA $65
C00E 48         210         PHA          ; a verembe
C00F 20 FD AE   220         JSR CHKCOM   ; vessző ellenőrzése
C012 20 9E AD   230         JSR FRMEVL   ; a kifejezés kiértékelése
C015 20 A3 B6   240         JSR FRESTR   ; szövegkezelés
C018 F0 58      250         BEQ ILL      ; a hossz nulla, hiba
C01A 85 04      260         STA $04      ; a hossz tárolása
C01C 86 FB      270         STX $FB      ; a változó
C01E 84 FC      280         STY $FC      ; címe
C020 68         290         PLA
C021 A8         300         TAY          ; az előző változó címe vissza
C022 68         310         PLA
C023 20 AA B6   320         JSR $B6AA    ; belépés a FRESTR-be
C026 F0 4A      330         BEQ ILL      ; a hossz nulla, hiba
C028 85 03      340         STA $03      ; a hossz tárolása
C02A 86 FD      350         STX $FD      ; a változó címének
C02C 84 FE      360         STY $FE      ; tárolása
C02E 20 F1 B7   370         JSR CHKGET   ; a pozíció beolvasása
C031 8A         380         TXA          ; a pozíció az akkuba
C032 F0 3E      390         BEQ ILL      ; nulla, hiba
C034 CA         400         DEX
C035 86 06      410         STX $06      ; a pozíció tárolása
C037 A5 03      420         LDA $03      ; a második változó hosszából
C039 38         430         SEC
C03A E5 04      440         SBC $04      ; az első hosszának kivonása
C03C 90 28      450         BCC J2       ; a keresendő szöveg hosszabb
C03E 69 00      460         ADC #$00     ; a túlcsordulás eltüntetése
C040 85 05      470         STA $05      ; a maradék hossza
C042 A5 06      480         LDA $06      ; a pozíció
C044 18         490         CLC
C045 65 FD      500         ADC $FD      ; hozzáadása a címhez
C047 85 FD      510         STA $FD
C049 90 02      520         BCC J3       ; nem volt túlcsordulás, ugrás
C04B E6 FE      530         INC $FE
C04D A0 00      540 J3      LDY #$00
C04F B1 FB      550 J4      LDA ($FB),Y ; a keresendő karakterlánc egy tagja
C051 D1 FD      560         CMP ($FD),Y ; ellenőrzés a másik szövegben
C053 D0 0B      570         BNE J5       ; nem egyezik, ugrás
C055 C8         580         INY
C056 C4 04      590         CPY $04      ; a ciklus lefutott ?
C058 90 F5      600         BCC J4       ; még nem, vissza
C05A A4 06      610         LDY $06      ; a pozíció
C05C C8         620         INY
C05D 4C 75 C0   630 J6      JMP J8
```

```
C060 E6 06      640 J5     INC $06      ; a pozíció növelése
C062 C6 05      650        DEC $05      ; a visszaszámlálás értéke csökken
C064 D0 04      660        BNE J7       ; még nem nulla, tovább
C066 A0 00      670 J2     LDY #$00     ; a pozíció nulla
C068 F0 F3      680        BEQ J6       ; befejezni
C06A E6 FD      690 J7     INC $FD      ; a mutató
C06C D0 DF      700        BNE J3
C06E E6 FE      710        INC $FE      ; növelése
C070 D0 DB      720        BNE J3

C072 4C 48 B2   730 ILL    JMP $B248    ; ILLEGAL QUANTITY ERROR

C075 A9 00      740 J8     LDA #$00     ; a pozíció fölső byte-ja
C077 20 91 B3   750        JSR $B391    ; átalakítás lebegőpontossá
C07A 20 FD AE   760        JSR CHKCOM   ; vessző ellenőrzése
C07D 20 8B B0   770        JSR $B08B    ; a kijelölt változó megkeresése
C080 85 49      780        STA $49      ; a változó címe, LB
C082 84 4A      790        STY $4A      ;                , HB
C084 4C D0 BB   800        JMP $BBD0    ; a FAC átvitele a változóba
C087            810        .END

ZEILEN:72    SYMBOLE:13    FEHLER:0

CHKCOM=AEFD  CHKGET=B7F1  FRESTR=B6A3  FRMEVL=AD9E  ILL   =C072  J2    =C066
J3    =C04D  J4    =C04F  J5    =C060  J6    =C05D  J7    =C06A  J8    =C075
POS   =C000
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FOR I= 49152 TO 49287:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA  32,253,174, 32,158,173, 32,143,173,165
120 DATA 100, 72,165,101, 72, 32,253,174, 32,158
130 DATA 173, 32,163,182,240, 88,133,  4,134,251
140 DATA 132,252,104,168,104, 32,170,182,240, 74
150 DATA 133,  3,134,253,132,254, 32,241,183,138
160 DATA 240, 62,202,134,  6,165,  3, 56,229,  4
170 DATA 144, 40,105,  0,133,  5,165,  6, 24,101
180 DATA 253,133,253,144,  2,230,254,160,  0,177
190 DATA 251,209,253,208, 11,200,196,  4,144,245
200 DATA 164,  6,200, 76,117,192,230,  6,198,  5
210 DATA 208,  4,160,  0,240,243,230,253,208,223
220 DATA 230,254,208,219, 76, 72,178,169,  0, 32
230 DATA 145,179, 32,253,174, 32,139,176,133, 73
240 DATA 132, 74, 76,208,187,249
260 IF S <> 18669 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.5. Pszeudo MID$ — a standard utasítás módosítása

Az alábbi rutint a C64-es szakirodalmában több helyen is megtalálhatjuk, mint ahogyan az ebben a fejezetben ismertetettek közül másokat is. Azonban ezeket a rend kedvéért nem hagyhatjuk ki a felsorolásból.

A MID$ utasítás eredeti értelme szerint adott szövegből kiemel egy megadott pozíciójú és hosszúságú részletet. Az új utasítás pedig értéket ad ennek a részletnek, de végrehajtja a régi értelmezés szerinti feladatot is. Ha megnézzük az assembly listát, ennek semmi alapja; a régi rutinra nincs utalás. Hogyan lehetséges akkor, hogy mégis használható az eredeti szintaxis is? A megoldást az interpreter feldolgozási rendszere mutatja meg. Az értékadást az interpre-

ter-ciklus hajtatja végre, a függvényt pedig a FRMEVL (FROM EVALUATION) rutin értékeli ki. Az interpreter-ciklus az új rutint találja meg, az FRMEVL pedig a ROM-rutint. Az utasítás formátuma:

MID$ *(tárgyszöveg, pozíció, hossz)* = füzér

Például: **MID$ (A$, 3, 2) = "AB"**

A bővítést a SYS 49152 utasítással kapcsolhatjuk be, a SYS 49163-mal pedig kikapcsolhatjuk. A rutin assembly listája:

```
C000              100          *=$C000
AD9E              110 FRMEVL   =$AD9E
0073              120 CHRGET   =$0073
0079              130 CHRGOT   =$0079
B7F1              140 CHKGET   =$B7F1
B6A3              150 FRESTR   =$B6A3
                                          ; A bővítés bekapcsolása
C000 A9 11        160 EXPAND   LDA #MID<  ; Az új rutin címe
C002 A0 C0        170          LDY #MID>
C004 8D 08 03     180 G2       STA $0308  ; A BASIC utasításdekódolás
C007 8C 09 03     190          STY $0309  ; rutin vektora
C00A 60           200          RTS
                                          ; A bővítés kikapcsolása
C00B A9 E4        210 EXPCLR   LDA #$E4   ; Az eredeti dekódoló
C00D A0 A7        220          LDY #$A7   ; rutin címe
C00F D0 F3        230          BNE G2

C011 20 73 00     240 MID      JSR CHRGET ; A következő karakter beolvasása
C014 C9 CA        250          CMP #$CA   ; MID$ token ?
C016 F0 06        260          BEQ C1     ; Igen, ugrás
C018 20 79 00     270          JSR CHRGOT ; Az utolsó karakter újraolvasása
C01B 4C E7 A7     280          JMP $A7E7  ; Az eredeti dekódoló rutinra

C01E 20 73 00     290 C1       JSR CHRGET ; A következő karakter beolvasása
C021 20 FA AE     300          JSR $AEFA  ; Nyitó zárójel ellenőrzése
C024 20 8B B0     310          JSR $B08B  ; A változó megkeresése
C027 85 64        320          STA $64    ; A változó címe, LB
C029 84 65        330          STY $65    ;        "       , HB
C02B 85 49        340          STA $49    ; A cím ismételt
C02D 84 4A        350          STY $4A    ; tárolása
C02F 20 A3 B6     360          JSR FRESTR ; Szövegkezelés
C032 A0 00        370          LDY #$00
C034 B1 64        380          LDA ($64),Y ; A szöveg hossza
C036 48           390          PHA        ; a verembe
C037 F0 28        400          BEQ C2     ; A hossz nulla, hiba
C039 20 52 AA     410          JSR $AA52  ; A szöveg bemásolása a RAM-ba
C03C A0 01        420          LDY #$01
C03E B1 49        430          LDA ($49),Y ; A változó címe, alsó byte
C040 85 05        440          STA $05
C042 C8           450          INY
C043 B1 49        460          LDA ($49),Y ; A változó címe, fölső byte
C045 85 06        470          STA $06
C047 20 F1 B7     480          JSR CHKGET ; A következő paraméter beolvasása
C04A 8A           490          TXA        ; A paraméter nulla ?
C04B F0 14        500          BEQ C2     ; Igen, hiba
C04D CA           510          DEX
C04E 86 04        520          STX $04    ; A pozíció tárolása
C050 20 79 00     530          JSR CHRGOT ; Az utolsó karakter újraolvasása
C053 C9 29        540          CMP #$29   ; Bezáró zárójel ?
C055 D0 04        550          BNE C3     ; Nem, ugrás
C057 A9 FF        560          LDA #$FF   ; A harmadik paraméter pótlása
C059 D0 09        570          BNE C4     ; Feltétel nélküli ugrás
C05B 20 F1 B7     580 C3       JSR CHKGET ; A harmadik paraméter beolvasása
C05E 8A           590          TXA        ; A hossz nulla ?
```

```
C05F D0 03          600          BNE C4       ; Nem, ugrás
C061 4C 48 B2       610 C2       JMP $B248    ; ILLEGAL QUANTITY ERROR

C064 85 03          620 C4       STA $03      ; A hossz tárolása
C066 68             630          PLA          ; A változó hosszának visszaolvasása
C067 38             640          SEC
C068 E5 04          650          SBC $04      ; A pozíció levonása
C06A C5 03          660          CMP $03      ; A megadott hossz kisebb ?
C06C B0 02          670          BCS C5       ; Igen
C06E 85 03          680          STA $03      ; A hossz lehatárolása
C070 20 F7 AE       690 C5       JSR $AEF7    ; Bezáró zárójel ellenőrzése
C073 A9 B2          700          LDA #$B2     ; Egyenlőségjel token
C075 20 FF AE       710          JSR $AEFF    ; A token ellenőrzése
C078 20 9E AD       720          JSR FRMEVL   ; A kifejezés kiértékelése
C07B 20 A3 B6       730          JSR FRESTR   ; Szövegkezelés
C07E A0 02          740          LDY #$02     ; A beszúrandó szöveg paraméterei
C080 B1 64          750          LDA ($64),Y  ; A szövegkifejezés címe, alsó byte
C082 85 51          760          STA $51
C084 88             770          DEY
C085 B1 64          780          LDA ($64),Y  ; A szövegkifejezés címe, fölső byte
C087 85 50          790          STA $50
C089 88             800          DEY
C08A B1 64          810          LDA ($64),Y  ; A hossz beolvasása
C08C F0 D3          820          BEQ C2       ; A hossz nulla, hiba
C08E C5 03          830          CMP $03      ; Hosszabb, mint a paraméter ?
C090 B0 02          840          BCS C6       ; Nem, ugrás
C092 85 03          850          STA $03      ; A paraméter módosítása
C094 A5 05          860 C6       LDA $05      ; A szöveg címe, alsó byte
C096 18             870          CLC
C097 65 04          880          ADC $04      ; A pozíció hozzáadása
C099 85 05          890          STA $05      ; és tárolása
C09B 90 02          900          BCC C7       ; Nincs túlcsordulás, ugrás
C09D E6 06          910          INC $06      ; A fölső byte növelése
C09F A4 03          920 C7       LDY $03      ; A hosszparaméter
C0A1 88             930 C8       DEY
C0A2 B1 50          940          LDA ($50),Y  ; A beszúrandó szöveg
C0A4 91 05          950          STA ($05),Y  ; Az eredeti szöveg
C0A6 C0 00          960          CPY #$00     ; A ciklus lefutott ?
C0A8 D0 F7          970          BNE C8       ; Még nem, vissza
C0AA 4C AE A7       980          JMP $A7AE    ; Az interpreter ciklusra
C0AD                990          .END

ZEILEN:90    SYMBOLE:17    FEHLER:0

C1     =C01E  C2     =C061  C3     =C05B  C4     =C064  C5     =C070  C6     =C094
C7     =C09F  C8     =C0A1  CHKGET=B7F1   CHRGET=0073   CHRGOT=0079   EXPAND=C000
EXPCLR=C00B   FRESTR=B6A3   FRMEVL=AD9E   G2     =C004  MID    =C011
```

BASIC-betöltője:

```
100 FOR I= 49152 TO 49324:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA 169, 17,160,192,141,  8,  3,140,  9,  3
120 DATA  96,169,228,160,167,208,243, 32,115,  0
130 DATA 201,202,240,  6, 32,121,  0, 76,231,167
140 DATA  32,115,  0, 32,250,174, 32,139,176,133
150 DATA 100,132,101,133, 73,132, 74, 32,163,182
160 DATA 160,  0,177,100, 72,240, 40, 32, 82,170
170 DATA 160,  1,177, 73,133,  5,200,177, 73,133
180 DATA   6, 32,241,183,138,240, 20,202,134,  4
190 DATA  32,121,  0,201, 41,208,  4,169,255,208
200 DATA   9, 32,241,183,138,208,  3, 76, 72,178
210 DATA 133,  3,104, 56,229,  4,197,  3,176,  2
220 DATA 133,  3, 32,247,174,169,178, 32,255,174
230 DATA  32,158,173, 32,163,182,160,  2,177,100
240 DATA 133, 81,136,177,100,133, 80,136,177,100
250 DATA 240,211,197,  3,176,  2,133,  3,165,  5
260 DATA  24,101,  4,133,  5,144,  2,230,  6,164
270 DATA   3,136,177, 80,145,  5,192,  0,208,247
280 DATA  76,174,167
300 IF S <> 19819 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.6. Az USR függvény

Az USR függvény alapállapotban kihasználatlan. A vektortáblázatban levő mutatója ($0310—11) az ILLEGAL QUANTITY hibaüzenetre mutat. Az USR egyparaméteres numerikus függvény, segítségével a BASIC interpreterben nem szereplő aritmetikai függvényeket (pl. faktoriálist) definiálhatunk. Példaprogramunk egy módosított PEEK függvény. A PEEK nem tud hozzáférni a ROM-ok alatti RAM-hoz. Az USR függvény erre képessé tehető. Az USR rutin után egy másik szubrutin található, amely a ROM-ok alatti RAM írását oldja meg. Ez tulajdonképpen csak a CHAREN alatti RAM esetében érdekes, mert az írás általában a RAM-ba irányul. Az USR rutin hívása:

USR (*tárcím*)

Például: **A = USR (53248)**

A WRITE rutin hívása:

SYS 720, *tárcím*, *érték*

Például: **SYS 720,53248,192**

A rutin assembly listája:

```
02A6           100         *=$02A6

AEFD           110 CHKCOM  =$AEFD
B7F7           120 GETADR  =$B7F7

02A6 A5 14     130 USRCMD  LDA $14      ; a nulláslap
02A8 48        140         PHA
02A9 A5 15     150         LDA $15      ; regiszterpárjának mentése a verembe
02AB 48        160         PHA
02AC 20 F7 B7  170         JSR GETADR   ; a paraméter beolvasása ($14-15)
02AF 78        180         SEI          ; a megszakítások letiltása
02B0 A5 01     190         LDA $01      ; processzorport
02B2 29 FC     200         AND #$FC     ; a bitminta beállítása
02B4 85 01     210         STA $01      ; visszaírás
02B6 A0 00     220         LDY #$00
02B8 B1 14     230         LDA ($14),Y  ; a byte beolvasása
02BA A8        240         TAY          ; tárolás az Y regiszterben
02BB A5 01     250         LDA $01
02BD 09 03     260         ORA #$03     ; a processzorport visszaállítása
02BF 85 01     270         STA $01
02C1 58        280         CLI          ; a megszakítások engedélyezése
02C2 68        290         PLA
02C3 85 15     300         STA $15      ; a regiszterek
02C5 68        310         PLA
02C6 85 14     320         STA $14      ; visszatöltése
02C8 4C A2 B3  330         JMP $B3A2    ; átalakítás lebegőpontossá

02D0           340         *=720
02D0 20 FD AE  350 WRITE   JSR CHKCOM   ; vessző ellenőrzése
02D3 20 EB B7  360         JSR $B7EB    ; GETADR és GETBYT
02D6 78        370         SEI          ; a megszakítások tiltása
02D7 A5 01     380         LDA $01
02D9 29 FC     390         AND #$FC     ; a processzorport beállítása
02DB 85 01     400         STA $01
02DD 8A        410         TXA          ; a tárolandó érték
```

```
02DE A0 00          LDY #$00
02E0 91 14          STA ($14),Y ; elhelyezés a RAM-ban
02E2 A5 01          LDA $01
02E4 09 03          ORA #$03     ; a processzorport visszaállítása
02E6 85 01          STA $01
02E8 58             CLI          ; a megszakítások engedélyezése
02E9 60             RTS
02EA                .END

ZEILEN:40   SYMBOLE:4   FEHLER:0

CHKCOM=AEFD  GETADR=B7F7  USRCMD=02A6   WRITE =02D0
```

A BASIC-betöltő:

```
100 POKE785,166:POKE786,2
110 FOR I= 678 TO 714:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
120 DATA 165, 20, 72,165, 21, 72, 32,247,183,120
130 DATA 165,  1, 41,252,133,  1,160,  0,177, 20
140 DATA 168,165,  1,  9,  3,133,  1, 88,104,133
150 DATA  21,104,133, 20, 76,162,179
160 FOR I= 720 TO 745:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
170 DATA  32,253,174, 32,235,183,120,165,  1, 41
180 DATA 252,133,  1,138,160,  0,145, 20,165,  1
190 DATA   9,  3,133,  1, 88, 96
200 IF S <> 6128 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.7. Univerzális menü

Felhasználói programokban igen gyakran előfordul, hogy a program egy csomópontjában több választási lehetőségünk is van. A legtöbb program ilyen esetben menüszerűen felsorolja a választási lehetőségeket — a programozók a menük számtalan változatát találták már ki. A következő példaprogram egy egyszerű, de látványos és könnyen kezelhető menüfajtát mutat be. A menü bizonyos határok között tetszőlegesen módosítható. A rutin több menüt is tartalmazhat egyszerre, ezekre a hívó utasításban megadott paraméterrel hivatkozhatunk.

A menü megjelenési formáját tekintve egyszerű. Egy keretben megjelennek a menüpontok. A választás a kurzor le-föl billentyű segítségével oldható meg, és amikor a helyes menüpont látható inverzben, a RETURN lenyomásával közölhetjük döntésünket a programmal. A menü ekkor eltűnik. A kiválasztott menüpont sorszámát a tár 255. ($FF) címén kaphatjuk meg. A menü tartalmát az assembler listában kell beállítanunk. A menüpontok meghatározásán felül be kell állítanunk a VEC1—VEC5 vektorokat, és az STxL, STxH vektorokat is.

A rutin hívása: SYS 49152, *paraméter*

Például: **SYS 49151,1**

A rutin assembly listája:

```
C000            100          *=$C000
FFD2            110 PRINT    =$FFD2
E50C            120 CRSR     =$E50C
F13E            130 GETIN    =$F13E
E544            140 CLR      =$E544
B7F1            150 CHKGET   =$B7F1

C000 20 F1 B7   160 MENU     JSR CHKGET  ; A paraméter beolvasása
C003 CA         170          DEX
C004 BD 4A C1   180          LDA VEC1,X  ; Cím alsó  byte vektor
C007 85 FB      190          STA $FB     ;     alsó  byte
C009 BD 4C C1   200          LDA VEC2,X  ; Cím alsó  byte vektor
C00C 85 FC      210          STA $FC     ;     fölső byte
C00E BD 4E C1   220          LDA VEC3,X  ; Cím fölső byte vektor
C011 85 FD      230          STA $FD     ;     alsó  byte
C013 BD 50 C1   240          LDA VEC4,X  ; Cím fölső byte vektor
C016 85 FE      250          STA $FE     ;     fölső byte
C018 BD 52 C1   260          LDA VEC5,X  ; A menüpontok száma
C01B 85 24      270          STA $24
C01D A9 08      280          LDA #$08    ; A módváltás blokkolása
C01F 20 D2 FF   290          JSR PRINT
C022 A9 0E      300          LDA #$0E    ; A kisbetű-nagybetű mód
C024 20 D2 FF   310          JSR PRINT   ; bekapcsolása
C027 20 44 E5   320          JSR CLR     ; Képernyőtörlés
C02A 20 38 C0   330          JSR KERET   ; A keret kirajzolása
C02D 20 9D C0   340          JSR STRON   ; A menüpontok kiírása
C030 A0 00      350          LDY #$00    ; Az első menüpont
C032 20 B3 C0   360          JSR RVSON   ; invertálása
C035 4C 02 C1   370          JMP GET     ; A várakozási ciklusra
                                         ; A keret kirajzolása
C038 A5 24      380 KERET    LDA $24     ; A menüpontok száma
C03A 0A         390          ASL A       ; Szorzás kettővel
C03B 18         400          CLC
C03C 69 03      410          ADC #$03    ; 3 hozzáadása
C03E 85 F7      420          STA $F7     ; Átmeneti tárolás
C040 A9 19      430          LDA #25     ; 25 sor
C042 38         440          SEC
C043 E5 F7      450          SBC $F7     ; A keret kiterjedésének levonása
C045 4A         460          LSR A       ; Osztás kettővel
C046 85 F9      470          STA $F9     ; A kezdősorszám tárolása
C048 A9 08      480          LDA #$08    ; A kezdőoszlop
C04A 85 FA      490          STA $FA     ; tárolása
C04C 18         500          CLC
C04D 69 03      510          ADC #$03    ; 3 hozzáadása
C04F 8D 6C C1   520          STA STC2    ; A menüpontok kezdőoszlopa
C052 A5 F9      530          LDA $F9     ; A keret kezdősora
C054 18         540          CLC
C055 69 03      550          ADC #$03    ; 3 hozzáadása
C057 A0 00      560          LDY #$00
C059 99 62 C1   570 D5       STA STC1,Y  ; A menüpontok sorainak koordinátái

C05C 18         580          CLC
C05D 69 02      590          ADC #$02    ; 2 hozzáadása, a következőt
C05F C8         600          INY
C060 C4 24      610          CPY $24     ; Elérte a menüpontok számát ?
C062 90 F5      620          BCC D5      ; Még nem, vissza
C064 A6 F9      630          LDX $F9     ; A keret bal fölső
C066 A4 FA      640          LDY $FA     ; sarkának koordinátái
C068 20 0C E5   650          JSR CRSR    ; A kurzor beállítása
C06B A9 6D      660          LDA #KR1<   ; A keret fölső
C06D A0 C1      670          LDY #KR1>   ; sorának címe
C06F 20 39 C1   680          JSR STRING  ; A szöveg kiírása
C072 E6 F9      690          INC $F9     ; A sorszámláló növelése
C074 A2 00      700          LDX #$00
C076 86 F8      710 D3       STX $F8     ; A ciklusszámláló tárolása
C078 A6 F9      720          LDX $F9     ; Az aktuális sor
C07A A4 FA      730          LDY $FA     ; és oszlop
C07C 20 0C E5   740          JSR CRSR    ; A kurzor beállítása
C07F A9 86      750          LDA #KR2<   ; A keret
```

```
C081 A0 C1      760          LDY #KR2>     ; Középső részének
C083 20 39 C1   770          JSR STRING    ; Kiírása
C086 E6 F9      780          INC $F9       ; A sorszámláló növelése
C088 A6 F8      790          LDX $F8       ; A ciklusszámláló visszatöltése
C08A E8         800          INX           ; és növelése
C08B E4 F7      810          CPX $F7       ; Elérte a fölső határt ?
C08D D0 E7      820          BNE D3        ; Még nem, vissza
C08F A6 F9      830          LDX $F9
C091 A4 FA      840          LDY $FA
C093 20 0C E5   850          JSR CRSR      ; A Kurzor beállítása
C096 A9 9F      860          LDA #KR3<     ; A Keret
C098 A0 C1      870          LDY #KR3>     ; alsó sorának
C09A 4C 39 C1   880          JMP STRING    ; Kiírása
                                           ; A menüpontok Kiírása
C09D A0 00      890 STRON    LDY #$00
C09F 84 FF      900 D4       STY $FF       ; A ciklusszámláló tárolása
C0A1 BE 62 C1   910          LDX STC1,Y    ; Az aktuális sor
C0A4 AC 6C C1   920          LDY STC2      ; és oszlop
C0A7 20 0C E5   930          JSR CRSR      ; A Kurzor beállítása
C0AA 20 EE C0   940          JSR D2        ; A menüpont Kiírása
C0AD C8         950          INY
C0AE C4 24      960          CPY $24       ; Elérte a fölső határt ?
C0B0 D0 ED      970          BNE D4        ; Még nem, vissza
C0B2 60         980          RTS
                                           ; A menüpont invertálása
C0B3 84 FF      990 RVSON    STY $FF       ; A mutató tárolása
C0B5 A9 04      1000         LDA #LINE<    ; A menüpont fölötti
C0B7 A0 C2      1010         LDY #LINE>    ; vonal címe
C0B9 A2 12      1020         LDX #$12      ; RVS ON Karakter
C0BB D0 08      1030         BNE D1        ; Feltétel nélküli ugrás

C0BD 84 FF      1040 RVSOFF  STY $FF       ; A mutató tárolása
C0BF A9 17      1050         LDA #SPC<     ; Az üres sor
C0C1 A0 C2      1060         LDY #SPC>     ; címe
C0C3 A2 92      1070         LDX #$92      ; RVS OFF Karakter
C0C5 86 26      1080 D1      STX $26       ; A regiszterek
C0C7 85 22      1090         STA $22       ; átmeneti
C0C9 84 23      1100         STY $23       ; tárolása
C0CB A4 FF      1110         LDY $FF       ; A mutató viszatöltése
C0CD B9 62 C1   1120         LDA STC1,Y    ; A menüpont sorának Koordinátája
C0D0 AA         1130         TAX
C0D1 48         1140         PHA           ; Tárolás a veremben
C0D2 AC 6C C1   1150         LDY STC2      ; A menüpont oszlopának Koordinátája
C0D5 98         1160         TYA
C0D6 48         1170         PHA           ; Tárolás a veremben
C0D7 CA         1180         DEX           ; A sorszám csökKentése eggyel
C0D8 20 0C E5   1190         JSR CRSR      ; A Kurzor beállítása
C0DB A5 22      1200         LDA $22       ; A Kiírandó szöveg címe
C0DD A4 23      1210         LDY $23       ; vagy a vonal vagy az üres sor
C0DF 20 39 C1   1220         JSR STRING    ; A szöveg Kiírása
C0E2 68         1230         PLA           ; A Koordináták
C0E3 A8         1240         TAY           ; visszatöltése
C0E4 68         1250         PLA           ; a veremből
C0E5 AA         1260         TAX
C0E6 20 0C E5   1270         JSR CRSR      ; A Kurzor beállítása
C0E9 A5 26      1280         LDA $26       ; A REVERSE mód
C0EB 20 D2 FF   1290         JSR PRINT     ; beállítása/törlése
C0EE A4 FF      1300 D2      LDY $FF       ; A mutató visszatöltése
C0F0 B1 FB      1310         LDA ($FB),Y   ; A szöveg címének alsó  byte-ja
C0F2 48         1320         PHA           ; Átmeneti tárolás a veremben
C0F3 B1 FD      1330         LDA ($FD),Y   ; A szöveg címének fölső byte-ja
C0F5 A8         1340         TAY           ; az Y regiszterbe
C0F6 68         1350         PLA           ; Az alsó byte visszaolvasása
C0F7 20 39 C1   1360         JSR STRING    ; A megcímzett szöveg Kiírása
C0FA A9 92      1370         LDA #$92      ; RVS OFF
C0FC 20 D2 FF   1380         JSR PRINT     ; Kiírása
C0FF A4 FF      1390         LDY $FF       ; A menüpont mutatója
C101 60         1400         RTS
                                           ; VáraKozási ciklus
C102 20 3E F1   1410 GET     JSR GETIN     ; Egy Karakter a billentyűzetről
C105 F0 FB      1420         BEQ GET       ; Nincs Karakter, váraKozni
```

```
C107 C9 11          CMP #$11     ; Kurzor le ?
C109 F0 0D          BEQ LE       ; Igen
C10B C9 91          CMP #$91     ; Kurzor föl ?
C10D F0 1B          BEQ FOL      ; Igen
C10F C9 0D          CMP #$0D     ; Return ?
C111 D0 EF          BNE GET      ; Nem, vissza
C113 E6 FF          INC $FF      ; A mutató beállítása
C115 4C 44 E5       JMP CLR      ; A képernyő törlése, vége

C118 A4 FF     LE   LDY $FF      ; A menüpont mutatója
C11A 20 BD C0       JSR RVSOFF   ; A reverse mód kikapcsolása
C11D C8             INY          ; A mutató növelése
C11E C4 24          CPY $24      ; Elérte a maximumot ?
C120 90 02          BCC G1       ; Még nem
C122 A0 00          LDY #$00     ; Az első menüpont mutatója
C124 20 B3 C0  G1   JSR RVSON    ; A menüpont invertálása
C127 4C 02 C1       JMP GET      ; Vissza a várakozási ciklushoz

C12A A4 FF     FOL  LDY $FF      ; A menüpont mutatója
C12C 20 BD C0       JSR RVSOFF   ; A reverse mód kikapcsolása
C12F 88             DEY          ; A mutató csökkentése
C130 C0 FF          CPY #$FF     ; Alulcsordult ?
C132 D0 F0          BNE G1       ; Még nem, ugrás
C134 A4 24          LDY $24      ; Az utolsó menüpont mutatója
C136 88             DEY
C137 D0 EB          BNE G1       ; Feltétel nélküli ugrás
                                   A szöveg kiírása
C139 85 20     STRING STA $20    ; Cím alsó
C13B 84 21          STY $21      ; Cím fölső
C13D A0 00          LDY #$00
C13F B1 20     AC1  LDA ($20),Y  ; Egy karakter beolvasása
C141 F0 06          BEQ AC0      ; Szöveg vége ?
C143 20 D2 FF       JSR PRINT    ; A karakter kiírása
C146 C8             INY
C147 D0 F6          BNE AC1      ; Folytatni
C149 60        AC0  RTS
                                 ; Vektor operátorok
C14A 54 5C     VEC1 .BYTE ST1L<,ST2L<
C14C C1 C1     VEC2 .BYTE ST1L>,ST2L>
C14E 58 5F     VEC3 .BYTE ST1H<,ST2H<
C150 C1 C1     VEC4 .BYTE ST1H>,ST2H>

C152 04 03     VEC5 .BYTE 4,3    ; A menüpontok száma
                                 ; Menüpont vektorok
C154 B8 CB DE  ST1L .BYTE ST1<,ST2<,ST3<,ST4<
C158 C1 C1 C1  ST1H .BYTE ST1>,ST2>,ST3>,ST4>
C15C 2A 3D 50  ST2L .BYTE ST5<,ST6<,ST7<
C15F C2 C2 C2  ST2H .BYTE ST5>,ST6>,ST7>

C16C           STC1 *=*+10       ; Sorkoordináta verem
C16C 0B        STC2 .BYTE 11     ; Oszlopkoordináta
                                 ; A keret
C16D B0 C0 C0  KR1  .TEXT"┌──────────────────────────────┐"
C185 00             .BYTE $00
C186 DD 20 20  KR2  .TEXT"│                              │"
C19E 00             .BYTE $00
C19F AD C0 C0  KR3  .TEXT"└──────────────────────────────┘"
C1B7 00             .BYTE $00
                                 ; Menüpontok
C1B8 20 C6 49  ST1  .TEXT" File szerkesztes "
C1CA 00             .BYTE $00
C1CB 20 20 20  ST2  .TEXT"   Karbantartas   "
C1DD 00             .BYTE $00
C1DE 20 20 CC  ST3  .TEXT"  Lemezmuveletek  "
C1F0 00             .BYTE $00
C1F1 20 20 20  ST4  .TEXT"      Fomenu      "
C203 00             .BYTE $00
                                 ; A vonal és a törlő sor
C204 A4 A4 A4  LINE .TEXT"__________________"
C216 00             .BYTE $00
```

```
C217 20 20 20    2030 SPC     .TEXT"                    "
C229 00          2040         .BYTE $00
                                        ; Menüpontok
C22A 20 20 20    2050 ST5     .TEXT"   Adatbevitel      "
C23C 00          2060         .BYTE $00
C23D 20 20 20    2070 ST6     .TEXT"     Listazo        "
C24F 00          2080         .BYTE $00
C250 20 20 20    2090 ST7     .TEXT"       Menu         "
C262 00          2100         .BYTE $00
C263             2110         .END

ZEILEN:202    SYMBOLE:45    FEHLER:0

AC0    =C149  AC1    =C13F  CHKGET=B7F1  CLR    =E544  CRSR   =E50C  D1     =C0C5
D2     =C0EE  D3     =C076  D4    =C09F  D5     =C059  FOL    =C12A  G1     =C124
GET    =C102  GETIN  =F13E  KERET =C038  KR1    =C16D  KR2    =C186  KR3    =C13F
LE     =C118  LINE   =C204  MENU  =C000  PRINT  =FFD2  RVSOFF =C0BD  RVSON  =C0B3
SPC    =C217  ST1    =C1B8  ST1H  =C158  ST1L   =C154  ST2    =C1CB  ST2H   =C15F
ST2L   =C15C  ST3    =C1DE  ST4   =C1F1  ST5    =C22A  ST6    =C23D  ST7    =C250
STC1   =C162  STC2   =C16C  STRING=C139  STRON  =C09D  VEC1   =C14A  VEC2   =C14C
VEC3   =C14E  VEC4   =C150  VEC5  =C152
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FORI= 49152 TO 49768 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA  32,241,183,202,189, 74,193,133,251,189, 76,193
120 DATA 133,252,189, 78,193,133,253,189, 80,193,133,254
130 DATA 189, 82,193,133, 36,169,  8, 32,210,255,169, 14
140 DATA  32,210,255, 32, 68,229, 32, 56,192, 32,157,192
150 DATA 160,  0, 32,179,192, 76,  2,193,165, 36, 10, 24
160 DATA 105,  3,133,247,169, 25, 56,229,247, 74,133,249
170 DATA 169,  8,133,250, 24,105,  3,141,108,193,165,249
180 DATA  24,105,  3,160,  0,153, 98,193, 24,105,  2,200
190 DATA 196, 36,144,245,166,249,164,250, 32, 12,229,169
200 DATA 109,160,193, 32, 57,193,230,249,162,  0,134,248
210 DATA 166,249,164,250, 32, 12,229,169,134,160,193, 32
220 DATA  57,193,230,249,166,248,232,228,247,208,231,166
230 DATA 249,164,250, 32, 12,229,169,159,160,193, 76, 57
240 DATA 193,160,  0,132,255,190, 98,193,172,108,193, 32
250 DATA  12,229, 32,238,192,200,196, 36,208,237, 96,132
260 DATA 255,169,  4,160,194,162, 18,208,  8,132,255,169
270 DATA  23,160,194,162,146,134, 38,133, 34,132, 35,164
280 DATA 255,185, 98,193,170, 72,172,108,193,152, 72,202
290 DATA  32, 12,229,165, 34,164, 35, 32, 57,193,104,168
300 DATA 104,170, 32, 12,229,165, 38, 32,210,255,164,255
310 DATA 177,251, 72,177,253,168,104, 32, 57,193,169,146
320 DATA  32,210,255,164,255, 96, 32, 62,241,240,251,201
330 DATA  17,240, 13,201,145,240, 27,201, 13,208,239,230
340 DATA 255, 76, 68,229,164,255, 32,189,192,200,196, 36
350 DATA 144,  2,160,  0, 32,179,192, 76,  2,193,164,255
360 DATA  32,189,192,136,192,255,208,240,164, 36,136,208
370 DATA 235,133, 32,132, 33,160,  0,177, 32,240,  6, 32
380 DATA 210,255,200,208,246, 96, 84, 92,193,193, 88, 95
390 DATA 193,193,  4,  3,184,203,222,241,193,193,193,193
400 DATA  42, 61, 80,194,194,194, 11, 13, 15, 16,244, 32
410 DATA 171,255, 76, 13, 11,176,192,192,192,192,192,192
420 DATA 192,192,192,192,192,192,192,192,192,192,192,192
430 DATA 192,192,192,192,174,  0,221, 32, 32, 32, 32, 32
440 DATA  32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32
450 DATA  32, 32, 32, 32, 32,221,  0,173,192,192,192,192
460 DATA 192,192,192,192,192,192,192,192,192,192,192,192
470 DATA 192,192,192,192,192,192,189,  0, 32,198, 73, 76
480 DATA  69, 32, 63, 90, 69, 82, 75, 69, 83, 90, 84, 69
490 DATA  83, 32,  0, 32, 32, 32,203, 65, 82, 66, 65, 78
500 DATA  84, 65, 82, 84, 65, 83, 32, 32, 32,  0, 32, 32
510 DATA 204, 69, 77, 69, 90, 77, 85, 86, 69, 76, 69, 84
520 DATA  69, 75, 32, 32,  0, 32, 32, 32, 32, 32, 32,198
530 DATA  79, 77, 69, 78, 85, 32, 32, 32, 32, 32, 32,  0
540 DATA 164,164,164,164,164,164,164,164,164,164,164,164
550 DATA 164,164,164,164,164,164,  0, 32, 32, 32, 32, 32
```

```
560 DATA  32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32
570 DATA  32,  0, 32, 32, 32,193, 68, 65, 84, 66, 69, 86
580 DATA  73, 84, 69, 76, 32, 32, 32, 32,  0, 32, 32, 32
590 DATA  32, 32,204, 73, 83, 84, 65, 90, 79, 32, 32, 32
600 DATA  32, 32, 32,  0, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32,205
610 DATA  69, 78, 85, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32,  0,162
620 DATA 109,160,184, 32,189
630 IF S <> 73759 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
640 PRINT"OK !!":END
```

4.1.8. Magyar ékezetes karakterek

A C64-es alapkiépítésben a szabványnak számító angolszász ABC-t alkalmazza. A betűk bitmintáját a CHAREN ROM tárolja. A C64-es hardvere viszont megengedi a CHAREN-terület ($D000—DFFF) átcímzését a RAM-ba. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy a karaktergenerátor tartalmát saját elképzelésünk szerint módosítsuk.

A módosítással kapcsolatos teendőket a VIC leírásánál már ismertettük, ezért itt csak a gyakorlati tennivalókat tárgyaljuk.

1. Másoljuk le a karaktergenerátor ROM-ot az alatta levő RAM-ba.
2. Módosítsuk a másolatot a megfelelő helyeken.
3. Változtassuk meg a CIA2 *A* portjának ($DD00) 0—1. bitjét.
4. Közöljük az interpreterrel a képernyő-memória kezdőcímét.

Ez utóbbi a tár 648-as címén levő mutatóval lehetséges. A továbbiakban három szubrutin végzi a másolást és a be- illetve kikapcsolást. A rutinok hívása:

— másolás: SYS 49152
— bekapcsolás: SYS 49155
— kikapcsolás: SYS 49154

Az ékezetes karakterek csak a kisbetű-nagybetű üzemmódban láthatók. A karakterek az alábbi billentyűk hatására jelennek meg:

á: Com. + M
é: Com. + £
í: Com. + K
ó: Com: + B
ö: Com. + N
ő: Com. + @
ú: Shift + @
ü: Com. + Q
ű: Com. + G
ä: Com. + Y
Á: Com. + A
É: Com. + E
Í: Com. + R

Ó: Com. + W
Ö: Com. + S
Ő: Com. + I
Ú: Com. + H
Ü: Com. + P
Ű: Com. + L

A rutinok assembly listái:

```
C000               100          *=$C000
C000 4C 09 C0      110          JMP COPY     ; a CHAREN lemásolása és módosítása
C003 4C 68 C1      120          JMP ON       ; átkapcsolás a módosított CHAREN-re
C006 4C 81 C1      130          JMP OFF      ; visszakapcsolás normál üzemmódra

C009 78            140 COPY     SEI          ; a megszakítások letiltása
C00A A5 01         150          LDA $01      ; a tárfelosztás módosítása
C00C 29 FB         160          AND #$FB     ; $D000-DFFF, CHAREN
C00E 85 01         170          STA $01      ; írásra : RAM , olvasásra : ROM
C010 A9 00         180          LDA #$00
C012 85 FD         190          STA $FD      ; a kezdőcím
C014 A9 D0         200          LDA #$D0
C016 85 FE         210          STA $FE      ; beállítása
C018 A2 10         220          LDX #$10     ; 16 lap
C01A A0 00         230          LDY #$00
C01C B1 FD         240 AA0      LDA ($FD),Y ; a CHAREN ROM
C01E 91 FD         250          STA ($FD),Y
C020 C8            260          INY          ; lemásolása a
C021 D0 F9         270          BNE AA0
C023 E6 FE         280          INC $FE      ; RAM-ba
C025 CA            290          DEX
C026 D0 F4         300          BNE AA0
C028 A9 98         310          LDA #CHAR<   ; a mutatók
C02A 85 FD         320          STA $FD
C02C A9 C0         330          LDA #CHAR>   ; táblázata
C02E 85 FE         340          STA $FE
C030 A0 00         350          LDY #$00
C032 B9 7E C0      360 AA3      LDA TBL1,Y   ; a karakter bitmintájának mutatója
C035 84 FF         370          STY $FF      ; a táblázaton belüli mutató tárolása
C037 A0 00         380          LDY #$00
C039 84 23         390          STY $23
C03B 0A            400          ASL A        ; a karakter
C03C 26 23         410          ROL $23
C03E 0A            420          ASL A        ; címének kiszámítása
C03F 26 23         430          ROL $23
C041 0A            440          ASL A        ; a mutató szorzása 8-cal
C042 26 23         450          ROL $23
C044 85 22         460          STA $22
C046 A5 23         470          LDA $23
C048 18            480          CLC
C049 69 D8         490          ADC #$D8     ; cím offset, kisbetű/nagybetű
C04B 85 23         500          STA $23
C04D 69 04         510          ADC #$04     ; cím offset, reverse terület
C04F 85 25         520          STA $25
C051 A5 22         530          LDA $22      ; az alsó byte-ok
C053 85 24         540          STA $24      ; azonosak
C055 A0 00         550          LDY #$00
C057 B1 FD         560 AA1      LDA ($FD),Y ; a bitminta egy byte-ja
C059 91 22         570          STA ($22),Y ; az új CHAREN-be
C05B 49 FF         580          EOR #$FF     ; minden bit megfordítása, reverse
C05D 91 24         590          STA ($24),Y ; a CHAREN-be
C05F C8            600          INY
C060 C0 08         610          CPY #$08     ; a nyolcadik byte ?
C062 D0 F3         620          BNE AA1      ; még nem, vissza
C064 A5 FD         630          LDA $FD
C066 18            640          CLC          ; a cím
C067 69 08         650          ADC #$08     ; növelése 8-cal
```

```
C069 85 FD       660       STA $FD
C06B 90 02       670       BCC AA2
C06D E6 FE       680       INC $FE
C06F A4 FF       690 AA2   LDY $FF      ; a mutató visszatöltése
C071 C8          700       INY
C072 C0 1A       710       CPY #$1A     ; az utolsó karakter ?
C074 D0 BC       720       BNE AA3      ; még nem, vissza
C076 A5 01       730       LDA $01
C078 09 04       740       ORA #$04     ; a tárfelosztás visszaállítása
C07A 85 01       750       STA $01
C07C 58          760       CLI          ; a megszakítások engedélyezése
C07D 60          770       RTS

C07E 6A 6B 67    780 TBL1  .BYTE $6A,$6B,$67,$68,$61,$7F,$7A,$64,$65
C087 6E 6F 70    790       .BYTE $6E,$6F,$70,$71,$72,$73,$74,$75,$76
C090 7E 7B 7C    800       .BYTE $7E,$7B,$7C,$78,$79,$6D,$1C,$77

C098 00 66 00    810 CHAR  .BYTE $00,$66,$00,$3C,$66,$66,$3C,$00
C0A0 00 66 00    820       .BYTE $00,$66,$00,$66,$66,$66,$3E,$00
C0A8 06 0C 3C    830       .BYTE $06,$0C,$3C,$06,$3E,$66,$3E,$00
C0B0 06 0C 3C    840       .BYTE $06,$0C,$3C,$66,$7E,$60,$3C,$00
C0B8 0C 18 00    850       .BYTE $0C,$18,$00,$38,$18,$18,$3C,$00
C0C0 06 0C 00    860       .BYTE $06,$0C,$00,$3C,$66,$66,$3C,$00
C0C8 0C 18 00    870       .BYTE $0C,$18,$00,$66,$66,$66,$3E,$00
C0D0 1B 36 00    880       .BYTE $1B,$36,$00,$3C,$66,$66,$3C,$00
C0D8 1B 36 00    890       .BYTE $1B,$36,$00,$66,$66,$66,$3E,$00
C0E0 66 00 3C    900       .BYTE $66,$00,$3C,$66,$66,$66,$3C,$00
C0E8 66 00 66    910       .BYTE $66,$00,$66,$66,$66,$66,$3C,$00
C0F0 06 0C 3C    920       .BYTE $06,$0C,$3C,$66,$7E,$66,$66,$00
C0F8 0C 18 7E    930       .BYTE $0C,$18,$7E,$60,$78,$60,$7E,$00
C100 06 08 3C    940       .BYTE $06,$08,$3C,$18,$18,$18,$3C,$00
C108 06 0C 3C    950       .BYTE $06,$0C,$3C,$66,$66,$66,$3C,$00
C110 0C 18 66    960       .BYTE $0C,$18,$66,$66,$66,$66,$3C,$00
C118 1B 14 3C    970       .BYTE $1B,$14,$3C,$66,$66,$66,$3C,$00
C120 33 22 66    980       .BYTE $33,$22,$66,$66,$66,$66,$3C,$00
C128 00 00 00    990       .BYTE $00,$00,$00,$1F,$1F,$18,$18,$18
C130 00 00 00    1000      .BYTE $00,$00,$00,$F8,$F8,$18,$18,$18
C138 18 18 18    1010      .BYTE $18,$18,$18,$1F,$1F,$00,$00,$00
C140 00 00 00    1020      .BYTE $00,$00,$00,$FF,$FF,$00,$00,$00
C148 00 08 0C    1030      .BYTE $00,$08,$0C,$FE,$FE,$0C,$08,$00
C150 00 00 00    1040      .BYTE $00,$00,$00,$00,$00,$00,$00,$FF
C158 1C 30 3C    1050      .BYTE $1C,$30,$3C,$66,$66,$3C,$0C,$38
C160 66 00 3C    1060      .BYTE $66,$00,$3C,$06,$3E,$66,$3E,$00

C168 AD 11 D0    1070 ON   LDA $D011    ; VIC 1. ellenőrző-vezérlő regiszter
C16B 29 EF       1080      AND #$EF     ; %11101111, a képernyő kikapcsolása
C16D 8D 11 D0    1090      STA $D011
C170 AD 00 DD    1100      LDA $DD00    ; CIA2 A port
C173 29 FC       1110      AND #$FC     ; az alsó két bit törlése
C175 8D 00 DD    1120      STA $DD00    ; VA14-15 magas, a 4. 16K-s lap
C178 A9 CC       1130      LDA #$CC     ; a 204. lap
C17A 8D 88 02    1140      STA $0288    ; a képernyőmemória címe (lap)
C17D A9 37       1150      LDA #$37     ; a báziscím értéke
C17F D0 17       1160      BNE AA5      ; feltétel nélküli ugrás

C181 AD 11 D0    1170 OFF  LDA $D011
C184 29 EF       1180      AND #$EF     ; a képernyő kikapcsolása
C186 8D 11 D0    1190      STA $D011
C189 AD 00 DD    1200      LDA $DD00
C18C 09 03       1210      ORA #$03     ; VA14-15 alacsony, az 1. 16K-s lap
C18E 8D 00 DD    1220      STA $DD00
C191 A9 04       1230      LDA #$04     ; a 4. lap
C193 8D 88 02    1240      STA $0288    ; a képernyőmemória kezdőcíme (lap)
C196 A9 17       1250      LDA #$17     ; a báziscím
C198 8D 18 D0    1260 AA5  STA $D018    ; a CHAREN és a képernyőtár báziscíme
C19B 20 44 E5    1270      JSR $E544    ; képernyőtörlés
C19E AD 11 D0    1280      LDA $D011
C1A1 09 10       1290      ORA #$10     ; a képernyő visszakapcsolása
C1A3 8D 11 D0    1300      STA $D011
C1A6 60          1310      RTS
C1A7             1320      .END
```

```
ZEILEN:123     SYMBOLE:10     FEHLER:0

AA0   =C01C  AA1   =C057  AA2   =C06F  AA3   =C032  AA5   =C198  CHAR  =C098
COPY  =C009  OFF   =C181  ON    =C168  TBL1  =C07E
```

A program BASIC-betöltője:

```
100 FOR I= 49152 TO 49574:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA  76,  9,192, 76,104,193, 76,129,193,120
120 DATA 165,  1, 41,251,133,  1,169,  0,133,253
130 DATA 169,208,133,254,162, 16,160,  0,177,253
140 DATA 145,253,200,208,249,230,254,202,208,244
150 DATA 169,152,133,253,169,192,133,254,160,  0
160 DATA 185,126,192,132,255,160,  0,132, 35, 10
170 DATA  38, 35, 10, 38, 35, 10, 38, 35,133, 34
180 DATA 165, 35, 24,105,216,133, 35,105,  4,133
190 DATA  37,165, 34,133, 36,160,  0,177,253,145
200 DATA  34, 73,255,145, 36,200,192,  8,206,243
210 DATA 165,253, 24,105,  8,133,253,144,  2,230
220 DATA 254,164,255,200,192, 26,208,188,165,  1
230 DATA   9,  4,133,  1, 88, 96,106,107,103,104
240 DATA  97,127,122,100,101,110,111,112,113,114
250 DATA 115,116,117,118,126,123,124,120,121,109
260 DATA  28,119,  0,102,  0, 60,102,102, 60,  0
270 DATA   0,102,  0,102,102,102, 62,  0,  6, 12
280 DATA  60,  6, 62,102, 62,  0,  6, 12, 60,102
290 DATA 126, 96, 60,  0, 12, 24,  0, 56, 24, 24
300 DATA  60,  0,  6, 12,  0, 60,102,102, 60,  0
310 DATA  12, 24,  0,102,102,102, 62,  0, 27, 54
320 DATA   0, 60,102,102, 60,  0, 27, 54,  0,102
330 DATA 102,102, 62,  0,102,  0, 60,102,102,102
340 DATA  60,  0,102,  0,102,102,102,102, 60,  0
350 DATA   6, 12, 60,102,126,102,102,  0, 12, 24
360 DATA 126, 96,120, 96,126,  0,  6,  8, 60, 24
370 DATA  24, 24, 60,  0,  6, 12, 60,102,102,102
380 DATA  60,  0, 12, 24,102,102,102,102, 60,  0
390 DATA  27, 20, 60,102,102,102, 60,  0, 51, 34
400 DATA 102,102,102,102, 60,  0,  0,  0,  0, 31
410 DATA  31, 24, 24, 24,  0,  0,  0,248,248, 24
420 DATA  24, 24, 24, 24, 24, 31, 31,  0,  0,  0
430 DATA   0,  0,  0,255,255,  0,  0,  0,  0,  8
440 DATA  12,254,254, 12,  8,  0,  0,  0,  0,  0
450 DATA   0,  0,  0,255, 28, 48, 60,102,102, 60
460 DATA  12, 56,102,  0, 60,  6, 62,102, 62,  0
470 DATA 173, 17,208, 41,239,141, 17,208,173,  0
480 DATA 221, 41,252,141,  0,221,169,204,141,136
490 DATA   2,169, 55,208, 23,173, 17,208, 41,239
500 DATA 141, 17,208,173,  0,221,  9,  3,141,  0
510 DATA 221,169,  4,141,136,  2,169, 23,141, 24
520 DATA 208, 32, 68,229,173, 17,208,  3, 16,141
530 DATA  17,208, 96
550 IF S <> 37051 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.9. A képernyőgörgetés módosítása

A képernyőscroll soronkénti (tehát 8 pontsoros) léptetéssel működik. Ez az úsztatás (scroll) kissé zavaró a szemnek. Lényegesen barátságosabb az, ha lágyan, pontsoronként úszik be a képernyőbe az új sor. Az itt ismertetett rutin segítségével ez megoldható. A rutin „beépül" a KERNAL úsztató rutinjába. Ehhez azonban a KERNAL és BASIC ROM-okat le kell másolni a RAM-ba. (A BASIC-et azért, mert a KERNAL-t külön nem lehet RAM állapotra kapcsolni — egyébként más nem indokolja a lemásolást.) A megfelelő módosítás után az új rutin működésképes.

Az új scroll trükkje azon alapul, hogy a VIC lehetőséget biztosít a képernyő 7 pontsoros elmozdítására. Megfelelő időzítéssel az emberi szem becsapható, és ezt használja ki a rutin. Először 7 pontsorral feljebb mozgatja a hátteret, majd hirtelen visszakapcsol és egy egész sort emel. Ez az utóbbi a csalás, mert csak egy pontsor feljebb mozdulását látjuk, valójában azonban lefelé 7, felfelé 8 pontsoros mozgás zajlik le néhány msec alatt. Ez olyan gyorsan történik, hogy az emberi szem nem képes követni.

A rutin a SYS 49152 utasítással hívható. A módosítás kikapcsolható a tárkonfiguráció visszaállításával: POKE 1,55.

A rutin BASIC-kezelője:

```
 10 REM FOLYAMATOS SCROLL
100 POKE 53280,11:POKE 53281,0:PRINT CHR$(30)CHR$(147)
110 GOSUB 500
120 SYS 49152
130 PRINT "FOLYAMATOS GORGETES":PRINT:PRINT
140 PRINT "BEKAPCSOLAS : POKE 1,53"
150 PRINT
160 PRINT "KIKAPCSOLAS : POKE 1,55"
170 PRINT:PRINT "BILLENTYURE TOVABB !"
180 WAIT 198,1:GET X$
190 POKE 1,53
200 LIST
500 FOR I= 49152 TO 49273:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
510 DATA 169,160, 32,  7,192,169,224,133,252,169
520 DATA  32,133,253,160,  0,132,251,177,251,145
530 DATA 251,136,208,249,230,252,198,253,208,243
540 DATA 169, 41,162,192,141,  1,233,142,  2,233
550 DATA  96,224,  0,208, 58,120,169,  6,141,121
560 DATA 192,160,  2,169,248,205, 18,208,208,251
570 DATA 169,249,205, 18,208,208,251,136,208,239
580 DATA 173, 17,208, 41,240, 24,109,121,192,141
590 DATA  17,208,206,121,192, 16,220,160, 40,204
600 DATA  18,208,208,251,169,128, 44, 17,208,208
610 DATA 242,240, 15,224, 13,208, 11,173, 17,208
620 DATA  41,240, 24,105,  7,141, 17,208, 76,240
630 DATA 233,  0
640 IF S <> 18072 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
650 RETURN
```

A gépi szubrutin assembly listája:

```
C000              90         *=$C000
C000 A9 A0        100 SCROLL LDA #$A0      ; A BASIC ROM kezdőcíme
C002 20 07 C0     110        JSR COPY      ; A másolás végrehajtása
C005 A9 E0        120        LDA #$E0      ; A KERNAL ROM kezdőcíme
                                           ; Másoló ciklus
C007 85 FC        130 COPY   STA $FC       ; A kezdőcím fölső tárolása
C009 A9 20        140        LDA #$20      ; Ciklusszámláló, 32 lap
C00B 85 FD        150        STA $FD
C00D A0 00        160        LDY #$00      ; Kezdőcím, alsó byte
C00F 84 FB        170        STY $FB
C011 B1 FB        180 AA0    LDA ($FB),Y   ; A másolás végrehajtása
C013 91 FB        190        STA ($FB),Y
C015 88           200        DEY           ; A belső ciklus lefutott ?
C016 D0 F9        210        BNE AA0       ; Még nem, vissza
C018 E6 FC        220        INC $FC       ; A fölső byte növelése
C01A C6 FD        230        DEC $FD       ; A külső ciklus lefutott ?
C01C D0 F3        240        BNE AA0       ; Még nem, vissza
C01E A9 29        250        LDA #MOD<     ; A bővítés
C020 A2 C0        260        LDX #MOD>     ; kezdőcíme
C022 8D 01 E9     270        STA $E901     ; A lemásolt
C025 8E 02 E9     280        STX $E902     ; KERNAL-ba
C028 60           290        RTS
                                           ; Az úsztató-rutin bővítése
C029 E0 00        300 MOD    CPX #$00
C02B D0 3A        310        BNE AA1
C02D 78           320        SEI           ; A megszakítások letiltása
C02E A9 06        330        LDA #$06
C030 8D 79 C0     340        STA CNT       ; A számláló inicializálása
C033 A0 02        350 AA5    LDY #$02      ; Várakozás két félképre
C035 A9 F8        360 AA4    LDA #$F8      ; 248
C037 CD 12 D0     370 AA2    CMP $D012     ; Elérte a rasztersor ?
C03A D0 FB        380        BNE AA2       ; Még nem, várakozni
C03C A9 F9        390        LDA #$F9      ; 249
C03E CD 12 D0     400 AA3    CMP $D012     ; Elérte a rasztersor ?
C041 D0 FB        410        BNE AA3       ; Még nem, várakozni
C043 88           420        DEY
C044 D0 EF        430        BNE AA4
C046 AD 11 D0     440        LDA $D011     ; VIC 1. ellenőrző vezérlő regiszter
C049 29 F0        450        AND #$F0      ; Az alsó félbyte törlése
C04B 18           460        CLC
C04C 6D 79 C0     470        ADC CNT       ; A számláló hozzáadása
C04F 8D 11 D0     480        STA $D011     ; és beállítás
C052 CE 79 C0     490        DEC CNT       ; A számláló csökkentése
C055 10 DC        500        BPL AA5       ; Még pozitív, vissza
C057 A0 28        510 AA7    LDY #$28      ; 40
C059 CC 12 D0     520 AA6    CPY $D012     ; A rasztersor elérte ?
C05C D0 FB        530        BNE AA6       ; Még nem, várakozni
C05E A9 80        540        LDA #$80
C060 2C 11 D0     550        BIT $D011     ; A 7. bit magas ?
C063 D0 F2        560        BNE AA7       ; Igen, várakozni
C065 F0 0F        570        BEQ AA8       ; Nem, az eredeti rutinra

C067 E0 0D        580 AA1    CPX #$0D
C069 D0 0B        590        BNE AA8
C06B AD 11 D0     600        LDA $D011     ; VIC 1. ellenőrző-vezérlő regiszter
C06E 29 F0        610        AND #$F0      ; Az alsó félbyte levágása
C070 18           620        CLC
C071 69 07        630        ADC #$07      ; 7 hozzáadása
C073 8D 11 D0     640        STA $D011     ; és beállítás
C076 4C F0 E9     650 AA8    JMP $E9F0     ; Az eredeti rutinra

C079 00           660 CNT    .BYTE $00     ; A számláló
C07A              670        .END

ZEILEN:59    SYMBOLE:13    FEHLER:0

AA0    =C011  AA1    =C067  AA2    =C037  AA3    =C03E  AA4    =C035  AA5    =C033
AA6    =C059  AA7    =C057  AA8    =C076  CNT    =C079  COPY   =C007  MOD    =C029
SCROLL=C000
```

4.1.10. A LIST utasítás módosítása

A programlista kinyomtatásakor zavart okoz, ha a papír perforációjára is ír a nyomtatófej. Ha azt szeretnénk, hogy a lap perforációjára ne kerüljön nyomtatott sor, módosítanunk kell a LIST-rutint.

A LIST-rutint legegyszerűbb úgy átírni, hogy a BASIC ROM-ot lemásoljuk az alatta lévő RAM-ba, néhány helyen módosítjuk, majd lekapcsolunk rá. A módosítások arra szolgálnak, hogy az eredeti LIST-rutin bizonyos helyeken kitérőt tegyen a mi rutinunkban. A bővítés számolja a kinyomtatott sorokat, és egy megadott számú sort elérve lapot emel, majd kezdi elölről a számlálást.

Programunk egy bizonyos szám után lapot emel, azaz kiír néhány CR karaktert, amelyek soremelésekre kényszerítik a nyomtatót.

A program hívása: SYS 49152

A program assembly listája:

```
0079                CHRGOT =$0079
C000                       *=$C000
C000 A2 20                 LDX #$20      ; 32 lap
C002 A9 A0                 LDA #$A0      ;
C004 A0 00                 LDY #$00      ;
C006 84 FB                 STY $FB       ;
C008 85 FC                 STA $FC       ; a BASIC ROM
C00A B1 FB          AA0    LDA ($FB),Y   ;
C00C 91 FB                 STA ($FB),Y   ;
C00E C8                    INY           ; lemásolása a RAM-ba
C00F D0 F9                 BNE AA0       ;
C011 E6 FC                 INC $FC       ;
C013 CA                    DEX           ;
C014 D0 F4                 BNE AA0       ;
C016 A9 40                 LDA #MOD-1<
C018 8D 42 A0              STA $A042     ; a LIST utasítás
C01B A9 C0                 LDA #MOD>
C01D 8D 43 A0              STA $A043     ; új címe-1
C020 A9 6C                 LDA #COUNT<   ;
C022 8D D8 A6              STA $A6D8     ; a bővítő rutin
C025 A9 C0                 LDA #COUNT>   ;
C027 8D D9 A6              STA $A6D9     ; beépítése az eredeti rutinba
C02A A9 20                 LDA #$20      ; JSR kód
C02C 8D D7 A6              STA $A6D7     ;
C02F A9 EA                 LDA #$EA      ; NOP kód
C031 8D BB A6              STA $A6BB     ;
C034 8D BC A6              STA $A6BC     ;
C037 A9 60                 LDA #$60      ; RTS kód
C039 8D 14 A7              STA $A714     ; melegstart helyett RTS
C03C A9 36                 LDA #$36      ; lekapcsolás
C03E 85 01                 STA $01       ; a RAM-ra
C040 60                    RTS

C041 A9 00          MOD    LDA #$00
C043 8D DB 03              STA $03DB     ; a sorszámlálók
C046 8D DC 03              STA $03DC     ; inicializálása
C049 A5 7A                 LDA $7A
C04B 48                    PHA           ; a programszámláló
C04C A5 7B                 LDA $7B
C04E 48                    PHA           ; verembe mentése
C04F 20 79 00              JSR CHRGOT    ; az utolsó karakter újraolvasása
C052 20 9C A6              JSR $A69C     ; az eredeti LIST-rutinra
C055 A9 00                 LDA #$00
C057 8D DB 03              STA $03DB     ; a számlálók
```

```
C05A 8D DC 03    530          STA $03DC    ; inicializálása
C05D 20 D7 AA    540          JSR $AAD7    ; CR kiírása
C060 68          550          PLA
C061 85 7B       560          STA $7B      ; a programszámláló
C063 68          570          PLA
C064 85 7A       580          STA $7A      ; visszatöltése
C066 20 F8 A8    590          JSR $A8F8    ; a következő utasítás megkeresése
C069 4C 79 00    600          JMP CHRGOT   ; a rutin vége

C06C 8C A1 C0    610 COUNT    STY CNT4     ; a mutató ideiglenes tárolása
C06F AE 9D C0    620          LDX CNT0     ; a határérték
C072 EC A0 C0    630          CPX CNT3     ; egyenlő a számlálóval ?
C075 F0 06       640          BEQ FEED     ; igen, lapot emelni
C077 EE A0 C0    650          INC CNT3     ; még nem, növelni a számlálót
C07A 4C 96 C0    660          JMP AA2      ; folytatni a listázást

C07D AE 9E C0    670 FEED     LDX CNT1     ; az üres sorok száma
C080 EC 9F C0    680          CPX CNT2     ; egyenlő a számlálóval ?
C083 F0 09       690          BEQ AA1      ; igen, új lapot kezdeni
C085 20 D7 AA    700          JSR $AAD7    ; CR kiírása
C088 EE 9F C0    710          INC CNT2     ; a számláló növelése
C08B 4C 7D C0    720          JMP FEED     ; és vissza

C08E A9 00       730 AA1      LDA #$00     ; a számlálók
C090 8D A0 C0    740          STA CNT3     ; inicializálása
C093 8D 9F C0    750          STA CNT2
C096 AC A1 C0    760 AA2      LDY CNT4     ; az offset visszatöltése
C099 C8          770          INY
C09A B1 5F       780          LDA ($5F),Y ; a következő karakter
C09C 60          790          RTS

C09D 3E          800 CNT0     .BYTE 62     ; a sorok száma egy lapon
C09E 0A          810 CNT1     .BYTE 10     ; a soremelések száma
C09F 00          820 CNT2     .BYTE 0      ; a soremelések számlálása
C0A0 00          830 CNT3     .BYTE 0      ; a lapra írt sorok száma
C0A1 00          840 CNT4     .BYTE 0      ; átmeneti tároló
C0A2             850          .END

ZEILEN:76   SYMBOLE:12   FEHLER:0

AA0   =C00A  AA1   =C08E  AA2   =C096  CHRGOT=0079  CNT0  =C09D  CNT1  =C09E
CNT2  =C09F  CNT3  =C0A0  CNT4  =C0A1  COUNT =C06C  FEED  =C07D  MOD   =C041
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FOR I= 49152 TO 49313:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 IF S <> 22978 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
120 SYS49152
130 :
140 DATA 162, 32,169,160,160,  0,132,251,133,252
150 DATA 177,251,145,251,200,208,249,230,252,202
160 DATA 208,244,169, 64,141, 66,160,169,192,141
170 DATA  67,160,169,108,141,216,166,169,192,141
180 DATA 217,166,169, 32,141,215,166,169,234,141
190 DATA 187,166,141,188,166,169, 96,141, 20,167
200 DATA 169, 54,133,  1, 96,169,  0,141,219,  3
210 DATA 141,220,  3,165,122, 72,165,123, 72, 32
220 DATA 121,  0, 32,156,166,169,  0,141,219,  3
230 DATA 141,220,  3, 32,215,170,104,133,123,104
240 DATA 133,122, 32,248,168, 76,121,  0,140,161
250 DATA 192,174,157,192,236,160,192,240,  6,238
260 DATA 160,192, 76,150,192,174,158,192,236,159
270 DATA 192,240,  9, 32,215,170,238,159,192, 76
280 DATA 125,192,169,  0,141,160,192,141,159,192
290 DATA 172,161,192,200,177, 95, 96
300 DATA  62 : REM A KIIRT SOROK SZAMA
310 DATA  10 : REM AZ EMELT SOROK SZAMA
320 DATA   0,  0,  0
```

4.1.11. A változók kiírása

A legtöbb BASIC-bővítés tartalmazza. Programfejlesztés során nagyon hasznos, mert együtt látható a legtöbb változó, amely a változóterületen van. A változók értékéből következtetni lehet a program működésére, esetleges hibájára.

A rutin kiírja a változó nevét és típusát, majd tartalmát. A változók a deklaráció sorrendjében jelennek meg. A rutin a SYS 49152 utasítással hívható. Assembly listája:

```
C000             100         *=$C000
E386             110 WARM    =$E386
FFD2             120 PRINT   =$FFD2
AAD7             130 CROUT   =$AAD7
A82C             140 STOP    =$A82C
B395             150 FLOAT   =$B395
BBA6             160 YFAC    =$BBA6
BDD7             170 ASCII   =$BDD7

C000 A5 2D       180 DUMP    LDA $2D       ; A programvégmutató
C002 A4 2E       190         LDY $2E       ; beolvasása
C004 85 45       200 AA6     STA $45       ; és tárolása
C006 84 46       210         STY $46
C008 C4 30       220         CPY $30       ; összehasonlítás a változók vége
C00A D0 02       230         BNE AA0
C00C C5 2F       240         CMP $2F       ; mutatóval
C00E 90 03       250 AA0     BCC AA1       ; Ha kisebb, ugrás a rutinra
C010 4C 86 E3    260         JMP WARM      ; Ha nagyobb, a BASIC melegstartra

C013 69 02       270 AA1     ADC #$02      ; Kettő hozzáadása az alsó byte-hoz
C015 90 01       280         BCC AA2       ; Ha nincs túlcsordulás, ugrás
C017 C8          290         INY           ; A fölső byte növelése
C018 85 22       300 AA2     STA $22       ; A változókezdet
C01A 84 23       310         STY $23       ; rögzítése
C01C 20 49 C0    320         JSR NAME      ; A változó nevének kiírása
C01F 8A          330         TXA           ; A név első byte-jának vizsgálata
C020 10 0C       340         BPL AA3       ; Valós vagy szöveg tipusú változó
C022 98          350         TYA           ; A név második byte-jának vizsgálata
C023 10 18       360         BPL AA4       ; Ha nem változó, címnövelés 7-tel
C025 20 7F C0    370         JSR SPACE     ; A szóköz és az egyenlőségjel kiírása
C028 20 88 C0    380         JSR INTEG     ; Egész tipusú változó kiírása
C02B 4C 3D C0    390         JMP AA4       ; A cím növelése 7-tel

C02E 20 7F C0    400 AA3     JSR SPACE     ; Szóköz és egyenlőségjel kiírása
C031 98          410         TYA
C032 30 06       420         BMI AA5       ; Ha szövegváltozó, ugrás
C034 20 9A C0    430         JSR REAL      ; Valós tipusú változó kiírása
C037 4C 3D C0    440         JMP AA4       ; A cím növelése 7-tel

C03A 20 A0 C0    450 AA5     JSR STRING    ; Szövegváltozó kiírása
C03D A5 45       460 AA4     LDA $45       ; A jelenlegi cím
C03F A4 46       470         LDY $46       ; beolvasása
C041 18          480         CLC
C042 69 07       490         ADC #$07      ; 7 hozzáadása a címhez
C044 90 BE       500         BCC AA6       ; Ha nincs túlcsordulás, vissza
C046 C8          510         INY           ; A fölső byte növelése
C047 B0 BB       520         BCS AA6       ; Vissza egy új változó kilistázához
                                           ; A név kiírása
C049 20 D7 AA    530 NAME    JSR CROUT     ; Return kiírása
C04C 20 2C A8    540         JSR STOP      ; A STOP billentyű lekérdezése
C04F A0 00       550         LDY #$00
C051 B1 45       560         LDA ($45),Y   ; A név első byte-jának
C053 AA          570         TAX           ; beolvasása és tárolása
C054 10 06       580         BPL AB0       ; Ha kisebb, mint 128, ugrás
C056 C8          590         INY
```

```
C057 B1 45      600          LDA ($45),Y ; A név második byte-ja
C059 30 01      610          BMI AB0     ; Ha nagyobb, mint 127, akkor ugrás
C05B 60         620 AB4      RTS

C05C A0 00      630 AB0      LDY #$00
C05E B1 45      640          LDA ($45),Y ; A név első byte-jának beolvasása
C060 29 7F      650          AND #$7F    ; és az offset levágása
C062 20 D2 FF   660          JSR PRINT   ; Az első byte kiírása
C065 C8         670          INY
C066 B1 45      680          LDA ($45),Y ; A második byte beolvasása
C068 A8         690          TAY         ; Tárolás az Y regiszterben
C069 29 7F      700          AND #$7F    ; Az offset levágása
C06B F0 03      710          BEQ AB1     ; Ha nulla, a kiírást átugrani
C06D 20 D2 FF   720          JSR PRINT   ; A második byte kiírása
C070 8A         730 AB1      TXA         ; Az első byte vizsgálata
C071 10 04      740          BPL AB2     ; Kisebb, mint 128, valós vagy szöveg
C073 A9 25      750          LDA #$25    ; "%"
C075 D0 05      760          BNE AB3     ; Feltétel nélküli ugrás
C077 98         770 AB2      TYA         ; A második byte vizsgálata
C078 10 E1      780          BPL AB4     ; Kisebb, mint 128, valós
C07A A9 24      790          LDA #$24    ; "$"
C07C 4C D2 FF   800 AB3      JMP PRINT   ; A % vagy a $ kiírása
                                         ; Szóköz és egyenlőségjel kiírása
C07F A9 20      810 SPACE    LDA #$20    ; Szóköz
C081 20 D2 FF   820          JSR PRINT   ; kiírása
C084 A9 3D      830          LDA #$3D    ; Egyenlőségjel
C086 D0 F4      840          BNE AB3     ; kiírása
                                         ; Egész típusú változó kiírása
C088 A0 00      850 INTEG    LDY #$00
C08A B1 22      860          LDA ($22),Y ; Az alsó byte beolvasása
C08C AA         870          TAX
C08D C8         880          INY
C08E B1 22      890          LDA ($22),Y ; A fölső byte beolvasása
C090 A8         900          TAY
C091 8A         910          TXA
C092 20 95 B3   920          JSR FLOAT   ; Átalakítás lebegőpontossá
C095 A0 01      930 AB5      LDY #$01
C097 4C D7 BD   940          JMP ASCII   ; FAC/ASCII átalakítás és kiírás
                                         ; Valós típusú változó kiírása
C09A 20 A6 BB   950 REAL     JSR YFAC    ; Egy változó átvitele a FAC-ba
C09D 4C 95 C0   960          JMP AB5     ; Átalakítás és kiírás
                                         ; Szöveges változó kiírása
C0A0 20 BF C0   970 STRING   JSR AB6     ; Idézőjel kiírása
C0A3 A0 02      980          LDY #$02
C0A5 B1 22      990          LDA ($22),Y ; A cím fölső byte beolvasása
C0A7 85 25     1000          STA $25     ; és tárolása
C0A9 88        1010          DEY
C0AA B1 22     1020          LDA ($22),Y ; A cím alsó beolvasása
C0AC 85 24     1030          STA $24     ; és tárolása
C0AE 88        1040          DEY
C0AF B1 22     1050          LDA ($22),Y ; A hossz beolvasása
C0B1 85 26     1060          STA $26     ; és tárolása
C0B3 F0 0A     1070          BEQ AB6     ; A hossz nulla, ugrás
C0B5 B1 24     1080 AB7      LDA ($24),Y ; A szöveg karaktereinek beolvasása
C0B7 20 D2 FF  1090          JSR PRINT   ; és kiírása
C0BA C8        1100          INY
C0BB C4 26     1110          CPY $26     ; Elérte a hosszt ?
C0BD D0 F6     1120          BNE AB7     ; Még nem
C0BF A9 22     1130 AB6      LDA #$22    ; Idézőjel
C0C1 4C D2 FF  1140          JMP PRINT   ; kiírása
C0C4           1150          .END

ZEILEN:106    SYMBOLE:28    FEHLER:0

AA0    =C00E  AA1    =C013  AA2    =C018  AA3    =C02E  AA4    =C03D  AA5    =C03A
AA6    =C004  AB0    =C05C  AB1    =C070  AB2    =C077  AB3    =C07C  AB4    =C05B
AB5    =C095  AB6    =C0BF  AB7    =C0B5  ASCII  =BDD7  CROUT  =AAD7  DUMP   =C000
FLOAT  =B395  INTEG  =C088  NAME   =C049  PRINT  =FFD2  REAL   =C09A  SPACE  =C07F
STOP   =A82C  STRING=C0A0   WARM   =E386  YFAC   =BBA6
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FOR I= 49152 TO 49347:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA 165, 45,164, 46,133, 69,132, 70,196, 48
120 DATA 208,  2,197, 47,144,  3, 76,134,227,105
130 DATA   2,144,  1,200,133, 34,132, 35, 32, 73
140 DATA 192,136, 16, 12,152, 16, 24, 32,127,192
150 DATA  32,136,192, 76, 61,192, 32,127,192,152
160 DATA  48,  6, 32,154,192, 76, 61,192, 32,160
170 DATA 192,165, 69,164, 70, 24,105,  7,144,190
180 DATA 200,176,187, 32,215,170, 32, 44,168,160
190 DATA   0,177, 69,170, 16,  6,200,177, 69, 48
200 DATA   1, 96,160,  0,177, 69, 41,127, 32,210
210 DATA 255,200,177, 69,168, 41,127,240,  3, 32
220 DATA 210,255,138, 16,  4,169, 37,208,  5,152
230 DATA  16,225,169, 36, 76,210,255,169, 32, 32
240 DATA 210,255,169, 61,208,244,160,  0,177, 34
250 DATA 170,200,177, 34,168,138, 32,149,179,160
260 DATA   1, 76,215,189, 32,166,187, 76,149,192
270 DATA  32,191,192,160,  2,177, 34,133, 37,136
280 DATA 177, 34,133, 36,136,177, 34,133, 38,240
290 DATA  10,177, 36, 32,210,255,200,196, 38,208
300 DATA 246,169, 34, 76,210,255
320 IF S <> 22920 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.12. A BASIC program visszaállítása

A NEW-val törölt BASIC-program nem törlődik azonnal fizikailag is a tárban. A program visszaállítható egészen addig, amíg valamilyen tárműveletet nem végeztünk, pl. változódeklarációt. Az ismertetett gépi program ezt végzi el:

— megkeresi a BASIC sorok végét,
— a sorvégmutatót követő címet elhelyezi a sor láncolási byte-jaiban,
— veszi a következő sort,
— figyeli a program végét jelentő három $00 byte-ot,
— beállítja a programmutatókat a nulláslapon.

A program a SYS 49152 utasítással hívható. Assembly listája:

```
C000              100          *=$C000
C000 A5 2B        110 RENEW    LDA $2B      ; BASIC-kezdet, alsó byte
C002 85 FB        120          STA $FB      ;
C004 A5 2C        130          LDA $2C      ; BASIC kezdet, fölső byte
C006 85 FC        140          STA $FC
C008 A0 03        150 AA1      LDY #$03     ; Offset a sor első byte-jára
C00A C8           160 AA0      INY
C00B B1 FB        170          LDA ($FB),Y  ; A sorvég relatív címének
C00D D0 FB        180          BNE AA0      ; kiszámítása
C00F C8           190          INY
C010 98           200          TYA
C011 18           210          CLC
C012 65 FB        220          ADC $FB      ; A sor végcímének kiszámítása
C014 AA           230          TAX          ; Alsó byte
C015 A0 00        240          LDY #$00
C017 98           250          TYA
C018 65 FC        260          ADC $FC
C01A 48           270          PHA          ; Fölső byte a verembe
```

```
C01B 8A          280         TXA
C01C 91 FB       290         STA ($FB),Y ; A láncolási mutató
C01E C8          300         INY
C01F 68          310         PLA
C020 91 FB       320         STA ($FB),Y ; tárolása
C022 85 FC       330         STA $FC     ; A munkaregiszter
C024 86 FB       340         STX $FB     ; új értéke
C026 B1 FB       350         LDA ($FB),Y ; Program vége ?
C028 D0 DE       360         BNE AA1     ; Nem, vissza
C02A 88          370         DEY
C02B B1 FB       380         LDA ($FB),Y ; Program vége ?
C02D D0 D9       390         BNE AA1     ; Nem, vissza
C02F A5 FB       400         LDA $FB
C031 A6 FC       410         LDX $FC     ; A programvég mutató
C033 18          420         CLC
C034 69 02       430         ADC #$02    ; Kiszámítása
C036 90 01       440         BCC AA2
C038 E8          450         INX
C039 85 2D       460 AA2     STA $2D     ; és betöltése
C03B 86 2E       470         STX $2E     ; a regiszterbe
C03D 20 60 A6    480         JSR $A660   ; CLR utasítás
C040 4C 86 E3    490         JMP $E386   ; BASIC melegstart
C043             500         .END

ZEILEN:41    SYMBOLE:4    FEHLER:0

AA0   =C00A  AA1   =C008  AA2   =C039   RENEW =C000
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FORI= 49152 TO 49218 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA 165, 43,133,251,165, 44,133,252,160,  3,200,177
120 DATA 251,208,251,200,152, 24,101,251,170,160,  0,152
130 DATA 101,252, 72,136,145,251,200,104,145,251,133,252
140 DATA 134,251,177,251,208,222,136,177,251,208,217,165
150 DATA 251,166,252, 24,105,  2,144,  1,232,133, 45,134
160 DATA  46, 32, 96,166, 76,134,227
170 IF S <> 10353 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
180 PRINT"OK !!":END
```

4.1.13. A képernyő tartalmának kiírása — HARDCOPY

A HARDCOPY nem túl gyakran használt rutin. Viszonylag kevés felhasználói program alkalmazza; inkább érdekességként említhető. Példaként szolgálhat a nyomtató megnyitására, képernyőkód — ASCII átalakításra, a STOP billentyű figyelésére stb. A program csak a karakteres képernyőt képes kinyomtatni, a nagyfelbontású képernyő kinyomtatásának programja erősen nyomtatófüggő. Az ismertetett program minden C64-eshez illeszthető nyomtatóval működik.

Indítása: SYS 49152. A program futás közben a STOP billentyű lenyomásával megállítható. Assembly listája:

```
C000             100         *=$C000
FFC0             110 OPEN    =$FFC0
FFC3             120 CLOSE   =$FFC3
FFC9             130 CHKOUT  =$FFC9
FFCC             140 CLRCHN  =$FFCC
```

```
FFD2                150 PRINT   =$FFD2
FFE1                160 STOP    =$FFE1

C000 A9 04          170 HCOPY   LDA #$04
C002 85 BA          180         STA $BA     ; egységszám
C004 A9 7E          190         LDA #$7E
C006 85 B8          200         STA $B8     ; logikai file szám
C008 A9 00          210         LDA #$00    ; a képernyő
C00A A0 04          220         LDY #$04    ; kezdőcíme
C00C 85 71          230         STA $71
C00E 84 72          240         STY $72
C010 85 B7          250         STA $B7     ; a név hossza 0
C012 85 B9          260         STA $B9     ; másodlagos cím
C014 20 C0 FF       270         JSR OPEN
C017 A6 B8          280         LDX $B8     ; logikai file szám
C019 20 C9 FF       290         JSR CHKOUT
C01C A2 19          300         LDX #$19    ; 25 sor
C01E A9 0D          310 AA0     LDA #$0D    ; RETURN
C020 20 D2 FF       320         JSR PRINT
C023 20 E1 FF       330         JSR STOP    ; a STOP-billentyű ellenőrzése
C026 F0 2E          340         BEQ AA5     ; lenyomva, befejezni
C028 A0 00          350         LDY #$00
C02A B1 71          360 AA1     LDA ($71),Y ; a karakter
C02C 85 67          370         STA $67
C02E 29 3F          380         AND #$3F    ; átalakítása
C030 06 67          390         ASL $67
C032 24 67          400         BIT $67     ; képernyőkódról
C034 10 02          410         BPL AA2
C036 09 80          420         ORA #$80    ; ASCII-kódra
C038 70 02          430 AA2     BVS AA3
C03A 09 40          440         ORA #$40
C03C 20 D2 FF       450 AA3     JSR PRINT
C03F C8             460         INY
C040 C0 28          470         CPY #$28    ; a sor utolsó karaktere ?
C042 D0 E6          480         BNE AA1     ; még nem, vissza
C044 98             490         TYA
C045 18             500         CLC
C046 65 71          510         ADC $71
C048 85 71          520         STA $71     ; a mutató beállítása
C04A 90 02          530         BCC AA4
C04C E6 72          540         INC $72     ; a következő sorra
C04E CA             550 AA4     DEX         ; a sorszámláló lefutott ?
C04F D0 CD          560         BNE AA0     ; még nem, vissza
C051 A9 0D          570         LDA #$0D    ; RETURN
C053 20 D2 FF       580         JSR PRINT
C056 20 CC FF       590 AA5     JSR CLRCHN  ; a csatorna megszüntetése
C059 A9 7E          600         LDA #$7E    ; logikai file szám
C05B 4C C3 FF       610         JMP CLOSE
C05E                620         .END

ZEILEN:53    SYMBOLE:13    FEHLER:0

AA0   =C01E  AA1   =C02A  AA2   =C038  AA3   =C03C  AA4   =C04E  AA5   =C056
CHKOUT=FFC3  CLOSE =FFC3  CLRCHN=FFCC  HCOPY =C000  OPEN  =FFC0  PRINT =FFD2
STOP  =FFE1
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FOR I= 49152 TO 49245:READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT
110 DATA 169,  4,133,186,169,126,133,184,169,  0
120 DATA 160,  4,133,113,132,114,133,183,133,185
130 DATA  32,192,255,166,184, 32,201,255,162, 25
140 DATA 169, 13, 32,210,255, 32,225,255,240, 46
150 DATA 160,  0,177,113,133,103, 41, 63,  6,103
160 DATA  36,103, 16,  2,  9,128,112,  2,  9, 64
170 DATA  32,210,255,200,192, 40,208,230,152, 24
180 DATA 101,113,133,113,144,  2,230,114,202,208
190 DATA 205,169, 13, 32,210,255, 32,204,255,169
200 DATA 126, 76,195,255
220 IF S <> 12023 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
```

4.1.14. Önálló utasítások előállítása — hardcopy parancsmódban

Gépi nyelvű szubrutinjaink indítására a SYS utasítást is alkalmazhatjuk, de a megfelelő rutin indítását ez körülményessé teszi. Sokkal könnyebb egy kulcsszót megjegyezni, mint egy számértéket, amelyet esetleg még paraméterek is követnek. Ezt a nehézséget leküzdhetjük, mert a BASIC interpreter fontosabb rutinjai egy változtatható ugrótáblán keresztül érhetők el. Az ugrótábla megváltoztatása lehetővé teszi, hogy az interpreter felismerjen általunk előállított utasításkulcsszót is.

Ahhoz, hogy parancsmódban használható utasítást hozzunk létre, az ugrótábla $0302—0303 címén található vektort kell módosítani. A módosítás elve egyszerű: az eredeti ROM-rutin elé egy olyan rutint kell illeszteni, amely figyeli az új parancs kiadását. Az itt bemutatott példa a nagyfelbontású képernyő tartalmát jeleníti meg nyomtató segítségével. A nyomtató típusa többféle lehet, eredetileg EPSON nyomtató a megfelelő, de több más típusú nyomtató is érti az EPSON programnyelvét.

A hardcopy program pontról pontra leképezi a nagyfelbontású képernyő bittérképét. A bittérkép szervezési elve azonban más, mint amit a nyomtató követel meg. A mátrixnyomtató is 8x8 pontos egységeket vár, de míg a bittérkép egy byte-ja a 8x8-as mátrixban egy sort ad meg, a nyomtató számára egy oszlopot kell megadni. A programnak ezért el kell végeznie ezt az átalakítást.

A VIC leírásánál ismertettük a HIRES-tár elhelyezkedését és annak címzését. Az ott említett 16 kbyte-os lapot a CIA2 *A* portjának 0. és 1. bitjével címezhetjük meg. A program ennek a két bitnek a felhasználásával önállóan címzi meg a HIRES-tárat, bármelyik 16 kbyte-os lapot használjuk is. Ha a HIRES-tár a KERNAL ROM alatt van, a ROMOFF és ROMON rutinok segítségével férhetünk hozzá a tényleges információkhoz.

A bővítést a SYS 49152 utasítással kapcsolhatjuk be. Ezt követően a !C parancs kiadásával nyomtathatjuk ki a nagyfelbontású képernyőt. A gépi szubrutin akkor is lefut, ha a nyomtató nincs bekapcsolva. A program assembly listája:

```
DD00            100 PRA2    =$DD00
FFCC            110 CLRCHN  =$FFCC
FFBA            120 SETFLS  =$FFBA
FFBD            130 SETNAM  =$FFBD
FFC0            140 OPEN    =$FFC0
FFC9            150 CHKOUT  =$FFC9
FFD2            160 PRINT   =$FFD2
FFC3            170 CLOSE   =$FFC3
0073            180 CHRGET  =$73
001B            200 ESC     =27

C000            210         *=$C000
C000 A9 0B      220         LDA #TEST<
C002 A2 C0      230         LDX #TEST>
C004 8D 02 03   240         STA $0302     ; Az utasításbeolvasás
C007 8E 03 03   250         STX $0303     ; vektora
C00A 60         260         RTS

C00B 20 60 A5   270 TEST    JSR $A560     ; Egy sor beolvasása az input-pufferbe
C00E 86 7A      280         STX $7A       ; A CHRGET mutatója
C010 84 7B      290         STY $7B       ; az input-puffer kezdetére
C012 20 73 00   300         JSR CHRGET    ; Egy karakter beolvasása
C015 AA         310         TAX
C016 F0 F3      320         BEQ TEST      ; Nincs karakter, vissza
C018 90 18      330         BCC AA8       ; Számjegy, programsorként kezelni
C01A C9 21      340         CMP #"!"      ; Saját utasítás ?
C01C F0 0A      350         BEQ AA9       ; Igen, ugrás
C01E A2 FF      360         LDX #$FF
C020 86 3A      370         STX $3A       ; A parancsmód beállítása
C022 20 79 A5   380         JSR $A579     ; Az utasítássor kódolása
C025 4C E1 A7   390         JMP $A7E1     ; Az utasítássor végrehajtása

C028 20 73 00   400 AA9     JSR CHRGET    ; Egy karakter beolvasása
C02B C9 43      410         CMP #"C"      ; Hardcopy ?
C02D F0 0A      420         BEQ HCOPY     ; Igen, ugrás
C02F 4C 08 AF   430         JMP $AF08     ; Nem, SYNTAX ERROR

C032 A2 FF      440 AA8     LDX #$FF
C034 86 3A      450         STX $3A       ; A parancsmód beállítása
C036 4C 9C A4   460         JMP $A49C     ; Programsorok beiktatása és törlése

C039 AD 00 DD   470 HCOPY   LDA PRA2      ; A CIA2 A portja, a VA14-15 bitek
C03C 49 03      480         EOR #$03      ; %00000011, a 0-1. bitek invertálása
C03E 29 03      490         AND #$03      ; %00000011, a fölső bitek törlése
C040 38         500         SEC           ; Az eredmény 4. bitje magas
C041 6A         510         ROR A         ; A bitek áttolása
C042 6A         520         ROR A
C043 6A         530         ROR A         ; a fölső félbyte-ba
C044 85 FE      540         STA $FE       ; A fölső címbyte tárolása
C046 A9 00      550         LDA #$00      ; Az alsó címbyte nulla
C048 85 FD      560         STA $FD
C04A 20 CC FF   570         JSR CLRCHN    ; Az aktív I/O csatorna törlése
C04D A9 04      580         LDA #$04      ; Logikai file-szám
C04F AA         590         TAX           ; Egységszám
C050 A0 FF      600         LDY #$FF      ; Másodlagos cím
C052 20 BA FF   610         JSR SETFLS    ; A paraméterek beállítása
C055 A9 00      620         LDA #$00      ; Nincs név
C057 20 BD FF   630         JSR SETNAM    ; A név paramétereinek beállítása
C05A 20 C0 FF   640         JSR OPEN      ; A logikai file megnyitása
C05D A2 04      650         LDX #$04      ; A 4-es logikai file
C05F 20 C9 FF   660         JSR CHKOUT    ; Kijelölése kimenetre
C062 A9 1B      670         LDA #ESC      ; Epson Standard Code
C064 20 D2 FF   680         JSR PRINT     ; Kiírása
C067 A9 41      690         LDA #"A"      ; A soremelés beállítása
C069 20 D2 FF   700         JSR PRINT
C06C A9 08      710         LDA #$08      ; 8/72 inch
C06E 20 D2 FF   720         JSR PRINT
C071 A0 00      730         LDY #$00
C073 A9 19      740         LDA #25       ; 25 képernyősor
C075 85 55      750         STA $55
C077 A2 0D      760 AA6     LDX #$0D      ; 13 szóköz
```

```
C079 A9 20       770        LDA #$20
C07B 20 D2 FF    780 AA0    JSR PRINT    ; Kiírása
C07E CA          790        DEX
C07F D0 FA       800        BNE AA0
C081 A9 1B       810        LDA #ESC     ; Epson Standard Code
C083 20 D2 FF    820        JSR PRINT
C086 A9 4B       830        LDA #"K"     ; A grafikus mód beállítása
C088 20 D2 FF    840        JSR PRINT
C08B A9 40       850        LDA #$40
C08D 20 D2 FF    860        JSR PRINT
C090 A9 01       870        LDA #$01
C092 20 D2 FF    880        JSR PRINT
C095 A9 28       890        LDA #40      ; 40 Karakter
C097 85 56       900        STA $56
C099 A9 08       910 AA5    LDA #$08     ; 8 pontsor
C09B 85 57       920        STA $57
C09D 20 E7 C0    930        JSR ROMOFF   ; A ROM kikapcsolása
C0A0 B1 FD       940 AA3    LDA ($FD),Y  ; Egy byte a HIRES-tárból
C0A2 C8          950        INY
C0A3 D0 02       960        BNE AA1
C0A5 E6 FE       970        INC $FE
C0A7 A2 08       980 AA1    LDX #$08     ; 8 pontsor
C0A9 2A          990 AA2    ROL A
C0AA 36 4A       1000       ROL $4A,X    ; A pontsorok átalakítása
C0AC CA          1010       DEX          ; oszlopokká
C0AD D0 FA       1020       BNE AA2
C0AF C6 57       1030       DEC $57
C0B1 D0 ED       1040       BNE AA3
C0B3 20 EF C0    1050       JSR ROMON    ; A ROM visszakapcsolása
C0B6 A2 08       1060       LDX #$08     ; 8 pontsor
C0B8 B5 4A       1070 AA4   LDA $4A,X    ; Az oszlopok kiírása
C0BA 20 D2 FF    1080       JSR PRINT
C0BD CA          1090       DEX
C0BE D0 F8       1100       BNE AA4
C0C0 C6 56       1110       DEC $56      ; Utolsó karakter a sorban ?
C0C2 D0 D5       1120       BNE AA5      ; Még nem, vissza
C0C4 A9 0D       1130       LDA #$0D     ; A sort lezáró RETURN
C0C6 20 D2 FF    1140       JSR PRINT    ; Kiírása
C0C9 C6 55       1150       DEC $55      ; A sorszámláló csökkentése
C0CB D0 AA       1160       BNE AA6      ; Még van sor, vissza
C0CD A9 1B       1170       LDA #ESC     ; Epson Standard Code
C0CF 20 D2 FF    1180       JSR PRINT
C0D2 A9 41       1190       LDA #"A"     ; A soremelés
C0D4 20 D2 FF    1200       JSR PRINT
C0D7 A9 0C       1210       LDA #$0C     ; eredeti értékének helyreállítása
C0D9 20 D2 FF    1220       JSR PRINT
C0DC A9 04       1230       LDA #$04     ; A 4-es logikai file
C0DE 20 C3 FF    1240       JSR CLOSE    ; lezárva
C0E1 20 CC FF    1250       JSR CLRCHN   ; Az aktív csatorna törlése
C0E4 4C 86 E3    1260       JMP $E386    ; Melegstart
                                         ; A ROM kikapcsolása
C0E7 78          1270 ROMOFF SEI         ; A megszakítások tiltása
C0E8 A5 01       1280       LDA $01      ; Processzorport
C0EA 29 FD       1290       AND #$FD     ; %11111101
C0EC 85 01       1300       STA $01
C0EE 60          1310       RTS
                                         ; A ROM visszakapcsolása
C0EF A5 01       1320 ROMON LDA $01
C0F1 09 02       1330       ORA #$02     ; %00000010
C0F3 85 01       1340       STA $01
C0F5 58          1350       CLI          ; A megszakítások engedélyezése
C0F6 60          1360       RTS
C0F7             1370       .END

ZEILEN:128    SYMBOLE:23    FEHLER:0

AA0    =C07B  AA1    =C0A7  AA2    =C0A9  AA3    =C0A0  AA4    =C0B8  AA5    =C099
AA6    =C077  AA8    =C032  AA9    =C028  CHKOUT=FFC9   CHRGET=0073   CLOSE  =FFC3
CLRCHN=FFCC   ESC    =001B  HCOPY  =C039  OPEN   =FFC0  PRA2   =DD00  PRINT  =FFD2
ROMOFF=C0E7   ROMON  =C0EF  SETFLS=FFBA   SETNAM=FFBD   TEST   =C00B
```

BASIC-betöltője:

```
100 FORI= 49152 TO 49398 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA 169, 11,162,192,141,  2,  3,142,  3,  3, 96, 32
120 DATA  96,165,134,122,132,123, 32,115,  0,170,240,243
130 DATA 144, 24,201, 33,240, 10,162,255,134, 58, 32,121
140 DATA 165, 76,225,167, 32,115,  0,201, 67,240, 10, 76
150 DATA   8,175,162,255,134, 58, 76,156,164,173,  0,221
160 DATA  73,  3, 41,  3, 56,106,106,106,133,254,169,  0
170 DATA 133,253, 32,204,255,169,  4,170,160,255, 32,186
180 DATA 255,169,  0, 32,189,255, 32,192,255,162,  4, 32
190 DATA 201,255,169, 27, 32,210,255,169, 65, 32,210,255
200 DATA 169,  8, 32,210,255,160,  0,169, 25,133, 85,162
210 DATA  13,169, 32, 32,210,255,202,208,250,169, 27, 32
220 DATA 210,255,169, 75, 32,210,255,169, 64, 32,210,255
230 DATA 169,  1, 32,210,255,169, 40,133, 86,169,  8,133
240 DATA  87, 32,231,192,177,253,200,208,  2,230,254,162
250 DATA   8, 42, 54, 74,202,208,250,198, 87,208,237, 32
260 DATA 239,192,162,  8,181, 74, 32,210,255,202,208,248
270 DATA 198, 86,208,213,169, 13, 32,210,255,198, 85,208
280 DATA 170,169, 27, 32,210,255,169, 65, 32,210,255,169
290 DATA  12, 32,210,255,169,  4, 32,195,255, 32,204,255
300 DATA  76,134,227,120,165,  1, 41,253,133,  1, 96,165
310 DATA   1,  9,  2,133,  1, 88, 96
320 IF S <> 32280 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
330 PRINT"OK !!":END
```

4.1.15. Tömbváltozók szelektív törlése — programba építhető BASIC-bővítés

A BASIC interpreter bővítésére négy lehetőség kínálkozik. Az első és legegyszerűbb módszer az, hogy a megfelelő bővítőrutint a SYS utasítással érhetjük el. A második módszer az, ha az interpretert csak parancsmódban kiadható utasításokkal bővítjük. Ilyen bővítéseket tartalmaz pl. a HELP PLUS. Az ilyen utasítások minden esetben valamilyen megkülönböztetett karakterrel kezdődnek: #, ! stb. A megkülönböztetett karakterekkel azonosítható utasításokat azonban nemcsak parancsmódban használhatjuk, elképzelhető olyan megoldás is, amelyben ezek az utasítások program- és parancsmódban egyaránt használhatók. Az itt bemutatott példaprogram egy ilyen megoldást szemléltet. A negyedik megoldás jóval bonyolultabb az előzőeknél, de megvan az az előnye, hogy minden tekintetben illeszkedik a BASIC-hez. Ez a megoldás tulajdonképpen utánozza a BASIC működési elvét. Az utasításnak van saját tokenje, és szöveges megfelelője is (mint $80 — END).

A példaprogram lehetővé teszi azt, hogy a BASIC-beli CLR parancs használata, tehát a teljes változókészlet törlése nélkül szüntethessünk meg olyan változótömböket, amelyekre már nincsen szükség. A megfelelő tömböket az utasítás paraméterezésében jelölhetjük ki. Az utasítás használatát megkönnyíti az elérési módja. A körülményes SYS utasítás helyett egy egyszerű elnevezést használhatunk; ez az elnevezés a ! és az E betű egymáshoz rendeléséből adódik. A ! hatására az interpreter egy külön rutinban vizsgálja meg, hogy a számára kiadott

utasítás végrehajtható-e a bővítésben. Ha az utasítás szintaxisa helyes, a megadott tömb törlődik a memóriából. Ha a megadott változóhoz nem tartozott létező tömb, a rutin veszi a következő változót, vagy hibajelzés nélkül véget ér.

A bővítést egy kis inicializáló rutin kapcsolja be, amely a SYS 49152 utasítással hívható. A törlést ezt követően a !E parancs kiadása kezdeményezi. A !E után változólista következhet, amely tetszőleges tagból állhat. A lista elemeit vesszőkkel választhatjuk el egymástól. A lista elemeinek követnie kell a BASIC-változók szintaxisát, viszont nem kell megadni az indexes változóknál megszokott zárójeleket. A rutin tehát valós változótömböt pl. A, B, C név megadása után törölhet, de alkalmas egész és szöveges típusú változótömb törlésére is (A%, C$ stb.).

A rutin működési elve egyszerű: a törölni kívánt tömbre másolja az utána következőt. Ha az utolsónak deklarált tömbről van szó, a tömbterület végmutatóit állítja át csupán. Mivel a szöveges változók valódi tartalma más területen helyezkedik el, ezért szöveges típusú tömb törlése esetén szükséges meghívni az interpreter „szemétkezelő" (Garbage Collection — $B526) rutinját is. A törlőrutin mindhárom esetben (valós, egész és szöveges típus) meghívja, de ez nem okoz problémát akkor sem, ha elméletileg nincs is mindig szükség rá. A bővítőrutin assembly listája:

```
C000          100        *=$C000

AEFD          110 CHKCOM =$AEFD
0073          120 CHRGET =$73
0079          130 CHRGOT =$79
AF08          140 SYNTAX =$AF08

C000 A9 0B    150 INIT   LDA #NEXEC<
C002 A2 C0    160        LDX #NEXEC>
C004 8D 08 03 170        STA $0308    ; Az utasításvégrehajtás
C007 8E 09 03 180        STX $0309    ; vektora
C00A 60       190        RTS

C00B 20 73 00 200 NEXEC  JSR CHRGET   ; A következő karakter beolvasása
C00E C9 21    210        CMP #"!"     ; Saját utasítás ?
C010 D0 0A    220        BNE AC0      ; Nem, ugrás
C012 20 73 00 230        JSR CHRGET   ; A következő karakter beolvasása
C015 C9 45    240        CMP #"E"     ; Erase ?
C017 F0 09    250        BEQ ERASE    ; Igen, ugrás
C019 4C 08 AF 260        JMP SYNTAX   ; Nem, SYNTAX ERROR

C01C 20 79 00 270 AC0    JSR CHRGOT   ; Az utolsó karakter újraolvasása
C01F 4C E7 A7 280        JMP $A7E7    ; Utasításvégrehajtás

C022 20 73 00 290 ERASE  JSR CHRGET   ; A következő karakter beolvasása
C025 85 45    300 AB9    STA $45      ; és tárolása
C027 20 13 B1 310        JSR $B113    ; Alfabetikus ellenőrzés
C02A B0 03    320        BCS AB0      ; Nem számjegy, ugrás
C02C 4C 08 AF 330        JMP SYNTAX   ; Számjegy, SYNTAX ERROR

C02F A2 00    340 AB0    LDX #$00     ; A tipus numerikus
C031 86 0D    350        STX $0D      ; Tipusjelző
C033 20 73 00 360        JSR CHRGET   ; A következő karakter beolvasása
C036 90 05    370        BCC AB1      ; Számjegy, ugrás
C038 20 13 B1 380        JSR $B113    ; Alfabetikus ellenőrzés
C03B 90 0B    390        BCC AB2      ; Nem alfabetikus jel, ugrás
C03D AA       400 AB1    TAX          ; A második karakter átmeneti tárolása
C03E 20 73 00 410 AB3    JSR CHRGET   ; A következő karakter beolvasása
C041 90 FB    420        BCC AB3      ; Számjegy, ugrás
C043 20 13 B1 430        JSR $B113    ; Alfabetikus ellenőrzés
```

```
C046 B0 F6      440       BCS AB3      ; Alfabetikus jel, ugrás
C048 C9 24      450 AB2   CMP #"$"     ; Szöveges változó ?
C04A D0 06      460       BNE AB4      ; Nem, ugrás
C04C A9 FF      470       LDA #$FF     ; A tipusjelző beállítása
C04E 85 0D      480       STA $0D
C050 D0 0A      490       BNE AB5      ; Feltétlen ugrás
C052 C9 25      500 AB4   CMP #"%"     ; Egész tipusú változó ?
C054 D0 0D      510       BNE AB6      ; Nem, ugrás
C056 A9 80      520       LDA #$80     ; A tipusok megkülönböztető jele
C058 05 45      530       ORA $45      ; A név első karakterének
C05A 85 45      540       STA $45      ; beállítása
C05C 8A         550 AB5   TXA          ; A második karakter
C05D 09 80      560       ORA #$80     ; beállítása
C05F AA         570       TAX
C060 20 73 00   580       JSR CHRGET   ; A következő karakter beolvasása
C063 86 46      590 AB6   STX $46      ; A név második karaktere
C065 A6 2F      600       LDX $2F      ; A tömbváltozóterület
C067 A5 30      610       LDA $30      ; kezdőcíme a $22-23-ba
C069 86 22      620 AA2   STX $22
C06B 85 23      630       STA $23
C06D C5 32      640       CMP $32      ; Az index egyenlő a
C06F D0 04      650       BNE AA0
C071 E4 31      660       CPX $31      ; tömbterület végével ?
C073 F0 62      670       BEQ AA3      ; Igen, nincs ilyen tömb, a következőt
C075 A0 00      680 AA0   LDY #$00
C077 B1 22      690       LDA ($22),Y  ; A tömb nevének első karaktere
C079 C8         700       INY
C07A C5 45      710       CMP $45      ; Azonos a keresettel ?
C07C D0 06      720       BNE AA1      ; Nem, ugrás
C07E A5 46      730       LDA $46      ; A második karakter
C080 D1 22      740       CMP ($22),Y  ; is azonos ?
C082 F0 0F      750       BEQ AA4      ; Igen, ugrás
C084 C8         760 AA1   INY          ; Nincs azonosság, kiszámítani
C085 B1 22      770       LDA ($22),Y  ; a következő tömb címét
C087 18         780       CLC
C088 65 22      790       ADC $22      ; A jelenlegi cím hozzáadása
C08A AA         800       TAX          ; Átmeneti tárolás
C08B C8         810       INY
C08C B1 22      820       LDA ($22),Y  ; A cím fölső byte-jának
C08E 65 23      830       ADC $23      ; előállítása
C090 90 D7      840       BCC AA2      ; Feltétlen ugrás
C092 60         850       RTS

C093 C8         860 AA4   INY          ; Kiszámítani a következő
C094 B1 22      870       LDA ($22),Y  ; tömb kezdőcímét, azaz a
C096 18         880       CLC          ; törlendő terület végcímét
C097 65 22      890       ADC $22
C099 85 24      900       STA $24      ; A végcím alsó byte-ja
C09B C8         910       INY
C09C B1 22      920       LDA ($22),Y
C09E 65 23      930       ADC $23
C0A0 85 25      940       STA $25      ; A végcím fölső byte-ja
C0A2 A5 24      950       LDA $24      ; A végcím a tömbterület fölső határa ?
C0A4 C5 31      960       CMP $31
C0A6 D0 06      970       BNE AA9      ; Nem, végrehajtani a törlést
C0A8 A6 25      980       LDX $25
C0AA E4 32      990       CPX $32
C0AC F0 1E      1000      BEQ AB7      ; Igen, csak a végmutatót módosítani
C0AE A0 00      1010 AA9  LDY #$00
C0B0 B1 24      1020 AA7  LDA ($24),Y  ; A másolás végrehajtása
C0B2 91 22      1030      STA ($22),Y
C0B4 E6 22      1040      INC $22      ; A 'Hová' mutató
C0B6 D0 02      1050      BNE AA5
C0B8 E6 23      1060      INC $23      ; növelése
C0BA E6 24      1070 AA5  INC $24      ; A 'Honnan' mutató
C0BC D0 02      1080      BNE AA6
C0BE E6 25      1090      INC $25      ; növelése
C0C0 A5 24      1100 AA6  LDA $24      ; A 'Honnan' mutató elérte a
C0C2 C5 31      1110      CMP $31      ; tömbterület fölső határát ?
```

```
C0C4 D0 EA      1120          BNE AA7     ; Még nem, vissza
C0C6 A5 25      1130          LDA $25
C0C8 C5 32      1140          CMP $32
C0CA 90 E4      1150          BCC AA7     ; Még nem, vissza
C0CC A5 22      1160 AB7      LDA $22     ; A végmutató
C0CE 85 31      1170          STA $31
C0D0 A5 23      1180          LDA $23     ; beállítása
C0D2 85 32      1190          STA $32
C0D4 20 26 B5   1200          JSR $B526   ; Az érvénytelen szövegek megszüntetése
C0D7 20 79 00   1210 AA3      JSR CHRGOT  ; Az utolsó karakter újraolvasása
C0DA D0 03      1220          BNE AB8     ; Van még karakter, ugrás
C0DC 4C 1C C0   1230          JMP AC0     ; Befejezni

C0DF 20 FD AE   1240 AB8      JSR CHKCOM  ; A vessző ellenőrzése
C0E2 20 79 00   1250          JSR CHRGOT  ; Az utolsó karakter újraolvasása
C0E5 4C 25 C0   1260          JMP AB9     ; Venni a következő paramétert
C0E8            1270          .END

ZEILEN:118    SYMBOLE:27    FEHLER:0

AA0    =C075  AA1    =C084  AA2    =C069  AA3    =C0D7  AA4    =C093  AA5    =C0BA
AA6    =C0C0  AA7    =C0B0  AA9    =C0AE  AB0    =C02F  AB1    =C03D  AB2    =C048
AB3    =C03E  AB4    =C052  AB5    =C05C  AB6    =C063  AB7    =C0CC  AB8    =C0DF
AB9    =C025  AC0    =C01C  CHKCOM=AEFD   CHRGET=0073   CHRGOT=0079   ERASE  =C022
INIT   =C000  NEXEC  =C00B  SYNTAX=AF08
```

A rutin BASIC-betöltője:

```
100 FORI= 49152 TO 49383 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA 169, 11,162,192,141,  8,  3,142,  9,  3, 96, 32
120 DATA 115,  0,201, 33,208, 10, 32,115,  0,201, 69,240
130 DATA   9, 76,  8,175, 32,121,  0, 76,231,167, 32,115
140 DATA   0,133, 69, 32, 19,177,176,  3, 76,  8,175,162
150 DATA   0,134, 13, 32,115,  0,144,  5, 32, 19,177,144
160 DATA  11,170, 32,115,  0,144,251, 32, 19,177,176,246
170 DATA 201, 36,208,  6,169,255,133, 13,208, 10,201, 37
180 DATA 208, 13,169,128,  5, 69,133, 69,138,  9,128,170
190 DATA  32,115,  0,134, 70,166, 47,165, 48,134, 34,133
200 DATA  35,197, 50,208,  4,228, 49,240, 98,160,  0,177
210 DATA  34,200,197, 69,208,  6,165, 70,209, 34,240, 15
220 DATA 200,177, 34, 24,101, 34,170,200,177, 34,101, 35
230 DATA 144,215, 36,200,177, 34, 24,101, 34,133, 36,200
240 DATA 177, 34,101, 35,133, 37,165, 36,197, 49,208,  6
250 DATA 166, 37,228, 50,240, 30,160,  0,177, 36,145, 34
260 DATA 230, 34,208,  2,230, 35,230, 36,208,  2,230, 37
270 DATA 165, 36,197, 49,208,234,165, 37,197, 50,144,228
280 DATA 165, 34,133, 49,165, 35,133, 50, 32, 38,181, 32
290 DATA 121,  0,208,  3, 76, 28,192, 32,253,174, 32,121
300 DATA   0, 76, 37,192
310 IF S <> 24085 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
320 PRINT"OK !!":END
```

4.2. BASIC változók kezelése gépi kódban

A BASIC és a gépi program közötti kommunikáció nem merülhet ki abban, hogy előre kijelölt tárrekeszeket közösen használnak, mert a BASIC-program ezeket körülményesen dolgozza fel. Sokkal gyorsabb megoldás, ha a gépi program eleve a BASIC számára érthető formában helyezi el az általa végzett művelet eredményét. Kézenfekvő, hogy azonos nevű BASIC-változókat használjanak. A gépi program szempontjából ez a megoldás sem hátrányos, mert az interpreter gépi programja tartalmazza mindazokat a rutinokat, amelyek a BASIC-változót kezelik.

Néhány ilyen rutin belépési pontja az interpreterben:

1. Y/A→FAC	$B391	16 bites szám a FAC-ba
2. FAC→LB/HB	$B7F7	A FAC címformátumra (a $14—15-be)
3. FAC→változó	$BBD0	A FAC kijelölt című változóba
4. FAC→ASCII	$BDDD	FAC—ASCII átalakítás
5. ASCII→FAC	$BCF3	ASCII—FAC átalakítás
6. FAC→ARG	$BC0C	A FAC az ARG-ba
7. ARG→FAC	$BBFC	Az ARG a FAC-ba
8. FAC→A#4	$BBC7	A FAC az akku #4-be
9. FAC→A#3	$BBCA	A FAC az akku #3-ba
10. (A/Y)→FAC	$BBA2	Az A/Y címen levő változó a FAC-ba
11. FAC→INTEGER	$BC9B	A FAC 16 bites egésszé alakítása

Műveletek lebegőpontos számokkal:

1. FAC = INT (FAC)	$BCCC	A FAC egész részének képzése
2. FAC = FAC + 0,5	$B849	0,5 hozzáadása
3. FAC = FAC * 10	$BAE2	Szorzás 10-zel
4. FAC = FAC / 10	$BAFE	Osztás 10-zel
5. FAC = (A/Y) - FAC	$B850	Kivonás külső változó és a FAC között
6. FAC = ARG - FAC	$B853	Kivonás a két aritmetikai regiszter között
7. FAC = (A/Y) + FAC	$B867	Összeadás külső változó és a FAC között
8. FAC = ARG + FAC	$B86A	Összeadás a két aritmetikai regiszter között
9. FAC = (A/Y) * FAC	$BA28	Szorzás külső változó és a FAC között
10. FAC = ARG * FAC	$BA2B	Szorzás a két aritmetikai regiszter között
11. FAC = (A/Y) / FAC	$BB0F	Osztás külső változó és a FAC között
12. FAC = ARG/FAC	$BB12	Osztás a két aritmetikai regiszter között
13. FAC = (A/Y) ↑ FAC	$BF78	Hatványozás külső változó és a FAC között
14. FAC = ARG ↑ FAC	$BF7B	Hatványozás a két aritmetikai regiszter között

4.2.1. Változók definiálása

A változók definiálásakor első feladatunk az interpreter jelzőit beállítani, hogy kijelöljük a változó típusát. A típust jelző byte-ok a $0D és $0E címeken találhatók:

$0D:	$00:	numerikus változó
	$FF:	szöveges változó
$0E:	$00:	valós
	$80:	egész

A $FF—$80 kombinációnak nincs értelme.

A típusdeklarációt követően meg kell adni a változó nevét. A név kialakításánál figyelembe kell venni a változó típusát. A név byte-jait a $45—46 regiszterpárban kell tárolni. A változót a $B0E7 rutin hozza létre, ha még nem létezik. A változó mutatóit az A/Y regiszterekben adja vissza. Ezt követően a megfelelő rutinok alkalmazásával a változó tartalma a RAM-területre tölthető.

A *valós típusú változó* létrehozása minden tekintetben követi az imént említett módszert. A rutin assembly listája:

```
A változó neve : AB

RLDEF   LDX #$00        ; tipusdeklaráció
        STX $0D         ; 0=numerikus
        STX $0E         ; 0=valós
        LDA HIGH        ; a változó
        LDY LOW         ;          értéke
        JSR $B391       ; átalakítás lebegőpontossá
        LDA #"A"        ; a változó
        LDY #"B"        ;          neve
        STA $45         ; a változó nevének
        STY $46         ;                  tárolása
        JSR $B0E7       ; a változó címének meghatározása
        STA $49         ; a változó címe
        STY $4A         ;               a változóterületen
        JMP $BBD0       ; a FAC átvitele a változóba
```

Az *egész típusú változó* definiálására szolgáló rutin assembler listája:

```
A változó neve : AB%

INTDEF  LDX #$00        ; tipusdeklaráció
        STX $0D         ; 0=numerikus
        LDX #$80
        STX $0E         ; 128=egész
        LDA LOW         ; a változó
        LDY HIGH        ;          értéke
        STA $64         ; a név
        STY $65         ;      tárolása
        LDA #$C1        ; a változó
        LDY #$C2        ;          neve
        STA $45         ; a változó nevének
        STY $46         ;                  tárolása
        JSR $B0E7       ; a változó címének meghatározása
        STA $49         ; a változó címe
        STY $4A         ;               a változóterületen
        JMP $A9CA       ; EGÉSZ értékadás
```

A *szöveges változó* definiálása némileg eltér az előzőektől. A szöveges változó elhelyezését megelőzően meg kell hívni a FRESTR — $B6A3, majd a hossz előzetes megadását követően a $B475 rutint. Ez a két rutin készíti elő a szöveges változó helyét és mutatóit. Ezt követően be kell másolnunk a változóterületre a változó mutatóit, majd a szövegterületre a változó tartalmát. A rutin assembly listája:

```
A változó neve : AB$

STRDEF LDX #$00          ; tipusdeklaráció
       STX $0E
       DEX
       STX $0D           ; 255=szöveg
       LDA #$41          ; a változó
       LDY #$C2          ;           neve
       STA $45           ; a változó nevének
       STY $46           ;                   tárolása
       JSR $B0E7         ; a változó címének meghatározása
       STA $49           ; a változó címe
       STY $4A           ;                 a változóterületen
       JSR $B6A3         ; FRESTR, szövegkezelés
       LDA #HOSSZ        ; a változó hossza
       JSR $B475         ; a szövegmutató kiszámítása
       LDY #$02          ; offset
A0     LDA $0061,Y       ; a szöveg mutatói a nulláslapon
       STA ($49),Y       ; a szövegváltozó a RAM-ban
       DEY
       BPL A0
       INY
A1     LDA #$20          ; a változó tartalma (SZÓKÖZ)
       STA ($62),Y       ; a változó feltöltése
       INY
       CPY $61           ; a ciklus lefutott ?
       BNE A1            ; még nem, vissza
       RTS
```

4.2.2. A változók átalakítása

A valós változó 16 bites egésszé való átalakításakor a név megadása és a típusdeklaráció egyezik az előzőekben tárgyaltakkal. A változó megkeresése ($B0E7) után annak tartalmát a FAC-ba kell tölteni ($BBA2). Ezután a FAC tartalmát a $BC9B rutin átalakítja 16 bites egésszé. Az egész szám a $64—65 regiszterpárban található. A rutin assembly listája:

```
A változó neve : AB

REAL   LDA #"A"          ; név
       LDY #"B"
       LDX #$00
       STX $0D           ; 0=numerikus
       STX $0E           ; 0=valós
       STA $45           ; a változó nevének
       STY $46           ; tárolása
       JSR $B0E7         ; a változó címének meghatározása
       JSR $BBA2         ; a változó betöltése a FAC-ba
       JSR $BC9B         ; a FAC átalakítása címformátumra
```

```
LDA $64         ; fölső byte
LDY $65         ; alsó  byte
STA $FE         ; tárolás
STY $FD
RTS
```

Nagy adattömegek tárolása esetén, ha a tárolt számok értéke nem haladja meg a 2^{32} számot, helyet takaríthatunk meg azzal, hogy a számokat nem lebegőpontos vagy főleg nem ASCII formában tároljuk, hanem átalakítjuk 32 bites bináris formára. Ez azonban csak egész számokra használható. Ha a számok olyan tizedes törtek, amelyek széles spektrumban helyezkednek el, célszerűbb a lebegőpontos formát használni.

A lebegőpontos számábrázolás is bináris ábrázolás, de az exponens változó értéke miatt nemcsak egész számokra alkalmazható. A lebegőpontos szám első byte-ja az exponens, a többi négy a mantissza. A mantissza 32 bites bináris szám, amelyre az exponens hatványkitevőként kerül.

A lebegőpontos számot a következő összefüggéssel számíthatjuk át valós számmá:

Y = mantissza * 2↑ (exponens − 160)

Ennek ismeretében a lebegőpontos egész számot, amelynek értéke kisebb, mint 2^{32}, könnyen átalakíthatjuk 32 bites bináris egésszé.

A FAC-ban tárolt változó exponenséből kiszámítjuk a cikluszámláló értékét: 160-ból kivonjuk az exponenst. A ciklusmag sem bonyolult: a mantisszát minden egyes lépésben egy bittel jobbra kell mozgatni (osztani kettővel). Amint a ciklus lefutott, a mantissza helyén a 32 bites bináris szám áll.

Ha az átalakítást adattárolásra használjuk, gondoskodni kell a visszaalakításról is. A 32 bites bináris egész lebegőpontos számmá alakítása sem különösebben bonyolult feladat. Ki kell számítani a szám exponensét, és a mantisszát megfelelő alakra kell hozni. Ez történhet egyszerre is. A mantissza akkor megfelelő alakú, ha a legfelső bitje magas (a mantissza3 7. bitje). A feladat adott, addig kell kettővel szorozni a 32 bites számot, amíg a legfelső bit magas nem lesz. Az exponens a szorzások számából számítható ki. A ciklusok számából kivonunk 160-at, és minden bitet invertálunk. A keletkezett szám az exponens.

A mellékelt assembly programban mindkét említett átalakító rutin megtalálható. A BINFLO rutin binárisból lebegőpontosba számol, a FLOBIN fordítva. A rutinok részét képezik az adatcseréhez szükséges beolvasó és tároló részek is. A rutinok a bináris számot szöveges változóban tárolják, illetve keresik. Mindkét gépi rutin két paraméterrel dolgozik: szöveges típusú és lebegőpontos változóneveket kér.

A BINFLO hívása:

SYS *tárcím, szöveges változó, lebegőpontos változó*

Például: **SYS 49152, C$, K**

A FLOBIN hívása:

SYS *tárcím, lebegőpontos változó, szöveges változó*

Például: **SYS 49155, K, C$**

A BINFLO rutin ?ILLEGAL QUANTITY ERROR üzenetet ad ki, ha a megadott szöveges változó nem létezik még, vagy tartalma szerint üres. A rutinok assembly listája:

```
C000            100         *=$C000
AEFD            110 CHKCOM  =$AEFD
B6A3            120 FRESTR  =$B6A3

C000 4C 06 C0   130         JMP BINFLO   ; Binárisból lebegőpontosba
C003 4C 5A C0   140         JMP FLOBIN   ; Lebegőpontosból binárisba

C006 20 FD AE   150 BINFLO  JSR CHKCOM   ; Vessző ellenőrzése
C009 20 8B B0   160         JSR $B08B    ; A változó megkeresése/létrehozása
C00C 85 49      170         STA $49      ; A változó címe, LB
C00E 84 4A      180         STY $4A      ;        "        , HB
C010 A0 02      190         LDY #$02
C012 B1 49      200 AA0     LDA ($49),Y  ; A mutatók lemásolása
C014 99 61 00   210         STA $0061,Y  ; a nulláslapra
C017 88         220         DEY
C018 10 F8      230         BPL AA0
C01A AA         240         TAX          ; A hossz nulla ?
C01B F0 3A      250         BEQ ERROR    ; Igen, hiba
C01D A0 03      260         LDY #$03
C01F B1 62      270 AA1     LDA ($62),Y  ; A szöveg első négy
C021 99 6A 00   280         STA $006A,Y  ; karakterének betöltése az ARG-b
C024 88         290         DEY
C025 10 F8      300         BPL AA1
C027 A5 6A      310 AA4     LDA $6A      ; Az ARGHO3 7. bitje magas ?
C029 30 14      320         BMI AA2      ; Igen, az átalakítás kész
C02B C8         330         INY          ; A lépésszámláló növelése
C02C C0 20      340         CPY #$20     ; 32. lépés ?
C02E B0 0B      350         BCS AA3      ; Igen, befejezni az átalakítást
C030 06 6D      360         ASL $6D      ; A mantissza
C032 26 6C      370         ROL $6C
C034 26 6B      380         ROL $6B      ; balraléptetése
C036 26 6A      390         ROL $6A
C038 4C 27 C0   400         JMP AA4      ; Feltétel nélküli ugrás

C03B A9 00      410 AA3     LDA #$00     ; Az exponens nulla
C03D F0 06      420         BEQ AA5      ; Feltétel nélküli ugrás

C03F 98         430 AA2     TYA          ; Lépésszámláló
C040 38         440         SEC
C041 E9 A0      450         SBC #$A0     ; 160 levonása
C043 49 FF      460         EOR #$FF     ; Minden bit megfordítása
C045 85 69      470 AA5     STA $69      ; Az exponens tárolása
C047 20 FD AE   480         JSR CHKCOM   ; Vessző ellenőrzése
C04A 20 8B B0   490         JSR $B08B    ; A változó megkeresése/létrehozás
C04D 85 49      500         STA $49      ; A változó címe, LB
C04F 84 4A      510         STY $4A      ;        "        , HB
C051 20 FC BB   520         JSR $BBFC    ; ARG a FAC-ba
C054 4C D0 BB   530         JMP $BBD0    ; A FAC a változóba

C057 4C 48 B2   540 ERROR   JMP $B248    ; ILLEGAL QUANTITY ERROR
C05A 20 FD AE   550 FLOBIN  JSR CHKCOM   ; Vessző ellenőrzése
C05D 20 8B B0   560         JSR $B08B    ; A változó megkeresése/létrehozás
C060 20 A2 BB   570         JSR $BBA2    ; A változó a FAC-ba
C063 A5 61      580         LDA $61      ; Az exponens nulla ?
C065 F0 11      590         BEQ AB0      ; Igen, ugrás
C067 A9 A0      600         LDA #$A0     ; A lépések számának
C069 38         610         SEC
C06A E5 61      620         SBC $61      ; kiszámítása
C06C AA         630         TAX          ; Lépésszám az X-be
C06D 46 62      640 AB1     LSR $62      ; A mantissza
C06F 66 63      650         ROR $63
C071 66 64      660         ROR $64      ; jobbraléptetése
C073 66 65      670         ROR $65
```

```
C075 CA          680       DEX          ; A számláló lefutott ?
C076 D0 F5       690       BNE AB1      ; Még nem, vissza
C078 20 0C BC    700 AB0   JSR $BC0C    ; A FAC az ARG-ba
C07B A5 6A       710       LDA $6A      ; Az ARGEXP
C07D 29 7F       720       AND #$7F
C07F 85 6A       730       STA $6A      ; módosítása
C081 20 FD AE    740       JSR CHKCOM   ; Vessző ellenőrzése
C084 20 8B B0    750       JSR $B08B    ; A változó megkeresése/létrehozása
C087 85 49       760       STA $49      ; A változó címe, LB
C089 84 4A       770       STY $4A      ;       "       , HB
C08B 20 A3 B6    780       JSR FRESTR   ; Szövegkezelés
C08E A9 04       790       LDA #$04     ; A hossz 4 karakter
C090 20 75 B4    800       JSR $B475    ; Helyfoglalás a szövegnek
C093 A0 02       810       LDY #$02
C095 B9 61 00    820 AB2   LDA $0061,Y  ; A mutatók bemásolása
C098 91 49       830       STA ($49),Y  ; a változó fejlécébe
C09A 88          840       DEY
C09B 10 F8       850       BPL AB2
C09D C8          860       INY
C09E B9 6A 00    870 AB3   LDA $006A,Y  ; Az ARG tartalmának elhelyezése
C0A1 91 62       880       STA ($62),Y  ; a szöveges változóban
C0A3 C8          890       INY
C0A4 C4 61       900       CPY $61
C0A6 D0 F6       910       BNE AB3
C0A8 60          920       RTS
C0A9             930       .END

ZEILEN:84    SYMBOLE:15    FEHLER:0

AA0    =C012  AA1    =C01F  AA2    =C03F  AA3    =C03B  AA4    =C027  AA5    =C045
AB0    =C078  AB1    =C06D  AB2    =C095  AB3    =C09E  BINFLO=C006  CHKCOM=AEFD
ERROR  =C057  FLOBIN=C05A  FRESTR=B6A3
```

A BASIC-betöltő:

```
100 FORI= 49152 TO 49320 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
110 DATA  76,  6,192, 76, 90,192, 32,253,174, 32,139,176
120 DATA 133, 73,132, 74,160,  2,177, 73,153, 97,  0,136
130 DATA  16,248,170,240, 58,160,  3,177, 98,153,106,  0
140 DATA 136, 16,248,165,106, 48, 20,200,192, 32,176, 11
150 DATA   6,109, 38,108, 38,107, 38,106, 76, 39,192,169
160 DATA   0,240,  6,152, 56,233,160, 73,255,133,105, 32
170 DATA 253,174, 32,139,176,133, 73,132, 74, 32,252,187
180 DATA  76,208,187, 76, 72,178, 32,253,174, 32,139,176
190 DATA  32,162,187,165, 97,240, 17,169,160, 56,229, 97
200 DATA 170, 70, 98,102, 99,102,100,102,101,202,208,245
210 DATA  32, 12,186,165,106, 41,127,133,106, 32,253,174
220 DATA  32,139,176,133, 73,132, 74, 32,163,182,169,  4
230 DATA  32,117,180,160,  2,185, 97,  0,145, 73,136, 16
240 DATA 248,200,185,106,  0,145, 98,200,196, 97,208,246
250 DATA  96
260 IF S <> 20214 THEN PRINT"HIBA A DATASORBAN !":END
270 PRINT"OK !!":END
```

4.3. Néhány speciális BASIC program

4.3.1. Tárcímszerkesztő

Programfejlesztéskor gyakran előfordul, hogy egy tárcím tartalmától függ a program tevékenysége. Olykor úgy kell kilesni, hogy a tárcím egyes bitjének megváltozása milyen következményeket von maga után. Ez a program segítséget nyújt az ilyen munkákhoz.

A program egy tárcímet kér, amelynek tartalmát a PEEK utasítás beolvassa. Az 1000-es szubrutin feldolgozza a beolvasott byte-ot, és bináris formában kiírja a képernyőre. A program ezt követően a RETURN és az F1—F8 billentyűkkel kezelhető. Az F1—F7 billentyűkkel az alsó négy bit (rendre: 0 — F1; 1 — F3; 2 — F5; 3 — F7) módosítható. A megfelelő billentyű lenyomása invertálja a hozzá tartozó bitet. A bitet a kizáró VAGY logikai művelettel billentjük át a másik állapotba. Ezt követően a program a megadott tárcímre írja a byte új értékét, és visszatér a ciklus elejére. A RETURN billentyű hatására újraindul a program. Az INPUT utasításban nem decimális, hanem hexadecimális címet vár a program, a 600-as szubrutin ezt alakítja át decimálissá.

A program BASIC-listája:

```
 10 POKE 53280,0:POKE 53281,0
100 INPUT"[illegible]TARCIM :";R$
110 GOSUB 600 :R=Y
120 H$="0123456789ABCDEF"
130 M=PEEK(R)
140 GOSUB 1000
150 GETX$:IFX$="" THEN 150
160 IF X$=CHR$(13) THEN RUN
170 IF X$<CHR$(133) OR X$>CHR$(140) THEN 150
180 B=2↑(ASC(X$)-133)
190 M=(MORB) AND NOT (MANDB)
200 POKE R,M
210 GOTO 130

500 POKE 781,X:POKE 782,Y:SYS 58636:RETURN

600 Y=0
610 FOR I=1 TO LEN(R$)
620 A=48
630 IF MID$(R$,I,1)>"9" THEN A=55
640 Y=Y+(ASC(MID$(R$,I,1))-A)*16↑(LEN(R$)-I)
650 NEXT:RETURN

1000 X=6:Y=5:GOSUB 500:Y=M
1010 X$="":FOR I=7 TO 0 STEP-1
1020 X$=X$+STR$(INT(Y/2↑I))
1030 Y=Y-2↑I*INT(Y/2↑I)
1040 NEXT
1050 X$=X$+"  ":Y=M
1060 FOR I=1 TO 0 STEP-1
1070 B=INT(Y/16↑I)
1080 X$=X$+MID$(H$,B+1,1)
1090 Y=Y-B*16↑I
1100 NEXT
1110 X$=X$+"  "+STR$(M)
1120 PRINTX$"   "
1130 RETURN
```

4.3.2. Speciális gépikód-szimulátor

A program mintegy „kilesi" a processzor utasításainak működését. Az olvasó ezzel a programmal ellenőrizheti a gépi nyelv utasításkészletét, az egyes utasítások hatását a tárra és a processzorra. A kötet gépi utasításokkal foglalkozó fejezetének példái is ennek segítségével készültek.

A program jellemző példa a BASIC és a gépi kód ötvözésére. A processzor utasításainak végrehajtása és a processzor regisztereinek olvasása BASIC-ből lehetetlen, még gépi nyelven is elég csavaros. Viszont a program egésze még BASIC-ben is elég terjedelmes, hát még gépi nyelven! Ezért itt a korábban már említett megoldás kapott szerepet: amit érdemes és meg lehet írni BASIC-ben, az abban van; amit nem lehet, az pedig gépi nyelvű. A gépi szekció tartalmazza azt az INPUT-rutint, amit a fejezet első példájaként ismertettünk. Így annak assembler listáját nem is közöljük teljes terjedelmében.

A program működésével kapcsolatban a következőket kell tudni: a képernyőmaszk megjelenése után a menü egyik (első) tagja inverzbe vált. A menüben a kurzort jobbra-balra irányító billentyűvel mozoghatunk. A képernyőmaszk felső sorai értelemszerűek, a processzor munkaregisztereit ábrázolják. Alatta a processzor állapotregiszterét és veremmutatóját találhatjuk. Ez alatt az a két tárcím található, amely nulláslap címzésnél és abszolút címzésnél operandusként szerepelhet az utasításkód mögött. Alatta az utasításkód és az operandusok következnek.

A következő sor a menü. A menü négy választási lehetőséget ad: START, MODIFY, MONITOR és END. A START hatására lezajlik a gépi utasítás végrehajtása és a regiszterek beolvasása, az új értékek megjelenítése. A MODIFY választása után a veremmutató kivételével valamennyi regiszter és tárcím vagy operandus tartalma felülírható. A beolvasás a gépi kódú INPUT-rutinnal történik, tehát az INPUT mezőkben előre-hátra mozoghatunk. Előre a RETURN-nel, hátra a balra mutató nyíllal. Kilépni az üzemmódból az első mezőben a balra mutató nyíllal, az utolsó mezőben a RETURN-nel lehetséges. A MONITOR arra szolgál, hogy az indexes utasítások eredményét is megnézhessük a tárban. A tárcím megadása után (hexadecimális címet kér), ugyancsak hexadecimális formában, megjelenik a tárcím tartalma. A vezérlés ezt követően automatikusan a menüre kerül.

A programmal a legtöbb gépi utasítás tesztelhető, van azonban néhány, a veremmutatót is módosító utasítás, amely kiakasztja a processzort. Ahhoz, hogy ezek az utasítások is lefussanak, a gépi rutint módosítani kell. A gépi rutin a kazettapufferben elhelyezett kommunikációs regisztereken keresztül érintkezik a BASIC-programmal. A BASIC-program:

```
   1 GOTO 2000
   2 POKE 781,X:POKE 782,Y:SYS 58636:RETURN
   5 SYS 49152,A$;X,Y,H,M,1:RETURN
   7 POKE 781,X:SYS 59903:RETURN

 100 GOSUB 1000
 110 GOSUB 1300
 120 Q=1:GOSUB 2700
 130 GET X$:IF X$="" THEN 130
 140 IF X$=CHR$(13)  THEN 180
 150 IF X$=CHR$(29)  THEN Q=Q+1:IF Q>4 THEN Q=1
 160 IF X$=CHR$(257) THEN Q=Q-1:IF Q<1 THEN Q=4
 170 GOSUB 2700:GOTO 130
 180 ON Q GOTO 200,600,400,190
 190 PRINT CHR$(147):END

 200 GOSUB 1190
 210 GOSUB 3200
 220 GOSUB 3000
 390 GOTO 120

 400 GOSUB 1190
 405 X=23:Y=2:GOSUB 2:POKE 781,23:SYS 59903
 410 PRINT "TARCIM: $"
 420 T=.:A$="":X=23:Y=11:H=4:M=1:GOSUB 5
 430 IF LEN(A$)=. THEN 120
 440 IF LEN(A$)=2 THEN 480
 450 X$=LEFT$(A$,2)
 460 GOSUB 1700
 470 T=256*R
 480 X$=RIGHT$(A$.2)
 490 GOSUB 1700
 500 T=T+R
 510 T=PEEK(T)
 520 X=23:Y=20:GOSUB 2
 530 R=T:GOSUB 1600
 540 PRINT "$"X$
 550 GOTO120

 600 GOSUB 1190
 610 GOSUB 2100
 620 GOSUB 2400
 630 GOSUB 2800
 640 GOTO 120

1000 PRINT CHR$(155)CHR$(147)CHR$(14)CHR$(8)
1010 X=1:Y=2:GOSUB 2
1020 PRINT "AC  : $00   #0     %00000000"
1030 X=3:Y=2:GOSUB 2
1040 PRINT "XR  : $00   #0     %00000000"
1050 X=5:Y=2:GOSUB 2
1060 PRINT "YR  : $00   #0     %00000000"
1070 X=7:Y=2:GOSUB 2
1080 PRINT "                    NV#BDIZC"
1090 X=8:Y=2:GOSUB 2
1100 PRINT "PS  : $00   #0     %00100000"
1110 X=10:Y=2:GOSUB 2
1120 PRINT "SP  : $     #               "
1130 X=13:Y=1:GOSUB 2
1140 PRINT "$EA   : $00   #0     %00000000"
1150 X=15:Y=1:GOSUB 2
1160 PRINT "$EAEA: $00   #0     %00000000"
1170 X=18:Y=2:GOSUB 2
1180 PRINT "OP   1: $EA   2: $EA   3: $EA"
1190 X=20:Y=2:GOSUB 2
1200 PRINT "  START  MODIFY  MONITOR  END   "
1210 RETURN

1300 AC$="00000000":XR$=AC$:YR$=AC$
1310 PS$="00100000":ZP$=AC$:ME$=AC$
```

```
1320 O1$="EA":O2$=O1$:O3$=O1$:O1=234:O2=O1:O3=O1
1330 H$="0123456789ABCDEF"
1399 RETURN

1400 REM BINARISBOL DECIMALISBA
1410 R=0:FOR I=1 TO 8:R=R+ABS((MID$(X$,8-I+1,1)>"0"))*2↑(I-1):NEXT
1420 RETURN

1500 REM DECIMALISBOL BINARISBA
1510 A=R:X$="":FOR I=7 TO 0 STEP-1:B=INT(R/2↑I)
1520 X$=X$+MID$(STR$(B),2)
1530 R=R-B*2↑I:NEXT:R=A
1540 RETURN

1600 REM DECIMALISBOL HEXADECIMALISBA
1610 A=R:X$="":FOR I=1 TO 0 STEP-1:B=INT(R/16↑I):X$=X$+MID$(H$,B+1,1)
1620 R=R-B*16↑I:NEXT:R=A
1630 RETURN

1700 REM HEXADECIMALISBOL DECIMALISBA
1710 R=.:FOR I=1 TO 2:A=48:IF MID$(X$,I,1)>"9" THEN A=55
1720 R=R+(ASC(MID$(X$,I,1))-A)*16↑(2-I)
1730 NEXT:RETURN

2000 POKE 53280,0:POKE 53281,0
2010 PRINT CHR$(147)CHR$(155)
2020 POKE 650,128
2040 IF PEEK(49153)<>6 OR PEEK(49683)<>177 THEN GOSUB 4000
2050 GOTO 100

2100 REM MODIFY INPUT
2110 X=1:A$=AC$:GOSUB 2300:AC$=A$
2120 IF IRQ THEN RETURN
2130 X=3:A$=XR$:GOSUB 2300:XR$=A$
2140 IF IRQ THEN 2110
2150 X=5:A$=YR$:GOSUB 2300:YR$=A$
2160 IF IRQ THEN 2130
2170 X=8:A$=PS$:GOSUB 2300:PS$=A$
2180 IF IRQ THEN 2150
2210 X=13:A$=ZP$:GOSUB 2300:ZP$=A$
2220 IF IRQ THEN 2170
2230 X=15:A$=ME$:GOSUB 2300:ME$=A$
2240 IF IRQ THEN 2210
2250 Y=10:A$=O1$:GOSUB 2350:O1$=A$
2260 IF IRQ THEN 2230
2270 Y=19:A$=O2$:GOSUB 2350:O2$=A$
2280 IF IRQ THEN 2250
2290 Y=28:A$=O3$:GOSUB 2350:O3$=A$
2295 IF IRQ THEN 2270
2299 RETURN
2300 Y=22:H=8:M=0:GOTO 5
2350 X=18:H=2:M=1:GOTO 5

2400 REM ATALAKITASOK
2410 A$=AC$:X=1:GOSUB 2600:AC=R
2420 A$=XR$:X=3:GOSUB 2600:XR=R
2430 A$=YR$:X=5:GOSUB 2600:YR=R
2440 A$=PS$:X=8:GOSUB 2600:PS=R
2450 R=SP:X=10:A$="":GOSUB 2610
2460 A$=ZP$:X=13:GOSUB 2600:ZP=R
2470 A$=ME$:X=15:GOSUB 2600:ME=R
2480 X$=O1$:GOSUB 1700:O1=R
2490 X$=O2$:GOSUB 1700:O2=R
2500 X$=O3$:GOSUB 1700:O3=R
2510 X=13:Y=2:GOSUB 2:PRINT O2$
2520 X=15:Y=2:GOSUB 2:PRINT O3$+O2$
2600 X$=A$:GOSUB 1400
2610 GOSUB 1600
2620 Y=9:GOSUB 2:PRINT X$"   "
2630 Y=15:GOSUB 2:PRINT MID$(STR$(R),2)"   "
```

```
2640 Y=22:GOSUB 2:PRINT A$
2650 RETURN

2700 REM MENU MODUL
2710 X=20:Y=2:GOSUB 2:ON Q GOTO 2730,2740,2750,2760
2720 RETURN

2730 PRINT " ■ START ■ MODIFY  MONITOR  END  ":RETURN
2740 PRINT "  START ■ MODIFY ■ MONITOR  END  ":RETURN
2750 PRINT "  START  MODIFY ■ MONITOR ■ END  ":RETURN
2760 PRINT "  START  MODIFY  MONITOR ■ END ■ ":RETURN

2800 REM PSZEUDO REGISZTEREK BEALLITASA
2810 POKE 840,AC
2820 POKE 841,XR
2830 POKE 842,YR
2840 POKE 843,PS OR 32
2850 POKE 02,ZP
2860 POKE 256*03+02,ME
2870 POKE 49863,01
2880 POKE 49864,02
2890 POKE 49865,03
2900 RETURN

3000 REM A PSZEUDO REGISZTEREK OLVASASA
3010 AC=PEEK(840)
3020 XR=PEEK(841)
3030 YR=PEEK(842)
3040 PS=PEEK(843)
3050 SP=PEEK(844)
3060 ZP=PEEK(02)
3070 ME=PEEK(256*03+02)
3080 R=AC:X=1:GOSUB 1500:AC$=X$:A$=X$:GOSUB 2610
3090 R=XR:X=3:GOSUB 1500:XR$=X$:A$=X$:GOSUB 2610
3100 R=YR:X=5:GOSUB 1500:YR$=X$:A$=X$:GOSUB 2610
3110 R=PS:X=8:GOSUB 1500:PS$=X$:A$=X$:GOSUB 2610
3120 R=SP:X=10:A$="":GOSUB 2610
3130 R=ZP:X=13:GOSUB 1500:ZP$=X$:A$=X$:GOSUB 2610
3140 R=ME:X=15:GOSUB 1500:ME$=X$:A$=X$:GOSUB 2610
3150 RETURN

3200 REM FUTTATAS
3210 SYS 49155
3220 RETURN

4000 FORI= 49152 TO 49889 :READ X:POKE I,X:S=S+X:NEXT
4010 DATA  76,  6,192, 76,180,194, 32,213,193, 32,249,193
4020 DATA  32.224.193,165,178,133,179. 32.178,193. 32,136
4030 DATA 193,169,  0,133,204,133,198, 32, 62,241,240,251
4040 DATA 201, 34,240,247.201, 13,208,  3. 76, 72,193.201
4050 DATA  95,208,  3, 76, 69,193,201, 44,240,  8,201, 59
4060 DATA 240,  4,201, 58.208,  4, 36,177. 80,217,201, 20
4070 DATA 208,  3, 76,127,192,201, 29,208,  3, 76,203,192
4080 DATA 201,148.208,  3. 76.232,192,201.157.208,  3, 76
4090 DATA 220,192,166,176,240, 11,201, 32,144,181,201, 95
4100 DATA 176,177. 76. 26,193.201, 46,240.249,201, 48,144
4110 DATA 166,201, 58,176,162,144,239,165,179,240, 28,197
4120 DATA 178.144, 27.208. 87. 32,123.193,169,157. 32,210
4130 DATA 255,169, 32, 32,210,255,169,157, 32,210,255,198
4140 DATA 178,198.179. 76. 25,192. 32,123.193.169.157. 32
4150 DATA 210,255,164,179, 32,237,193,169, 32, 32,210,255
4160 DATA 164.179,185.139.194,153.138,194,200,196.178.208
4170 DATA 245,169, 32,153,138,194,198,178, 76,227,192,165
4180 DATA 179,197.166.240.206. 32,123,193,230,179, 32.202
4190 DATA 193, 76, 25,192,165,179,240,191, 32,123,193,198
4200 DATA 179. 76,214,192,165,179.197.178,176.177.165.178
4210 DATA 197,166,240,171, 32,123,193,169, 32, 32,210,255
4220 DATA 164.179. 32,237.193,198,179.164,178,185.139,194
4230 DATA 153,140,194,136,196,179,208,245,200,169, 32,153
4240 DATA 139,194,230.178.208.186,133,255, 32.123,193,165
```

```
4250 DATA 179,197,166,240, 16,197,178,176, 15,165,255, 32
4260 DATA 210.255,164,179.153.139,194.230,179, 76. 25,192
4270 DATA 208,  4,230,178,208,235,166,179,232,134,178,208
4280 DATA 228, 32,142,193.162,  0,134, 14,202,134, 13,165
4290 DATA 253,133, 69,165,254,133, 70, 32,231,176,133, 73
4300 DATA 132, 74,165.178, 32,117,180,160.  2,185. 97.  0
4310 DATA 145, 73,136, 16,248,170,240, 11,200,185,139,194
4320 DATA 145. 98,200,196. 97.208,246.169,  2,133.205,165
4330 DATA 207,208,252,169.  1,133,204. 96,169,  0, 72, 72
4340 DATA 240.  6,169.  0. 72.169.  1. 72,169,  0,133, 14
4350 DATA 133, 13,169. 73,160, 82,133, 69,132, 70, 32,231
4360 DATA 176,133, 73,132, 74,104,168.104, 32,145.179, 76
4370 DATA 208,187, 36,177, 48, 41,162, 24,160, 30, 32, 12
4380 DATA 229.160,  0,185,128.194,240,  6, 32,210,255.200
4390 DATA 208,245,166,158,165,159, 24,101,179,168, 76, 12
4400 DATA 229,169, 32,160, 40,153,139,194,136. 16,250, 96
4410 DATA 166,158,164,159, 32, 12,229,165,178,240, 13,160
4420 DATA   0,185,139,194, 32,210,255.200.196,178,208.245
4430 DATA  96, 32,253,174, 32,139,176,133, 73,132, 74,160
4440 DATA   2,177. 73,153. 97.  0,136, 16,248,170.134,178
4450 DATA 240, 15,200,177, 98,153,139,194,200,196, 97,240
4460 DATA   4,192, 40.144,242.165, 69.133,253,165, 70,133
4470 DATA 254, 32,241,183,224, 25,176, 77,134,158, 32,241
4480 DATA 183.224, 40,176. 68,134,159, 32,241,183,138,240
4490 DATA  60, 24,101,159,201, 40,176, 53,228,178,176,  2
4500 DATA 134,178.134,166, 32,241,183.134,176,162,  0, 32
4510 DATA 121,  0,201, 44,208, 28, 32,241,183,138,240, 22
4520 DATA 201.  1,208.  4,162,128.208, 14,201.  2.208,  4
4530 DATA 162, 64,208,  6,201,  3,208.  5,162,192,134,177
4540 DATA  96. 76. 72,178. 18, 86, 73, 83. 83, 90, 65. 58
4550 DATA  95,146,  0, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32
4560 DATA  32, 32. 32. 32, 32. 32, 32, 32, 32, 32, 32. 32
4570 DATA  32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32, 32
4580 DATA  32, 32.  4,169. 46.208.  3,185.186,142, 77.  3
4590 DATA 173, 75.  3, 72,173, 72,  3,174, 73,  3,172, 74
4600 DATA   3. 40.234,234,234.234,234,141. 72,  3,142, 73
4610 DATA   3,140, 74.  3,  8,104,141, 75,  3,186,142, 76
4620 DATA   3.174, 77.  3,154, 96
4630 IF S<>97593 THEN PRINT "HIBA A DATASORBAN !":END
4640 RETURN
```

A gépi rész assembly listája:

```
C000                100          *=$C000

                    ...                        ; Értékadások
                    ...

C000 4C 06 C0       240          JMP INPUTS    ; Input-rutin
C003 4C B4 C2       250          JMP RUNNER    ; Szimulátor

C006 20 D5 C1       260 INPUT    JSR ERASE
C009 20 F9 C1       270          JSR PARAM
C00C 20 E0 C1       280          JSR OUT

                    ....                       ; Az input-rutin
                    ....

C28B                3270 BUF     =*
C2B4                3280         *=*+41

C2B4 BA             3290 RUNNER  TSX           ; A veremmutató
C2B5 8E 4D 03       3300         STX 845       ; elmentése
C2B8 AD 4B 03       3310         LDA 843       ; A processzor státusz
C2BB 48             3320         PHA           ; a verembe
C2BC AD 48 03       3330         LDA 840       ; Az akkumulátor,
C2BF AE 49 03       3340         LDX 841       ; az X regiszter,
C2C2 AC 4A 03       3350         LDY 842       ; és az Y regiszter feltöltése
C2C5 28             3360         PLP           ; A processzor státusz betöltése
                                               ; a veremből
```

```
C2C6 EA          3370        NOP
C2C7 EA          3380 OP1    NOP        ; Ide kerülnek a műveleti kódok
C2C8 EA          3390        NOP        ; A címzés helye
C2C9 EA          3400        NOP
C2CA EA          3410        NOP
C2CB 8D 48 03    3420        STA 840    ; Az akkumulátor tárolása
C2CE 8E 49 03    3430        STX 841    ; Az X regiszter tárolása
C2D1 8C 4A 03    3440        STY 842    ; Az Y regiszter tárolása
C2D4 08          3450        PHP        ; A processzor státusz a verembe
C2D5 68          3460        PLA        ; Majd onnan az akkuba
C2D6 8D 4B 03    3470        STA 843
C2D9 BA          3480        TSX        ; A veremmutató az X-be
C2DA 8E 4C 03    3490        STX 844    ; Tárolás
C2DD AE 4D 03    3500        LDX 845    ; Az eredeti veremmutató
C2E0 9A          3510        TXS        ; visszatöltése
C2E1 60          3520        RTS
C2E2             3530        .END

ZEILEN:344    SYMBOLE:75    FEHLER:0
```

4.3.3. BASIC és gépi kód — autostart program

Az autostartolt BASIC-programok sem képzelhetők el gépi nyelvű indító nélkül. Az autostart programoknak számos változata létezik, egyet már bemutattunk a gépi nyelvvel foglalkozó fejezetben. Az itt ismertetett változat kifejezetten BASIC-programok indítására szolgál. Az eredeti program autostartos változata mintegy 5 blokkal lesz nagyobb a lemezen, ez az indító elhelyezkedése miatt van így. Az új program neve azonos lesz az eredetivel, de előtte egy pont található. A program indítás után először az indítót írja fel a file-ba, majd az üres képernyőt, ezután átmásolja az eredeti állományt. A gépi rutin a CHRIN vektort írja át, majd a betöltés végeztével vissza is írja az eredeti értékre. A program betöltése után ezen a vektoron is keresztülhalad a programszámláló. A módosított vektor az indítórutinra mutat. A vektor visszaírása után indirekt módon utasítja az interpretert a program elindítására: a billentyűzetpufferben RUN parancsot szimulál. Az interpreter ezt úgy hajtja végre, mintha valóban begépeltük volna. A BASIC-program listája:

```
100 POKE53280,0:POKE53281,0:PRINTCHR$(47)CHR$(30)
110 INPUT "PROGRAMNEV: ";N$
120 OPEN 15,8,15,"I":CLOSE15
130 OPEN 2,8,2,"0:"+N$+",P,R"
140 GET#2,A$,B$
150 OPEN 3,8,3,"@0:."+N$+",P,W"
160 PRINT#3,CHR$(36);CHR$(3);
170 PRINT#3,CHR$(128);CHR$(3);
180 FOR I=806 TO 827
190 PRINT#3,CHR$(PEEK(I));:NEXT
200 FOR I=828 TO 895
210 PRINT#3,CHR$(32);:NEXT
220 FOR I=896 TO 930: READ A
230 PRINT#3,CHR$(A);:NEXT
240 FOR I=931 TO 2047
250 PRINT#3,CHR$(32);:NEXT
260 PRINT#3,CHR$(0);
270 GET#2,A$
280 IF A$="" THEN A$=CHR$(0)
```

```
290 IF ST THEN 310
300 PRINT#3,A$;:GOTO 270
310 PRINT#3,A$: CLOSE 3
320 CLOSE2
330 PRINT" OK!"
340 END
350 REM GEPIKOD
360 DATA 169, 87,141, 36,  3,169,241
370 DATA 141, 37,  3,169,  4,133,198
380 DATA 169, 82,141,119,  2,169
390 DATA  85,141,120,  2,169, 78,141
400 DATA 121,  2,169, 13,141,122,  2
410 DATA  96
```

A gépi rész assembly listája:

```
0380            100     *=$0380
0380 A9 57      110     LDA #$57    ; a CHRIN vektorának
0382 8D 24 03   120     STA $0324
0385 A9 F1      130     LDA #$F1    ; helyreállítása
0387 8D 25 03   140     STA $0325
038A A9 04      150     LDA #$04    ; 4 karakter a billentyűzetpufferben
038C 85 C6      160     STA $C6     ; a puffer mutatója
038E A9 52      170     LDA #"R"
0390 8D 77 02   180     STA $0277   ; a puffer
0393 A9 55      190     LDA #"U"
0395 8D 78 02   200     STA $0278
0398 A9 4E      210     LDA #"N"
039A 8D 79 02   220     STA $0279   ; föltöltése
039D A9 0D      230     LDA #$0D    ; RETURN
039F 8D 7A 02   240     STA $027A
03A2 60         250     RTS
03A3            260     .END

ZEILEN:17    SYMBOLE:0    FEHLER:0
```

4.3.4. Programgenerátor programból — a BASIC-betöltők előállítása

Aki még nem ismeri az itt ismertetett trükköt, bizonyára elképedve nézi a néha több tucat DATA-sort, amelyek mindegyike tíz-tizenkét számot tartalmaz. Az járhat a fejében, ki az a fanatikus őrült, aki ilyen hosszú és unalmas programot képes begépelni úgy, hogy közben ráadásul nem is téved. Nos, már itt elárulhatjuk, ezeket a programokat valójában a C64-es készítette, és a programozónak csak a kezdő- és végcímet kellett megadnia. A dolog egy ötletes trükkre épül: a program befejezése előtt a képernyőre megfelelő helyeken kiírunk néhány sort, a billentyűzetpuffert pedig megfelelő számú RETURN karakterrel töltjük fel. Az END utasítás után a végrehajtás az interpreter várakozó ciklusára adódik, amely azonnal érzékeli, hogy a billentyűzetpufferben karakterek vannak, és ezeket végre is hajtja. Csak arra kell vigyázni, hogy a kiírt sorok megfelelő helyen legyenek, és az utolsó sor valamilyen RUNxx utasítás legyen. Ha a sorok egyike szabályos programsor, az interpreter (mert valójában direkt módban van) azt azonnal beépíti a programba. A változók azonban elvesznek, ezért gon-

doskodni kell tárolásukról a RAM más területén. A program újraindítása után visszaolvassa a futó változókat, és megkezdi az új sor felépítését. Ezután az egész ciklus kezdődik elölről: a BASIC program formálisan véget ér, az interpreter direkt módban végrehajtja azt, amit még az előző program szabott meg neki, és visszaugrik a programba. Ez egészen addig tart, amíg a futóváltozó el nem éri a végcímet, amelyet még a program elején adtunk meg.

Az említett trükk technikailag:

(1) a programnak törölnie kell a képernyőt,

(2) a legfelső sorba be kell írnia azt a sort, amely BASIC-sorként fog szerepelni,

(3) a következő utasítást a harmadik sorba kell írni, mert kiíródik a READY is; az utasítás valamilyen RUNxx legyen,

(4) fel kell tölteni a billentyűzetpuffert, amely a 631-es címen kezdődik: az első byte 19, ami a HOME kódja, a második és harmadik 13, ami a RETURN kódja,

(5) végül a nulláslapon be kell állítani a billentyűzetpufferben tárolt karakterek számát – ami esetünkben három.

Ennél bonyolultabb utasítássort is össze lehet állítani, mert a billentyűzetpuffer hossza 10 karakter, és a képernyőn is van még hely. A programot a HELP PLUS alatt érdemes futtatni, mert amikor a program kiírja záróüzenetét, a kész DATA-betöltő elől le kell törölni a MAKER programot. Erre a HELP PLUS #D parancs alkalmas (#D—99).

A programgenerátor BASIC-programja:

```
10 POKE 53280,0:POKE 53281,0
11 PRINT CHR$(147)
12 INPUT "KEZDOCIM=";A:A2=A
13 INPUT "VEGCIM  =";B:B2=B
14 IF B<A THEN 10
15 A1=INT (A/256):POKE 829,A1
16 POKE 833,A1:A=A-A1*256
17 POKE 828,A:POKE 832,A
18 B1=INT (B/256):POKE 831,B1
19 B=B-B1*256:POKE 830,B
20 C=110:C1=INT (C/256)
21 POKE 835,C1:C=C-C1*256
22 POKE 834,C
23 A$="100 FOR I="+STR$(A2)
24 A$=A$+" TO"+STR$(B2)
25 A$=A$+":READ A:POKE I,A:S=S+A:NEXT"
26 PRINT CHR$(147);
27 PRINT A$
28 PRINT "RUN31"
29 POKE 631,19:POKE 632,13
30 POKE 633,13:POKE 198,3:END
31 A$=""
32 C=PEEK (833)*256+PEEK (832)
33 E=PEEK (831)*256+PEEK (830)
34 D=PEEK (835)*256+PEEK (834)
35 A$=STR$ (D)+" DATA ":S$="   "
36 FOR I=C TO C+9
37 A=PEEK (I):B$=MID$ (STR$ (A),2)
38 A$=A$+RIGHT$ (S$,3-LEN (B$))+B$+","
39 IF I=E THEN I=I+1:GOTO41
40 NEXT I
41 A$=LEFT$ (A$,LEN (A$)-1)
42 B$="RUN31"
43 IF I>E THEN B$="RUN52"
44 C=C+10:D=D+10
45 C1=INT (C/256):POKE 833,C1
```

```
46 C=C-C1*256:POKE 832,C
47 D1=INT(D/256):POKE 835,D1
48 D=D-D1*256:POKE 834,D
49 PRINT CHR$(147);A$:PRINT B$
50 POKE 631,19:POKE 632,13
51 POKE 633,13:POKE 198,3:END
52 A=PEEK (828)+PEEK (829)*256
53 B=PEEK (830)+PEEK (831)*256
54 D=PEEK (834)+PEEK (835)*256
55 FOR I=A TO B:READ A:S=S+A:NEXT
56 A$=STR$ (D+10)+" IF S <>"
57 A$=A$+STR$ (S)+" THEN PRINT"
58 A$=A$+CHR$ (34)+"HIBA A DATASORBAN !"
59 A$=A$+CHR$ (34)+":END"
60 PRINT CHR$ (147);A$:PRINT "RUN63"
61 POKE 631,19:POKE 632,13
62 POKE 633,13:POKE 198,3:END
63 PRINT CHR$(147)
64 POKE 211,6:POKE 214,6:SYS 58732
65 PRINT "AZ ONALLO  DATABETOLTO KESZ."
66 POKE 211,6:POKE 214,8:SYS 58732
67 PRINT "SZAMOZASA  100-TOL KEZDODIK."
68 END
```

4.4. A ROM-ok felhasználhatósága

Gépi nyelvű programozás során hallatlanul nagy segítséget jelenthet az, hogy egyes szubrutinokat nem kell megírni, mert a célnak teljesen megfelelő rutint a BASIC vagy KERNAL ROM tartalmazza. Ebben a részben igyekeztünk összefoglalni azokat a szubrutinokat és belépési pontokat, amelyekhez gyakorlati alkalmazás képzelhető el. Ettől függetlenül előfordulhat, hogy egyes, ritkábban használható tippek kimaradtak. A megadott belépési pontokhoz tartozó szubrutinok kezeléséhez szükséges információkat tömörített formában közreadjuk.

1. Blokkléptető rutin $A3BF

   Használt regiszterek: A, X, Y
   Bemeneti adatok:

   \$5F — 60: az eredeti blokk kezdete
   \$5A — 5B: az eredeti blokk vége + 1
   \$58 — 59: az új blokk vége + 1

   A rutin helyet biztosít beszúrható adatállomány részére. Csak előre léptet, tehát törlésre nem használható.

2. Programszámláló a BASIC programkezdetre $A68E

   Használt regiszter: A
   Bemeneti adatok: —

A rutin a CHRGET rutin ($0073) programszámlálóját állítja be az aktuális programkezdetre ($2B—2C).

3. Szöveg kiírása $AB1E
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok:

A: a kiírni kívánt szöveg címe, alsó byte
Y: a kiírni kívánt szöveg címe, felső byte
A rutin kiírja az A/Y-ban megadott kezdőcímű szöveget az aktuális kimeneti egységre. A szövegnek $00-ra kell végződnie.

4. Szóköz $AB3F
kurzor jobbra
$AB42
kérdőjel kiírása
$AB45
Használt regiszter: A
Bemeneti adat: —

A rutin kiírja a belépési pontnak megfelelő karaktert.

5. Numerikus kifejezés kiértékelése, FRMNUM $AD8A
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adat: —

A rutin tetszőleges mélységű BASIC-kifejezést értékel ki, kiszámítja annak eredményét, amely a FAC-ba kerül.

6. Tetszőleges BASIC-kifejezés kiértékelése, FRMEVL $AD9E
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adat: —
A rutin része az előző (FRMNUM) rutinnak, ezért az ott leírtak érvényesek.

7. π, lebegőpontos állandó, 3,141592654 $AEA8

8. Nyitó zárójel $AEF7
záró zárójel $AEFA
vessző CHKCOM $AEFD
tetszőleges karakter ellenőrzése $AEFF
Használt regiszter: A, Y
Bemeneti adat: A, az ellenőrzendő karakter (csak $AEFF)

Ellenőrzi a következő karaktert a BASIC-szövegben. Ha nem a várt karakter következik, SYNTAX ERROR üzenetet kapunk.

9. Változó létesítése vagy megkeresése $B08B
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: BASIC-szövegben a változó neve

A rutin megkeresi vagy létrehozza a megadott változót. A változó címe visszatéréskor a A/Y regiszterekben van.

10. –32768 lebegőpontos állandó $B1A5

11. Lebegőpontos — egész átalakítás $B1AA
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adat: a FAC tartalma

A lebegőpontos változó tartalmát átszámítja egész formátumra. Az eredmény az A/Y regiszterben jelenik meg.

12. Egész — lebegőpontos átalakítás $B391
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A/Y, egész érték, alsó-felső byte

A megadott 16 bites érték átalakítása lebegőpontos formátumra. Az eredmény a FAC-ban jelenik meg.

13. Érvénytelen szövegek megszüntetése $B526
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: —

A rutin akkor használható, ha nagy tömegű, gyakran változó tartalmú szöveges változót használunk. A rutin tömöríti a szöveges területet.

14. Az érvénytelen ideiglenes szövegek mutatóinak megszüntetése, FRESTR $B6A3
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A/Y, a feldolgozandó szöveg mutatója

Bevezeti a megadott szöveget az ideiglenes verembe, meghatározza a hosszát, amely visszatéréskor az akkumulátorban van.

15. 8 bites paraméter beolvasása, GETBYT $B79E
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: Paraméter BASIC szövegben

A rutin beolvas egy 8 bites paramétert BASIC szövegből. A paraméter az X regiszterbe kerül.

16. 16 és 8 bites paraméterek beolvasása, GETADR és GETBYT $B7EB
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: paraméterek BASIC-szövegben, vesszővel elválasztva.

A 16 bites egész a $14—15 regiszterekbe, a 8 bites egész az X regiszterbe kerül.

17. Vessző ellenőrzése és 8 bites paraméter beolvasása, CHKCOM és GETBYT $B7F1
Programozás során gyakran állnak egymás után, egyszerűsítést tesz lehetővé.

18. 16 bites egész beolvasása, GETADR $B7F7
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: paraméter BASIC-szövegben

A 16 bites paraméter a $14—15 regiszterekbe kerül.

19. Összeadás, FAC = FAC + 0,5 $B849
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: a FAC tartalma

20. Kivonás, FAC = (A/Y) - FAC $B850
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A/Y, a kisebbítendő mutatója; FAC, a kivonandó

A rutin a kisebbítendőt az ARG-ba másolja. Az eredmény a FAC-ban jelenik meg.

21. Kivonás, FAC = ARG - FAC $B853
Mint fent, de a kisebbítendő már az ARG-ban van.

22. Összeadás, FAC = (A/Y) + FAC $B867
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A/Y, az egyik az összeadandó mutatója; FAC, a másik az összeadandó

23. Összeadás, FAC = ARG + FAC $B86A
Mint fent, de az összeadandók egyike az ARG-ban van.

24. Szorzás, FAC = (A/Y) * FAC $BA28
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A/Y, a szorzandó mutatója; FAC, a szorzó

25. Szorzás, FAC = ARG * FAC $BA2B
Mint fent, de a szorzandó az ARG-ban van.

26. Az ARG feltöltése $BA8C
Használt regiszterek: A, Y
Bemeneti adatok: A/Y, a betöltendő szám mutatója

27. Szorzás, FAC = FAC * 10 $BAE2
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: a FAC tartalma

A kiszámított érték a FAC-ban jelenik meg.

28. A 10, mint lebegőpontos állandó $BAF9

29. Osztás, FAC = FAC/10 $BAFE
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: a FAC tartalma

Az eredmény a FAC-ban jelenik meg.

30. Osztás, FAC = (A/Y) / FAC $BB0F
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A/Y, az osztandó mutatója; FAC, az osztó

Az eredmény a FAC-ban jelenik meg.

31. Osztás, FAC = ARG / FAC $BB12
Mint fent, de az osztandó az ARG-ban van.

32. A FAC feltöltése $BBA2
Használt regiszterek: A, Y
Bemeneti adatok: A/Y, a betöltendő szám mutatója

33. A FAC átvitele az akku#4-be $BBC7
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: a FAC tartalma

34. A FAC átvitele az akku#3-ba $BBCA
Mint fent.

35. A FAC átvitele változóba $BBD4
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: X/Y, a változó címe, a FAC tartalma

36. Az ARG átvitele a FAC-ba $BBFC
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: az ARG tartalma

37. A FAC átvitele az ARG-ba $BC0C
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: a FAC tartalma

38. ASCII szöveg (szám) átalakítása lebegőpontossá $BCF3
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: BASIC-szöveg

39. Egész szám kiírása ASCII formátumban $BDCD
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A/X, a kiírandó egész értéke

A rutin először átalakítja lebegőpontossá az egész számot, majd a lebegőpontos értéket ASCII formátumra alakítja és kiírja.

40. 0,5 lebegőpontos állandó $BF11

41. Hatványozás, FAC = ARG ↑ (A/Y) $BF78
Használt regiszterek: A/Y, a kitevő mutatója
ARG, a mantissza

42. Hatványozás, FAC = ARG ↑ FAC $BF7B
Használt regiszterek: FAC, kitevő
ARG, mantissza

43. Az OPEN paramétereinek beolvasása $E219
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: BASIC-paraméterek

A rutin beolvassa a BASIC kifejezést és beállítja a KERNAL rutinok paramétereit.

44. BASIC hidegindítás $E394
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adat: —

A rutin inicializálja a BASIC változóterületet, kiírja a bekapcsolási üzenetet, és beállítja a BASIC-vektorokat.

45. Az I/O terület báziscímének beolvasása, IOBASE $FFF3—$E500
Használt regiszterek: X, Y
Bemeneti adatok: —

A rutin a CIA1 kezdőcímével tér vissza az X/Y regiszterekben.

46. A képernyőméret beolvasása, SCREEN $E505
Használt regiszterek: X, Y
Bemeneti adat: —

A rutin a képernyő sorainak (X) és oszlopainak (Y) számát olvassa be.

47. A kurzor beállítása $E50C
a kurzor beolvasása $E513
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: X/Y, sor és oszlopszám (csak $E50C)

48. Képernyő RESET $E518
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: —

A rutin inicializálja a képernyőt és a billentyűzet olvasásához szükséges változókat.

49. A képernyő törlése $E544
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adat: —

50. A kurzor a bal felső sarokban, HOME $E566
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: —

51. A videovezérlő RESET-je $E5A0
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: —

52. Az X. képernyősor törlése $E9FF
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adat: X, a törlendő sor száma

53. TALK küldése $FFB4—$ED09
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: A, a megcímzett egység

Az akkumulátorban megadott számú egységet utasítja az adatküldés előkészítésére.

54. LISTEN küldése $FFB1—$ED0C
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: A, a megcímzett egység

Az akkumulátorban megadott számú egységet utasítja az adatfogadás előkészítésére.

55. Másodlagos cím küldése LISTEN után, SECOND $FF93—$EDB9
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: A, a másodlagos cím

56. Másodlagos cím küldése TALK után, TKSA $FF96—$EDC7
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: A, a másodlagos cím

57. Egy byte továbbítása az IEC-buszon, IECOUT $FFA8—$EDDD
Használt regiszter: A
Bemeneti adat: A, a továbbítandó byte

A rutin kiír az IEC buszra egy byte-ot.

58. UNTALK küldése $FFAB—$EDEF
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: —

Az előzetesen adatküldésre kijelölt egységet az alapállapot felvételére utasítja.

59. UNLISTEN küldése, UNLSN $FFAE—$EDFE
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: —

Az előzetesen adatfogadásra kijelölt egységet az alapállapot felvételére utasítja.

60. IECIN — egy byte az IEC-buszról, ACPTR $FFA5—$EE13
Használt regiszter: A
Bemeneti adatok: —

Beolvas egy byte-ot az IEC-buszról. A byte az akkumulátorba kerül.

61. CLOCK HI $EE85
Használt regiszter: A
Bemeneti adat: —

A soros busz CLK vonala magasra vált.

62. CLOCK LO $EE8E
Használt regiszter: A
Bemeneti adat: —

A soros busz CLK vonala alacsonyra vált.

63. DATA HI $EE97
Használt regiszter: A
Bemeneti adat: —

A soros busz DATA vonalát magasra állítja.

64. DATA LO $EEA0
Használt regiszter: A
Bemeneti adat: —

A soros busz DATA vonalát alacsonyra állítja.

65. 1 msec késleltetés $EEB3
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: —

66. GETIN, egy byte beolvasása $FFE4—$F13E
Használt regiszterek: A, Y
Bemeneti adat: —

Az előzetesen kijelölt egységről egy byte-ot olvas az akkumulátorba.

67. BSOUT, egy byte kiírása, CHROUT $FFD2—$F1CA
Használt regiszterek: A, Y (eredeti értékek a verembe mentve)
Bemeneti adatok: A, a kiírandó byte

Az előzetesen kijelölt egységhez továbbít egy byte-ot.

68. A bemeneti egység beállítása, CHKIN $FFC6—$F20E
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: X, a logikai file-szám

A megadott logikai file-hoz tartozó egység lesz a beolvasás forrása. Ezt az állapotot a CLRCHN rutin szünteti meg.

69. A kimeneti egység beállítása, CHKOUT $FFC9—$F250
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: X, a logikai file-szám

A megadott logikai file-hoz tartozó egység lesz a kiírás célja. Ezt az állapotot a CLRCHN rutin szünteti meg.

70. CLOSE, a file lezárása $FFC3—$F291
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adat: A, a file logikai száma

A rutin lezárja azt a file-t, amelynek száma az akkumulátorban van.

71. CLALL, minden file lezárása $FFE7—$F32F
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: —

Minden megnyitott file-t lezár, és végrehajt egy CLRCHN-t.

72. CLRCHN, az aktív I/O csatorna törlése $FFCC—$F333
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: —

Visszaállítja az alaphelyzetet. Bemenet: billentyűzet, kimenet: képernyő.

73. OPEN, egy file megnyitása $FFC0—$F34A
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: —

A SETFLS és a SETNAM rutinok által megadott adatok alapján megnyitja a file-t. A későbbiek folyamán a megnyitott file-t a CHKIN vagy a CHKOUT rutinok segítségével be-, ill. kimenti célokra használhatjuk.

74. LOAD, programfile betöltése $FFD5—$F49E
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A, jelző: 0 = LOAD, 1 = VERIFY

X: a kezdőcím alsó byte-ja
Y: a kezdőcím felső byte-ja
A LOAD rutin a tár feltöltésére szolgál. A rutin egyes paramétereit (egységszám, név stb.) a SETFLS rutinok előzetesen állítják be.

75. SAVE, programfile mentése $FFD8—$F5DD
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A: a program kezdőcíme (mutató a nulláslapon)
X: a végcím, alsó byte
Y: a végcím, felső byte

A SAVE rutin a tár meghatározott részét menti ki háttértárolóra. A rutin hívása előtt a

név és az egység beállítását a SETNAM és a SETFLS rutinokkal kell megoldanunk. A rutin a kezdőcímet indirekt módon kéri; a nulláslapon elhelyezett címmutató első byte-jának címét az akkumulátorban keresi.

76. Az idő növelése, UDTIM $FFEA—$F69B
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adat: —

A nulláslapon elhelyezkedő számláló növelése (TI).

77. Az idő beolvasása, RDTIM $FFDE—$F6DD
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: —

A nulláslapon levő számláló ($A0—A2) tartalmának beolvasása.

78. Az idő beállítása, SETTIM $FFDB—$F6E4
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok:

A: számláló, alsó byte ($A2)
X: számláló, középső byte ($A1)
Y: számláló, felső byte ($A0)
A nulláslapon levő számláló tartalmának beállítása.

79. A STOP-billentyű lekérdezése, STOP $FFE1—$F6ED
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: —

Ha le van nyomva, végrehajt egy CLRCHN-t.

80. A megszakítások inicializálása, IOINIT $FF84—$FDA3
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: —

Helyreállítja a megszakításokhoz szükséges tárcímeket.

81. A file-név paramétereinek beállítása, SETNAM $FFBD—$FDF9
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A: a név hossza
X: a név címe, alsó byte
Y: a név címe, felső byte

82. A file-paraméterek beállítása, SETFLS $FFBA—$FE00
Használt regiszterek: A, X, Y
Bemeneti adatok: A: a logikai file-szám
X: az egységszám
Y: a másodlagos cím

83. A státus beolvasása, READST $FFB7—$FE07
Használt regiszter: A
Bemeneti adatok: —

A státusbyte beolvasása az akkumulátorba

84. A státus beállítása, SETMSG $FF90—$FE18
Használt regiszter: A
Bemeneti adat: A, a státusbyte új értéke

85. Video-reset, CINT $FF81—$FF5B
Használt regiszterek: A, X
Bemeneti adatok: —

Inicializálja a VIC-et, és beállítja a megszakítást vezérlő regisztereket.

4.5. BASIC programozás során használható trükkök és megoldások

A BASIC programtár kezdetének beállítása:

POKE 43, LB
POKE 44, HB
POKE 256 * HB + LB, 0

LB: alsó byte, HB: felső byte

A BASIC programtár végének beállítása:

POKE 55, LB
POKE 56, HB

A NEW parancs hatástalanítása:

POKE 2050,1 : SYS 42291 : POKE 45, PEEK (34) : POKE 46, PEEK (35) : CLR

Ha a NEW parancs kiadása és a fenti parancssorozat végrehajtása között nem történt olyan művelet, amely használja a BASIC programtárat, a törölt BASIC program lemezre menthető.

Ha BASIC-programból indítunk BASIC programot, az új programnak a következő néhány utasítással kell kezdődnie:

POKE 45, PEEK (174) : POKE 46, PEEK (175) : CLR

mert a LOAD rutin sajátossága, hogy programmódban elölről kezdi meg az új program végrehajtását, amelynek tármutatói nem feltétlenül azonosak az előző program mutatóival.

Ha BASIC-program tölt gépi programot, a helyzet némileg más. A BASIC-program ekkor ugyanis általában ugyanaz marad. A program viszont a LOAD rutin lefutása után hasonlóképp elölről indul. Ilyenkor azt kell biztosítani, hogy ne keletkezhessen végtelen ciklus. A LOAD rutin önmagában nem törli a változók értékét, ezért ezt a végtelen ciklus elhárítására fel lehet használni. Például:

```
10 IF A=0 THEN A=1 : LOAD "P1",8,1
20 IF A=1 THEN A=2 : LOAD "P2",8,1
30 . . .
```

A kurzor pozicionálására több változat is létezik:

```
POKE 211,Y : POKE 214,X : SYS 58732
POKE 211,Y : POKE 214,X : SYS 58640
POKE 781,X : POKE 782,Y : SYS 58636
```

Várakozás a kurzor KI fázisára:

WAIT 207,1 *vagy* **10 IF PEEK(207) THEN 10**

A kurzor be- és kikapcsolása:

POKE 204,0	*bekapcsolás*
POKE 204,1	*kikapcsolás*

A billentyűzettel kapcsolatos trükkök:

POKE 650,128	*minden billentyű ismétel*
POKE 650,64	*egyik billentyű sem ismétel*
POKE 650,0	*alaphelyzet*
POKE 657,128	*a SHIFT letiltva*
POKE 657,0	*a SHIFT engedélyezve*
WAIT 197,4	*várakozás a SPACE-re*
WAIT 198,1	*várakozás egy billentyűre*
WAIT 198,255	

WAIT 653,1	*várakozás a SHIFT-re*
WAIT 653,2	*várakozás a Commodore-billentyűre*
WAIT 653,4	*várakozás a CTRL-re*
WAIT 203,64	*várakozás addig, amíg egy billentyű le van nyomva*
POKE 56322,224	*a billentyűzet bénítása*
POKE 56322,0	
POKE 56323,255	
POKE 649,0	*a billentyűzet bénítása*
POKE 649,10	*a billentyűzet felszabadítása*
POKE 198,0	*a billentyűzetpuffer törlése*

A képernyővel kapcsolatos trükkök:

POKE 53280,X	*a képernyő kerete felveszi az X. színt*
POKE 53281,X	*a képernyő háttere felveszi az X. színt*
POKE 53272,21	*kisbetű/nagybetű üzemmód*
POKE 53272,23	*nagybetű/grafika üzemmód*
POKE 56325,0	*a kiírások jelentősen lelassulnak*

Karakterek többszínű üzemmódja:

POKE 53270, PEEK (53270) OR 16

Karakterek egyszínű üzemmódja:

POKE 53270, PEEK (53270) AND NOT 16

A képernyő kikapcsolása:

POKE 53265, PEEK (53265) AND NOT 16

A képernyő visszakapcsolása:

POKE 53265, PEEK (53265) OR 16

POKE 646,X	*a következő karakter színkódja: X*
POKE 648,X	*X*256: a képernyőmemória kezdőcíme*

Az X. képernyősor törlése:

POKE 781,X : SYS 59903

Az X. sorban Y karakter törlése

POKE 781,X : POKE781,Y : SYS 59905

Egyéb trükkök

POKE 1,54	*a BASIC ROM átkapcsolva RAM-ra*
POKE 1,53	*a KERNAL ROM átkapcsolva RAM-ra*
POKE 1,51	*a CHAREN PEEK-kel elérhető (a megszakítást előzetesen le kell tiltani)*
POKE 152,0	*lezárja az összes nyitott file-t*
POKE 152,11	*megakadályozza a file-nyitást*
POKE 193,1	*az inverz mód bekapcsolása*
POKE 212,1	*a PRINT kiírja a vezérlőjeleket*
WAIT 56576,128	*várakozás a DOS-RESET végére*
POKE 775,200	*a LIST letiltása*
POKE 775,191	
POKE 808,239	*a STOP letiltása*
POKE 809,255	
POKE 818,32	*a SAVE letiltása*
POKE 56334,0	*a megszakítások kikapcsolása*
POKE 56334,1	*a megszakítások engedélyezése*
POKE 2048,1	*RUN-ra SYNTAX ERROR*

Megadott címen kezdődő szöveg kiírása:

POKE 780,LB : POKE 782,HB : SYS 43806

16 bites egész szám kiírása:

POKE 781,LB : POKE 780,HB : SYS 48589

SYS 58592	*várakozás 8,5 sec-ig vagy a Commodore billentyűre*
PRINT MID$(STR(I),2)	*az I változó előjel nélküli kiírása*
X = RND(−TI)	*valódi véletlenszám generálása*

A STOP/RESTORE letiltása:

POKE 788,52: POKE 792,193

A TI$ gyors nullázása:

SYS 65499

Az 1. botkormány lekérdezése:

```
100 POKE 56320,127
110 A = PEEK (56321)
120 IF NOT A AND 1 THEN PRINT "FEL"
130 IF NOT A AND 2 THEN PRINT "LE"
140 IF NOT A AND 4 THEN PRINT "BAL"
150 IF NOT A AND 8 THEN PRINT "JOBB"
```

```
160 IF NOT A AND 16 THEN PRINT "TUZ"
170 GOTO 110
```

A 2. botkormány lekérdezéséhez a csak a 100 és a 110 sorokat kell megváltoztatni:

```
100 POKE 56322,224
110 A = PEEK (56320)
```

Függelék

A számítástechnika fejlődése

Világunkban, amely körülvesz bennünket, nem a számszerű mennyiségek a meghatározóak. Számszerű mennyiségen itt az egész számokkal egzakt, pontos módon mért mennyiséget értjük. Sokkal döntőbbek azok a mennyiségek, amelyek számokkal csak közelíthetők. Legtöbb mennyiségünk ilyen. A számszerűsítés emberi találmány.

Az elmúlt évszázadok legnagyobb tudósai közül sokan ismerték fel, hogy a természettudományok jelentős részének fejlődését erősen lassítja az a körülmény, hogy a matematikai levezetéseket csak kézzel számíthatják ki. A számítás nagyon sokáig tart, és nem biztos, hogy hibátlan. Ezért amikor a mechanika már volt annyira fejlett, hogy bonyolultabb automatákat lehetett építeni, többen megpróbálkoztak számológépek építésével, így pl. Leibniz, Pascal és mások. Ezek az automaták csak a számtani alapműveleteket voltak képesek elvégezni, de akkoriban már ezek is lehetővé tették közelítő eljárások segítségével bizonyos bonyolultabb számítások elvégzését.

Az első komolyabb számológépet az angol Babbage építette a XIX. században. Ez még mindig mechanikus szerkezet volt, de Babbage úgy alkotta meg, hogy a vele elvégezhető műveleteket már programozni lehetett. Babbage munkásságát sokan folytatták, olyanok is, mint Maxwell vagy Lord Kelvin. Mégis egy kevésbé ismert név emelkedik ki közülük, Herman Hollerith-é. Hollerith találta fel ugyanis a lyukkártyával működő számológépet még az 1800-as évek végén. A mai számítógépgyártó óriás, az IBM, alapítása után sokáig Hollerith-féle automatákat gyártott, és nagymértékben hozzájárult a mechanikus számolóautomaták elterjedéséhez. A mechanikus automatákat hamarosan felváltották az elektromechanikus elven működő számológépek. Az elektromosság térhódítása és az elektroncső feltalálása után néhány amerikai tudósnak sikerült megnyernie az Egyesült Államok hadseregének vezetőit ahhoz, hogy anyagilag támogassák egy tisztán elektromos elven működő számológép kifejlesztését. A második világháború utolsó évében el is készült ez a gép, amely már a modern értelemben vett számítógépnek tekinthető.

A számítástechnika fejlődésének következő lépcsője a tranzisztor alkalmazása volt. A tranzisztor az elektroncsövet váltotta fel. Jelentős előnye kis helyszükséglete és sokkal csekélyebb energiaigénye volt. A ma gyártott számítógépek is tranzisztorok sokaságát alkalmazzák.

A mai számítógépek elvi alapjait azonban mégsem fizikusok és gyakorlati szakemberek öntötték végső formájába. Ennek megalkotása egy magyar származású matematikus, Neumann János (1903—1957) nevéhez fűződik. Az ő elképzelése alapján működik a ma használatos számítógépek túlnyomó többsége.

A Neumann-féle számítógép lényegében csak két mennyiséget ismer, az 1-et (igaz), és a 0-át (hamis). Ebből a két értékből és a hozzájuk tartozó jelölésrendszerből felépíthető az egész világ modellje, mása. Ezt a két mennyiséget logikai állapotnak is szokás nevezni.

A modern számítógépekben a két logikai állapotnak feszültségértékeket feleltetnek meg. Az 1 logikai szintnek +5 V, a 0 szintnek 0 V felel meg. A logikai állapotokat digitális jelek néven is szokták emlegetni. A digitális kifejezés a latin digitus (ujj) szóból származik. Az ilyen módon történő számolás kizárja a tört számok közvetlen alkalmazását.

A számítógépek működésének logikai alapjai — logikai algebra

A két logikai állandó használata megköveteli a 2-es (bináris) számrendszer alkalmazását. A két logikai állandó által létrehozható logikai kapcsolatokat a logikai algebra tárgyalja.

A logikai algebra elméleti alapjait az ún. Boole-algebra alkotja, amely George Boole (1815—1864) angol matematikus munkája. Boole volt az első matematikus, aki a logikát precíz matematikai formába öntötte. Boole mutatta meg elsőként, hogy a logika igen egyszerű algebrai rendszerekre bontható. A logikai algebra rendszerének minden elemére igaz a következő állítás:

$$x = x^2$$

Az egyenletnek csak két megoldása van: 0 és 1. Ez az oka annak, hogy a mai számítógépekben olyan fontos szerepet játszik a bináris számrendszer: a gépek a logikai feladatokat bináris műveletekként végzik el.

A logikai algebra tehát csak két állandót ismer. Az 1 jelenti az összes szóba jöhető elemek halmazát, a 0 pedig az üres halmazt. A logikai algebra számára változók azok a mennyiségek, amelyek egyaránt felvehetik a 0 és az 1 állapotokat.

Minden logikai kapcsolat kifejezhető logikai egyenlet alakjában. A logikai algebra három alapvető logikai műveletet különböztet meg:

— az ÉS (AND) kapcsolatot, ez a *logikai szorzás*. Jelölése: $*$ vagy $\wedge$.

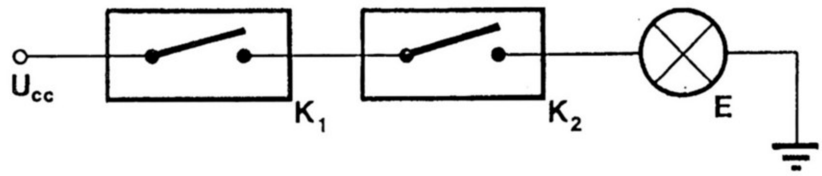
— a VAGY (OR) kapcsolatot, ez a *logikai összeadás*. Jelölése: $+$ vagy $\vee$.

— a NEM (NOT) kapcsolatot, ez a *negáció* vagy *tagadás*. Jelölése: felülvonás, például: $\overline{A}$.

A logikai ÉS kapcsolatot a *37. ábrán* szemléltetjük. Az izzó előtt két kapcsoló helyezkedik el: az, amelyik magát az izzót kapcsolja, a másik voltaképpen a főkapcsoló.

Ahhoz, hogy az izzó világítson, be kell kapcsolni a K_2 kapcsolót ÉS be kell kapcsolni a K_1 kapcsolót is. A hangsúly az ÉS szón van. Ennek megfelelően egy ÉS kapcsolatot, amelynek két bemenete (K_1 és K_2), és egy kimenete (E) van, az ábrán megadott táblázat jellemez.

Eset	K_2	K_1	E
1	0	0	0
2	0	1	0
3	1	0	0
4	1	1	1

37. ábra. ÉS kapcsolat

Ha a bemenetek felveszik a logikai állandók valamelyikét, a kimenet a táblázat szerint alakul. A táblázat az ÉS logikai kapcsolat igazságtáblázata.

Az ÉS kapcsolat logikai egyenlete a következő:

$$E = K_1 \cdot K_2$$

Az ÉS kapcsolatot jelölhetjük a K_1 & K_2 jellel is.

ÉS kapcsolatot nemcsak két bemenet között teremthetünk. Lehetséges három vagy ennél több bemenet is. Két bemenet esetén négy lehetséges kombináció jöhet létre. Három bemenetnél 8, négynél 16, ötnél 32 eset adódik és így tovább.

Hárombemenetű ÉS kapcsolat igazságtáblázata:

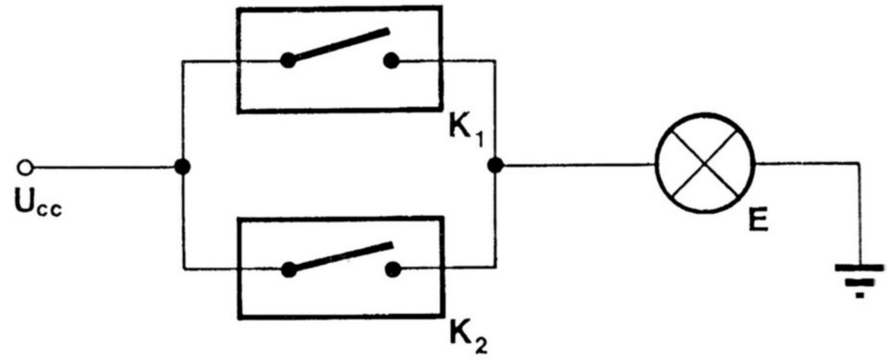
Eset	K_1	K_2	K_3	E
1	0	0	0	0
2	0	0	1	0
3	0	1	0	0
4	0	1	1	0
5	1	0	0	0
6	1	0	1	0
7	1	1	0	0
8	1	1	1	1

Az ÉS kapcsolat kimenete csak akkor 1, ha minden bemenete 1. Az általánosan elterjedt angol terminológia az ÉS kapcsolatot az AND szóval jelöli.

A logikai VAGY kapcsolat szemléltetéséhez vegyük elő ismét az izzólámpás példánkat. A *38. ábra* szerinti kapcsolók bármelyikének bekapcsolása maga után vonja az izzó felizzását. Tehát ahhoz, hogy az izzó világítson, be kell kapcsolni a K_1 kapcsolót VAGY a K_2 kapcsolót.

A kapcsolatot MEGENGEDŐ VAGY-nak is szokták nevezni, mert megengedi azt is, hogy mindkét kapcsoló be legyen kapcsolva. A VAGY logikai kapcsolatot jellemző táblázatot is feltüntettük az ábrán.

Eset	K_1	K_2	E
1	0	0	0
2	0	1	1
3	1	0	1
4	1	1	1

38. ábra. VAGY kapcsolat

A VAGY kapcsolat logikai egyenlete:

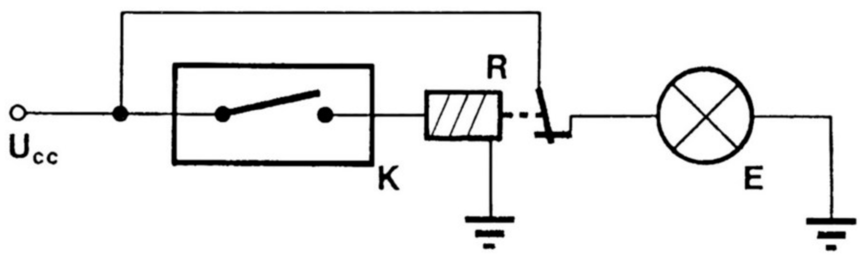
$E = K_1 + K_2$

Természetesen VAGY kapcsolatot is lehet több bemenet között létesíteni. A VAGY kapcsolatot az jellemzi, hogy kimenete mindig 1, ha valamelyik bemenete 1. A VAGY kapcsolatot az angol terminológia szerint az OR szóval is jelölhetjük.

A NEM logikai kapcsolathoz az izzólámpás példánkat némileg módosítanunk kell: az áramkörbe beiktattunk egy relét is. Ha a K kapcsolót bekapcsoljuk, az R relé meghúz, és megszakítja az E izzó áramkörét, ha kikapcsoljuk, az izzó ismét világít.

A NEM kapcsolat kimenetén mindig a bemenet ellentettje jelenik meg; ennek megfelelő igazságtáblázata is.

Eset	K	E
1	0	1
2	1	0

39. ábra. NEM kapcsolat

A kapcsolat logikai egyenlete:

$E = \overline{K}$

A NEM kapcsolat elterjedt neve a NOT vagy az inverter.

A C64-es logikai algebrája

A C64-es MOS 6510 processzora mindhárom logikai alapműveletet végre tudja hajtani. A processzor nyelve azonban csak az AND és az OR utasításokat tartalmazza; ezt a két műveletet a processzor az előzőekben ismertetett formában alkalmazza. A NOT művelet nincs a nyelvben, helyette a kizáró VAGY (EXOR — Exclusive OR) szerepel.

A kizáró VAGY művelet felépíthető a megismert három alapműveletből:

A EXOR B = (A OR B) AND NOT (A AND B)

A gépi nyelvnek azért nem szükséges tartalmaznia a NOT műveletet, mert ha a kizáró VAGY művelet egyik operandusa logikai 1, akkor az eredmény a másik operandus negáltja lesz. Azaz az EXOR művelet egyszerűen használható NOT műveletként is.

Az EXOR művelet igazságtáblázata:

Eset	K_1	K_2	**E**
1	0	0	0
2	0	1	1
3	1	0	1
4	1	1	0

Az EXOR művelet logikai egyenlete:

$$E = (K_1 + K_2) \cdot \overline{(K_1 \cdot K_2)} \text{ vagy}$$

$$E = (K_1 \cdot \overline{K_2}) + (\overline{K_1} \cdot K_2)$$

Az, hogy a processzor gépi nyelvében nem a NOT, hanem az EXOR művelet szerepel, nem véletlen. Ennek oka az, hogy kizáró VAGY műveletre gyakran van szükség programozás közben, s a processzor hardverébe épített EXOR sokkal gyorsabb, mintha diszkrét utasításokból építenénk fel.

A C64-esen alkalmazott számrendszerek

A C64-es természetesen csak egy számrendszert alkalmaz, a 2-est. A 10-es és 16-os számrendszert a programozó alkalmazza.

A 10-es alapú számrendszert magától értetődő természetességgel tanuljuk meg életünk során. Ebben nagy szerepe van biológiai adottságainknak: két kezünkön 10 ujjunk van. Ha egy számot, pl. a 456-ot ábrázoljuk 10-es számrendszerben, mindenki tudja, hogy ez a

$$4 * 100 + 5 * 10 + 6$$

műveletek eredményével egyenlő.

Így van ez a kettes és a tizenhatos számrendszerben is, csak fennáll az a különbség, hogy kevesebb, illetve több a felhasználható számjegyek száma. Vegyük előbb a kettes számrendszert.

Itt csak két érték lehetséges: a 0 és az 1. Mint a tízes számrendszerben, itt is helyiértékük szabja meg azt, hogy valójában mennyit is érnek. A kettes számrendszerben a helyiértékek szorzói 2 hatványai. Tehát a %11001000 nyolcbites bináris szám így is felírható:

$$1*128+1*64+0*32+0*16+1*8+0*4+0*2+0*1=200_{10}$$

vagy hatványalakban:

$$1*2^7+1*2^6+0*2^5+0*2^4+1*2^3+0*2^2+0*2^1+0*2^0=200_{10}$$

Jól látható, hogy a hatványkitevők megfelelnek a helyiértékek sorszámának. Soha ne felejtsük el, hogy a hatványkitevők és ezáltal a helyiértékek sorszámozása jobbról balra tart, és 0-val kezdődik. Ha a tízes számrendszerre példaként mutatott #456 (456_{10}) számot akarjuk kettes számrendszerben ábrázolni, akkor nincs más dolgunk, mint megtoldani az előző példában szereplő bináris számot egy egyessel:

%111001000 = #456.

Tudjuk, hogy egy byte nyolc bites, azaz helyiértékeit 0-tól 7-ig számozhatjuk. A 8 biten ábrázolható legnagyobb szám a #255, amelyben minden helyiértéken 1-es áll (%11111111 = 255). A példában felírt 456-os szám 9 bites. A C64-esben kétféle bináris szám gyakori: a 8 bites (byte), illetve a 16 bites (szó, cím). A 16 biten 2^{16} különböző érték ábrázolható, ha a nullát is értéknek tekintjük.

Hogy ne kelljen mindig hosszú számokat írni, amikor tárak kapacitását, programok hosszúságát vagy adathalmazok nagyságát kívánjuk jelölni, bevezették a prefixumok korlátozott használatát. Ennek megfelelően ha valamely mennyiség meghaladja a 2^{10} (#1024) számot, akkor kbyte-okban (kbitekben) ha a 2^{20} (#1048576) számot, akkor Mbyte-okban (Mbitekben), és ha a 2^{30} (#1073741824) számot, akkor Gbyte-okban (Gbitekben) számolunk. A 6510-es processzor címterülete 65536 byte, ez egyszerűbben 64 kbyte. A mai modern 32 bites

számítógépek elméletileg lehetséges címterülete 16 Tbyte (Terabyte), ha címbuszuk kétszer olyan széles, mint az adatbuszuk. (16 Tbyte = 2^{64} byte.)

Hogy a 16 Tbyte milyen hatalmas memória, erre példa egy kis kitérő.

Amikor az ókorban az indiai király udvarában egy ma már névtelen zseni feltalálta a sakkot, a király a remek játék fölött érzett örömében megkérdezte a feltalálót, mit kíván érte jutalmul. Ő szerényen csak annyi búzaszemet kért, amennyit a következő elv alapján kaphat: a 64 mezőre helyezzenek el búzaszemeket úgy, hogy az első mezőre egyet, a másodikra kettőt, a harmadikra négyet, a negyedikre nyolcat és így tovább. A kérés teljesíthetetlen volt. Valaki egyszer kiszámította, hogy ez a $2^{64}-1$ (18 446 744 073 709 551 615) búzaszem egy Föld nagyságú sík gömb felületét 30 cm magasan borítaná be. Ennyi búza a földi vegetáció teljes ideje alatt összesen sem termett.

A 16-os számrendszer is ugyanolyan alapon nyugszik, mint a 2-es vagy a többi. A helyiértékek itt 16 hatványait jelentik. A különbség végeredményben annyi, hogy itt a tíz numerikus számjegyet (0 — 9) hat betű (A — F) egészíti ki. Ezek megfeleltetése:

A = 10, B = 11, C = 12, D = 13, E = 14, F = 15.

Nagyon könnyű bináris számrendszerből hexadecimálisba átszámolni, mert minden hexadecimális számjegy megfelel 4 bináris jegynek. Pl. a $EE szám bináris rendszerben: %11101110 (#238) vagy a $2A = %00101010 (#42). A 16 bites bináris számok hexadecimális rendszerben 4 jegyen ábrázolhatók.

A BCD-kód

A MOS 6510-es processzor még egy számrendszert alkalmaz, amely szintén bináris alapokon nyugszik. Ez a számrendszer az ún. BCD (Binary Coded Decimal) számrendszer. A BCD-kódolás jelentése binárisan kódolt decimális szám; a tízes számrendszer számjegyeit kódolja 4 bites bináris formában.

A BCD-kód formája megoldás kérdése. Itt a 6510-es processzor által alkalmazott BCD-rendszert ismertetjük, de meg kell említeni, hogy más BCD-rendszerek is léteznek (Gray-kód, Aiken-kód stb.). A kódok megfeleltetése:

Decimális	BCD	Decimális	BCD
0	0000	5	0101
1	0001	6	0110
2	0010	7	0111
3	0011	8	1000
4	0100	9	1001

A processzor BCD üzemmódban is képes számításokat végezni. Ilyenkor egy byte-ot két félbyte-ra bont, az alsó félbyte az egyes helyiértékű, a felső félbyte a tízes helyiértékű számokat jelenti. Egy byte-on tehát 99-ig ábrázolhatók számok. A számítási műveletek a tízes számrendszer szabályai szerint történnek. A BCD-kód használatára viszonylag ritkán van szükség, de néhány programozási feladat megköveteli használatát. Például a CIA TOD órája is BCD-módban programozható.

A processzort az állapotregiszter D bitje kapcsolja át BCD üzemmódra. Ha a bit magas, a processzor BCD üzemmódban számlál.

Negatív számok bináris rendszerben — a komplemens

Bináris számrendszerben elméletileg csak pozitív számok ábrázolhatók; az előjel tárolására nincs külön információhordozó. Azonban ez csak megállapodás kérdése. Megállapodás alapján a bináris szám egy bitjét kijelölhetjük az előjel meghatározására. Ez a bit kézenfekvő módon mindig a legfelső bit. Ha a bit magas, a szám negatív. A negatív szám értékét azonban nem kapjuk úgy meg, hogy az előjelbit mögötti számértéket kiegészítjük egy negatív előjellel.

A számérték valódi megfelelőjét az adott szám logikai komplemense adja. Napjaink számítógépei negatív számok ábrázolására a számok logikai komplemenseit használják. Bináris rendszerben ezeket a számokat kettes komplemensnek is nevezhetjük.

A logikai komplemens legfelső bitje (7., 15. stb.) tölti be az előjel szerepét. Ha ez magas, a szám negatív. A negatív szám abszolút értékét a következő módon számíthatjuk ki:

— a legfelső bitet alacsonyra állítjuk;
— az összes többi bitet ellenkezőjére fordítjuk;
— az előző műveletek eredményéhez hozzáadunk egyet.

Az így számított érték pontosan a keresett negatív szám abszolút értéke. Nézzünk egy példát!

A negatív szám:	%10101110	#174 (−82)
1. művelet:	%00101110	#46
2. művelet:	%01010001	#81
3. művelet:	%01010010	#82

Azaz a 174-nek 82 a logikai komplemense (vagy a 82-nek a 174). Ha pozitív szám komplemensét akarjuk kiszámítani, a műveletsor hasonló:

— a legfelső bitet magasra állítjuk;

— a többi bitet invertáljuk;
— a műveletek eredményéhez hozzáadunk egyet.

A pozitív szám:	%01010010	#82	
1. művelet:	%11010010	#210	
2. művelet:	%10101101	#173	
3. művelet:	%10101110	#174	(-82)

Ha jobban megnézzük, a három művelet kettőre csökkenthető. Az első és a második művelet egybevonható. Ennek megfelelően a logikai komplemens előállítása mind pozitív számra, mind negatív számra a következő:

1. Minden bitet az ellenkezőjére fordítunk (invertálunk).
2. Az előző művelet eredményéhez hozzáadunk egyet.

A MOS 6510 utasításkészlete

00 - BRK	33 - RAN IY	66 - ROR N	99 - STA AY	CC - CPY A
01 - ORA IX	34 - NO2 NX	67 - RAD N	9A - TXS	CD - CMP A
02 - ABS	35 - AND NX	68 - PLA	9B - AXS AY	CE - DEC A
03 - ASO IX	36 - ROL NX	69 - ADC #	9C - YXA AX	CF - DEM A
04 - NO2 N	37 - RAN NX	6A - ROR BE	9D - STA AX	D0 - BNE R
05 - ORA N	38 - SEC	6B - DAR #	9E - XYA AY	D1 - CMP IY
06 - ASL N	39 - AND AY	6C - JMP I	9F - AYY AY	D2 - ABS
07 - ASO N	3A - NO1	6D - ADC A	A0 - LDY #	D3 - DEM IY
08 - PHP	3B - RAN AY	6E - ROR A	A1 - LDA IX	D4 - NO2 NX
09 - ORA #	3C - NO3 AX	6F - RAD A	A2 - LDX #	D5 - CMP NX
0A - ASL BE	3D - AND AX	70 - BVS R	A3 - LDT IX	D6 - DEC NX
0B - ANN #	3E - ROL AX	71 - ADC IY	A4 - LDY N	D7 - DEM NX
0C - NO3 A	3F - RAN AX	72 - ABS	A5 - LDA N	D8 - CLD
0D - ORA A	40 - RTI	73 - RAD IY	A6 - LDX N	D9 - CMP AY
0E - ASL A	41 - EOR IX	74 - NO2 NX	A7 - LDT N	DA - NO1
0F - ASO A	42 - ABS	75 - ADC NX	A8 - TAY	DB - DEM AY
10 - BPL R	43 - LSE IX	76 - ROR NX	A9 - LDA #	DC - NO3 AX
11 - ORA IY	44 - NO2 N	77 - RAD NX	AA - TAX	DD - CMP AX
12 - ABS	45 - EOR N	78 - SEI	AB - ANX #	DE - DEC AX
13 - ASO IY	46 - LSR N	79 - ADC AY	AC - LDY A	DF - DEM AX
14 - NO2 NX	47 - LSE N	7A - NO1	AD - LDA A	E0 - CPX #
15 - ORA NX	48 - PHA	7B - RAD AY	AE - LDX A	E1 - SBC IX
16 - ASL NX	49 - EOR #	7C - NO3 AX	AF - LDT A	E2 - NO2 IX
17 - ASO NX	4A - LSR BE	7D - ADC AX	B0 - BCS R	E3 - INB IX
18 - CLC	4B - ANL #	7E - ROR AX	B1 - LDA IY	E4 - CPX N
19 - ORA AY	4C - JMP A	7F - RAD AX	B2 - ABS	E5 - SBC N
1A - NO1	4D - EOR A	80 - NO2 IX	B3 - LDT IY	E6 - INC N
1B - ASO AY	4E - LSR A	81 - STA IX	B4 - LDY NX	E7 - INB N
1C - NO3 AX	4F - LSE A	82 - NO2 IX	B5 - LDA NX	E8 - INX
1D - ORA AX	50 - BVC R	83 - AXX IX	B6 - LDX NY	E9 - SBC #
1E - ASL AX	51 - EOR IY	84 - STY N	B7 - LDT NY	EA - NOP
1F - ASO AX	52 - ABS	85 - STA N	B8 - CLV	EB - SBC #
20 - JSR A	53 - LSE IY	86 - STX N	B9 - LDA AY	EC - CPX A
21 - AND IX	54 - NO2 NX	87 - AXR N	BA - TSX	ED - SBC A
22 - ABS	55 - EOR NX	88 - DEY	BB - TSA AY	EE - INC A
23 - RAN IX	56 - LSR NX	89 - NO2 #	BC - LDY AX	EF - INB A
24 - BIT N	57 - LSE NX	8A - TXA	BD - LDA AX	F0 - BEQ R
25 - AND N	58 - CLI	8B - TAN #	BE - LDX AY	F1 - SBC IY
26 - ROL N	59 - EOR AY	8C - STY A	BF - LDT AY	F2 - ABS
27 - RAN N	5A - NO1	8D - STA A	C0 - CPY #	F3 - INB IY
28 - PLP	5B - LSE AY	8E - STX A	C1 - CMP IX	F4 - NO2 NX
29 - AND #	5C - NO3 AX	8F - AAX A	C2 - NO2 IX	F5 - SBC NX
2A - ROL BE	5D - EOR AX	90 - BCC R	C3 - DEM IX	F6 - INC NX
2B - ANN #	5E - LSR AX	91 - STA IY	C4 - CPY N	F7 - INB NX
2C - BIT A	5F - LSE AX	92 - ABS	C5 - CMP N	F8 - SED
2D - AND A	60 - RTS	93 - AXI IY	C6 - DEC N	F9 - SBC AY
2E - ROL A	61 - ADC IX	94 - STY NX	C7 - DEM N	FA - NO1
2F - RAN A	62 - ABS	95 - STA NX	C8 - INY	FB - INB AY
30 - BMI R	63 - RAD IX	96 - STX NY	C9 - CMP #	FC - NO3 AX
31 - AND IY	64 - NO2 N	97 - AXY NY	CA - DEX	FD - SBC AX
32 - ABS	65 - ADC N	98 - TYA	CB - XAS #	FE - INC AX
-	-	-	-	FF - INB AX

N : nulláslap	A : abszolút	NX : nulláslap,X	NY : nulláslap,Y
IX : (indirekt,X)	IY : (indirekt),Y	# : Közvetlen	BE : akkumulátor
AX : abszolút,X	AY : abszolút,Y	I : indirekt	R : relatív

Standard utasítások (utasításcsoportonként rendezve)

A9 - LDA #$FF	A2 - LDX #$FF	A0 - LDY #$FF	AA - TAX
A5 - LDA $FF	A6 - LDX $FF	A4 - LDY $FF	A8 - TAY
B5 - LDA $FF,X	B6 - LDX $FF,Y	B4 - LDY $FF,X	8A - TXA
AD - LDA $FFFF	AE - LDX $FFFF	AC - LDY $FFFF	98 - TYA
BD - LDA $FFFF,X	BE - LDX $FFFF,Y	BC - LDY $FFFF,X	9A - TXS
B9 - LDA $FFFF,Y			BA - TSX
A1 - LDA ($FF,X)	86 - STX $FF	84 - STY $FF	38 - SEC
B1 - LDA ($FF),Y	96 - STX $FF,Y	94 - STY $FF,X	F8 - SED
	8E - STX $FFFF	8C - STY $FFFF	18 - CLC
85 - STA $FF			D8 - CLD
95 - STA $FF,X	E6 - INC $FF	C6 - DEC $FF	B8 - CLV
8D - STA $FFFF	F6 - INC $FF,X	D6 - DEC $FF,X	58 - CLI
9D - STA $FFFF,X	EE - INC $FFFF	CE - DEC $FFFF	78 - SEI
99 - STA $FFFF,Y	FE - INC $FFFF,X	DE - DEC $FFFF,X	CA - DEX
81 - STA ($FF,X)			88 - DEY
91 - STA ($FF),Y	48 - PHA	2A - ROL A	E8 - INX
	68 - PLA	26 - ROL $FF	C8 - INY
4C - JMP $FFFF	08 - PHP	36 - ROL $FF,X	
6C - JMP ($FFFF)	28 - PLP	2E - ROL $FFFF	6A - ROR A
20 - JSR $FFFF		3E - ROL $FFFF,X	66 - ROR $FF
60 - RTS	0A - ASL A		76 - ROR $FF,X
40 - RTI	06 - ASL $FF	4A - LSR A	6E - ROR $FFFF
00 - BRK	16 - ASL $FF,X	46 - LSR $FF	7E - ROR $FFFF,X
90 - BCC $FFFF	1E - ASL $FFFF,X	56 - LSR $FF,X	
B0 - BCS $FFFF	0E - ASL $FFFF	4E - LSR $FFFF	49 - EOR #$FF
F0 - BEQ $FFFF		5E - LSR $FFFF,X	45 - EOR $FF
D0 - BNE $FFFF	29 - AND #$FF		55 - EOR $FF,X
30 - BMI $FFFF	25 - AND $FF	09 - ORA #$FF	4D - EOR $FFFF
10 - BPL $FFFF	35 - AND $FF,X	05 - ORA $FF	5D - EOR $FFFF,X
50 - BVC $FFFF	2D - AND $FFFF	15 - ORA $FF,X	59 - EOR $FFFF,Y
70 - BVS $FFFF	3D - AND $FFFF,X	0D - ORA $FFFF	41 - EOR ($FF,X)
	39 - AND $FFFF,Y	1D - ORA $FFFF,X	51 - EOR ($FF),Y
24 - BIT $FF	21 - AND ($FF,X)	19 - ORA $FFFF,Y	
2C - BIT $FFFF	31 - AND ($FF),Y	01 - ORA ($FF,X)	C9 - CMP #$FF
		11 - ORA ($FF),Y	C5 - CMP $FF
69 - ADC #$FF	E9 - SBC #$FF		D5 - CMP $FF,X
65 - ADC $FF	E5 - SBC $FF	E0 - CPX #$FF	CD - CMP $FFFF
75 - ADC $FF,X	F5 - SBC $FF,X	E4 - CPX $FF	DD - CMP $FFFF,X
6D - ADC $FFFF	ED - SBC $FFFF	EC - CPX $FFFF	D9 - CMP $FFFF,Y
7D - ADC $FFFF,X	FD - SBC $FFFF,X		C1 - CMP ($FF,X)
79 - ADC $FFFF,Y	F9 - SBC $FFFF,Y	C0 - CPY #$FF	D1 - CMP ($FF),Y
61 - ADC ($FF,X)	E1 - SBC ($FF,X)	C4 - CPY $FF	
71 - ADC ($FF),Y	F1 - SBC ($FF),Y	CC - CPY $FFFF	EA - NOP

Tiltott utasítások (utasításcsoportonként rendezve)

07 - ASO $FF	1A - NO1	02 - ABS	47 - LSE $FF
17 - ASO $FF,Y	3A - NO1	12 - ABS	57 - LSE $FF,X
0F - ASO $FFFF	5A - NO1	22 - ABS	4F - LSE $FFFF
1F - ASO $FFFF,X	7A - NO1	32 - ABS	5F - LSE $FFFF,X
1B - ASO $FFFF,Y	DA - NO1	42 - ABS	5B - LSE $FFFF,Y
03 - ASO ($FF,X)	FA - NO1	52 - ABS	43 - LSE ($FF,X)
13 - ASO ($FF),Y		62 - ABS	53 - LSE ($FF),Y
	89 - NO2 #$FF	72 - ABS	
C7 - DEM $FF	04 - NO2 $FF	92 - ABS	0B - ANN #$FF
D7 - DEM $FF,Y	44 - NO2 $FF	B2 - ABS	2B - ANN #$FF
CF - DEM $FFFF	64 - NO2 $FF	D2 - ABS	
DF - DEM $FFFF,X	14 - NO2 $FF,X	F2 - ABS	EB - SBC #$FF
DB - DEM $FFFF,Y	34 - NO2 $FF,X		
C3 - DEM ($FF,X)	54 - NO2 $FF,X	67 - RAD $FF	8F - AAX $FFFF
D3 - DEM ($FF),Y	74 - NO2 $FF,X	77 - RAD $FF,X	4B - ANL #$FF
	D4 - NO2 $FF,X	6F - RAD $FFFF	AB - ANX #$FF
E7 - INB $FF	F4 - NO2 $FF,X	7F - RAD $FFFF,X	93 - AXI ($FF),Y
F7 - INB $FF,X	80 - NO2 ($FF,X)	7B - RAD $FFFF,Y	87 - AXR $FF
EF - INB $FFFF	82 - NO2 ($FF,X)	63 - RAD ($FF,X)	9B - AXS $FFFF,Y
FF - INB $FFFF,X	C2 - NO2 ($FF,X)	73 - RAD ($FF),Y	83 - AXX ($FF,X)
FB - INB $FFFF,Y	E2 - NO2 ($FF,X)		97 - AXY $FF,Y
E3 - INB ($FF,X)		27 - RAN $FF	9F - AYY $FFFF,Y
F3 - INB ($FF),Y	0C - NO3 $FFFF	37 - RAN $FF,X	6B - DAR #$FF
	1C - NO3 $FFFF,X	2F - RAN $FFFF	8B - TAN #$FF
A7 - LDT $FF	3C - NO3 $FFFF,X	3F - RAN $FFFF,X	BB - TSA $FFFF,Y
B7 - LDT $FF,Y	5C - NO3 $FFFF,X	3B - RAN $FFFF,Y	CB - XAS #$FF
AF - LDT $FFFF	7C - NO3 $FFFF,X	23 - RAN ($FF,X)	9E - XYA $FFFF,Y
BF - LDT $FFFF,Y	DC - NO3 $FFFF,X	33 - RAN ($FF),Y	9C - YXA $FFFF,Y
A3 - LDT ($FF,X)	FC - NO3 $FFFF,X		
B3 - LDT ($FF),Y			

A MOS 6510 utasításai és hatásuk a jelzőkre

Mnemonik	N	V	-	B	D	I	Z	C	Mnemonik
AAX	-	-	.	-	-	-	-	-	AAX
ADC	x	x	.	-	-	-	x	x	ADC
AND	x	-	.	-	-	-	x	-	AND
ANL	x	-	.	-	-	-	x	x	ANL
ANN	x	-	.	-	-	-	x	x	ANN
ANX	x	-	.	-	-	-	x	-	ANX
ASL	x	-	.	-	-	-	x	x	ASL
ASO	x	-	.	-	-	-	x	x	ASO
AXI	-	-	.	-	-	-	-	-	AXI
AXR	-	-	.	-	-	-	-	-	AXR
AXS	-	-	.	-	-	-	-	-	AXS
AXX	-	-	.	-	-	-	-	-	AXX
AXY	-	-	.	-	-	-	-	-	AXY
AYY	-	-	.	-	-	-	-	-	AYY
BCC	-	-	.	-	-	-	-	-	BCC
BCS	-	-	.	-	-	-	-	-	BCS
BEQ	-	-	.	-	-	-	-	-	BEQ
BIT	M	M	.	-	-	-	x	-	BIT
BMI	-	-	.	-	-	-	-	-	BMI
BNE	-	-	.	-	-	-	-	-	BNE
BPL	-	-	.	-	-	-	-	-	BPL
BRK	-	-	.	1	-	1	-	-	BRK
BVC	-	-	.	-	-	-	-	-	BVC
BVS	-	-	.	-	-	-	-	-	BVS
CLC	-	-	.	-	-	-	-	0	CLC
CLD	-	-	.	-	0	-	-	-	CLD
CLI	-	-	.	-	-	0	-	-	CLI
CLV	-	0	.	-	-	-	-	-	CLV
CMP	x	-	.	-	-	-	x	x	CMP
CPX	x	-	.	-	-	-	x	x	CPX
CPY	x	-	.	-	-	-	x	x	CPY
DAR	x	x	.	-	-	-	x	-	DAR
DEC	x	-	.	-	-	-	x	-	DEC
DEM	x	-	.	-	-	-	x	x	DEM
DEX	x	-	.	-	-	-	x	-	DEX
DEY	x	-	.	-	-	-	x	-	DEY
EOR	x	-	.	-	-	-	x	-	EOR
INB	x	x	.	-	-	-	x	x	INB
INC	x	-	.	-	-	-	x	-	INC
INX	x	-	.	-	-	-	x	-	INX
INY	x	-	.	-	-	-	x	-	INY

x = változik ; 0 és 1 = a jelző beállítódik ; M = módosul

A MOS 6510 utasításai és hatásuk a jelzőkre

Mnemonik	N	V	-	B	D	I	Z	C	Mnemonik
JMP	-	-	.	-	-	-	-	-	JMP
JSR	-	-	.	-	-	-	-	-	JSR
LDA	x	-	.	-	-	-	x	-	LDA
LDT	x	-	.	-	-	-	x	-	LDT
LDX	x	-	.	-	-	-	x	-	LDX
LDY	x	-	.	-	-	-	x	-	LDY
LSE	x	-	.	-	-	-	x	x	LSE
LSR	Ø	-	.	-	-	-	x	x	LSR
NOP	-	-	.	-	-	-	-	-	NOP
ORA	x	-	.	-	-	-	x	-	ORA
PHA	-	-	.	-	-	-	-	-	PHA
PHP	-	-	.	-	-	-	-	-	PHP
PLA	x	-	.	-	-	-	x	-	PLA
PLP	x	x	.	x	x	x	x	x	PLP
RAD	x	x	.	-	-	-	x	x	RAD
RAN	x	-	.	-	-	-	x	x	RAN
ROL	x	-	.	-	-	-	x	x	ROL
ROR	x	-	.	-	-	-	x	x	ROR
RTI	x	x	.	x	x	x	x	x	RTI
RTS	-	-	.	-	-	-	-	-	RTS
SBC	x	x	.	-	-	-	x	x	SBC
SEC	-	-	.	-	-	-	-	1	SEC
SED	-	-	.	-	1	-	-	-	SED
SEI	-	-	.	-	-	1	-	-	SEI
STA	-	-	.	-	-	-	-	-	STA
STX	-	-	.	-	-	-	-	-	STX
STY	-	-	.	-	-	-	-	-	STY
TAN	x	-	.	-	-	-	x	-	TAN
TAX	x	-	.	-	-	-	x	-	TAX
TAY	x	-	.	-	-	-	x	-	TAY
TSA	-	-	.	-	-	-	-	-	TSA
TSX	x	-	.	-	-	-	x	-	TSX
TXA	x	-	.	-	-	-	x	-	TXA
TXS	-	-	.	-	-	-	-	-	TXS
TYA	x	-	.	-	-	-	x	-	TYA
XAS	x	-	.	-	-	-	x	x	XAS
XYA	-	-	.	-	-	-	-	-	XYA
YXA	-	-	.	-	-	-	-	-	YXA

x = változik ; Ø és 1 = a jelző beállítódik ; M = módosul

Kódátszámítási táblázat

#	$	%	Mnemo.	Token	ASCII	Screen	Dekóder	$	#
000	00	00000000	BRK			@ : @	Inst/Del	00	000
001	01	00000001	ORA IX			A : a	RETURN	01	001
002	02	00000010	ABS			B : b	CRSR right	02	002
003	03	00000011	ASO IX			C : c	F7	03	003
004	04	00000100	NO2 N			D : d	F1	04	004
005	05	00000101	ORA N		White	E : e	F3	05	005
006	06	00000110	ASL N			F : f	F5	06	006
007	07	00000111	ASO N			G : g	CRSR down	07	007
008	08	00001000	PHP			H : h	3	08	008
009	09	00001001	ORA #			I : i	W	09	009
010	0A	00001010	ASL BE			J : j	A	0A	010
011	0B	00001011	ANN #			K : k	4	0B	011
012	0C	00001100	NO3 A			L : l	Z	0C	012
013	0D	00001101	ORA A		Return	M : m	S	0D	013
014	0E	00001110	ASL A			N : n	E	0E	014
015	0F	00001111	ASO A			O : o	SHIFT left	0F	015
016	10	00010000	BPL R			P : p	5	10	016
017	11	00010001	ORA IY		CRSR dn	Q : q	R	11	017
018	12	00010010	ABS		RVS on	R : r	D	12	018
019	13	00010011	ASO IY		Home	S : s	6	13	019
020	14	00010100	NO2 NX		Del	T : t	C	14	020
021	15	00010101	ORA NX			U : u	F	15	021
022	16	00010110	ASL NX			V : v	T	16	022
023	17	00010111	ASO NX			W : w	X	17	023
024	18	00011000	CLC			X : x	7	18	024
025	19	00011001	ORA AY			Y : y	Y	19	025
026	1A	00011010	NO1			Z : z	G	1A	026
027	1B	00011011	ASO AY			[: [	8	1B	027
028	1C	00011100	NO3 AX		Red	£ : £	B	1C	028
029	1D	00011101	ORA AX		CRSR rt	] :]	H	1D	029
030	1E	00011110	ASL AX		Green	↑ : ↑	U	1E	030
031	1F	00011111	ASO AX		Blue	← : ←	V	1F	031
032	20	00100000	JSR A		Space	Space	9	20	032
033	21	00100001	AND IX		! : !	! : !	I	21	033
034	22	00100010	ABS		" : "	" : "	J	22	034
035	23	00100011	RAN IX		# : #	# : #	0	23	035
036	24	00100100	BIT N		$: $	$: $	M	24	036
037	25	00100101	AND N		% : %	% : %	K	25	037
038	26	00100110	ROL N		& : &	& : &	O	26	038
039	27	00100111	RAN N		' : '	' : '	N	27	039

Kódátszámítási táblázat

#	$	%	Mnemo.	Token	ASCII	Screen	Dekóder	$	#
040	28	00101000	PLP		(: (	(: (	+	28	040
041	29	00101001	AND #		) :)	) :)	P	29	041
042	2A	00101010	ROL BE		* : *	* : *	L	2A	042
043	2B	00101011	ANN #		+ : +	+ : +	–	2B	043
044	2C	00101100	BIT A		, : ,	, : ,	.	2C	044
045	2D	00101101	AND A		– : –	– : –	:	2D	045
046	2E	00101110	ROL A		. : .	. : .	@	2E	046
047	2F	00101111	RAN A		/ : /	/ : /	,	2F	047
048	30	00110000	BMI R		0 : 0	0 : 0	£	30	048
049	31	00110001	AND IY		1 : 1	1 : 1	*	31	049
050	32	00110010	ABS		2 : 2	2 : 2	;	32	050
051	33	00110011	RAN IY		3 : 3	3 : 3	Clr/Home	33	051
052	34	00110100	NO2 NX		4 : 4	4 : 4	SHIFT right	34	052
053	35	00110101	AND NX		5 : 5	5 : 5	=	35	053
054	36	00110110	ROL NX		6 : 6	6 : 6	↑	36	054
055	37	00110111	RAN NX		7 : 7	7 : 7	/	37	055
056	38	00111000	SEC		8 : 8	8 : 8	1	38	056
057	39	00111001	AND AY		9 : 9	9 : 9	←	39	057
058	3A	00111010	NO1		: : :	: : :	CTRL	3A	058
059	3B	00111011	RAN AY		; : ;	; : ;	2	3B	059
060	3C	00111100	NO3 AX		< : <	< : <	Space	3C	060
061	3D	00111101	AND AX		= : =	= : =	Commodore	3D	061
062	3E	00111110	ROL AX		> : >	> : >	Q	3E	062
063	3F	00111111	RAN AX		? : ?	? : ?	RUN/STOP	3F	063
064	40	01000000	RTI		@ : @	─ : ─	Nincs bill.	40	064
065	41	01000001	EOR IX		a : A	♠ : A		41	065
066	42	01000010	ABS		b : B	│ : B		42	066
067	43	01000011	LSE IX		c : C	─ : C		43	067
068	44	01000100	NO2 N		d : D	─ : D		44	068
069	45	01000101	EOR N		e : E	‾ : E		45	069
070	46	01000110	LSR N		f : F	_ : F		46	070
071	47	01000111	LSE N		g : G	│ : G		47	071
072	48	01001000	PHA		h : H	│ : H		48	072
073	49	01001001	EOR #		i : I	╮ : I		49	073
074	4A	01001010	LSR BE		j : J	╰ : J		4A	074
075	4B	01001011	ANL #		k : K	╯ : K		4B	075
076	4C	01001100	JMP A		l : L	└ : L		4C	076
077	4D	01001101	EOR A		m : M	╲ : M		4D	077
078	4E	01001110	LSR A		n : N	╱ : N		4E	078
079	4F	01001111	LSE A		o : O	┌ : O		4F	079
080	50	01010000	BVC R		p : P	┐ : P		50	080
081	51	01010001	EOR IY		q : Q	● : Q		51	081
082	52	01010010	ABS		r : R	_ : R		52	082
083	53	01010011	LSE IY		s : S	♥ : S		53	083
084	54	01010100	NO2 NX		t : T	│ : T		54	084
085	55	01010101	EOR NX		u : U	╭ : U		55	085
086	56	01010110	LSR NX		v : V	╳ : V		56	086
087	57	01010111	LSE NX		w : W	○ : W		57	087

Kódátszámítási táblázat

#	$	%	Mnemo.	Token	ASCII	Screen	Dekóder	$	#
088	58	01011000	CLI		x : I	♣ : X		58	088
089	59	01011001	EOR AY		y : Y	│ : Y		59	089
090	5A	01011010	NO1		z : Z	◆ : Z		5A	090
091	5B	01011011	LSE AY		[: [	┼ : ┼		5B	091
092	5C	01011100	NO3 AX		£ : £	▒ : ▒		5C	092
093	5D	01011101	EOR AX		] :]	│ : │		5D	093
094	5E	01011110	LSR AX		↑ : ↑	π : ▚		5E	094
095	5F	01011111	LSE AX		← : ←	◥ : ▧		5F	095
096	60	01100000	RTS		— : —	SPACE		60	096
097	61	01100001	ADC IX		A : ♠	▌ : ▌		61	097
098	62	01100010	ABS		B : │	▄ : ▄		62	098
099	63	01100011	RAD IX		C : —	▔ : ▔		63	099
100	64	01100100	NO2 N		D : —	▁ : ▁		64	100
101	65	01100101	ADC N		E : —	▏ : ▏		65	101
102	66	01100110	ROR N		F : _	▒ : ▒		66	102
103	67	01100111	RAD N		G : │	▕ : ▕		67	103
104	68	01101000	PLA		H : │	▄ : ▄		68	104
105	69	01101001	ADC #		I : ╮	◤ : ▨		69	105
106	6A	01101010	ROR BE		J : ╰	▕ : ▕		6A	106
107	6B	01101011	DAR #		K : ╯	├ : ├		6B	107
108	6C	01101100	JMP I		L : └	▗ : ▗		6C	108
109	6D	01101101	ADC A		M : ╲	└ : └		6D	109
110	6E	01101110	ROR A		N : ╱	┐ : ┐		6E	110
111	6F	01101111	RAD A		O : ┌	▂ : ▂		6F	111
112	70	01110000	BVS R		P : ┐	┌ : ┌		70	112
113	71	01110001	ADC IY		Q : ●	┴ : ┴		71	113
114	72	01110010	ABS		R : _	┬ : ┬		72	114
115	73	01110011	RAD IY		S : ♥	┤ : ┤		73	115
116	74	01110100	NO2 NX		T : │	▎ : ▎		74	116
117	75	01110101	ADC NX		U : ╭	▍ : ▍		75	117
118	76	01110110	ROR NX		V : ╳	▐ : ▐		76	118
119	77	01110111	RAD NX		W : ○	▔ : ▔		77	119
120	78	01111000	SEI		X : ♣	▀ : ▀		78	120
121	79	01111001	ADC AY		Y : │	▃ : ▃		79	121
122	7A	01111010	NO1		Z : ◆	┘ : ✓		7A	122
123	7B	01111011	RAD AY		+ : +	▖ : ▖		7B	123
124	7C	01111100	NO3 AX		▒ : ▒	▘ : ▝		7C	124
125	7D	01111101	ADC AX		│ : │	┘ : ┘		7D	125
126	7E	01111110	ROR AX		▚ : π	▘ : ▘		7E	126
127	7F	01111111	RAD AX		▧ : ◥	▚ : ▚		7F	127
128	80	10000000	NO2 IX	END				80	128
129	81	10000001	STA IX	FOR	Orange			81	129
130	82	10000010	NO2 IX	NEXT				82	130
131	83	10000011	AXX IX	DATA				83	131
132	84	10000100	STY N	INPUT				84	132
133	85	10000101	STA N	INPUT#	F1			85	133
134	86	10000110	STX N	DIM	F3			86	134
135	87	10000111	AXR N	READ	F5			87	135

Kódátszámítási táblázat

#	$	%	Mnemo.	Token	ASCII	Screen	Dekóder	$	#
136	88	10001000	DEY	LET	F7			88	136
137	89	10001001	NO2 #	GOTO	F2			89	137
138	8A	10001010	TXA	RUN	F4			8A	138
139	8B	10001011	TAN #	IF	F6			8B	139
140	8C	10001100	STY A	RESTORE	F8			8C	140
141	8D	10001101	STA A	GOSUB	RETURN			8D	141
142	8E	10001110	STX A	RETURN				8E	142
143	8F	10001111	AAX A	REM				8F	143
144	90	10010000	BCC R	STOP	Black			90	144
145	91	10010001	STA IY	ON	CRSR up			91	145
146	92	10010010	ABS	WAIT	RVS off			92	146
147	93	10010011	AXI IY	LOAD	Clr			93	147
148	94	10010100	STY NX	SAVE	Inst			94	148
149	95	10010101	STA NX	VERIFY	Brown			95	149
150	96	10010110	STX NY	DEF	Lt.red			96	150
151	97	10010111	AXY NY	POKE	Grey1			97	151
152	98	10011000	TYA	PRINT#	Grey2			98	152
153	99	10011001	STA AY	PRINT	L.green			99	153
154	9A	10011010	TXS	CONT	Lt.blue			9A	154
155	9B	10011011	AXS AY	LIST	Grey3			9B	155
156	9C	10011100	YXA AX	CLR	Purple			9C	156
157	9D	10011101	STA AX	CMD	CRSR lt			9D	157
158	9E	10011110	XYA AY	SYS	Yellow			9E	158
159	9F	10011111	AYY AY	OPEN	Cyan			9F	159
160	A0	10100000	LDY #	CLOSE	SPACE			A0	160
161	A1	10100001	LDA IX	GET	▌ : ▌			A1	161
162	A2	10100010	LDX #	NEW	▄ : ▄			A2	162
163	A3	10100011	LDT IX	TAB(	▔ : ▔			A3	163
164	A4	10100100	LDY N	TO	▁ : ▁			A4	164
165	A5	10100101	LDA N	FN	▏ : ▏			A5	165
166	A6	10100110	LDX N	SPC(	▒ : ▒			A6	166
167	A7	10100111	LDT N	THEN	▕ : ▕			A7	167
168	A8	10101000	TAY	NOT	▒ : ▒			A8	168
169	A9	10101001	LDA #	STEP	▨ : ◤			A9	169
170	AA	10101010	TAX	+	▕ : ▕			AA	170
171	AB	10101011	ANX #	-	├ : ├			AB	171
172	AC	10101100	LDY A	*	▗ : ▗			AC	172
173	AD	10101101	LDA A	/	└ : └			AD	173
174	AE	10101110	LDX A	↑	┐ : ┐			AE	174
175	AF	10101111	LDT A	AND	▂ : ▂			AF	175
176	B0	10110000	BCS R	OR	┌ : ┌			B0	176
177	B1	10110001	LDA IY	<	┴ : ┴			B1	177
178	B2	10110010	ABS	=	┬ : ┬			B2	178
179	B3	10110011	LDT IY	>	┤ : ┤			B3	179
180	B4	10110100	LDY NX	SGN	▎ : ▎			B4	180
181	B5	10110101	LDA NX	INT	▍ : ▍			B5	181
182	B6	10110110	LDX NY	ABS	▐ : ▐			B6	182
183	B7	10110111	LDT NY	USR	▔ : ▔			B7	183

Kódátszámítási táblázat

#	$	%	Mnemo.	Token	ASCII	Screen	Dekóder	$	#
184	B8	10111000	CLV	FRE	▀ : ▀			B8	184
185	B9	10111001	LDA AY	POS	▄ : ▄			B9	185
186	BA	10111010	TSX	SQR	✓ : ┘			BA	186
187	BB	10111011	TSA AY	RND	▖ : ▖			BB	187
188	BC	10111100	LDY AX	LOG	▝ : ▝			BC	188
189	BD	10111101	LDA AX	EXP	┘ : ┘			BD	189
190	BE	10111110	LDX AY	COS	▘ : ▘			BE	190
191	BF	10111111	LDT AY	SIN	▚ : ▚			BF	191
192	C0	11000000	CPY #	TAN	— : —			C0	192
193	C1	11000001	CMP IX	ATN	A : ♠			C1	193
194	C2	11000010	NO2 IX	PEEK	B : |			C2	194
195	C3	11000011	DEM IX	LEN	C : —			C3	195
196	C4	11000100	CPY N	STR$	D : —			C4	196
197	C5	11000101	CMP N	VAL	E : ‾			C5	197
198	C6	11000110	DEC N	ASC	F : _			C6	198
199	C7	11000111	DEM N	CHR$	G : |			C7	199
200	C8	11001000	INY	LEFT$	H : |			C8	200
201	C9	11001001	CMP #	RIGHT$	I : ╮			C9	201
202	CA	11001010	DEX	MID$	J : ╰			CA	202
203	CB	11001011	XAS #	GO	K : ╯			CB	203
204	CC	11001100	CPY A		L : L			CC	204
205	CD	11001101	CMP A		M : ╲			CD	205
206	CE	11001110	DEC A		N : ╱			CE	206
207	CF	11001111	DEM N		O : ┌			CF	207
208	D0	11010000	BNE R		P : ┐			D0	208
209	D1	11010001	CMP IY		Q : ●			D1	209
210	D2	11010010	ABS		R : _			D2	210
211	D3	11010011	DEM IY		S : ♥			D3	211
212	D4	11010100	NO2 NX		T : |			D4	212
213	D5	11010101	CMP NX		U : ╭			D5	213
214	D6	11010110	DEC NX		V : X			D6	214
215	D7	11010111	DEM NX		W : O			D7	215
216	D8	11011000	CLD		X : ♣			D8	216
217	D9	11011001	CMP AY		Y : |			D9	217
218	DA	11011010	NO1		Z : ◆			DA	218
219	DB	11011011	DEM AY		+ : +			DB	219
220	DC	11011100	NO3 AX		▒ : ▒			DC	220
221	DD	11011101	CMP AX		| : |			DD	221
222	DE	11011110	DEC AX		▒ : ◢			DE	222
223	DF	11011111	DEM AX		▨ : ◥			DF	223
224	E0	11100000	CPX #		:			E0	224
225	E1	11100001	SBC IX		▌ : ▌			E1	225
226	E2	11100010	NO2 IX		▄ : ▄			E2	226
227	E3	11100011	INB IX		‾ : ‾			E3	227
228	E4	11100100	CPX N		_ : _			E4	228
229	E5	11100101	SBC N		| : |			E5	229
230	E6	11100110	INC N		▒ : ▒			E6	230
231	E7	11100111	INB N		| : |			E7	231

Kódátszámítási táblázat

#	$	%	Mnemo.	Token	ASCII	Screen	Dekóder	$	#
232	E8	11101000	INX		▒ : ▒			E8	232
233	E9	11101001	SBC #		▨ : ◤			E9	233
234	EA	11101010	NOP		▕ : ▕			EA	234
235	EB	11101011	SBC #		├ : ├			EB	235
236	EC	11101100	CPX A		▖ : ▖			EC	236
237	ED	11101101	SBC A		└ : └			ED	237
238	EE	11101110	INC A		┐ : ┐			EE	238
239	EF	11101111	INB A		▁ : ▁			EF	239
240	F0	11110000	BEQ R		┌ : ┌			F0	240
241	F1	11110001	SBC IY		┴ : ┴			F1	241
242	F2	11110010	ABS		┬ : ┬			F2	242
243	F3	11110011	INB IY		┤ : ┤			F3	243
244	F4	11110100	NO2 NX		▏ : ▏			F4	244
245	F5	11110101	SBC NX		▎ : ▎			F5	245
246	F6	11110110	INC NX		▐ : ▐			F6	246
247	F7	11110111	INB NX		▔ : ▔			F7	247
248	F8	11111000	SED		▀ : ▀			F8	248
249	F9	11111001	SBC AY		▄ : ▄			F9	249
250	FA	11111010	NO1		✓ : ✓			FA	250
251	FB	11111011	INB AY		▖ : ▖			FB	251
252	FC	11111100	NO3 AX		▝ : ▝			FC	252
253	FD	11111101	SBC AX		┘ : ┘			FD	253
254	FE	11111110	INC AX		▚ : [illegible]			FE	254
255	FF	11111111	INB AX	[illegible]	▧ : [illegible]			FF	255

Kislexikon

AC Alternating Current, váltakozóáram.
AC Accumulator, a processzor egyik munkaregisztere.
Access Hozzáférés, egy adott tárcellához való hozzáférés.
Adat Numerikusan vagy alfanumerikusan kódolt tény.
Adatbusz A processzort a tárral és perifériáival összekötő adatsínek gyűjtőneve. Általában háromállapotú.
Adattár Olyan tár, amely kizárólag adatokat tárol.
ADSR Attack-Decay-Sustain-Release, a SID burkológörbe-generátora.
A/D Analog/Digital, analóg-digitális átalakító.
AEC Address Enable Control, címzésengedélyezés.
Akkumulátor Munkaregiszter, amelyben az aritmetikai műveletek eredményei képződnek.
ALU Arithmetic Logic Unit, az aritmetikai és logikai műveleteket végző egység.
AM Address Manager, a C64 tárkezelő egysége.
AM/PM Ante Meridiem/Post Meridiem, az angolszász nyelvterületen a délelőtt (AM) és a délután (PM) rövidítése.
ASCII American Standard Code for Information Interchange, 256 tagú, szabványosított jelkészlet számítógépek számára.
Assembler Programozási nyelv, a gépi kódú programozást támogatja.
ATN Attention, a soros busz vezérlővonala.
BA Bus Available, a busz használható.
BAM Block Allocate Map, blokkfoglaltsági térkép.
BASIC Egyfelől magas szintű programnyelv, másfelől a C64 belső ROM tárolóinak egyike.
Baud A soros adatátvitel sebességének mértékegysége, bit/sec.
BCD Binary Coded Decimal. Bináris kód decimális számjegyek számára.
Bináris Kétértékű; igaz (igen), hamis (nem).
Bit A bináris ábrázolás alapegysége.
Byte 8 bitből álló bináris adat.

CAM Computer Aided Manufacturing, számítógéppel támogatott gyártás.

Carry A processzor átvitelbitje.

CAS Column Address Select. Oszlopkiválasztó címzőimpulzus dinamikus táraknál.

CBM Commodore Business Machines, a Commodore cég teljes neve.

$\overline{\text{CE}}$ Chip Enable, az integrált áramkör engedélyező bemenete.

CHAREN A C64 ROM tárolóinak egyike, a karaktergenerátor tárolója.

Chip Integrált áramkör.

CIA Complex Interface Adapter, a 6510-es processzor perifériakezelője.

Ciklusidő Egyetlen utasítás feldolgozási ideje.

Cím Tárak, illetve területek azonosítója.

Címbusz A címzővezetékek gyűjtősíne. Általában háromállapotú.

CLK Clock, a soros busz vezérlővonala.

Clock Órajel, ütemjel.

CNT Counter, számláló.

COLOR RAM A VIC színtárolója, amely külön áramkörben van.

CPU Central Processor Unit. Központi irányító és feldolgozó egység, mikroprocesszor.

CP/M Olyan szoftvercsomag, amely az egyébként erősen különböző mikroszámítógépek közötti kompatibilitást hivatott biztosítani. Többféle mikrogépre is kidolgozták, így a C64-re is.

CRA Control Register A; A vezérlőregiszter.

CRB Control Register B; B vezérlőregiszter.

$\overline{\text{CS}}$ Chip Select, áramkörkiválasztó jel (több hasonló közül).

DATA A soros busz adatvonala. Egyébként adatot jelöl.

DC Direct Current, egyenáram.

Digitális Számjegyekkel vezérelt, számokkal dolgozó.

DIL Dual In Line, az integrált áramkörök tokozási megoldásainak egyike.

DIN Deutsche Industrie Normen, német ipari szabványok, sok tekintetben világszabvány, számos ország szabványrendszere igazodik hozzá.

Dinamikus RAM Olyan tár, amelyben az információt ciklikusan frissíteni kell.

$\overline{\text{DMA}}$ Direct Memory Access, közvetlen memóriahozzáférés.

DOS Disk Operating System, a lemezegység vezérlőprogramja.

Dot Clock Ütemjel a VIC számára, számos kimeneti frekvenciájának forrása.

EOT End Of Tape, szalagvégjel.

EPROM Erasable Programmable Read Only Memory. Ultraibolya fénnyel törölhető, újraprogramozható fix tár.

Fényceruza Olyan segédeszköz, amely lehetővé teszi, hogy a billentyűzet megkerülésével kapcsolatot tarthassunk a számítógépben futó programmal.

FIFO First In First Out, olyan tár, amelyből az először bevitt adat olvasható ki elsőként, silótároló.

File	Háttértárolón elhelyezkedő adatállomány.
FLAG	A CIA chipek egyik handshake vonala.
FPLA	Field Programmable Logic Array, olyan logikai mátrix, amelyet a felhasználó programozhat.
GAP	Rés, adatállományok közötti definiálatlan, használaton kívüli terület.
GCR	Group Code Recording, a VC-1541 lemezegység tárolási rendszere.
GND	Ground, föld. Pozitív logikáknál a 0 V jelzése.
Handshake	Olyan kapcsolattartás esetén használják, amikor a két digitális egység két, esetleg több vezetéke felcserélve van összekötve.
Hardver	Digitális áramkör műszaki megvalósítása.
Header	Fejléc, bevezető, azonosító adatok.
Hexadecimális	16-os számrendszerbeli.
High, HI	Logikai magas szint. Pozitív logika esetén az 1 állapotnak felel meg.
HIRES	High Reselution, nagy felbontású képernyőszerkesztési üzemmód.
IC	Integrated Circuit, integrált áramkör.
ICR	Interrupt Control Register, a megszakítások ellenőrző-vezérlő regisztere.
IEC	International Electrical Commission, nemzetközi szabványbizottság, olyan termékek viselik nevét, amelyeket a bizottság elfogadott.
INPUT, IN	Bemenet, adatbemenet, beolvasás.
Interface	Illesztőegység, interfész. Olyan áramkör, amely lehetővé teszi két digitális egység között az adatforgalmat.
Interpreter	Értelmező programnyelv, a magas szintű programnyelvek működési formáinak egyike.
IRQ	Interrupt Request, maszkolható megszakításkérelem.
I/O	Input/Output, bemenet/kimenet. Kétirányú adatáramlás.
Joystick	Botkormány. Elsősorban játékok irányítására alkalmazzák.
Karakter	Olyan alfanumerikus vagy grafikus jel, amelyet egy ASCII-kód jellemez, nagyjából egy betű.
Kbyte, kB	Kilobyte, $2^{10} = 1024$ byte.
KERNAL	A C64 ROM tárolóinak egyike, az operációs rendszer tárolója.
Kompatíbilis	Egymással felcserélhető, egymásnak megfelelő, helyettesíthető.
Komplemens	A bináris aritmetika egyik kifejezése, egy adott bináris szám negatív előjelű megfelelője.
LIFO	Last In First Out, az utoljára bevitt adat olvasható ki először, zsáktároló.
Low, LO	Logikai alacsony szint, pozitív logika esetén a 0 állapotnak felel meg.
LP	Light Pen, lásd fényceruza.
LSB	Last Significant Bit (Byte), a legalacsonyabb bit (byte).
Mező	Adattárolási egység, a rekord része.
Mnemonik	Szimbólum. A gépi nyelv utasításainak összefoglaló neve.

Monitor Egyrészt képernyős adatmegjelenítő, amely a televíziós adások vételére nem alkalmas. Másrészt a memóriában tárolt adatok olvasására alkalmas programot is így nevezik.

MOS Metall Oxide Semiconductor, fémoxid alapú félvezető.

MPU Microprocessor Unit, mikroprocesszor, lásd CPU.

MSB Most Significant Bit (Byte), a legfölső bit (byte).

Multicolor Többszínű nagyfelbontású üzemmód.

Multiplexer Többszöröző, több bemeneti adat jelenhet meg felváltva egy kimeneten.

NMI Non Maskable Interrupt, nem maszkolható megszakításkérelem.

NTSC National Television System Committee, amerikai videoszabvány, nevét az elfogadó bizottság nevének rövidítéséből kapta.

$\overline{\text{OE}}$ Output Enable, kimenetengedélyezés.

Órajel Négyszögjel, amely a processzor ütemjele.

OUTPUT, OUT Kimenet, adatkimenet, kiírás.

PAL Phase Alternating Line, nyugat-európai videoszabvány.

PC Program Counter, a processzor programszámláló regisztre.

$\overline{\text{PC}}$ Port Control, a CIA chipek egyik handshake vonala.

Periféria Olyan külső (vagy belső) egység, amely feladatait többé-kevésbé önállóan végzi.

PLL Phase Locked Loop, fázisban szabályzott ciklus. Olyan áramkör, amely pl. tetszőleges mértékű frekvenciaosztást képes szabályozni.

Port Adatok fogadására vagy továbbítására alkalmas kapu vagy csatlakozó.

PPM Pluse Position Modulation, a szalagos egység tárolási rendszere, impulzusok közvetlen tárolása.

Processzor A digitális számítógép olyan része, amely vezérli és ellenőrzi a számítógép működését.

PS Processor Status, a processzor állapotregisztere.

Puffer Közbenső tárolásra kijelölt tár.

RAM Random Access Memory, közvetlen hozzáférésű tároló.

RAS Row Address Select, a dinamikus tárak sorcímző jele.

Rasztersor Egy sor a televízió képernyőjén, de nem azonos a képernyősorral.

$\overline{\text{RDY}}$ Ready, a processzor jele, amely lehetővé teszi a VIC számára, hogy a rendszerbuszt használhassa akkor is, amikor egyébként a processzor használná.

Regiszter Tárolóhely, amely megállapodás szerint állhat egy, illetve több byte-ból is.

Rekord Adattárolási egység, egy címszó alá tartozó adatok.

RESET A processzor bemenete; alacsony impulzus alapállapotba hozza a processzort.

RF Radio Frequency, rádiófrekvencia, olyan jel, amelynek vivőfrekvenciája több száz, esetleg több ezer kilohertz.

ROM Read Only Memory, csak olvasható fix tároló.

RS232 Soros adatátviteli rendszer. Eredetileg mérőműszerek számítógéphez való illesztésére alkalmazták, később azonban más viszonylatokban is elterjedt.

R/$\overline{W}$ Read/Write, írás- vagy olvasásművelet kijelölése.

Scroll Screen roll, a képernyő görgetése.

SDR Serial Data Register, adatregiszter soros átvitelhez.

Serial Soros, szekvenciális, egymás után következő.

Shift Léptetés, eltolás.

SID Sound Interface Device, három szólamú szintetizátor áramkör.

SP Stackpointer, a processzor veremmutatója.

SP Serial Port, olyan csatlakozó, amelyen az adatok sorban egymás után jelennek meg.

Sprite A VIC speciális szolgáltatása. Külön programozható ábrát takar. Nevét magyarra fordítani rendkívül nehéz, mert találó elnevezés nincs, helyettesítése pedig az elterjedt idegen kifejezést nem pótolhatja.

Szoftver Program, egyaránt jelölhet operációs rendszert és felhasználói programot.

Statikus RAM Olyan táráramkör, amely beállítása után nem igényli az adatok ciklikus felfrissítését.

Time-sharing Időosztás, a mai számítógépek többsége időosztásban hajtja végre többirányú feladatait.

TOD Time Of Day, valós idejű óra.

Token A BASIC utasítások nyolcbites kódja, azonosító.

TTL Transistor Transistor Logic, tranzisztor-tranzisztor logika, általában +5 V tápfeszültséget igénylő, digitális logika.

USER Felhasználói.

Ütemfrekvencia A processzor órajelének frekvenciája. A processzor működési sebességére lehet belőle következtetni.

Verem Olyan tároló, amelynek jellemző tulajdonsága, hogy az utoljára belekerült adat elsőként hagyja el. Lásd még LIFO.

VIA Versatile Interface Adapter, perifériakezelő áramkör, a CIA elődje.

VIC Video Interface Controller, a televíziós képet előállító áramkör.

VCO Voltage Controlled Oscillator, feszültségvezérelt rezgőkör, olyan áramkör, amely rezgésszámát a bemeneti feszültség függvényében változtatni képes.

$\overline{WE}$ Write Enable, írásengedélyezés.

XR A processzor X indexregisztere, munkaregiszter.

YR A processzor Y indexregisztere, munkaregiszter.

Z80 Processzor, a 8 bites processzorok egyik jellegzetes képviselője, a 6510 egyik piaci konkurense.

Irodalomjegyzék

1. *Gerd Thiele*: Félvezetős tárak. Műszaki Könyvkiadó, 1990
2. *Angerhausen—Brückmann—Englisch—Gerits*: A Commodore 64-es belső felépítése. Data Becker—Novotrade, 1985
3. *Angerhausen—Englisch—Gerits*: Tippek és trükkök a Commodore 64-esre. Data—Becker—Novotrade, 1985
4. *Brückmann:* A Commodore 64-es csatlakozási lehetőségei. Data Becker—Novotrade, 1988
5. *Englisch*: Gépi kódú programozás a Commodore 64-esen. Data Becker—Novotrade, 1985
6. *Dachsel*: Zenekönyv a Commodore 64-eshez. Data Becker—Novotrade, 1986
7. *Dr. Lengyel—Varga*: Lakat alatt. Novotrade, 1990
8. Commodore 64, Bedeinungshandbuch Commodore
9. *Beuth*: Az elektronika alapjai I-III. Műszaki Könyvkiadó, 1990
10. *Obádovics—Hartyányi—Lengyel—Reményi*: Számítástechnika C64. Novotrade, 1989
11. *Farkas—Bálint:* Commodore 64 file-kezelés és input-output. LSI ATSZ, 1986
12. *Englisch—Szczepanowski*: A VC 1541-es lemezegység programozása. Data Becker—Novotrade, 1985
13. *Nick Hampshire*: Commodore 64 ROM's Revealed. Collins Professional and Technical Books, London, 1985
14. *Liesert*: PEEK-ek és POKE-ok a C64-esen. Data Becker—Novotrade, 1987
15. *H. H. Goldstine*: A számítógép — Pascaltól Neumannig. Műszaki Könyvkiadó, 1987

590.- Ft

A könyv címe, ami egyáltalán nem túlzás, mindent elmond a tartalomról. Az igen igényes szerző több, mint egy évtizedes tapasztalatait, valamint a C64-esről szóló könyvtárnyi irodalmának minden ellenőrzött ismeretanyagát egybegyűjtötte ebbe a kötetbe. Az olvasó, ismereteitől függetlenül, immár egyetlen kötetben megtalálhatja az összes tudnivalót, amelyre a

hardverrel,
szoftverrel,
gépi kódú vagy
BASIC programozással
kapcsolatban
szüksége lehet.

Az ismereteket gyorsan beírható és kipróbálható programpéldák illusztrálják. A könyv az érdeklődőknek könnyen érthető, szakszerű, tömör és igen hasznos ismereteket ad, a profiknak pedig teljeskörű, rendszerezett referenciát, anélkül, hogy fárasztó magyarázatokba bocsátkozna.

Novotrade Kiadó kft. és
Könyvmintaboltja
1119 Budapest, Albert u. 11.
Tel./fax.: 186-7318